



11. sjezd českých historiků
Profesní setkání historiček a historiků České republiky

CS | EN

13.-15. 9. 2017 / Olomouc

**11. sjezd českých historiků
– profesní setkání historiček a historiků ČR**

Univerzita Palackého v Olomouci, 13.–15. září 2017

**Zpráva o sjezdovém jednání,
abstrakty přednášek, příspěvků,
kongresových panelů a posterů**

Zvláštní číslo

**Zpravodaje Historického klubu 1872
– Sdružení historiků České republiky**

Olomouc – Liberec – Praha 2019

Řídící a organizační výbor

Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta

Doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, Ph.D.

Prof. PhDr. Jiří Lach, M.A., Ph.D.

Doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph.D.

Doc. Mgr. Jan Stejskal, M.A., Ph.D.

Doc. Mgr. Antonín Kalous, M.A., Ph.D.

Sdružení historiků ČR

Prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.

Prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

Doc. PhDr. Václav Ledvinka, CSc.

Doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc.

Prof. PhDr. Marcela Efmertová, CSc.

Mgr. Tomáš Malý, Ph.D.

Vědecká rada kongresových volných panelů

Doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph.D. (Katedra historie FF UP Olomouc)

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Ústav historických věd FF Univerzity Pardubice)

Prof. Dr. Miloš Řezník, Ph.D. (Deutsches Historisches Institut Varšava)

Doc. PhDr. Václav Ledvinka, CSc. (Archiv hlavního města Prahy)

Mgr. Denisa Nečasová, Ph.D. (Historický ústav FF Masarykovy univerzity)

Doc. Mgr. Robert Antonín, Ph.D. (Katedra historie FF Ostravské univerzity)

Seznam institucí, jež se spolupodílely na organizaci 11. sjezdu historiků ČR

Sdružení historiků České republiky – Historický klub 1872

České vysoké učení technické Praha

Univerzita Palackého Olomouc

Publikaci vydávají

Sdružení historiků České republiky-Historický klub 1872

ve spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Palackého Olomouc

a Katedrou historie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci

Vyšlo s finanční podporou v rámci dotačního projektu Rady vědeckých společností AV ČR a Akademie věd České republiky uděleného Sdružení historiků ČR v roce 2019

Slova úvodem

11. sjezd českých historiků – profesní setkání historiček a historiků ČR, Olomouc 2017

Zpráva výboru SH ČR

Václav Ledvinka

Pro uspořádání 11. sjezdu českých historiků byl obdobně jako při předchozích sjezdech zvolen osvědčený model spolupráce profesní organizace historiků České republiky s jednou z významných veřejných univerzit. Partnerem Sdružení historiků České republiky – Historického klubu 1872 a hlavním organizátorem sjezdu se tentokrát stala Univerzita Palackého Olomouc. Rozhodnutí o tom zaznělo na podzim 2015. Výbor SH ČR – HK 1872 se přípravou sjezdu soustavně zabýval od února 2016. Při několika jednáních společného organizačního výboru, konaných v průběhu roku 2016 střídavě v Olomouci a v Praze, akceptovalo SH ČR – HK 1872 „inovativní“ koncepci olomouckých kolegů, která spočívala v položení důrazu na genderový aspekt a v netradičním rozvolnění sjezdového jednání, umožňujícím prezentaci co nejširší škály témat i vystoupení prakticky všech přihlášených kvalifikovaných zájemců. Program sjezdu byl proto rozdělen na úvodní a závěrečné plenární zasedání, na jednání ve třech hlavních sjezdových sekcích a na paralelní zasedání téměř osmi desítek volných „kongresových“ panelů. Netradiční pojetí sjezdového jednání se odrazilo též v jeho rozšířeném názvu („11. sjezd českých historiků – profesní setkání historiček a historiků ČR“). SH ČR – HK 1872 byl spolugarantem plenárních zasedání (zahájení sjezdu, vystoupení zástupců zahraničních partnerských sdružení, závěrečné referáty) a odpovědným garantem tří hlavních sjezdových sekcí. Obsah těchto sekcí reflektoval závažná témata, v nichž historické bádání objasňuje kořeny dlouhodobých civilizačních či kulturních procesů a je propojeno s naléhavými otázkami a problémy naší přítomnosti:

- I. Vytváření historického vědomí moderní společnosti. Výuka a společenská funkce dějepisů
- II. Společnost v sítích – ekonomické, technické a sociální vazby a komunikační toky
- III. Domácí a cizí – migrace a integrace očima české historiografie.

Kongresové panely a posterové prezentace, které prostřednictvím vědecké rady kongresových volných panelů a garantů jednotlivých panelů koordinovali olomoučtí organizátoři, představily široké a velmi pestré spektrum několika stovek problémů a témat, jimiž se v současné době

zabývají vědecká pracoviště a badatelské týmy českých, moravských a slezských historiků, často ve spolupráci s pracovišti a badateli zahraničními.

11. sjezd českých historiků byl počtem účastníků a přednesených příspěvků i celkovou koncepcí a programovou strukturou největším a nejnáročnějším ze všech dosavadních profesních setkání. Zajištění desítek jednacích místností, koordinace průběhu jednání, orientace a informací pro účastníky, precizního fungování sjezdového zázemí včetně doprovodných akcí, ubytování a stravování – to vše kladlo enormní nároky na organizátory a pořadatele sjezdu i na jejich obětavé pomocníky přímo „v terénu“ (byli jimi doktorandi a studenti olomoucké filozofické fakulty). O to větší ocenění zaslouží fakt, že všichni se zhostili svého úkolu takřka bezchybně a že tři sjezdové dny proběhly bez rušivých momentů, v dělné, inspirativní a kolegiální atmosféře. Účastníci sjezdového rokovaní proto vedle vysoké úrovně organizace a konferenčního servisu ocenili též společenskou úroveň a důstojné prostředí sjezdu a zejména vstřícnost a kompetentnost všech olomouckých hostitelů.

Výbor SH ČR – HK 1872 ústy předsedy prof. Kociana vyslovil uznání a poděkování pořadatelům a organizátorům za zdárný průběh a vyznění sjezdu již na závěrečném plenárním zasedání dne 15. září 2017. Při následném celkovém bilancování vysoce ocenil též významnou pomoc a aktivní součinnost akademických funkcionářů Univerzity Palackého, jmenovitě děkana Filozofické fakulty UP v Olomouci, prof. Jana Lacha, a rektora UPOL, prof. Jaroslava Millera.

Tak trochu jiný sjezd:

11. sjezd českých historiků – profesní setkání historiček a historiků ČR.

Zpráva ze zákulisí

Radmila Švaříčková-Slabáková

Ve dnech 13.–15. září 2017 hostila Univerzita Palackého v Olomouci 11. sjezd českých historiků – profesní setkání historiček a historiků ČR. Toto vrcholné setkání historické obce ČR se konalo po šesti letech (naposledy se historičky a historici sešli v Ostravě v roce 2011) a po jedenácté od prvního, československého sjezdu v roce 1937. V polistopadové éře, přesněji řečeno počínaje sjezdem v Hradci Králové v roce 1999, se na organizaci historických sjezdů podílí Sdružení historiků ČR – Historický klub 1872 ve spolupráci vždy s určitým univerzitním historickým pracovištěm a nejinak tomu bylo i v roce 2017. Olomoucké setkání se však vydalo poněkud jinou cestou než předchozí sjezdy, a to v několika směrech. Nadcházející řádky mají přiblížit, v čem byl vlastně sjezd z pohledu hostitelského organizačního týmu jiný,¹ a zároveň je jejich cílem prostřednictvím zamyšlení nad třemi konferenčními dny a jejich přípravou aspoň částečně reflektovat současné dění v historické obci ČR. Nutno podotknout, že návrhy hostitelské instituce byly Sdružením historiků ČR, nositelem, novodobé tradice těchto sjezdů, ve velké míře akceptovány a právě velkorosý přístup Sdružení historiků umožnil, že sjezd mohl být jiný.

Asi nejnápadnější změnou, viditelnou na první pohled, bylo to, že k názvu akce přibyl podnázev. Upřesňujícím podnázvem chtěla hostitelská univerzita reagovat jak na neustále se zvyšující množství žen-badatelek v historických vědách, tak na nový charakter celého podniku. Co se týče osazenstva sjezdu, volba podnázvu se ukázala jako oprávněná – ženy-historičky tvořily přibližně 40 % všech jeho účastníků, přičemž počet studentek a studentů byl prakticky vyrovnaný.

Podstatnou změnou byl nový charakter celé akce. Tento sjezd se měl stát skutečným „setkáním“ umožňujícím badatelkám i badatelům nejrůznějších historických směrů diskutovat o specifických problémech svého podoboru či tématu spíše v menších a o to více zainteresovaných skupinách, než v rámci velkých oficiálních a mnohdy neproduktivních zasedáních. Byť tato „rozdrobenost“ historie, slovy F. Dosse, může působit poněkud nepřehledně a chao-

¹ Organizační tým hostitelské univerzity z Katedry historie FF UP pracoval ve složení doc. Radmila Švaříčková-Slabáková, doc. Radmila Prchal Pavlíčková (zároveň i předsedkyně vědecké rady kongresových volných panelů), doc. Antonín Kalous a doc. Jan Stejskal, za neobyčejné morální podpory děkana FF UP prof. Jiřího Lacha.

ticky, jako jediná je schopna zaručit, domnívali jsme se, pluralitní charakter historického bádání, typický pro vědy v otevřených společnostech.

Kromě tradičních hlavních sekcí, o něž se organizačně postaralo Sdružení historiků ČR, se tak olomoucké setkání sestávalo především z volných panelů kongresového rázu. O jejich počtu, charakteru i složení rozhodla sama historická obec ČR, limitem byla pouze kapacita konferenčních prostor pořádající instituce. Ač se tímto organizační tým vydával zcela na neznámou půdu a riskoval i naprostou ignoranci ze strany kolegů a kolegyně z jiných pracovišť, zájem o postavení panelů předčil očekávání. Ke dni 30. září 2016, kdy se uzavíraly návrhy na podávání panelů, jich bylo registrováno 81 (podmínkou byli dva garantující panelu, ideálně každý z jiného historického pracoviště). Teprve podávání návrhů příspěvků do panelů, ukončené k 15. lednu 2017, však mělo rozhodnout, zda se návrhy panelů naplní referujícími či nikoliv. I tentokrát se organizačnímu týmu dostalo nečekané zpětné vazby v sotva uvěřitelném počtu 680 přihlášených příspěvků. Vystal tak zároveň drobný organizační problém – totiž kam s těmi zbývajícími stovkami účastníků a účastnic, když rezervované Moravské divadlo Olomouc, kde se měl původně konat doprovodný program se slavnostním rautem, disponovalo maximální kapacitou 420 míst (podobně nevyhovujícím se ukázalo již domluvené kino Metropol, zamýšlené pro společné úvodní a závěrečné jednání). Některé z příspěvků však nakonec nebyly garantujícími přijaty (zhruba třicítka) a některé tematicky podobné panely byly sloučeny či úplně vyloučeny (v případě, že garantující nedokázali přilákat minimálně stanovený počet referujících jednoho panelu, tj. čtyři osoby), postupně také docházelo k odhlašování přijatých příspěvků, takže ve výsledku mělo na olomouckém setkání zaznít zhruba 660 příspěvků ve třech hlavních sekcích a 74 kongresových volných panelech, které dohromady představovaly 153 jednacích bloků (jeden panel se mohl skládat z maximální tři časových bloků) ve 20 paralelních jednáních, resp. místnostech. Pokud organizační tým v lednu uvažoval, že konečný počet účastnic a účastníků se může vyšplhat až na 800 osob (a podle tohoto čísla hledal nové prostory), byly jeho odhady stále velmi málo sebevědomé – v první polovině roku 2017 se počet registrovaných neustále zvyšoval, až v květnu dosáhl hranice 898 osob. Poté následovalo pro změnu opět odhlašování a před konáním akce se počet registrovaných ustálil na čísle 825 (z toho přibližně 200 studujících převážně doktorských studijních programů). I tak ale další průběh ukázal, že v historické obci ČR převládá spíše zvyk se z již registrované a zaplacené účasti na konferencích neomlouvat (poděkování naopak patří všem, kteří na svou neúčast organizační tým upozornili), tudíž zhruba 80 osob, povětšinou s příspěvkem, je třeba od daných čísel odečíst. Nenadálá neúčast referujících v některých panelech tak způsobila jistou torzovitost některých bloků, resp. nutnost posouvat přestávky,

konce či začátky, což samozřejmě komplikovalo program těm, kteří přiběhli z druhé jednací budovy přesně na daný čas v očekávání určitého příspěvku. Nejednou se stalo, že vybraný příspěvek byl už mezitím odprezentován.

11. sjezd byl tudíž počinem historicky vůbec nejpočetněji obsazeným. Překonal i dosud největší druhý sjezd československých historiků z roku 1947, jehož se účastnilo pravděpodobně přes 700 osob.² Druhý sjezd československých historiků byl však pojat především jako „vzdělávací kurz pro profesory dějepisu na středních školách a učitelských ústavech a pro oborové referenty pro dějepis při zemských školních radách“, kterým navíc ministerstvo udělilo dovolenou a přispělo 700 Kč, takže většinu účastníků tvořili právě tito naslouchající učitelé a učitelky.³ Posun ve prospěch aktivních referujících byl dalším novým krokem olomouckého setkání. I na sjezdech posledních let, v Pardubicích v roce 2006 a v Ostravě 2011, stále převládali pasivní účastníci nad aktivními – např. v Ostravě bylo dle pořadatelů zhruba jen 80 referujících z celkového počtu přibližně 300 registrovaných osob. Pokud máme odbočit k účasti středoškolských učitelů a učitelek či jejich kolegů a kolegyň ze základních škol, musíme s politováním konstatovat, že olomoucké akce se prakticky neúčastnili. Přitom součástí programu byla didaktická sekce jako jedna z hlavních sekcí a další dva panely se věnovaly výuce dějepisu rovněž (panel pojednávající o pramenech ve výuce a panel nazvaný *Dějepis a národní identita*). Neobstojí argument, že učitelé o olomouckém sjezdu nevěděli – pořadající instituce kontaktovala, s cílem oslovit zájemce z řad učitelstva, organizace jako ASUD i ÚSTR a osobně i spolupracující učitelky a učitele, leč nic platno. S vidinou volna a úhrady nákladů by patrně účast učitelstva nepoměrně stoupla, i když ani to není jisté.

Vědecká rada kongresových volných panelů neomezila nikterak počet přihlášených příspěvků na jednu osobu, nepočítala s tím, že by badatelské zájmy jednotlivců a jednotlivkyň byly natolik rozrůzněné, aby se mohly uplatnit ve více panelech, leč opět tomu bylo jinak. Svou roli zde jistě sehrála snaha pojistit se pro případ, kdyby jeden z příspěvků nebyl garantujícími panely, v jejich kompetenci výběr referujících zcela spočíval, přijat. Více než pět desítek historiček a historiků tak přihlásilo dva příspěvky a osm tři příspěvky. Rekordmanem setkání se pak stal badatel, jenž se přihlásil s pěti různými příspěvky (a tyto poté skutečně i prezentoval).

Další novinkou olomouckého sjezdu byla otevřenost vůči jiným disciplínám a jazykovým prostředím. Webové stránky sjezdu fungovaly i v angličtině a jak české, tak anglické stránky vyzývaly k podávání návrhů panelů a příspěvků badatelky a badatele příbuzných obo-

² Archiv AV ČR, fond Historický klub, kart. 58, 55/6.

³ Tamtéž, 55/3.

rů, a i v cizím jazyce. Zahraniční účastníci (ani interdisciplinarita) sice zdaleka neměli v Olomouci svou premiéru (např. v rámci pardubického sjezdu byla jedna ze sekcí věnována mezioborovému bádání, na jiné zase vystupovali zahraniční bohemisté), v Olomouci však byl vítány celé cizojazyčné panely bez ohledu na to, zda se daný badatel věnuje českým dějinám či nikoliv. Jednalo se o německojazyčný panel o postavení archivních pramenů v digitálním světě a o panel v angličtině diskutující o nových přístupech k dějinám první světové války. V několika dalších panelech vystupovali zahraniční historikové a historičky – jmenujme v prvé řadě velmi mezinárodně obsazený panel *Kulturní dědictví a aplikovaná historie při tvorbě veřejného prostoru*, dále například panel zabývající se městy za socialismu nebo panel věnovaný dějinám Židů. Celkem se setkání účastnilo přes 80 zahraničních badatelů a badatelek, z toho jich kolem 35 přijelo ze Slovenska, zřetelně však byly zastoupeny i všechny další sousední státy, z ostatních pak více referujících pocházelo z Maďarska, USA a Velké Británie. Odrazem snahy o začlenění širokého kontextu evropské, potažmo celosvětové historie, i do podniku původně vymezeného úzce národně (s cílem naznačit, že česká historiografie se bez tohoto kontextu v současnosti neobejde), byla organizace dvou keynote přednášek zahraničních badatelů, nebohemistů. V první z nich, v rámci úvodního zasedání, profesorka Lynn Hunt, jedna z nejpřednějších historiček světa, jež na pozvání hostitelské instituce do České republiky zavítala vůbec poprvé, se věnovala úvahám o současných výzvách historického bádání, v druhé z nich, pořádané na závěr druhého jednacího dne, se profesor Charles Ingrao zaměřil na anglickojazyčnou historiografickou produkci o habsburské monarchii posledních let. Obě klíčové přednášky byly tlumočeny do češtiny a s ohledem na zahraniční hosty bylo tlumočeno i celé úvodní dopolední jednání. Co se týče mezioborovosti, tu bylo možno sledovat jak v tématech některých panelů (např. *Rodinná paměť a mezigenerační předmět identit* vystoupili jako referující nejen historičky a historici, ale také etnoložky, psychologka, filozof a literární historikové), tak v zastoupení oborově bližších či vzdálenějších pracovišť. Samozřejmostí byla účast různých archivních pracovišť (kromě panelu o významu archivů a archiválií v digitálním světě se jednalo o panel debatující nad možnostmi péče o farní písemnosti, panel uvažující nad důsledky možného omezení přístupu k určitému typu archiválií v důsledku zákonů na ochranu osobních údajů a panel týkající se pomocných věd historických), v hojné míře se účastnili rovněž zástupci a zástupkyně celé řady muzeí – od Národního muzea a Národního technického muzea, přes Husitské muzeum v Táboře po oblastní a krajská muzea (především v panelu *Historická věda v českých muzeích a Paměťové instituce a společnost ve 20. století*). Mezi referujícími však byli i hojní členové a členky Filozofického ústavu AV ČR, Ústavu pro jazyk český, zástupci a zástupkyně právnických fakult, Etnologické-

ho ústavu AV ČR, ale také přírodovědecké fakulty UK a dokonce i České zemědělské univerzity a ČVUT.

Zůstaneme-li u vyjmenovávání účastníků se univerzit, nejpočetněji byla zastoupena Univerzita Karlova se sedmi fakultami (FF, FHS, FSV, PdF, HTF, PF, PřF), a to celkem zhruba 250 účastníky a účastnicemi. Z domácí univerzity (FF, PdF, PF, CMTF a FTK) se účastnilo asi 80 osob, od jihu z Masarykovy univerzity dorazila přibližně 60 členné kohorta. Všechna ostatní univerzitní historická pracoviště v ČR, i když pochopitelně v menší míře, byla zastoupena rovněž. Samozřejmě byla hojná účast členek a členů Historického ústavu AV ČR (asi 25 osob), dále Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, Masarykova ústavu a Archivu AV ČR a ÚSTRU (vždy kolem 15 osob).

Zájem o jednotlivé panely nepřímou poukázal na atraktivitu daného tématu v současném českém historickém bádání (či na schopnost garantujících „sehnat“ si „své“ panelisty, jedno s druhým se však nevyklučovalo). Nejvíce referujících se přihlásilo do panelu *Dějiny vzdělanosti a vzdělávání v ČR, Péče o farní písemnosti, Kulturní dědictví a aplikovaná historie při tvorbě veřejného prostoru, Rodinná paměť a mezigenerační přeměna identit* a do panelu věnovaného dějinám smrti (Totenkultur). Dále byly početně velmi obsazeny panely *Češi v cizině, Čechoslovakismus, Dějiny vojenství, Výchova v období socialismu, Města za socialismu, Možnosti studia rodinných vztahů 17. 19. století, Paralelní krajiny, Předmoderní dějiny prizmatem genderu, Kultura a společnost husitské epochy*, včetně panelů týkajících se problematiky šlechty či dějin Židů. I tento malý výčet ukazuje, že podobně jako v zahraničí se nemalá část historické obce ČR zcela preferenčně zaměřuje na kulturně-historická témata, překračující tradiční chronologii, se zřetelným mezioborovým potenciálem. Mezioborovost měla na olomouckém setkání vůbec silné slovo. Věnovala se jí střední odpolední diskuse redakcí některých mezioborových časopisů o publikačních strategiích; panely o vztahu historie a historické etnologie či o zkoumání historických krajín pak narážely na mezioborovost přímo v názvu. Byť se většina panelů svými tématy vztahovala k českým dějinám (a mizivé množství se zaměřovalo výhradně na jinou geograficko-historickou oblast – v podstatě pouze panel *Česká polonistická studia* a dva panely o Rusku a dějinách východní Evropy), mnohé další panely tradiční rozlišení „české“ versus „světové“ či „obecné“ překračovaly. Možná také konstatovat, že stále větší pozornost historiček a historiků přitahují i dříve zcela okrajové témata typu dějin sportu, každodennosti či dějin turismu, pokud máme zůstat u dalších témat kongresových volných panelů. Zajímavým trendem je určitě řada panelů, v nichž rezonoval „veřejný prostor“ a vztah historie k němu (ať už se jednalo o panel zkoumající proměny institucionální reprezentace minulosti, o panely o prezentaci historie v muzeích, obchodech

s uměním či panel o neziskových organizacích a jejich vlivu na interpretaci dějin). V Olomouci zazněly též příspěvky k rozmáhajícímu se propojování moderních technologií a humanitních věd v podobě digital humanities, jiné panely byly více „tradiční“ – o hospodářských a sociálních dějinách, dějinách práce či církevních dějinách.

Další novinkou olomouckého podniku byla Cena děkana FF UP o nejlepší doktorandskou práci přednesenou na kongresovém jednání, spojená s finanční odměnou. Ač to nebylo úmyslem organizačního týmu, ani hodnotící komise, složené ze čtyř zástupkyň a zástupců různých historických pracovišť ČR (směřuje k ní rovněž naše poděkování za bezprecedentní ochotu), tato „soutěž“ vypověděla mnohé o akceschopnosti a připravenosti české doktorandské historické obce. Registrovaných Ph.D. studujících bylo zhruba 180, o zaslání své práce o rozsahu 25–30 normostran k hodnocení však uvažovalo jen 37 z nich. Nakonec jich práce poslalo jedenáct. Možná byla odměna ve výši 12 000 Kč za první místo, 6 000 Kč za druhé místo a 3 000 Kč za třetí místo málo motivující, možná, že doktorandky a doktorandi dostávají lukrativnější nabídky k publikování, či se soustředí na své finální dílo, každopádně není tato ochota doktorandek a doktorandů jít se svou kůží na trh příliš povzbudivá do budoucna.

Naopak velmi příjemným překvapením pro hostitelskou instituci byla připravenost, ochota a akčnost studentek a studentů pořádající Katedry historie, bez jejichž přičinění by se tato gigantická akce ani nemohla konat. Nejenže by nebylo možné bez nich zabalit desítky krabic s propagačními materiály, nastrokat stovky jmenovek do vizitek a vyrobit obědové stravenky pro první jednací den, nebyla by bez nich ani registrace, služba v jednacích místnostech, pomoc při přestávkách na kávu a ani samostatně se organizující navigátorská hlídka (pracovně zvaná skupina „odchytávačů“), která na strategických místech města směřovala účastníky a účastnice, kam bylo nutno. Více než 80členný studentský tým se od rána do večera podílel na mnoha dalších drobnostech, mj. zajišťoval dětský koutek, který měl na sjezdové akci – a patrně též v rámci historických konferencí vůbec – rovněž svou premiéru, a my všichni jsme na naše studentky a studenti byli velmi hrdi.

V rozlehlých chodbách barokního Konviktu zpříjemňovaly účastníkům a účastnicím jednací dny posterové prezentace (celkem devět) a stánky s prodejem knih. Olomouckou novinkou bylo zapojení komerčních nakladatelství – univerzitní či fakultní vydavatelství se novodobých sjezdů účastní pravidelně, ovšem komerční nakladatelství měla v Olomouci, domnívám se, skutečnou premiéru. Celkem 17 nakladatelství tak představovalo a nabízelo svou produkci s kongresovou slevou, včetně takových jako Nakladatelství Lidové noviny, Fraus, Epocha, Megabooks, Prodos, Scriptorium nebo Vyšehrad.

K historickým sjezdům obvykle patří i doprovodný program. Ten olomoucký zajišťoval místní Ensemble Damian, věnující se interpretaci barokních skladeb, se serenádou Semelé aneb Osudné přání od J. A. Hasseho z roku 1726. Příběh o nemanželském poměru boha Jupitera a královské dcery Semelé, pronásledovaných žárlivou bohyní Júnó, historičky a historiky v zaplněném obrovském sále čtyřhvězdičkového NH hotelu přilákal skutečně nepoměrně více, než čtvrteční večerní přednáška prof. Ch. Ingrao o habsburské monarchii. Ba je tato opera i nadchla více. Jeden z večerů tradičního olomouckého Podzimního varhanního festivalu byl další z možností kulturního vyžití, naplánovaného pro účastníky a účastnice akce.

Organizátorský tým věnoval nemalou pozornost mediální prezentaci. Sjezd byl na Facebooku i na Instagramu, jeho mediálním partnerem byl časopis Dějiny a současnost, kde vycházely upoutávky a těsně před konáním akce i rozhovor o přípravách sjezdu a chystaných on-line přenosech vybraných panelů. Média však nevěnovala sjezdu větší pozornost (což také o mnohém vypovídá), byť byla univerzitou přímo kontaktována. Možná, že nemalým úspěchem bylo už pouhé zveřejnění tiskové zprávy o konání sjezdu na serveru Novinky.cz a přenos krátkých záběrů ze sjezdu prostřednictvím České televize (ČT 1) dne 14. září v Událostech z regionů. Nebýt však výročí úmrtí T. G. Masaryka a touhy ČT dostat do vysílání promluvy historiků na téma Masaryk, patrně by televizní štáb do konferenčních prostor ani nenapadlo zavítat (tak mu nezbylo nic jiného, než se vydat za odborníky z Masarykova ústavu do Olomouce). Největší ohlas tak měl sjezd pravděpodobně na Slovensku díky zprávě, která vyšla po skončení akce v Denníku N s titulem *Rozdílné světy českých a slovenských historiků. Sjezd českých historiků v Olomouci byl akcí, o které mohou slovenští vědci jen snít.*

Skutečně tomu bylo tak. Akce, která byla na začátku pouze sněná, se díky více než rok a půl trvajícím intenzivním přípravám skutečně udála. Neobešla by se však bez dvou dosud nezmíněných skutečností. Tou první je web akce, platforma, na níž se odehrávalo takřka vše. Registrace účastníků a účastnic, výběr referujících garanty i sestavování panelů, komunikace garantů panelů s vědeckou radou, platby registračních poplatků platební kartou, zasílání daňových dokladů o zaplacení, tvorba časového harmonogramu i rozvržení panelů do jednacích dnů a místností a příprava programové brožury. Pokud někdy historii potkalo štěstí, tak to bylo v podobě našeho vždy ochotného a rady si vědouceho webmastera, Mgr. Ondřeje Růžičky.

Druhou nezbytností bylo finanční zázemí akce. Vybrané konferenční poplatky mohly pokrýt jen část nákladů, a tak za veškeré propagační materiály i pohostinnost v podobě vydatných coffee-breaků i dvou bohatých rautů vděčí účastníci a účastnice akce třem jednotkám: Filozofické fakultě Univerzity Palackého, rektorátu UP a především statutárnímu městu Olo-

mouci, v rámci jehož projektu obdržel organizační tým na akci štědrú dotaci. V tomto směru je více než nutno obdivovat umění tehdejšího děkana FF UP v Olomouci, prof. Jiřího Lacha, totiž umění načasovat přání sjezdu na dobu, kdy historik bude nejen ve funkci děkana, ale také rektora UP a navíc ještě ve funkci náměstka primátora města Olomouce. To je konstelace, která se vyskytuje tak jednou za padesát až sto let; vzhledem k počtu současných univerzitních historických pracovišť se není nutné obávat, že by Olomouc pořádala další historický sjezd dříve.

Olomoucké setkání však nekončilo pátečním odpolednem, kdy se všichni rozjeli domů. Prostor pro zpětnou vazbu, otevřený na webu, se zaplnil několika ohlasy, z nichž se dá soudit, že organizační tým se ohledně příštího charakteru historických sjezdů vydal správnou cestou. Mnohé další nadšené ohlasy přicházely osobně a za všechny jsme byli vděční. Web, kde je možno dohledat další informace o třech sjezdových dnech a publikačních výstupech, zůstává funkční i nadále.⁴ Vítanou (soudě dle počtu zhlédnutí 1 270 k 8. únoru 2018) a snad i trvalou vzpomínkou na olomouckou akci bude sbírka fotografií, dostupná jak na webu sjezdu, tak na dalším prolinku.⁵ Podobně oslovil videospot⁶ (k 8. únoru 2018 celkem 500 zhlédnutí), shrnující dění tří dnů, připravený díky péči jedné z našich skvělých studentek a studentů, Mgr. Kristýny Olszarové. Skvělá byla celá fakulta, která akci v posledních týdnech před konáním doslova žila, včetně např. Vydavatelství UP, jež do poslední chvíle s dechberoucím klidem reagovalo na naše požadavky na úpravy v programové brožuře či na jmenovkách, tak jak od jednotlivých účastnic a účastníků, rezignujících na účast, přicházely.

Vzhledem k pluralitě současného historického bádání mohlo 11. setkání historiček a historiků ČR v Olomouci těžko vytyčit nějaký další směr historického bádání, jako tomu bylo např. u Druhého československého sjezdu historiků či vydat nějakou rezoluci jako v případě sjezdů konaných v době socialismu. Velmi těžko také mohl sjezd hromadně bilancovat. Poskytl prostor pro diskusi, sdílení názorů, navázání spolupráce i mezi obory a ujasnění cílů či perspektiv toho či jiného výzkumu. Možná bylo hlavním cílem olomouckého setkání naznačit, slovy Jaroslava Pinkase v ohlasech na webu, že jedné (jediné) historické pravdě odzvonilo. Domníváme se, že to není málo.

⁴ www.historieolomouc2017.upol.cz

⁵ <https://www.flickr.com/photos/35373292@N07/albums/72157689256086415>

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=htPCWfYR320s&t=113s>

XI. sjezd českých historiků

Profesní setkání historiček a historiků České republiky,

Olomouc 13.–15. 9. 2017

Přednášky, referáty a prezentace

Vstupní (keynote) přednášky

Writing History Today: from Postmodern Challenge to Global History

Lynn Hunt (University of California, Los Angeles)

History as a field of study has been going through rapid mutations in the last decades. Postmodernism challenged the notion of a unitary self and even the notion of truth. Identity politics undermined national narratives by showing how many had been left out of the accounts. More recently, global history has shifted attention away from nation-states toward the international migration of peoples and goods. Historians need to lead the way in working through these issues in order to provide a history that is adequate to the challenges of citizenship in the twenty-first century. This is all the more true as lying about the past has moved from the margins to the center of political life in many places.

The Changing Face of Habsburg History. Truth or Consequences?

Charles Ingrao (Purdue University, Indiana)

My own interest has always been in the early modern Habsburg monarchy, but I would be the first to admit that it is the history of modern period – especially the final century that has been the most dynamic. Habsburg elites – even the regime itself – had great difficulty creating a narrative that was meaningful for its subjects during the 19th-century age of revolution and nationalism. What little success they had was quickly eradicated during and after the World War I, when the ultimately victorious Western allies forged the image of the monarchy as a politically and culturally oppressive “prison of nations.” That image solidified further as the newly created successor states – as well as postwar Hungary – represented themselves as its victims. In the West, the trend intensified through successive stages of fascism, genocide, ethnic cleansing, and Cold War stalemate. Very little changed in this prevailing narrative across North America and Europe.

That image has changed remarkably in the West. I first noticed and participated in this shift in the 1970s and 1980s as early modernists revisited and partly rehabilitated hopelessly “backward” states like the Holy Roman empire, the Habsburg monarchy and even the Asiatic despotism of the Ottomans. But it was the breakup of Yugoslavia in the 1990s that compelled a thorough reconceptualization of modern Habsburg history. Both the sheer destructiveness of populist nationalism and the tyranny of imperfectly formed democracies have inspired a plethora of scholarly studies in the West that have recast the monarchy in a much more sympathetic and, indeed, positive light.

But is it too late to change the old narrative that still holds sway within the mass media and public that consumes it? The consequences of “creation narratives” are responsible for a cultural malaise that challenges the Enlightenment foundations of liberalism not only in Central Europe, but in the USA.

Hlavní sjezdové sekce

Hlavní sekce 1

Vytváření historického vědomí moderní společnosti. Výuka a společenská funkce dějepisu Současný stav – bilance

Garantující: Doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc.; doc. PhDr. Denisa Labischová, Ph.D.

Didaktická sekce svým programem naváže na tradici těchto setkání z předchozích sjezdů historiků, včetně záměru publikování kvalitních příspěvků. Bilanční hodnocení si povšimne všech problémů, souvisejících se školní výukou dějepisu, přípravou učitelů dějepisu, tvorbou standardů a žádoucích úprav kurikula. V centru pozornosti nadále zůstává tvorba základního edukačního média, tedy učebnice dějepisu, včetně možností využití moderních technologií v tomto směru. Stranou pozornosti referujících nezůstanou ani úskalí spojená s nasazením dalších edukačních materiálů, určených pro školní výuku tohoto předmětu, které jsou nabízeny jak samotnými vyučujícími, tak institucemi. Teoretické otázky a témata výzkumu v didaktice dějepisu budou reflektovány jak z české strany, tak z pohledu kolegů z Polska a ze Slovenska. Mezinárodní spolupráce v didaktice dějepisu má už dlouholetou tradici, v níž máme v úmyslu pokračovat. Představeny budou rovněž podněty německé didaktiky dějepisu, stejně tak didaktiky anglosaských zemí. Problematika přípravy budoucích učitelů bude prezentována na základě výsledků empirického šetření mezi vysokoškolskými pedagogy a konfrontována se zkušenostmi učitelů z praxe. Stejně tak problémy učebnicové produkce budou reflektovány jak vysokoškolskými učiteli a učiteli ZŠ a SŠ, tak z pohledu vydavatelství dějepisných učebnic. Žádoucí je zájem ze strany ministerstva o závěry z jednání a následné diskuse.

Bilance, problémy, naděje, výzvy

Prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc. (FF UK Praha)

Referát navazuje na předchozí dvě zprávy na posledních dvou sjezdech českých historiků. Jeho osnova je doplněna o kategorii výzvy. Zdůvodnění je nasnadě: význam historické edukace se v dnešním světě z mnoha důvodů jenom posiluje (současná migrační krize, vzrůst nacionalistických tendencí v evropské politice i v politice USA). Tato situace vyvolává otázky po teorii historické edukace i její metodice. Referát se pokusí o jejich charakteristiku, a to odkazy na stávající českou situaci i její srovnání se zahraničními, především evropskými, tendencemi. Nevyhne se ani nebezpečím, které se mohou skrývat v současném pojetí historické edukace. Upozorní i na dynamiku a charakteristiku vývoje myšlení o historické edukaci v českém prostředí po roce 1989 a soustředí se na otázku co je historická edukace a k čemu dnes je.

Oblasti výzkumu v didaktice dějepisu v Polsku

dr hab. Danuta Konieczka-Śliwińska (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Historii – Zakład Dydaktyki Historii)

Głównym przedmiotem wystąpienia będzie prezentacja najważniejszych obszarów badań we współczesnym środowisku dydaktyczno-historycznym w Polsce. Dydaktyka historii w polskiej refleksji naukowej rozumiana jest przede wszystkim jako dziedzina wiedzy, zajmująca się edukacją historyczną społeczeństwa w przeszłości i współcześnie. W szerszym

znaczeniu przypisuje się jej również badania nad przenikaniem wiedzy historycznej do grup społecznych (zwłaszcza młodzieży), badania poświęcone kształtowaniu się ich świadomości i kultury historycznej, a także refleksję nad działalnością edukacyjną różnych instytucji w tym zakresie. Wzmocnieniu pozycji dydaktyki historii w systemie nauk pomogło niewątpliwie wprowadzenie jej do zestawu przedmiotów akademickich w latach 20. XX wieku, a także powstanie zakładów dydaktyki historii w większości ośrodków uniwersyteckich w Polsce na przełomie lat 60. i 70. Niestety, w ostatnich latach polskie środowisko dydaktyczno-historyczne wyraźnie przeżywa kryzys, pomimo podjęcia nowych kierunków badań inspirowanych najnowszymi poszukiwaniami nie tylko historyków, ale również socjologów, kulturoznawców, archeologów czy historyków sztuki. Nie ulega wątpliwości, że niesprzyjającym aktualnie warunkom rozwoju polskiej humanistyki, a co za tym idzie także dydaktyki historii, jest się w stanie przeciwstawić tylko silne środowisko naukowe, które poza podejmowaniem nowoczesnych prac badawczych, rozwija się także pod względem personalnym i instytucjonalnym.

„Len nie veľa teórie“

doc. PaedDr. Viliam Kratochvíl, Ph.D. (FF UK Bratislava)

Aj táto častá požiadavka zo strany študentov učiteľského štúdia i učiteľov dejepisu z praxe vystihuje aktuálne problémy výučby didaktiky a metodiky dejepisu na slovenských univerzitách. Súčasne nás upozorňuje na metodologický vzťah medzi didaktikou a metodikou dejepisu ako jej subdisciplínou, ktorý si my učelia v príprave budúcich učiteľov dejepisu akosi neuvedomujeme a jednostranne preferujeme práve metodiku odtrhnutú od teoretického základu didaktiky a historiografie. Lenže metodika nie je schopná sama o sebe postihnúť konceptuálne, metodologické a ďalšie neempirické zložky didaktického myslenia. Rovnako tak, ako predmetovej didaktike a metodike dejepisu sprostredkúva ich zmysel a význam materský odbor, teda história ako vedecká disciplína, ktorej metodologické osobitosti by mali budúci učelia dejepisu hlbkovo poznať ako jeden z kľúčových predpokladov ich výučby. Jednostranné presadzovanie metodiky bez teoretického základu je súčasne determinované aj personálnym obsadením na jednotlivých univerzitách i celkovým postavením odboru v sústave študijných disciplín na univerzitách. Navyše naša predmetová didaktika je negatívne ovplyvnená absenciou empirických výskumov.

Vysokoškolská příprava budoucích učitelů dějepisu

doc. PhDr. Denisa Labischová, Ph.D.; doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc. (Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, katedra výchovy k občanství; Filozofická fakulta Ostravské univerzity, katedra historie)

Příspěvek bude pokusem o nastínění hlavních tendencí v současném systému pregraduální přípravy učitelů dějepisu pro základní a střední školy. V první části bude naznačen obecný rámec učitelského vzdělávání v České republice, včetně centrálních standardů platných pro všechny vysokoškolské studijní programy. Ve druhé části vystoupení budou prezentovány výsledky empirického šetření z roku 2016, zjišťujícího aktuální stav přípravného vzdělávání na všech českých fakultách, které studium učitelství dějepisu realizují. Pozornost bude věnována zejména konkrétním výukovým formám a metodám uplatňovaným v kurzu didaktiky dějepisu a způsobům ověřování nabytých kompetencí studentů, ať již ve formě seminárních úkolů či závěrečné zkoušky. Přiblížena bude také konkrétní podoba pedagogické praxe se zaměřením na její reflektivní charakter a uvedena budou vybraná témata diplomových prací. Stručně budou představeny dva doktorské programy didaktiky dějepisu, které představují zá-

klad pro formování této disciplíny jako svébytného vědeckého oboru. Příspěvek budou uzavírat některé náměty autorek pro zkvalitnění učitelského studia a možné perspektivy dalšího vývoje profesionalizace učitelství dějepisu.

Představy a očekávání Asociace učitelů dějepisu od vysokoškolské přípravy budoucích učitelů dějepisu

Mgr. Pavel Martinovský (Asociace učitelů dějepisu ČR, z. s.; Základní škola Vratislavova, Praha 2-Vyšehrad)

Přednášející vyjde z dlouhodobých osobních zkušeností v praxi a ze zkušeností dalších praktikujících vyučujících na základních a středních školách z celého území naší republiky, především členů Asociace učitelů dějepisu České republiky. Aby bylo možno specifikovat úroveň, schopnosti a dovednosti budoucích učitelů – studentů a absolventů pedagogických fakult nastupujících do praxe, bude nejprve představeno prostředí, do které budoucí pedagogové vstoupí. Což je jinými slovy třída, fungující žákovské společenství – s přihlédnutím k požadovanému osvojování si a prohlubování schopností a dovedností žáků neboli naplňování školních vzdělávacích programů. Svou pevnou roli bude mít v příspěvku i inkluze, která přináší do výuky nový rozměr. Přednášející doprovodí svůj příspěvek různými příklady, kterými bude názorně dokládat jak prostředí samotné, tak požadavky na úroveň, schopnosti a dovednosti začínajících pedagogů. Cílem příspěvku je vytvořit prostor pro otevřenou diskusi, jejímž záměrem bude otázka, jak připravit budoucí pedagogy v co nejširším záběru, aby do nesmírně složitého školního prostředí vstupovali s jasným a předem daným záměrem, v rámci svých možností pokud možno co nejlépe naplňovat výchovně-vzdělávací proces.

Digitální učebnice dějepisu?

Kamil Činátl, Ph.D. (Ústav pro studium totalitních režimů, Oddělení vzdělávání)

Nástup moderních technologií a nových médií výrazně proměnil organizaci vědění a způsoby jeho komunikace. Jak se tyto posuny dotkly historického vzdělávání? Mají v dnešní době ještě šanci papírové učebnice dějepisu? Jaký postoj má učitel zaujmout vůči Wikipedii a dalším platformám, jejichž prostřednictvím se dnes sdílí historické vědění? Příspěvek se zaměří na reflexi pokusů o integraci digitálních aplikací do kontextu historického vzdělávání, přičemž českou praxi srovná s přístupy používanými v zahraniční produkci učebních materiálů. Zohlední zejména pokusy o propojení tradičních papírových učebnic s online dílnami, které jsou určeny pro tvořivou práci s prameny. Mediální revoluci spojenou s nástupem internetu a digitalizace se referující pokusí provázat s adekvátními didaktickými koncepty a metodickými postupy, jež by možnosti nových technologií ve výuce efektivně zhodnotily. V rámci případové sondy do výstupů z testování digitální aplikace pro práci s prameny, seznámí s možnými dopady „digitalizace výuky“ na pedagogickou praxi. Poukáže též na problematické aspekty digitalizace výuky spojené zejména s fenoménem tzv. DUMů (digitálních učebních materiálů).

Analýza dostupných výukových materiálů a jejich uplatnění v praxi

Mgr. Josef Märc (FF UJEP Ústí nad Labem, Katedra historie)

Analýza dostupných výukových materiálů a jejich uplatnění v praxi Příspěvek se zaměří na charakteristiku podob výukových materiálů vytvářených samotnými vyučujícími (příprava na hodinu, prezentace, pracovní listy běžně přístupné v internetovém prostředí – především

dumy.cz; rvp.cz) i institucemi (například projekty Židovského muzea v Praze) v komparaci se současnými učebnicemi. V analýze se bude zabývat především podtémat:

- I. stanovení kmenového (základního) učiva
- II. zacházení s ikonickými materiály ("vizuálie")
- III. zacházení s písemnými prameny ("redefinice" školního historického pramene)
- IV. respektování žákovských prekonceptů
- V. formulování a podporování cílů pokyny učitele (scaffolding)
- VI. prostor pro žákovskou aktivitu a charakteristika žákovských činností
- VII. možnost využití předloženého materiálu v běžné praxi.

Tyto aspekty budou zkoumány na základě kvalitativní (částečně také kvantitativní) metody analýzy vybraného vzorku jednotlivých výukových materiálů a v optimálním případě ověřeny různými způsoby hospitace. Na základě možností se příspěvek zaměří na zkoumání určité tematické oblasti výuky moderních československých (českých) dějin – první světová válka, šoa, rok 1945 a poválečné období, 50. léta 20. století apod. Na základě konkrétních materiálů nabídne alespoň v některých sledovaných oblastech teze k diskusi nad obecnějšími problémy oborové didaktiky dějepisu, nad její terminologií a vztahy mezi oborovou a obecnou didaktikou, historií jako vědou a školním dějepisem.

Nové výzvy při tvorbě vzdělávacích materiálů: Případ dějepisné řady nakladatelství Didaktis

Mgr. Jan Dvořák, Mgr. Lukáš Cohorna (nakladatelství Didaktis, projektový manažer a redaktor)

Tvorba vzdělávacích materiálů v podmínkách pedagogického nakladatelství je hledáním cest a kompromisů. Je třeba nalézt soulad mezi cíli (inovacemi), které jsou s ohledem na stav středoškolského dějepisu přirozené, a možnostmi současné praxe výuky předmětu. Dobře to lze demonstrovat na příkladu nové učebnicové řady nakladatelství Didaktis určené pro výuku dějepisu na středních školách. Na straně jedné tak např. stojí potřeba rozvíjet kritické myšlení žáků a jejich vnímání dějin jako neuzavřeného obrazu minulosti. Také je vhodné koncipovat výuku coby prostor pro studentskou aktivitu a současně výstupy této aktivity udržet v rovině korektnosti (respektu ke komplikovanosti problematiky). Neméně zásadní se konečně jeví i zohlednění sociálních dějin, dějin mentalit a zvláště roviny konfrontací interpretací a plurality obrazů minulosti. Na straně druhé však existují již zmiňované „limity“ praxe: časová dotace výuky předmětu, nutnost velké selekce učiva (a otázka jeho řazení), přístupnost výsledku vzhledem k cílové skupině studentů a vzhledem ke konzervativnějším očekáváním části učitelské veřejnosti atd. V příspěvku poukážeme na konkrétní výzvy, s nimiž jsme se při tvorbě nové učebnicové řady vyrovnávali.

Hlavní sekce 2

Společnost v sítích – ekonomické, technické a sociální vazby a komunikační toky

Garantující: prof. PhDr. Marcela Efmertová; CSc., prof. PhDr. Aleš Zářický, Ph.D.

Základní otázkou k pochopení problematiky propojování a sjednocování v Evropě a ve světě je pochopení vlivu industrializace, masového rozšíření nejrůznějších produktů technické civilizace, které se promítaly do života lidí 19. a 20. století a které ovlivňovaly jejich národní (nadanárodní, příp. nacionální) uskupení a hospodářský a sociální i technický vývoj. Poslední dvě třetiny 19. století umožnily vzniknout skupině velmi dobře technicky teoreticky i prakticky připravených specialistů, kteří jako jedni z prvních přinesli společnosti možnost ulehčení pracovních i životních činností a záležitostí. To vedlo k tomu, že si na ně společnost rychle zvykla a začala je brát za svůj základ a začala je vyhledávat. Myšlenka sítí, vycházející z technologických společností žádaných projektů (dopravní sítě, energetické sítě, radio a telekomunikační sítě, urbanizační sítě, výpočetní, informační a řídicí sítě, ale i sociální sítě různých typů aj.), vyvolávala snahu po zasíťování i v oblasti společensko-vědní. V rámci rozvoje české společnosti od konce 19. století začaly vznikat i vztahy mezi řídicími a výrobními složkami, které rovněž vstupovaly do složitého systému vztahů. Spolu se vztahy s teoretickou základnou vytvářely tyto systémy mezi společnostmi a jejich řídicími složkami složitou abstraktní síť. Rozkrytí těchto procesů mezi hlavními činiteli daného systému (dané sítě) bude předmětem sekce Společnost v sítích – ekonomické, technické a sociální vazby a komunikační toky, která může využít analýzy cca tří hlavních souvislostí:

1. pochopení forem rodinného podnikání, jeho konceptů a metod, vznik velkých podnikatelských seskupení, jejich vliv na společnost, zázemí rodinného podnikání ve formě pohledu na zakladatele tohoto dění, tj. na vzdělávání, propojení teoretické základny s výrobním ekonomickým prostředím (kde a jakým způsobem nabyly odborné ekonomické špičky svých zkušeností a vědomostí; jakým způsobem je zapojily do podnikání a průmyslového sektoru; jak se případně uplatnily ve státně-administrativním sektoru),
2. pochopení vývoje těchto sítí a jejich sociální dopad (pochopení vývoje sítí, vytvořených podle zákonitostí určitého konkrétního odvětví /výrobci se sami po čase stávají operátory, hledají optimální zvýšení své produkce na základě svých inovací, rozhodují o svém dalším vývoji.../ a jeho sociálního uplatnění, vzniklé vztahy mezi danými činiteli vstupují do rozmanité sítě, ty se vytvářejí podle zákonitostí konkrétního odvětví, tj. jak vznikají vazby a sítě v jejich rámci),
3. pochopení vývoje a uplatnění především technických inovací a jejich zpětný vztah k teoretickým základnám a k podnikání (jak pronikaly inovace do povědomí společnosti a do podnikání; jak se utvářely vazby ve struktuře: zástupci odborností – společenská základna – průmysl) a zdůraznění složitých vztahů mezi technickými systémy a hospodářskými cykly (výnosy sítí, jaké jsou determinanty těchto vztahů a proč se úspěch dostavil v té které oblasti podnikání... optimalizace výroby, zlepšení výrobních procedur, vývoj nových technologií a rozvoj nových trhů..., úzká spolupráce státu, vědy...).

Family Business History – Disciplína na hraně hospodářských a sociálních dějin

Milan Hlavačka (Historický ústav AV ČR, Oddělení 19. století)

Předmětem výzkumu FBH je interakce mezi rodinou a podnikáním. I z hlediska historie se jedná se o zcela mimořádné spojení dvou zdánlivě nesourodých a zcela odlišných sociálních systémů. Nalezení styčných bodů těchto dvou systémů nejen v historii může vést k užití zcela originálních pramenů, stanovení nových nosných a zajímavých témat a také metod výzkumu. Jde zde o stýkání vnitřního, respektive soukromého uzavřeného sociálního světa rodiny s vnějškovým veřejným prostorem, který formou podnikání mobilizuje velké množství eko-

nomických a sociálních aktérů a ve svých důsledcích může vést například k přetváření výrobně sociálního systému anebo dokonce i svého materiálního okolí (krajiny), což může nastat například v případě, když rodinné podnikání zahrnuje kromě průmyslové výroby také zemědělsko-lesnickou činnost (v minulosti hlavně na velkostatku).

Fenomén spoření – akcelerátor či brzda sociálně-ekonomického vývoje moderní české společnosti?

PhDr. Jan Hájek, CSc. (Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Centrum pro hospodářské a sociální dějiny)

Neustále rostoucí ekonomická produkce modernizující se společnosti vyžadovala potřebu stále větších finančních prostředků. Jedním ze specifických rysů sociálně-ekonomického vývoje českých zemí bylo překonání relativního nedostatku vhodného investičního kapitálu prostřednictvím mobilizace drobných peněžních částek. Právě s cílem koncentrace dosud většího ladem ležících finančních rezerv drobnějších (méně movitých) vrstev obyvatelstva postupně vznikla (mimo jiné) celá řada finančních institucí, svým účelem a funkcí nepochybně provázaných, byť právně, organizačně i územně velmi rozmanitých – od centrálních institucí typu předlitavského Poštovního spořitelního úřadu (resp. československé Poštovní spořitelny), přes spořitelny velkých měst a tzv. občanské záložny míst menších, až po nevelká vesnická svépomocná družstva, zřizovaná dle systému německého národohospodáře W. Raiffeisena. Svou specifickou úlohu ve zmíněném procesu hrály i obchodní akciové banky, které zdánlivě stály nad tímto systémem drobných ústavů. Všechny zmíněné instituce vytvářely vnitřně hierarchizovanou strukturu, provázanou celým předivem vzájemných vztahů rozmanité škály jak úzce kooperujících, tak i navzájem konkurujících či jen prostě obchodně komunikujících subjektů. Různými způsoby akumulované finanční hotovosti pak ve druhé polovině 19. a v první půlce 20. století nepochybně přispěly k výraznému ekonomickému progresu českých zemí v rámci celkového industrializačního procesu střeoevropského prostoru. Vyhraněný akcent na úsporovou disciplínu širokých vrstev obyvatelstva, citelný zejména v jazykově českém prostředí, vytvořil ovšem i specifické milieu se zvláštními motivačními direktivami a vzorci ekonomicko-sociálního chování. Zůstává otevřenou otázkou, nakolik tato specifická subkultura svým často výrazně asketickým zaměřením, odmítajícím širší užívání a spotřebu „nadbytečných“ statků (výrobků i služeb) nebyla současně jistým limitujícím faktorem, omezujícím přirozený sociálně-ekonomický rozmach společnosti, zejména oborů orientovaných na širší spotřebu populace.

Vytváření sociálních sítí, jejich význam a role při utváření moderní společnosti

prof. PhDr. Aleš Zářický, Ph.D. / prof. Mgr. Lukáš Fasora, Ph.D. (Ostravská univerzita, Katedra historie / Centrum pro hospodářské a sociální dějiny FF OU – Historický ústav FF MU Brno)

Komplikovaná společenská struktura a její modifikace v čase je nezpochybnitelným a známým faktem. Výraznou transformací procházejí společenské a sociální vztahy v tzv. dlouhém 19. století. Rozpad stávajících a formování nových společenských vazeb doprovází vznik nového typu sociálních sítí, v nichž jedinec existuje většinu svého života. Vzniká nová forma sociability do značné míry získávaná nejen narozením, ale i vlastní aktivitou jedince. Ta vytváří odlišný proces společenské integrace. Předkládaný referát se zaměří na proměnu sociálních skupin a sítí v transformující se společnosti na území habsburské monarchie, zejména ma následující témata:

- 1) Analýza způsobů, jak se vytváří či přetvářejí sociální skupiny uvnitř i navenek. Jedná se především o široce pojatou interakci, tedy o to, zda jsou proměny či geneze těchto sociálních skupin příčinou, nebo výsledkem měnících se poměrů a jak tyto změny ovlivňují vztahy uvnitř dané sociální skupiny.
- 2) Analýza procesů, kterými se mění vazby mezi tradičními a nově se formujícími složkami občanské společnosti (např. tradiční a nobilitovaná šlechta, honorační a výkonová samospráva, sekularizace církve apod.), analýza faktorů, které k těmto změnám přispívají, které jsou těmito změnami vyvolány a které se odrážejí v proměnách sociálních sítí.
- 3) Význam sociálních sítí při utváření moderních ekonomických, kulturních, politických, profesních vztahů a vazeb z pohledu horizontálního i vertikálního.
- 4) Exkluzivita sociálních skupin, její odraz v sociálních sítích, jejich prezentace ve veřejném prostoru (např. „sebevědomí“ a sebeprezentace při vystupování ve veřejném prostoru, štvavé kampaně, nacionalismus apod.).
- 5) Negativa spojená s transformací sociálních sítí, marginalizace společenských skupin, jejich vytlačování na „okraj“ společnosti (úpadek prestiže, dehonestace apod.).

Komunikační, dopravní a cestovní síť jako podmínka moderní společnosti ve 20. století

Prof. PhDr. Ivan Jakubec, CSc. (FF UK, ÚHSD)

Příspěvek bude na pozadí vývoje ve 20. století zkoumat jeden z atributů moderní společnosti. Autoři se zaměří na problematiku dopadů hospodářské krize a nástupu druhé světové války. Budou sledovat specifika vývoj cestovního ruchu a jeho dopadů na období po roce 1945. Přetrvala „tradice“ podnikových dovolených pro přední zaměstnance včetně funkce „cukroví“ (odměna za vykonanou práci, za protektorátu starší zaměstnanci měli nárok na vyšší počet dnů dovolené), stejně jako ideové působení na rekreanty, zvláštní rekreační vlaky, omezení individualismu v cestovním ruchu, omezení individuálního motorismu. Dále přetrvaly podmínky pro vydání pasu, výjezdní doložky (povolení obvodní vojenské správy), omezení zahraničních výjezdů (za protektorátu 1942 až na výjimky zákaz). Přesun a omezení počtu svátků, rozdělení restaurace na typ I–IV, ubytování podle kategorií A B C. Preference výletů do okolí velkých měst a průmyslových center a v rámci republiky – není na devizy, poznáme svou vlast. Přetrvání protektorátních či zavedení „staronových“ opatření napomáhal také pokračující „válečný“ systém, organizace hospodářství (národní správy, znárodnění) a lístkový systém. Vázaný cestovní ruch po roce 1945 mohl působit i jako prvek jistoty v poválečném chaosu a nejistotě, všeobecného nedostatku (ozdravné pobyty organizované obnovenými organizacemi, na venkově více potravin). Dovolena v lázních či s plnou či polopenzí stále byla pro většinu obyvatel „luxusem“ stejně jako před válkou či za války. Některá opatření z protektorátu bychom mohli označit za nadčasová.

Intelektuální síť na příkladu rozvoje a sdílení poznatků ze stavební mechaniky v dlouhém 19. století

Ing. Martin Pospíšil, Ph.D. (ČVUT v Praze, Fakulta architektury, Ústav nosných konstrukcí)

Příspěvek se zabývá francouzským, anglickým, německým a českým přístupem ke konfrontaci teorie a praxe stavební mechaniky, jejíž rozvoj stimulovala stále intenzivnější průmyslová výroba a na ni navazující stavební produkce v průběhu dlouhého 19. století. Komparována je komunikace exaktních vědců a inženýrů činných v tomto oboru na území střední Evropy, Francie a Británie. Sledovány jsou některé kontakty na přelomu osmnáctého a devatenáctého století, v době po Napoleonských válkách i v období politického ochlazení, stejně tak jako

nadějný rozvoj odborných kontaktů v období Fin du siècle. Uvedeny jsou ohlasy na Gerstnerovy revoluční experimenty v předepínání kovaných nosných prvků, Schnirchovy řetězové konstrukce mostů a unikátních střech i například Bukovského a Williotův paralelní objev výpočtu deformace příhradových konstrukcí. Zmíněn je i rozvoj a přenos nejpracovnější výpočetní metody své doby, grafické statiky, ze švýcarského Zürichu do Čech a na Moravu a některé ohlasy pražského zpracování této metody v centru tehdejšího světa, ve viktoriánské Anglii. Poslední fáze dlouhého století je ve stavebním inženýrství charakterizována francouzským espretem, německou precizností i britskou praktičností. Z těchto všech vlastností se českému prostředí dostalo od každé dobrým dílem, což se projevilo jak vznikem elegantních konstrukcí nových mostů, moderních tržnic či velkolepých veřejných budov, tak i v Evropě pozitivně reflektovaným teoretickým dílem Josefa Šolína, prvního docenta a pozdějšího profesora stavební mechaniky na samostatné české polytechnice. Závěr příspěvku pak na příkladu přenosu vědomostí v oblasti stavební mechaniky ilustruje význam německého jazykového prostředí jako funkční intelektuální sítě pro předávání poznatků v oblasti techniky v celém středoevropském hospodářském prostoru.

Sociální sítě a jejich vliv na utváření společenských struktur

Garantující: doc. Mgr. Lukáš Fasora, Ph.D.; prof. PhDr. Aleš Zářický, Ph.D.

Komplikovaná společenská struktura a její modifikace v čase je nezpochybnitelným a známým faktem. Výraznou transformací procházejí společenské a sociální vztahy v tzv. dlouhém 19. století. Rozpad stávajících a formování nových společenských vazeb doprovází vznik nového typu sociálních sítí, v nichž jedinec existuje většinu svého života. Vzniká nová forma sociability do značné míry získávaná nejen narozením, ale i vlastní aktivitou jedince. Ta vytváří odlišný proces společenské integrace. Předkládaná sekce se zaměří na proměnu sociálních skupin a sítí v transformující se společnosti na území habsburské monarchie. Víťame především příspěvky z následujících okruhů:

- 1) Analýza způsobů, jak se vytváří či přetvářejí sociální skupiny uvnitř i navenek. Jedná se především o široce pojatou interakci, tedy o to, zda jsou proměny či geneze těchto sociálních skupin příčinou, nebo výsledkem měnících se poměrů a jak tyto změny ovlivňují vztahy uvnitř dané sociální skupiny.
- 2) Analýza procesů, kterými se mění vazby mezi tradičními a nově se formujícími složkami občanské společnosti (např. tradiční a nobilitovaná šlechta, honorační a výkonová samospráva, sekularizace církve apod.), analýza faktorů, které k těmto změnám přispívají, které jsou těmito změnami vyvolány a které se odrážejí v proměnách sociálních sítí.
- 3) Význam sociálních sítí při utváření moderních ekonomických, kulturních, politických, profesních vztahů a vazeb z pohledu horizontálního i vertikálního.
- 4) Exkluzivita sociálních skupin, její odraz v sociálních sítích, jejich prezentace ve veřejném prostoru (např. „sebevědomí“ a sebeprezentace při vystupování ve veřejném prostoru, štvavé kampaně, nacionalismus apod.).
- 5) Negativa spojená s transformací sociálních sítí, marginalizace společenských skupin, jejich vytlačování na „okraj“ společnosti (úpadek prestiže, dehonestace apod.).

Význam sociálních vazeb pro vzestup advokátů ve 2. polovině 19. a na počátku 20. století na Moravě

Mgr. Martin Rája, Ph.D. (Zámek Slavkov-Austerlitz, Historické oddělení)

Cílem příspěvku je analyzovat příčiny značného sociálního vzestupu advokátů a zvláště významu sociálních vazeb při tomto procesu. Využita přitom bude zejména metoda kolektivního

biogramu členů Moravské advokátní komory v letech 1869–1914. V průběhu druhé poloviny 19. a začátku 20. století došlo (nejen) na Moravě k mohutnému rozmachu advokátní profese. S rozvojem výroby a obchodu rostla poptávka po osobách, které by transakce právně ošetřily, případně pomohly průmyslovým či finančním společnostem, ale i soukromým osobám domoci se soudní cestou spravedlnosti. Od začátku roku 1869 se advokátní profese na Moravě liberalizovala a řady právníků se začaly rychle rozšiřovat o nově jmenované mladé právní zástupce. Členové advokátní komory dokázali umně využít příležitostí, které jim měnící a modernizující se společnost nabízela. Cennou devizou se pro moravské právní zástupce (mimo jiné) stalo jejich kvalitní vzdělání, důkladná znalost zákonů, iniciativnost, obvykle dobré řečnické schopnosti, ale též sociální kapitál. Většina mladých juristů nemohla využít silné startovací pozice jejich rodinného a sociálního zázemí. O to více museli začínající právní zástupci umět budovat nové sociální vazby a kontakty, o které by se při svém dalším působení, kromě svých vlastních schopností, mohli opřít. První důležité kontakty získali již v době studií a poté v průběhu relativně dlouhé přípravné praxe u soudů a v advokátních kancelářích. Mimo vlastní profesní činnosti se advokáti silně angažovali ve veřejném životě, zvláště v politice a spolkové činnosti. Samostatnou kapitolou byly sňatkové strategie advokátů a kandidátů advokacie. Díky těmto aktivitám vytvářeli advokáti velmi hustou síť sociálních vazeb napříč tehdejší společenskou elitou.

Bursěnsafty v českých zemích – Networking německých völkisch nacionalistů

Jan Mareš (Europa Universität Viadrina, Frankfurt (Oder), Kultur und Geschichte Mittel- und Osteuropas)

Téma studentských korporací (Burschenschaften, Sängerschaften, Studenten Corps, a jiné) je v české a německé historiografii pojímáno rozdílně. Zatímco v německé existují tucty monografií a stovky články věnované výhradně tomuto tématu, je toto pole v Česku ještě v zásadě zemí nepoznanou. Tento příspěvek si prvně klade za úkol podat krátký nástin jejich vzniku a vývoje v Rakousku (později v Československu) a jejich spolkového života (uniformy, vlajky, písně, pijácké rituály, šermířské duely s ostrými šavlemi, osobní a spolková čest, pojem Lebensbund a další). Hlavním těžištěm je pak především klíčová role těchto spolků v Českých zemích při formování německého völkisch nacionalismu s a distinktivní, nadregionální "sude-toněmecké" identity. Tyto spolky tvořily od 80. let 19. století jedinečnou síť mladých německých studentů ze všech koutů Českých zemí, potažmo z celého Rakouska-Uherska. Pomocí zastřešujících organizací jako "Burschenschaft der Ostmark" nebo "Arbeitsgemeinschaft der deutsch-arischen Studentenschaft", které propojovaly desítky jednotlivých spolků, pak vznikla robustní síť, v níž se rozvíjela völkisch ideologie a díky velkému důrazu na celoživotní závazek členů – Lebensbund – byla předávána dalším studentským ročníkům. Specificky v Čechách pak oproti Německu dochází k zakládání studentských korporací i na vyšších školách v menších městech jako Děčín nebo Teplice, čímž se výše popsáný efekt ještě umocnil. Absolventi z těchto spolků pak tvořili důležitou oporu vznikajících nacionalistických stran jako DNSAP a SdP. Závěrem bude nastíněna i dnešní situace, kdy v Německu a v Rakousku existuje přinejmenším desítky studentských spolků založených původně na území dnešního Česka a některé z těchto spolků patří k významným elementům tamní krajně pravicové scény.

Učitelé základních škol a jejich role v modernizačním procesu v českých zemích

Dr. hab. Janusz Spyra, prof. AJD (Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Centrum pro hospodářské a sociální dějiny)

Význam vzdělávání v rámci modernizačního procesu, kterým procházela evropská společnost v 19. století, je zřejmý. Současně máme k dispozici nemálo odborných prací, které se věnují

zástupcům vzdělávacích profesí jako sociálně-profesní skupině, důraz je ovšem kladen především na profesorský sbor středních a vysokých škol, tedy na ty, kteří se v 19. století věnovali vzdělávání elit. Naopak učitelům základních škol byla věnována pozornost především v souvislosti s alfabetizačním procesem a probouzením a upevňováním národního povědomí. Ale byly to právě základní školy, které určovaly úroveň znalostí, jež měly být dostupny napříč všemi společenskými vrstvami. Role učitelů základních škol se pak přirozeně neohraničovala jen vzdělávacím procesem, ale zasahovala i do činnosti mimoškolní, a ovlivňovala nejen každodenní život žáků, nýbrž i každodennost celé "obce". To je také důvod, proč právě učitelé základních škol začali zejména od poloviny 19. století zaujímat stále významnější postavení v rámci lokálních elit, zejména pak venkovských a maloměstských, které ovšem ve sledovaném období zastupovaly početně nejvýznamnější část populace všech států kontinentální Evropy, habsburskou monarchii nevyjímaje.

Role a význam sociálních sítí v rozvoji středoškolské a profesně-vzdělávací infrastruktury ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století na příkladě rakouského Slezska

Mgr. Petr Kadlec, Ph.D. (Ostravská univerzita, Centrum pro hospodářské a sociální dějiny)

Referát hodlá ukázat na místo, které náleželo různým sociálním sítím v rozvoji středoškolské a profesně-vzdělávací infrastruktury v období od poloviny 19. století do první světové války. Napříč předlitavskou částí monarchie uplatňované principy bude dokumentovat v kontextu vývoje na území rakouského Slezska, kde na konkrétních příkladech přiblíží motivy, roli a význam sociálních sítí při vzniku školských institucí (iniciační počínaje a zřizovací konče), načrtne různé formy podpory pro již existující vzdělávací ústavy (materiální, finanční aj.) a rozličné projevy zájmu o ně a jejich studenty. Dále hodlá referát ukázat na místo sociálních sítí při správě a fungování škol, včetně jejich role v procesu formování vzdělávacího obsahu a kvalifikačního profilu absolventů školských institucí. Stranou zájmu referátu nezůstanou ani vliv nacionalizace společnosti na jednání sociálních sítí ve věci středního a profesně-vzdělávacího školství, nebo otázka, nakolik byly představy a zájmy sociálních sítí ve výše zmiňovaných ohledech v souladu, či v rozporu s představami a možnostmi státní správy.

Sítě vazeb dělnických odborových a profesních organizací 1868–1918

doc. Mgr. Lukáš Fasora, Ph.D. (Masarykova univerzita, Historický ústav FF)

Príspevek analyzuje sítě vazeb mezi představiteli dělnických organizací sociálnědemokratické afiliace, zvláště organizací odborových. Jeho cílem je prověření staré teze, u nás reflektované nejdříve v díle národohospodáře Albína Bráfa, o kartelizaci a monopolizaci poskytování práce ze strany odborových organizací v pozdním období existence habsburské říše. Důležitými segmenty analýzy budou zvláště procesy tarifního vyjednávání, jejich vazba na politicko-ideologické cíle sociální demokracie, vztah odborů k politickým organizacím strany a sítě a metody komunikace mezi odborovými vůdci. Východiskem analýzy bude proces vzniku lokálních sítí v regionu Brněnska a Rosicko-Oslavanska a jejich postupné začleňování a vrůstání do systému zemské a říšské odborové organizace, v některých ohledech dokonce s celoevropskou mírou koordinace činnosti. Z hlediska periodizace se jedná o čtyři profilová období vývoje sítí s mezníky v legalizaci spolkových struktur sociální demokracie (1868), přechod strany na legální činnost a masový ráz (1889), masové rozšíření tarifních smluv (kolem 1906) a období první světové války s prorůstáním zájmů státního militarismu se zájmy odborů.

Hlavní sekce 3

Domáci a cizí – migrace a integrace očima české historiografie

Garantující: Prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.; Prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc.

Migrace a setkávání, resp. střetání domácího usedlého obyvatelstva a cizích kolonistů/přistěhovalců/ je historicky standardním úkazem lidských dějin. Nás nebudou primárně zajímat důvody nebo motivy migrací do Čech, resp. Čechů do vybraných zahraničních teritorií, jejich popis a kvantitativní charakteristiky migrujících skupin, nýbrž především fáze setkání, konkurence, střetnutí usedlíků a nových obyvatel zkoumaného prostoru. Půjde nám o předpoklady, charakteristiky, problémy i profity a ovšem o krátkodobé i trvalé výsledky integrace obou vrstev: starých a nových usedlíků do jednoho více či méně stabilního, integrovaného celku. Tento proces může vyústit do podřízení se nebo uzavření (zakapslování) jedné z vrstev, k jejich úplnému nebo dílčímu splynutí nebo (ne)konfliktnímu promísení (od „melting pot“ k „salad bowl“). Podstatným aspektem sekce je i to, že nejde jen o samu problematiku, ale i o její historiografickou reflexi.

Česko-saské příhraničí jako prostor migrace a integrace mezi středověkem a raným novověkem

Doc. PhDr. Michaela Hrubá, Ph.D. (FF UJEP v Ústí nad Labem, katedra historie)

Prostor česko-saského příhraničí patřil od středověku z různých důvodů k významným zájmovým oblastem českých panovníků. Intenzita tohoto zájmu souvisela především s rudným bohatstvím ukrytým v Krušných horách, jehož potenciál se v plné míře rozvinul na přelomu 15. a 16. století. V této době se zde vytvořila specifická situace, ve které se s ohledem na hospodářské aktivity napojené na těžbu drahých rud propojily obě strany zemské hranice. Demografický růst horních měst a městeček vytvořil specifické prostředí, jež integrovalo nové obyvatele z obou stran zemské hranice. Z hlediska kulturního a po rozšíření luterství i náboženského zde vznikl v podstatě kompaktní prostor, jehož situace se změnila s úpadkem rudné těžby a koncem náboženské tolerance v Čechách. Cílem referátu bude představit výzkum tohoto mimořádného prostředí, ale zároveň i upozornit na obecnější možnosti, ale také limity výzkumu migrace a integrace v raně novověkých městech. Upozorněno bude v tomto kontextu na vhodné příležitosti, které nabízí interdisciplinární výzkum.

Integrace příchozích cizinců do raně novověké pražské společnosti

PhDr. Olga Fejtová, Ph.D. (Archiv hl. města Prahy – Univerzita J. E. Purkyně, Ústí nad Labem, Filozofická fakulta, katedra historie)

Príspevek približuje metodické zázemí i možnosti pramenného výzkumu integrace nově příchozích do raně novověké městské společnosti zemského centra, které v určitých obdobích plnilo i roli sídla panovnického dvora, a to v etapě složitého konfesijně-politického vývoje. Migrace do raně novověkých měst pražských probíhala v určitých vlnách souvisejících nejen se situací v městech samých, ale také s vývojem celozemským, respektive evropským. Otázkou je, jak na zmíněné vlny reagovala městská společnost, respektive jak se dařilo nově příchozím začlenit se do života městského společenství, či zda o to vůbec usilovali. Druhá alternativa se může týkat řady osob přicházejících do měst pražských v souvislosti s přítomností panovnického dvora, působením univerzity či různých církevních institucí. Otázky migrace a integrace je nutno sledovat na jedné straně dle sociálního statusu nově příchozích a na straně druhé, tj. s ohledem na vlastní integraci nově příchozích, na úrovni dílčích segmentů městské

společnosti – městských čtvrtí, farností, cechů, literátských bratrstev apod. Zohlednit je třeba také možné pronikání nově příchozích mezi městské elity, přednostně politické. Složení městských rad i sborů obecních starších může doložit společenský vzestup migrantů a jejich úspěšné začlenění do života městského společenství.

Migrace elit (Český podíl na budování infrastruktury bulharského státu na přelomu 19.–20. století)

Mgr. Emil Minčev, Ph. D. (Univerzita Pardubice, Fakulta Filozofická)

Během druhé poloviny 19. století Balkán se stále více otevíral širší české veřejnosti. Národnostní hnutí balkánských národů připoutalo pozornost Evropy řadou povstání proti Osmanské nadvládě. Do Českých zemí brzy začaly přicházet zprávy z prostředí Bulharska, které z počátku šířili Bulhaři, studující v Čechách. Velká část české veřejnosti se přiklonila k snahám bulharského národa o vlastní státnost. Po neúspěšném Dubnovém povstání v roce 1876 zprávy z Bulharska o úkrutnostech Turků posílaly už i Češi, kteří se tam ocitli během šedesátých a sedmdesátých let. Mezi nimi byla například učitelka Bohdana Chyteva a inženýr tureckých drah Jiří Prošek. Velký počet článků, které tyto dva Češi sepsaly ohledně povstání ještě víc přispěl k popularizaci Bulharské otázky a brzy Bulharsko začalo lákat jak dobrodruhy, tak i vlastence řídicí se myšlenkou slovanské vzájemnosti. Po uklidnění poměru a osvobození Bulharska v roce 1878 nastalo období, které je popisováno jako „česká invaze“ do Bulharska. Velký počet Čechů se tehdy rozhodlo opustit svou vlast a přestěhovat se dočasně na Balkán. Toto dočasné přestěhování se pak stávalo často i doživotní. Češi v Bulharsku podnikali, pracovali a obchodovali v různých sférách. Čechy, kteří se rozhodli působit v Bulharsku, je možné rozdělit na několik různých skupin. Mimo velké skupiny dělníků a řemeslníků početná byla také skupina inteligentů, z nichž nejvíc vynikali učitelé. Můj příspěvek bude pojednávat právě o tuto skupinu českých intelektuálů.

Osudy Čechů a československých občanů v SSSR v letech 1922–1941

prof. PhDr. Dušan Janák, Ph.D., prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc., Mgr. Jan Dvořák, Ph.D. (Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik – Ústav středoevropských studií – Ústav pro studium totalitních režimů v Praze)

Příspěvek přibližuje nejnovější výsledky výzkumu politických represí Čechů a československých občanů v SSSR, probíhajícího už více než čtvrt století. Charakterizuje současný stav literatury a možnosti výzkumu především v ruských a ukrajinských archivech. Na modelových příkladech sleduje osudy různých skupin českých a slovenských hospodářských přistěhovalců v prvním období stalinských represí na přelomu 20. a 30. let, které se symbolicky propojily ve velkém procesu s českými učiteli a dalšími Čechy žijícími na Ukrajině před Nejvyšším soudem v Charkově v červnu 1931. Zvláštní pozornost věnuje období tzv. Velkého teroru v letech 1937–1938, naplánovaného a řízeného nejvyšším stranickým vedením, kdy došlo k prudkému zostření represí. I když proti Čechům a Čechoslovákům nebyla zavedena samostatná národnostní operace NKVD, většina vykonaných rozsudků smrti, přes jeden tisíc popravených, pochází právě z této doby. Seznamuje i s osudy tisíců československých uprchlíků před nacistickou a maďarskou perzekucí, odsouzených v letech 1939–1941 za nelegální přechod sovětských hranic nebo špionáž k mnohaletým trestům vězení v nápravně pracovních táborech.

Vznik a vývoj vietnamské minority v českém prostředí od 70. let 20. století

Mgr. Tereza Horáčková (Universita Karlova, Ústav světových dějin)

Referát se bude zaměřovat na to, jakým způsobem může ekonomická a společenská transformace kolektivní sociální jednotky, jakou je národní stát, ovlivnit adaptaci etnické menšiny v novém prostředí? V mé případové studii se jedná o propojení dvou "skupin" či společenství – stát i etnická menšina – jež jsou sociálně konstruované, časově a prostorově ukotvené a překrývají se na škále identifikace. Proto právě studium normativní transformace národního státu, promítající se na specifickou "etnickou skupinu", umožňuje diskuzi o adaptačním procesu přistěhovalců v závislosti na různých faktorech, které ovlivňují strukturu skupiny a vztahy uvnitř této diasporry. Cílem příspěvku proto bude snaha představit etnickou menšinu vietnamských občanů pobývajících na území Československé socialistické republiky a České republiky od roku 1975 a identifikovat některé vnější (politický a společenský normativní rámec většinové společnosti) a vnitřní (změny ve vnitřní struktuře vietnamské diasporry) faktory, které ovlivnily jejich adaptaci, a odpovědět na otázky v rámci historického a geopolitického kontextu transformujícího se společenství národního státu.

Výzkum a současné vidění právní integrace přistěhovalého zahraničního obyvatelstva do československé společnosti

Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc. (Právnická fakulta, Univerzita Karlova)

Příspěvek se bude nejprve věnovat historickým souvislostem současné "migrační krize" s bližším zaměřením na Československo. Již bezprostředně po vzniku samostatné ČSR musely orgány veřejné moci rozhodovat, jak naložit s lidmi hledajícími na jejím území ochranu (původně vnitřně přesídlené osoby z Haliče, severní Itálie). Československo take bylo smluvní stranou relevantních mezinárodněprávních instrumentů dané doby (a významně do jejich přípravy zasahovalo), a na svém území přijímalo uprchlíky, ochranu poskytovalo rovněž instituty vnitrostátního práva (bývalí občané carského Ruska, občané Německa ve 30. letech 20. století). Celoevropsky významným byl i problém židovských uprchlíků v Československu (a z Československa) po anšlusu Rakouska a po Mnichovu. Ochrana cizincům nepřestala být poskytována ani po roce 1948, jen se z ideologických příčin změnily důvody jejího poskytování (např. Řecko, Jugoslávie). Na závěr bude historická analýza konfrontována se současnými východisky pro řešení obdobných problémů v mezinárodním, evropském a českém právu.

Volné kongresové panely

Na pomezí individuální a kolektivní biografie: nad metodologickými aspekty orálně-historického bádání

Garantující: prof. PaedDr. et Mgr. Miroslav Vaněk, Ph.D.; PhDr. Pavel Mücke, Ph.D.

Orální historie a její využití v bádání nad soudobými dějinami

Orální historie se v posledních dvaceti letech v tuzemském prostředí zařadila mezi velmi populární metody zpracování naší nedávné minulosti. Zatímco v zahraničí (především pak v tzv. západních zemích) patří orální historie již pět desetiletí k relativně akceptovaným odborným přístupům a metodám, v bývalém Československu a potažmo v České republice, stejně jako v zemích bývalého východního bloku se mohla svobodně rozvíjet až po roce 1989. Cílem dvou navazujících panelů (pro cca 8 vystupujících účastníků) je seznámit široké auditorium s nejnovějšími trendy v oblasti orální historie a soudobých dějin a to na příkladech projektů realizovaných různými výzkumnými institucemi, odborně zaměřenými sdruženími či zainteresovanými jednotlivci. Jedním z dalších cílů panelů bude diskuze na téma potenciálních výhod či limitů současného a budoucího výzkumu prostřednictvím orální historie. Jedná se například o otázky subjektivity, paměti, práce s dalšími historickými prameny, vlivu politického a historického kontextu na praktickou realizaci projektů, publikaci a prezentaci jejich výsledků, problematika etiky a legislativy, využívání moderních technologií při uchování, zpřístupnění a analýze orálněhistorických pramenů, přínos pro bádání nad dějinami tzv. elit, opozice, společnosti, profesí, podniků, regionů a obcí, spolků, tzv. míst paměti atd.

Nad teorií a praxí orální historie: malé ohlédnutí za padesáti lety organizované orální historie ve světě a dvaceti lety její existence v ČR

Prof. PaedDr. Mgr. Miroslav Vaněk, Ph.D. (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v.v.i.)

Příspěvek se zaměří na rámcové nastínění vývoje orální historie v mezinárodním a v českém kontextu, zejména pak se bude snažit představit její některé velmi aktuální problémy. Na jedné straně stoupá obliba orální historie, jelikož lidé příběhy potřebují, a na straně druhé se stále více a více vzdalují „umění“ životní příběhy vyprávět, respektive jim ochotně naslouchat. Tematizovaná bude snaha o zjednodušení a zkratkovitost ve vztahu k vyprávění příběhů. Příspěvek akcentuje jakési hledání odpovědi na několik zásadních otázek: Živí orální historie dnes skutečný boom, nebo je jen módním výstřelkem? Je vše, co se „tváří“ jako orální historie skutečně orální historií? Nehromadí se pouze desítky, stovky a tisíce zbytečných rozhovorů bez porozumění tomuto specifickému prameni? Ohrožuje orální historii a orální historiky a historičky současné dění – především pak politická, společenská a ekonomická situace? Pokud ano, do jaké míry a jaký to může mít na výslednou podobu bádání a jeho prezentace vliv?

Studentská generace roku 1989 po 20 letech. Orální historie v časosběrné perspektivě

Mgr. Petra Schindler-Wisten, Ph.D. (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., Centrum orální historie)

V příspěvku představím aktuální projekt Centra orální historie, v němž se po 20 letech vracíme ke skupině narátorů, studentských aktivistů z roku 1989. Bývalé studenty lze považovat za (spolu)tvůrce diskurzu a paměti polistopadového období – někteří se přímo podíleli na jejich tvorbě vlastními díly (deníky, paměti, filmy, aj.). Budu se věnovat především metodologickým otázkám, které vystupují na povrch při orálně-historickém výzkumu v časosběrné perspektivě. Opakované rozhovory se stejnými narátory mohou pomoci zachytit časovou a pro-

storovou dynamiku, které formují individuální narativy. Budu sledovat, zda a do jaké míry se liší realizované životní rozhovory v rozmezí daných 20 let: jakým způsobem projektují narátoři a narátorky svou autobiografii. Je například možné najít nějaký rozpor mezi vyprávěním v rozhovoru a „veřejnými“ informacemi o daném narátorovi? Změnily se nějakým způsobem vzpomínky na stejnou událost vzhledem k novým individuálním či společenským zkušenostem? A jakým způsobem dochází v nově realizovaných rozhovorech k reinterpretacím původních interview či se jimi spíše potvrzuje dosavadní životní dráha?

Biografie, orální historie a další prameny

Mgr. Jana Wohlmuth Markupová (Fakulta humanitních studií UK, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR)

Na základě vlastní zkušenosti s již dokončeným biografickým výzkumem se ve svém příspěvku pokusím postihnout několik rovin, které, domnívám se, mohou být pro další rozvoj orální historie přínosné nebo přinejmenším inspirativní. V první řadě je potřeba definovat alespoň rámcově rozdíl, který spatřuji mezi historickým výzkumem, zaměřujícím se spíše na osobnost (biografický), a výzkumem, na jehož počátku stojí spíše něco „nadosobního“, co jednotlivé aktéry historických událostí převyšuje (tematicky laděný výzkum). Od toho se pak odvíjí (možná) rozdílná povaha orálně-historických rozhovorů jakožto primárního zdroje poznání (o osobnosti nebo o tématu). Základní pravidlo totiž radí nedůvěřovat automaticky pouze jednomu zdroji, nýbrž spíše – je-li to možné – více pramenů komparovat mezi sebou. A zatímco v tematickém, orálně-historickém výzkumu můžeme porovnávat minimálně jednotlivé výpovědi narátorů, aniž by bylo nutné provádět rozsáhlý archivní výzkum, v biografickém výzkumu je tomu obvykle jinak. Vycházejme samozřejmě z předpokladu, že biografická práce je (a může být) založena na orální historii. Je pro nás jednostranně (a z principu subjektivně) podaný obraz vlastního života dostatečným zdrojem poznání, nebo je záhodno najít ještě další pramenné stopy, které by vlastnímu vyprávění „nastavily zrcadlo“? Jakkoli je asi zřejmé, že osobně se stavím spíše k druhé variantě, nemělo by to vyvolávat dojem jakési konfrontace narátora s „tvrdými fakty“, spíše naopak: domnívám se totiž, že kupříkladu archiválie (různé povahy) či svědectví dalších osob mohou být nejen „nástrojem k ověření pravdivosti sdělení“, ale také inspirací pro nás při vedení rozhovorů, protože některé věci nám ani narátorům bez připomenutí "zvenku" zkrátka vůbec nemusejí přijít na mysl.

Intelektuální elity jako předmět orálně-historického výzkumu. Metodologická úskalí a jejich možná řešení

Mgr. Jiří Hlaváček (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., Centrum orální historie)

Rostoucí zájem o intelektuální elity jako předmět (nejen orálně-historického) výzkumu v posledních letech naznačuje, že institucionální a oborové dějiny se v rámci české orální historie stávají jakýmsi novým badatelským trendem. Tento trend však s sebou přináší řadu specifických problémů, s nimiž se tazatelé a badatelé v průběhu terénního výzkumu musí potýkat. Ač se tyto situace na první pohled mohou zdát (s ohledem na kodifikované poučky pro vedení orálně-historického rozhovoru) jako „standardní“, způsob jejich řešení se ve skutečnosti významně liší od tradičních postupů. Tyto odlišnosti přitom mohou mít poměrně zásadní dopad nejen na kvalitu a validitu orálně-historické části výzkumu, ale i na závěrečné výstupy celého projektu. Příspěvek se zaměří na praktické a etické aspekty orálně-historického výzkumu s představiteli tzv. intelektuálních elit (tj. humanitní či exaktní vědci, akademici, umělci, lékaři, politici apod.). Na několika konkrétních příkladech projektů z posledních let bude poukázáno na specifické problémy, které je třeba během terénního výzkumu flexibilně

řešit. Hlavní pozornost bude věnována zejména otázkám kontaktování narátorů, jejich očekáváním od projektu, osobním sympatiím a antipatiím (nejen ve vztahu mezi tazatelem a narátorem, ale i v rámci samotné zkoumané skupiny), problematice autorizace rozhovorů a jejich následné archivace, online zpřístupnění a publikace.

Orální historie a cesty výzkumu socio-profesních a národnostních skupin

Garantující: prof. PaedDr. et Mgr. Miroslav Vaněk, Ph.D.; PhDr. Pavel Mücke, Ph.D.

Orální historie se v posledních dvaceti letech v tuzemském prostředí zařadila mezi velmi populární metody zpracování naší nedávné minulosti. Zatímco v zahraničí (především pak v tzv. západních zemích) patří orální historie již pět desetiletí k relativě akceptovaným odborným přístupům a metodám, v bývalém Československu a potažmo v České republice, stejně jako v zemích bývalého východního bloku se mohla svobodně rozvíjet až po roce 1989. Cílem dvou navazujících panelů (pro cca 8 vystupujících účastníků) je seznámit široké auditorium s nejnovějšími trendy v oblasti orální historie a soudobých dějin, a to na příkladech projektů realizovaných různými výzkumnými institucemi, odborně zaměřenými sduženými či zainteresovanými jednotlivci. Jedním z dalších cílů panelů bude diskuze na téma potenciálních výhod či limitů současného a budoucího výzkumu prostřednictvím orální historie. Jedná se například o otázky subjektivity, paměti, práce s dalšími historickými prameny, vlivu politického a historického kontextu na praktickou realizaci projektů, publikaci a prezentaci jejich výsledků, problematika etiky a legislativy, využívání moderních technologií při uchování, zpřístupnění a analýze orálněhistorických pramenů, přínos pro bádání nad dějinami tzv. elit, opozice, společnosti, profesí, podniků, regionů a obcí, spolků, tzv. míst paměti atd.

„To tam v tom archívu musejí mít nějakou chybu...“ Limity pramenné základny k tématu poválečné historie Romů v Československu a možnosti jejich překračování

Helena Sadílková, Ph.D. (Seminář romistiky, Katedra středoevropských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy)

Příspěvek se věnuje dosavadním přístupům ve výzkumu poválečné historie Romů v Československu a postavení orální historie v něm. Hlavní pozornost věnuje metodologické debatě o omezeních pramenné základny tohoto výzkumu, zdůrazňující distinkci mezi vnější a vnitřní perspektivou, mezi prameny majoritní a romské provenience a kolidující s debatou o dostupnosti a možnostech využití pramenů písemných a orálně historických. V dosud realizovaném výzkumu je přitom možné odlišit dva základní přístupy: jeden stavící na majoritních písemných pramenech z fondů centrálních příp. regionálních archivů a využívající narativy pamětníků spíše pro ilustraci popisovaných jevů a procesů, a na druhé straně přístup, který staví na orálně historických pramenech a písemné prameny majoritní provenience využívá jen pro základní ukotvení historického kontextu shromážděných výpovědí. Cílem příspěvku je přispět do debaty o možnostech hlubší syntézy těchto typově odlišných historických pramenů. V rámci příspěvku představím dosavadní přístupy k výzkumu poválečné historie Romů a existující debatu o omezeních jeho pramenné základny, zahrnující jak kritiku výpovědní hodnoty písemných pramenů majoritní provenience, tak i diskuzi o charakteru, omezeních a možnosti analýzy orálně historických svědectví romských pamětníků. Debatu obohatím o postřehy z výzkumů poválečné migrace Romů za Slovenska do českých zemí realizovaných na půdě Semináře romistiky na FF UK v Praze. Na příkladu nedávno dokončeného výzkumu poválečné migrace jedné konkrétní lokální skupiny Romů z jihovýchodního Slovenska do Brna založeného na syntéze písemných a orálně historických pramenů majoritní a romské prove-

nience se pak pokusím demonstrovat možnosti a meze vzájemného porovnání vnější a vnitřní perspektivy v narativu o (lokálních) dějinách Romů.

Teorie a praxe orální historie ve výzkumu soudobých dějin cestování a cestovního ruchu

PhDr. Pavel Mücke, Ph.D. (UK, Fakulta humanitních studií, pracoviště orální historie a soudobých dějin)

Vystupující se v navrhovaném příspěvku pokusí nastínit téma výzkumu dějin cestování a cestovního ruchu po roce 1945 na příkladu Československa (a potažmo i České republiky). Zatímco cestování je chápáno široce jako projev horizontální mobility ("od někud někam") s plánovaným návratem ve střednědobém časovém horizontu (týdny, měsíce), pojem cestovní ruch se odkazuje na průsečík politických, ekonomických a sociálně-kulturních aktivit řady aktérů činných na poli cest realizovaných ve volném čase v rámci nově formovaných "společností volného času" (leisure societies). Vzhledem k tomu, že tento politický a společenský fenomén byl u nás v oblasti historiografie zkoumán spíše pro období středověkých, raně novověkých a případně moderních dějin, autor příspěvku se i na základě řady výzkumů svého badatelského týmu domnívá, že je třeba (a potřeba) uchopit toto téma komplexně i v oblasti soudobých dějin. Právě orální historie pak nabízí jednu z dalších perspektiv bádání, které se může stát velmi vhodným a cenným náhledem jen velmi těžko získatelným z jiných zdrojů (archivní fondy, dobový tisk, filmografie a populární kultura apod.) Cílem příspěvku je představit právě perspektivy bádání nad soudobými dějinami cestování a cestovního ruchu nejen z perspektivy vnější (tj. "cestujících" a "turistů"), ale také pohledu vnitřního (tj. "servisních profesí" – např. zaměstnanců v pohostinství a hotelnictví, cestovních kancelářích, dopravě, správě organizací činných v rekreační péči a cestovním ruchu apod.) Akcent by měl být směřován do sledování soudobých dějin let 1945–1989, nicméně také s výhledy na bádání po roce 1989, kde orální historie hraje v mnoha ohledech klíčovou úlohu (prozatímní či trvalá absence dostupných archivních fondů apod.)

Náboženská víra a učitelé základních škol v komunistickém Československu (pohledem pamětníků)

doc. Mgr. Jiří Zounek, Ph.D.; Mgr. Michal Šimáně (Masarykova univerzita, Ústav pedagogických věd)

Příspěvek se zaměřuje na každodenní situace, ve kterých učitelé museli naplňovat nařízení Komunistické strany Československa podporující ateizaci společnosti. Jedná se o problematiku, které dosud nebyla věnována v rámci výzkumu socialistického školství větší pozornost. Přitom úloha školy a zejména jejich učitelů byla v tomto období velmi důležitá. Učitelé se měli stát nástrojem k prosazování socialistických myšlenek. Ty měli předávat budoucím generacím a tím vychovat „nové“ jedince sdílející myšlenky marxismu-leninismu, tedy i myšlenku o společnosti tvořené lidmi bez jakéhokoliv náboženského vyznání. Příspěvek je založen především na datech, které autoři získali prostřednictvím orálně historických rozhovorů. Celkem se jedná o 53 rozhovorů s 37 pamětníky, kterými jsou učitelky, učitelé, ale i bývalí ředitelé základních škol. Metodu orální historie autoři dále doplnili studiem archivních materiálů a dobové legislativy. Studium těchto pramenů autoři realizovali v několika archivech České republiky. Jedná se o Národní archiv ČR, Archiv města Brna a Moravský zemský archiv. Výsledky výzkumu na jedné straně představují učitele v roli „politického nástroje“ vládnoucí KSČ, ale zároveň odhalují jejich složité postavení při plnění svěřených úkolů. To plynulo jak z očekávání vládnoucího režimu, že učitelé budou svědomitě a bez výhrad plnit jeho pokyny, tak i snahou učitelů, co nejméně negativně zasahovat do života žáků, případně jejich rodičů.

Česká baletní scéna po druhé světové válce z pohledu orální historie

Mgr. Lucie Rajlová, DiS. (FHS UK, Obor: Soudobé evropské dějiny)

Příspěvek se bude věnovat české baletní scéně po druhé světové válce z pohledu orální historie. Primárně je zájem bádání směřován na samotné tanečnice a tanečníky, se kterými jsou uskutečňovaná interview. Pracuje se nejen s aktivními představiteli tohoto uměleckého odvětví, ale je nutné dodržet zastoupení i po stránce choreografické a pedagogické. Dosud se jedná o téma, které nebylo komplexně zpracované, ani na poli historické a ani v rámci divadelní vědy, v pojetí, jak se na téma zaměřuje tento výzkum. Z pohledu výzkumu je více než zajímavé sledovat a následně analyzovat a interpretovat rozdíly, mezi předem připravenými okruhy otázek a mezi těmi, které v souhrnu rozhovorů vzešly ze sdělených informací, rozdíly genderové a diferenciativitu v rámci českého území. Další částí výzkum, se kterou se pracuje, je porovnávání rozhovorů napříč dobou a jejich proměny v čase. Jak z pohledu způsobu dotazování, tak i odpovědí. Metoda orální historie nabízí jedinečnou a neopakovatelnou možnost zachytit vzácné vzpomínky těchto umělců, které by jinak upadly do zapomnění. Proto je její využití v rámci výzkumu zcela nezbytné.

Paměťové instituce a společnost ve 20. století. Muzea a prostředky komunikace s veřejností

Garantující: Mgr. Branislav Panis; Mgr. Marek Junek, Ph.D.

V roce 2018 si budeme připomínat dvousetleté výročí založení Národního muzea. Blížící se jubileum v samotném Muzeu posloužilo jako impuls ke znovuotevření tématu jeho dějin a může být také východiskem pro komparativní studia v oblasti dějin paměťových institucí v České a někdejší Československé republice i v obecnější rovině. Jedná se o téma mnohovrstevnaté a stejně tak tematicky pestrý může být tento panel:

- 1) dějiny vědních oborů a sledování změn, jakými se tyto obory ve 20. století v muzeích a příbuzných institucích studovaly: mění se publikační a prezentační strategie, vzájemné ovlivňování či naopak uzavřenost jednotlivých typů institucí v horizontální i vertikální rovině, možnosti a průběh prosazování nových metodických postupů v prostředí těchto institucí;
- 2) úloha muzeí a jejich rezonance ve společnosti v politicky pestrém 20. století – muzea v prostředí různých politických režimů a jejich vyrovnávání se s nimi, rozdíly mezi oficiální prezentací instituce a poměry uvnitř ní (např. existence ostrůvků svobodného bádání);
- 3) specifické metody a prameny k výzkumu dějin paměťových institucí – zkušenosti s oral history, prameny mediální, tradiční písemné prameny a jejich možnosti a limity.

V hlavní roli Národní muzeum – obraz muzea v médiích

Jiří Hadaš (Univerzita Karlova, KPVHAS)

Budova Národního muzea byla v čele Václavského náměstí tichým svědkem mnoha převratných historických událostí, které se udály v její těsné blízkosti – vyhlášení Československé republiky, defilé okupačních armád Německé říše, invaze vojsk Varšavské smlouvy či upálení Jana Palacha. Tyto události jsou spolehlivě zachyceny mnoha historickými prameny. Národní muzeum však nebylo vždy jen trpnou kulisou jiných dějinných událostí, sama tato instituce se mnohokrát ocitla v hlavní či vedlejší roli televizních či rozhlasových reportáží. Předkládaný příspěvek je postaven právě na analýze pramenů, které o této skutečnosti jasně vypovídají – televizních a rozhlasových dokumentů a jiných pořadů. Budou analyzovány tendence, které se v prezentaci jedné z nejvýznamnějších paměťových institucí u nás objevují. Dále budou analyzována zachycená témata a celkové vyznění vysílaných informací. Kombinuje tak meziobo-

rově přístupy klasické historie, pramenovědy a mediální analýzy. Zkoumané období je vymezeno dvacátými lety 20. století až koncem tohoto století. Toto vymezení není náhodné, neboť se kryje počátkem s obdobím počátku rozhlasového vysílání a současně se jedná o dobu spojenou se vznikem televizního vysílání.

Prostředky komunikace Národního muzea s (odbornou) veřejností

PhDr. Klára Woitschová, Ph.D. (Národní muzeum, Archiv Národního muzea)

Příspěvek bude zaměřen na analýzu publikačních strategií Národního muzea. Muzeum si takřka již od počátku své existence vytvářelo nástroje, jejichž prostřednictvím chtělo komunikovat s odbornou i poučenou veřejností. V první řadě to byla periodika, mezi nimiž samozřejmě náš nejstarší dosud vycházející časopis – Časopis Národního muzea. Jeho všeobecné zaměření se postupně zužovalo a v NM postupně vznikala další specializovaná periodika, jejichž zaměření odráží jednotlivé obory v NM pěstované. V obsahu muzejních časopisů se výrazně zrcadlí celá řada vlivů – počínaje událostmi "velkých dějin", panujícími ideologiemi až k vnitřním poměrům vydavatelské instituce či osobním vztahům jednotlivých autorů. Samostatnou kapitolu pak tvoří odborné publikace, které také vydávalo a vydává ve více než hojně míře. V případě Muzea pak celkový obraz publikační činnosti dotvářejí také spíše popularizující publikace související s výstavní činností instituce (zejm. katalogy či průvodce). Příspěvek bude zpracován na základě analýzy jednotlivých periodik převážně humanitního zaměření a také písemností Registratury Národního muzea.

Písomné pramene k dejinám Slovenského národného múzea a ich využitie

PhDr. Elena Machajdíková (Archív Slovenského národného múzea)

Slovenské národné múzeum je jednou z najstarších a najväčších kultúrnych inštitúcií na Slovensku, ktorá sústreďuje autentické hmotné a písomné pramene z oblastí prírodných a spoločenských vied. Múzeum sa postupne stalo centrom vedeckého života, k čomu prispievali aj jeho bohaté archívne dokumenty a knižnica. Po roku 1918 patril Archív Slovenského národného múzea k prvým profesionálnym pracoviskám, kde sa vykonávala systematická archívna činnosť. Archív sa stal trvalým zdrojom informácií o inštitucionálnom vývoji našej najdlhšie kontinuálne pôsobiacej národnej kultúrnej inštitúcie. Dokumentuje rozvoj múzejníctva na Slovensku a jeho význam pre slovenskú vedu a kultúru. Nezastupiteľnú úlohu pri budovaní archívnych fondov a ich sprístupňovaní majú samotní archivári, najmä pre svoje úsilie a schopnosť sústrediť archívne bohatstvo a vyťažiť z jeho informačnej databázy maximum. Príspevok venovaný získavaniu písomných prameňov, metodických postupoch ich spracúvania, prezentovania a sprístupňovania s dôrazom na kontext dejín našej pamäťovej inštitúcie od jej počiatkov.

Muzea ve 20. století

Garantující: Mgr. Branislav Panis; Mgr. Marek Junek, Ph.D.

Paměťové instituce a společnost ve 20. století

V roce 2018 si budeme připomínat dvoustleté výročí založení Národního muzea. Blížící se jubileum v samotném Muzeu posloužilo jako impuls ke znovuotevření tématu jeho dějin a může být také východiskem pro komparativní studia v oblasti dějin paměťových institucí v České a někdejší Československé republice i v obecnější rovině. Jedná se o téma mnohovrstevnaté a stejně tak tematicky pestrý může být tento panel:

- 1) dějiny vědních oborů a sledování změn, jakými se tyto obory ve 20. století v muzeích a příbuzných institucích studovaly: měnící se publikační a prezentační strategie, vzájemné ovlivňování či naopak uzavřenost jednotlivých typů institucí v horizontální i vertikální rovině, možnosti a průběh prosazování nových metodických postupů v prostředí těchto institucí;
- 2) úloha muzeí a jejich rezonance ve společnosti v politicky pestrém 20. století – muzea v prostředí různých politických režimů a jejich vyrovnávání se s nimi, rozdíly mezi oficiální prezentací instituce a poměry uvnitř ní (např. existence ostrůvků svobodného bádání);
- 3) specifické metody a prameny k výzkumu dějin paměťových institucí – zkušenosti s oral history, prameny mediální, tradiční písemné prameny a jejich možnosti a limity.

Výstavy o československom komunizme

Petra Švardová (Historický ústav SAV & INALCO Paris, Oddelenie najnovších dejín & Centre de recherches Europees-Eurasie (CREE))

Múzea sú často spojované so zobrazovaním oficiálnej histórie, po páde komunistických režimov sa im však dostávajú úplne nové výzvy vo forme prezentácie minulosti na základe spomienok a pamäti. Výstavy po roku 1989 zmenili svoj charakter nástroja politickej propagandy a postupne sa začali objavovať výstavy venované obdobiu komunizmu. Vo výstavnej činnosti o nedávnej minulosti v aktivitách dnešných múzeí, galérií a rôznych záujmových spolkov možno badať dve výrazné paradigmy. Z jednej strany je komunizmus prezentovaný ako konzumný produkt, ktorý sa venuje predovšetkým móde, designu a životnému štýlu počas rôznych období komunizmu. Na druhej strane možno pozorovať výskyt výstav zameraných na čisto martýrsky postoj utlačovaných počas komunizmu. Pri analýze problematiky výstavnej činnosti o komunizme vyvstáva viacero otázok a možných diskusií. Do akej miery poskytujú pamäťové inštitúcie priestor na prezentáciu nežiadanej minulosti a ako ovplyvňuje názor spoločnosti usporiadanie výstav o komunizme? Tento príspevok sa zameria na výstavnú činnosť pamäťových inštitúcií v prezentácii komunistickej minulosti v Čechách a na Slovensku, bude sa snažiť konfrontovať rôzne formy výstav a skúmať ich dopad a interakciu so širokou verejnou.

Obraz dějin 20. století ve výstavách a expozicích Národního muzea po roce 1948

Mgr. Marek Junek, Ph.D. (Národní muzeum, Historické muzeum)

Národní muzeum patří mezi instituce, které v oblasti muzejnictví spoluutvářely obraz československých dějin 20. století a jeho interpretaci danou základními ideologickými normami. Výstavy a expozice po roce 1948 měly za úkol legitimizovat nový komunistický systém a muzea také hrála aktivní roli při budování nového systému. Muzea také začala vyprávět nový příběh národních dějin, který upravoval historickou paměť a tak legitimizoval současný vývoj společnosti. Je zajímavé tedy sledovat, jakým způsobem Národní muzeum interpretovalo dějiny 20. století a přetvářelo je do podoby výstav a jakým způsobem se pak tento obraz promě-

nil po roce 1990. Dějinami 20. století se v Národním muzeu zabývalo několik oddělení, zejména Archiv Národního muzea, oddělení dějin tělesné výchovy a sportu a zejména oddělení novějších dějin (v období 60. let 20. století) a po roce 1973 oddělení novodobých českých dějin. Příspěvek na základě analýzy vybraných výstav těchto oddělení z období 50., 60., 70. a 80. let a dále pak výstav realizovaných po roce 1990 ukáže obraz dějin 20. století v muzejní prezentaci a to, jakým způsobem se v nich odráží aktuální politickospolečenské podmínky.

Budovy nejen pro muzejníky... Zamyšlení nad nerealizovanými budovami Národního muzea ve 20. století

Mgr. Libor Jůn, Ph.D. (Národní muzeum, Archiv Národního muzea)

Již od svého založení bylo Národní muzeum provázeno (téměř vždy a nerozlučně) dvěma fenomény – chronickým nedostatkem peněz a obdobně tíživým nedostatkem prostor. Dokonce ani vybudování reprezentativní budovy na vrcholu dnešního Václavského náměstí nedokázalo dlouhodobě vyřešit palčivý prostorový problém. V průběhu 20. století – v čase kdy muzeum bylo nuceno relativně rychle reagovat na významné společenské změny a současně s tím se pokusit několikrát nově definovat svůj obsah a poslání, došlo také k několika pokusům prostorovou tíseň adekvátně vyřešit. Řešením se mělo stát vybudování nové muzejní budovy, odpovídající tehdejšímu muzejnickým požadavkům. I přes uskutečnění několika architektonických soutěží a paralelní realizaci rozsáhlých šetření, jak by měla nová muzejní budova fungovat, však z mnoha důvodů nebylo nikdy nic realizováno. Důvodů tohoto neradostného stavu bylo vícero – nedostatek peněz, neujasněnost konceptu a konečně politické konflikty (2. světová válka, okupace apod.) hatící snahu o muzejní modernizaci. Zdlouhavé uvažování o výstavbě nových budov a jejich následná nerealizace coby reprezentativních prostorů určených pro návštěvníky, sbírky a vědecké usilování je poté jedním z významných indikátorů celkového vnímání postavení a funkce Národního muzea v průběhu "krátkého" 20. století. Díky dobře dochovaným archivním pramenům (především se jedná o registraturu Národního muzea) je možno tento "zápas" o novou muzejní budovu či budovy podrobně sledovat, a to i v kontextu vývoje českého muzejnictví 20. století.

Nástroj posilňovania národného ducha – podoba múzeí na Slovensku v období druhej svetovej vojny

Mgr. Miroslav Palárik, Ph.D. (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Katedra histórie)

Príspevok sa sústreďuje na zmapovanie úlohy múzeí v kultúrnom a spoločenskom živote obyvateľov Slovenskej republiky v rokoch 1939–1945. Autoritatívny režim nastolený predstaviteľmi Hlinkovej slovenskej ľudovej strany výrazne obmedzil dovedy bohatý spoločenský život a snažil sa tiež o zglajchšaltovanie kultúry, nevynímajúc ani oblasť muzejníctva. Najmarkantnejšie sa tieto snahy prejavili v hlavnom meste Slovenska – Bratislave. Vytvorenie Slovenského múzea, ktoré vzniklo zlúčením troch dovedy samostatných muzejných inštitúcií (Slovenského vlastivedného múzea, Zemedelského múzea a Lesníckeho a loveckého múzea), malo nepochybne aj politický podtón. Niektoré výstavné aktivity boli poplatné režimu a jeho ideológii, pričom možno konštatovať, že primárnou funkciou múzeí sa stalo posilňovanie národného ducha medzi školopovinnou mládežou. Výraznejšiemu začleneniu muzejných inštitúcií do ideologickej mašinérie zabráňovala najmä ich úroveň. S výnimkou najväčších ústavov v Bratislave a Turčianskom Svätom Martine boli múzeá v regiónoch pre návštevníkov viac-menej neatraktívne. Expozície výzorovo ustrnuli niekde na konci 19. respektíve 20. storočia. Tu možno vidieť rozdiel s protektorátnym vývojom, kde sa múzeá mali stať dôležitými prvkami cestovného ruchu. Moderné výstavné trendy sa do praxe na Slovensku snažili zaviesť múzejníci združení vo

Zváže slovenských múzeí, stavovskej organizácii múzejníkov v štáte. Aktívnejšiu činnosť však hatil vojnový stav a nutnosť ochrany zbierok pred zničením. Z hľadiska rozvoja zbierkového fondu a akvizície nových predmetov bola situácia tiež nelichotivá. Vedecké aktivity sa značne utlmili aj z toho dôvodu, že výskum nemal kto vykonávať. Prakticky úplne sa zabúdalo na dokumentáciu súčasnosti. Príspevok bude spracovaný na základe prístupných archívnych materiálov, dobovej literatúry a tlače, filmového materiálu a dostupnej vedeckej a odbornej spisby.

Osobní a kolektivní biografie v prostředí digital humanities

Garantující: PhDr. Markéta Holubová, Ph.D.; Mgr. Kateřina Valentová, Ph.D.

Zpracování biografických údajů o jednotlivcích i profesně, teritoriálně, národnostně, konfesně či genderově vymezených skupinách patří k tradičním odvětvím historického bádání. Prameny, ze kterých je tento výzkum pro předstatistické období postaven, přinášejí jak informace rozptýlené a nahodilé, tak svým způsobem systematizované. Prameny evidenční povahy, jako jsou např. farní či univerzitní matriky, katalogy studentů či soupisy a nekrologia řeholníků, totiž mají často ambice nastavit uvádění informací rubrikami, ale ti, kdo údaje zaznamenávají, nakládají s tímto požadavkem dosti volně. Tento specifický způsob rozvolnění formy uvádění informací přináší v systematické či kvantifikačním zpracování řadu úskalí, přesto digitální technologie přinesly nové podněty do metod tezaurace dat i jejich následného využívání, zpracování a zveřejňování. Panel by se měl věnovat především těmto okruhům témat:

- 1) prezentace výsledků prosopografických výzkumů specifických skupin a představení možných metodických přístupů
- 2) biografické slovníky v tištěné a digitální podobě, přednosti nevýhody obou forem
- 3) specializované databáze, metody zpracování a následného prohledávání vložených dat, nástroje a pomůcky pro užívání zahraničními badateli.

Digitální verze Biografického slovníku českých zemí

RNDr. Jiří Martínek, Ph.D. (Historický ústav AV ČR, v. v. i., Praha, Oddělení biografických studií)

Biografický slovník českých zemí, generační dílo čeho biografického výzkumu, je v Historickém ústavu AV ČR, v. v. i., zpracováván od počátku 90. let a v knižní podobě vychází od roku 2004. Moderní technologický vývoj ovšem významně proměnil publikační možnosti a v posledních letech je jasné, že jen tištěná podoba již nestačí potřebám a je nutné přejít na elektronickou, po internetu přístupnou verzi. Příspěvek představí současnou elektronickou podobu slovníku. Na internetové adrese biography.hiu.cas.cz jsou volně dostupná hesla z těch svazků slovníku, které již byly v papírové podobě rozebrány, tedy v zásadě osobnosti od písmene A do písmene D, a dále heslář se základními životními daty více než 50 000 osob, které tak či onak prošly českými dějinami od jejich počátku až do současnosti (resp. nedávné minulosti, neboť Biografický slovník českých zemí se věnuje výhradně osobám zemřelým do roku 2000, resp. v posledních svazcích do roku 2010 včetně). Autoři samozřejmě rádi uvítají následnou diskuzi, která by měla být podnětem pro další možný vývoj této elektronické databáze.

Biografické a evidenční prameny dokumentující působení kapucínských řeholníků v českých zemích (1600–1800) a možnosti jejich využití

PhDr. Marek Brčák (Univerzita Karlova, Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy)

V příspěvku představím aktuální projekt Centra orální historie, v němž se po 20 letech vracíme ke skupině narátorů, studentských aktivistů z roku 1989. Bývalé studenty lze považovat za (spolu)tvůrce diskurzu a paměti polistopadového období – někteří se přímo podíleli na jejich tvorbě vlastními díly (deníky, paměti, filmy, aj.). Budu se věnovat především metodologickým otázkám, které vystupují na povrch při orálně-historickém výzkumu v časosběrné perspektivě. Opakované rozhovory se stejnými narátory mohou pomoci zachytit časovou a prostorovou dynamiku, které formují individuální narativy. Budu sledovat, zda a do jaké míry se liší realizované životní rozhovory v rozmezí daných 20 let: jakým způsobem projektují narátoři a narátorky svou autobiografii. Je například možné najít nějaký rozpor mezi vyprávěním v rozhovoru a „veřejnými“ informacemi o daném narátorovi? Změnily se nějakým způsobem vzpomínky na stejnou událost vzhledem k novým individuálním či společenským zkušenostem? A jakým způsobem dochází v nově realizovaných rozhovorech k reinterpretacím původních interview či se jimi spíše potvrzuje dosavadní životní dráha?

Prosopografické bádání a jezuitské poutní rezidence

PhDr. Markéta Holubová, Ph.D. (Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., oddělení historické etnologie)

Prosopografické bádání o řeholních komunitách náleží v posledních letech k jednomu z tradičních odvětví historického bádání. V systematickém nebo kvantifikačním zpracovávání přináší řadu poznatků, přesto digitální technologie přinesly nové podněty do metod tezaurace dat, systematizace i jejich následného využívání a zveřejňování. Samotný příspěvek se zaměří na prezentaci prosopografických výzkumů týkajících se jezuitského řádu. Jako hlavní vzorek zkoumání se stanou řádové komunity – jezuitské rezidence, spravující významná poutní místa v českých zemích. Prostřednictvím důkladné prosopografické analýzy dobové evidence jezuitů, zpracovávané na několika úrovních míry podrobnosti se pokusíme nastínit možnosti metodických přístupů (např. kartografie, statistika) i využití bio-biografické databáze řeholníků k srovnávacímu studiu řeholního života na jezuitských poutních místech. Především se zaměříme na detailní rozbor bio-biografických informací, které nám tento druh databáze poskytuje o jednotlivých příslušnících řeholní komunity (např. geografický a sociální původu řeholníků, řádová migrace, jazyková vybavenost, role věku při vstupu do řádu nebo při vykonávání určitých funkcí, kariéry dráhy aj.).

Biogramy německých divadelníků v českých zemích v 19. století

Mgr. Berenika Zemanová Urbanová (Institut umění – Divadelní ústav, Kabinet pro studium českého divadla)

K tématu č. 1 prezentace výsledků prosopografických výzkumů specifických skupin a představení možných metodických přístupů Zpracování života a tvorby osobností německého činoherního divadla 19. století představuje důležitou tematickou oblast divadelních dějin českých zemí, které jsou soustavně zpracovávány v rámci dlouhodobého projektu Kabinetu pro studium českého divadla (Institut umění – Divadelní ústav) „Česká divadelní encyklopedie“. Na rozdíl od dějin česky hraného divadla, jejichž systematické mapování má dlouhodobou tradici, vznikají biogramy německých divadelníků prakticky na zelené louce. Na druhou stranu, německé divadlo pokrývalo velkou část Evropy a má tedy k dispozici zřejmě kvantitativně větší množství pramenné základny, z níž může čerpat (týká se to především denního tisku). Kromě běžných pramenů evidenční povahy (matriky, pobytové přihlášky aj.) jsou pro výzkum německého divadla zásadní specifické druhy pramenů, jako jsou divadelní almanachy (především tzv. celoněmecké), divadelní žurnály (abšidy) a divadelní cedule. Postupná

digitalizace a on-line dostupnost většiny těchto do nedávné doby rozptýlených pramenů značně napomáhá výzkumu, stejně jako mezinárodní spolupráce a výměna informací s příbuznými pracovišti na území ČR a v zahraničí.

Bibliografie dějin Českých zemí jeho příspěvatel do „národních autorit“

PhDr. Václava Horčáková (Historický ústav AV ČR, v.v.i., Oddělení raného novověku)

Bibliografie dějin Českých zemí je největší oborovou bibliografií v ČR a v posledních letech prošla mohutným technickým i obsahovým rozvojem. Stále však hledá nové způsoby svého zkvalitnění. Jednou z oblastí vnitřního rozvoje databáze je péče o záznamy jmenných autorit, tj. osobní jména autorů, vydavatelů, ale i „hrdinů“ excerpovaných děl. Jmenné autority jsou strukturovány do jednotlivých polí a podpolí ve formátu MARC 21, od roku 2015 jsou zpracovávány podle pravidel RDA. Od roku 2014 tým Bibliografie dějin Českých zemí spolupracuje s Národní knihovnou ČR na tvorbě jmenných autorit pro tzv. národní autority. Příspěvek chce zprostředkovat získané zkušenosti a zároveň představit výhody i úskalí této spolupráce. Oddělení historické bibliografie Historického ústavu AV ČR autoritní záznamy nejen přebírá, ale zasílá také do Národní knihovny opravy a doplňky, i zcela nové záznamy. Proto se domníváme, že naše zkušenosti mohou přispět ke smysluplné diskusi nad problémem závazné podoby autoritního záznamu a nad způsoby nebo možnostmi její proměny či obohacení.

PROVENIO – Databáze vlastníků knih

PhDr. Richard Šípek, Ph.D. (Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků)

V rámci projektu PROVENIO: Metodika výzkumu knižních proveniencí, řešeném v letech 2012–2015, který byl podpořen MKČR v rámci grantového programu NAKI, jeho řešitelé vyvinuli metodiku (následně certifikovanou) pro evidenci jednak provenienčních záznamů v knihách historických i moderních knižních fondů, jednak konkrétních vlastníků knih a knižních celků, ať už jednotlivých osob, rodů, nebo institucí (korporací). Metodika počítá s využitím dosud nejběžnější katalogizační platformy v knihovnách, tedy katalogizačního formátu MARC 21 pro bibliografické záznamy (konkrétní záznamy v knihách) a autority (vlastníci). Databáze PROVENIO se v první fázi soustředila na evidenci vlastníků knih, jejichž provenienční záznamy figurují v knihách Knihovny Národního muzea. V roce 2017 bylo otevřeno jednání o spolupráci s několika dalšími veřejnými knihovnami, které projevíly zájem o spolupráci na mapování provenienčních knižních celků na našem území. Databáze, která je provozována na serveru Národního muzea, je externím knihovnám dostupná přes protokol Z39.50, který využívá většina knihoven disponujících elektronickým knihovním systémem. Autoritní záznamy vlastníků knih obsahují v některých případech hyperlinky do zahraničních knihoven, v nichž byly zjištěny související fragmenty těchto provenienčních knižních celků. Knihovna Národního muzea ve spolupráci s Národním památkovým ústavem v současnosti připravuje pokračování projektu PROVENIO, které se bude primárně soustřeďovat na provenienční knižní celky v českých a moravských zámeckých knihovnách. Současně se otevírá možnost spolupráce s dalšími tuzemskými knihovnami na provenienčním výzkumu jejich knižních fondů a možnost virtuálního propojení starších provenienčních knižních celků (knihoven jednotlivců, rodových a institucionálních knihoven) v současnosti rozptýlených.

Bio-Bibliografická databáze řeholníků – thesaurus dat a jeho využití

Mgr. Kateřina Valentová, Ph.D. (Historický ústav AV ČR, v. v. i., Oddělení raného novověku)

BBDR vznikla před sedmi lety jako prostředí pro ukládání, systematizaci a využívání informací o řeholním životě v raném novověku. V okamžiku zrodu nás zajímaly pouze údaje osobní, v sepjetí s nimi přišla nutnost evidovat jejich pramenné zdroje. V následném projektu se pak tato část databáze stala prioritní jako místo pro evidenci, popis a klasifikaci narativních pramenů. V současnosti přistupujeme k vytváření formulářů pro podchycení událostí, stavební činnosti a hmotných předmětů. Největší rozsah a využívanost však má stále biografická část databáze, která v současnosti zahrnuje přes 14 000 osobních hesel. Příspěvek velmi stručně představí strukturu databáze a metodu jejího vytváření. Zaměří se však především na problematiku plnění daty. V kontextu s jinými projekty a užívání databáze v zahraničí se projevuje určité napětí mezi snahou po přesném zaznamenání údajů z pramenů, které sice brání zkreslení informace, ale také vede k velké variabilitě hesel a může způsobit nepřehlednost, a snahou o usnadnění přístupu k vloženým údajům, která se v jiných databázích děje užíváním unifikovaných označení nebo užitím uživatelsky vstřícného jazyka (např. angličtiny), což s sebou přináší riziko (des)interpretace.

Databáze univerzitních studentik jako nástroj prosopografického a biografického výzkumu

Mgr. Petr Cajthaml, PhDr. Lenka Vašková (Univerzita Karlova, Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy)

Příspěvek přiblíží možnosti prosopografického a biografického využití databází univerzitních studentik (ve středoevropských podmínkách se jedná o univerzitní matriky, rigorózní protokoly, protokoly o státních zkouškách, katalogy posluchačů, kartotéky studentů). Archivy významných středoevropských univerzit v posledních letech realizují rozsáhlé projekty, v jejichž rámci jsou vytvářeny umělé databáze posluchačů a zpravidla zpřístupňovány digitalizované archiválie vztahující se k jednotlivým studentům. Kombinace databázového zpřístupnění klíčových biografických a studijních dat a webového zpřístupnění archiválií evidenčního charakteru navazuje na dříve obvyklé kritické edice archivních dokumentů a tištěné či elektronické databáze členů akademických obcí. Je nutně kompromisem, který nemůže plně nahradit kritické edice pramenů ani plnohodnotné výsledky historické prosopografie. Autoři příspěvku realizují projekt *Studenti pražských univerzit 1882–1945*, jehož hlavním cílem je digitalizace a zpřístupnění badatelsky velmi využívaných archiválií o studentech Univerzity Karlovy a Německé univerzity v Praze. Projekt přesahuje tradiční rozměr webového zpřístupnění digitalizovaných archiválií a ve své metadatové vrstvě vytváří rozsáhlou databázi historiograficky využitelných údajů o více než 150 000 studentech, která obsahuje základní biografická data, údaje o studiu a získané kvalifikaci. Zároveň je zpřístupněn rozsáhlý soubor digitalizovaných formulářových listů s dalšími biografickými údaji. Výsledná databáze je využívána k biografickým a prosopografickým výzkumům společenské vrstvy vzdělanostních elit obou národů žijících v českých zemích. Vzhledem k (byť) omezenému nadnárodnímu složení studentských obcí obou pražských univerzit je využívána i k výzkumu vysokoškolské vzdělanosti národů, jejichž příslušníci v této době v Praze studovali (příslušníci balkánských slovanských národů, ruská a ukrajinská emigrace, židovští studenti ze středoevropských zemí).

Fontes prohibiti. Situační zpráva pro 21. století (Zavřou se brány archivů? Přelud, či reálná hrozba?)

Garantující: JUDr. Daniela Němečková; PhDr. Mikuláš Čtvrtník, Ph.D.

Navržené téma je koncipováno jako zamyšlení nad vývojem přístupnosti, otevřenosti a zpřístupňování archivních materiálů jako klíčových zdrojů historických pramenů v aktuální době a v příštích desetiletích, a to jak pro historickou obec, tak i další uživatele archivů. V rámci panelu by měly vedle legislativní a etické dimenze sledované otázky zaznít v podstatné míře rovněž prognózy vývoje přístupnosti historických pramenů uložených v archivech zejména v České republice s určitými vhledy i do zahraniční archivní praxe. Součástí by také měla být reflexe nad důsledky reálné hrozby „vylidněných archiválií“ visících jako pomyslný Damoklův meč nad historickou vědou, tedy archiválií zbavených osobních údajů a tudíž vazby na konkrétní osoby. Z historie by najednou vymizely lidské příběhy. Určitý druh historických prací přestane existovat. Nehrozí tu diskriminace mladé nastupující generace? Jak se bude vyvíjet historický diskurz? Určitý typ témat bude z historické diskuze vyřazen, a tím nebudeme moci dát národní odpověď na mezinárodní témata. V rámci panelu by měly v této souvislosti být pokládány otázky otevírající diskuze nad tím, jakým směrem a k jakým skupinám textového i netextového materiálu by měly archivy napřít svoje úsilí během procesu přebírání části dokumentace k trvalému archivnímu uložení a tedy při konstituování historického pramenného bohatství. Cílem je zhodnocení stávajícího stavu zpřístupňování archivních historických pramenů (nejen) historikům, přičemž by mělo být dosaženo propojení dvou perspektiv pohledu, a totiž na jedné straně historické vědy, na druhé straně archivní teorie, metodologie i praxe. Specifický akcent bude kladen na problém devalvace vypovídací hodnoty archivních pramenů přímo úměrné kvantitativnímu nárůstu objemu archiválií uchovávaných v archivech.

Odpovědnost historika při použití pramenů osobní povahy

doc. PhDr. Jan Němeček, DrSc.; prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc. (Historický ústav AV ČR, Oddělení dějin XX. století – Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav právních dějin)

Příspěvek právně historické povahy se bude zabývat vývojem přístupu historiků k pramenům osobní povahy od pádu komunistického režimu, zejména pak otázkou nově zpřístupňovaných pramenů (zvláště Archivu federálního ministerstva vnitra/Archivu ministerstva vnitra/Archivu bezpečnostních složek) široké badatelské veřejnosti. Důraz však bude položen na otázky související s etikou historikovy práce a na možnosti jejího zneužívání. Stranou nezůstane ani právní rozměr tohoto problému. Konečně bude také analyzována otázka, zda a jak se historik může obejít ve své práci bez pramenů osobní povahy, také, jaké dopady na práci historiků by měla požadovaná právní úprava ohledně ochrany pramenů osobní povahy, která by destruovala nejen stávající systém studia v archivech, ale tvrdě by zasáhla – ne-li zlikvidovala – určité části historického výzkumu a zasáhla i další příbuzné obory – lexikografii, atd., v neposlední řadě by také poškodila českou historiografii v mezinárodní konkurenci. Upozorní také na jistou nesmyslnost takového opatření, kdy po takřka čtvrtstoletí svobodného přístupu k těmto zdrojům budou tyto zdroje uzavřeny.

Přístup k archivním materiálům a ochrana osobních údajů z pohledu mladých badatelů

Bc. Tereza Blažková, Mgr. Lukáš Blažek (Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra právních dějin – Právnická fakulta UK, Katedra právních dějin)

Příspěvek bude zaměřen na problematiku zpřístupňování archivních materiálů pro badání začínajících badatelů, studentů středních a vysokých škol. Příspěvek bude mít tři části, ve kterých se autoři postupně zaměří na problematiku etiky používání informací včetně osobních údajů začínajícími badateli, přičemž budou využity ukázky z již publikovaných prací těchto autorů. Autoři se zaměří na identifikování nejčastější omylů a chyb, jichž se začínající badatelé dopouští. V druhé části se autoři příspěvku zaměří na rizika spojená s omezováním přístupu k archiváliím a dopadům těchto omezení na začínající badatele především ve vztahu k rovnému přístupu k takovým materiálům. Podkladem budou též zahraniční právní úpravy, např. úprava platná ve Spolkové republice Německo a důsledky pro začínající badatele v případě, že by de lege ferenda došlo k úpravě současného právního režimu v přístupu ke zveřejňování archivních materiálů z doby nesvobody. Cílem bude pospat možná rizika. Ve třetí části budou představeny podnětné projekty začínajících badatelů v oblasti práce s archivními materiály, včetně možností interdisciplinárních přístupů k práci s takovými materiály.

Legislativní a etické limity zpřístupňování archivních pramenů

Mgr. et Mgr. Karolína Šimůnková (Národní archiv, oddělení fondů státní správy 1945–1992)

Příspěvek bude zaměřen na problematiku zpřístupňování archiválií a informací obsažených v archivních fondech. Poukáže na dva protichůdné trendy, kdy na jedné straně stojí požadavek široké vědecké i laické veřejnosti na co nejvolnější přístup k informacím obsaženým v archiváliích, podpořený jak evropskými předpisy tak i do jisté míry speciální právní úpravou národní legislativy, na straně druhé pak požadavek na omezení přístupu k informacím v archiváliích, podpořený restriktivními předpisy z oblasti ochrany zejména osobnostních, ale i dalších práv. V příspěvku se autorka bude věnovat stávající národní právní úpravě a souvisejícím předpisům jak národní tak i evropské úrovně a některým vybraným příkladům archivní praxe, na kterých bude možné demonstrovat nesourodost až antagonismus obou výše uvedených požadavků a také přímé dopady do praxe a procesů zpřístupňování archiválií v síti veřejných archivů v České republice. Pozornost bude věnována také srovnání zahraniční praxe zpřístupňování archiválií a paralelně probíhající ochrany některých informací v nich obsažených, a to zejména u států se zkušeností s totalitní minulostí a vyrovnáváním se s ní.

Archivy mezi mlýnskými kameny: chování institucí veřejné správy při správě dokumentů ve světle svobodného přístupu k informacím a ochrany osobních údajů

Mgr. Zbyšek Stodůlka (Národní archiv)

Výběr archiválií z činnosti veřejné správy je jednou z primárních úloh archivů, zajišťující uchování informací trvalé hodnoty pro poznání budoucích generací. Správa dokumentů v institucích odráží nejen různou úroveň řízení administrativy institucí a jejich zaměstnanců, masifikaci produkce dokumentů bez snah o její racionalizaci, ale také právní prostředí, které reglementuje jejich činnost. Tradiční princip zpřístupňování informací vzniklých z činnosti veřejných institucí prostřednictvím archivů, ovšem po značné době desítek let, je ve vyspělých zemích v posledních desetiletích zastíněn nástrojem veřejné kontroly v podobě svobodného přístupu k informacím. Zatímco ve vyspělých demokraciích se stal etablovanou součástí chování institucí, odrážející profesionalitu úřední práce, cesta je mnohdy lemována soudními

spory, kdy jsou požadované informace zpřístupněny až po soudním rozhodnutí. Souvisejícím principem, který ve stále větší míře ovládá nakládání s dokumenty, je ochrana osobních údajů v podobě informačního sebeurčení. Správa dokumentů se přizpůsobuje této situaci systémovými opatřeními v podobě zákonem stanovené anonymizace či zničení nebo nesystémovými opatřeními v podobě obcházení evidence dokumentů nebo zkracováním skartačních lhůt. Příspěvek se soustředí nejen na uchopení podstaty současného stavu, ale také na návrh možných opatření, které by měly být doplněny reflexí společné diskuse archivářů i historiků ve věci transparentního formování pramenů z provenience veřejných institucí.

“Oborovost”, “interdisciplinarita” a publikační strategie: diskuse o proměně českých historických časopisů v posledním desetiletí

Česká historická věda na scestí: hodnocení výzkumu, publikační praxe a mediální expertíza

Garantující: PhDr. Lucie Storchová, Ph.D.; Mgr. Jaroslav Ira, Ph.D.

V současném akademickém prostředí ČR existuje široké spektrum odborných (recenzovaných) časopisů, které se zabývají historickou problematikou. Zatímco ještě před deseti lety se zdála být nabídka velmi přehledná a studující se učili především o několika málo vlnkových časopisech a okruhu regionálních a popularizačních časopisů, v posledních letech se etablovala řada nových periodik, která se profilují mezioborově, teoreticky, teritoriálně či tematicky, zatímco některá starší periodika prošla vnitřní proměnou a stala se platformou nových přístupů. Jaké formy komunikace a vzájemné recepce, pokud vůbec nějaké, mezi časopisy probíhají? Jaké strategie česká historická periodika užívají, aby se prosadila v oborovém kánonu a obstála ve stávajícím systému hodnocení? Jak se v důsledku toho proměňuje obsah a forma odborných časopisů? Jak se proměňuje vztah mezi periodiky a akademickými institucemi? Jak se české časopisy vztahují k mezinárodním publikačním standardům a platformám? Platí ještě norma, že historik či historička by měli systematicky sledovat relevantní historické časopisy? Pokud ano, které z nich to jsou? A má vůbec smysl ve věku interdisciplinarit rozlišovat oborové a jiné časopisy? Tento panel si klade za cíl podnítit kritickou reflexi o současné „scéně“ českých odborných časopisů, tvořících součást historiografického diskursu v širokém slova smyslu. Část příspěvků bude věnována analýze publikačních politik v současných historických periodikách, např. z perspektivy sociologie či etnografie vědy. Vítejte rovněž příspěvky zástupců jednotlivých časopisů, a to zvláště časopisů nových, netradičních či stojících mimo mainstream současné české historické vědy (např. historická antropologie, nové kulturní dějiny, genderová studia, historická sociologie, intelektuální dějiny aj.). Příspěvky by měly být pojaty především jako úvaha nad tím, v čem daný časopis (jeho redakční rada) vidí smysluplný historický výzkum, jak vymezuje pole svého záběru a v neposlední řadě, jak chápe svou pozici ve vztahu k jiným časopisům a k historii jako oboru. Diskusi bychom rádi směřovali také k tomu, jak se určitý přístup k historii a interdisciplinaritě odráží v nastavení standardu pro akceptaci článků, v konkrétní praxi jejich výběru i publikačních strategiích obecně.

Proč se staly publikační praxe tématem sjezdu historiků a historiček? Malé dějiny hodnocení výzkumu a jak s ním dále

Mgr. Karel Šima, Ph.D. (Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, Ústav etnologie)

Hodnocení výzkumu se stalo kontroverzním tématem teprve v posledních deseti letech, jakkoli jde o oblast, která byla v širším slova smyslu vždy součástí vědy a do vztahu vlád a vědeckých a univerzitních institucí se promítla podstatně dříve. Cílem mého příspěvku je ukázat, že hodnocení v oblasti vědy zahrnuje celou škálu praktik, které částečně patří ke klasické modernistické definici vědy, které jsou ale především součástí vyjednávání pozice vědy ve společnosti, a to jak mezi různými aktéry uvnitř oborů a univerzitních i neuniverzitních institucí, tak s aktéry politické reprezentace, státní správy, médií a všech, kterých se vědecká práce nějak dotýká. Představím jak šíří těchto praktik, tak přehled role hodnocení výzkumu ve vědních politikách, tak konkrétní důvody, které stojí za specifickým trendem zužovat hodnocení na publikační výstupy. Klíčová otázka podle mého není, zda a podle jakých pravidel je nutné hodnotit vědecké publikace, ale kdo a s jakým cílem má hodnotit vědeckou práci? Hodnocení je totiž z principu praktikováním moci a mělo by nám tudíž záležet nejen na tom, jaká má formální pravidla, ale jaký vytváří prostor pro mocenské jednání různých aktérů.

Kvalita vs. kvantita: proměny publikační praxe v podmínkách současného českého akademického prostředí

Mgr. Libor Benda, Ph.D. (Filosofický ústav AV ČR, Kabinet pro studium vědy, techniky a společnosti)

Současné české akademické prostředí se pod vlivem komercializace vědění, způsobu financování výzkumu, jakož i pod vlivem přijaté metodiky hodnocení výsledků vědecké práce stává prostředím vyznačujícím se rysy, jako je vysoká konkurence, soupeření o finance a kultura „publish or perish“. Vědci jsou takto vystaveni značnému tlaku na co možná největší produktivitu – výkonnost akademického pracovníka je v tomto prostředí poměřována především na základě kvantitativních indikátorů a jedním z předpokladů „dobrého“ vědce je tedy co možná největší publikační aktivita. V tomto ohledu se nabízí otázka, zda toto prostředí nemá určité dopady také na obsah publikačních výstupů, které vědci produkují. Akademičtí pracovníci jsou nuceni psát články s vysokou frekvencí a ve velmi krátkém čase, v důsledku čehož lze očekávat určité dopady i na kvalitu těchto článků jako takových, ať už se jedná o jejich argumentační propracovanost, originalitu a „odvážnost“ prezentovaných myšlenek, jejich jazykovou stránku nebo jiné atributy. Příspěvek si klade za cíl prozkoumat právě tento vztah mezi prostředím, v němž současní čeští akademičtí pracovníci vykonávají svoji práci, a podobou výsledků jejich práce (tj. odborných článků), a na tomto základě popsat dopady současného českého akademického prostředí na obsah (i formu) publikovaných vědeckých výstupů.

O textech bez čtenářů a vědecké (hyper)produktivě

Filip Vostal, Ph.D. (Filosofický ústav Akademie věd ČR, Kabinet pro studium vědy, techniky a společnosti)

Meziročně roste v celosvětovém měřítku počet akademických publikací o osm až devět procent, což znamená, že se jejich objem zdvojnásobí přibližně každých devět let. Některé vědní obory chrlí každých dvacet pět minut jeden nový článek. Ze zcela legitimního „publish or perish“ se postupně stává díky konfiguraci některých systémů hodnocení vědy tíživé „publish and perish.“ Není tedy výjimečné, když vědci publikují dvacet až třicet článků (nebo, v závislosti na oboru, několik knih) za rok – zřídka však proto, že by měli toliko inovativních poznatků a převratných výsledků, ale proto, aby si udrželi zaměstnání, dosáhli na rozumný plat a uživili tak sebe a svoje rodiny, splnili (grantový) plán. Kdo jsou čtenáři jejich textů? Zatímco (hyper)produktivních autorů v současných podmínkách produkce vědění závratně přibývá, čtenářů, recenzentů, diskutujících a adresátů je, podle všeho, málo a akademická půda se tak pomalu stává agregátem tichých monologů. Předkládaný příspěvek si klade za cíl porozumět této asymetrii mezi autorem a čtenářem – jejím příčinám, projevům a implikacím.

Účinnost a limity vědecko-mediální spolupráce jako směny autority

Dr. Simon Smith (Univerzita Karlova, Institut sociologických studií)

Spolupráce mezi vědou a médií je tradičně zobrazená jako asymetrický vztah, kde jedna logika je dominantní. Buď – pod dominancí vědní logiky – je věda braná jako autoritativní zdroj pro média, zatímco média působí jako sice mocný, ale průhledný nástroj vědní komunikace. Anebo – pod dominancí mediální logiky – věda je jen jedna z mnoha zásobáren příběhů a zajímavostí pro média, která přitahují vědce coby alternativní aréna zasloužení k vědním institucím. Ještě více v době, kdy akademické časopisy jsou kritizované za konzervatismus (neochotu publikovat věci, které se rozcházejí s ortodoxií) a noviny naopak za senzacechtivost (přehnané zviditelňování kontroverzních vědeckých studií) se může zdát, že tyto dva světy

uznávají nesouměřitelné principy posuzování hodnoty vědění, a že jde ve vztahu mezi nimi o válku logik, která musí mít svůj vítěz. Nicméně vědecko-mediální spolupráce povětšinou funguje: násobí diskursivní a společenskou autoritu určitého sdělení o realitě, "potvrzující jak profesionalitu novináře, tak autoritu nepřímé řeči [vědce]: jde o ko-konstrukci diskursu informací, která čerpá z expertního jazyku" (Tavernier 2009). Na základě přehledu rubrik a žánrů (zprávy, rozhovory, názorové sloupce, blogy), ve kterých společenští vědci vystupovali ve dvou slovenských denících, a analýzy způsobu, jak byli uváděni (tituly používané, popisky v hlavičkách rozhovorů, výběr sloves, která doprovázela citace), ukazují na dočasné shody kolem společného zájmu medializovat konkrétní věci a/nebo vytvořit z nich veřejné problémy, založené na normalizovaném rozdělení rolí mezi aktéry. Ukazují ovšem taky na limity této formy spolupráce z hlediska vědců, kteří by se chtěli vymanit z argumentů autority v prospěch kritičtějšího (a kritizovatelnějšího) vztahu s veřejností.

Šance a úskali budování mezinárodního časopisu. Střed/Centre 2009–2017

Dr. Rudolf Kučera, Ph.D. (Akademie Věd ČR, Masarykův ústav a Archiv)

Jako výkonný redaktor časopisu Střed/Centre se zúčastním panelové diskuse k roli odborných časopisů v měnící se odborné komunikaci.

Historická sociologie. Časopis pro historické sociální vědy

doc. PhDr. Bohuslav Šalanda, CSc. (Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Pracoviště historické sociologie)

Príspevek podá informaci o interdisciplinárním časopisu Historická sociologie, který se zaměřuje ze sociologického, politologického a historického hlediska na problematiku dlouhodobých sociálních procesů a trendů, modernizace, globalizačních tendencí a vlivů. Epistemologické pole časopisu není striktně ohraničené a počítá s přesahy do civilizacionistiky, kulturní sociologie a dalších spřízněných oblastí. Do našeho časopisu se snažíme cílevědomě zařazovat programové stati postihující různé perspektivy oboru historická sociologie. Podařilo se získat také řadu zahraniční badatelů (například Gerarda Delantyho, Thomase Luckmana, Stevena Mennella, Willfrieda Spohna, Zygmunta Baumana a Jerzyho Szackého). Stále pokračujeme v praxi, kdy první dvě studie každého čísla jsou uveřejněny v anglickém jazyce. Dále při prezentaci periodika na olomouckém historickém fóru budou také uvedeny zkušenosti o tvorbě jeho obsahu, získávání a recenzování získaných příspěvků. V neposlední řadě půjde o širší informace, které etablojí prezentovaný časopis v určitém ekosystému. To znamená akcentování kvality anglických abstraktů a textů, které se následně objevují v mezinárodních citačních, bibliografických a referenčních databázích.

Publikační praxe a odborné časopisy: příklad časopisu Urban People

Mgr. Hedvika Novotná (Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Společenskovední modul)

Jako šéfredaktor anglické edice časopisu Lidé města / Urban People se zúčastním panelové diskuse na téma publikování v odborných časopisech a časopisecké praxe. S ohledem na profil časopisu Lidé města / Urban People se zaměřím především na dvě témata:

- (1) na otázku oborovosti resp. oborových přesahů,
- (2) na problematiku cizojazyčných edic domácích periodik.

Pokud jde o téma oborovosti, otevírá se řada otázek. Namátkou: jak jsou prostřednictvím odborných časopisů ustavovány či naopak rozvolňovány oborové hranice? Co ve vztahu k publikačním praxím obnáší práce s inter/transdisciplinárním textem? Jaké nároky zvažovat ze strany autora a jaké ze strany odborných časopisů? Jak se časopisecká produkce podílí na standardizaci kvalitativních kritérií pro publikaci odborných textů a jak tato standardizace může vypadat? Je či není (resp. v čem může a v čem nemusí být) pro rozvoj oboru / tématu / pole zájmu svazující? V souvislosti s tématem cizojazyčných publikací v časopise vydávaném v České republice je na místě především zvážit, jaký má smysl vydávat cizojazyčný časopis? Pro koho může být určen a jak jej distribuovat? Jaký je zájem domácích autorů publikovat cizojazyčně a jaké mohou být jejich motivace? A od čeho se může odvíjet zájem zahraničních autorů publikovat v českých časopisech?

Acta Comeniana mezi "tradicí" a "inovací": pokus o proměnu komeniologického časopisu

PhDr. Vladimír Urbánek, Ph.D. (Filosofický ústav AV ČR, Oddělení pro komeniologii a intelektuální dějiny raného novověku)

Príspevek do panelové diskuse o proměně českých historických časopisů se zaměří na proměňující se publikační strategii a redakční praxi původně čistě komeniologického časopisu Acta Comeniana, který od devadesátých let postupně rozšiřoval svůj záběr na problematiku intelektuálních dějin raného novověku. Jakým způsobem se v průběhu tohoto procesu uplatňovalo pojmání "oborovosti" a "interdisciplinarity" v redakční praxi a v autorských publikačních strategiích, a to jak pokud jde o studie, tak pokud jde o recenzní rubriku? Dá se určit míra "tradice" a "inovace" v tematické náplni časopisu? Do jaké míry a jak úspěšně se časopis internacionalizoval? Jaký vliv má na redakční praxi i na autorské strategie peer-review proces a způsoby hodnocení vědecké produkce v ČR? Do jaké míry je časopis tematicky a autorsky závislý na svém institucionálním zázemí a do jaké míry na širších vztahových sítích českého a internacionálního vědeckého provozu? To jsou jen některé otázky, které autor příspěvku bude klást z pozice insidera, přesto bude usilovat o analytickou perspektivu.

Gender, rovné příležitosti, výzkum. Transdisciplinární časopis genderových studií

Zuzana Uhde, Ph.D. (Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., oddělení Gender & sociologie)

Z perspektivy šéfredaktorky časopisu Gender, rovné příležitosti, výzkum předestřu výzvy pro budování transdisciplinárního časopisu v disciplinárním institucionálním rámci vědy.

(Mezi)národní okraje časopisecké produkce – současné otázky a problémy. Příklad časopisu Dějiny – teorie – kritika

Veronika Čapská, Ph.D. (Univerzita Karlova, Katedra obecné antropologie)

Časopis Dějiny – teorie – kritika (DTK) vznikl před téměř patnácti lety jako platforma pro vydávání výrazně metodologicky ukotvených historických studií s interdisciplinárními přesahy. Silný důraz na teoretickou reflexi a otevřenost interdisciplinarity zůstává součástí jeho profilu. V mezidobí však dochází k proměnám oboru historie i blízkých disciplín. Je tak na místě na tento vývoj také reagovat a tázat se po možnostech revidování či aktualizací původní "obrodné" až "civilizační" mise, tedy úsilí zprostředkovávat českému vědeckému poli aktuální metodologické postupy a probíhající teoretické diskuse. Některé bariéry již nejsou tak silné – zejména jazykové a určitou měrou finanční. Především však čeští vědci a vědkyně publikují rostoucí měrou rovněž v zahraničních časopisech, které se pozvolna stávají součástí pole, na

němž usilujeme získávat kvalitní rukopisy. Domnívám se, že jisté proměny jsou jasně patrné na obzoru, ale do praxe vydávání časopisů se zatím promítají jen málo. K diskusi se tak mj. nabízí otázka fungování českých vědeckých časopisů v silné mezinárodní konkurenci a tváří v tvář systému open access, jenž je mezinárodně férový, ale stále nesmírně okrajový. Jako závažnou otázku k diskusi vnímám také problematiku kultivace recenzní a obecně vydavatelské praxe ve středoevropském prostředí a jasnější profilace standardů. Řadu problémů či výzev DTK nepochybně sdílí s jinými odbornými periodiky, i proto může být vzájemná konfrontace velmi produktivní.

Literární dílo v kontextech: mezioborové přesahy v časopise Česká literatura

PhDr. Petr Šámal, Ph.D. (Ústav pro českou literaturu AV ČR, Oddělení pro výzkum literární kultury)

Na vyzvání garantů panelu P 53 (“Oborovost”, “interdisciplinarita” a publikační strategie: diskuse o proměně českých historických časopisů v posledním desetiletí) se jako vedoucí redaktor literárněvědného časopisu Česká literatura se zúčastním kulatého stolu věnovaného publikačním strategiím v českých historických časopisech. Diskuse se bude věnovat zejména tomu, jaké strategie redakce českých (nejen) historických periodik užívají, aby se jejich časopisy prosadily v oborovém kánonu a obstály ve stávajícím systému hodnocení vědy, a jak se v důsledku toho proměňuje jejich obsah a forma; dále tomu, jak se proměňuje vztah mezi periodiky a akademickými institucemi a jak se české časopisy vztahují k mezinárodním publikačním standardům a platformám. Ve svém vystoupení představím dlouhodobou koncepci časopisu Česká literatura, již se spolu s předsedou redakční rady Janem Malurou snažíme naplňovat. Periodikum, vydávané Ústavem pro českou literaturu AV ČR. v. v. i., koncipujeme jako otevřenou platformu, která se snaží reflektovat dění v oboru literárněvědné bohemistiky a rámci možností přispívat k moderování odborné diskuse (např. formou tematických čísel, recenzních bloků, anket atp.).

Časopis Historická demografie: Pasti tematické a metodologické exkluzivity

PhDr. Jiří Woitsch, Ph.D. (Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Oddělení historické etnologie)

Časopis Historická demografie (dále HD) byl založen v roce 1967 v bezprostřední návaznosti na rozvoj historicko-demografických výzkumů v tehdejší Československu, které vycházely zejm. z teoreticko-metodologického pozadí západoevropské (zejm. francouzské) historické demografie. Časopis svou profilací představoval „svěží vítr“ tehdejších historiografie, vycházelo v něm nadstandardní množství cizojazyčných příspěvků a není divu, že v letech 1975–1984 bylo jeho vydávání z politicko-ideologických důvodů přerušeno. Časopis byl vydáván do roku 1991 Historickým ústavem ČSAV, později Sociologickým ústavem ČSAV a AV ČR, od roku 2007 Etnologickým ústavem AV ČR. Jak naznačuje i několikerá změna vydavatele v polistopadovém období, ani v době, kdy se již HD nepotýkala s mocenskými atakami, nebylo a není postavení časopisu úplně jednoduché. Příčiny tohoto stavu shledáváme hned v několika rovinách, které budou v příspěvku blíže analyzovány, mj.:

- (1) časopis reprezentuje značně „úzkoprofilovou“ badatelskou specializaci založenou na kombinaci složité osvojitelných kvantitativních a kvalitativních metod, tudíž jeho možné autorské, redakční či recenzní zázemí je narozdíl od zázemí čtenářského – nahlíženo středoevropskou perspektivou – omezené a limitující;
- (2) úzké zacílení HD jej strukturálně znevýhodňuje při jakékoliv formě (v ČR absurdně užívané) scientometrické evaluace;

- (3) časopis si vědomě snaží udržet tematickou a metodologickou exkluzivitu, což mu sice zaručuje mezinárodní respekt mezi historickými demografy, ale zároveň to posiluje problémy zmíněné v předchozích bodech;
- (4) se vznikem řady „konkurenčních“ časopisů historicko-antropologických, sociologických apod. ztratila HD postavení jediného (či jednoho z mála) časopisů, který v ČR navazuje na progresivní směry „západní vědy“ jak tomu bylo v 80. a 90. letech 20. století.

České země a habsburská monarchie

Garantující: Mgr. Michal Chvojka, Ph.D.; doc. PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D.

Doba předbřeznová mezi mýty a realitou

Cílem panelu je upozornit na převládající malý zájem českých historiků o období mezi napoleonskými válkami a revolučním rokem 1848, tedy o takzvanou dobu předbřeznovou (zde v širším časovém určení let 1815–1848). V reakci na značný pokrok ve výzkumu této epochy ze strany zahraničních odborníků je nezbytné zahájit diskusi o nových přístupech i v českém akademickém prostředí, které by byly v souladu s nejnovějšími poznatky zahraniční historiografie a současně byly oproštěny od zakořeněných tendenčních hodnocení, která v některých případech přetrvávají ještě hluboko z 19. století. V navrhovaném panelu jsou proto vítány především ty příspěvky, které napomohou revidovat dosavadní klišé a podníti zájem o českou historii (ideálně v širším evropském kontextu) v různých tematických rovinách od dějin politických, sociálních a hospodářských až po kulturní a právní dějiny. Délka příspěvku by neměla překročit 20 minut, jednacím jazyky budou primárně čeština a slovenština, vítány jsou však i příspěvky v anglickém a německém jazyce. Hlavním kritériem výběru příspěvků bude originalita tématu a přístupu jeho zkoumání.

Formy, prejavy a kontrasty Habsburského policajného štátu na Morave a v Sliezsku v rokoch 1815–1848

Mgr. Michal Chvojka, Ph.D. (historik, Dubnica nad Váhom)

Koncom 18. a v prvej polovici 19. storočia sa v habsburskej monarchii počas vlády cisára Jozefa II. i jeho ultrakonzervatívneho synovca Františka II. (I.) postupne vybudoval politický režim, ktorý býva často spájaný s termínom autoritatívneho a byrokratického policajného štátu. Toto označenie sa odvodzuje z rozvetveného policajného a bezpečnostného systému, ktorý mal mnohonárodnostné Rakúske cisárstvo chrániť pred novými ideológiami, vzťahujúcou sa inteligenciou a strednými vrstvami a v neposlednom rade pred akoukoľvek reálnou či imaginovanou snahou o zmenu spoločenského poriadku. Napriek existencii početných prác o sociálnych, hospodárskych, kultúrnych i politických aspektoch dejín prvej polovice 19. storočia však pre české krajiny stále absentujú hlbšie analýzy sociálnej a politickej kontroly, pričom novšie práce nezriedka preberajú závery starších prác, ktoré už nezodpovedajú aktuálnym trendom výskumu v západnom svete. Z tohto dôvodu predstavím v mojom príspevku základné modely vertikálnej politickej kontroly na Morave a v Sliezsku, pričom sa zameriame nielen na geografické línie revolučného transferu, jeho nositeľov a vektory ich produktivity a spoločenskej príťažlivosti, ale aj na to, za akých okolností boli revolučné idey habsburskými úradmi aspoň v obmedzenej miere zohľadňované, tj. vnímané nielen ako rozvratné a negatívne kategórie, ale ako stimul núdzových opatrení na dosiahnutie „benevolentných“ (dobročinných) zámerov a zmiernenie sociálneho napätia.

Černé četnictvo? Katolické nižší duchovenstvo předbřeznové éry jako sociální skupina i společenský, politický a kulturní fenomén (jiho)českého venkova

Mgr. Lenka Martínková, Ph. D. (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta – Ústav archivnictví a pomocných věd historických)

Jasně, třebaže úzce vymezenou vrstvu či skupinu v rámci rodící se moderní inteligence, představuje v předbřeznové době v české a obecně rakouské společnosti katolické duchovenstvo. V poslední době sice vyšla řada časopiseckých studií (např. Šotola, 2007; Čevelová, 2009) i některé monografie (např. Svoboda, 2010; Tinková, 2011; Martínková, 2011 (2012) atp.),

kteře se zaměřovaly na různé aspekty života a působení josefínského nižšího kléru, ale většina z nich nepokročila se svými výzkumy daleko za rok 1800. Přitom prameny z 1. poloviny 19. století, profánní i církevní, úřední i literární, pro- i proticírkevního zaměření, jsou dobře dochované, informačně bohaté a rozmanité, nabízející široké pole pro studium různých problémů. Příspěvek se v první části zaměří na vymezení problémových okruhů spojených s předbřeznovým klérem jako sociální skupinou. Je nezbytné k nižšímu kléru přistupovat komplexně, jak to Waltraud Heindl udělala v případě rakouského úřednictva (*Gehorsame Rebellen*, 1991, nově 2013), neboť touto cestou se lze vyhnout jednostrannému pohledu na předbřeznové duchovenstvo: ať jsou to "černí četníci" (Eduard Winter, 1945) anebo oběti doby stojící pod dvojitým tlakem úkolu duchovního správce i státního úředníka (Christine Schneider, 1999). Druhá část se zaměří na tradiční klíšé spojená s předbřeznovým klérem: o jeho "neduchovnosti" a přílišné "světskosti" (Kadlec, 1991), případně o národně obrozeneckém a "protiřímském" působení, vedoucím k "desakralizaci" či dokonce "dechristianizaci" společnosti (Zuber, 2003). Cílem je ukázat kněze nejen jako duchovního a úředníka, obrozenecce a školdozorce, ale i jako člověka a člena skupiny stojící jak pod tlakem absolutistického státu, tak i církve a venkovského společenství, v němž žije a pracuje.

František Antonín Thun-Hohenstein – kavalír doby předbřeznové. Biedermeier jako životní styl šlechty v 1. polovině 19. století

Mgr. Marcela Zemanová (Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Katedra historie)

Ačkoli bývá biedermeier označován jako měšťanský styl a je současně vnímán jako symbol měšťanské společenské emancipace, který umožnil širším vrstvám odpoutat se od aristokratické kultury jako dosavadního vzoru, bylo tomu přesně naopak. Právě z prostředí šlechty vyšel nový styl, který pronikal napříč společností od shora, neboť zejména šlechta si jako jediná mohla náročnou biedermeierovskou produkci zpočátku dovolit. Mnoha šlechticům doby předbřeznové konvenoval i ideový a hodnotový svět biedermeieru, který po otřesech Velké francouzské revoluce a napoleonských válek nabízel opět zázemí a pevný bod ve světě, který dychtil po rovnováze, ctil kult rodiny a domova a střežil se jakýchkoli extrémů. Představit biedermeier jako ideový směr předbřeznové šlechty se autorka příspěvku pokusí na příkladu hraběte Františka Antonína Thun-Hohensteina (1786–1873). Ačkoli Thun vycházel z pozdně osvícenského prostředí, zkušenost s napoleonskými válkami razantně proměnila jeho chápání světa. František Antonín opustil vojenskou kariéru, avšak neuchýlil se ani k dráze úředníka v císařových službách. Svůj život a působení rozložil do tří oblastí, jimž bezvýhradně sloužil: rodině, panství a vlasti. Zároveň byly pro něj charakteristické dobově vyzdvihované vlastnosti a ctnosti jako střídmost, skromnost, píle či podnikavost. Duchovní orientací inklinoval k reformnímu katolicismu. Autorka se zaměří zejména na Thunův osobní a rodinný život, hodnotový a ideový svět, ale také osobní a rodinné strategie, stejně tak jeho veřejné působení – vše v intencích kultury a idejí biedermeieru. Cílem příspěvku je snaha upozornit na skutečnost, že biedermeier nelze spojovat pouze s měšťanskými elitami, ale je třeba zhodnotit jeho význam pro aristokracii doby předbřeznové.

Intelektuální zájmy hraběte Jiřího Buquoye

Mgr. Michal Morawetz (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Historický ústav)

V příspěvku budou představena autorova heuristická a metodologická východiska připravované disertační práce o intelektuálních zájmech hraběte Jiřího Buquoye (1781–1851). Jiří

Buquoy se od druhého desetiletí 19. století snažil aktivně zapojovat do mezinárodního vědeckého života. V jeho pozůstalosti je dochováno několik nevydaných spisů, rozsáhlá odborná korespondence i množství zápisků. Na svou interpretaci čeká také stovka vydaných knih a kratších článků, ve kterých představil své filozofické pojetí světa. Domácí dějepisce se snažilo jeho osobnost poněkud problematicky vřadit do národního výkladu dějin. Jako mnohem vhodnější přístup k výkladu Buquoyova vědeckého díla se mi jeví inspirace v přístupech intelektuálních dějin v kombinaci s biografickou metodou. S metodologickou inspirací v přístupech intelektuálních dějin se tedy snažím rekonstruovat myšlenkové a personální prostředí, ve kterém Buquoy vyrůstal, do kterého se snažil dostat, a ve kterém se následně pohyboval, všímám si, jak se prezentoval před vědeckou komunitou a jak byl nazírán jinými vědci, hledám smysl témat Buquoyových prací a odborných diskusí, interpretuji jeho myšlenky v kontextu dobového diskursu a sleduji snahu o uplatňování jeho myšlenek v praxi. Výsledkem takto metodologicky pojaté práce by měla tzv. intelektuální biografie.

Habsburská monarchie a Evropa

Garantující: Mgr. Michal Chvojka, Ph.D.; doc. PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D.

Cílem panelu je upozornit na převládající malý zájem českých historiků o období mezi napoleonskými válkami a revolučním rokem 1848, tedy o takzvanou dobu předbřeznovou (zde v širším časovém určení let 1815–1848). V reakci na značný pokrok ve výzkumu této epochy ze strany zahraničních odborníků je nezbytné zahájit diskusi o nových přístupech i v českém akademickém prostředí, které by byly v souladu s nejnovějšími poznatky zahraničí historiografie a současně byly oproštěny od zakořeněných tendenčních hodnocení, která v některých případech přetrvávají ještě hluboko z 19. století. V navrhovaném panelu jsou proto vítány především ty příspěvky, které napomohou revidovat dosavadní klišé a podníti zájem o českou historii (ideálně v širším evropském kontextu) v různých tematických rovinách od dějin politických, sociálních a hospodářských až po kulturní a právní dějiny. Délka příspěvku by neměla překročit 20 minut, jednacím jazyky budou primárně čeština a slovenština, vítány jsou však i příspěvky v anglickém a německém jazyce. Hlavním kritériem výběru příspěvků bude originalita tématu a přístupu jeho zkoumání.

Kníže Metternich a národnostní otázka v habsburské monarchii

doc. PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D. (Fakulta filozofická ZČU, Katedra historických věd)

Nesnadná koexistence mnoha národů v rámci habsburské monarchie měla zcela zásadní vliv na vývoj tohoto střeoevropského soustátí v průběhu 19. století. Navzdory svému nepopíratelnému významu však není možné konstatovat, že by se jednalo o zcela probádanou oblast. To obzvláště platí pro období před rokem 1848, s kterým je všeobecně spojena řada bílých míst, z nichž některá jsou navíc překryta silným nánosem mýtů a legend. Cílem tohoto příspěvku je odhalit některé z nich a skrze Metternichův vztah k několika vybraným národům, jmenovitě Čechům, Němcům a Italům, poukázat na mnohdy zastaralý a tendenční pohled na národnostní problematiku doby předbřeznové. V příspěvku tak osoba rakouského kancléře neslouží pouze jako objekt zájmu, ale také jako prostředek k prezentaci nejnovějších poznatků ať již vlastního výzkumu, tak práce zahraničních historiků, a tím i jisté demytizaci. Obsah příspěvku je rozčleněn do tří vrstev: evropské, kdy je analyzován primárně Metternichův vztah k německému nacionalismu, regionální, kdy je pozornost zaměřena na pokusy knížete o řešení vztahu centra (Vídňe) a Lombardsko-benátského království, a lokální, kdy je prezentována dosud málo známá situace Čechů na metternichovském panství Plasy. Všechny tři

sondy pak společně mají dokázat, že Metternichovy názory lze v mnoha ohledech stěží považovat za reakční.

Metternich a německá otázka jako evropský problém

Mgr. Barbora Pásztorová (Západočeská univerzita v Plzni, Katedra historických věd)

Jedním z klíčových výsledků Vídeňského kongresu bylo vytvoření Německého spolku. Ten byl především liberálně a nacionálně smýšlejícími historiky již v 19. století kritizován jako anachronistický výtvar knížete Metternicha k zajištění rakouské hegemonie ve střeoevropském prostoru. Cílem tohoto příspěvku je proto dokázat, že Metternichova německá politika nebyla založena pouze na zájmech Rakouska, nýbrž i přesvědčení, že existence Německého spolku byla zcela kompatibilní se zájmy všech německých vládců i Evropy. Samotný spolek proto koncipoval tak, aby ve střední Evropě existoval nadstátní útvar, který byl dostatečně silný na to, aby odolal tlakům Francie a Ruska, ale ne natolik mocný, aby ohrožoval sousední země. Jinými slovy Německý spolek se měl stát stabilizačním a současně mírovým faktorem mezinárodněpolitického systému, který byl na Vídeňském kongresu vytvořen. Výměnou za ochranu suverenity žádal Metternich od německých panovníků pouze to, aby dodržovali své spolkové povinnosti zvláště tehdy, když se o slovo začal hlásit německý nacionalismus, který Metternichovo uspořádání střední Evropy neustále podryval. Tento příspěvek pak především na období mezi lety 1840–1848 ukáže, že hlavním Metternichovým zájmem nebylo upevnování rakouské moci per se, nýbrž udržení míru a pořádku v Evropě, a že jeho postup i v této době odpovídal představám ostatních německých vládců, což bude demonstrováno na dvou příkladech: Rýnské krizi a šlesvicko-holštýnské otázce.

Úvahy o vojenském potenciálu železnic na území Německého spolku v letech 1835–1848

Mgr. Vojtěch Szajkó, Ph.D. (Historický ústav AV ČR, v. v. i., Oddělení biografických studií)

Příspěvek se zaměří na rozbor způsobu, jakým definovala svůj poměr k novému dopravnímu prostředku v jeho počátcích vojenská věda na území Německého spolku. Časové vymezení začíná rokem 1835, kdy se zde objevil první, ještě anonymní, spis o vojenském využití železnice, a končí v předvečer revolučních událostí roku 1848. Vzhledem k tomu, že v Německém spolku hrálo prim Rakousko, byly určující zejména názory nejvyšších míst c. k. armády, ovšem pruská nebo saská armáda v této diskuzi rozhodně nestály stranou. Navíc zazněla řada zajímavých myšlenek také z civilní sféry. Výklad se bude opírat nejen o dobová pojednání konkrétních autorů, ale i díla současných německých a rakouských historiků a jeho cílem bude srovnat názory tehdejších odborníků na danou problematiku (maršála Radeckého, Carla Moeringa, Fridricha Lista, Karla Eduarda Poenitze aj.) a zamyslet se nad pokrokovostí či naopak zaostalostí vojensko-strategického vývoje zejména v předbřeznovém Rakousku. Současně půjde o úvahu, zda se vojenské motivy výstavby železnic na území Německého spolku dokázaly alespoň přiblížit motivům hospodářským, které byly bezesporu dominantní. Dva výše uvedené body obsáhnou hlavní závěry příspěvku, týkajícího se doposud méně známého tématu z oblasti politických, vojenských a hospodářských dějin doby předbřeznové.

Byrokracia v predmarcovom politickom diskurze v Predlitavsku a Zalitavsku

doc. Peter Šoltés, Ph.D. (Historický ústav Slovenskej akadémie vied)

V predmarcovom období existovali v habsburskej monarchii dva vývojovo odlišné modely administratívy. V tzv. nemeckých provinciách sa od Jozefa II. kontinuálne budovala moderná

byrokratická správa, v Uhorsku sa udržal stavovsko-feudálny (municipálny) model správy a z administratívneho hľadiska tak predstavovalo samostatnú konštitučnú krajinu. Cieľom príspevku je predstaviť jednu z kľúčových tém dobového politického diskurzu, ktorým bola kritika rakúskej byrokracie, neefektívnosti a zlej organizácie stále sa zväčšujúcej masy úradníctva a rozmach korupcie. Na konci 30. a 40. rokoch 19. storočia sa korupcia stala politicky veľmi často využívanou témou, ktorá sa inštrumentalizovala v prebiehajúcom politickom boji medzi stúpecami rakúskeho štátno-byrokratického a uhorského municipálneho modelu organizácie a správy štátu. Viedenská vláda a uhorská šľachta sa snažili presvedčiť formujúcu sa verejnú mienku, že ten „ich“ model je výkonnejší, efektívnejší a menej korupčný. V prospech municipálnej správy hovorila skutočnosť, že veľká časť rakúskej a českej politickej elity spájala nárast korupcie s vybudovaním byrokratického aparátu. Značná časť rakúskej a českej šľachty videla v stavovských inštitúciách jedinú silu schopnú presadiť reformy, ktoré by oslabili všemocnú silu byrokracie. Uhorskú stoličnú správu vnímala ako liberálnejší, lacnejší a efektívnejší model administrácie, ktorý sa po istých úpravách mal zaviesť i v nemeckých provinciách. Príťažlivosť týmto názorom dodávala i podpora so strany palatína arcikniežat'a Jozefa, ktorý už na konci napoleonských vojen navrhoval „hungarizáciu Rakúska“. Za predpokladu, že sa uhorský municipálny systém podarí dôsledným presadením zásady samosprávy vylepšiť, mal predstavovať alternatívu i pre ostatné provincie monarchie.

Prameny k dějinám vzdělanosti, jejich zpřístupňování a možnosti interpretace

Garantující: Mgr. Petr Kadlec, Ph.D.; Doc. PhDr. Martin Holý, Ph.D.

Dějiny vzdělanosti a vzdělávání v ČR: stav a perspektivy výzkumu

Dějiny vzdělanosti a vzdělávání (history of education, Bildungsgeschichte) patří mezi důležitá výzkumná pole především v zahraničních historiografiích. V českém prostředí je tato oblast výzkumu pěstována nekoordinovaně a doposud převážně tradičně, přičemž lze rozlišit tři hlavní přístupy k tématu: prostřednictvím vzdělávacích a pedagogických teorií; institucionální přístup a studium akcentující roli významných osobností z oblasti školství. Typickými jsou roztržitost produkce, úzce problémové zaměření, rezignace na syntetizující snahy a interdisciplinární přístup a jen minimální snaha o recepci podnětů ze zahraničí, kde jsou využívány různé transdisciplinární přístupy a kde se plně projevuje dosud nebývalý rozvoj informačních technologií, databázových systémů a digital humanities. Přesto vznikla i u nás řada prací, jejichž nezřídka cenné výsledky mohou posloužit jako východisko pro další studium. Domníváme se, že sjezd historiků 2017 je vhodnou příležitostí k zamyšlení nad současným stavem studia vzdělanosti v českých zemích, k předložení bilance dosavadních výsledků, k nimž naše dějepisectví dospělo, a k pokusu o stanovení repertáře (priorit) dalšího bádání. Uvítáme proto příspěvky, které budou povahy bilanční i ty, jež naznačí možnosti dalšího studia na poli dějin vzdělanosti českých zemí (i v širším středoevropském prostoru). Zejména uvítáme interdisciplinárně koncipované příspěvky z hlediska výzkumných témat, metodologie a pramenné základny, věnované institucionálnímu i mimoinstitucionálnímu vzdělávání všech úrovní a typů, vzdělávací politice (státní, zemské, lokální apod.), nonkonformnímu vzdělávání, fenoménu menšinového školství, formování inteligence a vazbě vzdělání na kulturní, sociální a hospodářský vývoj. Diskuse o uvedených tématech proběhne na takto širokém základě poprvé po již takřka dvou desítkách let, konkrétně od VIII. sjezdu českých historiků (Hradec Králové, 1999).

Zpřístupňování pramenů k dějinám univerzit předmoderní doby ve střední Evropě. Ohlédnutí za posledními dvěma dekadami a výhledy do budoucna

PhDr. Marek Ďurčanský, Ph.D.; PhDr. Blanka Zilynská, Ph.D. (Univerzita Karlova, Ústav dějin a archiv UK)

Naše malé ohlédnutí má svůj výchozí bod v bilančním příspěvku na VIII. sjezdu historiků v Hradci Králové v roce 1999, kde B. Zilynská shrnula stav pramenů k dějinám vzdělanosti a jejich dostupnost. Svoji pozornost zaměříme tentokrát především na ediční činnost od roku cca 2000, týkající se starobylých univerzit střední Evropy – v Praze, Vídni, Krakově a Lipsku. Takováto komparační dimenze umožní zamyšlení nad cestami a směry bádání o středověkých a raněnovověkých univerzitách regionu, v němž po svém založení Karlem IV. dominovala univerzita pražská. Zohledněny budou jak tištěné, tak digitálně zpřístupňované texty a záznamy. Aktuální bilance by mohla pomoci také k vyprofilování chystaného projektu ÚDA UK, navrženého F. Šmahelem – ediční řady univerzitik. Referát se dotkne i otázky, jakou roli hrají univerzitní jubilea při koncipování a vydávání edic a historických publikací vůbec a vytváření univerzitní paměti i celkového konceptu univerzitních dějin (srov. AUC-HUCP 55/2). Nevyhneme se ani úvahám o vztahu současných trendů v digitalizaci historických pramenů ke klasickým formám zpřístupňování, které pro období středověku a raného novověku zdaleka nepovažujeme za překonané.

Kniha tvoří kulturu. Pohled na český středověk a raný novověk

emer. prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc. (Karlova Univerzita, katedra pomocných věd historických)

Kniha byla fenomén, který kulturu jednoznačně stimuloval, a současně byla ukazatelem toho, v jakém stavu se příslušná společnost nachází. Platí to jak horizontálně, tak vertikálně. Ve vertikálním směru jde o sledování vývoje v rámci určitého pokud možno zřetelně ohraničeného teritoria, v horizontálním pak v kontextu s vývojem obecným, či alespoň s vývojem v okolních zemích resp. v zemích, které stály v bezprostředním srovnatelném politickém či sociálním a tudíž i kulturním vztahu s příslušným subjektem. V následujícím jde o to, jak se v této situaci vyvíjela situace v českém státě od 10. století do raného novověku. Základní jsou dva, totiž počátek knižní kultury v českých zemích vůbec a potom vynález knihtisku a pronikání tištěné knihy do tohoto teritoria s tím, že převrat způsobený protireformací způsobil další zásadní zlom. Česká literatura se sice tomuto vývoji porůznu věnovala, nicméně zdaleka ještě nevyčerpala možnosti, které jí pramenná základna nabízí. Je ovšem třeba konstatovat, že řada důležitých až podstatných kroků ohledně zpřístupnění relevantních pramenů byla učiněna až v posledních desetiletích. Příspěvek se pokouší o to postihnout ve stručnosti všechny tři fenomény, současný stav bádání zejména pokud jde o jeho pramenná východiska. Skicu vlastního vnitřního vývoje a komparaci se situací v okolních prostředích. Třeba přihlídnout i k stimulujícím prostředím vzdálenějším. Závěrem je poukázáno na potřeby a možnosti dalšího studia.

Raně novověká republika učenců a www: digitální metody zkoumání učeneckých korespondenčních sítí

PhDr. Vladimír Urbánek, Ph.D. (Filosofický ústav AV ČR, Oddělení pro kmenologii a intelektuální dějiny raného novověku)

Příspěvek představí některé z mezinárodních projektů, které se v posledních letech pokoušejí za pomoci sofistikovaných databází a různých digitálních nástrojů zpracovávat velké objemy dat zaměřené na učeneckou korespondenci 16.–18. století. Prezentace přiblíží zejména oxfordský projekt Cultures of Knowledge a Early Modern Letters Online (EMLO) a rovněž evropský projekt Reassembling the Republic of Letters. Na obou projektech participují i čeští badatelé a badatelky, jejichž příspěvek bude stručně představen a rovněž bude demonstrováno, nakolik jsou bohemikální data a implicitně i bohemikální témata „viditelná“ v rámci velkých databází. Příspěvek zhodnotí i možnosti využití digitálních metod pro zkoumání prosopografie jednotlivých učeneckých korespondenčních sítí, jejich geografie a transferu vědění v rámci těchto sítí. Diskutovány budou nejen nepochybné přínosy digitálních metod, ale i jejich limity. Na závěr se příspěvek zaměří na otázku, nakolik mohou digitální metody zpracování velkých dat přispět k formulaci nových otázek ohledně místa českých zemí v rámci střeoevropských a evropských intelektuálních dějin a dějin vzdělanosti.

Možnosti a meze odborné biografie v dějinách historické vědy a dějin vzdělávání

PaedDr. Naděžda Morávková, Ph.D. (Fakulta pedagogická ZČU v Plzni, Katedra historie)

Příspěvek se bude zabývat potenciálem biografie jako historiografické metody i výstupu bádání. Zaměří se především na problematiku biografie historiků a učitelů dějepisu, vlastivědy a příbuzných oborů (literárních historiků, dějepisců výtvarného či hudebního umění, etnografů, archeologů apod.) Nastíní v tomto směru metodologické problémy, možné směry jejich řešení, potenciál i úskalí výzkumu v oblasti nejnovějších dějin, jež vyplývají z proměn historického diskurzu ve dvacátém století, specifických omezení v dostupnosti nebo využitelnosti pra-

menů či klasických hranic ego-historie jako takové. Příspěvek se dotkne etických otázek tématu. Bude se též zabývat možnostmi práce s odborným odkazem zkoumaných osobností ve světle proměn historického diskurzu. Zvláštní pozornost věnuje regionálnímu rozměru odkazu osobností, zejména v případě biogramů učitelů. Autorka představí výstupy ze svého výzkumu, který dlouhodobě zaměřuje na dějiny dějepiscectví dvacátého století, a předloží do diskuse otázky, se kterými se během výzkumu potýká. Patří mezi ně zejména otázky spojitosti historické vědy, dobové ideologie a dobového politického kontextu, otázky role osobnosti v historiografii, otázky moci vědeckého establishmentu, otázky publikačních možností vědce, dále problematiku osobnosti učitele v proměnách školské politiky státu a problematiku role učitele jako nositele osvěty a šířitele obecné vzdělanosti napříč časem. Význam učitelských osobností bývá mnohdy málo doceňován, i přestože se často jedná o odborníky překvapivého impaktu, a to nejen v rámci regionu, kde působili. Možné tipy jak napravovat tento nedostatečný zájem přinese v závěru příspěvku představení výzkumného projektu katedry historie FPE ZČU.

Dějiny vzdělanosti a vzdělávání v ČR: stav a perspektivy výzkumu Dějiny vzdělanosti v českých zemích (bilance, aktuální trendy, perspektivy)

Garantující: Mgr. Petr Kadlec, Ph.D.; Doc. PhDr. Martin Holý, Ph.D.

Dějiny středověké a raněnovověké vzdělanosti v českém historickém výzkumu. Tradice – aktuální trendy – perspektivy

Doc. PhDr. Mlada Holá, Ph.D; Doc. PhDr. Martin Holý, Ph.D. (Filozofická fakulta UK, Historický ústav AV ČR)

Příspěvek navazující do jisté míry na výzkumy Michala Svatoše prezentované na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové v roce 1999 se pokusí systematicky zmapovat vývoj českého historického bádání o dějinách vzdělanosti předmoderní doby, zejména pak období 14.–18. století. V širším evropském kontextu se soustředí nejen na domácí tradice výzkumu, ale především pak na jeho aktuální trendy ovlivněné zkoumanými tématy i novými metodami zahraniční historiografie, případně příbuzných sociálních a humanitních věd (antropologie, filozofie, pedagogika, respektive vědy o výchově, sociologie ad.). Z hlediska analýzy vývoje badatelských trendů na poli dějin předmoderní vzdělanosti se bude v několika liniích soustředit zejména na vědeckou produkci posledních patnácti až dvaceti let. Ve své poslední části se předkládaný příspěvek pokusí formulovat potenciální témata dalšího výzkumu a nastínit možnosti jejich metodologického uchopení. Upozorní zároveň na některé prameny či pramenné korpusy, jejichž zpřístupnění by výrazně napomohlo příštím bádání, stejně jako výraznější využití a online zpřístupnění různých dosud velmi roztržitých a veřejně nepřístupných databázových systémů.

Dějiny vzdělanosti a vzdělávání v českých zemích v 18.–20. století – bilance a perspektivy výzkumu

Mgr. Petr Kadlec, Ph.D. (Ostravská univerzita, Centrum pro hospodářské a sociální dějiny)

Referát hodlá v první řadě předložit bilanci dosavadních výzkumů základních aspektů dějin vzdělanosti a vzdělávání českých zemí v období zhruba od poloviny 18. do poloviny 20. století. Zaměří se zejména na produkci posledních cirkapěťadvaceti let, přičemž se pokusí charakterizovat výsledky badatelské činnosti z hlediska kvantitativního, kvalitativního, obsahového a metodologického. V souhrnném přehledu produkce českých autorů budou představeny práce reprezentující tradiční rámec bádání o dějinách školství i ty, na nichž je patrné

překročení tohoto rámce a přinejmenším směřování k moderně koncipovaným dějinám vzdělanosti. Ve druhé části referátu se autor pokusí předložit repertář možných témat, dosud buď zcela opomíjených, nebo jen minimálně reflektovaných, které by se mohly stát základem pro budoucí výzkumy na poli dějin vzdělávání a vzdělanosti vymezeného časového období. V této souvislosti poukáže referát na prameny, jež mohou sehrát při těchto výzkumech důležitou roli, stejně jako na možnou inspiraci (tematickou, metodologickou) v zahraničí, o kterou by se mohli čeští autoři ve své práci opřít.

Francouzská "Nouvelle histoire" a dějiny vzdělanosti. Inspirace pro český výzkum?

doc. PhDr. Jiří Hnilica, Ph.D. (Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu)

Francouzská historiografie, dle slov Petera Burkeho, prošla ve 20. století "revolucí", jež nezvratně ovlivnila další směřování oboru v celé Evropě. Dobře víme, že hlásala především odklon od tradičně pojímaných politických, biografických či institucionálních dějin, do středu zájmu se postupně dostávalo tzv. dlouhé trvání, pozornost se soustředila na mentality, každodennost, marginalizované, vznikl koncept "nouvelle histoire" či "nových kulturních dějin". Jak se však tyto vlivy odrazily v oblasti dějin vzdělanosti, které jsou naopak tradičně spojovány s institucemi, politikou, jednotlivci? Cílem příspěvku je reflektovat paradigmatické změny posledních desetiletí právě v této části historiografického výzkumu. Francouzská historická škola poskytla totiž několik syntéz "dějin výchovy a vzdělávání" – a to ať pohlíženo na téma jako celek (F. Mayeur, A. Prost), či prací zaměřených na učitele jako tvůrce republiky (M. a J. Ozouf) či na vzdělanostní elity (Ch. Charle). Na zřejmém vzestupu jsou dějiny specializovaných institucí, jež nejsou studovány z tradičního chronologického pohledu (např. průmyslové školy, M. Blanchard), ne posledním, ale ve středoevropském prostředí pozoruhodným konceptem, jsou transnacionální dějiny školství (D. Matasci). Je možné na těchto výzkumných polích hledat inspirace i pro "naše" prostředí? Dějiny vzdělávání jsou totiž v České republice jednoznačně na vzestupu. Je však na čase se ptát, jak tyto "nové dějiny školství" psát.

Dějiny vzdělávání a /nebo Dějiny pedagogiky. Reflexe dějin vzdělávání v 18.–20. století z pozice pedagogických věd a její specifika

Mgr. Pavel Neumeister, Ph.D. (Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Ústav pedagogiky a sociálních studií)

Příspěvek prezentuje téma dějin vzdělávání odlišnou optikou pedagogických věd. Dějiny vzdělávání či dějiny pedagogiky jsou nazírány jako specifická (v tradičním pojetí dokonce základní) pedagogická disciplína, která zakládá a legitimuje způsob vymezení výchovných a vzdělávacích cílů a dalších pedagogických kategorií. Potřebu vytváření legitimizačního rámce dostala pedagogika již při svém vzniku. Tato potřeba legitimizace je dána odkazem z obecné potřeby cíle výchovy, jako centrálního pojmu, který dává smysl jednotlivým postupům. Jen takové teorie a praktické postupy jsou správné, které směřují k naplnění univerzálního cíle. Univerzálnost tohoto cíle je však také nutné zdůvodnit. Využití historičnosti jednotlivých edukačních cílů vytváří jejich legitimizační rámeček. V pedagogikách založených na kategorii cíl, je zařazení historického popisu či odkaz na oblast pedagogiky klíčové. Vhodným historickým exkursem je zdůvodňována obecná platnost konkrétních hodnot a principů, definovaných jako cíle výchovy. Dějiny pedagogiky tak vytvářejí oblast tzv. velkých vyprávění, meta-narací, které z dějin pedagogiky přesahují do obecné pedagogické teorie. Cílem příspěvku je tedy prezentovat základní trendy v oblasti dějin pedagogiky v návaznosti na dobově platné rámci pedagogiky jako vědy.

Bilance a perspektivy výzkumu ženského vzdělání v českých zemích

PhDr. Marie Bahenská, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.)

Príspevek se bude zabývat problematikou a zpracováním tématu vzdělání žen v českých zemích v domácí historiografii 20. století a počátku 21. století, především proměnou a utvářením tohoto směru výzkumu po roce 1989. Představí zásadní práce s touto tematikou, jejich pramennou základnu a metodologická východiska a nejdůležitější výsledky bádání, ať už se jedná o knižní výstupy, tematické konference nebo workshopy. Pokusí se o komparaci výsledků tohoto výzkumu v rámci střeoevropského prostoru (zejména Polsko, Rakousko a Německo), a to z hlediska volby tématu, způsobu jeho zpracování, interpretace pramenů osobní i institucionální provenience a reflektování zájmu o tuto otázku v průběhu 20. století. Zohledněna bude také "poptávka" laické i odborné veřejnosti po tomto směru historického bádání, atraktivita tématu s přihlédnutím k širším společenským a politickým souvislostem a interdisciplinarita, tj. přesahy k gender history, dějinám každodennosti nebo dějinám vzdělanosti a pedagogiky. Cílem příspěvku je ukázat, nakolik se domácí historiografie shoduje s dobovými evropskými trendy výzkumu, či se od nich naopak liší, a pokusit se tyto shody a rozdíly zdůvodnit.

Intelektuální profese v českých zemích v moderní době (možnosti a limity výzkumu)

Garantující: Mgr. Petr Kadlec, Ph.D.; Doc. PhDr. Martin Holý, Ph.D.

Škola a vzdělání, město a region – význam, možnosti a limity výzkumu

doc. PhDr. Miroslav Novotný, CSc, (Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ústav archivnictví a pomocných věd historických)

K důležitým aspektům studia dějin školství a vzdělanosti patří otázky vymezení místa a role vzdělávacích ústavů v rámci příslušného typu škol i v rámci celého školského systému daného místa, územního či státního celku, či stanovení jejich vzdělávací, sociální a kulturní role i společenského zakotvení – a to jak z hlediska vztahu konkrétní vzdělávací instituce k danému hostitelskému městu, regionu nebo zemi v delším časovém úseku. Vzhledem k významu, který v českých zemích – nejen jazykově české – společenství přikládalo rozvoji školství a jeho roli v procesu modernizace společnosti, se snaha o vybudování školství všech stupňů stala nepřehlédnutelnou a důležitou součástí dobových národnostně motivovaných zápasů. Škola a vzdělání se tak staly cestou jak k celkovému povznesení města či regionu, tak i k vytvoření novodobé intelektuální elity – na regionální, národní či zemské úrovni. Ve svém příspěvku se proto pokusím nastínit možnosti, limity i problémy takto zaměřeného výzkumu vzdělávání v časovém období od konce osmnáctého do začátku dvacátého století v konkrétním vymezeném regionu.

Koncepty, bilance, perspektivy výzkumu formování inteligence 1848–1938

Doc. PhDr. Andrea Pokludová, Ph.D. (Ostravská univerzita, CHSD)

Výzkum sociální skupiny inteligence se v české sociální a kulturní historiografii stal tématem po Sametové revoluci, která umožnila návrat společnosti v moderní občanskou společnost. Představitelé inteligence byli a jsou tradičními nositeli idejí občanské společnosti, a proto byli a jsou totalitárními režimy marginalizováni. Kdo byli představitelé inteligence v čase utváření občanské společnosti? Jaké měly společné znaky? Jak danou sociální skupinu metodologicky postihnout. Je možné na poměry v českých zemích použít koncepty a metodologii německých či britsko-amerických výzkumů a přístupů sociálních věd. Stačí metodologie prosopografických kvantitativních přístupů k poznání role, funkce a habitu pojednávané sociální skupiny?

Mají kolektivní biogramy dostatečnou vypovídající hodnotu k poznání konání a jednání představitelů inteligence. Do jaké míry systém vzdělávání přispíval k formování dané sociální skupiny? To jsou jen některé z mála otázek, které po letech výzkumu můžeme bilancovat. Vystávají však klíčové témata, které doposud tvoří bílá místa domácí historiografie. Jakou roli zastávali představitelé inteligence v letech 1918–1938? Byli nadále nositeli idejí občanské společnosti? Jak se "tradiční" představitelé vyrovnávali s přístupem žen k profesím založeným na univerzitním vzdělání?

Dějiny medicíny jako dějiny vědy a vzdělanosti

prof. PhDr. Petr Svobodný, Ph.D. (Univerzita Karlova, Ústav dějin UK a archiv UK)

Dějiny medicíny se svým specifickým předmětem bádání i ukotvením mezi disciplínami jsou vhodným polem, na kterém je možné přiblížit řadu obecnějších problémů dějin vědy a vzdělanosti. Podobně, jako se ve druhé polovině 20. století proměňovaly koncepty a metody dějin vědy (například směrem k širší pojatým dějinám vědění), proměňovaly se též přístupy a metody dějin vzdělanosti (původně převážně dějin vzdělávání, tedy zjednodušeně školství, a šíření znalostí; nověji též například dějiny akademických profesí nebo role vzdělavců ve společnosti). Právě dějiny medicíny v širším vymezení (dějiny medicíny jako vědy i umění léčit, tedy lékařské praxe vykonávané příslušníky specializovaných profesí, prošlých procesem náročného vzdělávání) mi umožní postihnout jak posuny v pojmání této disciplíny v evropském kontextu, tak její současný stav v Česku. Mé zamyšlení bude orientováno interdisciplinárně, jak v užší rovině (dějiny vědy a vědění versus dějiny vzdělanosti), tak v širší rovině (dějiny medicíny mezi společenskými a biomedicínskými vědami). Časově bude můj záběr zaostřen na 18. až 20. století.

(Základní literatura: L. Storchová a kol., *Koncepty a dějiny, Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha 2014, s. 269–280. P. Svobodný – J. Havránek (ed.), *Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. a první polovině 20. století*, Praha 1996. C. Charle, *Intelektuálové v Evropě 19. století*, Praha 2004. W. U. Eckart – R. Jütte, *Medizin-geschichte. Eine Einführung*, Köln – Weimar – Wien 2007).

Na kom a na čem stojí věda? Kolektivní vědomí a generační diskursy českých vědců

Dr. phil. Tomáš W. Pavlíček, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Oddělení osobních fondů)

Príspevek nabízí hypotézu, podle níž pro dějiny vzdělanosti může být zásadní výzkum generačně soudržných jednotek vědců, přestože se dějiny univerzit či akademií píší tradičně jako institucionální dějiny. Generační jednotka (K. Mannheim) během studia spoluvytváří atmosféru na škole a reflexi společně prožitých událostí a historických zlomů si odnáší do pracovní kariéry. Společně sdílené hodnoty, motivace, vzory i způsoby vědecké práce a komunikace přejímá od svých učitelů, ale v průběhu aspirantury či prvních (zahraničních) stáží je reviduje. Ve výsledku je tím formováno kolektivní vědomí, které v určitých tématech mohou sdílet i příslušníci jiných kohort, protože některé události prožívali podobně. Výzkum kohort, generačních diskursů (M. Corsten) a uplatnění kolektivně biografické metody autor provádí aktuálně na vybrané generaci astronomů formované v Československu po 2. světové válce. Výrazným předělem pro tuto generační jednotku i pro obor samotný bylo založení ČSAV a v jejím rámci Astronomického ústavu, který vznikl sloučením Astrofyzikální observatoře v Ondřejově a Laboratoře pro měření času. Vědecké úkoly a snahy sdílené v kolektivu přispívaly k vymezení hranic vlastního oboru a k legitimizaci mezinárodní spolupráce na poli astronomického výzkumu, kosmonautiky a mezinárodního kosmického práva.

Na pomezí? Současné trendy environmentálních dějin

Garantující: PhDr. Jiří Woitsch, Ph.D.; Doubravka Olšáková, Ph.D.

Na pomezí: možnosti dalšího rozvoje environmentálních dějin v českém prostředí

Environmentální dějiny (dále ED) lze v globálním i evropském kontextu považovat za etablovanou, institucionalizovanou a respektovanou historiografickou specializaci. Co se týče témat a užívané metodologie navazují na řadu „klasických“ přístupů sociálních, hospodářských a kulturních dějin, ale jsou ve své důsledné interdisciplinaritě silně ovlivněny i obory přírodovědnými. Humanitní vědci zkoumají v rámci ED nejen to, jak lidská činnost ovlivňuje přírodu (přírodní prostředí); ale táží se také po tom, od jakých ideologií, zájmů a hodnot se tato činnost odvíjí, a to jak na úrovni malých lokálních společenství (rodin, vesnic, panství), tak na příkladech celých států či globálních mocensko-politických bloků. V českém prostředí se ED doposud rozvíjely spíše na okraji zájmů historické obce, úspěchů dosahovali převážně badatelé zaměřeni sociálně-geograficky či vyloženě přírodovědně (např. historičtí klimatologové). Povědomí o ED lze považovat za obecně malé a zatížené stereotypy (např. ztotožňování ED s environmentálním aktivismem). Zevrubná bilance dosavadního vývoje a perspektiv ED v ČR se proto jeví nanejvýš potřebnou. V panelu by měly zaznít jednak příspěvky vycházející z aplikace environmentálně-historického paradigmatu na konkrétní empirická data, tak – a zejména – teoreticky zaměřené referáty cílicí na promýšlení současných přístupů k ED v ČR a střední Evropě či nastiňující možné budoucí směry rozvoje této specializace. Naším záměrem, tak jak je to ED vlastní, je překračovat úzké disciplinární či časoprostorové hranice, a proto uvítáme příspěvky věnované dějinám středověku až soudobým dějinám, i referáty zohledňující vedle historickým metod výzkumu i přístupy geografické, antropologické či sociologické či přístupy inspirované například „animal turn“.

Na pomezí, v mainstreamu, nebo na okraji?

PhDr. Jiří Woitsch, Ph.D. (Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Oddělení historické etnologie)

Příspěvek, který by měl být úvodním referátem panelu k environmentálním dějinám (ED), bude sumarizovat dosavadní vývoj tohoto oboru či specializace v českém a středoevropském prostředí a nastíní i perspektivy jeho možného dalšího vývoje. ED v pojetí jejich předního teoretika D. Worstera se jako relativně ucelené paradigma se do českého vědeckého prostředí dostávají na počátku 90. let 20. století prostřednictvím historického geografa L. Jelečka a až na malé výjimky zůstávaly do nedávné doby omezeny na vědecké prostředí české geografie a to zejména v rovině institucionální. Dílčí výzkumy, které bychom mohli (a v prostředí „západní“ vědy by tomu tak nepochybně bylo) označit za environmentálně-historické totiž i v rámci naší historiografie probíhaly a probíhají, pouze nejsou explicitně deklarovány jako ED. Malý zájem o samotný label ED může vycházet z mnoha zdrojů počínaje konzervativismem historické obce, prostou neznalostí podstaty ED a konče obavami z (údajného) provázání ED s ekologickým aktivismem. Vývoj posledních let však, zdá se, přináší nadějně změny. ED se s mezinárodním ohlasem a na institucionální bázi rozvíjejí v rámci studia soudobých dějin, historici se zástupci jiných oborů úspěšně komunikují v rámci Dílny ED (<http://environmentalni-dejiny.org/>) a hlavně a především dochází v souladu s globálním vývojem ED i u nás k pokusům o dílčí modernizaci teoretického pozadí specializace směrem k přístupům antropologickým, které (narozdíl od přístupů geografických) mohou být atraktivní zejména i pro nejmladší generaci historiků.

Animal turn v českých soudobých dějinách

Doubravka Olšáková, Ph.D. (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., Pracovní skupina pro soudobé environmentální dějiny)

V rámci environmentálních dějin v ČR doznívá v současné době tradiční kontinentální pojetí environmentálních dějin jako oboru velmi úzce spjatého s historickou klimatologií či historickou geografii. Možnosti environmentálních dějin pro nové interpretace tradičních témat jsou však mnohem širší: na příkladu analýzy funkčního postavení zvířat ve druhé polovině 20. století chceme v tomto příspěvku především poukázat na modernistický koncept, který byl totalitární stát schopen vypracovat pro snazší integraci zvířat do celkového pojetí „životního prostředí“ socialistické společnosti. Kromě tradičního zemědělského využití zvířat a opožděného zrodu „masného průmyslu“ v komunistické části Evropy existoval v těchto státech také vyspělý koncept integrace zvířat do obranné infrastruktury státu (v rámci Národní fronty například zajišťoval tuto složku Svaz pro spolupráci s armádou – Svazarm). Příspěvek se pokusí nastínit periodizaci těchto odlišných integračních konceptů a vysvětlit jejich sociálně-kulturní i sociálně politické pozadí. Jde nám tedy především o to přiblížit dějiny státního socialismu jako dějiny sice antropocentrické, ale také organicky funkční, kde například role dobrovolných masových organizací neměla pouze přímý dopad na fungování společnosti, ale také na „přetváření přírody“ a její instrumentalizaci. Státní socialismus lze proto považovat za specifického aktéra environmentálních dějin, kde byl společenský a sociální statut zvířete, i toho neužitého, potlačen ve prospěch jeho využití, kterému byla přizpůsobena také celková chovatelská a šlechtitelská politika.

Přírodní katastrofy v minulosti jako téma environmentálně-historického výzkumu

Za nejdůležitější přínos environmentálních dějin pokládám opětovné zdůraznění úlohy prostředí ve studiích sociálních a humanitních vědců. Platí to především pro výzkumy přírodních katastrof, a to zejména ty, jež jsou zaměřené na přímé, fyzické dopady přírodních katastrof na lidské společnosti v minulosti a bezprostřední způsoby vyrovnávání se s nimi, třeba v podobě výstavby a zavádění rozmanitých preventivních opatření, jako jsou úpravy vodních toků nebo zdokonalování protipožárních systémů. Tyto katastrofy již dnes nejsou brány jen jako pouhé přírodní události, na které bylo kdysi třeba technicky reagovat; nýbrž jsou chápány jako katalyzátory společenského rozvoje či iniciátoři kolektivního procesu učení (Franz Mauelshagen). Britský historik Peter Burke upozornil na potřebu rozvíjet „kulturní dějiny prostředí“, neboť reakce lidí na katastrofy je ovlivněna i podmíněna jejich kulturou. Odtud pak není daleko k myšlence zkoumat prostřednictvím přírodních katastrof, respektive skrze reakce lidí a institucí na ně, danou kulturu. Řada badatelů je totiž přesvědčena, že tyto přírodní události a postupy, které si dané společnosti vyvíjely pro zmírňování jejich následků, případně k jejich předcházení, mohou sloužit jako pomyslné zrcadlo, v němž se daná kultura odráží. Příspěvek se proto bude pohybovat na pomezí environmentálních dějin, historické antropologie a kulturních dějin správy. Kromě naznačených teoretických konceptů budou představeny také konkrétní výsledky výzkumu utváření systematické administrativní podoby protipovodňové ochrany v Čechách po roce 1784, která byla rozvíjena mj. v reakci na silné povodně, jež zasáhly velkou část evropského kontinentu v zimě 1783/1784.

Voda jako téma soudobých dějin

Jiří Janáč, Ph.D. (AVČR, USD)

Tradiční chápání vody vycházející z pozitivistického diskursu redukuje pojem vody na materiální kategorii definovanou na základě chemického vzorce (H₂O). Takto artikulované pojetí vody implicitně vnímá vodu v rámci dichotomie příroda-společnost (přírodní vs sociální) a pracuje s metaforou hydrologického cyklu, která v tomto smyslu odděluje sociální a materiální struktury procesy. V tomto směru vznikaly starší oborové dějiny vody jako v soudobé společnosti v zásadě ve smyslu dějin „ovládnutí“ hydrologického cyklu. V posledních dekádách došlo k výrazné reartikulaci tohoto pojetí a zformulování koncepce hydrosociálního cyklu, jež vychází z předpokladu, že nelze jednoznačně oddělit kategorie „přírodního“ (či „materiálního“) a „sociálního“ a zdůrazňuje zásadní roli mocenských vztahů a souvisejících diskursů o vodě. Současná literatura se přitom kriticky vyrovnává s tradičním, deterministickým pojetím vody a vodních infrastruktur ve smyslu Wittfogelových tezí o orientálním despotismu (nový materialismus, geofilosofie etc.). Příspěvek se bude soustředit na konceptualizaci vody a vodních infrastruktur v současné historiografii se zaměřením na soudobé dějiny a možnostmi jejich aplikace v kontextu projektu socialistické modernity v Československu.

Etnické a národnostní menšiny jako téma environmentálních dějin

Jana Piňosová (Serbski institut, Budyšin, kulturně vědecké oddělení)

Ideologické aspekty krajiny, přírodních rezervací, národních parků nebo využívání přírodních zdrojů jsou v rámci envirohistorie oblíbeným tématem. Pokud příslušné studie zkoumají tyto aspekty z etnické resp. národnostní perspektivy, tak se vesměs jedná o perspektivu etnické resp. národnostní většiny. Daleko méně pozornosti bylo zatím věnováno však otázce, jakým způsobem byly do životního prostředí diskursivně vepsány etnické a národnostní menšiny. Kategorie menšiny, ať již označované jako „etnická“ nebo „národnostní“, „autochtoní“, „alochtoní“, „primitivní“ nebo „First People“, vždy zahrnuje specifický způsob zacházení jak s takto kategorizovanými lidmi tak s jejich tradičními sídelními oblastmi. Cílem této přednášky je ukázat, jak mohou environmentální dějiny přispět ke studiu etnických resp. národnostních menšin. S tímto cílem se přednáška věnuje

- 1) rozdílu v definici autochtoní a alochtoní menšiny tak i
- 2) vztahu mezi vnímáním etnické resp. národnostní menšiny a kompetencemi spojené s managementem životního prostředí včetně přírodních zdrojů, který de facto vede k zamyšlení nad otázkou,
- 3) je-li a z jakých důvodů menšinám připisována určitá blízkost k přírodní sféře.

Environmentální dějiny, historická geografie a historický land use Česka

Doc. RNDr. Leoš Jeleček, CSc., Doc. RNDr. Pavel Chromý, Ph.D. (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje – UK PřF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje)

Příspěvek představí environmentální dějiny jako transdisciplinární obor, jehož koncepce, metodologie, objekt a předmět výzkumu, imanentní holismus a regionalismus aj. má společné s historickou geografí a historickým LUCC. Společnost a krajinnou sféru zkoumají jako existující v čase (historickém, proměnlivém v obsahu a rychlosti) a prostoru na principu zpětné vazby. Toto tvrzení bude zdůvodněno koncepcí tří úrovní výzkumu ED formulovanou Donaldem Worsterem, jedním ze zakladatelů moderních ED v jejich kolébce, tj. v USA v 70. letech 20. století. Ta vytváří prostor nejen pro historiografii, ale i dalším společenským vědám, jakož

i vědám přírodovědným, které se od 80. let více prosazují v západní Evropě. Zároveň podněcuje jejich provázanost či spolupráci. Takto pojímaným ED je blízká historická geografie, kladoucí ovšem důraz na aspekt prostorový a socioekonomický. Kromě toho většina definic geografie zdůrazňuje, že geografie studuje vztahy společenské a přírodní sféry v prostoru a čase. Globální environmentální a sociální krize oživily výzkum změn ve využití ploch, zejména těch, které jsou základním výrobním prostředkem v zemědělství, nebo tvoří přírodní aspekt krajiny. Zformovala se disciplína navazující na ty jmenované výše, která je nazývána historický land use. Zkoumá změny ve využití krajiny jako výsledku interakce zjištěných přírodních a společenských hybných sil. Vlastnosti a vztahy diskutovaných věd budou v konkrétním projevu prezentovány na vývojových kartogramech změn ve využití ploch v celém Česku v obdobích 1845–1896–1948–1990–2010. Ty dokládají jejich těsnou návaznost na politické, ekonomické, sociální a další faktory historického vývoje a jejich interakce s přírodními podmínkami.

Možnosti aplikácie výskumných prístupov enviromentálnej histórie na dejiny dopravnej infraštruktúry, prípadová štúdiá cestná sieť

Mgr. Michal Ďurčo (Historický ústav SAV Bratislava, Oddelenie dejín vedy a techniky)

V českej a slovenskej historiografii je väčšina literatúry z oblasti dejín dopravy venovaná dejinám železníc. Takmer úplne absentuje výskum historikov v oblasti dejín cestnej siete, resp. je skôr objektom výskumu historických geografov. Aj v tom prípade sa však poznatky väčšinou poznatky obmedzujú na stanovenie presnej trasy stredovekých ciest v krajine a pre mladšie obdobie v preberaní kvantitatívnych údajov o počte motorových vozidiel, atď. zo staršej literatúry. Nereflektujeme na súčasné výskumné trendy prevládajúce v dejinách dopravy uplatňované najmä v Nemecku, Holandsku, Veľkej Británii a USA. Pri výskume dejín cestnej siete a cestnej dopravy v Československu, resp. na území bývalej habsburskej monarchie, v období od 18. do 20. storočia je možné niektoré metodologické riešenia zo svetovej historiografie úspešne aplikovať. Budem sa sústreďovať na možnosti využitia metodológie enviromentálnej histórie na dejiny cestnej dopravy v stanovenom období. V Spojených štátoch sa pre takýto prístup v poslednom čase ujal názov enviromentálne dejiny techniky. Možnosti výskumu preukážem na prípadových štúdiách zameriavajúcich sa na genézu vzťahu človek a prícestné stromoradia, cesty ako krajino tvorný prvok, estetika cestnej infraštruktúry.

Proces industrializace a environmentální proměny průmyslového centra v 19. a 20. století. Badatelská pole, zkušenosti a metodické poznámky

doc. PhDr. Petr Popelka, Ph.D. – prof. PhDr. Nina Pavelčíková, CSc. (Ostravská univerzita, katedra historie)

Proces industrializace a environmentální proměny průmyslového centra v 19. a 20. století. Badatelská pole, zkušenosti a metodické poznámky. Od konce 18. století byly v Evropě nastartovány klíčové transformační procesy, které se podílely na přeměně tradiční agrární společnosti v moderní industriální společnost. V souvislosti s procesem industrializace došlo nejen ke klíčovým technologickým, ekonomickým, sociálním a kulturním proměnám společnosti. Proces industrializace přinesl proměnu interakce mezi člověkem a přírodou, projevující se závažnými změnami v životním prostředí a v proměně využívání krajiny člověkem. K obzvláště citelným změnám docházelo v industrializačních centrech 19. a 20. století, která souvisela s materiálními i technologickými proměnami života společnosti. V evropském prostoru byly takto zasaženy v první řadě oblasti exploatace nerostných surovin, zvláště pak uhelné revíry. Avizované konferenční vystoupení bude pojato jako bilanční zamyšlení týkající se

dosavadních výzkumů změn krajiny resp. životního prostředí ostravsko-karvinského revíru. Budou pojmenována dosavadní badatelská pole a stav jejich výzkumu, možnosti mezioborové spolupráce a výhody/nevýhody z nich vyplývající a pramenná základna včetně metodické poznámky k jejímu využití.

Mezi mikrohistorií a ekologickou antropologií: Osobní ekologie hospodáře české industrializace

Mgr. Jana Krčmářová, Ph.D. (Akademie věd, v. v. i., Etnologický ústav)

Průmyslové zemědělství, jehož výraznější rozvoj se klade v českých zemích do druhé poloviny 19. století, je pevně spjato s rozvojem celé plejády změn ve společnosti a považuje se za nutný předpoklad úspěchu industriální revoluce. Rozvoj nových hospodářských metod zvýšil významně produkci potravin a přírodních materiálů, v dlouhodobém měřítku však přinesl celou řadu ekologických, ekonomických i sociálních problémů (namátkou znečištění, úbytek diverzity, globální změny klimatu, pokles zaměstnanosti na venkově aj.). Historie přechodu k současnému neudržitelnému zemědělství lze považovat za jedno ze závažných témat environmentálních dějin. Ačkoli se zpětně přijímání inovací jeví jako věc přirozená a častý historický narativ poukazuje na oboustranné výhody změn pro hospodářské elity i běžné zemědělce, pro větší pochopení, jak se „zemědělská revoluce“ vlastně odehrála, chybí patřičný výzkum. Příspěvek představí novou metodiku zkoumání osobních pozůstalostí pro lepší pochopení hlubokých změn, které přinesla industrializace zemědělství eskalující v druhé polovině 19. století. Tato metodika je založena na interdisciplinárním výzkumu osobních pozůstalostí několika hospodářů a jejich každodenního života a vychází z prací mikrohistorických a ekologicko-antropologických.

Environmentální dějiny a ekonomie: Nové, nebo spíše stále živé spojení?

Ing. Pavla Kačmářová (Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra německých a rakouských studií)

Když na konci 60. let 20. století vznikaly v moderních industriálních zemích první ekologické politiky, bylo jejich stěžejním problémem najít kompromis mezi hospodářským růstem a zachováním takového stavu životního prostředí, který by neohrozil vývoj dalších generací. Rozkol mezi vládními preferencemi a ochranou životního prostředí zesílil hlavně po dopadu 1. ropného šoku na konci roku 1973, který ve většině západních zemí vyvolal obavu veřejnosti z ekologické katastrofy v podobě vyčerpání surovinových zdrojů. O důležitosti tohoto problému svědčí i naléhavost, se kterou v druhé polovině 70. let vznikala první ekologická hnutí. Stejně rychle a doslova jako „houby po dešti“ pak vznikaly národní strany Zelených. Ekonomický růst vs. ochrana životního prostředí: konflikt, který se ne zcela podařilo vyřešit je stále živým i v současné době. Cílem příspěvku bude nabídnout možné řešení podle učení různých škol ekonomického myšlení na příkladu vývoje ekologické politiky od konce 60. let do současnosti (zejména na příkladu Západního Německa, USA, později EU). Jak k ochraně životního prostředí přistupují hlavní školy ekonomického myšlení, kterými jsou ekologická ekonomie, neoklasická environmentální ekonomie, institucionální ekonomie a liberální ekonomie? Který proud byl populární v 60. letech a kam směřuje ekologická politika dnes? Může vůbec ekonomie nabídnout takové řešení, které neohrozí budoucí vývoj generací a nebude znamenat „prolomení limitů růstu“? Toto jsou hlavní otázky, které budou v příspěvku zodpovězeny. Účelem mého příspěvku je prokázat, jak interdisciplinárně lze k ED přistupovat a že i zdánlivě rozdílné vědy jako jsou environmentalismus, moderní dějiny a ekonomie mají mnoho společné.

Nové výzvy výzkumu okupace a anexe, 1938–1945

Interakce mezi systémem a jednotlivcem

Garantující: PhDr. Radka Šustrová

Nové výzvy výzkumu okupace a anexe: České země, nacionální socialismus, modernita

Výzkum nacismu a fašismu prošel během 20. a 21. století řadou vývojových fází. Pouze omezeně však ovlivnil bádání o Protektorátu Čechy a Morava a Říšské župě Sudety, které doposud setrvává v převážně tradičních interpretačních schématech a operuje v pojmech nadvlády a útlaku. Zamyšlení nad charakterem režimů a sociální praxí nás vede k následujícím otázkám: V jakých kontextech lze českou zkušenost s okupací popisovat nejen z hlediska ztrát, ale případně také v kategorii zisků? Mohly mít některé vývojové tendence za války pozitivní efekt na poválečnou rekonstrukci státu? Jaké širší geografické a delší časové celky mohou pomoci v hlubším studiu struktury a intence režimu na českém území? Za výchozí bod máme německou debatu o modernizačním potenciálu nacionálního socialismu. Slova historika Detlefa Peukerta o „patologické vývojové formě modernity“, jimiž charakterizoval nacionální socialismus, nepopírala, že z hlediska sociální politiky, zvýšení sociální mobility, technického pokroku, industrializace, expertízy či racionalizace hospodářského života je možné popisovat „revolučnost“ režimu i v jiných kontextech. V českém prostředí ji uvozuje „podzemní revoluce“ nastoupená po Mnichovu, která dynamizovala pozitivní kroky na poli hospodářské a sociální politiky a částečně stabilizovala politickou situaci. Lokální poměry lze nahlížet také ze strany okupační/německé moci a jejích názorových posunů. I přes všechny rasově a ideologicky motivované úmysly nacistického režimu s českým územím, si realita nakonec vynutila poměrně střízlivý a věcný přístup, jehož výsledkem byly hospodářské a sociální efekty, které z období okupace učinily nejen období regrese, ale i progresu. Tuto perspektivu lze uplatnit u vybraných témat z oblasti sociálních, hospodářských, kulturních dějin a dějin vědy.

Státní moc, politická správa a každodennost. Prosazování řízeného hospodářství na úrovni okresu za Protektorátu Čechy a Morava

Jan Vondráček, M.A. (Bergische Universität Wuppertal, Historisches Seminar)

Státní moc, politická správa a každodennost. Prosazování řízeného hospodářství na úrovni okresu za Protektorátu Čechy a Morava. Krátce po zřízení Protektorátu Čechy a Morava bylo zavedeno jednak nacionálně socialistické tržní hospodářství a také systém přidělového hospodářství ve vztahu k potravinám a spotřebnímu zboží. Produkce, distribuce a konzum tak podléhaly státnímu řízení a dohledu. Konkrétní provádění a prosazování nacionálně socialistického tržního hospodářství a systém přidělového hospodářství v Protektorátu Čechy a Morava měla za úkol politická (protektorátní) správa. V první řadě to byla úloha úředníků okresních úřadů, kteří měli prosazovat zákony a nařízení s ohledem na existující hospodářské zdroje. Okresní úřad byl tak v interakci mezi Úřadem Říšského protektora (resp. Oberlandraty) a protektorátní vládou na jedné straně a místním obyvatelstvem na straně druhé. Cílem tohoto příspěvku je za prvé doložení významu okresních úřadů v nacistické okupační hierarchii protektorátu v souvislosti s řízeným hospodářstvím, na druhé straně se tento příspěvek soustředí na různé nástroje kontroly a možnosti postihu obyvatelstva okresními úřady ve vztahu k produkci, distribuci a konzumu. V popředí zájmu je právě interakce mezi protektorátními úřady a obyvatelstvem. V tomto kontextu popíšu působení výše jmenovaných mocenských nástrojů na každodenní hospodaření místního obyvatelstva, dále procesy definování a osvojení si nového chování, právě tak jako osmyslnění (Eigensinn) dané praxe jednotlivými lokálními aktéry. Naznačená problematika je představena na příkladu politického okresu Kladno.

Informace, státní bezpečnost a moderní byrokracie. Možnosti a meze výzkumu udavačství v českých zemích 1938–1953

PhDr. Jaromír Mrňka (Ústav pro studium totalitních režimů, Oddělení výzkumu 1938–1945)

Ve svém diskusním příspěvku bych se rád věnoval aktuálním přístupům, které přes intenzivní rozvoj zahraničních debat zůstávají spíše stranou zájmu tuzemské historiografie. Udavačství bývá doposud předmětem morálního odsouzení nebo důkazem sociálně patologického jednání, přestože se jedná o složitý sociální fenomén. Vztah udavačství ke konkrétním mechanismům sociálního dohledu, shromažďování informací a konstruování reality v rámci státně bezpečnostní informační praxe představuje jeden z aktuálních výzkumných trendů. Možnosti jeho aplikace bych rád prověřil také na vývoji českých zemí v letech 1938 až 1953. Představitelé státní politiky a příslušníci státního aparátu využívali udavačství jako důležitý mocenský nástroj. Udavačství ale nemohli efektivně kontrolovat, což otvíralo aktérům na různých rovinách prostor k rozvíjení svéhlavých strategií. Postupně se utvářela profesionální síť shromažďující informace (Gestapo, SD, StB) využívající vedle extrémních nátlakových metod a náhodných udavačů také stálé informátory. Státně bezpečnostní informační složky standardizovaly shromažďování informací a utvářely svébytná pravidla jejich dalšího zpracování. Mezi nároky státní politiky a konkrétními informacemi konstruovaly obraz nepřítele, kterého pak skutečně odhalovaly a zneškodňovaly. Zhodnocením dosavadních tuzemských a zahraničních výzkumů bych rád určil specifika fungování tohoto moderního byrokratického aparátu v podmínkách nacistické a komunistické diktatury, kde udavačství představovalo druh komunikace mezi státem a společností. S agendou moderního (liberálního) státu sdílely zaměření na udržování stability nastoleného řádu, pracovaly ale s pojetím veřejné bezpečnosti a pořádku založeným na odlišných hodnotách a cílech. Ve vztahu k pramenné základně bych se rád dotknul otázky, do jaké míry jsou materiály státně bezpečnostních složek odrazem specifika fungování této diskursivní formace. Umožňují nám rekonstruovat strategie konkrétních aktérů?

Centralizace protektorátní kinematografie jako metafora boje za sociální jistoty

Mgr. et MgA. Tereza Czesany Dvořáková, Ph. D. (Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra filmových studií)

Česká kinematografie prošla mezi léty 1938 a 1945 několikerou radikální institucionální proměnou. Na počátku stála snaha několika názorově nesjednocených svazů, spolků a podnikatelů o vytvoření státem garantovaného centra filmového průmyslu, které by dokázalo vytvořit lepší podmínky pro rozvoj oboru i obranu proti blížícímu se nebezpečí. Na jeho konci existovala velmi dobře hierarchicky organizovaná, zahraničními vzory inspirovaná monopolní struktura, jež byla v dobré víře i pod politickým tlakem zbavena své autonomie a předána do služeb komunistické propagandy. Jednou z podstatných, pravděpodobně silně generačně podmíněných motivací, která vedla klíčové osobnosti k přípravám a realizaci projektu centralizace českého filmového průmyslu, byla jejich snaha o významné zvýšení sociálních jistot ve filmovém oboru. Ten byl do té doby založen především na spolupráci s tvůrčími profesemi „na volné noze“. Již počátkem 40. let zanikly původní profesní spolky, které vedly dialog o zvyšování mezd a honorářů. Náhradou byly nařízeny povinné platové a honorářové tarify. Pracovní podmínky zaměstnanců ateliérů, ale i distribučních společností a kin se postupně normalizovaly. Vzniklo družstvo Stafi, které zajišťovalo pravidelnou práci i členům komparzu. Běžný zaměstnanec filmového průmyslu tedy skutečně získal sociální jistoty, ty ale byly paralelně stupňovaně ohrožovány politickou realitou protektorátu a válečného hospodářství.

Kolaborace a legitimita režimu. Čeští experti a politici při konstituování Protektorátu Čechy a Morava

PhDr. Radka Šustrová (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Edičně-badatelské oddělení)

Sledování vývoje v oboru sociální politiky ukazuje některé doposud opomíjené rysy Protektorátu Čechy a Morava. Udržení meziválečného systému a jeho adaptace na společnost, nově konstruovanou exkluzivně na základě rasové a etnické příslušnosti, znamenala v podmínkách válečného konfliktu jeden z klíčových mechanismů udržení klidu a pořádku. Česká historiografie velmi často externalizuje aktéry systémové přestavby uskutečněné během okupace a někdy též za druhé republiky, aby přiblížila míru ovládnutí prostoru mocí zvenčí. Oblast sociálního pojištění a sociální péče nicméně ukazuje, že její stabilizace byla závislá především na českém racionálně odůvodněném aktivismu, jenž pomáhal konstruovat legitimitu Protektorátu Č. a M. Legitimita je nesnadno zachytitelný fenomén a zřídka se tematizuje pro protektorátní režim. Lze ji však diskutovat v tomto historickém období, přestože byla fragmentovaným, velmi pružným a přizpůsobivým jevem na fakticky okupovaném území. Byla vždy velmi křehká a provizorní, vyznačovala se různorodostí významů v oblasti práva a historie a opírala se o „národní zájem“ jako argument politického jednání a rozhodování. Příspěvek bude diskutovat následující otázky: Čím se v oblasti sociální politiky vyznačoval proces přestavby z první a druhé republiky na Protektorát Čechy a Morava a jakou roli v něm hráli čeští aktéři? Jakým způsobem působilo zachování sociální stability na legitimitu režimu a formy české spolupráce/kolaborace s okupačními úřady?

Slovenskí Nemci – profitéři nacionálního socializmu?

PhDr. Michal Schvarc, Ph.D. (Historický ústav Slovenskej akadémie vied, Oddelenie novších dejín)

Likvidácia teritoriálne, politicky a hospodársky oslabenej Česko-Slovenskej republiky a vznik Slovenského štátu pod nacionálnosocialistickou kuratelou v polovici marca 1939 predstavovali zásadnú cezúru v živote nemeckej komunity na Slovensku. Kolektívna opcia pre nacionálny socializmus, ktorá prebehla bez výraznejšieho odporu už na prelome rokov 1938/39, si vyžiadala svoju daň v podobe politickej a svetonázorovej konformity. Na druhej strane podpora zo strany protektora nového štátu – Nemeckej ríše – sa odrazila v zlepšení hospodárskeho a sociálneho postavenia komunity ako celku. Masívne dotácie umožnili na jednej strane vzostup nemeckého školstva, no na druhej otvorili dvere dokorán pre nacionálnosocialistickú indoktrináciu mládeže. Ďalší tok finančných prostriedkov smeroval do podpory úverového a poľnohospodárskeho družstevníctva, čo malo za následok ešte tesnejšie primknutie Nemcov k aterskej krajine a nacionálnemu socializmu. Poskytovanie bezúročných, resp. úverov s nízkymi úrokmi a dlhou dobou splatnosti zas umožňovalo participáciu na arizácii židovských malých podnikov/živností a pôdy židovských vlastníkov. Pri analýze týchto procesov samozrejme vyvstáva otázka, či profitovala z nich nemecká menšina ako celok, alebo len určité sociálne skupiny. Okrem toho analýza spôsobov a metód ríšskonemeckej podpory ponúka aj komparáciu s ostatnými nemeckými menšinami v priestore juhovýchodnej Európy, prípadne aj s Protektorátom Čechy a Morava.

Holocaust bez Čechů? Příspěvky k novým dejinám perzekucí Židů v Protektorátu

Dr. Benjamin Frommer (Northwestern University, History Department)

Donedávna se psalo o holocaustu Židů v Protektorátu Čechy a Morava jakoby většina obyvatel těchto zemí skoro neexistovala. Kromě pár vět o solidaritě Čechů s Židy se většina studií

zaměřila výlučně na záměry a zákroky předních nacistů. Perzekuce však probíhala za účasti tuzemských úředníků s podporou místních antisemitů. Před deportací byli Židé z Čech a Moravy podrobeni represivnímu řádu a sankcím, které je postupně připravily o jejich občanská práva a majetek. Okupační úřady a protektorátní úředníci postupně omezili vstup Židů do veřejných lázní, restaurací, parků a jiných společenských nebo rekreačních míst, až jim nakonec přístup zcela zakázali. Další opatření zahrnovala stále přísnější omezení nákupu potravin a jiného zboží, omezení užívání hromadné dopravy i některých ulic a náměstí, plošný zákaz užívat rozhlas, telefon a jízdní kola. Dospělí Židé přišli o svá místa a byli vyloučeni z občanských organizací, jejich děti ztratily přístup do škol, celé rodiny byly vystěhovány z měst a obcí. Tak bylo vybudováno tzv. „ghetto beze zdí“ které Židy nejenom izolovalo, ale také rozbilo dlouhaleté, několikagenerační vztahy mezi nimi a nežidovskou většinou, a tuzemská společnost se tak nevratně proměnila demograficky, hospodářsky, sociálně, a kulturně. Tento referát se soustřeďuje na české a židovské obyvatele Protektorátu a vývoje Holokaustu na lokální úrovni ve světle nového archivního výzkumu i publikací českých a zahraničních historiků.

Česká polonistická studia

Stav výzkumů a badatelské úkoly dneška

Garantující: Mgr. Roman Madecki, Ph.D.; Mgr. Roman Baron, Ph.D.

Polonistické výzkumy mají v české vědě dlouhou tradici. Jejich kořeny jsou spjaty zejména s oblastí filologie a historiografie, dnes však přesahují i do jiných humanitních oborů a směřují tak k interdisciplinární vědě o Polsku. Blížící se třicáté výročí sametové revoluce se nabízí jako příležitost k bilanci a ohlédnutí za bezmála třiceti lety svobodného výzkumu. Platformu k nim může poskytnout právě 11. sjezd českých historiků v Olomouci. Vzhledem k tomu, že se mezi českými polonisticky orientovanými badateli zvláště velkému zájmu vždy těšil výzkum česko/československo-polských vztahů, vnímáme samozřejmě i tento okruh jako přirozenou součást českých polonistických bádání. Čeho se podařilo od roku 1989 dosáhnout a kde naopak lze stále vnímat deficity? Jaké jsou pohledy českých a polských historiků na sporná místa v dějinách vztahů obou národů? Jsou dějiny a celkový obraz našeho severního souseda dostatečně reflektovány při výuce na školách všech stupňů? Jaký je stav spolupráce českých polonisticky zaměřených filologů, historiků a politologů? Daří se integrovat výsledky různě zaměřených polonistických výzkumů do jednoho celku? Jak profilovat a strukturovat českou interdisciplinární vědu o Polsku? Chtěli bychom pozvat všechny polonisticky orientované badatele k debatě o dalších směrech výzkumu, hodnocení dosavadních výsledků českých polonistických bádání a perspektivách česko-polské vědecké spolupráce. Vítány jsou nejen příspěvky z oblasti historie či dějin česko/československo-polských vztahů, ale také dalších disciplín, s nimiž se historické výzkumy stýkají či prolínají.

Historická polonistika a komparativní dějiny

Prof. PhDr. Miloš Řezník, Ph.D. (Německý historický ústav Varšava)

Nejen v české tradici má historická polonistika imanentní (a jen zčásti reflektovanou) komparativní rovinu, zejména pokud opouští tematické pole bilaterálních vztahových dějin a dějin transferu. Převážnou měrou se tak děje v jednodimensionálním smyslu se zameřením na vysvětlení historických procesů a reálií, které je možné především formou vymezení vůči procesům a reáliím, jež se jeví jako důvěrněji známé. Tak se např. polský stavovský systém, viděný z české perspektivy, vysvětluje v implicitním diferencujícím porovnání se "známým" stavovským systémem českých zemí (či vlastně jen Čech a Moravy), zatímco v německé tradici podobnou funkci vysvětlovací fólie mohou dokonce plnit organizační struktury Sváté říše římské, apod. Základním východiskem tedy bývá explikační potřeba a přesvědčení o relativně hluboké specifčnosti polské historie. Polský vývoj tak často uniká z pole zájmu symetrických komparativních analýz, a to tím spíše, že také polská tradice spíše kladla důraz na historickou výlučnost. V důsledku některé komparativní výzkumy Polsko z mnoha důvodů nepojímají do středu svého zájmu (např. výzkum národních hnutí – z typologických důvodů) a také v samotném Polsku je komparativní analýza v historiografii relativně slabě zastoupena. Konsekvantní zapojování polských aspektů do širokých mezinárodních srovnání proto vedle části polských historiků, kteří tak činí spíše v asymetrickém smyslu, od 90. let zastává hlavně dějepiscectví německojazyčné a částečně anglojazyčné. Příspěvek se soustředí na několik příkladů z dějin 17.–19. století, kde by také v české historiografii komparace nabýzela zpětnou vazbu pro výklad a kontextualizaci jak polských, tak i českých dějin.

Historia najnowsza ziem czeskich w historiografii polskiej po roku 2000

Dr. hab. Piotr M. Majewski (Uniwersytet Warszawski, Instytut Historyczny)

Referat przedstawia najważniejsze publikacje polskich historyków poświęcone najnowszej historii Czechosłowacji (Czech i Słowacji), jakie ukazały się po 2000 r. Uwzględnia zarówno prace dotyczące stosunków polsko-czechosłowackich (polsko-czesko-słowackich), jak i opracowania na temat problematyki wewnętrznej Czechosłowacji (Czech i Słowacji). Referat analizuje, w jakim stopniu polscy historycy opierają się na badaniach własnych, w jakim zaś korzystają z prac swych czeskich i niemieckich kolegów. Autor próbuje zdefiniować ponadto główne pola zainteresowań i najważniejsze tendencje interpretacyjne, analizując je na tle wcześniejszego dorobku polskiej bohemistyki. Zasadniczy punkt odniesienia stanowią ustalenia historyków historiografii dotyczące okresu do połowy lat 90. XX w., jakie zostały zawarte w tomie pokonferencyjnym "Polskie badania bohemistyczne i czeskie badania polonistyczne w ostatnim trzystoletniu. Nauki historyczne i filologiczne" pod red. R. Gładkiewicza i M. Myški (Praha 1995). Poprzez porównanie z zamieszczonymi tam studiami Autor stara się ustalić, które z dominujących wcześniej interpretacji nadal utrzymują się, które zaś uległy w ostatnich dwóch dekadach zmianom.

Historická polonistika na Pedagogické fakultě MU

prof. PhDr. Jaroslav Vaculík, CSc. (Masarykova univerzita, katedra historie PdF)

Po roce 1989 katedra historie PdF MU navázala na tradici polonistických studií, která v roce 1946 založil prof. Zdeněk Hájek. Rozsah badatelské práce je patrný, kromě vydaných monografií, z obsahu časopisů Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity – řada společenských věd a Czech-polish historical and pedagogical journal. Katedra se soustředila na studium národnostních a etnických minorit na území historického i současného Polska /volynští Češi, Češi v Haliči, Kašubové, Karajimi/ a na středověké polské církevní dějiny. Rozvinula se spolupráce s didaktickými pracovišti polských univerzit. Každoročně jsou ve spolupráci s Vratislavskou univerzitou pořádány Česko-polské historické a pedagogické dny. Byly realizovány společné projekty s podporou Česko-polského fora ministerstev zahraničních věcí České a Polské republiky, ministerstev školství České a Polské republiky a Mezinárodního vyšegrádského fondu. Na stránkách obou časopisů katedry byly publikovány studie k polským dějinám středověku i novověku z pera nejen českých, ale i polských /Vratislav, Varšava, Lublin, Krakov/, ukrajinských /Lvov/ i brazilských historiků /Caxias do Sul/.

Česká polonistická studia

Platformy spolupráce historiků a filologů

Garantující: Mgr. Roman Madecki, Ph.D.; Mgr. Roman Baron, Ph.D.

Polsko-czeskie czasopismo naukowe Historia Slavorum Occidentis". Powstanie, założenia, perspektywy i kierunki rozwoju

dr hab. Damian Szymczak, dr Marcin Danielewski (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Zakład Kultury i Myśli Politycznej – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Pracownia Bohemistyczna)

W 2011 r. powstało z inicjatywy polskich i czeskich badaczy historyczne czasopismo naukowe „Historia Slavorum Occidentis”. Rolę wydawcy wzięło na siebie Wydawnictwo Adam Marszałek z Torunia. Jest to przykład udanej międzynarodowej kooperacji, zresztą nie tylko polsko-czeskiej, ponieważ w wydawaniu periodyku (jako członek zespołu redakcyj-

nego) uczestniczy także historyk ze Słowacji. Rada naukowa obejmuje ponadto badaczy z Niemiec, Ukrainy i Austrii a nawet Australii. Czasopismo cieszy się wsparciem tak ważnych instytucji jak Czeskie Towarzystwo Historyczne. Celem wystąpienia jest przedstawienie historii czasopisma oraz zakreslení jeho planův na przyszlost. Ma ono ambicje stać się jedním z istotných forův diskusji naukovej i prezentacji badań historykův z obszarův Europy Środkovej. Drogą ku temu jest zasada publikowania tekstův nie tylko po polsku i czesku, ale také v jazykách kongresových, co znacząco poszerza pole odbioru. Problematyka historii i problémův związaných z funkcjonowaniem i rozwojem czasopisma przedstawiona zostanie przez dwóch członkův jeho redakciji: dr Marcina Danielewskiego i dr. hab. Damiana Szymczaka.

Polská tematika v popularizačních historických časopisech po roce 1989

PhDr. Václava Kofránková, Ph.D. (Historický ústav AV ČR, v. v. i., Oddělení dějin 19. století)

Česko-polské vztahy a proměna obrazu obou národů v očích sousedů jsou dlouhodobě předmětem historického bádání. Zatímco prezentaci polských dějin v pramenech, odborné literatuře či učebnicích je průběžně věnována větší pozornost, popularizační produkce zatím stojí spíše na okraji. Dějinný zlom v roce 1989 přinesl oživení zájmu o popularizační historické časopisy a kulturně-historické revue (Dějiny a současnost, Historický obzor a další). Autorka prostřednictvím porovnání obsahu stěžejních popularizačních časopisů mapuje četnost, tematické zaměření či aktualizací potenciál článků k polským dějinám. Jak frekventovaná byla a je polská tematika ve srovnání s německou, rakouskou, slovenskou, případně ruskou/sovětskou či dalších zemí? Je Polsku věnován adekvátní prostor vzhledem k provázanosti našich dějin? Která období, události či osobnosti polských dějin autoři sledují nejčastěji? Jaké je procentuální zastoupení politických a kulturních dějin v těchto člancích? Existují témata, kterým se raději vyhýbáme? A lze vysledovat nějakou obecnou tendenci v české popularizaci polské historie? Doufám, že tyto a podobné otázky poslouží jako východisko k diskusi o aktuálním zájmu o česko-polskou (širěji o východoevropskou) problematiku a o materiálu, který se českým čtenářům v tomto směru nabízel a nabízí.

Henryk Sienkiewicz – polský Jirásek?

Mgr. Renata Buchtová, Ph.D. (Masarykova univerzita, Ústav slavistiky Filozofické fakulty MU, Seminář západoslovanských jazyků a literatur)

Český rozhlas Brno vysílal v roce 2011 (v rámci cyklu Příběhy slavných) pět dílů věnovaných věnovaných životu a dílu Henryka Sienkiewicze, který nadále patří k nejpopulárnějším polským spisovatelům v ČR. Kromě historických románů (Quo vadis, Křižáci a tzv. Trilogie: Ohněm a mečem, Potopa, Pan Wołodyjowski) byl polský nositel Nobelovy ceny za literaturu i autorem románů ze současnosti (Bez dogmatu, Rodina Polanieckých) nebo knihy Pouští a pralesem určené především pro mládež. Tato kniha vyprávějící o dobrodružném putování mladých hrdinů napříč Afrikou v osmdesátých letech devatenáctého století osobitým způsobem zrcadlí i složité dějiny afrického kontinentu. Autoři rozhlasového pořadu připomínají, že čeští čtenáři často přirovnávají Sienkiewicze k Aloisi Jiráskovi. Sienkiewicz přinesl do polské literatury, podobně jako do české literatury Jirásek, nový druh historického románu, který nebyl jen pouhým přepisem skutečných historických událostí, ale stal se na půdorysu skutečných událostí jeho uměleckým vypravováním, kdy většina románových postav je vymyšlená. I když oba autory proslavily hlavně historické romány, odlišují se technikou psaní – Sienkiewiczova díla jsou pestřejší, Jiráskova věrnější.

Egodokumenty a výzkum polsko-českých literárních souvislostí v období raného novověku

Dr. Michał Hanczakowski (Univerzita Palackého, katedra slavistiky)

V mém příspěvku bych chtěl ukázat, jakým způsobem dosavadní metodologie využívaná v rámci literárněvědného výzkumu a jaké jiné další okolnosti vedly ke zkreslení představy o rozsahu a podobě vzájemných polsko-českých kulturních kontaktů v raně novověkém období. Výchozím bodem bude představení postav a literárních textů, které jsou nejvíc známé v tomto kontextu, jako je tvorba Komenského nebo Paprockeho, a které vedly k vytvoření určitých stereotypů popisujících vzájemné kulturní vztahy. V další části příspěvku bych chtěl prezentovat texty, které z různých důvodů byly opomíjené jak v polském, tak i v českém historickém zkoumání. Jedná se o texty českých exulantů ve Velkopolsku (D. Vetter, M. Rybiński a další), které mnohdy nemají moderní edice a tím pádem nemůžou být předmětem podrobné analýzy, o paměti polské a české šlechty, úřední korespondence nebo další zdroje politického charakteru. Z tohoto přehledu bude zřejmé, že jedním z důvodů pro nedostatečný popis polsko-českých kulturních vztahů je přesvědčení, že o kulturních relacích rozhodují jen velkodíla, resp. méně známé texty klíčových autorů. Přehled těch méně známých nebo opomíjených textů ukazuje nutnost položit si otázku, zda literárněvědný výzkum by se neměl soustředit na okrajové jevy a zkoumání textů, které dosud byly využívány jen jako historické zdroje o minimální umělecké hodnotě.

Století změn? Kultura a společnost husitské epochy

Bible jako sociální norma v husitství

Garantující: Mgr. Kateřina Voleková, Ph.D.; Pavel Soukup, Ph.D.

Patnácté století je v příběhu českých dějin chápáno jako přelomové období, ne bezdůvodně je také jedna jeho etapa nazývána revolucí. Díky událostem spojeným s husitským hnutím se v českých zemích odehrály zásadní změny jak ve společnosti, tak i v kultuře, hospodářství a náboženství. V některých případech šlo o revoluční zvraty, někde jen o urychlení dosavadního vývoje, u řady fenoménů naopak pozorujeme rezistenci vůči výrazným proměnám. Odstranění ideologických bariér ve výkladu husitství, zapojení českých badatelů do evropských diskusí a naopak stále rostoucí zájem zahraničních badatelů o výzkum husitské epochy vytvořil v posledním čtvrtstoletí příznivou konstelaci, díky níž se pohled na 15. století obohatil o nové perspektivy. Ukazuje se, že mnohé, co se považovalo za převratné a unikátní, bylo ve skutečnosti provázané s vývojem v tehdejší Evropě, i přesto ale zůstává řada fenoménů, které se jakémukoli zobecnění vymykají. Panel si klade za cíl v jednotlivých sevrěných blocích sledovat právě dynamiku či naopak „dlouhé trvání“ některých vybraných jevů. První část panelu se zaměří na duchovní impulzy husitské reformace a evropské reakce na tuto výzvu. V jednotlivých sekcích bude pozornost patřit biblickému ideálu jako sociální normě, diskutím na reformních koncilech a mezinárodnímu boji s českou herezí. V části druhé se pozornost obrátí především ke kulturní praxi spojené se sociálními a náboženskými proměnami 15. století. Jednotlivé bloky přiblíží transformaci šlechtického společenství, konfesní aspekty poutnictví a společenskou funkci tehdejší historiografie.

Biblická paměť v husitském apokalyptickém myšlení

Mgr. Pavlína Cermanová, Ph.D. (Filosofický ústav AV ČR, Praha, Centrum medievistických studií)

Příspěvek se bude zabírat otázkou, jakým způsobem se promítala biblická paměť do husitských apokalyptických vizí, jež formovaly zejména radikální proud v husitském myšlení. Mluvíme-li o „biblické paměti“, myslíme tím jednak zpřítomnění biblických proroctví v čase a prostoru konce druhého desetiletí 15. století v Čechách, jednak koncepty stavu nevinnosti a prvotní církve, k nimž se husitské apokalyptické myšlení s větší či menší razancí vracelo. Vztažení se k biblické minulosti bylo chápáno jako závazný model pro přítomnost a budoucnost. Zejména na počátku dvacátých let v prostředí radikální husitské komunity ukotvené v chiliastických spekulacích mělo toto téma velkou důležitost a přispělo k vytvoření identity a sebepojetí dané skupiny. Budeme sledovat, jak se vztahem biblické minulosti a žité přítomnosti, resp. budoucnosti pracovali autoři příslušející k jednotlivým částem husitského myšlenkového spektra, a to od nejradikálnější odnože táborských chiliastů (tj. tzv. adamitů či pikartů) až po zástupce umírněné husitské teologie, na prvním místě Mikuláše Biskupce z Pelhřimova. Ten sice využíval apokalyptického slovníku a konceptů velmi hojně, jeho přístup k biblickým proroctvím a jejich zpřítomnění se v závislosti na aplikované exegetické metodě od chiliastických kazatelů výrazně lišil.

Pohusitské sektářství: cesta k uplatňování biblických norem?

Mgr. Ota Halama, Th.D. (Univerzita Karlova, Katedra církevních dějin)

Přes legální dvojvěří, zajištěné roku 1436 v českých zemích kompaktáty, se v pohusitské době objevuje řada náboženských skupin, sekt a kroužků, jejichž věrouku a život ovlivňovala různě chápaná autorita biblických norem, shrnutých pod označení Boží či Kristův zákon. Nejzná-

mější skupinou je jistě Jednota bratrská, vedle ní ale existovala mnohá méně známá uskupení tendující ke komunitnímu životu s různou měrou interního uplatňování normy Božího zákona. Pestré pohusitské sektářství vyjadřovalo především nespokojenost s uspořádáním náboženského života po husitské revoluci, stejně jako nedůvěru k oficiálním církevním institucím i zklamání z omezení platnosti Božího zákona kompaktními smlouvami. Některé z těchto náboženských skupin vymřely do konce 15. století. Jiné splynuly s Jednotou bratrskou, která jediná vytvořila samostatnou církevní organizaci. A jedině mikulášenci přežili vedle českých bratří až do doby pobělohorské církevní unifikace. Posilujícím prvkem všech pohusitských sekt bylo pronásledování ze strany oficiálních církví, v tomto pronásledování však spatřovali náboženští nonkonformisté a disidenti právě potvrzení jejich vlastní věrnosti nejvyšší biblické normě.

Čtvrtá kniha Ezdrášova v staročeském překladu

Mgr. Kateřina Voleková, Ph.D. (Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka)

Příspěvek se věnuje tématu z dějin staročeského překladu bible, zaměřuje se na překlad Čtvrté knihy Ezdrášovy z latiny do staré češtiny, který je v kontextu středověkého překladu vernakulární bible poměrně výjimečný. Ve všech čtyřech redakcích českého překladu od poloviny 14. století do konce 15. století byla tato biblická kniha programově vynechána jako nekanonická. Objevuje se však v několika rukopisných biblích a Starých zákonech druhé třetiny 15. století (např. v Bibli kunštátské či ve Starém zákoně z klementinského sborníku), je zde zařazena za Třetí knihu Ezdrášovu a rozdělena na samostatné tři knihy. V osmdesátých letech 15. století proniká Čtvrtá kniha Ezdrášova i do tisku: tiskař Bible kutnohorské (1489) Martin z Tišnova ji zařadil za ostatní Ezdrášovy knihy, čímž svůj tisk více odlišil vůči předcházející Bibli pražské (1489). Příspěvek se věnuje jak jazyku českého překladu, zvláště z hlediska biblického stylu a pojmosloví, tak možným důvodům, proč byla tato nekanonická kniha zařazována do kánonu staročeské bible.

Interpretace biblických norem v postilách husitské doby

Pavel Soukup (Filosofický ústav AV ČR, Centrum medievistických studií)

Kazatelství patřilo ve středověku mezi nejdůležitější média používaná k šíření náboženských obsahů. Vzhledem k liturgickému rámci, v němž se kázání konalo, a nárokované exkluzivitě jeho provozování klerickým stavem si kazatel mohl osobovat větší autoritu, než tomu bylo u jiných forem komunikace. V českém náboženském hnutí pozdního 14. a celého 15. století k tomu docházelo v obzvláštní míře: výklad slova božího z kazatelny požíval důležitosti přinejmenším srovnatelné s přijímáním oltářní svátosti. O klíčové roli kazatelů v husitských Čechách nikdo mezi historiky nepochybuje, známe ji však spíše z kronik a polemik nežli ze samotných kazatelských textů. Sbírký kázání (postily) mají obvykle pramalou relevanci pro dějiny událostí, zato se však nabízejí jako pramen pro dějiny myšlení sledované ve středních a delších časových úsecích. Je to díky jejich stereotypní povaze: kazatelé obvykle vykládali během církevního roku stále tytéž úryvky evangelií a epištol, případně dalších biblických textů. Postily se tak mohou stát do jisté míry sériovým pramenem, pokud sledujeme výklad téže perikopy ve větším počtu kázání z různých sbírek. Příspěvek se pokusí využít tímto způsobem husitské postily. Položí si přitom otázku, zda – a případně jak – se na pozadí dramatických politických a sociálních změn 15. století proměnil způsob výkladu vybraných pasáží Bible. Pozornost přitom upře na biblické verše, jež středověké kazatele vybízely vyjádřit se k problematice církve jako instituce, k úloze kléru a jeho morálním závazkům, světské moci,

nábožensky motivovanému násilí, herezi a dalším dobově aktuálním otázkám církevního a společenského života.

Století změn? Kultura a společnost husitské epochy. Výtvarné umění jako kulturní praxe

Garantující: Mgr. Kateřina Voleková, Ph.D.; Pavel Soukup, Ph.D.

„Měli by býti obrazové ne tak krásní...“ Proměny devočního obrazu v první polovině 15. století

PhDr. Jan Klípa, Ph.D. (Národní galerie v Praze, Sekce vědy, výzkumu a vědeckých informací)

Zásadní společenské změny, které se v Čechách odehrály v době mezi vládou Václava IV. a Jiřího z Poděbrad v souvislosti s husitstvím, se mimo jiné projevy i v otázce přístupu k devočnímu či náboženskému obrazu. Téma patří zejména v posledních desetiletích v tuzemském bádání k nejstudovanějším problémům dějin středověkého umění. Zjednodušený model „husitského ikonoklastu“ byl přitom opuštěn ve prospěch diferencovanějšího pohledu na diachronně i synchronně proměnlivý vztah k náboženskému zobrazení na straně jedné a na umění jako nástroje propagandy na straně druhé. V příspěvku budou stručně představeny aktuálně dominantní výkladové koncepce s přihlédnutím k jejich ideologickému pozadí a k jejich styčným a třecím plochám. Na příkladu malířského i sochařského zobrazení Madony s dítětem – námětu, na nějž lze v době od poloviny 14. do první půle 16. století jistě pohlížet jako na projev fenoménu *longue durée* – bude demonstrována mnohovrstevnost tehdejšího vývoje, zahrnující proměny kultické praxe při relativní stálosti forem, stejně jako obsahově-formální změny v rámci jednoho přetrvávajícího typu zobrazení. Tento příklad bude doplněn a korigován poznámkou k vývoji křídlového oltáře jako typu, v němž se zpravidla pregnantně odráží konfesní preference objednavatele, ať už individuálního, či korporátního (v konceptu tzv. „rozptýleného autora“).

Výtvarná tradice a inovace v jagellonských Čechách

Doc. PhDr. Michaela Ottová, Ph.D. (Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění)

Vizuální kultura, především tvorba oltářních nástavců a devočních artefaktů, jagellonského období bývá nazírána pohledem určeným torzálním stavem dochování uměleckých děl, a především změnou výtvarného kánonu označovaného termínem pozdní gotika. Umělecko-historické koncepce studia tohoto období byly v posledních letech revidovány a inovovány. Reflektovány byly především sociální aspekty objednatelských aktivit, které se přesunuly z přirozeného centra království – Prahy, především směrem k vizuální memorii a reprezentaci šlechtických rodů, bohatnoucích měst a výjimečně i církevních institucí. Tradiční způsoby kulturní praxe předhusitského a husitského období se proměnily díky změně sociálního, náboženského a hospodářského kontextu. Ty spoluurčily konkrétní podobu umělecké výměny a specifik regionálních uměleckých center, propojených s výraznějšími uměleckými oblastmi mimo hranice Českého království. Příspěvek chce poukázat několika sondami na aktuální změnu tradičního vnímání pozdní gotiky, která vytváří inovativní obraz kulturní praxe této doby, založené na konfesních a funkčních odlišnostech, na objednatelských strategiích a společenské recepci výtvarných artefaktů. V neposlední řadě půjde i o představení konkrétních situací fungování sochařského a malířského řemesla v rámci městských dílenských prostředí. Počet sond je fakultativní.

1. sonda: devoční obraz a jeho objednavatel/-é/-ky v městském prostředí (Cheb)
2. sonda: socha a malba ve službách zádušní memorie (Kadaň a Horažďovice)
3. sonda: konfesní preference v dílenské praxi (Klatovy, Litoměřice)

K ikonografii pohřebiště poutníka do Svaté země Jana Hasištejnského z Lobkowicz

PhDr. Aleš Mudra, Ph.D. (Národní památkový ústav, Generální ředitelství)

Navrhovaný příspěvek se věnuje interpretaci výmalby a vybavení nekropole, kterou pro sebe a svůj rod koncipoval Jan Hasištejnský z Lobkowicz krátce před svou smrtí v roce 1517 v presbytáři klášterního kostela františkánů observantů v Kadani. Zaměřuje se zejména na reminiscence na jeho pouť do Svaté země a motivy zdůrazňující Janovu bezvýhradnou věrnost římské církvi. Hlavní komponentou programu, jehož posláním bylo především vytvořit adekvátní rámec pro zádušní memorii, se stalo zpřítomnění Krista, a to prostřednictvím obrazů, soch, relikvií či eucharistie. Jeho nápadnou a mnohotvárnou všudypřítomnost lze spolu s nastavováním různých kanálů komunikace s ním vyložit jako strategii kvantitativního pojištění spásy, kterou zde pohřbení příslušníci rodu očekávají. Jednotlivé prvky zde ovšem nebyly pouze aditivně vršeny, ale koncepce jejich rozestavení implikovala interakce vzájemné i vůči rituálům, které se zde odehrávaly, a provokovala k responsi a účasti. Ikonografickou analýzu doplňuje nejen kontext známý z Janova cestopisu, ale i další prameny, dokumentující jeho vztah k odpustkům, ostatkům či kultu světců, a také komparace se strategiemi ostatních dobových jeruzalémských poutníků v oblasti vizuální kultury.

Od Parlěře k Riedovi – architektonické tvarosloví jako odraz dobových proměn

PhDr. Ing. Petr Macek, Ph.D. (Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění)

Príspevek se bude zabývat proměnou architektonického tvarosloví sakrálního a profánního prostoru v 15. století v souvislosti se společenskými a konfesními změnami ve střední Evropě. Vystoupení Petra Parlěře a jeho jedinečná inovace gotického slohu je vlastním počátkem pozdní gotiky, který je tak oproti tradičnímu pohledu kladen již do doby panování Václava IV., kdy došlo k jeho zásadnímu rozvinutí. Po husitských válkách zaznamenáváme snahu o návrat k předcházejícím řešením i hledání cest nových možností. Zásadní stylovou proměnu vidíme v době vlády Jagellonců, kdy dochází ke stylové proměně v tvorbě Benedika Rieda, vůdčí osobnosti, která přináší nová pojetí i reflektuje přístupy předchozích období. Epilogem pozdní gotiky je pak synkretická tvorba Bonifáce Wolmuta. Příspěvek se zaměří také na souvislosti mezi konfesní identitou objednavatele či místa a koncepčními a formálními charakteristikami jednotlivých staveb. Půjde o například o tyto stavby: katedrála sv. Víta v Praze, Vladislavský sál na Pražském hradě, farní kostel v Mostě, Lounech a Kutné Hoře.

Století změn? Kultura a společnost husitské epochy

Hussite History: A View from the Outside

Garantující: Mgr. Kateřina Voleková, Ph.D.; Pavel Soukup, Ph.D.

Changing Commercial Relations in 15th century Bohemia – The Trade Embargo against the Czech Hussites, 1420–1436

Mag. Mag. Alexandra Kaar (University of Vienna, Austrian Institute of Historical Research)

When on 17 March 1420 the first of a series of crusades against the allegedly heretic Czech Hussites was solemnly proclaimed, this meant not only that from that moment on every true Christian was to fight the alleged heretics. By force of canon law every Christian was as well forbidden to further entertain commercial relations with his “heretic” Czech neighbours. This paper intends to present a complex view of this anti-Hussite trade embargo and to assess its role in the wider picture of 15th century Central European economic history: How did the embargo effect and transform Bohemia’s traditional position in the economic and social system of Central Europe? How does it relate to changing patterns of international trade such as

the shifting of trade routes? Furthermore, special attention will be given to the question what effects – if any effects at all – the embargo had on the ground. Given the limits of pre-modern statehood, a total blockade was virtually unattainable. As previous research has shown, the embargo was in all likelihood continuously compromised. If this was the case, why did Catholic ecclesiastical and lay authorities not cede to propagate it? What advantages did they draw from promoting the embargo against the Czech Hussites? And how did those, who were expected to execute it on the ground, see the embargo?

Tabor in the Christian apocalyptic tradition

Martin Pjecha, (M.A.) (Central European University, Budapest, History)

From the earliest Christian period and throughout the middle ages, the various symbols and narratives of the Christian apocalypse were continually contested and reinterpreted. The identity of the Antichrist was continually adapted, prophecies of the end-time were constantly amended, and the exact chronology of the ultimate events was always a matter of speculation. Nevertheless, for almost a millennium after the foundational works of Augustine of Hippo, one detail of the apocalyptic narrative remained constant, namely man's passive role therein. Despite the widespread acceptance of the final events, which would include cosmic wars, persecutions, and destruction, regular believers were rarely seen as anything more than passive observers in the epic drama. This did not change even with the popularization of apocalyptic movements in the thirteenth-century, and arguably only the most radical of the Hussites of the early fifteenth-century, the so-called Taborites, gave believers an active role the apocalyptic narrative with their calls to nihilistic violence. As such, the Taborites represented a significant shift in late-medieval intellectual history, one in which human historical progression, based on the will of God, actually required the cooperation of human with divine agency in order for that will to be fulfilled and realized. Furthermore, the Taborites represent a unique case in the Christian apocalyptic tradition in that they sought to help implement Christ's kingdom in the inner-worldly sphere, rather than seeing it as a part of the next (heavenly) existence.

Husitství à la française. Francouzská tradice bádání o husitství a její specifika (několik úvah)

Mgr. Nicolas Richard, Ph.D. (Université Paris-Sorbonne, IRER)

Není divu, že existuje německá nebo anglosaská tradice studia husitství – pro to jsou evidentní historické či náboženské důvody. Je ale složitější vysvětlit, proč taková tradice existuje také ve Francii. Cílem tohoto příspěvku je zkoumat tu tradici, kterou můžeme shrnout sympatickým, byť ne moc relevantním výrazem „staré přátelství mezi Čechami a Francií“. Od začátku 16. století je několik důležitých momentů francouzské reflexe husitství. Paradoxně je nenacházíme tam, kde bychom čekali: např. během 16. století se ani hugenoti, ani část katolického tábora, která měla zájem o laický kalich, o husitství moc nezajímaly. Ale o století později husitství představovalo užívaný argument náboženské polemiky – známým, ale ne vždy správně pochopeným příkladem je J.-B. Bossuet. Základem francouzského zájmu o husitství byla v době Ludvíka XIV. a jeho nástupců otázka galikanismu: protože pro galikanisty byly velice důležité velké koncily 15. století, zkoumali také husitskou otázku, která byla v tomto kontextu relevantní. Stejná situace se znovu odehrála v 19. století: když po válce 1870–1871 potřebovali příklady rezistence proti germanizaci, francouzští historikové znovu analyzovali české dějiny. Jestli se dá říct, že vůbec existovala francouzská historiografická tradice studia husitství, musíme konstatovat, že ji vysvětlují interní, tj. čistě francouzské důvody. Může ale tento pohled – ne snad z Marsu, ale z Paříže, což asi není o moc blíže – být

užitečný pro české dějiny? Na závěr bych chtěl ukázat, jak pojmy ve Francii odlišně chápané, jako vztahy mezi církví a státem, konfesionalizace, tajný protestantismus anebo evangelictví, můžou sloužit v rámci zkoumání pozdního husitství.

Středověk v textech – Jak z literatury udělat pramen

Garantující: prof. PhDr. Jan Čermák, CSc.; Mgr. Daniel Soukup, Ph.D.

Jednu z hlavních cest k poznání středověké kultury představuje dovozování vztahů mezi dochovanými texty a rekonstrukcemi historické reality. Čím blíže přitom text leží pólu „krásné literatury“, tím výrazněji vyvstává potřeba badatelské konfrontace s kategorií „smyslu“ (vedle „autenticity“, „pravdivosti“ a „správnosti“). Z otázky porozumění se tak stává ústřední metodologický problém. Samotný pojem „mysl“ se přitom nezbavuje svého subjektivního zakotvení ani proměnlivosti v čase. V tomto panelu se chceme soustředit na průzkum možností zacházení se „myslem“ ve středověké literatuře, při vědomí důležitosti konceptu plodného neporozumění a s ohledem na možnost, že někteří středověcí autoři intencionálně psali nonsens. Druhotné dodávání významů čtenáři následujících staletí se snažíme chápat nikoli jako překážku, ale jako pramenný materiál k dějinám hermeneutiky. Jak ukazují projekty typu CSS FF UK, mediévistika orientovaná na studium literatury aktualizuje svůj potenciál překonávat bariéry mezi jazyky i vědními obory bádáním vedeným jako interdisciplinární dialog. Rádi bychom proto v panelu dali prostor materiálovému hledisku středověkých textů (rukopisy, tisky, a vztahy mezi nimi; text a obraz), otázkám (re)konstrukce i posunu významů, mnohojazyčnosti a překladu, problematice diachronního vývoje v literatuře (v tvorbě i v recepci), stereotypů v debatě o žánrech, či např. nutkání historiků hledat normativní výpovědi v textech rázu spíše provokativního. Významným rysem středověké kultury není jen konzervace forem, ale rovněž ohledávání a překračování ustavených hranic. Panel poskytne prostor i k rozhovoru o možnostech poznání této dynamiky. Svorníkem příspěvků ovšem zůstává pro historika stěžejní otázka: Jak z literatury vyvozovat závěry do oblasti sociokulturní? Jak rozlišit událost textovou od té, která se udála za okrajem stránky?

Historie jako hra v Románu o Růži

Mgr. Matouš Jaluška (Ústav pro českou literaturu AV ČR, Oddělení starší literatury)

Mým cílem je prozkoumat interakce mezi symbolickými systémy ve středověkém textu na příkladu Románu o Růži (Roman de la Rose) Guillaumea de Lorris a Jeana de Meun. Dle zadání panelu v nich prozkoumám, jak hra (konkrétně šachy a kostky) přechází v řeč a jaké navazuje vztahy s historickou skutečností, jejíž chod působí zároveň pravidelně i jako náhodný hazard. Badatelská otázka zní: Jak se může v pramenu aspirujícím na satirickou přesnost (a tedy i přiléhavost vůči „historické skutečnosti“) zrcadlit hravé pojetí světa? Odpovídat na ni budu na základě pozorného čtení dvou úseků z Jeanovy části Románu. První z nich (verše 6601–6746 v Lecoyově vydání) představuje výpověď alegorické postavy Rozumnosti (Raison) o konfliktu mezi Karlem z Anjou a posledními štaufskými vládci Sicílie. Rozumnost užívá postav Manfréda a Konradina jako exemplární špatné hráče, kteří se „báli, že dostanou šach“, žádný z nich přitom nebyl právoplatným králem a „bez krále šachovat nelze“, jak známo. Druhá zkoumaná pasáž patří do výpovědi Přítele (Ami) o správném postupu při získávání srdcí žen (v. 7607–7764) a obhájuje falešné hraní, které ovšem necílí na přímé vítězství milovníka ve hře s milovanou, ale naopak má vést k prohře. Ta totiž může u jeho protivnice vyvolat mnohem užitečnější lítost a soucit vedoucí k povolnosti. Naznačený rozdíl v pojetí hry a jejích pravidel lze (zejména díky značné popularitě Románu) vztáhnout na další texty na pomezí „románu“ a „pramene“, zobrazující pozdně středověký svět ludicky. Ke komparaci se nabízejí např. bohemikální politická exempla v Knižkách o hře šachové Tomáše ze Štítného.

Emoce v rytířských romancích

Mgr. Tereza Kalousková (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie)

Příspěvek se bude týkat vybraných rytířských romancí anglické provenience (Floris and Blancheflour, Havelok the Dane, Sir Gawain and the Green Knight, Tristan and Isolde). Komparační metodou bude nahlíženo na chování hlavních hrdinů, kde bude brán zřetel na emoce (pláč, zahanbení atd.). Fin amour, neboli dvorská láska, změnila kulturní chování nobility a tento příběh by rád poukázal na změnu chování mužských hrdinů v populární literatuře, jako jsou rytířské romány. Floris v první zmíněné romanci pláče za Blancheflour, kterou se vydává hledat do Babylonu. Havelok je naopak vyobrazen jako pravý germánský maskulinní bojovník, který v románu působí jako rytíř chanson de geste. Gawain si je vědom své zbabělosti v zápase se Zeleným rytířem a Tristan splňuje roli rytíře v milostném trojúhelníku daném dvorskou kulturou a láskou, to jest rytíře zamilovaného do manželky svého pána. I když jsou to mnohdy negativní emoce, které ovládají hrdiny, jedná se o emoce, které jsou volně přijímány okolím a které dokreslují charakteristiku daného rytíře.

Reální hrdinové, imaginární čtenáři

Mgr. Martin Šorm (FF UK, Ústav českých dějin; FIÚ AV ČR, Centrum medievistických studií)

Výklad mnoha staročeských literárních památek je tradičně zakotven v ne vždy reflektovaném připodobnění postav jednajících v textu se sociálním okruhem předpokládaných recipientů. Čtenáře či posluchače básně pojednávající o rytířských dobrodružstvích (Tandariáš, Tristram...) si tak například v prvé řadě představujeme jako aristokraty na dvoře posledních Lucemburků; za svědky sporu Podkoního a žáka naopak automaticky považujeme spíše žertující studenty. V případě Nové rady Smila Flašky pak uvažované recipienty neztotožňujeme sice se zvířaty, ale obvykle se stoupenci panské jednoty, v jejímž zájmu údajně měla skladba vzniknout. Představa modelových čtenářů, byť většinou jen tušená a explicitně v postmedieválních komentářích a interpretacích nevyjádřená či hlouběji neanalyzovaná, zásadně ovlivňuje naše porozumění zkoumaným textům. Kontext recepce sice obvykle není možno věrohodně rekonstruovat, již jen experimentální přeražení skladby z jednoho imaginárního čtenářského okruhu do druhého ale ukazuje dosah radikálního přehodnocení jejího možného smyslu. Cílem tohoto příspěvku nebude vyřešit otázku sociálního zařazení středověkých recipientů staročeských skladeb. Poukáže ale na neudržitelnost naznačených a priori a především navrhne jiné výkladové přístupy: Jakkoli nejsme schopni identifikovat čtenáře dochovaných rukopisů, ovlivní naši interpretaci nějak skutečnost, jaké skladby se v nich nacházejí pohromadě? Jak se v našich očích změní básně, čteme-li ji coby památku živou prokazatelně ve druhé polovině 15. století, a nikoli jako doklad předpokládaného písemnictví doby Václava IV.? Referát se zaměří na příklad několika literárních skladeb zachovaných v rukopisech z doby poděbradské a jagellonské.

„It really is a parliamentary session of birds and beasts.“

Mgr. Matouš Turek (FFUK – Université Rennes 2, Ústav českých dějin – Centre d'études des langues et littératures anciennes et modernes)

Mezi světovými válkami diskutovala česko-německá literární historiografie Ptačí sněm Geoffreyho Chaucera jakožto intertext Nové rady. Současný obnovený zájem o tuto českou alegorii coby historický pramen domácích politických dějin a dosavadní pokrok v chaucerovské kritice vybízí se ke srovnávání navrátit. Četné novější interpretace Chaucerova textu se zabývají mimetickými souvislostmi s anglickou parlamentní praxí, s komplikovaným vztahem

krále, královny a parlamentu. Ptačí sněm zároveň vřazují do (ne pouze chaucerovského) proudu anglické literatury přelomu čtrnáctého a patnáctého století, který, oproti machautovským debatám a dialogům, pracuje opětovně s motivem a strukturou vícehlasého sněmu coby modelu participativní vlády, kolektivního rozhodovacího procesu v podobě řízeného, moderovaného slovního konfliktu. Nové přístupy k parlamentní politice v Ptačím sněmu mohou české historiografii napovědět, zda a do jaké míry lze diskuzní model Nové rady chápat mimeticky, coby odraz participativní správy obecného dobrého v Českém království. Jakkoli ale chaucerovská kritika přihlíží ke znalostem o autorově bohaté zkušenosti s parlamentní politikou, v případě české básně, u níž je autorství jisté méně, je nutné pokládat otázky především textu samotnému, jak jej nacházíme v rukopisech. Jakou praktickou dynamiku udává Nová rada sněmovnímu shromáždění? Jestliže předkládá model participativní vlády, jakými prostředky a s jakým důrazem? Jaké jsou procesní role účastníků? Srovnáme-li přitom dialogické a hierarchické struktury obou sněmovních debat jako takových, bez zvláštního ohledu na hodnoty proponované jednotlivými účastníky, můžeme zároveň poukázat na konkrétní rozdíly mezi tím, jak participativní politickou kulturu chápal v Anglii Chaucer a jak v Českém království autor Nové rady, údajně Smil Flaška z Pardubic?

Zvuk židovského hlasu v křesťanských uších a textech

Mgr. Daniel Soukup, Ph.D. (Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., oddělení starší literatury)

Hranice jinakosti vymezoval ve středověku rovněž jazyk a jeho zvuk; v sakrální rovině pak zpěv rituálů a modliteb. Starší bohemikální písemnictví spíše zřídka zachycuje, jak zní „ti druzí“, pokud tak činí, naznačuje tím odstup a vědomí nejen vlastní jazykové, ale také fonetické identity. Nabízený příspěvek se zaměří na zvukovou a jazykovou jinakost Židů nejen v českých zemích v delším časovém měřítku (od středověkého písemnictví po moderní texty). Odlišný hagiolekt (hebrejšťina, aramejšťina/chaldejšťina), který si v náboženské rovině Židé uchovali, totiž poutal pozornost již středověkých intelektuálů, a jejich zájem občas mimoděk pronikl také do soudobých rukopisů. Hebrejšťina uchvacovala jako jazyk zjevení, tedy kánonu tzv. starozákonních textů, ale také jako nástroj misijního působení mezi Židy, a v neposlední řadě jako jazyk tajný – jazyk nepřátel. Prostřednictvím vybraných příkladů upozorníme na to, v jakých kontextech mohl židovský hlas fungovat jako respektovaný hagiolekt nebo naopak nástroj komiky a karikující degradace. Deformace vernakulárních jazyků a jejich kontaminace hebraismy se stává v raném novověku jedním z nejsilnějších protizidovských stereotypů vůbec (maušlování, vajkování). V neposlední řadě si všimneme příkladů, v nichž hebrejšťina reprezentovala jazyk rouhání a krypto-rituálů, jejichž cílem bylo znevážit křesťanství. Nabízený referát by tak rád demonstroval, jak lze pracovat se starším písemnictvím, které může sloužit jako pramen pro pochopení dějin idejí a ideologií, v tomto případě negativního konstruování židovského heteroobrazu.

Kratší staroseverské historiografické texty

PhDr. Jiří Starý, Ph.D. (Karlova Univerzita, Ústav germánských studií)

Tématem příspěvku budou kratší staroseverské historiografické texty a možnosti jejich užití jako historického pramene. Jeho první část se pokusí v krátkosti a stručnosti nastínit proměny badatelských názorů na kratší staroseverské historiografické texty a poukázat na jejich korespondenci s proměnami pojmu historiografie v moderní Evropě, zejména v souvislosti s posunem od představy historické hodnoty jako pravdivosti k představě historické hodnoty jako smysluplnosti. Druhá část pak bude věnována současným badatelským názorům na ideové pozadí těchto textů, která je s otázkou jejich smysluplnosti silně spojena. Důležitou roli

přítom bude hrát zejména hranice mezi mýtickým a historickým, která v moderním bádání silně osciluje, současně je ale prezentována jako jednoznačné kritérium hodnotící použitelnost textu jako historického pramene. Poslední částí příspěvku pak bude analýza toho, jaké typy informací moderní historici na těchto pramenných textech vyzdvihují a které z informací, jež je v nich možno nalézt, nejčastěji užívají ve svých pracech (zajímavým zjištěním je již fakt, že tyto dvě skupiny nejsou identické).

Ságy o současnosti: historičnost a narativní povaha

Mgr. Lucie Korecká (Univerzita Karlova v Praze, Ústav germánských studií)

Skupina staroislandských textů označovaných jako ságy o současnosti pojednává o dějinách Islandu v období společensko-politické transformace a s ní spojených násilných i ideových konfliktů v období ca. 1120–1330. Tradičně byla těmto textům přisuzována poměrně velká historická spolehlivost, a to především díky tomu, že mezi událostmi a jejich zápisem uplynula relativně krátká doba. Narativní povaha textů však byla ve starším bádání převážně opomíjena a výzkum byl zaměřen na ověřování faktů uvedených v ságách. Zkoumání narativních prostředků a struktury textů naproti tomu umožňuje proniknout hlouběji pod jejich povrch a odhalit významy, které přesahují rovinu faktů. Způsob, jakým byly události ztvárněny, odráží jejich implicitní hodnocení, a proto vypovídá o dané době přinejmenším stejně tolik jako samotná fakta. Metodologie výzkumu vychází z moderních naratologických teorií a pojmu implikovaného autora, jeho zaměření se pak obrací k dějinám mentalit. Cílem je zproblematizovat a přehodnotit zastaralou interpretaci islandského středověku, která byla založena na národně orientovaném směřování islandských historických věd v první polovině 20. století.

První osadníci Islandu – historie, či mýtus?

Mgr. Jan Kozák, Ph.D. (Filosofická fakulta Karlovy university, Ústav filosofie a religionistiky)

Staroislandská Kniha o záboru země (Landnámabók) popisuje objevení Islandu a činy prvních kolonistů suchým a střízlivým tónem vlastním ságové literatuře, takže je v čtenáři vyvolán dojem nezkresleného historického záznamu, zvláště když je popis prostý výraznějších nadpřirozených či zázračných prvků. Stěžejní roli v narativu hraje "první Islandan" Ingólfr Arnarson a jeho soukojenec Hjörleifr Hródmarson. Tento příběh o dvou bratrech stojících na počátku, ať již historický či nikoliv, je výsledkem procesu kondenzace kulturní paměti, o němž hovoří Jan Assman, a plní roli "zakládajícího mýtu" pro národ Islandanů a pro islandský stát a jako takový je třeba jej nahlížet. Takováto perspektiva pak, jak se pokusím ukázat, je paralelou jiných zakládajících mýtů známých z (indo)evropského areálu. V rámci prezentace si předstěreme jednak širší kontext kolonizace Islandu, následně se zaměříme právě na osudy dvojice bratří a její komparaci s paralelami. Metodologickým rámcem výkladu bude indoevropská srovnávací mytologie (tzv. New Comparative Mythology pokračovatelů G. Dumézila), která zde bude reprezentovat metody religionistické.

Cesty k pochopení vypovídací hodnoty raně novověkých narativních pramenů.

Klasifikace, evidence, interpretace. Obrazy vnějšího světa v klášterní naraci

Garantující: Mgr. Jana Oppeltová, Ph.D.; Mgr. Hedvika Kuchařová, Ph.D.

Zájem, který je upřen v současnosti na narativní prameny raného novověku, se soustřeďuje především na jejich obsah, autorství a verifikaci informací, které jsou v pramenu zmíněny. Výzkum historiografických pramenů z řádového prostředí ukázal, že důraz na formální náležitosti a užití jasně vymezených žánrových charakteristik přináší jak nástroj pro efektivní vyhledávání, ale může být cestou k pochopení vzniku textu i jeho role v paměti komunity. Je otázkou, zda obdobně lze pracovat i s narativními prameny z městského prostředí, historiografií nekatolických církví či texty vzniklými ve šlechtickém milieu. Proto bychom rádi diskutovali tyto problémy:

Klasifikace, její východiska a využití:

- uplatnitelnost vnímání časového odstupu autora od události (popis minulosti, výklad směřující od minulosti do současnosti, záznam současnosti) jako základního třídícího kritéria
- charakteristika konkrétních forem / žánrů pramenů a vymezení přechodných typů
- vztah historického či vžitého názvu k žánrovému označení
- míra uplatnění historiografických či literárních vzorů, podobnost pramenů daná instrukcí nadřazených
- příčiny a důsledky upřednostnění určité formy v konkrétním prostředí

Evidence, její způsob a efektivita:

- způsob evidence a popisu
- standardizace a prohledávací nástroje v mezinárodním kontextu
- efektivita přístupu k již vytvořeným digitalizátům a metadatům (např. na stránkách vlastníka, správce nebo projektu s odlišným zaměřením)

Interpretace celku i částí textů

- vliv obsahové interpretace textu na klasifikaci pramene
- funkce a interpretace tzv. „vnořených historií“ (dějiny kláštera v kronice města, historie města v pamětní knize farnosti)
- historické narace použité k verifikaci výpovědi textů s jiným cílem (apologetickým, odsuzujícím apod.) a proměna historické výpovědi v „nové“ souvislosti.

Problematika žánrového vymezení raně novověkých narativních pramenů vzniklých v prostředí řeholních institucí

Mgr. Hedvika Kuchařová, Ph.D. – Mgr. Jana Oppeltová, Ph.D. (Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Strahovská knihovna – Univerzita Palackého, Katedra historie Filozofické fakulty)

Množství narativních pramenů je dlouhou dobu známo a citováno pod tradičními názvy. Výstižná žánrová klasifikace rukopisů odrážející zaměření a strukturu díla poskytuje efektivní nástroj pro postihu jeho obsahu, účelu a ideového cíle. Pojmenování žánrů díla základním způsobem charakterizuje, může ujasnit jeho roli v paměti komunity a odhalit jeho heuristický a interpretační potenciál i meze. Základním rysem pro pochopení žánru díla je vztah popisovaných událostí k jejich zapisovateli. Na rozdíl od zachycení současných událostí, jichž byl svědkem, vychází při zaznamenávání vzdálenější minulosti z různých pramenů a přejímá také místní tradici. Nikoliv podružným znakem je hlavní podnět autora k jeho činnosti, která mohla být iniciována pověřením představených, nebo vlastním rozhodnutím, nebo vyplývala z funkce, do níž byl pisatel zvolen či ustanoven. Pokud dílo vznikalo v souladu s tradicí a úřední povinností, jsou jeho forma i obsah často podřízeny řádovým předpisům či místním zvyklostem. Další klíčové charakteristiky pro žánrové vymezení děl jsou dány strukturou díla a frekvencí záznamů, svou roli sehrává i jejich obsah. Zatímco u událostí současných je pří-

nosné sledovat poměr textu věnovaných událostem uvnitř komunity a těm, které se odehrály za zdí domu, v případě popisu minulých událostí je přínosná analýza použitých pramenů.

Zprávy vložené. Závažné události i zajímavosti v diářiích křižovníků s červenou hvězdou Prof. PhDr. Jiří Mikulec, CSc. (Historický ústav AV ČR)

Příspěvek bude zaměřen na pozornost, kterou v průběhu druhé a třetí čtvrtiny 18. století věnovali tvůrci diářií řádu křižovníků s červenou hvězdou událostem, jež se přímo netýkaly řádového života a společenství (nebo se jej dotýkaly jen vzdáleně a zprostředkovaně). Jedná se především o narativní prameny, o tištěné i rukopisné zprávy, občas doprovázené ilustracemi. Byly vleповány, vkládány a vzácněji také opisovány do diářií, jejichž vlastní řádový obsah býval poměrně stereotypní. Zachycovaly širokou škálu informací o dění v českých zemích, v habsburské monarchii i ve vzdálenějším světě. Tematicky jde o informace týkající se jak závažných válečných a politických událostí i opatření hospodářského rázu, tak i o zprávy k náboženskému životu a římské církvi, ale jsou mezi nimi také vyslovené kuriozity a zajímavosti. Typickým znakem těchto vkládaných zpráv bývá značná míra nahodilosti, s níž byly shromažďovány, i když na druhé straně se v nich systematictěji odrážejí aktuální válečné události, kterým byly české země vystaveny ve 40. a 50. letech 18. století. Příspěvek seznámí s typologií těchto zpráv, ukáže na nich šíři zájmů tvůrců diářií i dopady vnějšího světa na klášterní společenství. Jeho součástí bude také zamyšlení nad významem těchto pramenů pro vlastní řádovou historiografii a nad problémy souvisejícími s jejich zpracováním v rámci výzkumu uvedené historiografie.

Řádová hagiografie v 17.–18. století – „Otcí zakladatelé“ církevních řádů v narativních pramenech nejen řádové provenience

PhDr. Jiří Havlík, Ph.D. (Akademie věd České republiky, Historický ústav)

Každý raně novověký církevní řád se reprezentoval určitým zástupcem řádových světců – či "patronů". Z nich obvykle nejdůležitější roli hráli "otcí zakladatelé" – tj. v případě jezuitů Ignác z Loyoly a František Xaverský, u bosých karmelitánů Terezie z Avily a Jan od Kříže, u františkánů všech denominací František z Assisi atd. Jejich legendy, životopisy, narace o nich v řádových pramenech, ale i oslavy jejich svátků sloužily nejen k reprezentaci řádů navenek, ale i k formaci uvnitř řádu. Otec zakladatel nejednou představoval "prototyp" řeholníka toho konkrétního řádu. Zvláštními případy byli samozřejmě Benedikt z Nursie a František z Assisi a do jisté míry (pro mladší řády) i František Xaverský, kteří vystupovali jako "prototypy" řeholníků či misionářů vůbec. V příspěvku budu sledovat šíření legend o vybraných řádových "otcích zakladatelích" (zvláště do jaké míry bylo vázáno na konkrétní řádové prostředí), zobrazování "otců zakladatelů" jako apoštolů (Ignác z Loyoly jako sv. Petr; František Xaverský jako sv. Pavel atp.) a s tím související prezentace řádu jako zástupce apoštolské církve (Societas Jesu, apostolorum imitatrix). Budu sledovat i rozsáhlejší zmínky o "otcích zakladatelích" v řádových narativních pramenech (historiích, análech), kde se nejčastěji objevují v souvislosti se zprávami o průběhu kanonizací či oslavami jejich svátků. Přitom mě bude zajímat reflexe těchto svátků (a případně i samotných postav "otců zakladatelů") v narativních pramenech, které se přímo řádového prostředí netýkají (např. v Beckovského Poselkyni). V závěru se pokusím charakterizovat způsoby zobrazování "otců zakladatelů" v narativních pramenech 17. a 18. století a otevřít otázky dalšího výzkumu.

Role „vnořených“ událostí z dějin města v kronice konventu minoritů v Krnově Mgr. Tereza Lyčková (Univerzita Palackého, Katedra historie)

Navzdory své dlouhé a pohnuté historii postrádá konvent minoritského řádu v Krnově dobový pramen zachycující jeho středověkou, a především pak raně novověkou historii. Jediným dochovaným narativním pramenem je kronika konventu, která byla sepsána retrospektivně v první třetině 19. století jedním z jeho tehdejších členů. Iniciační impulz pro sepsání pramene přišel zřejmě z vně samotného konventu. Samotný pramen je rozdělen na dvě části, kde se propojují dějiny konventu samotného s dějinami okolního města. První část je věnována dějinám Krnova od jeho počátků až do první poloviny 17. století, kdy v letech 1623 až do konce této části rukopisu jsou spojeny s konventem. Druhá část je pak věnována dějinám konventu samotného od jeho obnovy až do konce 18. století. Právě zde jsou pak nejvíce zakomponovány oddíly věnované historii okolní městské společnosti. Právě na možnou roli těchto pasáží v celku kroniky konventu se zaměří zamýšlený příspěvek. Krnovský minoritský konvent procházel v době raného novověku poměrně bouřlivým vývojem od jeho dočasného zrušení, přes obnovu až po útlum na konci 18. století provázené nelehkými osudy v důsledku válečných konfliktů dané doby a mnohých dalších pohnutých osudů. Analýzou pramene a zejména pak vybraných pasáží se pokusí odpovědět na otázku, jakou roli mohly tyto části „vnořené historie“ právě v rámci této minoritské kroniky, a to také s ohledem na okolnosti vzniku pramene.

Příspěvky k ohlasu řeholních piaristických kronik v narativních pramenech v českých regionech v době baroka a klasicismu (do poloviny 19. století) na vybraných příkladech PhDr. Václav Bartůšek, Ph.D. (důchodce, důchodce)

Kroniky řeholních institucí patří v poslední době k velmi často zpracovávaným a využívaným pramenům na rozdíl od jiných narativních pramenů chovaných v různých regionech českých zemí. V mnohých lokalitách, nejen v archivech a muzeích, ale např. i v centrálních, církevních knihovnách a jiných institucích, najdeme různé narativní prameny pro naši dobu spíše z přelomu 18. a 19. století, nebo z 19. století. Právě v nich se můžeme setkat i s ohlasy na psaní piaristických řádových kronik a činnost tohoto řádu, zejména ve farních kronikách nebo i v dílech tehdejších měšťanů. Úkolem spíše předběžného průzkumu bude zjistit četnost i rozsah vzájemných vztahů, a zda je možné touto cestou poznat další propojení obou tvůrčích iniciativ. Na základě předchozích zkušeností autora byly vytipovány zatím čtyři příklady lokalit, kde by mohl být proveden alespoň částečně úspěšný průzkum v tomto směru. Jedná se o čtyři místa, kde působila piaristická kolej a byla vedena její kronika. Jde o Benešov v 18. století, kde je recepce některých částí piaristické kroniky do benešovské děkanské kroniky prokázána (např. kol. r. 1723) a výzkum je možno rozšířit na blízký region, o Kosmonosy (Mladou Boleslav kam kolej byla přenesena koncem 18. století), kde kolej využívala při výuce teologie v 18. století pro praxi fary v Dobrovicích a Michalovicích, o Litomyšl, odkud pocházejí kroniky jiného než piaristického původu a o Nový Bor, kde počátky fary souvisejí bezprostředně s činností rezidence piaristů koncem 18. století a řádová i farní kronika z této doby jsou dochovány.

Jeden autor – dvojí dějepisecká tradice? Františkán S. Friderich a jeho dějiny provincie a Chebu

Mgr. Jarmila Kašpárková, Ph.D. (Historický ústav AV ČR)

Jeden autor – dvojí dějepisecká tradice? Františkán S. Friderich a jeho dějiny provincie a města Chebu. V krátkém časovém sledu vytvořil františkán S. Friderich (1690–1746), příslušník hornoněmecké provincie, dvě historiografická díla. Roku 1733 sepsal dějiny vlastní

provincie (*Descriptio genuina Conventuum Almae nostrae Provinciae Argentinae*) a o rok později vznikly dějiny města Chebu (*Egrische Stadt, Kirchen und Landt Cronicka*). V centru příspěvku tak bude komparace obou děl, snad přínosná, přestože dějiny města psané zmiňovaným autorem jsou pochopitelně stále produktem řeholního prostředí. Srovnání obou rukopisů – formální, žánrové – má ovšem určitý potenciál, neboť jak provincie, tak město Cheb měly v první třetině 18. století vybudovány již poměrně významnou dějepisickou tradici; S. Friederich tak měl v obou případech před sebou díla sepsaná historiky píšící před ním. Jak na něj tedy texty, vzory, tradice a zvyklosti z obou prostředí působily? Lze je vidět vůbec takto rozdílně? Či snad šlo v posledku o stále stejnou formu? Jaký byl výsledek jeho práce?

Když píše městskou kroniku kněz a řeholník. Johann Karl Rohn a jeho Dějiny Frýdlantu a Liberce z let 1753–1763

PhDr. Milan Svoboda, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, katedra historie)

Roku 1753 dokončil první verzi a v roce 1763 vydal upravené znění společných dějin měst Frýdlant a Liberec pater Johann Karl Rohn. Jeho kronika se stala v regionu prvním a mimořádně obsáhlým pojednáním historie obcí ještě středověkého založení a několikasetleté koexistence v rámci jednoho panství vždy jedné vrchnosti. Detailnější analýza tohoto historiografického textu dosud nebyla podniknuta. Příspěvek má zodpovědět otázky po míře vlivu autora profesního, resp. sociálního zázemí, tj. duchovenského stavu a příslušnosti k řádu cyriaků v Praze, a způsob, jímž (re)konstruoval dějiny městského společenství pohledem katolického kněze, archiváře i právníka a současně libereckého rodáka. Které způsoby historické narace si osvojil a jak je uplatnil v kronice určené ke zveřejnění? Jak se historie církví katolické a protestantské jeví autorovi s více než jedendapůlstaletým odstupem? Které prostředky výkladu využil k vytváření obrazu církve „vítězné“ (tj. po 1620)? Jak využíval dobové písemné i obrazové prameny a své osobní zážitky pro formování uceleného výkladu městských dějin? Jak intenzivně se v jeho textu objevují odkazy na použitou (německou) literaturu zemsky nečeského původu? Lze v případě Rohnovy kroniky hovořit pouze o městských dějinách? Kdo je podle autora utvářel? Jaký podíl na nich měli měšťané, vrchnost či zeměpán?

Světová kronika doby barokní – pramenný typ nebo literární kunstkamera?

PhDr. Jiří Wolf (Muzeum města Duchcova, Knihovna)

Příspěvek se bude věnovat zkoumání sémiotického kontextu rukopisné "světové kroniky" chomutovského měšťana Andree Augustina Fiedlera (1631–1690), uložené v Muzeu města Duchcova. Nejprve bude Fiedlerův rukopis představen v časoprostorových souvislostech a následně komparován s obdobnými díly evropského dějepisectví XVI.–XVIII. století. Důraz bude kladen na autorovo vytváření literárního "Umweltu" zrcadlícího se v seskupování znaků důležitých pro tehdejšího kronikáře, ale pro dnešní historiky často nepodstatných. Zkoumán bude mimo jiné inverzní prostor Fiedlerova vnímání světa, v němž středobodem je provinční město, které obýval a pozornost, jíž věnoval jednotlivým zemím nebo světadílům také nabývá nesmírně zajímavé a zároveň velmi deformované podoby. Kategorie prostoru i času jsou i dalšími tehdejšími kronikáři chápány elasticky a lze je proto dnes vnímat pouze jako jejich nahlížecí formy, nikoliv jako pevně daný rámec historických událostí. Podobně výběr témat, která tehdejší světové kroniky zahrnují, naznačuje, jak výrazně odlišný byl mikrokosmos dávného dějepisce od světa současného historika, jenž se snaží o exaktní klasifikaci rukopisných kronik i dalších pramenů. Při interpretaci barokních světových kronik bude využito jako teoretického východiska děl B. A. Uspenského a J. J. von Uexküllla.

Misál jako pamětní kniha

Mgr. Miroslav Myšák (Muzeum umění Olomouc, Arcidiecézní muzeum Kroměříž)

Příspěvek chce pojednat o využívání starších tištěných misálů (především z 15. a 16. století) jako média pro zapisování pamětních záznamů. Téma vyplynulo postupně během spíše nahodilého studia některých prvotiskových exemplářů i postinkunábulí, kdy se ukázalo, že některé tyto liturgické svazky získaly již záhy také funkce pamětní knihy sloužící faráři, kostelu či farnímu beneficiu. Hlavní záměr příspěvku bude spočívat v podání zprávy z probíhajícího výzkumu informující o množství takto využitých misálů, klasifikaci dochovaných záznamů a rovněž o jejich významu pro pozdější praxi, tedy, zda si svůj význam uchovaly i v pozdější době a zda tyto zápisy byly v pozdější době využity a současníci se na jejich obsah někdy odvolávali. Zprávy o konkrétním využití mohou podat především archivní prameny, které budou, pokud možno, se zápisky z konkrétních misálů konfrontovány. Studovány budou především vybrané misály vydané pro pražskou a olomouckou diecézi v pozdním 15. věku (Bamberk, Norimberk, Lipsko) a prvních letech 16. století (Víděň) dochované v knihovnách českých i zahraničních institucí. Zatím lze říci, že tento fond tvoří nejméně 20 misálů.

Poznamenání některých věcí aneb skutků bratrského kněze Václava Holého

Mgr. Jiří Just, Th.D. (Historický ústav AV ČR, v. v. i., oddělení dějin raného novověku)

V polovině 16. století začala vznikat nejrozsáhlejší sbírka pramenů k dějinám historické jednoty bratrské nazvaná *Acta Unitatis Fratrum*. Soubor, z něhož se dodnes dochovalo 14 svazků, obsahujících téměř deset tisíc popsaných stran foliového formátu, měl v opisech pořizovaných pouze pro interní potřebu vedení jednoty zachytit veškeré důležité písemnosti vzniklé v souvislosti s existencí této minoritní reformační konfese. Redaktorem souboru byl bratrský biskup se sídlem v Ivančicích, jímž byl mezi lety 1558–1571 Jan Blahoslav. Jeho hlavní spolupracovník při redakčních pracích, kněz Vavřinec Orlík, vytvořil ze své soukromé iniciativy zvláštní svazek, dodatečně začleněný do souboru *Act*. Vedle jiných unikátních pramenů v něm Orlík zachytil tzv. *Poznamenání některých věcí aneb skutků*, jehož autorem byl Václav Holý, řadový bratrský kněz v Brandýse nad Orlicí. Dílo je pozoruhodnou kombinací narativního textu, zachycujícího pronásledování jednoty ve východních Čechách po obnovení tzv. svatojakubského mandátu a osobní osudy kněze V. Holého v době mezi lety 1547–1559, a průběžně zaznamenávaných dobových pramenů dokumentační povahy (královské mandáty, vrchnostenské výnosy, korespondence vrchnostenských úředníků a duchovních jednoty). Poznamenání Václava Holého doposud nebylo předmětem zvláštní pozornosti historiků. Záměrem příspěvku proto bude charakterizovat roli tohoto pramene v paměti bratrského společenství, jeho vztah k ostatním textům zachyceným ve sbírce *Acta Unitatis Fratrum* a v neposlední řadě i mezinárodní projekt, jehož cílem je zpřístupnit sbírku AUF odborné veřejnosti v registrové edici.

Osobní svědectví jako součást „strategie přežití“ – výpovědi exulanta a konvertity Jiřího Holíka a jejich specifika v konfesijním prostředí 2. pol. 17. století

Doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc. (Jihočeská univerzita, Ústav archivnictví a PVH)

Cílem příspěvku je upozornit na specifika a limity výpovědní hodnoty pramenů, které vznikaly v rámci složitého konfesijního vývoje 2. pol. 17. století, a to nejen ryze osobních svědectví, ale zejména výpovědí, které byly určeny širšímu publiku a stávaly se součástí konfesijních bojů, tj. např. revokačních kázání. Zajímavé místo v tomto kontextu zaujímají texty a svědectví českého exulanta a konvertity Jiřího Holíka, který vydal několik silně protikatolicky zamě-

řených knih, jež mu měly pomoci získat uplatnění a uznání v novém prostředí. Holíkova díla, orientovaná zejména na zdůraznění příklonu k nové konfesi, se stávala nezbytným prostředkem pro dovršení a formální potvrzení jeho konverze, po němž následovala řada pokusů o zakotvení a uplatnění. Hlavním cílem jeho knih bylo přinést obhajobu vlastního odklonu od katolické víry a ospravedlnit se poukazováním na nedostatky a přečiny katolické církve, nepochybně i v kontextu soudobé kontroverzní teologie a pod vlivem tehdejších konfesijních polemik a ostatních podobně zaměřených spisů. Současně se Jiří Holík – podobně jako jiní konvertité – snažil svými díly prezentovat jako horlivý protestant a právoplatný příslušník luterské církve, a to zřejmě tím výrazněji, čím více problémů při hledání uplatnění na místě kazatele musel zprvu překonávat; intenzitou svých snah se ale zásadně neodlišoval od dalších konvertitů, kteří rovněž uplatňovali nezbytnou „strategii přežití“ a snažili se přesvědčit o své důvěryhodnosti, která hrála důležitou roli vzhledem k jejich nejen náboženské, ale i sociální a ekonomické integraci. Právě s ohledem na to je ovšem nutno k podobným výpovědím přistupovat.

K využití pramenů narativní a nenarativní povahy v současném bádání o předbělohorské stavovské společnosti

doc. PhDr. Václav Ledvinka, CSc. (Hlavní město Praha, Archiv hlavního města Prahy)

Referát vycházející z analýzy pramenné základny několika monografií a několika shrnujících prací českých historiků z posledních let se bude zabývat využitím a významem narativních a nenarativních pramenů z hlediska žádoucího komplexního poznání a vytvoření celistvého obrazu historické reality městské a šlechtické společnosti druhé poloviny 16. a počátku 17. století. Pokusí se definovat vypovídací hodnotu dobových vyprávěcích pramenů z tohoto prostředí v konfrontaci s prameny tzv. úřední a hospodářské povahy, a to nejen ve vztahu k jejich obsahu, ale také vzhledem k jejich kvantitě, míře dochování a aktuální dostupnosti. Upozorní na narativní prvky v dobových nevyprávěcích pramenech a naopak na začlenění úředních dokumentů a číselných údajů do některých typů pramenů vyprávěcích. Dotkne se rovněž staronových otázek významu narace, dějovosti a naopak typologie a strukturality při současných vědeckých interpretacích historické reality předbělohorské epochy. Výklad bude konkrétně doložen odkazy na prameny z prostředí pražských měst a na dokumenty z archivů jihočeských šlechtických rodů a jejich velkostatků.

Čechoslovakismus I. Od Kollára k Masarykovi: Mezi idealismem a pragmatismem

Garantující: PhDr. Michal Kopeček, Ph.D.; Prof. Vratislav Doubek, Ph.D.

Téma jednání se soustředí na dílčí aspekty konceptu čechoslovakismu v souvislosti s realizací dalších dvou panelů (Čechoslovakismus II–III). V rámci tohoto panelu se pozornost účastníků omezí na etapu 19. a raného 20. století, zahrnující kulturně-politické aspekty čechoslovakismu, jak ji v rámci svého růstu a potřeby formuloval občansko-liberální proud jak v českém, tak slovenském prostředí. – Kulturní a politické aspekty konceptu čechoslovakismu; československé vzájemnosti v rámci mnohonárodnostní říše – vnitřní a vnější přesahy. Státotvorný potenciál konceptu. – Možnosti česko-slovenské vazby ve vizích státoprávních reforem říše; čechoslovakismus ve stínu širších slovanských koncepcí (L. Štúr, K. Kramář). Čechoslovakismus jako předpoklad separatistického programu za světové války. Církevně-náboženské aspekty vzájemnosti mezi katolicismem a protestantismem. – Hospodářská rovina československých vztahů. Projekty vnitřní kolonizace v oblasti Uher a formulace možností expanze ekonomického a návazně kulturního a politického charakteru. Přeshraniční kontakty, československé pomezí jako nástroj či model soužití. – Kulturní a vzdělávací projekty na pozadí česko-slovenských aspirací; formování a výchova k československému povědomí, československé výstavy (viz Národopisná výstava 1895), spolková činnost aj. Aktivity ke zvyšování povědomí o druhém národě či národní „odnoži“ ve společnosti (mj. literární, hudební a kulturní reflexe; žurnalistické vlivy a publicistické reflexe v československých vztazích vymezeného období).

Podoby hungarizmu, slavizmu a čechoslovakizmu v tvorbě Jána Kollára

Doc. Ph.D. Kiss Szemán Róbert (Univerzita Eötvöse Loránda, Budapešť, Katedra slovanské filologie)

Ján Kollár patří bezesporu k osobnostem v středoevropském prostoru, které v první polovině 19. století určily vývoj uměleckého, vědeckého a politického myšlení. Jeho tvorba se vyznačuje nejen svou uměleckou kvalitou ale i tím, že ve svém rozsahu a žánrové spetrosti (kromě beletrie je důležité jeho korespondence, kázně s tematizováním pálcivých problémů národního života, jeho pedagogická činnost spojené s psaním učebnic, cestopisy, které se zabývají s kulturním dědictvím, nemluvě o aktivitě v církevním a kulturním životě hlavního města Uher) umožňuje hloubkové bádání takových fenoménů a jejichž vztahů, jako hungarizmus, slavizmus a čechoslovakismus. Právě na základě bohatého textového materiálu, z kterého se příspěvek vychází, se dotvorí obraz Jána Kollára a zároveň i klíčových fenoménů této doby, mezi jinými i čechoslovakizmu. Moderní historiografie jako i literární věda v znamení konce velkých vyprávění zahájili postmodernistickou dekonstrukci, resp. postkolonialistickou, transmoderní atd. kritiku dosavadních historických a literárněvědných koncepcí. Příspěvek se v znamení spomenutých škol také zaměřuje na problém kódování použité řeči a na latentné prvky v té části kollárovské tvorby, která se zabývá problémem politiky, kultúry a národa. Příspěvek v znamení interdisciplinarit aplikuje vybrané metody textologie, moderní literární vědy, historiografie a společenských věd.

Centra a periferie v českém a slovenském politickém myšlení

Prof. Vratislav Doubek, Ph.D. (Akademie věd ČR, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.)

Příspěvek rozebere rozdílné přístupy v hodnocení pojetí politického centra, jak ve vnitřní říšské politice (Víděň, Budapešť), tak politice vnější (Petrohrad, Berlín) v českém a slovenském politickém myšlení 19. a počátku 20. století. Rozbor se soustředí na jednotlivé klíčové texty

čelních politických reprezentantů nacionálního proudu, ať jeho liberálních či konzervativních odnoží (L. Štúr, M. Hodža, S. Hurban Vajanský, F. Palacký, K. Havlíček Borovský, T. G. Masaryk, K. Kramář ad.). Klade si za cíl postihnout a zhodnotit rozdílnosti v těchto přístupech, které se projevují na pozadí dobových programů a veřejných politických projevů, ale též v soukromé korespondenci a dostupných pramenech. Klíčovým úkolem tak bude postihnout především posuny v pojetí a důzazech na význam politiky legitimních státních center oproti alternativnímu vnímání center zemských či zahraničních jako rovnocenných či dokonce významnějších ve vztahu k základním koncepcím národně politického programu a směru. Rozbor bude postaven na vztahové interpretaci, nebude se tedy primárně soustřeďovat na vzájemné pojetí zemských center (slovenské politiky k Praze a české politiky k Bratislavě či Martinu).

Čechoslovakizmus Karla Kálala pred rokom 1918

Mgr, Karol Hollý, Ph.D. (Historický ústav Slovenskej akadémie vied, Oddelenie dejín vied a techniky)

Karel Kálal (1860–1930) patril k najviac agilným českým slovakofilom na prelome 19. a 20. storočia. Okrem konkrétnych aktivít bol Kálal predovšetkým teoretik a ideológ predvojnového čechoslovakizmu. Svoje teórie formuloval v rámci mimoriadne rozsiahlej publicistickej činnosti. Hoci viaceré jeho texty už boli predmetom výskumu, systematická pozornosť Kálalovmu čechoslovakizmu doposiaľ nebola venovaná. V prednáške sa zameriam na nasledovné okruhy:

1. predstavenie pramennej bázy s dôrazom na menej známe texty;
2. charakteristika ideových východísk Kálalovho čechoslovakizmu;
3. analýza vplyvu Kálala na slovenské národné hnutie a načrtnutie kontextu vývoja po roku 1918.

Jadrom prednášky bude jej druhá časť, v ktorej sa zameriam na nasledovné problémy:

- a) otázka nadviazania na teórie českých slovakofilov z osemdesiatych rokov 19. storočia;
- b) riešenie československej jednoty – ako môžu dva odlišné subjekty (dva jazyky, dva dejinné príbehy) tvoriť esenciálne jednotný celok – ako sa tým vyrovnával Kálal;
- c) konštruovanie obrazu nepriateľa pre Slovákov (Maďari, Židia); d) otázka politického účelu čechoslovakizmu pred rokom 1914.

Česko-slovenská vzájemnost/"vzájemnost" před první světovou válkou: realita a druhý život

Prof. PhDr. Ivan Šedivý, CSc. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav českých dějin)

Navrhovaný příspěvek si všímá základních rysů česko-slovenských vztahů v poslední dekádě před první světovou válkou. Ukazuje, že idea česko-slovenské vzájemnosti byla omezena na úzce omezený okruh propagátorů česko-slovenského sblížení. Šlo převážně o snahy o ekonomické a kulturní sblížení, v politické rovině byla politika česko-slovenská spolupráce zejména na české straně pouze okrajovým, marginálním proudem (např. Masarykovi reslisté). U některých českých politických představitelů můžeme naopak nalézt tendence podniknout kroky ve směru česko-maďarského sblížení (strana státoprávně pokroková, národní socialisté). Podstatou navrhovaného příspěvku je ukázat, jak byly tyto sporadické česko-slovenské vztahy v meziválečném období využity k legitimizaci společného státu Čechů a Slováků. Navrhovatel bude ve svém příspěvku pracovat zejména metodou dekonstrukce meziválečných historických a žurnalistických prací na toto téma o předválečném období (Masarykovi vzpomínky, práce Józfy Vochaly o "luhačovických sněmeh", práce Rotnáglovy apod.). Autor se také pokusí ukázat, že jakkoliv se pozdější komunistická historiografie vůči tzv. čechoslova-

kismu kriticky vymezovala, základní myšlenku lineárního progresivního vývoje československých vztahů však v mnohém přejala.

Čechoslovakizmus II. 1918–1945: Čechoslovakizmus a utváranie národného štátu

"Oficiální čechoslovakizmus": státoporný koncept nebo floskule?

PhDr. Milan Ducháček, Ph.D. (Lauderovy školy při ŽOP v Praze)

V odborných textech i dobové publicistice se objevuje pojem "oficiální čechoslovakizmus". Šlo o promyšlený a legislativně zakotvený koncept, nebo spíše o vágní rétoriku? Kdo byl pokládán za reprezentanta onoho postoje? V čem spočívá úskalí výzkumu recepce a praxi "oficiálního čechoslovakismu"? Lze jistě hovořit o politických a intelektuálních elitách coby reprezentantech "oficiálního čechoslovakismu", stejně jako o textech, v nichž se tento odrážel. Šlo ale o pojem s ustáleným a sdíleným, konsenzuálním obsahem, nebo spíše o jakousi povšechnou charakteristiku často různorodých individuálních postojů? Lišil se čechoslovakizmus ústavní od postojů TGM, Alberta Pražáka, Dušana Jurkoviče či Vladimíra Fajnora? Pokud ano, v čem? A jak byl tento pojem recipován mimo elitní komunikační platformy? Má pravdu Robert Kvaček, když říká, že pojem politický národ se v rámci ČSR objevuje až během 30. let? Otazníků kolem zdánlivě probádané problematiky je očividně mnoho. Tento příspěvek se nechce pokoušet je vyřešit, spíše jen naznačit cesty, jimiž by se další výzkum mohl ubírat.

Čechoslovakizmus a jeho vnímanie slovenskou mládežou

PhDr. Róbert Arpáš, Ph.D. (FF UKF Nitra, Katedra historie – HÚ SAV Bratislava)

Československo bolo v medzinárodných zmluvách definované ako národný štát „národa československého“. Zakladatelia československého štátu „pružnou úpravou“ skutočných národnostných pomerov prostredníctvom „stvorenia“ štátneho národa československého zabezpečili súhlas veľmocí so vznikom národného štátu takto koncipovanej národnej jednotky. Zatiaľ čo v českých krajinách táto ideologická konštrukcia korešpondovala so zmysľaním politických elit i bežného občana, na Slovensku bolo jej prijímanie rozporuplné. Spočiatku bola akceptovaná všetkými politickými smermi ako nevyhnutná podmienka existencie nového štátu. Veľmi rýchlo sa však postoje k tejto otázke začali diferencovať. A to nielen na základe politických preferencií. Ako výrazný faktor sa prejavil vek. Mladá slovenská generácia zaujala podstatne kritickejší postoj ako k otázke slovenskej národnej svojbytnosti, tak aj voči (samo)správne postaveniu Slovenska v ČSR. Svoje názory verejne prezentovala na Zjazde mladej slovenskej generácie v Trenčianskych Tepliciach v roku 1932. Napriek častému pertraktovaniu tejto udalosti sa v literatúre stále stretávame s jej nepresnými interpretáciami. Či už ide o zjednodušené tvrdenie o jednotnom stanovisku alebo o neúčasti agrárnej mládeže. Cieľom tohto príspevku je preto doplniť a spresniť pretrvávajúce hodnotenia a poukázať na rôznu mieru akceptácie čechoslovakistickej ideológie slovenskou mládežou.

Evropa v kostce: Obraz Československa v železniční propagandě, 1918–1938

MRes. Felix Jeschke, Ph.D. (Univerzita Karlova, Centrum pro teoretická studia)

Železnice v meziválečném období představovaly navzdory explozivnímu růstu motorismu pořád nejdůležitější dopravní prostředek. Ministerstvo železnic a Československé státní dráhy se proto staly klíčovými propagátory cestování po Československu. Ministerstvo vydávalo velké množství cestovních průvodců a dalších propagačních publikací, a to nejen v češtině,

ale i v mnoha ďalších evropských jazycích. Najprestižnejší publikácií byl bohatě ilustrovaný čtyřjazyčný svazek Mezinárodní spoje ČSR, který ve 30. letech vycházel ve velmi vysokých nákladech a byl distribuován po celém světě. Obraz Slovenska a Podkarpatské Rusi, který byl takto rozšiřován, byl rozporuplný. Železniční diskurz podporoval státní ideologii čechoslovakismu tím, že poskytoval Čechoslovákům možnost poznávat vlastní stát „od Jasini do Aše“. Ve 30. letech se tento cíl odrazil v oficiálním hesle ČSD „Nejezděte do ciziny – poznejte svou vlast“. Zároveň však železniční propaganda téměř vůbec neoslovovala Slováky ani Rusíny, nýbrž se snažila lákat Čechy na Slovensko a na Podkarpatskou Rus. Tím vytvářela geografickou hierarchii, která byla často vyjadřována v antropomorfních metaforách: železniční síť představovala oběh krve zajišťující spojení mezi srdcem národa Prahou a končetinami Slovenskem a Podkarpatskou Rusí. Příspěvek zkoumá vývoj tohoto diskurzu v průběhu meziválečného období na základě publikací vydávaných Ministerstvem železnic, resp. Československými státními dráhami.

Čechoslovakizmus II. 1918–1945: Sociálna prax

Garantující: Mgr. Miroslav Michela, Ph.D.; PhDr. Michal Kopeček, Ph.D.

O fenomén čechoslovakizmu v období prvej polovice 20. storočia prejavujú historici veľký záujem už dlhodobo. Cieľom panelu nie je rekapitulovať diskusie už známe zo štúdií orientovaných na tradičné politické dejiny, ale ponúknuť metodologicky a materiálovo inovatívne pohľady do diskusie o intelektuálnych a spoločenských kontextoch československého národného projektu v období rokov 1918–1945. Predchádzajúcemu obdobiu, resp. obdobiu po roku 1945 budú v rámci zjazdu venované špecializované panely (pozri Čechoslovakizmus I a III). Hlavným cieľom panelu je diskutovať dynamiku národných a štátnych identifikácií v kontexte presadzovania sa a vymedzovania sa voči konceptu čechoslovakizmu. Toto plánujeme sledovať predovšetkým v dvoch rovinách: prvá je zameraná skôr na dejiny politického a sociálneho myslenia a dejiny politických ideológií a druhá kladie veľký dôraz na štúdium politicko-spoločenskej praxe.

1) Čechoslovakizmus – utilitárny či kultúrny fenomén? Tj. ako bol projekt čechoslovakizmu reflektovaný, interpretovaný, diskutovaný a kritizovaný v prostredí elít? Zaujímajú nás, hlbšie historické, kultúrne kontinuity a spoločenské a kultúrne kontexty tejto ideológie, podobne ako jej vedomé alternatívy a kritické reflexie.

2) Čechoslovakizmus – ako predmet spoločenskej praxe Tj. akým spôsobom sa presadzovala nová štátna a národná idea do života po tom ako bol vyhlásený Československý štát, resp. v období do r. 1939–1945, keď bol tento koncept vplyvom udalostí v rokoch 1938–1939 posudzovaný z celkom iných perspektív? Napr. školská politika, osveta, spolky, inštitúcie, symboly, hierarchické vzťahy my – oni. V anotácii prosíme okrem jasného pomenovania predmetu záujmu je nutné uviesť aj základnú hypotézu práce, resp. jej konkrétny inovačný potenciál vo vzťahu k už známym výskumom.

"Za zub dva zuby". Demonštrácie a protesty študentov Univerzity Komenského v Bratislave v kontexte čechoslovakizmu a autnomizmu (1927–1938)

Mgr. Miloslav Szabó, Ph.D. (Slovenská akadémia vied, Historický ústav)

Príspevok sa zaoberá doteraz málo reflektovaným fenoménom študentských demonštrácií na Univerzite Komenského v Bratislave v kontexte etnickej a nacionalistickej radikalizácie od konca 20. rokov až do vyhlásenia slovenskej autonómie. V popredí záujmu budú protesty proti židovským poslucháčom zdôvodňované národnostne ("maďarizácia" univerzity), resp. etnický a sociálne (konkurencia "cudzincov" predovšetkým na Lekárskej fakulte). Zatiaľ čo

koncom 20. rokov sa protesty rozvíjali v ideologickom a inštitucionálnom rámci "čechoslovakizmu" – študenti Lekárskej fakulty boli organizovaní v Spolku čs. medikov, ktorý napr. v roku 1929 koordinoval celoštátne demonštrácie na pražskej, brnenskej aj bratislavskej univerzite –, od polovice 30. rokov iniciatívu preberajú študenti z okruhu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Ako však ukazujú násilné protesty z roku 1936 pri príležitosti premietania filmu Golem, antisemitizmus ešte ani vtedy neimplikoval automaticky protičeské postoje. Tie sa stali príčinou demonštrácií až o rok neskôr, počas kampane za slovakizovanie univerzity. Príspevok vychádza z tézy, že demonštrácie za "očistu" Univerzity Komenského ako "čechoslovakistickej" inštitúcie mali vlastnú dynamiku, ktorá spočiatku nekolidovala s exkluzívnym nacionalizmom autonomistov, naopak, oba javy sa doplňali, ako sa ukázalo už počas reakcii na tzv. Rothermerovu akciu. Skutočnosť, že ideologickým spojivom bol akademický antisemitizmus, nie je náhodná, keďže projekcia Židov ako "národných nepriateľov" bola jedným z výrazných momentov budovania spoločného štátu. Hoci antisemitizmus bol neskôr z oficiálnej politickej kultúry vytesnený, prežíval na jej periférii a ovplyvňoval – podobne ako v susedných štátoch – najmä akademické prostredie. Na príklade akademického antisemitizmu sa preto dá názorne demonštrovať, že "čechoslovakizmus" v spoločenskej praxi nezriedka pôsobil zároveň ako faktor integrácie a vyčleňovania.

„Civilizování dorostu kmene vyloučeného ze společenského řádu“: „výchova cikánů“ v Československu v letech 1918–1942

Pavel Baloun (Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, Katedra obecné antropologie)

V prosinci roku 1926 byla v Užhorodě, na Podkarpatské Rusi, tamějšími československými úřady slavnostně otevřena tzv. cikánská škola. Domácí tisk ji označoval za výjimečný pokus o civilizování cikánských dětí v celé Evropě. O půl roku později, v červenci 1927, schválilo Národní shromáždění Československé republiky zákon č. 117/1927 sb. o potulných cikánech a podobných tulácích, jehož součástí byl také paragraf umožňující úřadům odebírat děti z rodin „potulných cikánů“ a umístit je do náhradní péče v ústavech pro „úchylnou mládež“. Ve svém příspěvku oba tyto přístupy k výchově cikánských dětí nejprve zasadím do širších souvislostí dobových úředních a expertních diskuzí hledajících „civilizovaná“, „moderní“ a „demokratická řešení cikánské otázky“ v Československu. Českoslovenští úředníci, školní inspektori, pedagogové, antropologové, kriminalisté, eugenici atp. se věnovali otázce možné ne-/napravitelnosti cikánů. Dospělí a starci „potulných cikánů“ byli považováni za nenapravitelné, kdežto děti „potulných“ i „usedlých“ měly být převychovány v loajální, produktivní a řádné členy československé společnosti. Cílem prezentace bude analyzovat odlišné praxe v oblasti výchovy cikánských dětí na území Československa, které souvisely s dobovými představami o „potulných“ a „usedlých“ cikánech. Zatímco v laboratorních podmínkách údajně zaostalého východu republiky (východ Slovenska a Podkarpatská Rus) vznikaly tzv. cikánské školy – ve skutečnosti pomocné třídy zřizované při státních školách – jakožto moderní civilizační experiment určený k převýchově celých komunit „usedlých“ cikánů, v českých zemích úřady odebíraly děti „potulných cikánů“ a umísťovaly je do náhradní ústavní či rodinné péče (např. v Písku). První tzv. cikánská škola v historických zemích vznikla až v roce 1940 ve Starém Městě u Uherského Hradiště.

Integračné stratégie maďarskej generácie Srp v Československu v medzivojnovom období Mgr. Ildikó Bajcsiová (Univerzita Károlya Eszterházyho, Filozofická fakulta)

Prednáška sa venuje integračným stratégiám prvej československej maďarskej menšinovej generácie v Československu. Skúma zmeny občianskej identity ľavicovej generácie Srp vo

vzt'ahu k jej ideologickej formácii. Mladá generácia intelektuálov sa narodila ešte pred Trianomom, ale vo veľkej miere už bola socializovaná v Československu; štúdiá absolvovali na „československých“ univerzitách v Prahe, Bratislave, Brne. Táto mládež už neupriamovala svoju pozornosť na staré podmienky, ale si vytýčila za cieľ vytvorenie takej demokratickej federácie, v ktorej sa národnostná otázka skutočne vyrieši. Avšak na ideologické a politické formovanie mladých vplýval demokratizmus Československej republiky, zároveň museli v novom štáte čeliť nacionalistickým snahám. Vychádzajúc z ich vlastných sociálnych a menšinových skúseností považovali sa dôležité budovanie českých, aj slovenských vzťahov. O prezidentovi Masarykovi sa ich viaceré články vyjadrujú pozitívne. Prezident republiky mladých dokonca raz prijal v roku 1930. Zohrali úlohu aj pri vzniku tzv. Masarykovej akadémie (Československá maďarská vedecká, literárna a umelecká spoločnosť). Do jej činnosti sa však významne nezapojili, lebo hoci mládež do roku 1930 ideologicky a politicky sympatizovala hlavne s líniou aktivistov, po roku 1931 sa podstatná časť jej vedenia priklonila k marxizmu. To malo za následok zosilnenie konfliktov s Československým štátom.

V hodině zkoušky. Střet "národního" a "nadmárodního" pojetí odboje v čs. zahraničním vojsku 1939–1945

Mgr. Zdenko Maršálek, Ph.D. (Akademie V ČR, Ústav pro soudobé dějiny)

Střet dvou doktrinárních linií, tedy čechoslovakismu jako výrazu české (jen omezeně československé) dominance, a možné nadnárodní podoby jiného „čechoslovakismu“ jako zcela rovnoprávného soužití ve smyslu občanském, byl jedním ze základních problémů první republiky po celé dvacetiletí jejího trvání. Dokázala republika nabídnout svým menšinám platformu, která by pro ně byla natolik atraktivní, že by se s ní identifikovali? Nebo naopak doktrína čechoslovakismu rozdělila obyvatelstvo na „dominantní“ část a „tolerované“ skupiny? Atraktivitu idejí pravidelně prověří krize, a v tomto případě se jí stal konec třicátých let a období druhé světové války. Exilové vojsko poskytuje doslova hraniční příklad, neboť dobrovolníci svým vstupem deklarovali nejen loajalitu, ale i ochotu nasadit za ideu státu svůj život. Vysoké zastoupení národnostních menšin mohlo představovat viditelný důkaz, že koncept československé republiky je atraktivní napříč celou společností, která se dokáže sjednotit v nadnárodním boji za demokratické principy. Ukázalo se však, že tento potenciál nebyl využit. Ve vojsku převládl národní (nacionální) duch, vytvářený „zezdola“ i „shora“. Zvláště němečtí a židovští vojáci se jako skupina ocitali v postavení „nechtěných“. Šlo o důsledek národnostně zjištěného citění v důsledku okupace a nacistických zločinů? Nebo lze sledovat kontinuitu přístupu vůči menšinám i v předmnichovské armádě? Vrcholně zajímavým aspektem je podobnost konceptů „celonárodního odboje“ jako cíleného mobilizačního faktoru utužení a tvorby národní identity, se situací v ostatních zemích, a to jak v letech válečných, tak i v následujících dlouhých desetiletích, lhostejno, na jaké straně budoucí železné opony se dotyčné země nacházely.

Čechoslovakismus III. 1945–1992

Garantující: PhDr. Jan Mervart, Ph.D.; PhDr. Michal Kopeček, Ph.D.

Panel organizátorsky i časově navazuje na předchozí čechoslovakistické panely (Čechoslovakismus I, II). Organizátoři panelu se chtějí věnovat nejrůznějším aspektům čechoslovakismu ve druhé polovině 20. století, přičemž se nebrání překračování tohoto časového vymezení. Hledáme příspěvky, jež by pojednaly proměny tohoto fenoménu na úrovni intelektuálních dějin, politické i sociální praxe ale i ve srovnávací mezinárodní perspektivě. Mezi otázky, jež si klademe, patří, nakolik se koncept čechoslovakismu po druhé světové válce proměnil v

porovnání s meziválečným obdobím a do jakých nových forem se transformoval. Jednalo se o staronové pokračování českého nacionálního projektu přizpůsobeného potřebám tzv. třetí republiky, stalinské diktatury či konceptu socialistického národa/národů, anebo šlo o projekt a proces se svébytnou dynamikou určenou průběhem a výsledky druhé světové války? Nakolik tuto problematiku ovlivňovalo politicko-ekonomické uspořádání (třetí republika, stalinská diktatura, poststalinský socialismus, pozdní státní socialismus, éra ekonomické transformace) a nakolik se jednalo o výsledek dynamiky politického procesu, vztahů obou dominujících národů i měnícího se mezinárodního prostředí. Jaké formy na sebe braly reakce na čechoslovakismus ve slovenské části republiky či v prostředí národnostních menšin resp. na jeho úpadek v českém prostředí? Lze čechoslovakismus označit za idiosynkratický jev, který podléhal vlastním zákonitostem, anebo ho je možné srovnávat s analogickými jevy v jiných státech, např. v Jugoslávii? Zájemkyně a zájemce o panel žádáme, aby v anotaci vedle definování samotného tématu uvedly základní hypotézu, resp. inovační potenciál vlastního přístupu ve vztahu k dosavadnímu stavu bádání

Československý pracující lid jako náhrada československého národa

Prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, ústav českých dějin)

Žádný stát a především žádný mnohonárodnostní stát nemůže existovat bez zakladatelské ideje. Zakladatelskou myšlenkou Československa v roce 1918 bylo právo fiktivního československého národa na vlastní stát. Odmítnutím existence československého národa byl samotný důvod existence Československa zpochybněn, a proto po roce 1945 logicky vznikla otázka, čím mám být existence Československa odůvodněna. Samotná myšlenka demokracie, resp. socialismu, není dostatečně nosná, aby udržela mnohonárodnostní stát pohromadě, protože jako demokratický, resp. socialistický stát mohla existovat stejně tak dobře i samostatná Česká a Slovenská republika. Poválečná koncepce Československa jako národního státu Čechů a Slováků se hned na počátku ukázala jako nefunkční, protože národní stát se nemůže skládat ze dvou národů. Náhradou za koncept československého národa se proto stal po roce 1948 koncept československého pracujícího lidu jako vyšší kategorie integrující ve společném státě "dva rovnoprávné bratrské národy" – český a slovenský – a později po roce 1960 i příslušníky národnostních menšin. Slovenský emancipační pohyb v šedesátých letech a zejména v letech 1968–1969 ukázal neživotnost uvedené koncepce, nicméně koncept československého pracujícího lidu se nezměnil ani se vznikem československé federace v roce 1968. Po pádu komunistického režimu se jasně ukázalo, že Československo není schopno vymyslet žádnou nosnou ideu, která by byla schopna odůvodnit trvalé spoluzití Čechů a Slováků v jednom státě.

Diskuse o čechoslovakismu ve druhé polovině šedesátých let. Symptom otevřeného nesouhlasu s konceptem národnostní politiky KSČ v éře poststalinského socialismu A. Novotného

PhDr. Zdeněk Doskočil, Ph.D. (Historický ústav AV ČR, v. v. i., Oddělení biografických studií)

Príspevek se soustředí na postižení polemických reakcí slovenských a zčásti i českých (převážně reformně komunistických) intelektuálů na koncept národnostní politiky poststalinského socialismu symbolizované režimem A. Novotného. Důraz položí především na období předcházející samotnému pražskému jaru. V polovině šedesátých let se mezi slovenskými intelektuály dostávala do popředí témata spjatá s nacionální problematikou, která byla výrazem sílících emancipačních potřeb slovenského prostředí. Vzhledem k nemožnosti otevřeně kritizovat aktuální národnostní politiku KSČ se diskuse týkala problematiky česko-slovenských vztahů v nedávné minulosti (1918–1948). Na tomto náhradním poli se ventilovala rostoucí slovenská

nespokojenost s centralistickým státoprávním uspořádáním z roku 1960 a neplnoprávným postavením Slovenska v ČSSR, která byla spojena s kritikou trvající české hegemonie ve státě a přežívajících reziduí čechoslovakismu v českém prostředí. Do polemik se zapojovali i čeští intelektuálové. Příspěvek hodlá představit několik tezí: Právě diskuse o čechoslovakismu v éře první republiky (navzdory snaze o vzájemné pochopení) již v letech 1966–1967 signalizovala určité rozdíly v prioritách českých a slovenských proreformních sil, které v letech 1968–1969 poznamenaly průběh reformního procesu. Zároveň odhalila počínající diferenciaci uvnitř slovenské komunistické inteligence, v níž se poprvé projevil rozkol mezi radikálnějším, demokratičtější zaměřeným a konzervativním, spíše národně orientovaným proudem intelektuálů, který série dalších konfliktů v letech 1967–1969 dále zesilovala. Oba momenty měly nemalé dopady v dlouhodobém vývoji. V závěru se příspěvek pokusí otevřít diskusi k otázce, zda měl reformní experiment naději na úspěch, pokud by nebylo nalezeno funkční řešení česko-slovenských vztahů, a zda sovětská okupace fakticky nezabránila vývoji, který by vedl k rychlému rozvolnění nebo dokonce rozpadu společného státu.

Fenomén čechoslovakizmu a slovenský národný komunizmus

Mgr. Adam Hudek, Ph.D. (Slovenská akadémia vied, Historický ústav)

Cieľom príspevku je analyzovať akú úlohu zohrával fenomén čechoslovakizmu v myslení slovenských národných komunistov od konca vojny až do začiatku 70. rokov. Hoci je slovenský národný komunizmus stále slabo preskúmanou témou, postoj jeho predstaviteľov k problému čechoslovakizmu mal (najmä) na Slovensku zásadné politické aj intelektuálne implikácie. Kritika čechoslovakizmu sa stala základom národnokomunistického naratívu, ktorý sa definitívne sformoval v druhej polovici 60. rokov. Úzko však nadväzoval na argumentáciu, ktorú slovenskí marxistickí intelektuáli používali už od konca 30. rokov. Tzv. buržoázy čechoslovakizmus a jeho „socialistické variácie“ (gottwaldovská verzia stalinského centralizmu a pokus o presadenie socialistického patriotizmu) tu boli vnímané ako kľúčový problém fungovania štátu a budovania socialistickej spoločnosti. Príspevok skúma vývoj tejto argumentácie v myslení najvýznamnejších predstaviteľov slovenského národného komunizmu počas troch kľúčových období: 1945–1950, liberalizačné obdobie 60. rokov a začiatok normalizácie. Aktivity slovenských národných komunistov boli ovplyvňované politicko-ekonomickým usporiadaním a dynamikou politického procesu, zároveň však ich činnosť obidva tieto aspekty aj formovala. Základná hypotéza spočíva v argumente, že kritiku čechoslovakizmu a jeho pretrvávania v socialistickom štáte nemožno vnímať len ako súčasťou emancipačného slovenského komunistického pohybu. Slúžila aj na dosahovanie a legitimizáciu konkrétnych politických a mocenských cieľov slovenských národných komunistov. Z tohto dôvodu sa táto téma nestratila z ich argumentácie ani po federalizácii štátu, definitívnom neúspechu projektu socialistického patriotizmu, úpadku záujmu o tento fenomén v českom prostredí ako aj úspešnom etablovaní národných komunistov na významných politických postoch normalizačného Československa.

Čechoslovakizmus v českých a slovenských debatách před rozdělením (1990–1992)

Mgr. Tomáš Zahradníček, Ph.D. (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., Oddělení pozdního socialismu a postsocialismu)

Ve zpracování konce československého soužití mezi listopadem 1989 a vznikem dvou samostatných států namísto někdejšího Československa zatím převládají práce založené na zmapování vývoje hlavních politických sil a institucí. Chybí pohled na politicko-kulturní a historické debaty v médiích, které probíhaly vedle mnohem častěji připomínaných debat

národohospodářských. Referát vychází z teze, že po listopadu 1989 se mohla v Česku i na Slovensku vůbec poprvé vést na mnoha úrovních několikaletá svobodná výměna názorů o bilanci společného soužití spojená s příkrou kritikou historie i současnosti a že právě tato skutečnost se podílela na snadnosti rozchodu v roce 1992. Sonda do těchto debat zmapuje, v jakých kontextech se zvláště v českých a zvláště ve slovenských médiích připomínal čechoslovakismus, jak byl chápán a hodnocen a jaké politické soudy se z toho vyvozovaly. Snahou bude neopominout žádný z vlivných názorových táborů a vedle provládnicích hlasů nechat zaznít také českou i slovenskou opozici konzervativně-národního tábora i nacionální postkomunisty obou stran, jejichž stanoviska propagovaná ve vlivných médiích se podle naší hypotézy od roku 1990 významně podílely na přípravě rozdělení federace.

Jugoslavismus/jugoslávství v období Titovy Jugoslávie

doc. PhDr. Jan Pelikán, CSc., PhDr. Ondřej Vojtěchovský, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra jihoslovanských a balkanistických studií, Ústav světových dějin)

Príspevek sa zaoberá fenoménom jugoslávské identity a ideológií jugoslavizmu. V komparácii s meziválečným obdobím a se situací během druhé světové války analyzuje, jak se změnil přístup politických a mocenských elit, ale i populace jednotlivých národů Jugoslávie k ideji společné identity jugoslávských občanů. Ukazuje, že přístup vládnoucích špiček v Titově Jugoslávii k tomuto fenoménu byl nejednoznačný a v průběhu existence federativního státu doznal mnoha zásadních změn. Na jedné straně se musel distancovat od ideologie integrálního jugoslávství, které bylo prosazováno v meziválečném období královským režimem, na druhé straně velká část příslušníků nových elit měla k jugoslávskému citění velmi blízko, vnímala ho jako svou prioritní nebo sekundární identitu. K tomu v prvních dvaceti letech existence svazového státu velmi přispíval jeho reálný, centralistický charakter, zejména ve sféře mocenské a ekonomické. Ke změnám v chápání jugoslávství dochází až od poloviny 60. let především v souvislosti s předáním reálných kompetencí vedením jednotlivých svazových republik. Príspevek zároveň reflektuje paralely a rozdíly jugoslávství/jugoslavizmu s ideológií čechoslovakizmu/československé vzájemnosti a s podobami československé identity.

Čechoslovakizmus II. 1918–1945: Pripomínanie a legitimita

Garantující: Mgr. Miroslav Michela, Ph.D.; PhDr. Michal Kopeček, Ph.D.

O fenomén čechoslovakizmu v období prvej polovice 20. storočia prejavujú historici veľký záujem už dlhodobo. Cieľom panelu nie je rekapitulovať diskusie už známe zo štúdií orientovaných na tradičné politické dejiny, ale ponúknuť metodologicky a materiálno inovatívne pohľady do diskusie o intelektuálnych a spoločenských kontextoch československého národného projektu v období rokov 1918–1945. Predchádzajúcemu obdobiu, resp. obdobiu po roku 1945 budú v rámci zjazdu venované špecializované panely (pozri Čechoslovakizmus I a III). Hlavným cieľom panelu je diskutovať dynamiku národných a štátnych identifikácií v kontexte presadzovania sa a vymedzovania sa voči konceptu čechoslovakizmu. Toto plánujeme sledovať predovšetkým v dvoch rovinách: prvá je zameraná skôr na dejiny politického a sociálneho myslenia a dejiny politických ideológií a druhá kladie veľký dôraz na štúdium politicko-spoločenskej praxe.

1) Čechoslovakizmus – utilitárny či kultúrny fenomén? Tj. ako bol projekt čechoslovakizmu reflektovaný, interpretovaný, diskutovaný a kritizovaný v prostredí elít? Zaujímajú nás, hlbšie historické, kultúrne kontinuity a spoločenské a kultúrne kontexty tejto ideológie, podobne ako jej vedomé alternatívy a kritické reflexie.

2) Českoslovakizmus – ako predmet spoločenskej praxe tj. akým spôsobom sa presadzovala nová štátna a národná idea do života po tom ako bol vyhlásený Československý štát, resp. v období do r. 1939–1945, keď bol tento koncept vplyvom udalostí v rokoch 1938–1939 posudzovaný z celkom iných perspektív? Napr. školská politika, osveta, spolky, inštitúcie, symboly, hierarchické vzťahy my – oni. V anotácii prosíme okrem jasného pomenovania predmetu záujmu je nutné uviesť aj základnú hypotézu práce, resp. jej konkrétny inovačný potenciál vo vzťahu k už známym výskumom.

Prezident Masaryk, sjednocující element Republiky československé?

PhDr. Dagmar Hájková, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i., edičně-badatelské oddělení)

Oficiální svátkový kalendář meziválečného Československa byl nakonec ustanoven v roce 1925 zákonem o svátcích a památných dnech s cílem upevnit československou státní identitu. Ustanovit konsensuální soubor dat bylo v multinacionálním státě nemožné; navíc většina uzákoněných svátků reflektovala českou národní historii. Příspěvek bude analyzovat možnosti ustanovení sjednocujícího komemorativního elementu, data, na jehož základě by se mohla vyjednat, ustanovit či posílit identifikace občanů se státem. Je relevantní argument, že ani jedno z uzákoněných dat (1. 5., 5. 7., 6. 7., 28. 9., 28. 10.) v sobě tento potenciál nemělo. Současně můžeme sledovat hypotézu, zda osobnost prezidenta Masaryka mohla být oním jednotícím faktorem. V době mezi válkami neuzákoněný, přesto velmi vlivný svátek narozenin prezidenta, obsahoval jak dědictví minulosti (návaznost na císařské oslavy), ale současně oslovoval i novou republikánskou společnost. Zvláštní pozornost bude věnována aplikaci idey jednotného československého národa a vynuovení loajality občanů při oslavách spjatých s T. G. Masarykem a jeho roli v „československém státním kalendáři“.

Československé štátné oslavy a prezentovanie slovenskej špecifičnosti

Mgr. Miroslav Michela, Ph.D. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav českých dějin)

Cieľom môjho príspevku bude prostredníctvom príkladov spojených s komemoračnou praxou prvej republiky poukázať na to, akým spôsobom bola uplatňovaná idea československého národa v slovenskom prostredí. Zachytenie výberu, prípravy a priebehu rôznych štátnych spomienkových osláv ponúka množstvo zaujímavých impulzov pre štúdium vyjednávania a nacionalistickej ideologickej praxe počas prvej republiky. Základná línia argumentácie bude spojená s tézou o záujme slovenských elít presadiť v rámci konštituovania štátnej a národnej ideológie aj niečo špecificky slovenské, čo sa odrážalo na dôraze napr. na osobu M. R. Štefánika, na akt Martinskej deklarácie či Pittsburskej dohody, resp. vybraných „slovenských“ reálií v kontexte cyrilo-metodského kultu. Zároveň sa však ukázalo, že aj tieto „slovenské elementy“ boli interpretované vo vzťahu k ČSR rôzne, prinajmenšom v líniách autonomizmus – centralizmus. V rámci podujatia by som rád diskutoval tézu, že dôsledkom práve vytvárania československého národného spoločenstva po roku 1918 došlo k posilneniu slovenského nacionalizmu. Nová generácia slovenských intelektuálov sa čiastočne upínala k myšlienke československej spolupráce, ale zároveň sa vymedzovali voči aktuálnej podobe československého/českého nacionalizmu.

„Druhý život“ Maffie: místo příslušníků domácího protirakouského odboje ve státo- tvorné symbolice první republiky a konceptech čechoslovakismu (1918–1929)

PhDr. Jan Hálek, Ph.D., PhDr. Boris Moskovič (Akademie věd ČR, Masarykův ústav
a Archiv AV ČR, v. v. i.)

Príspevek se zaměří na okolnosti a konkrétní metody, jejichž prostřednictvím byli příslušníci domácího protirakouského hnutí (tzv. Maffie) prezentováni jako důležitá komponenta státo-
tvorného mýtu první republiky a stoupenci idejí čechoslovakismu. V jeho rámci budou nejpr-
ve upřesněny a korigovány dosavadní poznatky a představy související obecně
s problematikou činnosti Maffie za první světové války (geneze, propojení se zahraničním
odbojem, poslání). Hlavní pozornost však bude věnována historiografií dosud zcela opomíje-
nému či marginalizovanému tématu „druhého života“ Maffie, tedy období od konce první
světové války do sklonku dvacátých let. Důraz bude kladen na otázky související se zkoumá-
ním vlivu prisuzovaného některým konkrétním osobnostem, spojovaným s Maffií při prosa-
zování idejí čechoslovakismu (Vavro Šrobár, Ivan Dérer, Anton Štefánek). Sledováno bude
rovněž vnímání této organizace a jejích konkrétních příslušníků během diskuzí zaměřujících
se na „zásluhy“ jednotlivých složek odboje o vznik Československa. Nebude opomenuta ani
charakteristika přetrvávajících vazeb mezi maffisty. V kontextu těchto zkoumaných otázek se
pozornost referentů bude obracet nikoliv na podrobný a zdlouhavý popis činnosti členů Ma-
ffie, ale na to, jak byla jejich skutečná či domnělá aktivita prezentována a vnímána v dobovém
diskurzu. Na konkrétních příkladech se referenti pokusí demonstrovat, jaké politické, spole-
čenské či osobní motivy a úmysly vedly v letech 1918–1929 k tomu, aby byl význam vybra-
ných maffistů záměrně přeceňován či naopak důsledně upozadován.

Idea čechoslovakismu v českých učebnicích dějepisu a občanské nauky vydaných v letech 1918–1938

Mgr. Dana Šmajstrlová (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie)

Předkládaný příspěvek se zabývá budováním kolektivní paměti a historického vědomí ve vý-
uce dějepisu v Československu v letech 1918–1938 se zaměřením na to, jakými postupy byla
prosazována myšlenka o jednotě čechoslovenského národa. Vychází z předpokladu, že histo-
rické učebnice dějepisu jsou pramenem poznání, jak vypadal oficiální státem schválený vý-
klad dějin a že učebnice byly v dlouhodobějším měřítku využívány jako prostředek
k vytváření a ovlivňování historického vědomí studující mládeže. Jako doplňující prameny
jsou využity také učebnice občanské nauky, které umožňují srovnání toho, jak se s ideou če-
choslovakismu zacházelo v různých vyučovacích předmětech. Metodologicky se výzkum
opírá o odborné práce, které se zabývají zkoumáním učebnic dějepisu a jejich komparací. Na
základě analýzy dějepisných učebnic pro střední školy bylo zjištěno, jakými historickými ar-
gumenty byla myšlenka čechoslovakismu v učebnicích dokazována a u kterých historických
událostí jsou její projevy nejvíce patrné. Výzkum také ukazuje, že myšlenka o jediném česko-
slovenském národě nestála pouze na zdůrazňování významných a slavných období z historie
Čechů a Slováků, ale také na ostrém vymezování se vůči Němcům a Maďarům. Příspěvek
tedy pomocí analýzy vybraných učebnic z období první republiky popisuje, jak byla na čes-
kých školách ovlivňována kolektivní paměť a historické vědomí studentů.

The History of the Bohemian Reformation – Interdisciplinary Approaches **Česká reformace na konci středověku**

Garantující: David Holeton, Ph.D., Th.D.; Mgr. Radim Červenka

Since the end of Socialism, a significant renewal in Bohemian reformation studies both in the Czech Republic and abroad has taken place. Younger scholars have built significantly on the work of those from earlier in the last century. Significantly, interdisciplinary approaches have characterized this new wave of scholarship. The biennial symposia of the BRRP are characteristic of this new approach. The proposed panel will draw together scholars from various disciplines all working on issues in the Bohemian reformation. These will include historians, art historians, musicologists, theologians and philosophers. From these presentations and discussions should emerge a picture of the present state of research. For example, recent scholarship has shown the long duration and lively nature of Utraquism (in contrast to those who argued that Utraquism died with the death of Utraquist king Jiří of Poděbrady) or, similarly, that musical creation in Utraquism was limited to compositions of hymns and ignored so-called "art music". Similarly, religious art was not suppressed during the Utraquist period as has often been maintained, but, rather, experienced a period of creativity. Our panel will bring together experts from these various disciplines to discuss the emerging picture of Bohemian reformation studies in the twenty-first century.

Bilance a vyhlídky historiografického schématu „takzvaných předchůdců Husových“

ThDr. Martin Dekarli, Th.D. (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Institut für Mittelalterforschung, AG Vernacularisation in Late Medieval Europe, ERC Project-OVERMODE)

V říjnu roku 1842 proslovil patriarcha české historiografie František Palacký vlivnou programovou přednáškou Předchůdcové husitství v Čechách, ve které propojil úsilí trojice Konráda Waldhausera († 1369), Milíče z Kroměříže († 1374) a Matěje z Janova († 1393) s reformní činností i praxí Jana Husa († 1415). Sám Palacký přednášku deklarativně označil za „návěst' pro budoucí zpytatele“ a autoritativně se zasadil o to, že již počátkem 20. století byla jeho interpretace kodifikována a všeobecně považována – p ředevším zásluhou dvou českých historiků, Vlastimila Kybala a Františka Loskota – za hlavní duchovní podhoubí tradice české reformace. Až na konci milénia započala debata o kritické revizi tohoto historiografického schématu. Poprvé naplno zazněly otázky: existují prokazatelné spojnice mezi trojlískem reformních kazatelů a Janem Husem? Nejedná se o konstrukt umělé historické paměti? Kdo je jeho autorem? Příspěvek stručně shrne nadvládu tohoto historiografického schématu v průběhu 20. století i jeho další osudy na počátku 21. století. V bilančním náčrtu budou představeny jeho silné i slabé stránky, současný stav diskuse, rezidua i budoucí úkoly.

Poslední věci podle betlémských kázání

Mgr. Lucie Mazalová, Ph.D. (Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav klasických studií)

V příspěvku budou nejprve představeny hlavní eschatologicky laděné ideje, které se nacházejí v betlémských kázáních, jež souvisejí s Husovou činností a donedávna se nacházela na seznamu Husových děl. Základním cílem bude potom srovnat tyto myšlenky s eschatologií, kterou můžeme bezpečně označit jako Husovu – zejména na základě studia jeho kázání "ad populum" i dalších typů kázání a rovněž ostatních děl určených obdobnému publiku. Pozornost bude zaměřena nejen na jednotlivé poslední věci a obsah sdělení v betlémských kázáních, ale rovněž na vztah těchto kazatelských úvah ke kazatelství a na stylistické

a terminologické zpracování kazatelových výpovědí. Vzhledem k tomu, že se jedná o důležitou otázku nejen z hlediska studia reformně laděné eschatologie, ale i v rámci řešení problému vztahu betlémských kázání k Husovu dílu a podílu jeho autorství, okrajově se bude příspěvek týkat i Husových děl určených jinému typu publika. Jednotlivé kroky tohoto studia i závěry budou demonstrovány na konkrétních pasážích betlémských kázání a Husových děl.

Przegląd polskich badań nad husytyzmem

Prof. Wojciech Iwańczak (Univerzita Jana Kochanowskiego Kielce, Instytut Historii)

Pragnę przedstawić stan badań nad rewolucją husycką w polskiej historiografii. Ma ona już dość długą tradycję i pierwsze próby oceny obserwujemy już w historiografii XIX w. Badania w Polsce przebiegały dwutorowo, głównie interesowano się wpływami husyckimi w Polsce, a z drugiej strony zdarzały się studia nad przebiegiem i mechanizmami ruchu husyckiego w ziemiach czeskich. Istotną cechą tych obserwacji było uzależnienie od aktualnej sytuacji politycznej i kontekstu historycznego. Z jednej strony zdarzały się ujęcia próbujące spojrzeć obiektywnie, ale towarzyszyły im studia wręcz instrumentalizujące husytyzm i próbujące go odnieść – w sposób ahistoryczny – do aktualnej sytuacji społeczno – politycznej Polski. Po II wojnie światowej uwagę badaczy przyciągnęły wpływy ruchu husyckiego na ziemiach polskich i często je przeceniano. Obecnie istnieje cała grupa badaczy, którzy zajmują się bohemistyką, w tym ruchem reformy czeskiej, bądź jako głównym polem badań, bądź poprzez śledzenie interakcji bilateralnych polsko – czeskich. Powstały prace próbujące obserwować husytyzm jako zjawisko społeczne, religijne, polityczne, może większym zainteresowaniem uczonych cieszą się odłamy bardziej radykalne rewolucji husyckiej.

Spory o uznání utrakvismu před reformací pohledem intelektuální historie

Mgr. Jan Červenka (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie)

Uznáním kompaktát a dalších zápisů Císařem Zikmundem došlo ke vzniku soužití mezi dvěma křesťanskými vyznání v rámci Českého království. Tuto specifikou náboženskou politiku obhajovat jak na rovině politické, tak teoretické. Utrakvismus se totiž musel bránit výpadům, jak ze strany českých katolíků, tak ze strany papežské kurie, která kompaktáta oficiálně neuznala a po porážce koncilního hnutí usilovala o opětovné začlenění českých zemí do katolické církevní hierarchie. Unikátnost tohoto soužití dvou konfesí je v tom, že v obou případech se jejich oprávněnost váže na smlouvy v podstatě sekulárních, neboť šlo o vnitropolitické dohody mezi panovníkem a čelními představiteli země, na níž měla duchovní moc jen velmi omezený vliv. Příspěvek se pokusí o představení myšlenkového pozadí sporů o dvojvěří pohledem intelektuální historie – výzkum bude tedy sledovat zejména teoretické koncepce a formulace myšlenek. Cílem příspěvku bude nastínit, jaké strategie byly používány k obhajobě dvojvěří, jaké byly jejich filosofické a ideologické základy, jaké autority a argumenty byly použity na podporu a obhajobu tohoto přístupu.

The History of the Bohemian Reformation – Interdisciplinary Approaches

Česká reformace ve víru reformace evropské

Garantující: David Holeton, Ph.D., Th.D.; Mgr. Radim Červenka

Since the end of Socialism, a significant renewal in Bohemian reformation studies both in the Czech Republic and abroad has taken place. Younger scholars have built significantly on the work of those from earlier in the last century. Significantly, interdisciplinary approaches have

characterized this new wave of scholarship. The biennial symposia of the BRRP are characteristic of this new approach. The proposed panel will draw together scholars from various disciplines all working on issues in the Bohemian reformation. These will include historians, art historians, musicologists, theologians and philosophers. From these presentations and discussions should emerge a picture of the present state of research. For example, recent scholarship has shown the long duration and lively nature of Utraquism (in contrast to those who argued that Utraquism died with the death of Utraquist king Jiří of Poděbrady) or, similarly, that musical creation in Utraquism was limited to compositions of hymns and ignored so-called “art music”. Similarly, religious art was not suppressed during the Utraquist period as has often been maintained, but, rather, experienced a period of creativity. Our panel will bring together experts from these various disciplines to discuss the emerging picture of Bohemian reformation studies in the twenty-first century.

Utravismus a jeho městská reprezentace (Utraquism and its symbolic presentation in towns)

PhDr. Kateřina Horníčková, Ph.D. (Universität Wien, Institut für Geschichte – Jihočeská univerzita, Ústav věd o umění a kultuře)

Since the emergence of the Utraquist urban elite in the first half of the 15th century, identification and presentation function with religious symbols of urban Utraquist communities take on increased importance, serving to manifest the status of Utraquism as one of two legal faiths in Bohemia and a dominant denomination in the town. Written references along with fragments of preserved monuments make it apparent that the symbol of chalice as well as other themes decorated visually prominent locales in Utraquist towns in the 15th and early 16th centuries. Such depictions were common expression of Utraquist identity both in religious and political sense and it has been understood as such by their religious opponents. Symbolic communication with images and symbols in the Bohemian Utraquist towns reveals a certain degree of localised religious polarisation that culminated at the end of the 16th and in the 17th centuries in the period of Confessionalisation.

Hřích v utravismu mezi tradičními a moderními historickými koncepty

Mgr. Radim Červenka (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie)

Príspevek se zaměří na analýzu dvou historiografických konceptů dějin pozdního utravismu. Tradiční koncept utvářený na konci 19. a začátku 20. století vypracoval teorii o postupném ideovém úpadku utravvistické církve navazující na středověké husitské hnutí (F. Hrejsa, K. Krofta). Moderní bádání však tyto teze odmítlo a utvořilo hypotézu o pozdním utravismu jako via media mezi římským katolictvím a reformačními idejemi Martina Luthera (Z. David). Přestože pramenné analýzy poukazují na existenci utravvistických specifik např. v liturgii (D. Holeton) nebo kultu svatých (O. Halama), další interpretační rámce zůstaly nevyužity. Bádání neodpovědělo na otázku existence konfesijní hybridity (P. Chaunu) nebo možnost komparace s pozdním luterstvím, které se zejména v náboženské praxi projevovalo často konzervativně oproti Lutherovým radikálním tezím. Cílem příspěvku je zhodnotit tyto dosavadní přístupy, které zejména s ohledem na výsledky moderního bádání zahraničních badatelů, nebyly v současné historiografické produkci příliš problematizovány. Referát chce tyto teoretické rámce doplnit o výsledky bádání nad pramenným materiálem k problematice hříchu a jeho ospravedlnění v literatuře psané utravvistickými kněžími a aktech utravvistické konzistoře.

Dílo J. A. Komenského jako nadkonfesijní vyústění české reformace?

Mgr. Jan Čížek, Ph.D. (Filosofický ústav AV ČR, v. v. i., Oddělení pro kmeniologii a intelektuální dějiny raného novověku)

Jan Amos Komenský v Obecné poradě o nápravě věcí lidských svým rozhodným důrazem na svobodu člověka, a z ní vyplývající důležitost lidské nápravné aktivity navazuje na tradice české reformace (zejména Jednoty bratrské), zatímco se významně odlišuje od luterského důrazu na sola fide, reformované koncepce predestinace, ale také hypertrofovaného katolického důrazu na význam skutků, jenž v praktické rovině často přerůstal ve skutkařství. Nejen tímto svým pojetím se Jan Amos staví nad všechny jmenované konfese. Cílem příspěvku se bude na základě analýzy Komenského textů zamyslet nad oprávněností závěrů českých historiků, a především Josefa Války, jenž v návaznosti na myšlenky polsko-britského historika Leszka Kołakowského chápe postoje J. A. Komenského přímo jako typickou ukázkou koncepce bezkonfesijního či nadkonfesijního křesťanství. Na základě analýzy Komenského teologických stanovisek pak bude v závěru příspěvku učiněn pokus o zasazení díla Jana Amose do kontextu myšlení české reformace, ale také o komparaci jeho postojů s učením tří hlavních konfesí, jež spoluurčovaly intelektuální vývoj Evropy 17. století.

Konfese jako obranná strategie žen obviněných z infanticidy v 16.–17. století

Mgr. Pavel Stuj (Univerzita Palackého v Olomouci, katedra historie)

Infanticida je typem kriminality, která je tradičně spojována s reformací a jejím podílu na zpřísnění dohledu nad sexuálními delikty. V příspěvku se pokusíme odpovědět na otázku, jaké byl vlastně vliv reformace na proces, který nazýváme "objevení infanticidy v 16. století"? Stíhání tohoto deliktu totiž nebylo ovlivněno jen protestantskou morálkou, ale vliv měly i další faktory jako recepce římského práva nebo urbanizace. Tyto faktory způsobily, že se dříve částečně přehlížený delikt stal závažným hrdelním zločinem. Na příkladu pramenů různého typu, které byly rozšířené v prostoru zemí Koruny české (pamflety, letáky, vyšetřovací protokoly, preskriptivní literatura) si můžeme ukázat, že střet různých konfesí často sloužil v případech infanticidy jako záminka pro usmrcení nechtěného dítěte. Střety mezi luterány a katolíky (podobně jako anabaptisty a anglikány na území Anglie) se promítal jak do moralistických funkcí pamfletů, tak i do obranných strategií obviněných žen. Za pomoci přístupů historické antropologie, či gender history se zaměříme na význam konfesijní identity při vyšetřování tohoto činu.

Obchod s uměním jako zdroj historického poznání

Garantující: prof. PhDr. Lubomír Slavíček, CSc.; Mgr. Robert Mečkovský, Ph.D.

Obchod s uměním, který doprovází tuto formu lidské tvořivosti od jejího počátku, se stal v průběhu století specifickým fenoménem, umožňujícím badatelům formulovat a zodpovídat otázky, jež by v odlišném kontextu vůbec nevznikly. Prameny a data z prostředí uměleckého obchodu jsou nedocenitelným zdrojem informací pro rozmanité historické, uměleckohistorické či sociologické disciplíny. Vedle tázání se po uměleckých dílech a jejich tvůrcích vstupují do našeho zorného pole též postavy prodávajících a kupců s komplexem jejich motivací, možností a omezení. Důležitým faktorem se stává i prostředí a způsob směny – ať už se odehrává v ateliéru umělce, na prodejní výstavě, v galerii nebo staletí po smrti tvůrce v aukční síni. Okamžik prodeje je často jedinou chvílí, kdy je dílo přístupné veřejnosti, než se opět skryje v soukromém vlastnictví sběratele. V okamžiku směny dojde k ocenění uměleckého díla a jeho prostřednictvím i tvůrce a jeho uměleckého okruhu. Svou nezastupitelnou roli hraje i strategie prodeje, dobově podmíněný zájem a ekonomická situace. Údaje o prodeji starého i soudobého umění vypovídají o dobové mentalitě i situaci různých vrstev konkrétní společnosti. Připravované setkání by mělo pomoci zmapovat badatelské aktivity na tomto poli a vytvořit prostor pro prezentaci nových poznatků a výzkumných metod spojených s tématem. Předmětem zájmu nejsou jen historické formy uměleckého obchodu, ale též jeho současnost. Vedle badatelů, působících na akademickém poli a v paměťových institucích, jsou zvaní též komentátoři současného trhu s uměním.

Obchod s uměním v době války

Prof. PhDr. Lubomír Slavíček, CSc. (Filozofická fakulta Masarykova univerzita Brno, Seminář dějin umění)

Príspevek se s využitím drobných zpráv i rozsáhlejších úvah publikovaných publicisty a výtvarnými referenty zejména v dobových vídeňských a pražských, novinách a časopisech, dále informací obsažených v dochovaných katalogích vídeňský, budapešťských a pražských aukčních domů a souhrnných přehledů o uskutečněných aukcích a na nich dosažených cenách, respektive ve vzácně dochovaných archivních dokumentech (korespondence, deníkové záznamy, doklady o nákupech) zaměří na objasnění, jakým způsobem v obdobích 1. a 2. světové války fungoval v letech 1914–1918 a 1939–1945 tehdejší trh s uměním, zejména jakým způsobem ekonomická, případně politická situace ovlivňovala vznik a případně zánik obrazových sbírek. Zaměří se i na sledování otázky cenové hladiny a cen, které byly obchodníky, případně výkonnými umělci za nabízená výtvarná díla požadovány. Na několika vybraných příkladech vybraných ze středoevropského prostředí (Vídeň, Brno, Jihlava a Praha) se pak pokusí ozřejmit mentalitu obchodníků s uměním, výkonných umělců a různých typů sběratelů a zejména představit důvody, které ve válečných obdobích poněkud překvapivě vedly ke značnému rozmachu jak obchodních, tak i sběratelských aktivit.

Aukční trh s uměleckými díly v meziválečném Československu a jeho potenciál pro výzkum provenienční historie

Mgr. Robert Mečkovský, Ph.D. (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie FF UP)

Umělecké aukce meziválečného období zanechaly množství stop v písemných pramenech ve formě aukčních katalogů, účtů, korespondence, novinových článků a rozsáhlejších publicistických textů. Vysoká kvantita, kolísavá vypovídací kvalita a různorodost takovýchto zpráv nás staví před otázku metody jejich zpracování a kladení relevantních otázek. Vzhledem k

ekonomické povaze velké části těchto dat je nasnadě spojení kvantitativního přístupu s jeho kvalitativním vyhodnocováním v kontextu tehdejšího historického dění. Příspěvek bude čerpat z historie firem jako byla Antiqua, Umělecká aukční síň St. Budil, Galerie Dra Feigla, Mezinárodní umělecká aukční síň M. Goldbergová-Schlosserová, Umělecká aukční síň V. Hořejš, Umělecká aukční síň Z. Jeřábka, Krasoumná jednota, Maison antique, Rubešova galerie, Umělecké a aukční síně Slatner, Zástavní úřad, Aukční síň Hotel Šroubek, Topičův salon, Východoslovenské muzeum, Umělecká a aukční síň Rudolf Weinert a další. Prizmatem pohybu uměleckých děl na dobovém trhu lze sledovat změny struktury tehdejší společnosti vycházející z dějinných proměn doby. Studium uměleckého obchodu se tak stává dalším příspěvkem na cestě k porozumění tomuto historickému období v širších kulturně společenských souvislostech.

Galeristé ve službách státu: československá prezidentská sbírka a obchod s uměním

Mgr. Jitka Šosová (Národní galerie v Praze, Sběrka moderního a současného umění)

Předkládaný příspěvek se zaměří na srovnání procesu akvizic uměleckých děl pořizovaných českým odborem Moderní galerie a sbírkou výtvarného umění, která na Pražském hradě vznikala z podnětu prezidentů Tomáše Garrigue Masaryka a Edvarda Beneše. Předmětem zamýšleného srovnání je nejen tematické a chronologické vymezení konceptu sbírek zřízených a spravovaných oběma organizacemi, nýbrž také srovnání jejich institucionální struktury a byrokratických postupů v klíčových oblastech (např. požadavky na odborné vzdělání zaměstnaného personálu, účely dané instituce, předpisy upravující její působení) a to zejména s přihlédnutím k roli, kterou takové uspořádání přisuzovalo soukromým komerčním subjektům a konkrétním galeristům. Těžištěm předkládaného příspěvku je vztah obchodu s uměním a sbírkou umění budovanou na Pražském hradě a otázka, jak jeho podoba spoluutvářela proces jejího vzniku. Srovnání specifik formování hradní sbírky se zavedenými postupy obohacování kolekce Moderní galerie slouží zejména k přesnějšímu uchopení neobvyklých rysů hradního sběratelského počínu vycházejících z jeho hybridní povahy spojující charakteristiky sbírky veřejné stejně jako soukromé kolekce.

V. V. Štech a nákupy uměleckých děl pro Pražský hrad v letech 1921–1952

Mgr. et Mgr. Markéta Ježková (AV ČR, Ústav dějin umění)

Příspěvek se věnuje otázce, do jaké míry historik umění V. V. Štech ovlivnil podobu vznikající sbírky umění Pražského hradu v období mezi světovými válkami a krátce po nástupu komunistického režimu. V dané době byl pro Hrad zakupován reprezentativní výběr uměleckých děl z finančních prostředků tzv. Masarykova národního fondu. Z podnětu prezidenta T. G. Masaryka měl doplnit stávající menší soubor starých děl o dosud chybějící české umění 18. a 19. století, které by utvrzovalo vědomí velké kulturní minulosti českého národa a představovalo jeho kontinuitu veřejnosti i pracovníkům Hradu. Zásadní úlohu ve vyhledávání vhodných děl odpovídajících Masarykovým názorům hrál právě V. V. Štech. Zprostředkoval Hradu především nákupy od pražských galeristů a téměř ke každému dílu, které mělo být zakoupeno i z jiných zdrojů, napsal krátký posudek jeho kvality a důvodu zařazení do zmíněného reprezentativního výběru. Předmětem studia je soubor více než 150 listů, uložených v Archivu kanceláře prezidenta republiky a Archivu Pražského hradu. Dokládají Štechovo propojování komerční i odborné praxe, úzké provázání Masarykových názorů na výtvarné umění se Štechovými a v neposlední řadě i způsob konstrukce kánonu dějin umění 19. a počátku 20. století.

Obchod s výtvarným uměním jako obraz transformace české společnosti v letech 1989–2016. Kuriózní příklady výtvarné každodennosti

Mgr. Tereza Čapandová, Mgr. Tomáš Koudela, Mgr. Pavel Forman, M.A., Ph.D. (Ostravská univerzita, Filozofická fakulta – Katedra dějin umění a kulturního dědictví; Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta – Katedra výtvarné výchovy; Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta – Katedra výtvarné výchovy)

Určujícím identifikačním znakem soudobé výtvarné kultury je její provozní každodennost, jejíž – pět desítek let globálním výtvarným provozem zpevnované – kategorie vystupují v teoretickém diskurzu jako její signifikantní kvalitativní kritéria. Česká polistopadová výtvarná kultura se s fenoménem výtvarného provozu, jehož podstatnou součástí je obchod s uměním, vyrovnávala a vyrovnává s obdivuhodným nasazením. Obecně ustálené obsahy a formy výtvarného provozu se však jen stěží mohly přiblížit, ve své české mutaci a v předmětném období, svým globálním standardům. Obrat českého trhu s uměním je z poloviny jedné realizován v aukčních síních a z druhé v galeriích a u obchodníků se starožitnostmi. Tento příspěvek by byl rád nezjednodušujícím nazřením určitých specifických „kontaminací“ standardního obchodu s výtvarným uměním (prodej z ateliéru, privátní prodej, výměnný obchod ad.) mnohdy se jevících jen jako excesivní příklady seriózní výtvarné praxe nepřehlédnutelných autorských individualit: Jiřího Surůvky, Petra Lysáčka, Ivany Štenclové, Pavla Formana, Dana Trantiny, Petra Motyčky, Jiřího Petrboka, Romana Franty, Martina Kocourka ad.

Česká historiografie sportu: bilance, orientace, perspektivy

Garantující: prof., PhDr. Marek Waic, CSc; Mgr. Martin Pelc, Ph.D.

Pole historiografii sportu ovládají žurnalisté a autoři tzv. literatury faktu. Obdobně jako „velké dějiny“ překonávaly po roce 1900 nadvládu politických a vojenských dějin s velkými postavami a slavnými bitvami jako úhelnými kameny svého líčení, tak i současné české dějiny sportu dosud do značné míry lpí na „hrdinech“, jejich „velkých činech“ a „slavných zápasech“. Až na výjimky neexistuje alternativní akademický narativ. Rýsují se ovšem zajímavé podněty zejména v podobě studentských kvalifikačních prací. Také dějepisectví sportu je fascinováno kulturalistickými přístupy, ale na rozdíl od oblastí historiografie se starší tradicí postrádá solidní vědecké monografie (neřku-li syntézy) o většině zásadních problémů a kupodivu často i solidní faktografii. Poměrně uspokojivě jsou probádány snad jen dějiny Sokola, olympismu a menších dílčích témat (sportovní fotografie, architektura sportovních staveb, spartakiády, počátky fotbalu). Proč přes značnou společenskou popularitu fenoménu sportu nevstupuje akademická sféra do procesu historizace sportu tak, jako v případě jiných segmentů dějin? Jakým dílem dosud odborné dějepisectví přispělo k formování diskursu o historii sportu? Jakou roli zde sehrál společenský převrat roku 1989? Co z předchozího období si zachovalo svou hodnotu a co je pouhým ideologickým balastem? Jak integrovat dějiny sportu do velkých narací? Lze identifikovat v současné historiografii sportu určité trendy nebo jde o atomizované výzkumy bez hlubších souvislostí? Jaké je postavení subdisciplíny na historických pracovištích? Jak se za poslední čtvrtstoletí proměnilo? Kam krácejí a kam by měly kráčet české dějiny sportu?

Historie sportu v České kotlině včera, dnes a zítra

prof., PhDr. Marek Waic, CSc (Fakulta tělesné výchovy a sportu, Univerzita Karlova, Katedra základů kinantropologie a humanitních věd)

Příspěvek by byl věnován vzniku české historie sportu a jejím zakladatelům. Dále by se zaměřil na zkoumaná témata nejen ve společenském kontextu totalita versus demokracie, ale také vzhledem k okruhu badatelů, kteří se sportovní historií zabývají a pracovištím, kde působí. Zmínil by také publikační možnosti i vliv tlaku, který vytváří současná kritéria hodnocení vědecké činnosti. S tematickým zaměřením bádání souvisí též původnost, každé práce respektive, zda majoritně vychází z původního archivního výzkumu popřípadě vzpomínek pamětníků, nebo se již opírá o dílčí publikace. Každé téma si z nastíněného dělení, značné nevyrovnanosti rozsahu archivních fondů a dalších důvodů žádá "individuální" metodologický přístup. Při diskuzi o perspektivách české historiografie sportu se nevyhneme otázce, zda již nazrál čas na větší syntetické práce např. dějiny českého sportu a také nakolik je možné analyzovat problémy, které mají evropský či alespoň střeoevropský rozměr. To nás přivádí k možnostem mezinárodní spolupráce a k letmému srovnání s možnostmi a tematickým zaměřením rakouské, německé, polské, maďarské a slovenské historiografie sporu, přičemž s tou poslední jmenovanou urazila ta česká velký kus společné cesty.

Historikové umění a sport

Prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc. (Univerzita Palackého, Olomouc, Katedra dějin umění)

Přestože u počátků moderního českého sportu a tělesné výchovy stál historik umění Miroslav Tyrš, pozdější Tyršovi kolegové neprojevovali o sport téměř žádný zájem a stejně málo je upoutávalo zobrazování sportu ve výtvarném umění nebo například dějiny sportovní architektury. Přístup historiků umění ke sportovním tématům se tak donedávna odlišoval od přístupu

obecné historiografie, která se už v prozkoumávání dějin sportu a jeho kulturního významu může vykázat řadou pozoruhodných prací, a to především zásluhou Marka Waice. Jak se zdá, v několika posledních letech však i v historiografii umění nastal obrat. Jakožto editor dvou velkých monografií věnovaných sportovní tematice (*/Naprej/*, 2012), */StAr/t* (2016) seznámím účastníky panelu s jejich metodou či koncepcí a pokusím se poodkrýt pozadí vzrůstajícího zájmu historiků a historiček umění o dějiny sportu.

Byl Sokol "völkisch"?

Mgr. Martin Klement (Karlova Univerzita, Ústav světových dějin)

Sokol je dodnes utvrzovaným mýtem. Nedostává se studií, které by na sokolské hnutí nahlížely kriticky a věnovaly se dosud málo prozkoumaným tématům jako například genderu, festivům či recepci určitých osobností a událostí. Předkládaný příspěvek usiluje obohatit zkoumání o Sokolu rozborem sokolského světónázoru. Hagiografické a propagandistické spisy ze sokolského prostředí často sugerují představu o výlučně demokratických a humanitních idejích Sokolstva. Hlubší analýza výchovně-vzdělávací literatury ale prokazuje, že světónázor, který si každý Sokol měl osvojit, nebyl prostý antikatolických, antisocialistických, nacionalistických, militaristických, elitářských a podprahově rasistických postojů. Dokonce se zdá, jako by se oficiální světónázor Sokolů ve svých základních paradigmatech přibližoval světónázoru, který v Československu a Rakousku zastávaly radikální turnerské spolky a pro který německá historiografie užívá adjektivum "völkisch". V příspěvku bude provedena komparace světónázoru Sokolů se světónázorem německých "völkisch" turnerů a hledána odpověď na otázku, zda lze přídomek "völkisch", doposud asociovaný jen s německými nacionalistickými a rasově orientovanými organizacemi, aplikovat i na české prostředí. Tímto získává příspěvek vysoce aktuální náboj, neboť současná Česká obec sokolská navázala na tradici dřívějšího sokolského hnutí. Co vše převzala z jeho duchovního dědictví? A jsou hodnoty, ke kterým se hlásí, stále naléhavé? I toto jsou otázky, na které se příspěvek bude snažit dát odpověď. Svým přístupem, koncepčně a metodologicky napájeným z dějin idejí a dějin recepce, má potenci nejen vnést do bádání o Sokolu novou perspektivu, ale také podnítit k úvahám o dalším směru výzkumu i jiných tělocvičných organizací jako Orla či Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých.

„Gautschův výnos o hrách“ a rozmach sportu v českých zemích

Mgr. Martin Pelc, Ph.D. (Slezská univerzita v Opavě, Ústav historických věd)

Paul Gautsch byl možná největším dobrodincem českého sportu. Toto vědomě provokativní tvrzení ostře kontrastuje s pověstí politika, za jehož ministerského předsednictví byl v čase badeniovske krize roku 1897 vyhlášen výjimečný stav. Vychází ze zjištění, že ministerské nařízení o nepovinných pohybových hrách (tzv. Spielerlass) z roku 1890 mělo na sport v českých zemích zásadní formativní vliv. Neprojevalo se jen v nebývalém rozšíření spektra provozovaných odvětví, v popularizaci a zevšeobecnění sportu, jak by se dalo předpokládat. Díky němu vznikla i nejdůležitější scéna počátků českého sportu – soubor hřišť na pražské Letné, kolem jejichž krystalizačního jádra se koncentrovala další významná sportoviště – hřiště SK Slavie, AC Sparty Praha, DFC Prag nebo klusácká dráha. Díky osobnosti J. Klenky, zakladatele Spolku pro pěstování her české mládeže, vznikl jeden z důležitých styčných bodů mezi kontinentální tělocvičnou tradicí (Sokolem) a sportovním hnutím. Známost, ovšem zřídka připomínanou skutečností je, že s „Gautschovým výnosem“ souvisí i vznik autonomního českého olympijského hnutí. Jiří Guth-Jarkovský odcestoval na studijní cestu do Francie díky stipendiu rozvíjejícímu nařízení ministra kultu a vyučování. Příspěvek současně srovnává

recepti nařízení na vybraných středních školách Čech, Moravy a Slezska. Komparace jde i etnickým směrem: srovnává odlišný vývoj na českých a německých školách, jejichž pedagogové byli na rozdíl od českých inspirováni turnerským herním hnutím v sousedním Německu (vliv myšlení Emila von Schenckendorff).

Česká historiografie sportu: bilance, orientace, perspektivy

Garantující: prof., PhDr. Marek Waic, CSc; Mgr. Martin Pelc, Ph.D.

Pole historiografii sportu ovládají žurnalisté a autoři tzv. literatury faktu. Obdobně jako „velké dějiny“ překonávaly po roce 1900 nadvládu politických a vojenských dějin s velkými postavami a slavnými bitvami jako úhelnými kameny svého líčení, tak i současné české dějiny sportu dosud do značné míry lpí na „hrdinech“, jejich „velkých činech“ a „slavných zápasech“. Až na výjimky neexistuje alternativní akademický narativ. Rýsují se ovšem zajímavé podněty zejména v podobě studentských kvalifikačních prací. Také dějepisectví sportu je fascinováno kulturalistickými přístupy, ale na rozdíl od oblastí historiografie se starší tradicí postrádá solidní vědecké monografie (neřku-li syntézy) o většině zásadních problémů a kupodivu často i solidní faktografii. Poměrně uspokojivě jsou probádány snad jen dějiny Sokola, olympismu a menších dílčích témat (sportovní fotografie, architektura sportovních staveb, spartakiády, počátky fotbalu). Proč přes značnou společenskou popularitu fenoménu sportu nevstupuje akademická sféra do procesu historizace sportu tak, jako v případě jiných segmentů dějin? Jakým dílem dosud odborné dějepisectví přispělo k formování diskursu o historii sportu? Jakou roli zde sehrál společenský převrat roku 1989? Co z předchozího období si zachovalo svou hodnotu a co je pouhým ideologickým balastem? Jak integrovat dějiny sportu do velkých narací? Lze identifikovat v současné historiografii sportu určité trendy nebo jde o atomizované výzkumy bez hlubších souvislostí? Jaké je postavení subdisciplíny na historických pracovištích? Jak se za poslední čtvrtstoletí proměnilo? Kam kráčejí a kam by měly kráčet české dějiny sportu?

Modernizační model Hanze Ulricha-Wehlera a společensko-ekonomické proměny v pražské kopané před rokem 1914

Mgr. Petr Kužel (Národní technické muzeum, železniční muzeum)

Nejpopulárnější hra na světě pronikla na území Čech už v posledních desetiletích 19. století, kdy zejména v pražských městech a předměstích zařazovalo mnoho českých i německých sportovních spolků mezi své aktivity i tzv. „football“ původem z Anglie. Náhlé a dlouhotrvající přerušení pozitivního vývoje vypuknutím první světové války v létě 1914 a hluboké politické a společenské změny po skončení konfliktu izolovaly předválečné dění a vytvořily z něj unikátní reliktní prostředí, které představuje hlavní zdroj námětů přednášky. Sportovní výsledky však příspěvek ponechává stranou a na základě modernizačního modelu významného německého historika Hanse-Ulricha Wehlera popíše dobu po roce 1900, kdy dochází ke vzniku specializovaných klubů kopané, ke zrození profesionálního hráče na úkor nadšeného amatéra, dotváření loajalit k mužstvům na základě národnosti a společenského zařazení diváka nebo budování kvalitativně a rozměrově vyhovujících ploch, na něž se hra přesouvá z předměstských plácků. Nikdy nedošlo v historii sportu ke srovnatelně převratným změnám. Fotbal se stal společenským fenoménem.

Der Mitropa-Cup – Beginn des "modernen" Fußballs auf dem Kontinent

Dr. Stefan Zwicker, M. A. (RFWU Bonn, Institut für Geschichtswissenschaften, Abt. Osteuropäische Geschichte)

Der 1927 eingeführte Mitropa-Cup, hier der erste internationale Fußballwettbewerb, stellte in gewisser Weise den Beginn des "modernen" Fußballs auf dem europäischen Kontinent dar. Er brachte viele Neuerungen bzw. Weiterentwicklungen, die in eine Richtung führten, die in der Gegenwart nicht selten kritisch gesehen wird, aber eben kein Phänomen dieser Gegenwart ist, sondern deren Ansätze schon spätestens vor 90 Jahren zu verorten sind: Zu nennen wären: Kommerzialisierung (ein großes Unternehmen tritt als Sponsor auf und nutzt den Wettbewerb für Reklamezwecke, Spiele ziehen zuvor ungeschene Zuschauermassen an und werden deswegen in eigentlich für Fußball ungeeigneten Spielstätten wie dem Prager Masaryk-Stadion ausgetragen), Medialisierung (Übertragungen im Radio, damals eine ungeheure Attraktion), Internationalisierung (zunehmende Wechsel von Spielern und Trainern über Staatsgrenzen hinweg), Politisierung (diplomatische Verwicklungen, etwa nach Ausschreitungen bei Spielen tschechischer Mannschaften gegen Teams aus Italien oder Ungarn). Die ČSR bildete in jener Zeit mit Österreich, Ungarn und Italien (deren Vereine die wichtigsten Teilnehmer des Cups stellten) die Spitze des Fußballs auf dem Kontinent, man sprach auch vom "Donaufußball", der in diesen Ländern erfolgreich gespielt wurde. Die Prager Großklubs Sparta und Slavia gewannen den Pokal bis 1938 zusammen dreimal, die Einnahmen aus diesem Wettbewerb trugen auch dazu bei, dass sie im nationalen Fußball der Konkurrenz vollkommen enteilt. Der Beitrag will die wirtschaftliche, gesellschaftliche und politische Bedeutung des Spitzenfußballs in der Zwischenkriegszeit darstellen und auch auf den Forschungsstand zu dieser Thematik eingehen.

Zábava, či důmyslná represe? Poddajná těla, lední hokej počátků komunistické diktatury a biomoc Michela Foucaulta

Bc. Magdalena Vlasáková (Univerzita Karlova, Ústav českých dějin)

V současnosti lze na poli historie sportu hovořit o atraktivitě jistého průsečíku tělovýchovy, respektive sportu a politiky (James Riordan, Susan Grant, Sheila Fitzpatrick). Zahraniční historici sportu sledují jeho funkci v rozličných politických režimech, zaměřují se na jeho rasové a genderové rysy atd. Francouzští a němečtí neomarxisté dokonce hovoří o podobnosti mezi represivními aspekty moderního sportu a kapitalistické společnosti – mechanismy dozoru a disciplinace charakteristické pro tělovýchovné a sportovní aktivity se staly nástrojem uplatňování moci moderního státu a kapitalismu či národních hnutí vůči cvičícím, respektive sportujícím jedincům a kolektivům. Tělovýchova a sport jsou proto významným politickým tématem. Daným směrem cílí i navrhovaný příspěvek. Jeho záměrem je představit s využitím domácí matérie možnosti využití Foucaultova konceptu biomoci a politiky těla na poli sportovní historie. Navrhované téma se odvíjí od výzkumu, který vedu ve své diplomové práci („Bud' zdatný, buduj vlast, braň mír“ aneb tělovýchova a lední hokej v poúnorovém Československu). V jeho rámci se na příkladu ledního hokeje jednoznačně potvrzuje, že v případě československé poúnorové diktatury byl sport státem akcentovaným nástrojem produktivního formování (ale i ovládní) nového socialistického člověka ctícího, a tedy legitimizujícího novou socialistickou morálku, kolektivitu, socialistické vlastenectví a étos fyzického nasazení a pěstování zdravého, produktivního a poddajného těla. Teoretické teze budou propojeny s praxí odkazy k lednímu hokeji. Na něm byla přitom dosavadní domácí tvorbou demonstrována prakticky jen politická represe. Při tázání inspirovaném myšlenkami Michela Foucaulta však prosazovaná podoba ledního hokeje počátků komunistické diktatury potvrzuje politický význam přisuzovaný tělovýchově a sportu.

Proměny československého a českého sportovního publika od roku 1945 do začátku nového tisíciletí

Mgr. Jan Lomíček, Ph.D. (Národní muzeum, Historické muzeum)

Dvacáté století znamenalo v oblasti sportu výrazný přelom, řada sportovních odvětví prošla postupnou proměnou od amatérského trávení volného času po profesionalismus. Obdobně jako přístup samotných sportovců se měnilo i sportovní publikum, které je nedílnou součástí řady sportovních klání – vytváří nejen atmosféru, ale často ovlivňuje řadu dalších událostí na sportovním poli. Příspěvek se zaměří na proměny československého a českého sportovního publika po roce 1945. Do tohoto procesu zasáhl nejen samotný vývoj sportu, který přes deklarovaný amatérismus nesl i před rokem 1989 řadu profesionálních rysů, ale svůj vliv měly také vývojové procesy v oblasti médií či v oblasti politických dějin. Sportovní publikum tak prošlo transformací (použijeme-li fotbalovou terminologii) od legendárních „mužů v ofsidu“ po „dvanáctého hráče na hřišti“ či hůře po „přátele třetího poločasu“, jak se někdy sami titulují fotbaloví chuligáni. Problematiku proměn sportovního publika se příspěvek bude snažit rozebrat na základě sociologických přístupů, jakým je například teorie Pierra Bourdieu o vazbě preference sportu na příslušnost k sociální třídě.

Má historiografie církevních a náboženských dějin ujasněný předmět svého bádání? Specifika českého výzkumu religiozity

Náboženské pojmy pro současného člověka i současného historika

Garantující: Doc. PhDr. Jan Horský, Ph.D.; Dr. phil. W. Tomáš Pavlíček, Ph.D.

V posledním desetiletí v české historiografii výrazně vzrostl zájem o výzkum religiozity. Uplatňují se kvalitativní i kvantifikační metody, vstupuje se do interdisciplinárního rozhovoru se sociologií náboženství, antropologií a religionistikou, zaplňují se „bílá místa“ výzkumu různých epoch, lokálních souvislostí náboženského vývoje a církevního života v českých zemích. Jsou reflektovány diskuse o sekularizaci, (první a druhé) konfesionalizaci, nacionalizaci náboženství. Rozmanitost přístupů a četné historiografické výstupy opravňují debatovat, jak má česká historiografie ve výzkumu religiozity ujasněný předmět svého bádání? Některé práce tendují k církevním dějinám, aniž by bylo zřejmé, zda jde o dějiny církevních institucí a správy, anebo jestli se předpokládá nějak výjimečná role církevních útvarů a duchovenstva ve vztahu ke státu, společnosti, výchově či k procesům sekularizace, nacionalizace. Na druhou stranu práce věnované náboženské kultuře někdy opomíjejí kulturní, církevně správní, přírodní či klimatické podmínky, které ovlivňovaly náboženské jednání aktérů. Zkusme odlišit distinkci mezi viditelnými projevy náboženskosti a tím, kdy náboženské změny jsou výrazem jiných sociálních a habituálních potřeb. Zvláště v moderní době byla řada lokálních a konfesijních specifík překryta jednotícím narativem o rychle sekularizované české společnosti. Příležitostně se řeší otázka odkouzlení světa, náboženské intervence, forem a jejich adaptací. Do jaké míry souvisí život v jistotě a komfortu s poklesem náboženské intervence? Důležitým hlediskem je kontext náboženského vývoje střední Evropy v komparaci se západní Evropou. Je evidentní, že procesy nacionalizace, modernizace, sekularizace probíhaly ve střední Evropě jinak a zároveň různě. Různě se projevovatel vztah národní identity a náboženství v každodenním životě. Jak lze rozlišit legitimizační strategie uhájit náboženství důrazem na národ a opačně?

Zbožnost minulých dob jako metodologický klam historiografie?

doc. PhDr. Jan Horský, Ph.D. (FHS UK, Historický modul)

Vyjít lze od klasiků novokantovské filosofie. Ernst Cassirer mluví ve Filosofii symbolických forem o "procesu postupného projasňování ducha", Tento proces však vlastně probíhá dvojím způsobem: Prvý je ten, jenž má na mysli Cassirer, probíhající v čase od zrodu lidské kultury a spirituality k dnešku. Druhý je retrospektivní, proti směru času, tak, jak by jej šlo odvodit z Rickertových úvah o tom, že dějepisceví pojednává konkrétní podoby abstraktních hodnot: "dobrý", "krásný", "pravdivý" a "svatý". V retrospektivním smyslu v našem kulturním Zde a Nyní pomocí naší (nám přímo dostupné) zkušenosti hodnotové vazby (lze metodicky vyjít z Ricoeurova pojednání o pojmu prvotního hříchu) a pomocí abstraktních pojmů hodnot ("dobrý", atd.), zpětně (interpretativní) projasňujeme textové stopy minulosti, abychom bývalým, námi předpokládaným hodnotovým vazbám vtiskli jejich smysl (či význam) jednak jejich "identifikováním" jako "zbožné", "odkouzlené", "mystické", "spirituální" apod., a jednak jejich situováním do (vývojového) procesu (typu odkouzlení, spiritualizace, racionalizace, modernizace, sekularizace apod.) jako buď (ještě ne tak jasně a zřetelně zformulovaným) předstupňům našeho kulturního dneška, nebo jako protikladů dneška (typu: my bezbožníci – zbožný středověk). Otázkou tedy je, zda našimi analytickými kategoriemi nevnašíme do minulosti kvality, které v ní nebyly (či nemáme jistotu, že v ní byly)? To samé platí i o dalších kategoriích antropologie a sociologie náboženství ("hierokratický svazek", "církev", "sekta" apod.). Východisek úvah bude sociologie a antropologie náboženství vztažená k některým současným historiografickým textům.

Projevy náboženského života podle postavení jedince ve společnosti v 17. století

Mgr. Dana Procházková (Univerzita Karlova, Husitská teologická fakulta, Katedra historické teologie a církevních dějin)

Použila jsem strukturální analýzu pro stanovení projevů religiozity na základě společenského postavení jednotlivců. Čerpala jsem z díla Bohuslava Balbína a jeho současníků – jezuitských autorů – Jana Tannera, Jiřího Krugera a dalších. Sledovala jsem popis jednotlivých aktivit, ve kterých se projevovalo náboženské založení. Tyto osoby, pokládané za svaté, často chodili do kostela, modlili se katolické pobožnosti. Jejich religiozita se však také projevovala ve společnosti. Ženy se staraly o chudé a nemocné, kněží a jezuité šířili křesťanství mezi prostým lidem, panovníci spravedlivě vládli, biskupové pečovali o své ovečky. Tyto jednotlivé aktivity jsem srovnala a rozdělila podle jednotlivých ctností, které byly často uváděny na okraji textu. Došla jsem tak k popisu ideálních vlastností a náboženských projevů lidí, pokládaných za svaté, v jejich sociálním postavení. Jedná se o jakousi idealizovanou společnost, která však mnoho svědčí o očekávání autorů a jejich možných snahách o působení na společnost, neboť tato líčení podle mého názoru poté šířili v kázáních. Jednotlivé ctnosti jsou mimo jiné projevem působení sociální reality. Velká chudoba mnoha lidí vedla k projevům ctnosti milosrdenství, kterým se vyznačovaly obzvláště bohaté světice. Kromě biblického přikázání tak na projevy zbožnosti působila také společnost. Bylo třeba také šířit křesťanství, respektive katolické vyznání, mezi prostým lidem, čehož se ujímali také jezuité. Panovníci svým spravedlivým jednáním vytvářeli ideální společnost. Chtěla bych tyto křesťanské ctnosti dále zařadit do společnosti dané doby a určit, do jaké míry byly ovlivněny danou sociální realitou.

Vztah vrchnostenské správy k nekatolíkům v době toleranční na příkladu východních Čech

Mgr. Michal Severa (Státní oblastní archiv v Zámrsku, Oddělení správy archivních fondů a sbírek)

Príspevek se zaměří na vztah vrchnostenské správy k nekatolíkům ve východních Čechách v době toleranční, v kterém bude prezentován nový přístup k dějinám nekatolíků, a to prostřednictvím vývoje vztahů vrchnostenských úřadů, jednotlivých úředníků nebo samotných majitelů panství (nejmě šlechty) k nekatolickému obyvatelstvu (vyjma židů) ve vymezeném prostoru východních Čech (v historických krajích – Hradecký, Bydžovský, Čáslavský a Chrudimský). Vztahy budou sledovány od vyhlášení Tolerančního patentu v roce 1781, který nekatolíkům zaručil privátní vyznávání víry helvetského a luterského směru a zavedl tak možnost podávat prostřednictvím vrchnostenských kanceláří tzv. toleranční přihlášky, až do zániku patrimoniální správy. Vztahy vrchností se vskutku různily především v přístupu k podpoře nekatolických poddaných při budování tolerančních sborů a jejich budov (modliteben, far a škol), dále při (finanční) podpoře pastorů a učitelů a vůbec při samotné "trpěné" existenci minority nebo naopak alespoň "morální" podpoře této menšiny. Cílem příspěvku je zjištění, zachycení a specifikace vztahů vrchností k nekatolíkům ve vymezeném teritoriu a vymezené době především na základě pramenného výzkumu (fondy velkostatků) s ohledem na uzavřená teritoria jednotlivých panství. Výsledkem jsou tak dva "přístupy k tématu". Jednak ve formě nového pohledu na nekatolické obyvatele a dále zjištění rozsahu pravomocí vrchností v církevních záležitostech (v té době přenesená agenda státu).

Dějiny zbožnosti v oscilaci mezi historiografií, sociologií a antropologií

Mgr. Tomáš Malý, Ph. D. (Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav)

Navzdory již mnohokrát vysloveným pochybnostem ohledně využívání sociologických a antropologických metod v historickém výzkumu je zjevné, že adaptace zejména antropologických východisek v současné historické vědě kvete, alespoň co se týče dějin středověku a raného novověku. Skoro se zdá, že dochází k další fázi, kdy jsou otázky antropologie a sociologie přitažlivější než tradiční otázky historiografické (například v dějinách prostoru). Ve své úvaze se chci věnovat třem aspektům:

1. Jaké zásadní problémy jsou spojeny s využitím výše uvedených vědeckých přístupů při zkoumání středověké a raněnovověké zbožnosti?
2. Lze kvantifikovat zbožnost? A pokud ano, jaké informace kvantifikací získáme?
3. Především na příkladu výzkumu středověkých a raněnovověkých rituálů se pokusím ukázat, za jakých podmínek může být využití metod antropologie a sociologie smysluplné. Půjde mi hlavně o otázku pramenů a chronologie, resp. o problém diachronní a synchronní interpretace. U všech uvedených aspektů bych se rád zastavil u české historiografie a jejího dosavadního vyrovnávání se s těmito otázkami.

Konverze jako náboženský, historický, antropologický a sociální fenomén. Prameny, přístupy, otázky. Konvertovat: formy a kontext obrácení

Garantující: doc. Mgr. Ondřej Jakubec, Ph.D.; doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph.D.

Výzkum konverzí zažil v posledních dvou desetiletích zejména v západoevropských historiografiích nebývalý rozmach, který souvisí s recentním zintenzivněním výzkumů předmoderní a moderní religiozity, ale také s tím, jak se v moderní společnosti aktualizovalo téma vnitřního obrácení a vstupu do církve či přestupu od jedné konfese k jiné. Cílem panelu je vzbudit v domácí historiografii diskusi na toto dosud spíše marginálně zastoupené téma. Klíčová témata: konverze a konfese, konfesní ambivalence, mnohoznačnost a pluralita; vztah konverze, náboženské integrace a jinakosti; možnosti a limity rekonstrukce individuálního příběhu konverze ve starších a novějších dějinách (motivace, zkušenost, prožívání, zakoušení); limity studia vnitřních světů konvertitů v různých typech pramenů, význam a úskalí pramenů osobní povahy; studium reprezentací konverze a náboženské identity v písemných, ikonografických aj. pramenech, jako i v architektonickém, liturgickém a veřejném prostoru, dobové utváření obrazu konvertity v různých konfesních prostředích, medializace konverze a propagace.

Konverze a jednota církve v 11. a 12. století

Mgr. Hynek Votoček (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie)

Tématem příspěvku je problematika konverze v kontextu církevních reforem v 11. a 12. století. V odborné literatuře o středověku se problematika konverze objevuje většinou v souvislosti s vnější hranicí křesťanství, tzn. v rámci interakce křesťanství s pohanstvím, islámem a judaismem. V 11. a 12. století má však tato oblast poměrně marginální význam ve srovnání s procesy, které se odehrávají bezpečně hluboko uvnitř. Zdánlivě paradoxně je právě v období, kdy v Evropě v podstatě absentuje významnější náboženská alternativa, konverze hojným jevem a právě tak hojně se reflexe tohoto jevu vyskytuje v pramenech. Lze říci, že kontext reformních hnutí v 11. a 12. století fenomén konverze přímo podněcuje. Nositelé reforem jsou sami často "konvertity", prosazování reforem, tj. nápravy světského i řeholního kléru, je svým způsobem

voláním po konverzi a příznivou odezvu nachází ve velké míře právě díky tomu, že apeluje na potřebu konverze, která je integrální součástí křesťanského náboženství ne-li významnou složkou lidské psychiky vůbec. Konverze ale zároveň vystavuje křesťanskou církev, konkrétně její jednotu, zátěžovému testu ve chvíli, kdy reformní impetus odeznívá, reforma vstupuje do fáze konsolidace svých výdobytků a přechází na "běžný režim". Můj příspěvek se zaměřuje především na tento moment, tj. na kapacitu církve vstřebat fenomén konverze a na strategie, které byly za tímto účelem vyvinuty. Pokud jde o relevantní odbornou debatu, cenných výsledků bylo dosaženo v rámci teologie, sociologie a antropologie. Hlavní slabinou historiografie je přehlížení této diskuse, resp. její kusá, jednotlivostmi přehnaně fascinovaná či vychytralá recepce. Mou ambicí je dosažení smysluplné a plodné součinnosti různých odborností pro téma.

Konverze a rekonverze sakrální architektury v konfesijních kulturách raného novověku

doc. Mgr. Ondřej Jakubec, Ph.D. (Masarykova univerzita, Seminář dějin umění)

Fenomén „konfesijní architektury“ představuje z hlediska vnímání konfesijní identity sakrálních objektů v jednotlivých konfesijních kulturách osobitý historický problém. Tato problematika bude úžeji představena v souvislosti s „konverzemí“ a „rekonverzemí“ těchto staveb, ke kterým docházelo v průběhu 16. a 17. století ve středoevropském prostoru na obou stranách konfesijní hranice. Zkoumání konverzí sakrálních architektur, jako jednoho z klíčových manifestačních a referenčních prvků konfesijní identity, je možné na pozadí různých konfesijních kultur sledovat v několika rovinách, v tomto příspěvku bude proces konfesijní konverze kostelů vnímán především jako sociální problém. Souvisí to s tím, že náboženský život, který se koncentroval kolem sakrálních staveb, se primárně nevyjadřoval osobitými uměleckými formami, ale spíše systémem zvyků, rituálů, liturgie a dalších společensky a kulturně definovaných aspektů. Konverze sakrální architektury proto nelze sledovat jen na úrovni proměny staveb, ve větším či menším rozsahu či v rozličných formách, ale i jako náboženský a sociální proces, který byl programově zaměřen na vybudování nového náboženského prostoru pro komunitu věřících. V takovém případě je třeba se zaměřit i na princip *damnatio memoriae* (spojený i se sepulkrálními a memoriálními monumenty a fundacemi), či na fenomén ikonoklasmu (protestantského i katolického). Pozornost proto bude systematicky zaměřena na katolické i nekatolické oblasti před, v průběhu a po třicetileté válce, se zaměřením na české země, ovšem s nezbytnými komparačními analogiemi ve středoevropském rámci, kde na obou konfesijních stranách docházela k různě proměnlivým konverzím sakrálních prostor.

Monumenty konverze

doc. PhDr. Michal Šroněk, CSc., PhDr. Kateřina Horníčková, Ph.D. (Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích)

S proměnou konfesní situace v Čechách a na Moravě po roce 1620 nabrala veřejná propagace katolické víry na intenzitě. Vítězství katolicismu demonstrovalo množství monumentálních památek a mikroarchitektur (oltářů, průčelí fasád, nápisů na průčelí, soch a schodišť), které byly v průběhu 17. století osazeny na klíčová místa městské topografie. Část z nich kladla zvláštní akcent na (hlubší) konverzi dříve nekatolického obyvatelstva. V příspěvku se zamyslíme nad památkami, které – dle našeho čtení – vyjadřují přímou výzvu ke konverzi v daném lokálním kontextu, nad rétorikou jejich zpracování, ale též nad výpovědními možnostmi uměleckohistorického materiálu a limity našich interpretací v tomto směru. Budeme argumentovat, že v našem případě půjde často o nepřímá vyjádření, tedy vyjádření pomocí metafor, apelací, určitých témat a případně gest, které měly oslovit diváka a iniciovat jeho cestu ke vnitřní

konverzi. Podíváme se na společnou rovinu symbolické komunikace těchto památek a pokusíme se vysledovat určitá modelová řešení vyplývající z tohoto zadání a akcentů komunit, které je objednávaly (řády), a na často odkazovanou eschatologickou rovinu těchto památek.

Náboženské praktiky a liturgie – jsou nástrojem zbožnosti, nebo výzkumu církevních dějin?

Dr. phil. Tomáš W. Pavlíček, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Oddělení osobních fondů)

Rostoucí zájem o výzkum religiozity v českých zemích s sebou nese otázku, jak má historiografie ujasněný předmět svého bádání. Autor dává k úvaze jednu z možností, a sice zohlednění systému a fungování náboženských praktik, které lze třídit na praktiky

a) intervenční,

b) diskursivní,

c) odvozené, jež regulují chování (srov. Martin Riesebrodt, *Cultus und Heilsversprechen. Eine Theorie der Religionen*, München 2007).

Jejich platnost je religionisticky vzato univerzální, lze je empiricky zkoumat a mají historický vývoj. Jejich prostřednictvím člověk intervenuje u nadpozemských mocností ve věci spásy, zdraví a ochrany. Jsou důležité z hlediska každodennosti, mohou probíhat ve vlnách (reakce na pohromy a krize) a konvenují s lokálními klimatickými a hospodářskými podmínkami. Autor se zaměří na problém proměn lidové zbožnosti v 2. polovině 19. století vůči novým trendům (národní agitace kněží) a náboženským normám (osvícenské, dogmatické, ultramontánní, křesťansko-sociální). Jaká očekávání a naděje vzbudil klérus novými akcenty? V čem docházelo k napětí? Klesala nutnost intervenovat? Vyvolaly nacionálně agitační, nebo antiliberální snahy kléru protichůdné reakce laiků?

Barokní poutní místa – zóna badatelských apriorit?

Mgr. Martin Gaží (Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích)

V posledním čtvrtstoletí bylo publikováno významné množství materiálových studií, komparativních exkurzů i syntetických přehledů zabývajících se předmoderní zbožností i fenoménem poutních míst. Přestože je interpretační základ těchto odborných prací až překvapivě různorodý, čemuž odpovídá i vyznění jednotlivých studií, nad různicí ve výběru a způsobech zpracování pramenů, stejně jako nad možnými cíli výzkumů se diskutuje jen minimálně. Standardizovaná metodologická výzbroj jednotlivých oborů a světonázorová zakotvenost jednotlivých autorů se tak proměňuje v základní a často i jediný vysvětlující argument, k němuž jako by už nebylo co dodat. Pestrost stýkání a potýkání vedoucí k hledání hlubších rovin interpretace je nahrazena lhostejnou paralelitou výpovědí, vzájemně se odlišujících zejména tím, pro koho jsou texty určeny či (vyhroceněji řečeno) komu mají konvenovat. Diskusní příspěvek upozorní na některá různočtení zejména v oblasti výzkumu barokních poutních míst (kupř. historie × paměť, uzavřenost konfesního pojetí × bezbřehost neukotveného výkladu, synchronnost × sled změn, společensky víceméně akceptovaná památkovost × církevní pojetí užitečnosti). Autor nezastírá, že do budoucna nepovažuje za nosný koncept „lidové zbožnosti“ – ani jako projevu přizpůsobivosti mas mocenskému tlaku, ani – naopak – jako výrazu svérázných etnických sklonů, ba ani – posunuto do zdánlivé bezkonfliktnosti – jako dokladu historie regionu. Je mu bližší výzkum pestrých, společensky většinou „zdola“ rostlých iniciativ, ať již jsou spojeny s volními akty jednotlivců či mechanismy udržování tradice v rámci konkrétních společenství. Místa kultu přitom považuje nejen za (nejednou i stereotypizovaný) znak jejich vztahu k Bohu, ale i projev živé symbiózy s krajinou, nástroj vnímavosti k lidským příběhům, místo setkávání a stimul sociální soudržnosti.

Sociálne a náboženské dejiny, rodné sestry či nepriatelia?

Mgr. Jakub Štofánik, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Oddělení edičně-badatelské)

Náboženské fenomény nemajú len výlučne politický či cirkevne inštitucionálny rozmer. Bádanie na poli religiozity otvára množstvo podobných či totožných otázok ako nastoľujú sociálne a kultúrne dejiny. To platí nielen pre obdobie stredoveku či ranného novoveku, ale aj v dobe priemyselnej revolúcie či v dnešnej spoločnosti. Domnievam sa, že je veľmi potrebné sledovať adaptáciu náboženstva na meniace sa podmienky, jeho mobilizačný potenciál naprieč spoločnosťou a premeny využívania náboženského jazyka a argumentov. Svojím príspevkom by som preto rád prispel k debate o štúdiu náboženských fenoménom ako sociálneho faktoru, ktorý utváral a utvára ráz spoločnosti. Som presvedčený, že vzťah náboženstva a modernej spoločnosti sa neodvíja v protiklade a omnoho viac ho môže charakterizovať paralelná transformácia pod vzájomným vplyvom. Okrem teoretizujúcich úvah sa zameriam na premeny vnímania charity a formovanie sociálneho myslenia i programu v jednotlivých náboženských komunitách. Pozornosť upriamim na štyri priemyselné mestá (Ostrava, Zlín, Kladno, Jablonec nad Nisou) v časovom horizonte od konca 19. storočia do vypuknutia druhej svetovej vojny. Zaujímať ma bude reakcia robotníctva na sociálne snahy vychádzajúce z prostredia rozdielnych cirkví, či ich význam v procese emancipácie sa robotníctva.

Náboženství jako kulturně historický a jako historicko sociologický předmět

Miloš Havelka (Univerzita Karlova, FHS, Pracoviště historické sociologie)

Diskusní příspěvek poukazuje na dvě navzájem komplementární dimenze výzkumu náboženství z hlediska „historické sociální vědy“. Ta první, je silněji kulturně historická a je charakterizovatelná spíše kvalitativně. Pracuje s individuální kauzalitou historických procesů a objasňuje jí důvody zvláštního vývoje určitých sfér společenského, politického nebo hospodářského života. Příkladem takovéto analýzy je slavná stať Maxe Webera „Protestantská etika a vznik kapitalismu“. Ta druhá, historicko sociologická, je spíše kvantitativní a zjišťuje působení i vliv náboženství v různých segmentech společenského života v závislosti na jejich různém nasycení náboženskými institucemi, představami a hodnotami. Jako příklad může sloužit komparace různého působení náboženských představ a vlivu církve v různých uskupeních disentu v Česku, Slovensku a Polsku.

Auslaufmodell oder Innovation? Zum Bedeutungswandel archivalischer Quellen in der digitalen Welt

Garantující: Dr. Christa Irmgard Becker; Mgr. Zbyšek Stodůlka

Das Thema knüpft an das Diskussionspanel "Fontes prohibiti. Situační zpráva pro 21. století (Fontes prohibiti. Fortschrittsbericht für das 21. Jahrhundert)" an und beschäftigt sich mit der Aussagekraft und der Nutzung der Archivalien durch die Geschichtswissenschaft in der digitalen Welt. Die fortschreitende Digitalisierung und Informatisierung der Gesellschaft erfordert die Verfügbarkeit der Informationsobjekte unabhängig vom Lagerort. Archive haben in die online-Bereitstellung der Findmittel und die Digitalisierung der am häufigsten nachgefragten Bestände investiert, um den Zugang zu den Quellen zu erleichtern. Eine neue Herausforderung ist der Wandel der Forschungserwartungen. Die Erwartungen an die öffentliche Zugänglichkeit der Verwaltungsinformationen und an die Kontrollierbarkeit der Verwaltung führen zu einem Bedeutungswandel der archivalischen Quellen. Sie werden nicht mehr als Forschungsobjekt, sondern als leicht zugängliche Information wahrgenommen, deren Ursprung nicht relevant ist. Zeitlich begrenzte Forschungsprojekte, die aktuelle Hochschulbildungsreform oder immer mehr historisierende Sozialwissenschaften sind beispielhaft für diese These. Eigenständige Recherche in den Archiven ist vielen Forschern nicht mehr geläufig, deshalb vermeiden sie die Nutzung im Archiv oder hängen vollständig von der Beratung durch die Archivare ab, die die Heuristik übernehmen. Hier können forschungsethische und ergebnisorientierte Fragen gestellt werden. Eine Tiefenerschließung, die die Recherche erleichtert, ist wegen fehlender Ressourcen nicht umsetzbar. Abhilfe können einerseits Vorgangsbearbeitungssysteme in der Verwaltung und andererseits Kooperationen der Kultureinrichtungen sein, um Synergieeffekte beim Umgang mit den Informationsressourcen zu erzielen. Wie können Archiv- und Geschichtswissenschaft zur Präsentation und Nutzung der Archivalien in der Forschungspraxis beitragen? Entwickelt sich durch Nutzung leicht erreichbarer Informationsressourcen und Vermeiden von forschungsanspruchsvollen Archivquellen ein selektives Geschichtsgedächtnis?

Vorgefertigte Geschichte. Archive in der Flut der Informationsgesellschaft

PhDr. Ing. Milan Vojáček, Ph.D. (Národní archiv)

Es gibt ein bestimmten Trend in dieser Zeit: die Flucht aus der postmodernen existenzialen Angst, die aus der unübersehbaren Gegenwärtigkeit stammt, zur Konstruktion der Geschichte oder besser Konstruktion der geschichtlichen Episoden. Dieser Trend ist von fundamentaler Lösung durch Orientierung und unkritisches Zutrauen an virtuelle Welt der digitalen Quellen (hoffentlich sind auch Archivquellen dabei) begleitet. Bei der Erzeugung dieser digitalen Welt, die auf ersten Blick einfach zur Hand ist, nehmen auch traditionelle kulturelle und wissenschaftliche Institutionen teil. Was für eine Rolle für heutige Informationssuchende sollten die Archive spielen? Die meisten Archivquellen werden niemals ein Teil der virtuellen Welt. Beim on-line Angebot verschiedener Gedächtnisinstitutionen handelt es sich oft um Einzelteile, es fehlt Kontext und die traditionelle Quellenkritik ist fast verhindert. Der Forscher ist auf Werkzeuge des Datenanbieters angewiesen und die Illusion der vernetzten Datenquellen führt vielmehr zur Zersplitterung und Diskontinuität. Wer und nach welchen Kriterien entscheidet jetzt und in der Zukunft entscheiden wird, welche Quellen digitalisieren? Ist das primär Nachfrage von Historikern oder das Angebot von Archiven? Konkurrieren sich die Institutionen in der digitalen Welt? Die Archive sollten sich nicht abschotten, Digitalisierung zur Anfrage neuer Zielgruppen ausnutzen und in gegenseitiger Kooperation der Institutionen auch neue Wege (z.B. Citizen Science) zur aktiven Präsentation ihrer Quellen eröffnen.

Virtuelle Sammlungen – Herausforderung der heutigen Erschließung und die Veränderungen des Forschungsalltags

Dr. Karl Heinz (ICARUS–International Centre for Archival Research)

Das International Centre for Archival Research (ICARUS) ist mit über 170 Partnern in 33 Staaten eines der größten internationalen Archivnetzwerke. ICARUS selbst betreibt selber drei große Webportale, über welche unterschiedliche Quellengattungen online präsentiert werden. Monasterium (www.monasterium.net) beinhaltet mittelalterliche und frühneuzeitliche Urkunden, Matricula (www.matricula-eu) publiziert Kirchenbücher fünf europäischer Diözesen und die Topothek (www.topothek.at) vermittelt historisches Quellenmaterial zur Dorf- und Gemeindegeschichte. Speziell Monasterium sieht sich mit seiner Aufgabenstellung und seinem Angebot an der Schnittstelle von historischer Forschung, Lehre und öffentlichem Interesse. In diesem Spannungsverhältnis hat sich Monasterium technisch und inhaltlich zu dem entwickelt, was es heute ist. Im Zuge der Präsentation sollen die Erfahrungen der vergangenen 15 Jahre seit Projektbeginn geteilt werden. Dabei wird sowohl auf den status quo eingegangen als auch auf die Perspektiven und Anforderungen der Zukunft Bezug genommen werden. Darüber hinaus soll auch am Beispiel von Matricula verdeutlicht werden, welche Veränderungen des Forschungsalltags die massenhafte Präsentation digitaler Inhalte innerhalb sehr kurzer Zeit bewirkt hat.

Stolpersteine auf dem Weg der Archive in die digitale Zukunft. Eine leicht skeptische Betrachtung aus der Perspektive von Archiv bezpečnostních složek (ABS)

Mgr. Ondřej Matějka (Ústav pro studium totalitních režimů)

Es liegt in der Natur der Bestände von Archiv bezpečnostních složek, in dem Dokumente der Sicherheitskräfte der kommunistischen Diktatur zu finden sind, dass man diese so weit und so schnell wie möglich der breiten Öffentlichkeit zugänglich machen möchte. Daher gehört die Digitalisierung seit der Gründung des Archivs in 2007 zu einem Grundtenor. Doch die beinahe zehnjährige Erfahrung mit der Digitalisierung im ABS ist eine sehr gute Fallstudie, an der man sowohl die Gelegenheiten der Digitalisierung als auch alle mögliche Hürden, die bei dem Weg der Archive in eine digitale Zukunft zu überwinden sind. Es gilt vorerst nämlich einige „Kinderkrankheiten“ der Digitalisierung zu bewältigen, beispielsweise muss die Qualität der Scans ein bestimmtes Niveau haben oder muss der on-line Zugang allen Ansprüchen der Gesetzgebung gerecht werden. Der folgende Schritt wäre eine fortgeschrittene Arbeit mit Metadaten, davon ist man – zumindest in ABS – von einer erfolgreichen Umsetzung noch ein Stück weit entfernt. Doch auch wenn man all die technischen und organisatorischen Herausforderungen der Digitalisierung beherrscht, bleibt nach wie vor die Frage – wird dadurch die Rolle des Archivs wirklich verändert? Bzw. sollen sich die Archive verändern? Es ist schon ohne Zweifel, dass sich auch Archive den Herausforderungen der digitalen Welt stellen müssen. Doch – sollte man sich nicht noch etwas mehr Zeit nehmen, um eine wirklich wohl überlegte Reaktion auf den Tisch zu legen?

Archivare und Historiker in der digitalen Welt – eine funktionierende Beziehung?

Dr. Irmgard Christa Becker (Archivschule Marburg-Hochschule für Archivwissenschaft)

Archive bieten Online-Findmittel, Digitalisate, spezifische Informationsportale und nutzen web2.0 Medien zur Kommunikation mit ihren Nutzern. In wenigen Jahren werden sie genuin digitale Quellen bereitstellen. Das wird die historische Forschung radikal verändern. Kennen und nutzen die Historiker die Angebote der Archive? Entsprechen Sie den Anforderungen

ihrer Forschungsvorhaben? Sind sie auf die Nutzung genuin digitaler Quellen vorbereitet? Haben sie sich gar von der Nutzung archivalischer Quellen verabschiedet? In diesem Beitrag soll anhand von Angeboten deutscher Archive und auf der Grundlage bestehender Projekte der digitalen Geschichtswissenschaft beispielhaft untersucht werden, ob die Archive die Historiker als ihre wichtigste Zielgruppe mit ihren Angeboten erreichen. Darüber hinaus soll ausgelotet werden, wie sie ihre Angebote an neue Anforderungen anpassen können. Müssen sie völlig neue Angebote, beispielsweise bei der Beratung der wissenschaftlichen Benutzer entwickeln? Brauchen sie neue Kompetenzen, um künftige wissenschaftliche Nutzer zu den neuen Quellengattungen hinzuführen. Anhand der Ergebnisse soll skizziert werden wie durch eine verstärkte Zusammenarbeit die Bedürfnisse der Historiker und die Überlegungen der Archive zusammengeführt werden können.

Čechoslovakismus I. Od Kollára k Masarykovi: Propaganda a společnost

Garantující: PhDr. Michal Kopeček, Ph.D.; Prof. Vratislav Doubek, Ph.D.

Reflexia hospodárskej roviny česko-slovenských vzťahov na stránkach časopisu Prúdy 1909–1914

Mgr. Dominika Borbélyová (Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav politológie)

Príspevok sa tematicky zameriava na hospodárske aspekty myšlienky československej vzájomnosti a spôsob jej prezentácie na stránkach časopisu Prúdy – revue mladého Slovenska v období od začiatku ich vydávania do vypuknutia prvej svetovej vojny (1909–1914). Vedec-kí bádatelia pristupovali k výskumu československých vzťahov z obdobia pred vznikom prvej ČSR predovšetkým zo zreteľom na ich národno-politické a kultúrno-vzdelávacie aspekty. Predkladaná práca si však kladie za cieľ sledovať otázky československých vzťahov výlučne z ekonomického hľadiska, pričom sa bude orientovať na spôsob poňatia tematiky časopisom Prúdy. Ten už vo svojich prvých ročníkoch venoval pozornosť slovenským hospodárskym otázkam, najmä v súvislosti so zvýšeným záujmom českých podnikateľov o Slovensko. Príspevok chce analyzovať, akým spôsobom redaktori Prúdov vo svojich článkoch reflektovali zámery českých finančných kruhov o prienik do slovenského prostredia a zároveň chce preskúmať vlastné návrhy prúdistov na konkrétnu realizáciu českej finančnej podpory slovenským podnikateľom, ale aj slovenskému obyvateľstvu. Zámerom príspevku je upriamiť sa na oblasť hospodárskej spolupráce, ktorú prúdisti vnímali ako jeden z dôležitých aspektov československej vzájomnosti, všímať si rôzne podoby vnímania tejto spolupráce, ale tiež to, do akej miery sa javila byť predpokladom pre budúcu spoluprácu politickú.

Česko-slovenské vzťahy v druhej polovici 19. storočia medzi bežným obyvateľstvom

Mgr. Zuzana Kudzbelová (Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Katedra histórie)

Príspevok nadväzuje na tézu, ktorú v súvislosti s výskumom česko-slovenských vzťahov načrtol už pred vyše ako dvadsiatimi rokmi na konferencii v Ostrave slovenský historik Ľubomír Lipták. Ten poukázal na fakt, že síce k česko-slovenským vzťahom existuje množstvo prác, ktoré ich rekonštruujú z politickej, hospodárskej, kultúrnej či medzilidskej roviny, napriek tomu sú stále prezentované iba z pozície ľudí, ktorí disponovali príležitosťami na vyjadrenie svojich názorov. Lipták zdôraznil, že obyvatelia Slovenska a Českých krajín sa stýkali nielen ako Česi a Slováci, ale aj ako habsburskí poddaní alebo rakúski či uhorskí občania monarchie. Stretávali sa nielen cez Martin a Luhačovice, ale aj cez Viedeň, inokedy cez Budapešť či Prahu. Tento postreh k česko-slovenskej otázke nebol dodnes žiadnym výrazným spôsobom rozpracovaný. Cieľom predkladaného príspevku je preto priblížiť možnosti skúmania česko-slovenského vzťahu v druhej polovici 19. storočia z pozície ľudí, ktorí nemali toľko príležitostí svoje názory, túžby, predstavy formulovať. V jeho úvode sa autorka zameriava na zhodnotenie pramennej základne a na metódy bádania, ktoré je možné uplatniť pri tejto téme. Následne sa pozornosť presúva na problematiku intenzity, spôsobov a charakteru stretávania sa bežného obyvateľstva z oblasti Slovenska a Českých krajín a úrovne ich vzájomného poznania. Záver prináša informácie o limitoch výskumu danej problematiky vo vytýčenom období.

Konverze jako náboženský, historický, antropologický a sociální fenomén. Prameny, přístupy, otázky. Psát o konverzi: média a historiografie

Garantující: doc. Mgr. Ondřej Jakubec, Ph.D.; doc. Mgr. Radmila Pavlíčková Prchal, Ph.D.

Křesťan, Turek nebo Žid? Postava konvertity na anglickém jevišti 1580–1640

Mgr. Hana Ferencová (Univerzita Palackého, Katedra historie)

Období konfesijní nestability v Anglii v 16. století končilo postupným upevňováním protestantismu po nástupu královny Alžběty I. na trůn. Předchozí časté obraty ve víře dané vyznáním panovníka ovšem otevřely otázku konverze, která se v 16. století a první polovině 17. století stala rozšířenější a tudíž mnohem diskutovanější problematikou. Změna náboženství byla navíc podpořena rozmachem objevných cest a zahraničním obchodem, což značně rozšířilo kontakt s cizími zeměmi v kulturně-náboženské oblasti. Divadelní scéna jako jedno z významných veřejných míst hrála v alžbětinské a raně Stuartovské Anglii neopomenutelnou kulturně-společenskou roli. Důležitost divadla spočívala v jeho rychlé reakci na aktuální dobové problémy a na jevišti tak docházelo i k otevření otázky konvertování prostřednictvím dramaturgie této záležitosti. Z tohoto důvodu představuje raně novověké divadlo pozoruhodné médium, které umožňuje blíže pochopit, jak bylo utvářeno a ovlivněno vnímání konverze a konvertitů v řadách anglické veřejnosti. Otázka být křesťanem, či se stát Turkem nebo Židem se stala v době tzv. zlaté éry anglického divadla klíčovým nebo alespoň okrajovým námětem mnoha komedií a tragédií. Jejich komparace umožňuje představit a zhodnotit obraz konvertity tak, jak byl prezentovaný prostřednictvím alžbětinského a raně Stuartovského dramatu.

O stálosti a konverzi aneb Zikmund Scherertz radí roku 1623 pražským luteránům

doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph.D. (Univerzita Palackého, Katedra historie)

Luteránští kněží, vykázaní z měst pražských v říjnu 1622, reagovali na svůj nucený odchod několika spisy, v nichž se loučili se svými opouštěnými souvěrci, posilovali je ve víře a v obecné rovině také medializovali útlak luteránů v Čechách. Jedním z těchto tisků je i útěšný spis bývalého novoměstského faráře Zikmunda Scherertze (1584–1639) *Constatia veritatis evangelicae* (1623). Scherertzovým cílem bylo varovat bývalé farníky před nebezpečím konverze a poskytnout jim praktický návod pro každodenní chování v jinověreckém prostředí, aby v časech pronásledování a odloučení od pravých kněží zachovali víru a dosáhli tak spásy. Téma konverze prostoupilo od počátku reformace evropskou společnost v důsledku toho i její literaturu. Religiozita raněnovověkého člověka byla vystavena hledání spásy v konfesně nejednotném prostředí s alternativami a provázena obavami z věčného zatracení způsobeného volbou „špatné“ konfese. Změna vyznání je intenzivněji tematizována v rozličných literárních žánrech teologů i laických autorů, včetně širokého proudu nábožensky vzdělávací literatury. Příspěvek si klade za cíl na příkladu Scherertzova tisku analyzovat dobové chápání změny víry. Klíčová témata a otázky: hodnotový systém, v němž je konverze chápána, stálost a odpadlictví, nucení ke konverzi; obraz své a cizí víry, konstrukce pravosti a falešnosti, obraz rekatolizace, náboženského útlaku a mučednictví; škála prostředků, sloužících k věroučné disciplinaci, katechetické pasáže, modlitby, náboženská polemika, exempla.

Náboženské konverze v díle Historie církevní Pavla Skály ze Zhoře

Mgr. Tereza Lyčková (Univerzita Palackého, Katedra historie)

Problematika náboženských konfesí je v raně novověkých pramenech jejich autory reflektována v různé míře, způsoby a prostředky. Jedná se o prameny rozmanité povahy a vzniklé z řady důvodů. Za jeden z těchto pramenů lze považovat také rukopis Historie církevní Pavla

Skály ze Zhoře, který se pozornosti badatelů dosud těšil pouze okrajově, ačkoliv časově v díle pokrývá dějinné období z hlediska náboženské situace a konverzí významné. Zamýšlený příspěvek se zaměří na problematiku náboženských konverzí právě v tomto rozsáhlém rukopise, konkrétně na příkladu jeho třetího dílu věnujícího se událostem v letech 1516–1536. Zejména při líčení událostí těchto let, které lze považovat v rámci evropských církevních dějin vzhledem k tehdejšímu dění za přelomové, nemohl toto téma Skála ve svém díle opomenout. Pozornost bude zaměřena na to, zda a jak Skála prezentuje proměny náboženských konfesí jednotlivců, a v případě konverze vrchností či panovníků s tím spojené náboženské změny na jejich panstvích a územích. Ve spojitosti se zmínkami o konverzích bude sledován také způsob, jakým Skála s touto otázkou ve svém díle pracoval, jaké postavení a možnou roli mohly jím zmíněné konverze v rukopise hrát.

"Corde creditur ad justitiam, ore atem confessio fit ad salutem." Konvertita August Silný v pojetí Andrease Rässe

Mgr. Iveta Coufalová (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie)

Saský kurfiřt August Silný (1670–1733) byl v roce 1696 zvolen polským králem – předtím však musel konvertovat. Jeho rozhodnutí změnit vyznání z protestantského na katolické – což označoval za ryze soukromou záležitost – mu přineslo komplikace především v domácím Sasku, jež je tradičně považováno za kolébkou protestantismu. Jeho konverze se stala předmětem diskusí současníků a rovněž dalších generací, a tato problematika budí zájem i mezi historiky – i proto je zajímavá analýza díla, které Augustovu konverzi reflektuje s odstupem téměř dvou staletí: několikadílné kompendium *Die Convertiten seit der Reformation [nach ihrem Leben und aus ihren Schriften dargestellt]* (13 dílů, 1866–1880) zahrnuje ty, kteří přestoupili na katolickou víru – najdeme zde životní příběhy panovníků i prostých kazatelů. Ve druhé polovině 19. století se totiž mezi katolíky otázka konverzí a konvertitů opět dostala do popředí zájmu. Jistým způsobem se stala vyvrcholením této diskuse uvnitř katolické církve zmíněná práce štrasburského biskupa Andrease Rässe (1794–1887), Jehož postavení v rámci katolické církve (stoupenec ultramontanismu) a zároveň časová souvislost jeho díla s prvním vatikánským koncilem (1869/1870) byly specifické.

Římské právo v dějinách

Garantující: JUDr. Petr Dostalík, Ph.D.; Mgr. et Mgr. Terezie Pilarová

Bez znalosti římského práva by právnímu historikovi chyběl vstupní portál do katedrály právních dějin. Toto symbolické vyjádření poukazuje na význam římského práva pro studium právních dějin, jehož základy jsou pro právní historiky nepostradatelné. Právě z této skutečnosti vychází název panelu, který představuje interdisciplinární spolupráci vědních oborů – práva a historie. Rozdílný úhel pohledu odborníků z daných oborů nabízí komplexnější náhled na právně-historická témata, který je pro jejich plné pochopení nezbytný. Hlavním cílem panelu je posílit spolupráci mezi právníky a historiky, která je dosud nedostatečně rozvinuta, a to především prostřednictvím diskuzí nad představenými příspěvky. Pro témata příspěvků nejsou stanovena omezení předem určeným dějinným obdobím, právním odvětvím ani geografickým vymezením. Právní historikům se nabízí prezentace výzkumu před odborníky z obou vědních disciplín, stejně jako možnost ověřit si, zda je formulace daného příspěvku srozumitelná a fakticky správná v obou směrech a zároveň získat cenné podněty z obou oborů. Výstupem panelu bude z krátkodobého pohledu obohacení představených příspěvků o nové historické a právní aspekty, které by jinak autoři příspěvků jen velmi obtížně získávali, v dlouhodobé perspektivě pak navázání mezioborové spolupráce s možnými společnými výstupy a projekty.

Římské dědické právo

Mgr. Adam Talanda (Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta)

Dědické právo bylo nejkompaktnější součástí římského práva a dědění a přípravy na dědění v podobě pořízení pro případ smrti hrálo v životě římských občanů zásadní roli. Římské dědické právo se za trvání římského státu vyvíjelo a reagovalo na společenské změny. V archaickém římském právu se dědické právo zformovalo s ohledem na charakter římské rodiny, v jejímž čele stál pater familias s mocí nad ostatními členy rodiny. Dědění pak bylo především přechodem této suverénní otcovské moci, a s tím byl spojen také přechod náboženských povinností, a až jako důsledek tohoto přechodu postavení a moci zůstavitele na dědice nastával přechod majetku. Charakter dědického práva se pak v období klasického a poklasického práva měnil, až v právu justiniánském mělo dědění téměř výlučně majetkový charakter. Příspěvek přibližuje charakter římského dědického práva, které je základem dědického práva i v moderních evropských občanských zákonících. Sledovány jsou především změny charakteru dědického práva z přechodu osobního postavení zůstavitele na přechod majetkových práv a povinností zůstavitele.

Nepominutelný dědic jako omezení otcovské moci

Mgr. Iveta Talandová (PF UPOL, Občanského práva a civilního procesu)

Pojem nepominutelný dědic se objevuje již v římském právu, lze však říci, že zpočátku byla práva nepominutelných dědiců v této době pouze formální, neboť zůstavitel, jako nositel otcovské moci měl pouze povinnost je v testamentu určitým způsobem zmínit. Mezi nepominutelné dědice patřily osoby, které byly bezprostředně podřízeny otcovské moci, tzv. heredes sui. Byly to především zůstavitelovy děti, manželka, avšak mohly to být i další osoby náležející k přímému potomstvu zůstavitele (např. vnuci). Zvláštní postavení měl pak syn zůstavitele, protože pokud nebyl v testamentu ustanoven za dědice, popřípadě nebyl platně vyděděn, stával se celý testament neplatným. Co se týče vydědění, zpočátku nemusel zůstavitel vůbec důvod vydědění uvádět, rovněž nebyly stanoveny ani taxativní důvody pro vydědění. Justini-

ánovou novelou z r. 542 n. l. pak byla zavedena důslednější ochrana nepominutelných dědiců, neboť zůstaviteli byla stanovena povinnost zanechat svým ascendentům a descendentům jejich povinný díl, když zároveň tyto osoby zůstavitel musel ustanovit za dědice. Vydědění nově bylo možné pouze pro určité, zákonem taxativně stanovené případy (např. nemravný život, nevděk vůči zůstaviteli atd.). Římská úprava položila základy pro institut nepominutelného dědice a jeho vydědění, k jehož rozvinutí došlo v pozdějším historickém období, především pak v rámci obecného zákoníku občanského. Příspěvek se bude zabývat právě insitutem nepominutelného dědice v římském právu, jeho vlivem na otcovskou moc, a rovněž možnostmi jeho vyloučení z dědického práva.

Od římských collegií ke středověkým cechům – právně-historické zamýšlení nad problematikou kontinuity cechovních společenství

Mgr. et Mgr. Terezie Pilarová (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie)

„Collegia“, „scholae“, „ministeria“, „officia“, „arti“ s těmito a řadou dalších označení pro cechovní instituce se lze setkat při studiu středověkého vývoje cechovních společenství na území Apeninského poloostrova. Cechovní spolky (collegia) byly zakládány již v období antiky. Nicméně cechy objevující se na italském území ve vrcholném středověku se svým „obsahem“ od antických cechů významně odlišují (především nabytím politické a soudní moci). Politicky nejednotný vývoj v jednotlivých částech poloostrova s uplatňováním rozdílné legislativy, spolu s nedostatkem pramenů pro období raného středověku tak vyvolal mezi právními historiky otázku, zda je možné v tomto případě hovořit o kontinuálním vývoji, či o vzniku zcela nových, odlišných institucí. Příspěvek se tedy bude věnovat základnímu rozklíčování položené otázky nastíněním dějinného vývoje cechovních institucí v období středověku v kontextu odpovídajícího právního rámce. Zodpovězení této otázky je složité především z právně-historického hlediska, a je tak dobrým příkladem spolupráce oborů historie a práva, bez níž položenou otázku nelze uspokojivě zodpovědět.

Responsa a consilia – významný pramen k poznání využití římského práva ve středověké právní praxi

doc. JUDr. Miroslav Černý, Ph.D., JU.D. (Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická – Katedra právních dějin)

Znovuobjevení justiniánského římského práva ve středověku otevřelo zcela nové obzory právní vědě. Právníci školy glosátorů a na ni navazující školy komentátorů nebyli však zaměřeni pouze na teorii, ale jejich působení, zvláště v případě některých profesorů z Boloně a z dalších významných italských právních center, přerůstalo rovněž do právní, politické a ekonomické praxe jejich doby a silně ji ovlivňovalo. Jedním z důležitých nástrojů tohoto mimoakademického působení byla tzv. consilia nebo responsa – většinou poměrně stručná právní dobrozdání, vydávaná na základě žádosti objednatelů, kterými byly soukromé osoby, ale i instituce nebo obce a města. V těchto právních dobrozdáních byly řešeny rozmanité konkrétní otázky z oblasti soukromého i veřejného práva. Consilia jsou také kromě toho, že nápadně ukazují způsob uvažování a argumentace středověkých právníků, důležitým historickým pramenem pro poznání každodenního života daného období. Od nejvýznamnějších právníků, jakými byli kupříkladu Bartolus ze Saxoferrata nebo Baldus de Ubaldis, se dochovaly celé rozsáhlé sbírky právních dobrozdání, rukopisně přepisované jejich žáky a následovníky, a posléze vydávané v tištěné podobě převážně v 16. století. Velké množství dobrozdání středověkých právníků ale dosud nebylo vydáno vůbec a skrývají se ve středověkých rukopisech. Jedná se tedy o oblast, která nabízí bohaté možnosti k další vědecké práci ještě pro několik

generací. Příspěvek se zaměří na bližší představení tohoto významného právněhistorického pramene, nejvýznamnějších autorů a některých právních otázek, které se zde řešily.

Problematika zpracování cizí věci na cestě k modernímu občanskému zákoníku

JUDr. Petr Dostálík, Ph.D. (Univerzita Palackého Olomouc, Právnická fakulta – Katedra právních dějin a teorie práva)

Příspěvek se zabývá problematikou zpracování (specificatio). Jedná se o původní způsob nabytí vlastnického práva přepracování cizí věci jejím nevladníkem na věc jinou (z cizího hrozna je vylisováno víno; z cizích klasů je vymláčeno obilí; z cizího stříbra je vytvořen pohár). Jedná se o jeden z klasických problémů soukromého práva, kde vliv římského práva na pozdější právní názory je zcela nesporný. Cílem příspěvku je ukázat, jak velký vliv měla věda římského práva na vybrané právníky pozdějších období: F. Connana, H. Grotia a představitele tzv. školy *usus modernus pandectarum*. Hlavní teze příspěvku je možno definovat tak, že celkové chápání konkrétního institutu soukromého práva je výrazně ovlivněno římských chápáním tohoto institutu a také, že ke správnému pochopení a interpretaci tohoto institutu je nutné znát nejen základy, které byly položeny v římském právu, ale i pozdější vývoj v rámci tzv. recepce římského práva. V první části příspěvku jsou traktovány názory římské právní vědy (spor mezi právní školou Sabiniánů a Prokuliánů, názory právní vědy v době císaře Justiniána. V další části budou provedeny rozbor zmínek o *specificatio* v dílech F. Connana, H. Grotia, L. von Arndtse a G. F. Puchty. A konečně bude proveden rozbor institutu *specificatio* v moderním československém a českém právu.

"...forma byla recipována, obsah její zůstal původní, starý." Věkové hranice a římskoprávní vlivy

Dr. Ondřej Horák, Ph.D. (UPOL, Katedra teorie práva a právních dějin)

Příspěvek bude zaměřen na problematiku věkových hranic v našem právním vývoji od středověku přes Všeobecný občanský zákoník (1811) až po nový občanský zákoník (2012). Jednotlivým momentem bude sledování římsko-právních vlivů. Konkrétně bude pozornost věnována významu přechodových rituálů, pojmenování a určení věkových hranic (dospělost, zletilost), představení souvisejících institutů (*venia aetatis*), prolínání "domácích" a "cizích" vlivů. Důležitou součástí příspěvku bude také představení vnímání dobovou společností na příkladu vědeckých i literárních děl a v neposlední řadě také odraz dobové ideologie. Příspěvek bude zaměřen především na oblast soukromého práva. V příspěvku budou sledovány tyto hypotézy: 1) problematiku věkových hranic je nutné sledovat v delším časovém horizontu, 2) význam římského práva byl v minulosti mnohem větší, než jak je dnes traktován. Příspěvek se bude snažit ukázat, že právní řád a jeho prostřednictvím také svět kolem nás obsahuje řadu vazeb k římsko-právnímu dědictví, vědomým i nevědomým, přímých i nepřímých, které však není nutné označovat jako "cizí".

Desideria et desiderata péče o farní písemnosti. Kontury péče o farní archivy v jednotlivých diecézích

Garantující: Mgr. Martin Barus; Mgr. Věra Slavíková

Písemnosti uložené na farách patří mezi nejohroženější část našeho kulturního dědictví, přitom jsou jedním ze základních pramenů pro regionální, církevní dějiny, genealogii, historickou statistiku, dějiny umění a etnografii. V letech 1960–1961 byla část těchto dokumentů předána do okresních archivů. Vlastnická práva dnešních farností k nim byla upravena po roce 1989, kdy se otevřely i nové možnosti pro jejich záchranu. Přesto se nemalé množství těchto pramenů nachází i nadále u jejich původců, kde nezřídka dochází k jejich ztrátě. Stranou zájmu a odborné péče zcela zůstávají historické farní, děkanské a vikariátní knihovny i notový materiál. Farní dokumenty tak ukazují k obecnější otázce ochrany pramenů. Prvním tematickým okruhem panelu by proto měla být reflexe současného stavu a praktikovaného přístupu jednotlivých diecézí k dokumentům, knihám či notám, které jsou deponovány v různých institucích či se dodnes nacházejí v držení farností. Prostor by měly dostat i charakteristické rysy péče o tento typ pramenů v minulosti. Reflexi by si zasloužily pořádací systémy a způsoby evidence, stejně jako kontroly péče o písemnosti od vizitací, přes nařízení církevních a státních úřadů až po předávací protokoly a depozitní smlouvy. Rádi bychom obsah setkání zaměřili i do budoucnosti a společně hledali odpovědi na následující otázky: Co je třeba udělat pro záchranu dokumentů dosud uložených na farách? Jaké jsou možnosti spolupráce mezi státními institucemi a církevní správou? Jaké jsou možnosti a meze badatelského zpřístupnění tohoto materiálu? Na panel bychom rádi pozvali odpovědné pracovníky jednotlivých (ar-)biskupství římskokatolické církve i dalších církví a náboženských společností, pastorační a technické administrátory, pracovníky archivů, muzeí a knihoven, kteří zpracovávají výše uvedený materiál a také zainteresovanou veřejnost.

Péče církve o ochranu písemných památek

PhDr. Jitka Jonová, Th.D. (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra církevních dějin a církevního práva)

Církev během staletí nashromáždila úctyhodné množství písemných památek. Církevní archivy a knihovny patří mezi badatelsky hojně navštěvované. Zatímco v diecézních či klášterních knihovnách bývá péče o písemnosti zpravidla dobře zajištěna, horší už je situace na farách. V diecézní oběžníku nacházíme důrazné upozornění pro duchovenstvo stran péče o písemné památky. Nařízení po r. 1918 byla zpravidla v souladu s požadavky státních úřadů (např. nařízení z r. 1925). Byla zdůrazněna zásada, že duchovní mají dbát o zachování fondu farních knihoven, aby nebyl zcizen, poškozen apod. Připomenuto také bylo, že kontrola stavu farní knihovny, zachování fondu (existence inventáře), je důležitou součástí pravidelné kanonické vizitace. V neposlední řadě, byla připomenuta nezbytnost vedení inventářů nejen pro písemnosti (zvláště pro historicky cenné tisky), ale také pro všechna další umělecké památky. Je patrné, že péče o farní písemnosti byla ze strany ordinariátů vyžadována a alespoň formálně kontrolována. Ale ani tato péče nezabránila ztrátám – už samo nařízení dokládá, že se jednalo o problém, který bylo nutné řešit. Příspěvek bude vycházet z nařízení publikovaných v aktech kurie (konzistoriálních kurendách) olomoucké arcidiecéze.

Farní archivy v jižních Čechách v letech 1785 až 1850: předpisy, organizace, písemnosti a péče o ně

Mgr. Lenka Martínková, Ph. D. (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta – Ústav archivnictví a pomocných věd historických)

Krátce po vzniku biskupství a po první generální vizitaci (1786–1788) provedla konzistoř několik důležitých opatření. Po vyhodnocení výsledku vizitce a zjištění celkového stavu diecéze provedla územně správní reformu; navazovala na josefínskou regulaci farností a vedla k rozdělení biskupství na pět arcikněžství a třicet vikariátů, kdy na jednoho vikáře (jakožto vizitátora atp.) připadlo kolem patnácti farností. Současně konzistoř vydala několik důležitých interních směrnic, ze správního hlediska pojatých velmi moderně. Jednou z nich byl soubor předpisů o spisové manipulaci, nakládání se spisy, o archivní péči, který připravil sekretář F. X. Dittrich. Součástí bylo nařízení pro vikáře, jak uspořádat a zorganizovat vikariátní archiv a jak nakládat s dokumenty, které v něm byly povinně ukládány. Současně byl vydán vizitační předpis, v němž bylo uvedeno, jaké typy knih a spisů musí faráři předkládat ke kontrole při vizitacích. Dittrich zpracoval kratší pojednání pro faráře v podobě doporučení, jak si mají zorganizovat farní registraturu a vést v normě uvedené knihy a spisy, jak z oblasti agend veřejných ("publicum"), tak i vlastních církevních ("patriculare"). R. 1799 Dittrich diecézi opustil, ale praktické naplnění předpisů si vzali za své jeho nástupci J. E. Geith a V. de Angelis. Stav farních archivů před r. 1850 známe díky vizitaci provedené biskupem Lindauerem. Byl tehdy více než uspokojivý. Na průběžné pravidelné kontrole spolupracovali vikáři s krajskými komisaři a konzistoř s guberniem. Registratury byly ve vzorném pořádku, o němž si konzistoř o pár desetiletí později mohla nechat zdát, ačkoliv upravené a doplněné interní normy o archivní péči v diecézi nikdy nepřestaly platit.

Osudy farních písemností na území královehradecké diecéze ve 2. polovině 20. století a možnosti jejich záchrany v současnosti

Mgr. Věra Slavíková (FF UP Olomouc, KHI)

Príspevek se pokusí na příkladu královehradecké diecéze zmapovat osudy farních archivů římskokatolické církve zejména ve 2. polovině 20. století. Předmětem zájmu bude předávání matrik (a v některých případech i matričních příloh) na základě zákona 268/1949 Sb., dále pak soupisová práce příslušných okresních archivářů probíhající na farních na konci padesátých let 20. století. Krátce poté v letech 1960–1961 na základě uzavřených smluv nastalo předávání farních dokumentů do nově reorganizovaných okresních archivů, ovšem množství a struktura předaných písemností se lišila farnost od farnosti. V té době vznikly i metodické články věnující se pořádání fondů farních úřadů (Jiří Sochr, pro olomouckou arcidiecézi Vladimír Spáčil), ale míra zpracování farních fondů deponovaných ve státních okresních archívech je dodnes velmi různá. Předání archiválií v důsledku znamenalo jejich záchranu, neboť osud nepředaných dokumentů byl často tristní. Proto bude pozornost věnována zejména situaci písemností, které zůstaly na farních. Príspevek nastíní zkušenosti z průzkumů far a výsledky pořádacích prací v rámci jedné diecéze i a svou pozornost obrátí k možnostem záchrany těchto důležitých pramenů (včetně potřebné spolupráce s duchovními, farníky, archiváři i vysokoškolskými studenty oboru archivnictví).

Archiválie církevní provenience ve Státním oblastním archívu v Plzni – minulost, současnost a perspektivy

PhDr. Karel Řeháček (Státní oblastní archiv v Plzni, Plzeň)

Príspevek se zabývá tzv. církevními depozity v péči Státního oblastního archívu v Plzni a jeho organizačních složek v minulosti a současnosti. Zaměřuje se na současnou spolupráci archívu s Biskupstvím plzeňským jako smluvním partnerem a garantem předarchivní péče a spisové služby u nižších církevních úřadů diecéze, snaží se formulovat pozitiva i negativa této spolu-

práce a nastinit i její budoucí vývoj. Příspěvek se neorientuje pouze na vlastní úschovu archiválií a dokumentů nearchivní povahy (např. farních knihoven), ale také na perspektivy, možnosti a limity jejich badatelského využití a na problematiku péče o jejich fyzický stav (konzervátorské a restaurátorské zásahy atd.) i v souvislosti s jejich vystavováním či zapůjčováním mimo archiv. Věnuje se nejen archiváliím ve vlastnictví římskokatolické církve, ale akcentuje i spolupráci archivu s původci a vlastníky mimo tuto církev a zprostředkovává rovněž zkušenosti archivu a západočeských archivářů s poslední vlnou církevních restitucí a zájmem o archiválie ze strany církevních řádů a kongregací. Závěr příspěvku přináší zamyšlení nad současnou zákonnou úpravou tzv. církevních depozit a nad evidenčními, právními a ekonomickými aspekty péče státu o archiválie a dokumenty nearchivní povahy cizích vlastníků.

Péče o farní archivy v režimu přímé složky církevní správy

PhDr. Marie Plevová, Ph.D. (Biskupství brněnské, Diecézní archiv)

V roce 2009 zřídilo Biskupství brněnské svůj vlastní diecézní archiv. O dva roky později obdrželo od Ministerstva vnitra České republiky akreditaci k výkonu soukromého archivu. Předmětem jeho zájmu jsou historické dokumenty a archiválie vzniklé nejen z působnosti biskupství samotného, nýbrž i z činnosti právnických osob jím zřizovaných, a to zejména farností. Začlenění péče o církevní fondy přímo do složek církevní správy čerpá inspiraci ze zahraničních vzorů, kde již po léta funguje, v našich podmínkách ovšem představuje model dosud ojedinělý a zatím nevyzkoušený. Dokonce ho lze označit za narušení jednotného archivního systému či přímo přesah ze standardního chápání poslání církve. Sledujeme-li však zájem záchrany cenných historických dokladů, vsází církevní archiv na možnost pravidelnějšího kontaktu s farnostmi a tím snad i soustavnějšího dohledu v oblasti předarchivní péče. Samozřejmostí přitom musí být vědomá návaznost na výsledky mnohaleté odborné činnosti archivů státních a pokud možno i trvalá spolupráce s nimi. Příspěvek by měl být shrnutím dosavadních zkušeností z práce v archivu i v terénu, pokusem o postižení specifických problémů i lehkým nástřelem námětů do budoucna.

"S velkou bdělostí" Současný stav a budoucnost dokumentů v Královéhradecké diecézi

Mgr. Martin Rechterik (Biskupství královéhradecké, Archiv)

Zamyšlení nad současnou situací a budoucností archivních dokumentů, jejich hodnotou a možnostmi dlouhodobého uchování. První část příspěvku se věnuje analýze historického vývoje v celé Královéhradecké diecézi na základě dostupných statistických údajů. Tato analýza je nutná k hlubšímu pochopení současné situace. Zmíněny jsou proměny diecéze zejména ve 20. století, v souvislosti se vznikem Československé církve, odsunu německého obyvatelstva, perzekuce římskokatolické církve ze strany komunistického režimu. Pozornost je věnována zejména vynuceným proměnám v majetkovém držení, které vedly k současné situaci. V další části se příspěvek dále zaměřuje na popis aktuálních problémů a jejich konkrétních řešení. Kromě situace na farách, které je vhodné porovnat s ohledem na jejich rozsah jak územní, majetkový, tak i co se týká početnosti věřících. Otázka dlouhodobého uchování se dotýká zvláště centrálního úřadu biskupství, které se postupnou administrativní centralizací stává více a více důležitou. Poslední část příspěvku se shrnutými největšími hrozbami, problémy a otázkami jako např. lidský faktor, postupující digitální temno, stavební činnost.

Sbírka pamětních knih v archivu Biskupství litoměřického jako důsledek i příčina roztržitěné péče o farní archivy

Mgr. Martin Barus (Biskupství litoměřické, Biskupství litoměřické – archiv)

Príspevek má za cieľ seznámit s genezí a vývojem Sbírkou pamětních knih, tedy tzv. farních kronik, která je uložena v archivu Biskupství litoměřického. Naprosto umělý vznik sbírky v 50. letech 20. století zcela popřel provenienční princip, neboť existence sbírky byla potvrzena i v tzv. operativní dohodě tehdejší litoměřické kapitulní konzistoře se Státním archivem v Litoměřicích, která jinak deklarovala oboustranný zájem o přesun starých farních registratur do státních archivů. Autor se v příspěvku rovněž pokusí objasnit dopady tohoto rozhodnutí na vnímání hodnoty historických farních písemností jednotlivými duchovními správci. V důsledku tohoto „hodnocení“ totiž došlo v mnoha případech k neohleduplnému rozdělování historických fondů na „cenné“ písemnosti ukládané na biskupství a „ostatní“, které mohly být v těch lepších případech předány do péče státního archivu. Shrnut bude nejen vývoj tohoto procesu, ale i jeho současné důsledky, a to v rovině archivní, badatelské i pastorační. Pozornost bude rovněž věnována současnému stavu Sbírkou pamětních knih, včetně základního přehledu tam uložených farních kronik (přes 160 svazků) s poukázáním na nejcennější či badatelsky nejzajímavější jednotliviny. Příspěvek nebude pouze ohlédnutím za minulým vývojem, ale měl by také představit plán další (ne)existence tohoto ojedinělého a zároveň relativně hojně využívaného archivního souboru.

Vikariátní spisovna a archiv. Nymburský vikariát v 18.–20. století

PhDr. Michal Řezníček (Státní oblastní archiv v Praze, Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem)

Príspevek má ukázat možnosti a limity archivního zpracování fondu římskokatolického vikariátního úřadu a jeho následného využití pro badatelskou praxi na příkladu archivního fondu Vikariátní úřad Nymburk (1699–1948). Na tomto příkladu se podařilo do jisté míry zachytit vývoj typické vikariátní spisovny, která byla poznamenána proměnami státní a církevní správy, střídáním místa uložení dokumentů, nejednotnou úřední praxí i pokusy o zavedení různých dobových třídících hledisek (spisových plánů), které již nevyhovují současným archivním standardům. Vikariátní úřad působily v pražské arcidiecézi od roku 1631 jako nově vytvořený spojovací článek mezi jednotlivými farnostmi a arcibiskupskou konzistoří. Jejich agenda byla svěřena vybraným farářům, kteří ji museli vykonávat nad rámec svých vlastních povinností. Tato skutečnost způsobila, že vikariátní spisovny "putovaly" se svými tvůrci po různých lokalitách a odrážely se v nich schopnosti i ambice jednotlivých vikářů. Z dnešního pohledu se jedná o velice nevyrovnaně zachovaný a často silně rozptýlený materiál, který však často nahrazuje jiné, již nedochované písemnosti z oblasti nižší církevní správy. Hlavní snahou tohoto příspěvku je podnítit diskusi o nejvhodnějším způsobu zpřístupňování tohoto materiálu. Písemnosti vikariátních úřadů jsou dnes uloženy jak v samostatných fondech, tak v rámci fondů jiných původců (především ve farních fondech), čímž se snižuje jejich vypovídací hodnota pro vývoj a fungování tohoto typu úřadu.

Efemérní využití organizationis registraturae tarnovské biskupské konsistoře z roku 1831 v registratuře Farního úřadu Koleč, aneb zamyšlení nad (ne)existencí původních ukládacích schémat

Mgr. Robert Radim Novotný (Státní oblastní archiv v Praze, Státní okresní archiv Kladno)

Jedním z problémů, na které narážíme při archivním zpracování církevních fondů, je zejména pro starší období ztížená, ne-li přímo neúspěšná identifikace původně používaného ukládacího systému, ideálně vycházejícího ze závazného předpisu příslušné konsistoře. Výsledkem logicky bývá aplikace umělého manipulačního schématu, lišícího se navíc archiv od archivu, resp. diecéze od diecéze. Příklad zatím unikátní spisové normy, mající svůj původ v konsistoři malopolského biskupství Tarnov (Tarnów, německy Tarnau), jež byla užívána duchovními správci kolečské farnosti od třicátých do šedesátých let 19. století, nám poslouží jako výchozí bod pro řadu otázek, na které se alespoň částečně pokusíme v příspěvku odpovědět. Nakolik se shoduje tarnovský systém ukládání dokumentů s obdobnými minimálně v rámci pražské arcidiecéze? Zůstal solitérem, nebo lze nalézt jeho stopy kromě Kolče i v jiných archivních souborech farních úřadů? Budeme moci na základě výsledků rozsáhlejší rešerše podpořit hypotézu, že užívání jakéhokoli ukládacího schématu zpravidla souviselo s konkrétní osobou duchovního a zanikalo s jeho odchodem ze spravované farnosti? A lze tuto hypotézu případně vztáhnout obecněji na české, moravské a slezské prostředí, nebo pouze na některé diecéze?

Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Bartoloměje Praha-Kyje

PhDr. Hana Kábová, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., Archiv AV ČR)

Archiv Římskokatolické farnosti u kostela sv. Bartoloměje Praha-Kyje je souborem, jehož nejstarší součástí jsou písemnosti normativního rázu z poloviny 18. století, nejmladší dokumenty jsou ze současnosti. Písemnosti cca do roku 1950 jsou uloženy na základě depozitní smlouvy ve státním archivu, byly převzaty 1958 a 2015, mají rozsah 2,86 bm. Referentka (archivářka a historička) báda v tomto fondu (zabývá se osobnostmi kyjských farářů v 19. a 20. století), připravila přebírku archiválií dosud uložených na faře (2015) a v současné době vede kroniku farnosti. Klade si otázky následujícího typu: Jak vypadala (vypadá) péče o tyto konkrétní farní písemnosti v minulosti a dnes – jejich uložení, upořádání, okolnosti předání do archivu – v kontextu spolupráce archiváře – církevního správce – aktivních farníků? Jaký způsob evidence písemností preferoval do roku 1950 kyjský farář (vliv vizitací apod.), jaká je situace dnes (i s přihlédnutím k elektronickým dokumentům)? Jak nahlížel na uchování dokumentů duchovní správce kyjské farnosti v minulosti a dnes (jak spolupracuje v tomto ohledu státní a církevní správa)? Jak jsou badatelům zpřístupňovány písemnosti farnosti? Jak doplňovat s ohledem na budoucí badatele mezery v případě neexistujících spisů z let 1958–2007?

Desideria et desiderata péče o farní písemnosti. Péče o notový materiál a knižní fondy far

Garantující: Mgr. Martin Barus; Mgr. Věra Slavíková

Písemnosti uložené na farách patří mezi nejohroženější část našeho kulturního dědictví, přitom jsou jedním ze základních pramenů pro regionální, církevní dějiny, genealogii, historickou statistiku, dějiny umění a etnografii. V letech 1960–1961 byla část těchto dokumentů předána do okresních archivů. Vlastnická práva dnešních farností k nim byla upravena po roce 1989, kdy se otevřely i nové možnosti pro jejich záchranu. Přesto se nemalé množství těchto pramenů nachází i nadále u jejich původců, kde nezdědka dochází k jejich ztrátě. Stranou zájmu a odborné péče zcela zůstávají historické farní, děkanské a vikariátní knihovny i

notový materiál. Farní dokumenty tak ukazují k obecnější otázce ochrany pramenů. Prvním tematickým okruhem panelu by proto měla být reflexe současného stavu a praktikovaného přístupu jednotlivých diecézí k dokumentům, knihám či notám, které jsou deponovány v různých institucích či se dodnes nacházejí v držení farností. Prostor by měly dostat i charakteristické rysy péče o tento typ pramenů v minulosti. Reflexi by si zasloužily pořádací systémy a způsoby evidence, stejně jako kontroly péče o písemnosti od vizitací, přes nařízení církevních a státních úřadů až po předávací protokoly a depozitní smlouvy. Rádi bychom obsah setkání zamířili i do budoucnosti a společně hledali odpovědi na následující otázky: Co je třeba udělat pro záchranu dokumentů dosud uložených na farách? Jaké jsou možnosti spolupráce mezi státními institucemi a církevní správou? Jaké jsou možnosti a meze badatelského zpřístupnění tohoto materiálu? Na panel bychom rádi pozvali odpovědné pracovníky jednotlivých (arci)biskupství římskokatolické církve i dalších církví a náboženských společností, pastorační a technické administrátory, pracovníky archivů, muzeí a knihoven, kteří zpracovávají výše uvedený materiál a také zainteresovanou veřejnost.

Hudebniny mezi farními písemnostmi a jejich evidence

Mgr. Vladimír Mañas, Ph.D. (Masarykova univerzita, Ústav hudební vědy FF MU)

Na území České republiky jsou dnes v zásadě dva základní přístupy k evidenci hudebnin v rámci farních archivů, a to na základě historicky zemské organizace. Základní přehled o relevantních sbírkách v Čechách podává kolektivní práce *Průvodce po pramenech k dějinám hudby: Fondy a sbírky uložené v Čechách* (Praha 1969); přičemž velké množství sbírek zůstává stále na farách, řada z nich navíc nepodchycena ani zmíněnou publikací. Na Moravě naopak neexistuje podobná práce, ale drtivá většina cenných sbírek byla soustředěna v Moravském zemském muzeu, z části dalších muzejních institucích; obdobná situace platí i pro území tzv. českého Slezska. V příspěvku bude nastíněn aktuální stav bádání i evidence včetně průniku se současnými výzkumnými projekty, především s aktuálním výzkumem historických inventářů v českých zemích. V rámci tohoto projektu byly studovány jak farářské relace pražské arcidiecéze, tak děkanské matriky olomoucké diecéze, ale i další typy pramenů, především dosud málo využívané série farních inventářů pražské arcidiecéze z 18. století, které v olomoucké diecézi nemají paralelu.

Sbírky hudebnin ve farních knihovnách v ČR. Jejich evidence a ochrana

Mgr. Jiří Mikuláš, Ph.D. (svobodný vědec, K Zatačce 516/6, 143 00 Praha)

V úvodní části příspěvku se budu stručně zabývat osudy hudebnin dochovaných ve farních knihovnách v ČR v průběhu 20. a na počátku 21. století. Počátkem 20. století a v jeho první polovině docházelo k značným ztrátám. Velké škody nastaly především kolem roku 1945 a po roce 1948. Důležité informace o chrámových hudebninách z 1. pol. 20. století máme díky práci O. Horníka, E. Troldy či V. Helferta. Poté budu informovat o evidenci a katalogizaci těchto pramenů. V 60. letech 20. století vznikaly první odborné evidence hudebních památek na území Čech. Výsledky tohoto výzkumu byly zveřejněny prostřednictvím publikace *Průvodce po pramenech k dějinám hudby. Fondy a sbírky uložené v Čechách*, (Praha, Academia 1969, 323 s.). Na tuto evidenci navázal projekt Národní knihovny ČR Souborný hudební katalog (SHK). V současné době dochází ke katalogizaci vybraných chrámových hudebních sbírek pro mezinárodní soupis hudebních památek RISM. O této činnosti budu stručně informovat, neboť pro RISM zpracovávám chrámovou sbírku hudebnin z kostela v Litomyšli. Evidence a katalogizace těchto fondů je prvním důležitým krokem k jejich ochraně. Z vlastní zkušenosti vím, že i od vydání zmíněného *Průvodce* dochází k ztrátám chrámových hudebnin

z farních archivů. V závěrečné části se zamyslím nad tím, jak nejlépe s těmito sbírkami naložit (zda a za jakých podmínek ponechat tyto prameny na místě či zda je deponovat v např. diecézních archivech či muzeích, nebo v státních okresních archivech).

Proměny funkce a charakteru farních knihoven v 17.–20. století a péče o jejich historické fondy dnes

Mgr. Jana Oppeltová, Ph.D. (Univerzita Palackého, Katedra historie Filozofické fakulty)

Příklady z královéhradecké diecéze umožňují zmapovat dějiny knižních souborů na farách římskokatolické církve, neboť během posledních čtyř století došlo k proměnám jejich charakteru i účelu. Soukromé libráře kněží zůstávaly v některých případech majetkem farnosti, kde mohly být významnou pomocí pro nemajetné duchovní při jejich homiletickém a pastoračním působení. Fundus instructus raně novověkých farností tak tvořily většinou Bible, biblické konkordance, kazatelské příručky, kázání v latině, němčině i češtině, spisy liturgické, morálně teologické a právnické. Roku 1825 státní správa prostřednictvím (arci)biskupských konsistoří vyzvala kněze k budování farních či vikariátních (děkanských) knihoven, které měly shromážďovat soudobou teologickou literaturu, včetně spisů z širšího spektra vědeckých oborů. Tyto bibliotéky, které získávaly přírůstky jak odkazy, tak dobrovolnými finančními příspěvky duchovních, byly přístupné kněžím i učitelům příslušné oblasti. Stát tak prostřednictvím biskupství dohlížel nejen na skladbu těchto knihoven, ale vyžadoval pravidelné trienální výkazy o přírůstcích fondu/ů? až do roku 1848. Poté zůstala existence a skladba knihoven na farách předmětem zájmu výhradně církevních úřadů, přičemž ty od roku 1860 podněcují vznik knihoven pro farníky jako významného nástroje pastoračního působení. Tyto knižní soubory orientované převážně na beletrii a asketickou literaturu v národním jazyce ztrácí postupně svůj význam s nárůstem obecních knihoven zakládaných po roce 1918. Ve druhé polovině 20. století politická situace podtrhla roli farních knihoven jako neoficiálně dostupných souborů náboženské literatury. Změny po roce 1989 však znovu marginalizovaly roli farních knihoven, jejichž historické fondy čekají na objevení, zhodnocení a často i na záchranu.

"Kopschova knihovna" arciděkanství v Liberci 1759–1945

PhDr. Milan Svoboda, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, katedra historie)

Barokní farní knihovnu, dochovanou nad sakristií katolického kostela Nalezení sv. Kříže v severočeském Liberci, založil zdejší děkan Anton Ignatz Kopsch roku 1769. Její základ tvoří jeho osobní knihovna, kterou daroval do nově zřízené farní bibliotéky zřejmě počátkem padesátých let 18. století. Dějiny této první veřejnosti přístupné knihovny v Liberci a především její intaktně dochovaný fond nebyly dosud uceleně zhodnoceny. Kromě regionální historické a obecné soupisové (přehledové) literatury starých a vzácných tisků České republiky nebo Evropy neexistuje komplexní či speciální zpracování tohoto tématu. Páter Kopsch, vzdělaný katolický kněz vrcholně barokní doby v Čechách s mnoha intelektuálními kontakty, osobnost nadregionálního významu, systematicky budoval studijní bibliotéku; její obsah výrazně přesáhl rámec běžné farní knižní příručky pro potřeby duchovních či pro studium Kopschových stavovských kolegů. Knihovna byla k dispozici též libereckým měšťanům ještě po celé 19. století. Pro poučení se v ní nacházelo a k dispozici farářům i studentům bylo více než tisíc svazků literatury (současný počet se udává okolo 1 400) převážně latinské a německé z oborů s převažujícími tituly humanitními: teologie, filozofie, historie, právo, geografie a velmi omezeně i medicína a matematika. Příspěvek stručně představí osobnost zakladatele farní knihovny a soustředí se na stav, obsah a charakteristiku in situ uloženého, dosud

celistvě dochovaného knižního fondu, k němuž jsou dochovány čtyři katalogy z 18.–20. století.

Dějiny každodennosti: pojmy, problémy a perspektivy

Garantující: Doc. PhDr. Stanislav Holubec, Ph.D.; Mgr. Zdeněk Nebřenský, Ph.D.

Dějiny každodennosti představují jeden z klíčových historiografických konceptů, s kterým pracuje řada historiků a historiček raného novověku, moderních dějin, dějin fašismu i dějin socialistické diktatury. Dějiny každodennosti se za tři desetiletí svého trvání staly normativně a teoreticky propracovaným pojmem, který přinesl řadu programových textů. První studie k dějinám každodennosti kladly důraz na svět „obyčejných“ a „bezejmenných“ lidí, kteří podobně jako velcí mužové minulosti – králové, filozofové, vojevůdci nebo politici – měli svoje dějiny. Proti nadosobně vystupujícím politickým institucím, společenským třídám a ekonomickým strukturám postavily dějiny každodennosti subjektivní zkušenosti konkrétních jedinců. Rozhodně však nešlo o detailní zkoumání opakujících se každodenních činností ani o popis všedních příhod, které historičtí aktéři prožívali. Původně se dějiny každodennosti zaměřovaly na analýzu historických podmínek, za kterých se utvářely mocenské vztahy, hierarchie, nerovnosti a loajality. Ať už bylo předmětem výzkumu policejní násilí v předběřnovém období, pracovní poměry v továrnách v éře gründerského kapitalismu, schopnost přizpůsobit se fašistické diktatuře nebo ochota přistoupit na „společenskou smlouvu“ s komunistickým režimem, stál v popředí historický reflexí politický a ideologický kontext, který ovlivňoval život „malého člověka“. Cílem předkládaného panelu je připomenout klasiky dějin každodennosti, na jejichž přístupu vynikne konceptuální a analytický potenciál tohoto badatelského směru. V tomto ohledu budou vítány příspěvky, které se zabývají zejména legitimitou panství a moci, světem práce, proměnami sociální praxe, státním a policejním násilím, svéhlavostí ad.

Tělesnost a sexualita člověka v období humanismu z pohledu soudobých autorů profánní zábavné literatury

Mgr. Tomáš Pražák (Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta a Státní oblastní archiv v Praze, Státní okresní archiv Mělník)

Příspěvek vychází ze závěrečných prací "Tělesnost a sexualita ve staročeské světské literatuře pozdního středověku" a "Láska a sexualita v česky psané literatuře období humanismu (15.–16. století)". Prezentuje projevy tělesnosti a sexuality ve staročesky psané literatuře v období české renesance (15. až 16. století). Pramenný základ se skládá z dobové světské literatury (žánrově se jedná především o dvorské romány, satiru a erotickou prózu) a je podstoupen analýze. Na obecné rovině je pokládána otázka, zda jsou kratochvilné i jiné renesanční texty české provenience odlišné od tradice středověkých dvorských románů a případně v čem. Pokusem je rovněž posoudit Foucaultovu premisu o větší nevázanosti předmoderní doby ve vztahu k dějinám sexuality. Za pomoci přímého zkoumání pramenů s využitím postupů historické antropologie, historické sémantiky, literární historie a dějin lékařství byla Foucaultova premisa potvrzena a shledáno, že v období 15.–16. století byla rozsáhlá reflexe sexuality jak v zábavném, tak i v kritickém literárním okruhu s dovětkem, že pokud bychom s opatrností a nadhledem o starší české zábavné literatuře do 14. století tvrdili, že postrádala tabu, tak pro období 15. až 16. století ji musíme označit skoro až za pornografickou.

Nezařaditelní. Tzv. míšenci a smíšená manželství 1938–1948

Kateřina Čapková, Ph.D. (AV ČR, Ústav pro soudobé dějiny)

Tzv. smíšená manželství mezi lidmi, které úřady považovaly za Němce nebo Čechy, Židy, nebo Árijce narušovaly, jak přesvědčivě dokázal Chad Bryant i Benjamin Frommer, údajně

jednoznačné národnostní i rasové škatulky pro obyvatelstvo českých zemích. Na základě úředních i osobních dokumentů partnerů z takových manželství nebo jejich dětí lze nejen rekonstruovat, jak komplexní sociální síť a rodinné vztahy existovaly do druhé světové války na tomto území (a především v pohraničí a v Praze), ale také jakým způsobem a pomocí jakých mechanismů byly tyto vztahy problematizovány a často znemožněny za války a po válce. Základem pro tuto analýzu jsou archiválie z velmi různých archivních fondů v několika institucích roztroušených po světě: z Národního archivu v Praze, z Archivu Ministerstva zahraničí, z Archivu Židovského muzea, některých okresních archivů v severních Čechách, z fondů International Tracing Service, z archivu v Yad Vashem a ze sbírek rozhovorů USC Shoah Foundation, USHMM a Židovského muzea v Praze.

Noční každodennost v Československu 1945–1960

Mgr. Lucie Dušková (FF UK, Ústav hospodářských a sociálních dějin)

Střídání dne a noci je jedním ze základních přírodních procesů, které ovlivňují naše každodenní životy. Noc ale nelze redukovat pouze na čas spánku, kdy se „nic neděje“. Naopak, jak upozornil A. Cabantous ve své monografii o dějinách noci v 17. a 18. století, pojem „noční život“ implikuje takové aktivity jako zločin, konspiraci, lásku, zábavu apod., přičemž noční každodennost byla vždy cílem snah veřejné moci ji všemožně kontrolovat. Šlo přitom o rozličné techniky: od represí přes snahu dobře osvětlit ulice města, zaměstnat lidi nebo z vlastní iniciativy organizovat a regulovat nejrůznější zábavy a kulturní akce. Tyto techniky se od doby, o které Cabantous píše, příliš nezměnily a známe je i dnes. I socialistické diktatury mají své každodenní dějiny noci, jak na to upozornil například A. Vari ve svém textu o Budapešti. Tento příspěvek chce být o noční každodennosti v Československu období 1945–1960. Spolu s A. Cabantousem a A. Varim si klade otázku po přístupu politické moci k nočnímu životu, a zároveň si klade otázku po „perspektivě zdola“, tedy po tom, jací aktéři a jaké aktivity do noční každodennosti v Československu patří. Metodologicky se tento příspěvek inspiruje také pracemi o každodennosti v moderních diktaturách z pera A. Ludtkeho, S. Fitzpatrick nebo S. Kotkina.

Koncept "svéhlavosti" a výzkum ustavování diktatury KSČ. Reflexe pokusu o aplikaci.

PhDr. Jaromír Mrňka (Ústav pro studium totalitních režimů, Oddělení výzkumu 1938–1945)

V příspěvku bych se rád věnoval koncepci „svéhlavosti“ německého historika Alfa Lüdtkeho, kterou pro kontext socialistických diktatur na konci minulého století rozpracoval Thomas Lindenberger. Na základě reflexe vlastních badatelských zkušeností bych rád představil výsledky aplikace tohoto výkladového modelu v českém prostředí a otevřel tak prostor pro diskusi jeho možností a limitů. Srovnáním dominantních diskursů a každodenního jazyka aktérů jsem se snažil odhalit základní hodnoty a obrazy, které přispívaly ke stabilizaci nebo naopak způsobovaly destabilizaci utvářeného komunistického panství. Přesunutí pozornosti od centrálních institucí k reálnému výkonu moci v lokálním prostředí přitom umožňovalo analyzovat hranice totalitního vládnutí. Odkrylo překvapivě širokou sféru tolerovaného svévolného jednání – jak ve stranickém prostředí, tak mimo ně. Při výzkumu ustavování komunistické diktatury v pohraničních okresech Šumperk a Zábřeh se oproti převládajícím interpretacím vyjevila na různých úrovních spíše série vleklých krizí vládnutí. Úkolem pro další výzkum podle mého zůstává podrobnější vysvětlení fungování mechanismů, které zabránily zhroucení komunistického experimentu už v jeho rané fázi, nebo které opakovaně umožňovaly jeho pokračování. Jedněmi z nich jsou nepochybně sdílené obrazy, představy a na ně navazující pojmy (např. nepřítel, socialismus, poctivá práce), jejichž konkrétní význam byl předmětem

každodenního vyjednávání mezi ovládajícími a ovládanými, jež je součástí Lüdtkeho koncepce dějin mocenského panství jako sociální praxe. Právě zde představují podle mého názoru dějiny každodennosti jednoznačný přínos a přetrvávající metodologickou inovaci pro další prohloubení našeho poznání také na poli společností státního socialismu.

Dějepis a národní identita

Garantující: Mgr. Josef Märc; Mgr. Jaroslav Pinkas, Ph.D.

Mezi didaktikou dějepisu a praktickou podobou výuky na základních a středních školách leží poměrně zřetelný předěl. Zatímco kurikulum klade důraz na rozvoj kompetencí, teoretici historické edukace zdůrazňují nutnost pojímat dějepisné vzdělávání jako kultivaci historické kultury a řada (a možná i většina) praktikujících učitelů vnímá dějepis jako prostou reprodukci učební látky. Tradiční pojetí dějepisu navíc vychází z kulturního kánonu, který se zformoval v předminulém století. V dějepisné praxi se předává velké vyprávění s důrazem na sdílenou národní identitu. Řada historiků se pohybuje mezi těmito stanovisky, často bez potřeby historické vzdělávání reflektovat. Promyšlení vztahu mezi didaktickou teorií a pedagogickou praxí nabývá na aktuálnosti vzhledem k současným diskuzím o národní identitě, které nejen v ČR podnítily současné migrace. Pojetí dějepisu jako reprodukce kulturního kánonu je v této situaci obtížně udržitelné. Panel se zaměří na několik souvisejících problémů: Jaký je vztah dějepisného a občanského vzdělávání v kontextu výuky o minulosti? Jaká by měla být optimální podoba reflexe “českých tradic” ve škole? Jak by měl být školní dějepis vztažen k hodnotám? Jak má historická edukace na tyto podněty reagovat? Lze přenést zodpovědnost za reálné vyrovnávání se s manipulací s minulostí ve veřejném prostoru jen na bedra učitelů ve třídách? Jak nakládat s pojmy jako “vlast” či “vlastenectví”? Může být součástí českého příběhu i válka na Ukrajině či bombardování Hanoje? Panel se pokusí o reflexi širšího teoretického rámce těchto otázek, ale nebude se vyhýbat ani jejich konkretizaci na úrovni školy a školní třídy

Národ jako primordialistická kategorie? Možnosti a limity pluralistické interpretace pojmů v českém vzdělávacím procesu

Jan Květina (Filosofická fakulta, Ústav politologie)

Ačkoliv provázanost mezi dominantním společenským diskurzem a podobou vzdělávání představuje obtížně zpochybnitelný fakt, lze konstatovat, že v českém prostředí jsou teoretické debaty řešící primárně dopady této souvislosti často opomíjeny pro domnělou absenci spojitosti s pedagogickou praxí. Z toho důvodu si tento příspěvek klade za cíl vyzdvihnout vedle metodologických debat, zaměřených na obsah a způsob výuky historických faktů, úlohu meta-teorie, jež cílí na otázky pojmového a konceptualistického uchopení těchto faktů prostřednictvím jazyka, přispívajícího k formování obecných filosofických a světonázorových představ. Za vhodnou metodu pro zkoumání této problematiky lze považovat diskurzivní analýzu RVP se zaměřením na jazykové uchopení těchto vzdělávacích oblastí, v nichž dominují univerzální pojmy klíčové nejen pro pedagogickou, ale i veřejnou sféru občanského života. Tato studie usiluje konkrétně o konceptuální rozbor způsobu užívání pojmu národ, jehož vyhodnocení by mělo napomoci zodpovědět klíčové otázky související s propojením stávajícího společenského diskurzu a formy vzdělávání ve vztahu k národní identitě. Umožňuje například dosavadní nastavení vzdělávacího procesu konstruktivisticky-procesuální způsob výuky, kdy jsou významy pojmů otevřené pro jejich utváření a redefinování? Je problematika „národa“ ve společenskovědních oblastech výuky uchopována jako jedna z pluralistických forem sociální organizace, jejíž existence je podmíněná partikulárním historickým kontextem, či naopak v tradičních primordialistických kategoriích, tedy jako objektivně existující entita nesoucí v dějinách své poslání? V širším ohledu by tak studie měla vysledovat, do jaké míry lze ve výuce dějepisu přistupovat ke koncepci národa „postnacionálně“, tedy nikoli pouze v intencích akceptace jinonárodních pohledů, ale s reflexí národa jako historické kategorie vyžadující podobnou otevřenost definičního rámce jako u jiných termínů.

Soudobé dějiny a občanské vzdělávání

Mgr. Václav Sixta (ÚSTR, Oddělení vzdělávání)

Vztah občanského vzdělávání a tematiky soudobých dějin je ve veřejné debatě vnímán jako velmi úzký a samozřejmý. Také ve školní praxi i ve vzdělávacích projektech neziskových organizací se předměty dějepis a výchova k občanství běžně ocitají ve své těsné blízkosti. Historický rozměr občanského vzdělávání však také přináší řadu otázek, vyplývajících z jeho rozpětí mezi pravidly diskursu odborné historiografie, pedagogikou, oborovými didaktikami dějepisu a výchovy k občanství a samotnými cíli občanského vzdělávání. S vědomím tohoto komplikovaného rámce se budu zabývat místem soudobých dějin v občanském vzdělávání. Centrální otázkou mého příspěvku je: jakými způsoby se pracuje s dějinnou tematikou v občanském vzdělávání? Příspěvek představí a kriticky zhodnotí různé přístupy k historické dimenzi občanského vzdělávání. Tyto přístupy pak budou umístěny na pomyslné souřadnice, zobrazující je podle funkce minulosti ve vztahu k občanskému vzdělávání. Tematizovány budou například tyto aspekty: míra aktualizace minulosti, poměr mezi předkládáním informací a vlastní aktivitou účastníků, hodnotová uzavřenost či otevřenost zkoumaných přístupů a obecná představa o minulosti a jejím poznávání, se kterou tyto projekty pracují. Prostřednictvím tohoto přístupu se pokusím pojmenovat hlavní výzvy vztahu občanského vzdělávání a tematiky soudobých dějin a možnosti, které k jejich překonávání nabízí odborná historiografie.

Lidé – dějiny – současnost. Vybraná historická témata ve výuce společenských věd

Mgr. Ivana Havlínová, Ph.D. (Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Filozofická fakulta – katedra politologie a filozofie)

Od 90. let 20. století se odborná veřejnost a střední školy a gymnázia v České republice zabývají otázkou, jak ve výuce společenských věd a dějepisu přistupovat k tématům, v nichž vedle historických souvislostí a společenského kontextu nabývá na významu také rozměr lidský a etický. Příkladem mohou být otázky týkající se identity jedince, jeho vztahu k sobě samému, jeho potřeby být součástí společenství a skrze zkušenost s ním se rozhodovat a jednat. Moderní dějiny a společenské vědy mohou například nacházet průsečíky při řešení otázky významu vlastenectví nebo nacionalismu pro jedince i společnost. Vedle historického významu mají také závažný společenský rozměr, který utváří realitu současného člověka. Bez dobré orientace v základních událostech moderních dějin a situace jednotlivce v nich se studium některých současných filosofických, společenských, politických nebo ekonomických témat stává neúplným. Příspěvek se zabývá konkretizací otázky, proč je nezbytné a jaké nároky s sebou přináší propojení nedávných historických událostí se současnou realitou jedince a národa, s otázkami osobní a národní identity, s některými stěžejními tématy z oblasti politologie a sociologie.

Učitel dějepisu jako poslední vlastenec mezi beztotožníky

Mgr. Rudolf Kardoš (Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Katedra historie)

Blíží se výročí vzniku Československé republiky a rovněž výročí zániku staletí trvajících Českého království, na jehož občansko-právních reformách republika vyrostla. V závěrečných letech monarchie byl rovněž zformulován základní kulturní kánon, ze kterého ve velké míře dodnes vychází koncepce dějepisného vyučování. Spolu s kulturním kontextem nastupující generace 21. století – provázenou neuchopitelnou krizí identity a schizofrenním způsobem života (reálným a virtuálním) – je nutná revize pojetí „českých tradic“, jak jsou předávány

v rámci dějepisného a občanského vzdělávání. Důležité, avšak nesmírně obtížné, je ověřit, zda žák v průběhu edukačního procesu reflektuje získané poznatky a vytváří si vlastní dějinnou koncepci, která přechází do běžného života po ukončení procesu, nebo si poznatky uchovává jen pro „školní vzdělávání“. Teprve v uvědomění si vlastní dějinnosti je možný rozvoj axiologických rovin lidského myšlení a svobodného jednání. Příspěvek se zaměří na zmapování žákova (a učitelova) vztahu ke státu, jeho historii a národní identitě na konkrétních případech z pedagogické praxe, podepřené sondou. Se záměrem se budeme věnovat této reflexi z pozice středního odborného školství, které je specifické nízkou dotací vyučovacích hodin. V rámci sondy se pokusíme zmapovat vlastní vnímání národní identity – jako životní hodnoty či pouhého fenoménu školního prostředí – z pozice žáka a učitele. Na příkladu konkrétního školního prostředí se pokusíme rozvrhnout základní body reflexe „českých tradic“ v průběhu dějepisného vzdělávání a po jeho ukončení. V rámci teoretického zpracování doplníme sondu i o etický rozměr odpovědnosti učitele za směřování (či nesměřování) dějepisné výuky k axiologickým cílům výchovy a vzdělávání.

Vedoucí kultura: odklon od multikulturalismu – zpět, anebo jinam?

Petr Sedlák (Conditio Humana)

Imigrační a integrační krize v EU utvrdila část české veřejnosti v názoru, že ideu uspořádání společnosti založenou na koexistenci skupin různého kulturního zázemí, je třeba odmítnout. Zvláště nacionálně orientovaní populisté přitvrдили v kritice multikulturalismu jako ideologického diktátu EU, jehož kritika prý bývá předem umlčována jako politicky nekorektní a rasismus. Pro další multikulturalismus symbolizuje rezignaci na hodnoty ustavující euroamerickou civilizaci. Společně kritici varují před realitou separace muslimských imigrantů v některých zemích EU. Ve školní výuce dějepisu se kritika může projevit tlakem na návrat k předávání národního narativu jako záruky společenské soudružnosti, resp. k servírování dějin jako uzavřené minulosti nabízející definitivní pravdy. Hrozí tím znemožnění otázek, jimiž se dle současného RVP „současnost prostřednictvím minulosti ptá po svém vlastním charakteru a své možné budoucnosti“? Nahradí etnický národ ten občanský? Příspěvek předloží argumenty pro a proti jedné z koncepcí hodnotového uspořádání společnosti, která se nabízí jako alternativa vůči multikulturalismu i etnické hegemonii. Ačkoli je tato koncepce liberální, není aplikací univerzálního pojetí lidských práv. Vychází z místních historických zkušeností, mezi nimi právě s diktátem údajné historické pravdy (v podání nacismu) – jedná se o koncept tzv. vedoucí kultura, kterou představila na podzim 2016 Křesťansko-sociální unie Bavorska (CSU). Příspěvek sleduje praktický cíl, jímž je použitelnost konceptu při výuce dějepisu.

Dějepis a národní identita

Garantující: Mgr. Josef Márc; Mgr. Jaroslav Pinkas, Ph.D.

České učebnice dějepisu

Kamil Činátl, Ph.D. (Ústav pro studium totalitních režimů, Oddělení vzdělávání)

Příspěvek se krátce zaměří na reflexi proměn, jimiž v minulém století prošly české učebnice dějepisu, a vyznačí klíčové konceptuální zlomy v pojetí školního dějepisu a odpovídajícím pojetí národní identity v tomto normativním a kanonickém médiu historické kultury. V centru pozornosti budou narativy národních dějin a případně různé modely práce s prameny zaměřené na rozvoj kompetencí, jež souvisejí s reflexí národních identit. Návazně autor zaměří pozornost na současnou českou situaci a zhodnotí dopad kurikulární reformy na podobu učebnic

dějepis. Poznatky zasadí do mezinárodních souvislostí a srovná český učebnicový koncept národní identity s modely, jež jsou rozvinuty v zahraničí. V návaznosti na výstupy z této komparace se autor zaměří na otázku, jak by měla (mohla) vypadat moderní česká učebnice dějepisu, aby dostala vzdělávacím cílům stanoveným v kurikulu. Příspěvek se pokusí reflektovat širší kontext, v němž se dnes učebnice na školách (ne)používají, a zasadí dynamiku tohoto tradičního média do rámce současné historické (pop) kultury.

Didaktické pomůcky a formování národní identity v dějepisném a vlastivědném vyučování v letech 1869–1938

Mgr. Magdaléna Šustová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Pedagogické muzeum)

Příspěvek se zabývá analýzou vyučování dějepisu a vlastivědy na obecných a měšťanských školách a v nižších třídách gymnázií, a to především jeho využití při formování pocitu sounáležitosti žáků se státem. V analýze využívává školních pomůcek využívaných ve výuce dějepisu a vlastivědy v českých školách ve druhé polovině 19. a v první polovině 20. století, především didaktických obrazů, ale také učebnic, fotografického materiálu, nabídkových katalogů pomůcek a ego-dokumentů. Analýza didaktických pomůcek nejenom zásadně pomáhá rekonstruovat mechanismy, které byly využívány při výuce, aby byly naplněny předepsané osnovy; ale ukazuje také problémy s dostupností vhodného didaktického materiálu, kdy množství obrazů učitelům nevyhovovalo, jelikož pocházelo z produkce zahraničních firem a byly hodnoceny jako "málo české". V letech 1918–1938 pak produkce didaktických pomůcek byla vnímána jako součást národního hospodářství. Využití ego-dokumentů pak umožňuje nahlédnout do mechanismů, které byly ve výuce reálně využívány a do jisté míry korigují obraz, který zanechaly oficiální předpisy (osnovy, metodické příručky a další předpisy).

Extrémizmus a historická paměť národa

JUDr. Alexandra Letková (Univerzita Komenského v Bratislave, Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky)

Cieľom príspevku bude poukázať logické a historické chyby, ktoré sú súčasťou kolektívnej pamäti slovenského národa a ktoré majú obrovský vplyv na dnešný vzostup extrémizmu najmä medzi mladou generáciou. Autorka zároveň ponúkne možnosti, ktoré umožnia spoločnosti poznať skutočnú pravdu a tak zastaviť nekriticky prijímané, dlhodobo uznávané názory. V prvej časti príspevku autorka analyzuje historickú pamäť, jej obsah a historické základy. Slovenská historická resp. kolektívna pamäť národa sa začala formovať v čase národného budenia, v druhej polke dlhého devätnásteho storočia. Budovanie národného vedomia však slovenskí buditelia neopierali iba o historické fakty, o skutočnosti odzrkadľujúce dobovú realitu. V prvom rade sa slovenskí národovci zriekli uhorských dejín a vytvorili umelú aureolu o tisícročnom maďarskom útlaku smerovanom proti Slovákom. Za priamych predkov Slovákov boli označení obyvatelia Veľkej Moravy, ktorých jazyk a písmo bolo všetkým slovanským národom blízke. Na uvedenú koncepciu neskôr nadviazali v prvej polke dvadsiateho storočia slovenskí ľudáci uplatňujúci autonómiu Slovenska. Závršením ich snaženia bolo vyhlásenie vojnového slovenského štátu a historická pamäť národa sa začala "nabalovať" o prvky nacistickej ideológie, najmä o prvky silného nacionalizmu a antisemitizmu (s odvolaním na štúrovskú generáciu). Sedemdesiat rokov po druhej svetovej vojne však opäť dochádza k prezentovaniu nacionalistických, častokrát extrémistických názorov v spojitosti s migračnou politikou Európskej únie. V druhej časti príspevku sa zameriame práve na dnešné prejavy extrémizmu na Slovensku – poukážeme na spoločné črty s prejavmi extrémizmu počas vojnového sloven-

ského štátu, taktiež poukážeme na spoločné základy, z ktorých vychádza dnešný aj historický extrémizmus a aký vplyv má naň do veľkej miery vymyslená, historická pamäť slovenského národa.

Narativismus a společenské výzvy současné historické vědy. Nadchází nutnost znovupromyslet narativní teorii (kritiku) dějepisectví? Co dnes s narativními teoriemi dějepisectví?

Garantující: Mgr. Karel Šima, Ph.D.; Doc. PhDr. Jan Horský, Ph.D.

Co dnes s narativní teorií (kritikou) dějepisectví?

Doc. PhDr. Jan Horský, Ph.D. (FHS UK, Historický modul)

Dnes jsme v situaci, kdy dokonce i někteří klasikové narativistické kritiky, jako je např. Frank Ankersmit, začínají pracovat s pojmy jako "pravdivost" (narativních) historických interpretací a korigují (možná až nadměrně) tak svůj původní značný relativismus. Souběžně s tím narativní teorie prosazují i v části biologické literatury (zejména v rámci tzv. biosémiotiky; kupříkladu Anton Markoš: "narativita biologů" a "narativita živého"), což by nemělo zůstat mimo pozornost teoretiků dějepisectví. Zároveň se také v společensko-politických debatách (v útočně-agresivním hádání) se jak v středoevropském, postkomunistickém, tak ale i v anglosaském prostoru s nástupem obhrouble hulvátského populismu ukázalo, že – takřkajíc – "falešné narativy" (problém tzv. "post-pravdy") mohou být značně účinné, tj. mohou ovlivňovat sociální jednání a politická rozhodnutí jedinců či skupin. Mnozí z těch, kteří by v rámci teorie dějepisectví hájili tezi o ekvivalenci a arbitrárnosti narativů, se dostávají do paradoxní situace, neboť zároveň jako občasně vidí, že vlna populismu v euroamerickém (domněle racionálním, ještě v sobě nesoucím osvícenské dědictví) prostoru úspěšně užívá narativů, které jsou zjevně lživé. Zaměřím se zejména na tyto otázky:

1. Otázka poměru adekvátnosti a arbitrárnosti, problém "stopy" (Ricoeur, Ankersmit, Ginzburg).
2. Jaké je místo (vývojových) teorií v rámci širších narativních vysvětlení (návaznost na Rüsena a Ricoeura), co to znamená: stanovit "vývojovou linii".
3. Odlišuje se dějepisectví zásadně svojí narativitou od jiných disciplín či věd? Historické vědy nejsou přece jediné, které vyprávějí či propojují zjištěné skutečnosti narativně. Jak to souvisí s vědeckým pojmoslovím? Poměr mezi kategoriemi "ideální typ" (Weber) – "koligace" (McCullagh) a "narativní substance", "reprezentace" (Ankersmit).

Narativ jako nevyhubitelný fenomén lidské společnosti

Prof. dr. Jiří Pešek (FHS UK, historický modul)

Již od antiky neumí lidská společnost, resp. jednotlivé její komunity, artikulovat svoji identitu, své uspořádání a ovšem i své nároky dovnitř i vůči okolnímu světu jinak než v – konkurujících si – narativech. To nejsou produkty kritické reflexe, nýbrž dílem spontánně, dílem pragmaticky (legitimisačně) vzniklé koncepty více či méně účelové povahy. Historiografická (jednoduchá a namnoze také velmi účelová) reflexe těchto skutečností je věcí až moderní, tj. osvícenské a post-osvícenské, historiografie. Postmoderní historiografické analýzy vedly k pocitu, že narativy jsou překonanou fází lidské reflexe dějin a že je lze (zhruba jako učinil Nietzsche s Bohem) prohlásit za mrtva. Odpovědí žité reality post-pravdivého období na počátku 21. století je vznik účelových politicko-nacionálních nebo imperiálních narativů, které se neohlízejí na historiografické teorie a bez většího nároku na odborné uznání své „pravdivosti“ vznášejí jménem svých tvůrců mocenské nároky, přinejmenším na významné umístění v hierarchii vládnoucích narativů. Otázkou je, jak má reagovat historiografie? Není řešení v převzetí přírodovědně lékařského postoje vůči mutujícím kulturám virů a bakterií, které je třeba stále znovu a sofistikovaněji potlačovat (při současném nebezpečí nárůstu autoimunitních reakcí)?

Chvála narativismu

Martin Nodl, Ph.D. (Filosofický ústav AVČR, v. v. i., Centrum medievistických studií)

Zastávám pozici, že historiografické psaní musí mít i přes rovinu jasného směřování k objektivnímu poznání vždy výrazně subjektivní rovinu. Bez historikova subjektu se historiografie stává plochou vědou. Z tohoto důvodu bych chtěl ve svém příspěvku plédovat pro výrazně subjektivní způsob historikova psaní, jež nemá nic společného s populismem, ale naopak s jasným a vyhraněným zastáváním konkrétních pozic, především hodnotových. Stejně tak bych chtěl plédovat pro hledání souvislostí mezi minulostí a přítomností, pro historiografii jako živou vědu, jež si klade otázky pod vlivem sociální reality, v níž se společnost pohybuje, a to dokonce tím způsobem, kdy je historiografie schopna nastolovat (nebo kdy by měla být schopna) a ohledávat témata, jejichž závažnosti si společnost není vědoma. Nikoli tedy historie jako snůška kuriozit, ale naopak jako věda zkoumající vždy živou a přítomnou minulost, naplněnou mnohostí výkladů. V jistých ohledech bych vycházel ze své pozice, zastávané v mé v roce 2015 vydané knize *Středověk v nás*.

Znalost národní historie konstitutivní hodnotou pro rozvoj demokracie

Prom. hist., M.A. Marie L. Neudorfllová, Ph.D. (Praha, Masarykův ústav AV ČR)

Se současným obecným poklesem důrazu na rozvíjení demokracie a ty aspekty historie, které k ní od osvícenství přispívaly, se na druhé straně objevuje úsilí rehabilitovat znalost důležitých aspektů historie jako nutný konstitutivní aspekt pro rozvíjení funkční demokracie i jako zdroj poučení (Robert Dahl, John Dunn, Charles Tilly atd.). Příspěvek bude vycházet z osvícenského předpokladu, že důkladná kritická sebeznanost národů, včetně historické, dosažená jakkoli nedokonalými vědeckými metodami, a zároveň spjatá s vírou v možnost pozitivního rozvoje společnosti, je nezbytnou podmínkou pro demokratickou orientaci, podobně jako vědomá kolektivní národní přináležitost zakořeněná v kultuře, tradicích, úrovni a dostupnosti vzdělání v širokém smyslu. Přesto, že filosofické a institucionální principy demokracie jsou ve státech západní civilizace velmi podobné, na případu českého národa příspěvek odůvodní nutnost respektu k rozdílnostem podmínek a historii evropských národů, pokud rozvíjení demokracie má být úspěšné. V českém moderním kontextu se toto vědomí objevuje významně hlavně u Františka Palackého. Z řady důvodů, relevantních i k současnosti, se mu důkladně věnoval T. G. Masaryk a to nejen v *České otázce* (1895), v níž vytvořil „filosofii českých dějin“, zahrnující i větší část 19. století. Této filosofii, která do značné míry vědomě, stála v pozadí úsilí českého národa a jeho inteligence o několika vrstevný pozitivní rozvoj národa, bude v příspěvku věnována zvláštní pozornost, neboť neztratila z řady hledisek nic na své aktuálnosti.

Nadchází nutnost znovupromyslet narativní teorii (kritiku) dějepisectví? Co dnes s narativními teoriemi dějepisectví?

Nominalismus vs. realismus v epistemologii historické vědy a jejich alternativy?

Garantující: Mgr. Karel Šima, Ph.D.; Doc. PhDr. Jan Horský, Ph.D.

Dnes jsme v situaci, kdy dokonce i někteří klasikové narativistické kritiky, jako je například Frank Ankersmit, začínají pracovat s pojmy jako "pravdivost" (narativních) historických interpretací a korigují tak svůj původní plný či značný relativismus. Zároveň i v společensko-politických debatách (resp. útočně-agresivním hádání) se jak v střeoevropském, postkomunistickém, tak ale i v anglosaském prostoru s nástupem obhrouble hulvátského populismu ukázalo, že "falešné narativy" mohou být značně účinné, tj. mohou ovlivňovat sociální jedná-

ní a politická rozhodnutí jedinců či skupin. Mnozí z těch, kteří by v rámci teorie dějepisectví hájili tezi o ekvivalenci a arbitrárnosti narativů, se dostávají do paradoxní situace, neboť zároveň jako občané vidí, že vlna populismu v euroamerickém (domněle racionálním, ještě v sobě nesoucím osvícenské dědictví) prostoru úspěšně užívá narativů, které jsou zjevně lživé. Nenechal čas přehodnotit mnohá východiska a nejednu tezi narativistické kritiky dějepisectví? Při posuzování této i následujících otázek se mohou historické vědy prostupovat se sociologií, socio-kulturní antropologií, psychologií, kognitivní vědou a filosofií. Panel se soustředí jednak na noeticko-teoretické otázky (zejména zda lze verifikovat adekvátnost narace), jednak na konkrétní otázky, týkající se rozboru jednotlivých příkladů socio-kulturně sice funkčních, avšak z hlediska historické vědy nepravdivých narativů. Kromě garantů referátů předběžně přislíbili Zdeněk Beneš, Jiří Pešek a Juraj Šuch.

Čím nahradit vyčerpaný narativismus vo filozofii histórie?

Eugen Zelenák (Katolícka univerzita v Ružomberku, Katedra filozofie)

Koncom 20. storočia bola narativistická filozofia histórie zrejme najviac diskutovaným nekonvenčným prístupom k histórii a historickým dielam. Predovšetkým názory Haydena Whita a Franka Ankersmita rozprúdili zaujímavú debatu o kľúčových teoretických problémoch ako napr. objektivita historikov, pluralita zobrazenia minulosti či úloha jazykovej stránky historických diel. V posledných rokoch sa však analýzy rozvíjajú v duchu narativizmu postupne vyčerpávajú a neprinášajú zásadne nové postrehy. Naopak, viacerí autori začínajú hľadať novátorské prístupy, ktoré by prekonali narativizmus a diskusiu na poli filozofie histórie by posunuli dopredu. Cieľom môjho príspevku je predstaviť non-representacionalizmus ako jeden z najslubnejších prístupov v súčasnej filozofii histórie, ktorý nadväzuje na myšlienky narativistov, ale zároveň ich v dôležitom aspekte koriguje. Keďže v literatúre sa bežne stretávame s rôznorodým vymedzením a kritikou samotného narativizmu, v príspevku sa najskôr pokúsím charakterizovať hlavné črty tohto prístupu. Následne upozorním na jeho slabé stránky a načrtnem, akým spôsobom sa s danými nedostatkami dokáže vyrovnáť non-representacionalizmus. Hlavnou výhodou tohto prístupu je, že na historické dielo sa odmieta pozeráť ako na reprezentáciu minulosti, ale navrhuje uchopiť ho ako výsledok špecifických praktík a postupov prijímaných spoločenstvom historikov. Okrem rozboru a porovnania hlavných črt narativizmu a non-representacionalizmu na teoretickej úrovni ponúknem tiež konkrétny príklad, ktorý by mal ilustrovať kľúčové rozdiely medzi danými prístupmi.

Hranice nominalismu a historiografie

Mgr. Jiří Růžička, Ph.D. (FLÚ AV ČR)

Náš příspěvek vychází z předpokladu, že narativistické teorie v historiografii jsou pouze určitou variantou nominalistické epistemologie a ontologie. Ať již jde o vztah narace a jejího předmětu (historická minulost) nebo o vztah obecných pojmů (ideálních typů) jako pouhých jmen, která označují /pořádají jednotliviny, povaha této relace zůstává analogická. Je přitom jedno, kterému prvku z těchto dvojic je přisouzeno dominantní postavení – zda naraci/pojmu nebo jednotlivinám. Vzhledem ke dvěma implikacím, které z této pozice vyplývají – nemožnost adekvace mezi pojmem a realitou (v případě klasického nominalismu) a relativita různých narací (v narativismu), se pokusíme nastínit jiné stanovisko, které bychom nazvali v opozici vůči nominalismu jako realistické. To nevychází z předpokladu, že historická minulost je pouhá minulá, již neexistující přítomnost, k níž by se naše konstrukce měly nějak vztahovat, ale specifickou časovou modalitou, která je podstatně odlišná jak od přítomnosti aktuální, tak od přítomnosti již minulé.

Může se post-narativistická teorie dějin stát ideologickou kritikou?

Mgr. Karel Šima, Ph.D. (Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, Ústav etnologie)

Narativistická kritika byla svého druhu reakcí historiografie na širší společenskovo vědní debaty o postmodernismu a jeho dopadech na vědu, sociálním konstruktivismu atd. I zde se ukázalo již v 90. letech, že je nutná nová perspektiva, která překoná „zacyklenost“ této debaty v opozicích věda/literatura, fakta/fikce, relativismus/fundamentalismus atd. Ve svém příspěvku chci navázat na debatu posledních let, která sice vychází z konstruktivistických tezí narativismu, ty chce ale současně překonat. Zelenák správně poukazuje na to, že zásadní inovací je odmítnutí původního pojetí reprezentace, které neumožňovalo uniknout ze zmíněného kruhu opozic. Jako inovativní shledávám koncept Kuukkanen, který navrhuje chápat historický diskurs performativně, tj. jako promluvu, která hájí určité teze a argumentuje v jejich prospěch. Tím se dostává do popředí kontext historických výpovědí, který podle Kuukkanena zahrnuje epistemickou, rétorickou a diskursivní dimenzi. Podle mého názoru je nutné tyto dimenze reformulovat tak, aby zahrnuly specificky společenský a politický kontext historické výpovědi. Můj argument spočívá v tom, že klíčovou rovinou pro analýzu, porovnání a hodnocení historických výpovědí není univerzalistická racionalita (Kuukkannen), ale sféra mocenských vztahů zahrnutá pojmem ideologie. Vycházejí jak z marxistických definic ideologie (Gramsci, Lukács, Althusser), tak obecně sociologických pojetí (Mannheim; v sociologii vědy Lynch, Mulkay) navrhuji směřovat post-narativistickou teorii k analýze mocenských vztahů, které utvářejí ideologické efekty historických výpovědí. Cílem přitom není chápat ideologii esencialisticky jako něco vědě vnějšího, co je nutné eliminovat, ale jako analytickou kategorii, která nám umožní analyzovat formu historických výpovědí v kontextu zájmů, které je utvářejí. Závěrem poukážu na implikace tohoto přístupu pro aktuální otázky společenských a politických dopadů plurality příběhů dějin.

Nadchází nutnost znovupromyslet narativní teorii (kritiku) dějepiscectví? Co dnes s narativními teoriemi dějepiscectví?

Klíčová autoři narativistického přístupu k dějinám a jejich přínos k vysvětlení problému narace

Garantující: Mgr. Karel Šima, Ph.D.; Doc. PhDr. Jan Horský, Ph.D.

Dočasná alebo trvalá aktuálnosť Whitovho chápania naratívnej histórie?

doc. PhDr. Juraj Šuch, Ph.D. (Filozofická fakulta UMB Banská Bystrica, Katedra filozofie)

Autor v príspevku stručne predstaví riešenie problému relativity historických narácií z pohľadu predstaviteľov „tradičného“ chápania histórie (G. Elton, M. Mandelbaum), ktoré predpokladalo postupné dosahovanie zhody historikov v jednom modeli (predstave) minulosti. Východiskom ich názorového postoja bol predpoklad korešpondencie „pravdivých“ historických prác so samotnou dejinnou realitou. Prostriedkom k dosahovaniu korešpondencie historikového textu s historickou realitou mal byť profesionálna identifikácia významov faktov a ich jednoznačné vzájomné usúvzt'ažnenie. Trvalým problémom dôveryhodnosti tradičného chápania histórie bola narastajúca pluralita prístupov k známym faktom, ktorá generovala odlišné obrazy minulosti. Následne autor predstaví chápanie histórie Haydena Whita, ktoré zvýrazňovalo možnosti a spôsoby vytvárania rôznych naratívnych podôb minulosti. V spojitosti s názormi Haydena Whita poukáže autor na jeho kladenie dôrazu na rôzne hodnotové aspekty (estetické, etické alebo ideové), ktoré sprevádzajú naratívne predstavovanie faktov v historických prácach. Tieto hodnotové aspekty sa objavujú pri historickom spodobovaní minulosti a recepcii historického textu. V spojitosti s pripustením relevantnosti úvah o konštituujúcej funkcii naratívneho celku sa stáva predmetom diskusie teoretikov nielen problém

jeho povahy, ale aj jeho význam pri historikovom spodobovaní jednotlivých udalostí. Zároveň s kritickou recepciou Whitových názorov P. Ricoeurom a D. Carrrom autor naznačí na problém formulovania všeobecne akceptovaných východísk a interpretačných postupov, ktoré by efektívne redukovali Whitovo zdôrazňované vznikanie rôznych (aj zavádzajúcich) zobrazení minulosti. Problém prekonania trvalého (rôzneho) hodnotového nasycovania historických textov naznačuje aj kritika Whita v „postnarrativistickej“ koncepcii Jouni-Matti Kuukkanena.

Vyprávějí historici příliš, málo, anebo špatně? O vyprávění v historii a o historii v moderních časech

Mgr. Josef Řídký (Filozofická Fakulta, Univerzita Karlova, Ústav české literatury a komparatistiky)

Jsou narativy vážně kamenem úrazu? Zavádí nás valorizace jejich role v historiografii na zcestí? Otázka by se měla klást na jiném půdorysu. Narativnost je ostatně neredukovatelnou součástí historiografie: struktura výpovědi o minulosti má strukturou narativní věty, jak si povšiml už A. C. Danto. Nadto, militantní narativisté jako F. Ankersmit nebo H. Kellner představují pouze jeden možný přístup k věci, tradici zakořeněnou v post-strukturalismu a rozvíjející odkaz Whitovy *Metahistorie*. Tento narativismus v přísném slova smyslu však zdaleka nevyčerpává myšlení historie jakožto vyprávění. Životnou alternativu nabízí dílo P. Ricoeura: v jeho pojetí historie nevyhnutelně vypráví, ovšem takovým druhem vyprávění, jenž zachovává její nárok na pravdivost. Historická narace u něj získává privilegovanou pozici tlumočnicka lidské zkušenosti času a zároveň specifickou roli vyprávění o minulosti, což motivuje řadu epistemologických a ontologických distinkcí. Volně ve šlépějích Ricoeura pak postupovali autoři několika nedávných poetik historiografie: P. Carrard či I. Jablonka. První zmiňovaný prostřednictvím rétorických analýz dokládá, že historie se nutně uchyluje k oběma polohám, k vědeckosti i vyprávění, zatímco druhý vyzývá k jejich pevnějšímu spojení, aby historie dokázala promluvit plnou silou. Tak či tak, přítomnost vyprávění pro ně není překážkou pravdivosti historie (a naopak). Jsme-li dnes svědky nástupu lživých příběhů ve veřejném prostoru, možná bychom si měli klást otázku, není-li na vině spíš chybné pojetí současného historického vyprávění, než vyprávění jako takové. Nemá nakonec pravdu F. Hartog, že s koncem modernismu a příchodem prezentismu přestal platit i jazyk tradiční akademické historie? Není naopak načase ptát se, jaký způsob historické narace by dokázal promlouvat i k dnešku?

Koncept Historiografické operace Michela de Certeau a jeho místo v současné narativní kritice historiografie

Mgr. Jiří Válek (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie)

Předkládaný příspěvek navazuje na autorův předchozí výzkum, a je součástí připravovaného dizertačního projektu. Záměrem projektu je analýza konceptu Michela de Certeau operace v současné historiografii navázaná na analýzu ideologičnosti historického subjektu v postmoderním dějepisectví. Záměrem připravovaného výstupu je prozkoumat teoretická východiska kritiky narativního modelu v historiografii, krokem následným je rozbor konkrétní situace v díle Michela de Certeau na příkladu jeho zásadního textu s názvem Historiografická operace. Teoretické myšlení Michela de Certeau jednak odráží situaci v postmoderní historiografii konce minulého století, ale taktéž nabízí východiska, na který staví současné kritiky narativního modelu a jeho aplikování na konkrétní historický materiál. Kupříkladu se jedná o otázky vědeckosti historiografie, verifikovatelnosti jejich závěrů či fungování reprezentace a ideologičnosti v moderním dějepisectví. Hlavní výzkumné otázky zde například

jsou: jaký měl vliv jazykový obrat na koncept postmoderní historické vědy? Jaká je role historické narace v moderním dějepisectví či jakou funkci a limity tomuto narativnímu modelu přisuzují současní historici. Cílem příspěvku je postihnout místo Michela de Certeau v současné kritice narativního přístupu v historiografii a ukázat jeho vliv na formování moderní historické vědy.

Rodinná paměť a mezigenerační přeměna identit. Paměť a identita

Garantující: Doc. Mgr. Radmila Slabáková Švaříčková, Ph.D.; dr. hab. Marcin Filipowicz

Rodinná paměť, podle M. Halbwachse nebo E. Eriksona primární a nejdůležitější „rámec paměti“, zůstává i přes současný boom paměťových studií poněkud na okraji zájmu. Přestože nejnovější bádání (A. Green, A. Muxuel, H. Welzer atd.) odhalila potenciál výzkumu rodinné paměti, především ve smyslu rekonstruktivní povahy paměti a přenosu vzpomínek mezi generacemi s ohledem na současné potřeby rodiny a platné sociokulturní normy, stále ještě není dostatečně probádáno, jakým způsobem členové různých sociálních skupin vyjadřují a používají rodinnou paměť, co je obsahem rodinné paměti a jakým způsobem jsou tyto paměti přenášeny na další generace. Cílem tohoto panelu je proto uvažovat nad významem, obsahem i způsobech předávání rodinné paměti, a to v interdisciplinárním kontextu. Vítány jsou příspěvky, které se zaměří na:

- 1) teoretické uchopení rodinné paměti – např. je rodinná paměť jen mezičlánkem mezi zřejmější paměti individuální a často zkoumanou kolektivní/národní paměti nebo tyto paměti naopak formuje svým „rodinným paradigmatem“ (D. Reiss)?
- 2) vzpomínky na historické události a jejich mezigenerační transformaci – např. jak a proč interpretují vzpomínky svých předků další generace?
- 3) funkce rodinné paměti s ohledem na utváření osobní a kolektivní identity – např. jakým způsobem jsou předávány hodnoty, jak souvisí s kontinuitou rodiny?
- 4) na jednotlivé aspekty rodinné paměti, jako rodinné rituály nebo rodinná tabu – např. jakým způsobem jsou zobrazeny v krásné literatuře?

Vítáme příspěvky týkající se všech historických období, od starověku po současnost, nejrůznějšího metodologického zaměření a nejen z oboru historie, ale také sociologie, psychologie, literární vědy, etnografie, kulturní antropologie apod. Jazykově nejsou příspěvky prozatím omezeny.

Paměť a identita

doc Marek Petřů, Ph.D. (UP v Olomouci, Katedra filosofie – Ostravská univerzita, Katedra filozofie)

Autor se v příspěvku pokusí o konceptuální analýzu pojmu identita a jejího vztahu k různým formám paměti. Vyjde z debaty o teorii identity, kterou na poli filosofie otevřel před více než třiceti lety filosof Derek Parfit. Parfit na základě poměrně vážných argumentů odmítl klasickou teorii osobní identity pocházející od Johna Locke, podle níž je osobní identita dána kontinuitou zkušenostní paměti. Pokud však paměť není tím, co určitou entitu činí identickou v čase, jaká jiná kritéria identifikace máme k dispozici? Autor bude obhajovat tezi, že otázka po „identitě“ je ve své podstatě otázkou normativní. Nejsme tím, co vyplyne z jakékoli pojmové analýzy či metafyzického bádání. Jsme „fundamentálně“ tím, čím chceme být, případně čím bychom chtít být měli. Výsledky této analýzy se pak autor pokusí extrapolovat na metodologické úvahy o výzkumu rodinné paměti. Jsou kritéria identity založená na jiných relacích, než je paměť, použitelná pro historická bádání? Jaký dopad by měla normativní teorie identity pro výzkum identity rodinné?

Formování šlechtické identity a způsoby reprodukce sociálního chování na příkladu rodu Nostitzů v 17. století

Mgr. et Mgr. Jan Bouček (Univerzita Karlova, Ústav českých dějin)

Příspěvek se zabývá formováním identity urozence konce 17. století v habsburské monarchii, procesem inkorporace a mezigeneračním transferem sociokulturních schémat chování, která jedinci umožňovala začlenění a participaci na elitní statusové kultuře. Jmenované procesy jsou sledovány na příkladu slezského šlechtice Kryštofa Václava z Nostitz (1648–1712) ve

vztahu k jeho otci a synům. Hlavní pozornost je věnována způsobu osvojování si kulturních kompetencí, které sledovanému jedinci umožňovaly úspěšně se účastnit symbolické komunikace a symbolických bojů v rámci svého sociálního pole, a tím dostat svému sociálnímu statusu. Schémata jednání, jež Kryštof Václav nabyt v mládí, v pozdějším věku využíval a usiloval o jejich reprodukci v rámci výchovy a socializace svých dětí. Příspěvek je proto založen na komparaci osobní korespondence Kryštofa Václava z dob jeho studií určenou jeho otci, s dopisy zasílanými později Kryštofem Václavem svým synům a jejich preceptorům. Prameny tohoto druhu se jeví pro postžení schémat chování vhodné tím, že odrážejí každodenní rovinu života mladého urozence a obsahují určitou rovinu osobní stylizace, kterou jsou vyjadřována schémata, jež si měl dotyčný osvojit. Oproti tomu v korespondenci syna otci můžeme vysledovat ony vzorce, o kterých syn ví, že je má přijmout. Vzorce chování, které Kryštof Václav přijal za vlastní a osvědčily se mu, později v modifikované podobě vyžadoval i na svých synech. Takto inkorporované principy jednání předávané mezi generacemi se pak neodrazily pouze v pramenech písemné povahy, ale našly své vyjádření i v podobě výzdoby rodových sídel a ve způsobu nakládání s rodovou historickou pamětí.

Role rodinné paměti v nobilitačním procesu

Mgr. Ivana Austová (SOA v Litoměřicích, SOkA Česká Lípa – Univerzita Karlova, Ústav světových dějin)

Je odvěkou touhou člověka dosáhnout blahobytu a respektu, buduje kariéru a snaží se dostat co nejvýše ve společenské hierarchii. Tak tomu bylo i s měšťany pozdního středověku a raného novověku, kteří oplývali nemalými majetky, které mnohdy převyšovaly majetky etablovaných šlechtických rodů. Mnozí měšťané proto usilovali o to stát se šlechticem. Až do první třetiny sedmnáctého století o přijetí do šlechtického stavu rozhodovali stavové samotní a zcela přirozeně usilovaly o zachování výlučnosti. Proces získání šlechtického titulu se výrazně zjednodušil po vydání Obnoveného zřízení zemského, kdy otázka nobilitací přešla do gesce panovníka. To přineslo mnoho změn a také nárůst množství pramenů dokladujících udělení titulu – nobilitačních listin. Budoucí šlechtic měl prokázat nejen osobními zásluhami, musel ale také mít původ bez poskvrny. Zájemce o šlechtický titul byl zpravidla měšťan bez šlechtických předků, maximálně byl vlastníkem erbu a přídomku. V takových případech bývá otázka původu zaobalená do jednoduché fráze, která suše konstatuje, že dotyčný pochází z počestného rodu. Je ale zajímavé sledovat, jak se svým měšťanským původem pracují ti šlechtici, kteří aspirovali na vyšší příčky šlechtické hierarchie. Na příkladech nobilitačních spisů vidíme, že někteří šlechtici bez obalu přiznali svůj měšťanský původ, jiní však nenápadně svůj prostý původ zamlčí, ba se dokonce nechají inspirovat starými šlechtickými rody, které si především v renesanční době přibarvovali svůj rodopis a mnozí nalézali údajné předky již ve starověku. Ve svém příspěvku autorka ve zkratce popíše, za jakých podmínek bylo možné v pobělohorském období získat šlechtický titul, hlavním středobodem však bude otázka prezentace rodu v nobilitačních listinách, popř. nobilitačních spisech.

Rodinná paměť a konstruování osobní identity – na příkladu rodiny Sofie Podlipské

Mgr. Jitka Kohoutová (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie)

Jak již ukázal výzkum v oblasti společenských a humanitních věd, konstruování identit je mnohohrstevnatým a kontinuálním procesem a jeho nedílnou součástí je i paměť. Paměť a vzpomínání totiž není jenom nástrojem k poznávání minulosti, je to také důležitá součást toho, jak chápeme sebe sama, jaké významy dáváme svému životu, rolím, které zastáváme. V procesu neustálého vyjednávání identity hraje významnou roli rodina a naše osobní identita je konstruována mimo jiné právě na pozadí rodinné paměti. Příspěvek se tedy zaměří na to,

jakou roli hraje rodinná paměť v utváření osobní identity, jak jsou vlastní vzpomínky propojovány se vzpomínkami ostatních (členů rodiny, předků), jak se rodinná paměť, předávané hodnoty a rodinné příběhy podílejí na hledání vlastního místa ve společnosti, na porozumění vlastnímu “příběhu”. Pozornost bude zaměřena na jednu konkrétní rodinu, rodinu české spisovatelky Sofie Podlipské (1833–1897), a materiálem, který bude za účelem zodpovězení výše zmíněných otázek analyzován, jsou ego-dokumenty (konkrétně vzpomínky a deníky) pocházející z této rodiny.

Rodinná paměť a mezigenerační přeměna identit. Rodina a paměť

Garantující: Doc. Mgr. Radmila Slabáková Švaříčková, Ph.D.; dr. hab. Marcin Filipowicz

Rituály v rodinné paměti uměleckých ság

Dr. hab. Marcin Filipowicz, doc. PaedDr. Alena Zachová CSc. (Univerzita Hradec Králové, Katedra českého jazyka a literatury)

Tematizace rituálů v rodinné paměti souvisí s naším výzkumem paměti v rodinných ságách. Rodinnou paměť chápeme jako univerzální zkušenost individuální paměti a zajímá nás, jakým způsobem může být ovlivňována uměleckou literaturou, konkrétně žánrem rodinné ságy v evropských literaturách od konce 19. století, který v našem výzkumu reprezentují nejvýznamnější evropské a české texty tohoto typu: John Galsworthy – Sága rodu Forsytů; Thomas Mann – Buddenbrookovi; Roger Martin du Gard – Rodina Thibaultů; Georges Duhamel – Chronique des Pasquier; Virginia Woolfová – The Years; Maria Dąbrowská, Noci a dny, Jan Vrba – Soumrak Hadlasuc rodu; Helena Dvořáková – Pád rodiny Bryknarů; Vladimír Neff – Sňatky z rozumu. V literárněvědných úvahách inspirovaných paměťovými studiemi převládá názor, že literární fikce nejen šíří kolektivní a individuální vzpomínky, nýbrž mají vliv i na samotný způsob fungování paměti. Pro ukotvení rodinné paměti se v rodinných ságách jeví jako zásadní rodinné vztahy, v textech často symbolizované rituálním charakterem. Ať již jde o rituály jako pevná pravidla, jimiž se řídí rodinný řád, běžné cyklické oslavy zaznamenávající uplývající čas, až po intimní rituály. Cílem našeho zkoumání bude srovnání uměleckého způsobu ztvárnění rituálů v uměleckém textu se vzpomínkami současných rodin a ověření předpokladu, zda a do jaké míry kulturní paměť ovlivňuje způsob paměti jednotlivých generací.

Národně-ideologické ukotvení rodopisného bádání a rodinných historií v českých zemích 1918–1948. (Se zvláštním zřetelem na období druhé republiky a nacistické okupace)

Mgr. Tomáš Pánek (Masarykova univerzita, Filosofická fakulta – Historický ústav)

Rodinné historie lze vnímat jako jedny z potenciálních alternativ k národně podmíněnému psaní o dějinách (metodologickému nacionalismu). Konferenční příspěvek ovšem pracuje s tezí, že tento potenciál nebyl v českém a sudetoněmeckém rodopisu, který měl rodinné historie prvořadě formulovat, v letech 1918–1948 využit a naopak došlo k pozření rodinných historií tehdy dominujícími národními historickými příběhy, resp. samotní teoretikové rodopisu vytyčili svému oboru národní úkoly. Rodopisné bádání bylo na obou stranách pojímáno jako jeden z nástrojů pro upevňování národního vědomí a v českém případě byla navíc vyzdvížena jeho důležitost pro konsolidaci československé prvorepublikové státnosti. Příspěvek se poté na základě analýzy archivních pramenů a primární literatury zaměří ve srovnávací a vztahové perspektivě na vystižení hlavních obrysů následujících problémových okruhů sudetoněmeckého a zejména českého rodopisu:

1. programová národně-ideologická instrumentalizace rodopisu a její výraz v pracovních úkolech rodopisných organizací (Rodopisná společnost československá v Praze, Jednota starých českých rodů/Zentralstelle für sudetendeutsche Familienforschung),
 2. intenzifikaci národních úkolů českého rodopisu po r. 1938 (na platformě tehdejšího národně-obranného historismu),
 3. české bádání o starých selských rodech a jeho propojení s tehdejší kulturní politikou (na platformě české verze ideologie Blut und Boden),
 4. postulování významu rodopisného bádání pro národní eugeniku,
 5. dokazování českého původu mnoha významných osobností a rodin z dějin českých zemí.
- Príspevek se bude soustředit na období let 1938–1945, ovšem s významnými přesahy do předmnichovské a poválečné doby.

Rodinná paměť a identita pamětníků a potomků z rodin národnostních menšin

PhDr. Helena Nosková, CSc. (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Centrum dějin menšin)

Príspevek je sepsán na základě dlouhodobých terénních výzkumů v několika regionech ČR – Praha, Bruntál, Sokolov, Karlovy Vary, Liberec. Výzkum dotazníkovou metodou se uskutečnil v letech 1978–1980, 1984–1989, 1991–1993, 1995–1997 a v současnosti. Do výzkumu byli zařazeni zástupci slovenské, rusínské, ukrajinské, ruské a německé menšiny. Výpovědi respondentů jsou zasazeny do uvedených období: let tzv. normalizace, let po sametové revoluci do rozpadu společného státu Československa a let následujících, kdy se měnilo postavení menšin v ČR. Základní otázkou bylo, zda se proměny v postavení národnostních menšin v důsledku politických změn dotýkají rodinné paměti, která může doznat změn v interpretaci životních postojů, líčení osudů rodiny, rolí pamětníků pro širší, mimo rodinný okruh, zda po letech dochází k posunutí interpretaci původní identity pamětníků a jak tyto případné proměny rodinné paměti a identity přijímají potomci. Výpovědi z jednotlivých okruhů byly konfrontovány s archivními dokumenty, odbornou literaturou nevyjímaje vztah respondentů k zemím původu. Z metodologického hlediska byla využita metoda historického, etnografického sběru dat, jeho zpracování a vyhodnocení. K nejvýraznějším proměnám došlo u respondentů původem ze slovenské, rusínské a německé menšiny, kteří byli nejvíce ovlivněni politickými změnami a žili v městském prostředí, které zaručuje větší anonymitu. Také bývalé zaměstnání a politická příslušnost vede doposud k proměnám identity pamětníků a zčásti se týká i jejich potomků. Významným faktorem je uplynutí pětadvaceti let období od politických a společenských změn, které se týkají také změn v zemích původu pamětníků.

Rodinná paměť a mezigenerační přeměna identit. Rodinná paměť v proměnách generací

Garantující: Doc. Mgr. Radmila Slabáková Švaříčková, Ph.D.; dr. hab. Marcin Filipowicz

„Odsun“ v rodinné paměti českých Němců a jejich potomků

PhDr. Sandra Kreisslová, Ph.D. – Mgr. Jana Nosková, Ph.D. (Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, Katedra psychologie. – Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha – pracoviště Brno)

Konferenční příspěvek představí dílčí výsledky orálně-historického projektu Mechanismy a strategie generační transmise rodinné paměti vybraných sociálních skupin. Tento projekt je zaměřen na výzkum rodinné paměti (Welzer, Mollerová, Tschuggnallová 2010) jakožto specifického prostoru paměti komunikativní (Assmann 2001), ve kterém dochází k vyjednávání o minulosti u čtyř vybraných skupin, kterých se dotkla poválečná migrace. Fenomén rodinné

paměti bude v referátu sledován na příkladu tří po sobě následujících generací (Mannheim 1928) českých Němců a jejich potomků, kteří po konci druhé světové války zůstali v zemi svého původu. Tázat se budeme po obsahu vzpomínek tzv. generace zážitku (Erlebnisgeneration), která prožila události okolo poválečného nuceného vysídlení Němců a musela reagovat na radikální změnu životních podmínek a po transmissi těchto „obrazů“ minulosti na generaci dětí a vnuků. Otázkou je, zda dochází k mezigeneračnímu přenosu vzpomínek a pokud ano, pak v jaké podobě a jakou formou a zda v tomto ohledu panují mezi jednotlivými generacemi rozdíly. V neposlední řadě bude snahou najít odpověď na to, jak se druhá a třetí generace vyvíjí se zkušenostmi „generace zážitku“, jak u nich působí specifické zážitky rodičů a prarodičů a jak děti a vnuci integrují tyto zkušenosti do vlastních identit. Pro odкрытие komunikativní paměti a její transmise v rodinném prostředí bylo využito narativního interview.

Rodinné příběhy předávané přes generace: témata, hodnoty, vzorce

Doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, Ph.D. (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie)

V rámci nedávného orálně historického výzkumu třinácti rodin na téma rodinné minulosti byly vždy tři generace jedné rodiny samostatně dotazovány na to, které příběhy či historky o předcích se v dané rodině vyprávěly či vypráví. Cílem příspěvku je představit první závěry tohoto ojedinělého průzkumu. Příspěvek se tudíž zaměří na témata rodinných příběhů, na to, kdo jsou jejich hrdinové i na poselství, jež je vyprávěním těchto příběhů předáváno. Zajímat se bude i o způsob, jakým s rodinnými příběhy nakládají různé generace. Budou mít nejmladší generace tendenci k heroizaci svých předků, podobně, jako k tomu bylo v případě širokého průzkumu německých rodin iniciovaným H. Welzerem, S. Mollerovou a K. Tschuggnallovou a shrnutým v publikaci *Můj děda nebyl nácek* (2002), nebo se příběhy těchto rodin soustředí spíše na vylíčení stinných stránek svých předků v podobě příběhů o nebezpečí, nevěrách a násilí, což byl případ multigenerační studie o rodinných příbězích v Británii vedený A. Greenovou (2013)?

Zhmotnená rodinná pamäť: predmety a ich príbehy

PhDr. Monika Vrzgulová, CSc. (Ústav etnológie, SAV Bratislava)

Rodina ako priestor socializácie, priestor, v ktorom sa realizuje komunikácia medzi jednotlivými generáciami, zaujíma významné miesto vo výskume historiografie, sociálnych aj humanitných vied. Pomocou kvalitatívnych metód (predovšetkým interview, biografické interview) skúmam témy, ktoré sú predmetom mezigeneračnej komunikácie v rodine v súčasnosti. Hľadám vzťahy medzi témami „veľkých dejín“ a rodinných histórií, medzi komunikatívnou pamäťou skúmaných rodín a kultúrnou pamäťou, resp. aktuálnymi politikami spomínania, ktoré sa praktizujú v súčasnej spoločnosti Slovenska. Významné miesto v rodinných príbehoch zohrávajú aj predmety dedené v rodine z generácie na generáciu, ktoré predstavujú akúsi zhmotnenú pamäť rodiny. Práve cez príbehy viažuce sa k predmetom dedeným v rodinách sa budem vo svojom príspevku sledovať dynamiku rodinnej pamäti v horizonte dvoch, resp. troch generácií.

Obraz dětství v kontextu generací

Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. (UP, Katedra psychologie)

Příspěvek vychází z rozsáhlého interdisciplinárního výzkumu rodinné paměti a představuje jeho první výsledky z pohledu psychologie. Jednalo se o kvalitativní výzkum, v odborné psychologické literatuře dosud ojedinělý. Realizovali jsme hloubkové rozhovory se třemi generacemi třinácti běžných rodin. Data byla zpracována pomocí obsahové analýzy. Hlavním cílem prezentované části výzkumu bylo zjistit, jaké vzpomínky tvoří obraz dětství při zpětném pohledu dospělých osob různých generací, a jaké stránky svého dětství by tyto osoby přály prožít i svým dětem či vnukům. Dílčím cílem bylo poukázat na možné souvislosti těchto vzpomínek s individuálními i rodinnými resilentními faktory. Při popisu výsledků se blíže zaměříme na některé zajímavé odlišnosti zjištěné mezi generacemi.

Paralelní krajiny. Historické krajiny: krajiny vyobrazené

Garantující: doc. RNDr. Pavel Chromý, Ph.D.; prof. PhDr. Eva Semotanová, DrSc.

Krajina, „Theatrum mundi“, ono jeviště událostí a procesů, je historickým pramenem stejně hodnotným jako písemnost, mapa, obraz či památky hmotné kultury, architektura, městský půdorys anebo zaniklá středověká ves. A podobně jako ony vyžaduje i krajina specifické metody a přístupy, aby svědectví, které vydává, bylo pokud možno celistvé a někdejší realitě maximálně adekvátní. Uchopení historie bývá vždy do značné míry konstruktem, daným optikou pohledu, strukturou otázek i škálou využitelných pramenů. „Paralelní krajiny“ jsou tak svého druhu metaforou, naznačující, že dějinné jeviště je sice jen jediné, ale úhlů pohledu na lidskou minulost v tomto prostoru, vymezených teritoriálně stejně jako chronologicky, je téměř nekonečné množství. Výzkum a rekonstrukce zaniklých či přeměněných (historických) krajin vyžadují rozbor a interpretaci různých typů pramenů (kartografických, ikonografických, písemných, statistických ad.) v kombinaci s terénním průzkumem (tradičními metodami i s využitím moderních technologií). Smyslem studia historických krajin je pochopení významu „prostorových“ souvislostí dějinného vývoje společnosti – v minulosti, ovšem s přesahem do dnešní doby (od památkově chráněných historických kulturních krajin až po tíživé dědictví v podobě brownfields). Krajiny lze nazírat z mnoha úhlů, např. z hlediska vývoje a intenzity proměn krajiny v preindustriálním a industriálním období, rozdílných funkcí a využití krajiny (venkovské, městské, zemědělské, průmyslové, militární ad.), ale také optikou vnímání krajiny a měnících se hodnot společnosti a významů, které lidé v minulosti krajině přisuzovali (ve smyslu kolektivní prostorové paměti, utváření identit, dědictví a jeho ochrany, proměn významu symbolických míst, komponovaných krajin ad.). Panel Paralelní krajiny chce představit tyto pohledy z hlediska teoreticko-metodologického i prostřednictvím případových studií.

Obraz krajiny jako výrazový prostředek osobní reprezentace kolem 1700

PhDr. Robert Šimůnek, Ph.D., DSc. (Historický ústav AV ČR, v. v. i., Praha, Oddělení středověkých dějin a historické geografie)

Pramenným východiskem jsou jak výpravné obrazy („reprezentace“) krajiny – velkoplošná plátna s panoramatickými pohledy na (konkrétní) krajinu s architekturou i nákladné, pro administrativní praxi nepoužitelné obrazové mapy panství, tak méně spektakulární, ale ve své době neméně významné série kreseb a grafik, mapujících šlechtická panství formou prospektů krajiny stejně jako „mikropohledů“ na vybrané areály „s významem“ (zámky, města, ale i detaily jednotlivých labyrintů v zámecké zahradě či pohled na kamenolom anebo do stáje). Bližší pozornost je věnována souborům „topografických reprezentací“ děčínských Thunů a především F. A. Šporka, v jehož koncepci tvoří proslulé lokality Kuks a Lysá nad Labem jen příslovečnou špičku ledovce; vedle volných grafik a propagačních listů s obsáhlou legendou a texty se Špork prezentoval obrazy krajiny (obrazy „svých panství“) i v apoteotickém spisu, vzniklém na jeho objednávku, stejně jako na poli knižního mecenátu. Otázky, které si nad prameny naznačené kategorie lze klást, se vztahují ke dvěma základním tematickým okruhům:

1. jejich role v době vzniku, v kontextu šlechtické reprezentace;
2. jejich výpovědní hodnota pro dnešního historika, resp. historického geografa – z hlediska pochopení ideálu, jenž byl do koncepce, prostorových struktur i vyobrazení konkrétních objektů projektován, a který současně v jistém smyslu limituje „faktografickou“ výpovědní hodnotu těchto pramenů ve vztahu k rekonstrukci někdejší podoby krajiny.

Mapy panství jako zrcadlo proměn krajiny i společnosti preindustriálního období

PhDr. Martina Tůmová (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje)

Kartografické prameny, především staré mapy a plány, patří mezi jedny z nevyužívanějších a nejcennějších typů historických pramenů pro poznání minulosti. V posledních desetiletích jsou stále více reflektovány nejen v geografických, kartografických, historickogeografických, ale i historiografických výzkumech. Interdisciplinární výzkum historika, archiváře či historického geografa umožňuje využít vedle tradičních i nové, dosud nepříliš poznané či těžko přístupné prameny. Mezi takové prameny patří i mapy panství a velkostatků. Staré mapy zejména individuálního charakteru, které mohou doplnit poznání dosud získané ze známých srovnávacích děl (Müllerovo a vojenská mapování, stabilní katastr apod.). Mapy panství svým obsahem přibližují vývoj a proměny krajiny od preindustriálního období, uměleckým a technickým ztvárněním dokládají úroveň tehdejší společnosti, odráží myšlení lidí a reprezentují vymezený prostor. Cílem příspěvku je představit tento specifický typ historickogeografického pramene. Pomocí analýzy, interpretace a komparace vybraných děl z území Čech vzniklých v 18. a 19. století poukázat na proměnlivost jejich formy, charakteru; a na jejich subjektivitu. Příspěvek se snaží odpovědět na otázky typu: Jaké informace mapy panství obsahují? Jakou „realitu“ zachycují, jak ji přetvářejí, interpretují a znázorňují a co ji ovlivňuje? Jak se mapy panství mění v čase? Odpovědi tak mohou přinést poznatky nejen o historické krajině, ale i hodnotové orientaci tvůrců, objednavatelů či uživatelů map menších územních celků v období 18. a 19. století.

Za humny Prahy: raněnovověké proměny krajiny panství Dolní Břežany

Mgr. Veronika Stachurová Kucrová, Ph.D. (Regionální muzeum v Jílovém u Prahy, historie regionu)

Navrhovaný příspěvek by měl ukázat možnosti a limity využití písemných a kartografických pramenů pro výzkum venkovské krajiny v období od 16. do 19. století, a to na příkladu panství Dolní Břežany. Oblast leží poblíž dnešních jižních hranic Prahy, panství patřilo od počátku 18. století Pražskému arcibiskupství. Cílem příspěvku je ukázat konkrétně, jak lze krajinu studovat – od „mikropohledu“ s využitím tzv. usedlostní identifikace v jednotlivých vsích až k „makropohledu“ na dálkové komunikace. Podobně je to i se zdroji informací – od ryze vrchnostenských dokumentů až k celozemským katastrům a mapování. Vybranými problémy pak jsou: dynamika rozšiřování vesnic, vrchnostenské provozy a změny ve využití typů ploch, zejména lesů. Na části území byla rovněž významná montánní činnost, díky které se rozšířilo portfolio využitelných pramenů. Výzkumy podobného typu rovněž umožňují opřít se o onomastická data, archeologické a etnografické výzkumy či moderní kartografické metody. Studie vychází z disertační práce, obhájené na ÚČD FF UK v roce 2015.

Industriální periferie města

Mgr. Aleš Vyskočil, Ph.D. (Historický ústav AV ČR, v.v.i., Výzkumné centrum historické geografie)

Cílem příspěvku je historicko-geografická analýza vývoje předměstského prostoru v době (proto)industrializace. Pomocí kombinace kartografického, písemného, ikonografického, topografického a statistického souboru pramenů je sledována proměna venkovské zóny v zázemí mohutného centra v průběhu 18. až 20. století. Na příkladu Křenové – jednoho z předměstí Brna – je ukázán střet středověké a novověké struktury zástavby a jejích funkcí, různá dynamika vývoje prostoru ovlivněná vlastnickou a katastrální fragmentací a také složi-

tu konfigurací terénu, postupně přizpůsobovaného potřebám města, popsány jsou neúspěšné pokusy o regulaci, které vyústily v urbanizační chaos, vztah mezi privilegovaným centrem a dělnickou periferií a řada dalších okolností, které utvářely vnitřní krajinu dnešní brněnské aglomerace. Rozvoj města, který se v turbulentním 19. století přesunul do příměstského prostoru, mimo vše pozitivní generoval a kumuloval problémy, s jejichž dopady se město potýká dodnes. Z prostorového hlediska dřívější periferie postupně splynuly se samotným jádrem, avšak v rovině urbanistické, vizuální, mentální i funkční si do značné míry uchovaly ráz oněch sídelních struktur 19. století.

Paralelní krajiny. Dědictví krajiny

Garantující: doc. RNDr. Pavel Chromý, Ph.D.; prof. PhDr. Eva Semotanová, DrSc.

Mosty v Nitrianskej stolici pohľadom Mateja Bela

prof. RNDr. Peter Chrastina, Ph.D. (Výzkumné centrum historické geografie, Historický ústav AV ČR, v.v.i.; FF UCM v Trnave, Katedra historických vied a stredo európskych štúdií)

Matej Bel vo svojom diele *Notitia Hungariae Novae historico-geographica* (ďalej *Notície*) ponúkol okrem iného pohľad na konkrétne reálie stolíc Uhorska v rámci habsburskej monarchie. Cieľom príspevku je historicko-geografická analýza a interpretácia pasáží z prvého (Vagus/Váh), druhého (Nitra) a piateho (Dudvág/Dudvák) odseku § V. prírodopisného dielu *Notícií Nitrianskej stolice*. V nich M. Bel stručne opísal, z jeho pohľadu najdôležitejšie, mosty cez konkrétne vodné toky. Pri práci s literatúrou, starými mapami a internetovými zdrojmi boli uplatnené „konvenčné“ metódy resp. historicko-geografického výskumu (heuristika, kritický rozbor prameňov, ich komparácia a interpretácia). Vzhľadom na roztrieštenosť informácií získaných štúdiom prameňov, bolo potrebné ich doplnenie a precizovanie prostredníctvom polostacionárneho terénneho výskumu (metóda pozorovania). Aktuálny stav pozostatkov niektorých premostení boli zdokumentované fotograficky. Štúdiom a vyhodnotením tejto databázy sa podarilo získať adresné informácie o dejinách niektorých mostov v Nitrianskej stolici, vrátane ich vzhľadu (konštrukcie), použitých materiáloch apod. Daný prístup k riešenej problematike je v súlade s trendom historicko-geografického výskumu vývoja a interpretácie zmien riečnej krajiny s akcentom na identifikáciu a ochranu zvyškov drevených mostov reprezentujúcich prvky hmotného kultúrneho dedičstva. Okrem základného (historicko-geografického) výskumu možno dosiahnuté výsledky využiť napr. v múzejnej prezentácii, pri výučbe regionálnych dejín, alebo pri posilňovaní identity miestneho obyvateľstva. Vybrané údaje historicko-geografickej analýzy a interpretácie Belovho opisu možno taktiež zohľadniť v environmentálnom plánovaní, resp. pri rozhodovacích procesoch na úrovni dotknutých samospráv a niektorých orgánov štátnej správy.

Ziegenberg 1770 – Obráz katastrofy: Velké evropské osudy malého českého sesuvu

Mgr. Vilém Zábranský, Ph.D., Mgr. Pavel Raška, Ph.D. (Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Filozofická fakulta, katedra historie)

V posledních desetiletích je tradiční přírodovědný přístup ke studiu přírodních pohrom stále významněji obohacován společenskými vědami. Sociologické, psychologické i historické analýzy přírodních pohrom nabízejí inovativní výsledky, které jsou relevantní i pro praxi. Nejen v historiografii je přitom zdůrazňován zejména proces sociální konstrukce či amplifikace přírodních pohrom i jejich reflexe a reprezentace v pramenné základně. V příspěvku představujeme případovou studii historické sesuvné události na Kozím vrchu u Ústí nad Labem v roce 1770, která se přes svůj limitovaný rozsah stala vlivem dobového geovědního dis-

kursu a historicko-geografických okolností významným příkladem celospolečenské percepcce přírodních pohrom v 18. století. Událost náleží do sesuvné kalamity, která byla jedním z mnohačetných důsledků klimatické extremity v průběhu tzv. hladových let v Českých zemích (1770–1772). Zároveň se uskutečnila v období zvyšujícího se povědomí o podstatě přírodních jevů a taktéž v době, kdy se významně rozvíjejí informační sítě napříč regiony i státy. Důsledná excerpce dobového tisku umožnila identifikovat informaci o sesuvné události ve více než deseti evropských zemích. Získané výsledky umožňují diskutovat specifické cesty šíření lokálních informací v pozdně preindustriálním období. Zároveň nabízí v českém kontextu unikátně dokumentovaný příklad ilustrující způsob, jakým byla realita přírodních pohrom veřejně reprezentována a nechávala tak vzniknout paralelním obrazům téže události.

Zaniklé technické infrastruktury ztracené v krajině

PhDr. Jiří Chmelenský (Národní památkový ústav, pracoviště Praha, Oddělení garantů území)

Krajinotvorné prvky, které kdysi tvořily součást zaniklých technologických celků či uměle vytvořených funkčních soustav, často zanikají rychleji než stavby či areály, tradičně pokládané za kulturní dědictví. Technické památky nepředstavují jen průmyslové areály a jejich strojní vybavení, ale i další celky památkovou péčí dříve opomíjené, typicky např. soustavy náhonů a rybníků u mlýnů, soustavy bývalých obecních vodovodů, nebo prvky rozvodné soustavy vysokého a nízkého napětí. Jak přistupovat k výzkumu těchto infrastruktur? Jaké metody a přístupy použít? Pomoc nabízí interdisciplinární metodika využívající nejen cílevědomé kombinace tradičních postupů historie a hospodářských dějin, historie techniky a obvyklých metod památkové péče, ale také dosud často nevyužívaných pramenů a deskriptivních postupů. Mezi nevyužívané prameny patří např. mapy S-1952, letecké snímkování z 50. let dvacátého století a další moderní symbolické obrazové prameny. Prezentace s názornými příklady aplikovaného terénního výzkumu zaniklých mlýnů v centrálním Krušnohoří, zaniklých vodovodů na Českosudsku a zaniklých rozvodných soustav nízkého i vysokého napětí na Mnichovohradištsku.

Montánní krajiny a montánní dědictví jako specifické formy reprezentace minulosti

Mgr. Jakub Jelen (Univerzita Karlova, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje)

Pozůstatky po těžebních aktivitách představují pro značnou část obyvatel pouze staré ekologické zátěže a nevzhledné objekty v krajině, nezřídka určené k demolicí. Tyto pozůstatky však tvoří součást montánního dědictví, které v sobě skrývá soubor hmotných i nehmotných prvků, aktivit i procesů, které formovaly obraz historických i současných krajin, stejně tak jako životy a identity obyvatel dotčených území. Montánní dědictví dokazuje zručnost a vyspělost našich předků a připomíná těžební historii, která je úzce spjata s vývojem mnoha oblastí Česka. V dnešní době jsou stále více patrné snahy o zachování a ochranu těchto unikátních souborů, přičemž k nejznámějším patří například nominace Hornické kulturní krajiny Krušnohoří na seznam UNESCO. Nedílnou součástí procesu zachování montánního dědictví je také jeho vhodná interpretace a využívání pro potřeby současnosti. Příspěvek představí výzkum komplexu montánního dědictví na území Česka, jako specifické formy reprezentace minulosti a historického zdroje pro poznání stávajících prvků a jevů v krajině i sociální struktuře. Dále se zaměří na způsoby interpretace a předávání hodnot montánního dědictví budoucím generacím, jelikož se jedná o nedílnou součást naší historie, která by neměla být zapomenuta ani vymazána z krajiny, ale naopak využívána k jejímu poznávání a vzdělávání.

Paralelní krajiny. Krajina – symbol – identity

Garantující: doc. RNDr. Pavel Chromý, Ph.D.; prof. PhDr. Eva Semotanová, DrSc.

Ottovy Čechy jako pramen pro poznání identitotvorného významu krajiny v procesu formování moderního českého národa

Mgr. Nina Milotová, Ph.D. (Národní muzeum, Oddělení vědeckého tajemníka)

Krajina sehrála v průběhu 19. století nezanedbatelnou úlohu v procesu konstruování a upevňování moderní české národní identity. Byla nejen fyzickým, ale výrazně také symbolickým prostorem, do níž národní společenství promítalo mnohé významy, nenaplněné představy a tužby, krajině a jejím jednotlivým prvkům přisuzovalo určité atributy. Cílem příspěvku je nahlédnutí zvolené problematiky primárně prostřednictvím analýzy monumentálního reprezentativního čtrnáctisvazkového díla Čechy (1882–1908), u jehož zrodu stál nakladatel J. Otto a které představovalo ve své literární i obrazové části čtenářům mj. přírodní krásy a místa paměti českého národa. Dílo, jež poodkrývá řadu zajímavých aspektů souvisejících s mobilizačním potenciálem krajiny a s potřebou promítnutí českého národa do prostoru (souvisejícího mj. s tendencí po jeho ovládnutí), bude představeno v širším kontextu problematiky krajiny a jejího významu v procesu formování moderního českého národa druhé poloviny dlouhého 19. století. Je možné ho považovat nejen za apoteózu domova a vlasti, jejichž symbolem se právě krajina v očích národní společnosti sledovaného období stávala, ale také za jeden z vrcholů zobrazení krajiny v umění (v tomto případě spojení umění literárního a výtvarného). Význam Ottových Čech je možné spatřovat mj. též ve skutečnosti, že toto dílo umožňovalo čtenářům poznávat a vnímat rozličné oblasti Čech bez nezbytné potřeby jejich fyzické návštěvy, přičemž spoluvytvářelo myšlený obraz prostoru – krajiny ovlivněný v tehdejší době ideologií nacionalismu a česko-německým antagonismem.

České krajiny ve vlastivědných publikacích sudetských Němců

Mgr. Jiří Riezner, Ph.D. (Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Přírodovědecká fakulta, katedra geografie)

Němci vysídlení z českých zemí začali záhy po roce 1945 vyvíjet v (Západním) Německu řadu činností, které se nějakým způsobem vztahovaly k tzv. „staré vlasti“. K těmto aktivitám, napomáhajícím upevňovat kolektivní identitu sudetských Němců, patřila intenzivní publikační činnost. Vydávána byla beletrie, kalendáře, časopisy, obrazové publikace a vlastivědné práce, mající často podobu Heimatbücher, navazujících na vlastivědy populární ve střední Evropě od konce 19. století. Smyslem Heimatbücher byla co možná nejkomplexnější charakteristika regionu nebo obce, z kterých autoři pocházeli, vycházející z potřeby zachytit a dále předávat své vzpomínky a znalosti o místě původu. Proto jsou Heimatbücher obsahově široce koncipované a bohatě vybavené fotografiemi, tabulkami, jmennými seznamy a mapami. Od počátku 50. let 20. století tak vzniklo v Německu několik set publikací, které mají velmi úzký vztah k Česku. Tyto Heimatbücher jsou jednou z nehmotných forem „míst paměti“ sudetských Němců a v posledním desetiletí se staly objektem výzkumu kulturních antropologů jakožto specifický typ literatury. Jelikož obsahují velké množství různorodých informací, mohou být také zdrojem pro historicko-geografické studie zaměřené na území bývalých Sudet. Heimatbücher jsou využitelné především pro poznání sociálních, kulturních a hospodářských poměrů na lokální úrovni v prvních čtyřech desetiletích 20. století, které generace autorů ale spouštěla zažila. Potenciál sudetoněmeckých Heimatbücher jako pramenů pro historicko-geografický výzkum bude přiblížen na několika tematicky odlišně pojatých případových studiích založených na obsahové analýze vybraných publikací. Pozornost bude věnována i obrazovému materiálu, který má nezřídka značnou dokumentační hodnotu.

Dědictví zaniklých sídel

RNDr. Zdeněk Kučera, Ph.D. (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje)

Cílem příspěvku je diskutovat fenomén zaniklých sídel s využitím příkladu vývoje ve specifické oblasti českého pohraničí v 2. polovině 20. století. V uvedeném období se významně proměnil způsob života místních obyvatel, charakter osídlení, ráz a způsob využívání zdejší krajiny. Součástí těchto změn byl i zánik více než 2 000 sídel. Jev natolik rozsáhlý, že jej lze ve srovnání s jinými částmi Česka považovat za pro pohraničí charakteristický. Zanikání sídel však zároveň není jevem místně a časově specifickým, je obecně nedílnou součástí proměn krajiny. Stejně jako se dodnes setkáváme s pozůstatky zaniklých sídel z minulých, někdy velmi vzdálených, období, zanikala a stále zanikají sídla i v jiných oblastech Evropy. Aby se krajina stala kulturní, musí být i krajinou obydlenou. Sídla jsou vytvářena lidmi a pro lidi, jsou jimi využívána a stávají se součástí jejich identit, jsou vnímána, interpretována a hodnocena. Zánik sídla znamená komplexní a extrémní proměnu charakteristik určitého místa. Přesto zaniklá sídla nejsou místy zcela opuštěnými a zapomenutými. Poutají pozornost skrze materiální inerci svých pozůstatků nebo jsou součástí vzpomínkových kultur různorodých aktérů. Stávají se tak součástí procesu utváření dědictví, tedy určitého způsobu prezentace a interpretace minulosti, který přispívá k definování vlastních identit v přítomnosti. Diskutován je proto nejen průběh procesu zanikání sídel v pohraničí Česka v 2. polovině 20. století, jeho časová, prostorová a příčinná diferenciaci, ale především dnešní stav a významy zmiňovaných míst. Uplatněny jsou zejména vybrané přístupy studií krajiny a dědictví obecně, kulturní, historické a regionální geografie, příp. archeologie současnosti a soudobých dějin.

Význam změn hranic v procesu vytváření historicko-geografických regionů v pojetí nové regionální geografie na příkladě Kladska

RNDr. Tomáš Burda, Ph.D. (Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje)

K výzkumu změn regionálních identit a identit regionu významně přispívají teorie nové regionální geografie, které jsou aplikovatelné nejen na současné regiony, ale také na zaniklé historickogeografické regiony. Regiony jsou chápány jako sociální konstrukce a procesy, je přitom zdůrazňován význam časoprostorových specifických aktivit a role proměny místa. Důležitá je především interakce mezi obyvateli a regionem jako takovým. Vhodným prostorem pro ověření těchto přístupů je právě Kladsko včetně jeho českého příhraničí, které prošlo značně proměnlivým vývojem. Čtyři fáze vytváření regionu podle finského geografa Paasiho jsou zde velmi zřetelné. Jsou spojeny se vznikáním, reprodukcí i zanikáním regionů různých měřítek i funkcí, s vymezováním a delimitací hranic, vytvářením symbolického tvaru, vznikem regionálních institucí i povědomím o regionu a vlastní regionální identity, která velmi často překračovala vzájemné hranice. Můžeme zaznamenat několik významných mezníků, které znamenaly změnu v dosavadních trendech – 1742, 1918, 1938, 1945, 1989 a zejména poslední období spojené s vytvořením Euroregionu Glacensis a vstupem do schengenského prostoru i vytvářením nových institucí a symbolů a rozvojem přeshraniční spolupráce. S těmito procesy jsou úzce spojeny proměny nejen státní hranice, ale také hranic správních. Formování různých regionů v oblasti Kladska, Broumova a ladského pomezí je mnohdy "protisměrné", regiony si konkurují, "protisměrné" jsou tak i jejich identity. Budování společných přeshraničních identit by mělo tuto skutečnost reflektovat, nesoupeřit s existujícím regionálním vědomím, ale stavět na stávající pluralitě a mnohoznačnosti identit. Příkladem těchto aktivit může být snaha vědců z řady oborů o zmapování minulosti a přítomnosti regionu na obou stranách hranice. K nejnovějším počínům patří práce Kladsko: Historickogeografický lexikon.

Československá společnost v kontextu poválečné evropské modernity i její krize

Garantující: Mgr. Vítězslav Sommer, Ph.D.; Doc. PhDr. Michal Pullmann, Ph.D.

Ačkoliv se klíčové tendence poválečného světa – důraz na plánování, expertní řízení, nové pojetí práce nebo konzumerismus – utvářely již v dřívějších dobách, teprve po druhé světové válce se staly systémovými rysy evropského uspořádání. Plánování a řízení společenských procesů získalo svůj výraz v různých modelech poválečného sociálního státu. Expertní řízení zaznamenalo nejen bezprecedentní nárůst významu pro klíčová rozhodnutí, nýbrž prošlo i procesem diferenciací, z něhož krystalizovaly návrhy alternativ (ekologických, pojatých lidskoprávně, ve vztahu k různě definovaným menšinám). Svět práce prošel od 70. let výraznou proměnou, vyznačující se postupným úpadkem zpracovatelského průmyslu a nárůstem významu nových technologií a později i expanzí „flexibility“ práce (proměnou od fordistického modelu k ne-hierarchickým a individualizovaným podobám). Konzumerismus se nejpozději od 70. let prosazoval nejen jako životní styl a každodenní zkušenost, ale i jako orientační bod v utváření legitimacy panství. Diskusní panel se soustředí na tyto a podobné otázky sociálních dějin nejnovějšího období. Vedle významných systémových rozdílů mezi Východem a Západem působila v druhé polovině 20. století řada paralelních trendů a procesů. Na tomto pozadí se diskuse zaměří jednak na specifika československé cesty poválečné rekonstrukce i zvládnutí krizí, jednak na společenské předpoklady poválečného hledání stability a legitimacy panství.

Sociální bezpečnost: společný legitimizační nástroj liberalismu, fašismu a socialismu v období dlouhých 30. let (1929–1945)

Doc. PhDr. JUDr. Jakub Rákosník, Ph.D. (Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin)

Příspěvek bude rozvíjet základní teze představené autorem v knihách "Sovětizace sociálního státu" (Praha 2010) a "Kapitalismus na kolenou" (Praha 2012). V reakci na neúspěch obnovy společensko-ekonomického uspořádání ve dvacátých letech podle modelu známého z doby před rokem 1914, v zásadě všechny tehdejší politické režimy tehdejší Evropy navzdory svým diametrálním odlišnostem vykazovaly i nikoli nepodstatné shody. V expozé bude zaměřena pozornost na ideu „sociální bezpečnosti“, již vedle vyšší míry kolektivismu, státního intervencionismu a ekonomicko-sociálního plánování, můžeme považovat za nejvýznamnější jevovou stránku této bazální shody napříč spektrem konkurenčních politických ideologií. České země představují vynikající pole pro empirický výzkum těchto témat, protože v dlouhých 30. letech prodělaly v rychlém sledu několik radikálních transformací (od liberálně-demokratismu první republiky, přes autoritativní konzervatismus druhé republiky, okupační protektorátní systém pod nadvládou nacismu, až k utvoření systému lidové demokracie a potažmo – vykročíme-li z horizontu dané periodizace zakončené rokem 1945 – i formování socialistické diktatury po roce 1948). Expozé se zaměří na demonstraci kontinuit a diskontinuit v pojmání sociální bezpečnosti obyvatelstva napříč sledovaným obdobím v kontextu jednotlivých politických režimů a jejich ideologické báze.

Řízení podniku a poválečná modernita

Mgr. Vítězslav Sommer, Ph.D. (AV ČR, Ústav pro soudobé dějiny)

Diskusní příspěvek bude vycházet ze zkoumání proměn expertízy v oblasti "management studies" v socialistickém Československu v období od druhé poloviny padesátých let do roku 1989. Cílem diskusního příspěvku bude propojení specifického příkladu československé "teorie řízení" padesátých až osmdesátých let s širším kontextem diskuse o organizaci a řízení

práce a výroby v poválečné modernitě. Tento příspěvek vnese do navrhovaného diskuzního panelu perspektivu expertní kultury, která aktivně reflektovala vývoj studia managementu v západní Evropě a Spojených státech amerických a pokoušela se o aplikaci tohoto typu vědění v podmínkách státního socialismu. Příklad československých "management studies" může přispět k diskuzi o otázkách souvisejících jak s možnými specifiky socialistické modernity, tak s představou o "sdílené modernitě" zahrnující kapitalistické a státně socialistické společnosti druhé poloviny dvacátého století. Diskuzní příspěvek bude rovněž reflektovat téma proměny poválečné modernity v sedmdesátých a osmdesátých letech z perspektivy expertízy orientované na otázky spojené s pracovní výkonností, "lidskými zdroji", organizačními hierarchiemi a rozhodováním.

Potíže s pokrokem. Rozvoj měst v socialistickém Československu mezi minulostí a budoucností

Mgr. et Mgr. Matěj Spurný, Ph.D. (Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin – Ústav pro soudobé dějiny AV ČR)

Tvorba městského prostředí patří k nejdůležitějším úkolům moderního státu. Úspěch či neúspěch, pokud jde o zajištění bezpečného a důstojného života pro městského člověka, má zásadní dopad na upevnění či poddolování legitimacy příslušného panství. Československé (i obecně státně socialistické) městské plánování i architektura po druhé světové válce prošly některými specifickými fázemi (to platí zejména o stalinském socialistickém realismu). Zároveň ale můžeme sledovat celou řadu paralel s vývojem v západní Evropě, od technokratického plánování v duchu CIAM a Le Corbusiera v 60./70. letech až po kritiku tohoto jednostranného způsobu utváření městského prostředí, spojenou od konce šedesátých let s renesancí fenoménu historického města). Právě tyto fenomény – tedy vrcholící technokratické plánování měst v Československu, jeho praktické dopady a počátky jeho krize, zasazené do obecnějších otázek po legitimitě státního socialismu, budou hlavní osou příspěvku.

Plánování a řízení infrastruktur v socialistickém Československu – řešení krize modernistické mise v šedesátých a sedmdesátých letech

Jiří Janáč, Ph.D. (AVČR, ÚSD)

Technické infrastruktury představovaly jeden z pilířů modernistické koncepce technokratického státu a zásadní zdroj jeho legitimacy: jak v rovině symbolické (velké projekty prokazující schopnost státu podmanit si přírodní zdroje ku obecnému prospěchu) tak v rovině praktické (sociální vybavenost, individuální mobilita apod.). Plánování výstavby a řízení provozu technických infrastrukturálních sítí v Československu vykazovalo od třicátých do sedmdesátých let relativně vysokou míru kontinuity, přerušené krátkou epizodou stalinismu, a vycházelo z tradičních kolektivisticky-modernistických diskurzů (víra v neomezený růst, plánovatelnost jako záruku efektivity a komplexnosti zvolených řešení; úspora z rozsahu; preference výroby proti spotřebě; rentabilita definovaná v kategoriích ekonomické produktivity na úrovni státu; ochrana zdrojů proti vyčerpání; apod.). Postupné (nikoliv jednoznačně diskontinuitní) zavádění širších hledisek (environmentální, tržní mechanismy apod.) přineslo od šedesátých let vyšší míru decentralizace řízení (spíše víceúrovňovost) a vyšší důraz na koncového spotřebitele/uživatele (posun od alokace zdrojů k rozvoji distributivních mechanismů), doprovázela jej ovšem jen velmi omezená demokratizace (participace veřejnosti na rozhodování). Jako příklady budou využity vodní infrastruktury a doprava.

"Hledá se dnešní dítě!" Populační politika a pedagogika v sedmdesátých a osmdesátých letech

Prof. Dr. Martina Winkler (Univerzita Brémy, Historie)

Více než kterýkoliv jiný společenský diskurs se politika rodinná, populační i školní pohybuje soustavně na hranici mezi soukromou a veřejnou sférou. Sám „objev“ rodiny a dětství jako historický fenomén devatenáctého století byl určen ambivalencí těchto dvou vzájemně na sebe působících sociálních oblastí. Příspěvek se zaměří na souhru, rozpory a dynamiku různých témat okolo rodiny a dětství (například plánování rodičovství, teorie a praxe výchovy, debaty o problémech „moderního“ dětství) v rámci jak vědecko-technické revoluce a autority expertů, tak normalizačního zájmu o soukromí. Více než kterýkoliv jiný společenský diskurs se politika rodinná, populační i školní pohybuje soustavně na hranici mezi soukromou a veřejnou sférou. Sám „objev“ rodiny a dětství jako historický fenomén devatenáctého století byl určen ambivalencí těchto dvou vzájemně na sebe působících sociálních oblastí. Příspěvek se zaměří na souhru, rozpory a dynamiku různých témat okolo rodiny a dětství (například plánování rodičovství, teorie a praxe výchovy, debaty o problémech „moderního“ dětství) v rámci jak vědecko-technické revoluce a autority expertů, tak normalizačního zájmu o soukromí.

Nový individualismus a expertní vědění (od 70. let)

Doc. PhDr. Michal Pullmann, Ph.D. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav hospodářských a sociálních dějin)

Diskusní příspěvek se zaměří na vztah nového individualismu a expertního vědění od 70. let. (dodnes). Pokusí se přitom propojit dvě roviny – jednak prozkoumat způsoby, jimiž experti reflektovali společensko-kulturní změny (zejména rozšíření vzorců uznání a rozvoje individuální zvláštnosti ve společnosti), jednak ukázat formy legitimizace a podpory nového individualismu ze strany expertů (tedy "neutralizace" nebo "normalizace" dříve netolerovaných individuálních postojů a odlišností ze strany expertů). Tyto dvě roviny pak příspěvek propojí otázkou proměňující se legitimacy socialistické diktatury (a její /ne/ schopnosti vstřebat individualizační změny), případně vlivu nového individualismu 70. a 80. let na polistopadové uspořádání.

Mezi "třetí cestou" a kapitalismem. Idea zaměstnanecké privatizace v československé postkomunistické transformaci

Mgr. Václav Rameš (Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin)

Postkomunistická vlastnická transformace znamenala přechod Československa ze socialistické do kapitalistické formy moderní společnosti. Privatizace státního majetku se stala předmětem politického boje, z nějž vzešla její finální podoba, sestávající se většinou z přímých prodejů, investičních kuponů, aukcí či bezúplatných restitucí. Naopak minimální roli v něm hrál do té doby populární koncept převodu vlastnických práv na zaměstnance podniků, který je ve svých různých podobách kompatibilní jak s kapitalistickým, tak se socialistickým uspořádáním. Příspěvek se pokusí dát odpověď na otázku, jaká byla politická role konceptu zaměstnanecké privatizace v klíčové fázi postkomunistické transformace, skrze jaké argumenty a kolektivní reprezentace v nich byl interpretován, a jaké byly politické podmínky pro jeho realizaci. Jeho jádrem bude zejména analýza jednání relevantních politických subjektů a spory o podobu klíčových legislativních úprav v letech 1990–1992, zaměří se však i na otázku po přítomnosti této koncepce v expertních kruzích. Výchozí perspektivou je srovnání popularity různých forem podnikové zaměstnanecké participace (rozhodovací i vlastnické) v období

pozdního socialismu s jejich překvapivě malou politickou úspěšností v transformačním období. Jednou z tezí příspěvku pak je, že pro legitimizaci určitého typu vlastnické transformace bylo ve sledovaném období klíčové její propojení s ideálem demokraticky fungující ekonomiky. Východiskem je zde teze Johanny Bockmanové, která interpretuje neúspěch zaměstnaneckých kolektivů jako vítězství autoritativní ekonomické struktury nad demokratickou. Příspěvek se pokusí dokázat, že to byl právě důraz na demokratičnost privatizace, který vyloučil tuto možnost ze hry.

Rusko a Evropa, dependence a protiklady. Možnost paralelních pohledů?

Rusko a Evropa – kořeny poznání, střetů a obrazů

Garantující: Mgr. Zbyněk Vydra, Ph.D.; doc. PhDr. Radomír Vlček, CSc.

Cíl: Představení aktuálního bádání českých historiků o vztahu Ruska a Evropy, jejich vzájemných pohledů a obrazů a diskuse o badatelském zaměření, jeho vývoji, nových tematických i metodologických směrech, včetně komparací, inspirovanými nejen historickými disciplínami ale i jinými společenskovědnými obory. Primárně jde o vztah Ruska a Evropy do roku 1917. Úkolem je soustředit se na proměny stýkání a potýkání se dvou odlišných (?), paralelně (?) se vyvíjejících světů (?). Nejde jen o politické dějiny. Naopak, primární jsou obrazy společnosti, reflexe její mentality a víry. Podstatný je komplex dějin každodennosti. Jednání panelu ukáže možnosti (?) či potřeby (?) mezioborového přístupu, zejména ve vztahu historie, politologie a literární vědy. To vše se zaměřením na starší dějinné období, ve smyslu tematického zaměření ale i nových metodologických přístupů. Zdůvodnění: doposud byla tématu Rusko a Evropa, dependence a protiklady se zaměřením na dobu existence ruského impéria věnována v českém dějepisectví minimální pozornosti. Pokud se tak děl, pak pouze jako reflexe politickými okolnostmi vytvořené situace (např. 90. léta 20. století) vyžadující zdůvodnění, že „jsme odlišní“. Zběžný pohled na západní historiografii může vyvolat dojem, že toto téma je již překonáno. Ve skutečnosti je však vztah Ruska k ostatním zemím a proměnlivost jeho obrazů i v ní stále sledovanou problematikou. Ovšem především ve smyslu dějin mentalit a dějin každodennosti. Tedy v tom, co je v českém prostoru ve vztahu Ruska a Evropy nesledováno. Východisko k diskusi: Jiří Hanuš a kol., Rusko a Západ. Eseje o (ne)porozumění.

Rusko a Evropa v 16. století

Doc. PhDr. Pavel Boček, CSc. (Masarykova univerzita, Historický ústav)

Od přelomu 15. a 16. století moskevský stát navazuje intenzivnější kontakty s Evropou, projevuje se přitom jako obtížný partner, který ve vzájemné komunikaci prosazuje svoje hlediska. Zároveň přejímá zvyklosti a obřady, s nimiž se seznamuje prostřednictvím především diplomatických kontaktů. Právě relace a spisy diplomatů a obchodníků příjíždějících do Moskvy poskytují jedinečné informace o poměrech v ruské společnosti. Na základě jejich konfrontace s ruskými prameny, legendami, reformními projekty Ivana Semjonoviče Peresvetova, Jermolaje Jerazma, Domostrojem protopopa Silvestra a dalšími texty je možné sledovat poměry v ruské společnosti, včetně každodenního života. Umožňují také sledovat vzájemné ovlivňování názorů, postojů a příčiny nedorozumění a konfliktů. Zvláštním a velmi zásadním momentem jsou náboženské poměry. Všichni cizinci připomínají přesvědčení obyvatel moskevského státu o jedinečnosti pravoslavné víry. Na jednání církevního sněmu v roce 1551 je právě ona jedním ze sloupů, na nichž spočívá moskevský stát. Obrana pravoslavné víry se proto stane identickou s obranou ruské společnosti a přispěje k zaujetí negativního postoje vůči cizincům, včetně pravoslavných obyvatel Polsko-litevského soustátí. Jedinečným svědectvím toho jsou besedy Ivana IV. s Janem Rokytou a Antoniem Possevinem. Právě ty ukazují, že v 16. století jsou Rusko a Evropa dvěma paralelními světy, které se jen obtížně sbližují.

Rusko v Itálii, Itálie v Rusku

Mgr. Kateřina Hloušková, Ph.D. (Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno)

Italsko-ruské vztahy jsou velmi dobrým ukazatelem proměny chápání vzájemných podobností i odlišností, a to nejen na bilaterální úrovni, ale mnohem šířeji ve vztahu Rusko – Západní

Evropa. Italské státy, později sjednocená Itálie, byly cílovou destinací značného počtu vlivných ruských emigrantů a v Itálii existovalo velké množství ruských kulturně-společenských center, literárních i jiných salónů. Naopak mnohé významné italské kulturní osobnosti své doby volili za místo svého působení například Petrohrad. Pronikání kulturních i společenských vlivů oběma směry je fascinující kapitolou evropských dějin, jíž dle mého názoru dosud nebyla věnována dostatečná pozornost. Příspěvek bude proto představovat konceptuální studii shrnující (bez nároku na úplnost) nejpodstatnější trendy vzájemného setkávání Itálie a Ruska. Hlavním cílem je představit stručný přehled možných východisek dalšího bádání mapující vzájemné ovlivňování těchto zemí především na poli kulturním a společenském. Pozornost bude věnována období konce tzv. dlouhého devatenáctého století s nezbytným přesahem do období modernity. Uvažovány budou jak italské vlivy na ruské společenské klima, tak především vliv ruského elementu v Itálii. Základní otázkou, na niž bude příspěvek hledat odpověď, je povaha tohoto vlivu.

Rusko a střední Evropa v 18. století

doc. PhDr. František Stellner, Ph.D. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ústav světových dějin)

Příspěvek se bude věnovat vztahům mezi střední Evropou a Ruskem v politické, diplomatické, dynastické rovině, stejně jako současnému hlavnímu trendu při analýze vývoje vztahů mezi střední Evropou a Ruskem a působení Středoevropanů v carské říši ve vědě, školství, kultuře a hospodářství. Zaměří se na metodologie politických, hospodářských, sociálních a kulturních dějin, stejně jako dějin vědy a techniky, dějin literatury, hospodářské politiky a dalších oborů, přičemž jako výchozí metodologický přístup zvolí modernizační teorii a teorii kulturního transferu. Soustředí se na otázky, jak je pojímán problém zapojení střední Evropy do modernizace carské říše, a jak je v současné historiografii reflektována otázka, nakolik ruští reformátoři čerpali informace ze střední Evropy, jak je hodnotili a využívali. Dále se zaměří na implementaci znalostí a zkušeností středoevropského školství, vědy, kultury a hospodářské politiky do ruského prostředí, přičemž se koncentruje zejména na petrovskou a kateřinskou epochu. Bude se věnovat i bádání o odbornících ze střední Evropy, i otázkám: s jakými problémy se v Rusku potýkali, jaké obory konstitovali ve školských, vědeckých a kulturních institucích. Stranou zájmu nezůstane ani problematika vnímání ruské reality Středoevropany, jejich přizpůsobení se ruským standardům chování.

Veřejná prezentace romanovské monarchie a její proměny v 18. a 19. století

Mgr. Zbyněk Vydra, Ph.D. (Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická – Ústav historických věd)

Příspěvek si klade za cíl nastínit základní znaky veřejné prezentace romanovské monarchie a její proměny od Petra I. Velikého do Mikuláše II. Hlavním záměrem je upozornit na přelomové momenty určující podobu mocenských scénářů ruských carů, a to v kontextu měnících se obrazů monarchie v Evropě. Proto bude jednou z klíčových otázek, do jaké míry se ruští carové inspirovali evropskými vzory, a kde naopak sledovali "autentickou" ruskou cestu. Autor chce především upozornit na sekularizaci obrazu vládce a celé instituce monarchie za Petra I., na jehož pojetí navazovali jeho nástupci, zejména Kateřina II., a dále na ruský způsob vyrovnávání se s transformací symbolů a obrazů panovnické moci, k nimž docházelo po Velké francouzské revoluci a napoleonských válkách. V 19. století se jednalo zejména o mocenský scénář Mikuláše I. (triáda "pravoslaví, samoděržaví, národ") a snahu o návrat k "ideálnímu", "autentickému samoděržaví" za Alexandra III. a Mikuláše II. V neposlední

řadě autor hodlá upozornit na ukotvení tématu v světové historiografii a aktuální možnosti výzkumu, především na poli komparativních a kulturních dějin.

Předmoderní dějiny prizmatem genderu

Garanti: Mgr. Michaela Antonín Malaníková, Ph.D., PhDr. Daniela Rywíková, Ph.D.

Cílem navrhovaného panelu je vytvořit prostor pro diskuzi nad otázkami spojenými s využíváním konceptu genderu v rámci předmoderních dějin. Potenciální autorky a autoři příspěvků budou vyzváni, aby přihlásili prezentace, kde je gender využit jako analytický koncept, ovšem s přihlédnutím ke specifickým, jež bádání o středověku a raném novověku nutně limituje (především stav dochování a charakter pramenné základny). Očekáváme příspěvky mapující proměny kategorií feminita/maskulinita, přičemž primární by neměl být popis ženských (a mužských) „světů“, ale dynamické vztahy mezi pohlavími a analýza toho, jak byly pohlavní rozdíly vnímány, definovány a zakoušeny na konkrétním geografickém prostoru v dané historické epoše. Velký důraz bude přitom kladen na interdisciplinární rozměr panelu – žádoucí je shromáždit co nejširší spektrum odborníků a odbornic nejen z historické obce, ale také reprezentující oblast dějin umění, literatury, historickou antropologii atp. Každý jednotlivý příspěvek by měl klást důraz na reflektovanou a propracovanou metodologii a pojmosloví, což je nezbytný předpoklad pro smysluplnou debatu mezi jednotlivými disciplínami.

Současný stav a nové horizonty českých dějin a umění prizmatem genderu: témata – možnosti – interpretace

Garantující: Mgr. Michaela Malaníková Antonín, Ph.D.; PhDr. Daniela Rywíková, Ph.D.

Cílem navrhovaného panelu je vytvořit prostor pro diskuzi nad otázkami spojenými s využíváním konceptu genderu v rámci předmoderních dějin. Potenciální autorky a autoři příspěvků budou vyzváni, aby přihlásili prezentace, kde je gender využit jako analytický koncept, ovšem s přihlédnutím ke specifickým, jež bádání o středověku a raném novověku nutně limituje (především stav dochování a charakter pramenné základny). Očekáváme příspěvky mapující proměny kategorií feminita/maskulinita, přičemž primární by neměl být popis ženských (a mužských) „světů“, ale dynamické vztahy mezi pohlavími a analýza toho, jak byly pohlavní rozdíly vnímány, definovány a zakoušeny na konkrétním geografickém prostoru v dané historické epoše. Velký důraz bude přitom kladen na interdisciplinární rozměr panelu – žádoucí je shromáždit co nejširší spektrum odborníků a odbornic nejen z historické obce, ale také reprezentující oblast dějin umění, literatury, historickou antropologii atp. Každý jednotlivý příspěvek by měl klást důraz na reflektovanou a propracovanou metodologii a pojmosloví, což je nezbytný předpoklad pro smysluplnou debatu mezi jednotlivými disciplínami.

Kunsthistoričky

Prof. PhDr. Milena Bartlová, CSc. (Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, Katedra teorie a dějin umění)

Sborník „Artemis a Dr. Faust. Ženy v českých a slovenských dějinách umění“, který jsme vydaly v roce 2010 s Martinou Pachmanovou, bohužel dopadl jako sbírka obdivných esejů. Výzkum role žen v českém dějepisě umění je zatím v začátcích. Přestože české dějiny umění byly již ve třicátých letech relativně značně feminizovaným oborem, zůstává jejich institucionální struktura patriarchální a sebereflexe ženské role historiček umění je marginální. V příspěvku nejprve shrnu situaci žen v českých dějinách umění s důrazem na institucionální hledisko. Poté se budu zabývat metodologickými stanovisky českých kunsthistoriček druhé poloviny 20. a počátku nynějšího století, jež lze sledovat na škále od zvnitřnění patriarchálního modelu přes dějiny žen po feministické dějiny umění. Tyto tři modely jsou zastoupeny v klesající míře. V oblasti studia předmoderních dějin umění v česky psané produkci dějiny

žen chybí a feministické přístupy se omezují na (doslova) několik okrajových poznámek. Na závěr budou vyceneny příčiny a důsledky přetrvávání tohoto stavu.

Dějiny a umění českého středověku prizmatem genderu

PhDr. Daniela Rywíková, Ph.D. (Ostravská univerzita, Katedra dějin umění a kulturního dědictví)

Problematika žen a jejich identit ve středověku i jejich reflexe v dobové vizuální kultuře patří k desideratům a výzvám pro současné uměleckohistorické bádání. Duchovní i materiální svět středověkých žen vycházel z existenční situace determinované patriarchální společností. I přesto ženy ve středověku patřily k aktivním objednavatelkám uměleckých děl, štedrým donátorkám i fundátorkám. Příspěvek se pokusí o naznačení možností genderové interpretace vybraných děl českého středověké vizuální kultury směrem k důkladnějšímu a systematictějšímu uměleckohistorickému studiu fenoménu „ženského umění“ v rámci středověké umělecké produkce. Tedy objektům určených nejen ženskému obecenstvu, ale také umění, jež v ženském, zejména monastickém prostředí přímo vznikalo. Problémem je fragmentární dochování středověkého uměleckého fondu, stejně jako specifická náboženská situace Čech 15. století, jež na mnoha místech nejen přerušila kontinuitu monastického života, ale vyvolaná nedůvěra v tuto formu duchovní existence výrazně poznamenala náboženskou praxi a církevní strukturu v Čechách až do období protireformace. I přes tyto skutečnosti několik málo dochovaných děl, jež dovolují srovnání s uměním určeným pro ženské duchovní komunity zejména v německých oblastech, dokládají přítomnost stejných mystických metafor, představ a devočních forem, jako například ve velkých porýnských konventech nebo v mystických vizích nizozemských laických mystiček. Je rovněž nutno si položit otázku, do jaké míry je možno specifika ženské monastické spirituality metodicky reflektovat v dobovém výtvarném umění, kde nám často brání přesnější atribuci daných památek nejen absence písemných pramenů, velké ztráty uměleckého fondu a v neposlední řadě nedůvěra v „gender-studies“ a aplikování genderového přístupu ve víceméně konzervativním milieu současné medievistiky.

Zkoumání českých středověkých dějin genderovou optikou

Mgr. Michaela Antonín Malaníková, Ph.D. (Univerzita Palackého, Katedra historie)

Ačkoli je tomu již téměř třicet let, co se česká společnost a věda plně otevřely světu na západ od našich hranic, některé metodologické impulzy dosud nebyly vdomácím vědeckém diskurzu plně vstřebány. Toto tvrzení platí v plné míře pro dějiny středověku a koncept genderu. V navrhovaném příspěvku se autorka zaměří na dosavadní stav bádání o českých dějinách v genderové perspektivě a na domácí okruhy pramenů/témata/konkrétní události, kde by uplatnění genderové perspektivy mohlo v budoucnu přinést nová zjištění a posunout naše znalosti o krok dále. Bude mít tedy částečně bilanční charakter a částečně se pokusí nastínit nové možnosti do budoucna. Pramenná základna z období středověku je kvantitativně i kvalitativně omezená a je potenciálně nutné zaměřit se na nové (relevantní) interpretace a výkladové rámce pomáhající lépe poznat a popsat tehdejší kulturu a společnost. Inspiraci je přitom možné hledat právě v západoevropské (a severoamerické) historiografii, kde se koncept genderu již několik desetiletí úspěšně uplatňuje.

Předmoderní dějiny prizmatem genderu

Ženy a muži v předmoderních dějinách a umění

Garantující: Mgr. Michaela Malaníková Antonín, Ph.D.; PhDr. Daniela Rywiková, Ph.D.

Život ve středověkých kláštorech klarisek

Doc. PhDr. Helena Soukupová (Praha)

Příspěvek pojednává o vzniku ženské větve řádu sv. Františka a postupném vývoji jeho řehole: přibližuje první předpisy udělené sv. Kláře zakladatelem řádu sv. Františkem a v kontrastu k nim přidělení striktních pravidel vypracovaných roku 1219 papežem Řehořem IX. Následuje rozšíření a upřesnění těchto pravidel papežem Inocencem IV. (1243). Ani tato řehole však nevyhovovala novým formám ženské zbožnosti, a proto se sv. Klára rozhodla sepsat vlastní řeholi; stala se tak první ženou formující pravidla řeholního života. Protože v kláštorech klarisek byly od té doby dodržovány odlišné formy řehole, sepsal papež Urban IV. roku 1263 podle předchozích verzí další pravidla, která platí dodnes. Příspěvek si všímá jednotlivých bodů řehole, zkoumá jejich shodné prvky a rozdíly, podrobně se zaměřuje na klauzuru v ženských kláštorech, dodržování postů i na specifické prvky liturgie a z toho vyplývající koncepci a vybavení ženských klášterů. Zajímá nás také sociální struktura pražského (a krumlovského) kláštera klarisek, kterou prozrazují jména řeholních sester, zprávy legendy i další prameny. Zvláštní pozornost poutá mimořádné postavení zakladatelky pražského kláštera sv. Anežky, jak se jeví v dopisech několika papežů, v listech sv. Kláry a dokumentech Anežčina bratra krále Václava I. i ve zprávách legendy. Pokusíme se určit, které z těchto zpráv odpovídají skutečné Přemyslovně a které ideálnímu obrazu a vzoru středověké světice.

Abbess Cunegund: "Prodaná nevěsta"/ Bride of Christ

Jennifer Vlček Schurr (University of Glasgow)

In many respects Bohemia's Premyslide Princess/Benedictine Abbess Cunegund shared the same fate as other of her European female contemporaries: arranged marriage ending in a conventual life of enclosure. By juxtaposing known details of her life (which highlight her unique set of circumstances) with those that may be discerned from the pages of the *Passional*, it is possible to build up an image of the woman herself. This paper will explore the evidence, aiming to cast new light on this remarkable medieval, religious noblewoman and her personal eschatological concerns, as well as demonstrating the apparent personal conflict she experienced whilst attempting to reconcile her dual roles: as senior Premyslide princess and devoted Christian abbess. From cradle to grave, the life of Princess/ Abbess Cunegund was both typical and extraordinary.

Ženy a profánní umění pozdního středověku

Mgr. et Mgr. Jan Dienstbier, Ph.D. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav pro dějiny umění – Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy)

Příspěvek bude zkoumat vztah žen a pozdně středověkého profánního umění. S přihlédnutím k dochovaným památkám v našich zemích se zaměřím především na nástěnné malby ve šlechtických sídlech (např. Žirovnice, Blatná, Švihov) nebo měšťanských domech (např. Gablerův dům v Chebu, dům u Zlaté hrušky v Praze). Ty ale budu srovnávat i s dalšími uměleckými předměty zachovanými více v zahraničí, především všemožnými artefakty zahrnovanými dnes pod označení umělecké řemeslo (např. nejružnější druhy truhel a skříňek, tapisérie, šperky). Zatímco starší bádání si u zelených světnic, jak bývají tyto malované sály označovány v domácí literatuře, všímalo především jejich reprezentační úlohy, pokusím se ukázat, že

to charakter těchto prostor zdaleka nevysvětluje. Výzdoba neměla jen demonstrovat bohatství a životní styl objednavatele ale mívala i vnitřní, moralistní smysl: jednotlivé malované soubory se vyslovují ke vztahu obou pohlaví, vrtkavosti milostného citu a varují před zneužitím moci, kterou ženy nad muži údajně uplatňují prostřednictvím své sexuality (Weibermacht). Cílem příspěvku ale není jen ukázat, jakým způsobem bývaly ženy zobrazovány a jakými obsesemi trpěla patriarchální společnost pozdního středověku. Pokusím se řešit i složitější problém, jakým způsobem mohly samy ženy s těmito obrazy interagovat, kdy se s nimi setkávaly a konečně jakou roli pak tyto obrazy snad hrály v jejich životech.

Raně novověké porodnické příručky z německojazyčných oblastí z genderové perspektivy

Mgr. Hana Jadrná Matějková, Ph.D. (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie)

Předmětem příspěvku bude genderová analýza raně novověkých porodnických příruček z německojazyčných oblastí vznikajících v období druhé poloviny 17. století až poloviny století následujícího. V tomto časovém rozmezí, jež lze považovat za počátek tzv. kompetenčního sporu mezi porodními bábami a lékaři, bylo tiskem vydáno velké množství příruček pro porodní báby, jejichž autory byli muži – lékaři a chirurgové, zároveň však své příručky publikovaly také tři tzv. píšící porodní báby (Justina Siegemund, Anna Elisabeth Horenburg a Barbara Wiedemann). Takto vymezený okruh pramenů tedy umožňuje provést komparaci porodnických příruček vzešlých z pera mužů a žen, přičemž jejich východiska byla velmi rozdílná. Zatímco mužský pohled na porodnickou problematiku byl určován jejich (akademickým) vzděláním a znalostmi anatomie a fyziologie, ženský přístup byl utvářen vlastní autopsií, dlouholetou praxí a nabytými zkušenostmi. Cílem příspěvku bude na základě pramenného vzorku ukázat, jakým způsobem jsou raně novověké porodnické příručky a informace v nich obsažené genderovány a jak jsou utvářeny gendery dobré pomocnice či dobrého pomocníka při porodu.

Předmoderní dějiny prizmatem genderu. Genderové a sexuální identity v historii a literatuře

Garantující: Mgr. Michaela Malaniková Antonín, Ph.D.; PhDr. Daniela Rywiková, Ph.D.

Hrdinky a hrdinové anglosaské vernakulární literatury

Mgr. Tereza Kalousková (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie)

Anglosaská vernakulární literatura v sobě nese svou mýty opředenou nepramenně podloženou bardskou (v případě Anglosasů skopskou) minulost, která se odráží v hrdinských eposech a v celkové oblibě heroické literatury. Korpus dochované tvorby obsahuje několik básní, které čerpají látku nejen z vlastní historie, ale také jsou zde biblické motivy a jiné. V anglosaské literatuře nalzáme nejen ženy, které jsou ovlivněny svou podřízenou rolí, jako je například žena v *The Wife's Lament*, ale také ženy, které jsou v básni čínorodými postavami, jako je například Judith. Cílem příspěvku bude komparace básní z pohledu genderu, kde bude zřetel brán na hrdiny a hrdinky anglosaské poezie a jejich vyobrazení. Jaké atributy jim byly připisovány? Byly ve vyobrazení nějaké rozdíly, které podléhaly genderovým rolím, nebo byl hrdina anglosaské poezie obdařen na pohlaví nezávislým souborem vlastností, kterých si tehdejší společnost u bojovníků vážila? V této komparaci bude také nahlíženo na to, zda v korpusu existují hrdinové, kteří mají vlastosti, jež byly chápány spíše jako ženské, a naopak.

Dis/kontinuita genderových představ a reprezentací v husitském období

Mgr. Věra Soukupová (CMS FLÚ AV–Ostravská univerzita, Katedra historie)

Již pionýrská práce Anny Císařové-Kolářové představovala roli žen v náboženské reformě 14. a 15. století a dále v husitské revoluci jako zcela specifickou ve vztahu k předchozímu období. Na paradigma jedinečnosti „ženské otázky“ v této době navázali další badatelé a badatelky (Václav Vojtíšek, Pavel Spunar, Božena Kopiczková, Jana Nechutová, Pavlína Rychterová). Cílem tohoto příspěvku je odhlédnout od zkoumání problému z hlediska dějin žen, vzít v úvahu nejenom představy spojené s feminitou, ale též (re)definici maskulinních vzorů chování a rovněž zasadit genderovou perspektivu v husitském období do širšího rámce evropských dějin. Otázka, zda mohou být česká reforma a husitská revoluce vykládány jako součást (před)reformace, či zda se jedná o pozdně středověkou anomálii, je i po mnoha studiích na toto téma relevantní pro výzkum řady fenoménů tohoto období. Reformy a reformace 16. století, včetně katolické, totiž poskytly vhodný terén pro studium proměny genderových představ, norem a vztahů (Christine Peters v Anglii, Simone Laqua-O'Donnell v Münsteru atd.). Zmíněné studie pracují, jakkoli kriticky, s konfesionalizační tezí implikující jistou formu nátlaku na náboženské chování jednotlivých aktérů a tedy i určité formy diskontinuity v genderově podmíněných sociálních vazbách. Na základě různých typů pramenů tento příspěvek nabízí zamyšlení nad tím, do jaké míry lze tento metodologický přístup aplikovat na české prostředí pozdního 14. a 15. století a přispět tak k diskusi o dis/kontinuitách kulturních vzorců v této době.

Identita a role: Dynamika milostného vztahu v Životě Jozefově a Tristramovi a Izaldě

Mgr. Jakub Sichálek (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Institut für Mittelalterforschung)

Zkoumání literárně- a textověhistorických témat předmoderních dějin prizmatem genderu má větší význam, než se na první pohled zdá. Genderová optika se promítá – vědomě i nevědomě – i do textověkritické práce s textem: Byli tam „knížata a páni“, nebo „knížata a paní“? Grafika umožňuje obojí čtení; editoři volí druhou možnost. Nemá-li interpret_ka jinou oporu než samotný text (příčemž např. rým ani kontext nepomáhají), podle čeho se rozhoduje, zda číst „páni“ nebo „paní“? Čemu dá přednost, kým nakonec „zalidní“ děj interpretovaného textu? A dokážeme rozhodnout, kým vlastně chtěli příběh zalidnit autor či opisovači? Příklad je skutečný a je vzat ze staročeského Života Jozefova. Právě na něm a na jiném současném, byť žánrově i formálně rozdílném staročeském díle, Tristramovi a Izaldě, chci sledovat milostné vztahy mezi pohlavími. Výhodou je, že lze u obou děl přihlídnout k jejich předlohám (latinské a německé) i textovým variantám (recepčně-produkční hledisko). Život Jozefův měl primárně (in)formativní funkci a byl vnímán na pozadí biblického textu (Genesis), přitom však absorboval motivické prvky řeckého milostného a dobrodružného románu. Tristram a Izalda je milostně-dobrodružný veršovaný román, jehož zábavná funkce stojí v popředí zájmu autora a adresátů. Vehikulum děje obou zmíněných staročeských děl je – velmi blízce – právě dynamika milostného vztahu mezi mužem a ženou; jejím nutným korelátém je v obou případech nadpersonální moc: Boží záměr, resp. kouzlo.

Příběhy o lásce mezi ženami v raném novověku: Benedetta Carlini, Catalina Erauso a Catharina Margareta Linck

Dáša Francíková, Ph.D. (independent scholar, independent scholar)

Tento příspěvek nahlíží na několik možných otázek, koncepcí a chápání lásky mezi ženami a zároveň v širším slova smyslu na otázky genderové a sexuální identity od konce 16. do počátku 18. století. Příspěvek se soustředí na tři ženy – Katolickou mystičku a abatyši Benedettu Carlini (1591–1661) v protireformační Itálii, Catalinu Erauso (1592–1650), jejíž příběh zahrnuje také dobovatelskou výpravu a kromě transgenderových prvků tedy navíc nabízí průsečíky Starého a Nového Světa a Catharinu Margarethu Linck (z. 1721), komplikovanou postavu švadleny a posléze ženy v uniformě, kterou “padělání úřadu manžela” odsoudilo k trestu smrti a která zároveň vznáší otázky o genderové a sexuální identitě – z nichž ne všechny, se ovšem jako ženy nutně identifikovaly (ostatně to, co znamená pojem a kategorie žena a identita je, jak můj příspěvek také ukáže velmi specifickou otázkou) – a na základě jejich příběhů dává nahlédnout na několik z mnoha možných způsobů a konceptualizací podob lásky mezi ženami.

Vznik a proměny šlechtické obce podunajské monarchie 17.–20. století **Nobilitace, tituly a stavovství – cesty společenského vzestupu**

Garantující: prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.; Mgr. Jiří Brňovják, Ph.D.

Během čtyř století svého trvání prošla habsburská monarchie bouřlivým vývojem. Pro její další existenci byl ale nezbytný vznik skupiny elit (šlechty), která by byla primárně vázána oddaností habsburskému domu, a jež by (alespoň v případě svých titulů) byla symetrická a kompatibilní napříč celou říší. V rámci panelu by měly být reflektovány důvody, průběh a výsledky tohoto procesu, jenž byl díky porážce stavovského povstání nastartován v českých zemích již ve 20. letech 17. století, a který ve svém důsledku vedl v polovině 18. století ke vzniku jednotné šlechtické obce dědičných zemí. V přihlášených příspěvcích by zároveň měla být zachycena specifika této nové nobility, stejně jako možnosti a limity jejího proniknutí jak do stavovské společnosti, tak mezi rodovou aristokracií, která představovala zásadní rezervoár elitní části society habsburské monarchie.

Císařské majestáty na panský stav a jejich reflexe ve stavovské společnosti na sklonku doby předbělohorské

JUDr. Marek Starý, Ph.D. (Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin)

Vydávání privilegií polepšujících stav adresáta patřilo ve středověku i raném novověku k tradičním prerogativům panovníků. Z českého prostředí jsou takovéto akty doloženy již v době lucemburské. S ohledem na komplikovaný státoprávní vztah českého státu ke Svaté říši římské budily ovšem rozpaky situace, kdy se českým šlechticům dostalo podobných privilegií ze strany panovníků římských. Zejména díky až příliš velkorysému užívání tohoto instrumentu císařem Bedřichem III. se česká stavovská obec posléze postavila k těmto císařským majestátům odmítavě a přijímání do panského stavu se stalo výsadním právem příslušné stavovské korporace. Na rozdíl od udělování inkolátu neměl přitom český král ani částečnou možnost, jak do tohoto procesu meritorně zasáhnout. V době vlády císaře Rudolfa II. a jeho bratra Matyáše se ale znovu ve větší míře objevily listiny, jimiž byl panský stav příslušníkům české stavovské obce udělován. Cílem příspěvku je evidovat tyto listiny, upozornit na další související prameny a odpovědět na otázku, do jaké míry byly tyto listiny pro své adresáty skutečnou branou ke vstupu mezi aristokracií českého státu.

Česká šlechta, nobilitace, inkolát a stavovská společnost v období od porážky stavovského povstání do prvních tereziánských reforem

Mgr. Jiří Brňovják, Ph.D. (Ostravská univerzita, Katedra historie, Centrum pro hospodářské a sociální dějiny)

Cílem příspěvku je popsání vybraných signifikantních změn, které v kontextu proměn státoprávního a politického uspořádání nejprve po porážce stavovského povstání postihly stavovskou společnost českých zemí a posléze, v průběhu prvních let vlády Marie Terezie, se zásadním způsobem podílely na proměně stávající šlechtické titulární struktury, nobilitační praxe a otázky přijímání nových členů zemských stavovských obcí. V souvislosti s pozvolnou modernizací státu a dobové společnosti se pod plnou státní kontrolou precizoval a mechanizoval úřední proces nobilitace. Současně se proměňovaly hodnoty, které byl stát ochoten odměnit udělením šlechtického titulu. Mezi čistě utilitární zásluhy stále patřily zásluhy vykonané v administrativě, službou v armádě či fiskálním přínosem státu. Ve stejném duchu také došlo k proměnám motivace, vedoucí nešlechtyce k podání žádosti o šlechtický titul. Konfrontace osobních zájmů a zájmů státu se zásadně podepisovala na podobě specifické společenské sku-

piny tzv. nové šlechty. Ta se díky svým aktivitám, za něž získala šlechtický titul, značně podílela na modernizaci společnosti. Ovšem její přirozené úsilí o etablování v dobové stavovské struktuře společnosti, která se projevovala zejména snahou přijmout šlechtický způsob života a společenské reprezentace, současně mohlo působit „protimodernizačním“ způsobem.

Nobilitační politika habsburských panovníků v dlouhém 19. století

prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D. (Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Pedagogická fakulta)

Pro vývoj šlechtické obce habsburské monarchie (především pozdějšího Předlitavska) v moderní době měly zásadní význam reformy Marie Terezie, kdy došlo k vytvoření tzv. šlechty dědičných (česko-rakouských) zemí a následně i ke sjednocení a zjednodušení titulatury. V téže době se také objevuje systematizované šlechtictví ve dvou podobách (vojenské a řádové), které významným způsobem ovlivnilo budoucí podobu šlechtické obce monarchie. Od této doby bylo možné šlechtický titul získat několika způsoby, přičemž nikoli nejčastějším byla (dříve jediné možná) nobilitace prostřednictvím panovníkova nejvyššího rozhodnutí. Výrazný předěl ve vývoji nobilitační politiky představují revoluční roky 1848 a 1849, kdy byla zavedena rovnost před zákonem a odstraněna starobylá instituce inkolátu. Šlechtický titul od této chvíle mohli teoreticky získat všichni obyvatelé monarchie bez ohledu na sociální status, původ a víru. Zároveň díky existenci řádového šlechtictví došlo k vážnému narušení do-
savadní struktury šlechtické obce. Již nebylo nezbytné, aby předpokladem nabytí vyššího titulu byl zisk prostého šlechtictví, ale udělený titul se vázal primárně na společenské (nikoli ovšem ekonomické) postavení jedince.

Erby a erbovní listiny v systému uchování rodové paměti a upevňování reprezentace

prof. PhDr. Tomáš Krejčík, CSc. (Ostravská univerzita, Katedra historie, Centrum pro hospodářské a sociální dějiny)

Součástí rodové tradice byla na jednom z předních míst heraldická symbolika. Erb byl objektem každodenní prezentace šlechtice nebo šlechtičny. Díky své neměnnosti už sám o sobě byl vizuálním vyjádřením mezigenerační rodové paměti. Erb obklopoval elity v předmětech denní potřeby i při slavnostních příležitostech, byl součástí výzdoby monumentálních sídel, ale i drobných předmětů jako byla pečetidla, mince a medaile. Rodovou paměť vyjádřenou prostředky heraldiky najdeme ovšem i v písemných a obrazových pramenech. Jmenujme jen například: památníky, vývody nebo pohřební kázání. Předmětem našeho příspěvku jsou ovšem nobilitační a erbovní listiny, které představují masový produkt diplomatické povahy. V jeho proměnách, posuzovaných diplomatickými nástroji, lze vysledovat proměny jejich aktuální funkce. Příspěvek analyzuje erbovní a nobilitační listiny jako prostředek k upevňování rodové paměti (textová i vizuální stránka) a součást rodové strategie dosáhnout patřičné místo v pomyslných žebříčcích urozenosti. Nobilitační listiny představují současně komunikační prostředek, který je určen k působení na vybraný neboli elitní okruh členů.

Vznik a proměny šlechtické obce podunajské monarchie 17.–20. století Nová šlechta v rámci socioprofesionálních skupin a regionů

Garantující: prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.; Mgr. Jiří Brňovják, Ph.D.

Erbovní a nobilitovaní měšťané slezských měst před- a pobělohorského období: kultivované osobnosti, nebo bezskrupulózní hráči?

prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr. (Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Výzkumové centrum pro kulturní dějiny Slezska a střední Evropy)

Erbovní, resp. nobilitovaní měšťané a jejich rodiny jsou obvykle vnímáni jako významní představitelé městských elit. Ve smyslu teorie elit a utváření mocenských struktur tomu tak v raně novověkém období nepochybně bylo. Jednalo se ale opravdu o respektované a příkladné osobnosti, které mohly přispět k intelektuálnímu a vzdělanostnímu povznesení městské komunity, k rozkvětu města ve smyslu obce, či k budoucímu posílení skutečné šlechtické society „nejlepšími (měšťany) z nejlepších“? Jak a do jaké míry se odlišovaly důvody pošlechtění v různých historických etapách? A lze vysledovat zásadní rozdíly v osobnostním profilu typického „povýšence“ doby před- a pobělohorské, doby „vojny a míru“? Jaké byly pozice nových erbovních, resp. nobilitovaných měšťanů vůči tradičním elitám (v širokém, nikoli jen politickém slova smyslu) a vůči pošlechtěným vrstevníkům? Tyto a mnohé další otázky je třeba řešit poté, co byla – či bude – provedena základní prosopografie měšťanských elit slezských měst, samozřejmě s vědomím individuálního vývoje a významu lokalit i specifík jejich společenských poměrů. Na některé z naznačených otázek budou nastíněny možné odpovědi na příklad Opavy, metropole jednoho ze slezských knížectví, druhé poloviny 16. a první poloviny 17. století.

Nobilitácia mestských elít v uhorskej metropole v období raného novoveku

doc. PhDr. Frederik Federmayer, Ph.D. (Komenského univerzita v Bratislave, Fil. fakulta, Katedra archívniectva a pom. vied historických)

Príspevok predstaví stručnú retrospektívu historického bádania a súčasné najnovšie trendy výskumu novovekej nobility v mestskom prostredí v slovenskej historiografii, osobitne z pohľadu pomocných vied historických (genealógia, prosopografia, heraldika). Zamerala sa na situáciu v hlavnom meste Uhorského kráľovstva – Bratislave (Prešporoku), kde predstaví jej mestské elity v rokoch 1536–1784, teda v období, kedy mesto bolo metropolou, namiesto Osmanmi obsadeného Budína. Cieľom prednášky bude predstavenie spoločenskej, národnostnej, náboženskej štruktúry miestnych elít, problémov jej neustálych premien v dôsledku osmanskej okupácie, ako aj konfesionálnych zápasov. Zamerala sa na prenikanie miestnych meštianskych rodov medzi kráľovské úradníctvo pôsobiace v hlavnom meste a naopak prienik starej rodovej šľachty do štruktúr správy mesta. To samozrejme priamo súvisí s nobilitáciou mestských elít Bratislavy. Prednáška prinesie analýzu tohto procesu, jej rozsah a spoločenské dôsledky. Predstaví túto problematiku aj z pohľadu heraldiky, predovšetkých premien meštianskych osobných znakov na šľachtické rodové erby u rodov miestnych nobilitovaných mestských elít. V Uhorsku sa totiž neuplatil systém udeľovania erbových listín pre nešľachticov (mešťanov, vzdelancov) a rodový dedičný erb sa vždy udeľoval priamo so šľachtickým stavom. Táto prax teda zásadne ovplyvnila aj rozsah nobilitácii v prostredí uhorských miest.

Rakouskoslezští příjemci habsburských nobilitačních privilegií v letech 1780–1804

Mgr. Michal Kubica (Ostravská univerzita, Katedra historie)

Cílem příspěvku je představit skupinu nobilitovaných osob majících vztah k Rakouskému Slezsku, konkrétně těch, kteří obdrželi v letech 1780–1804 některý ze šlechtických titulů, případně získali v samostatném řízení inkolát. Tato skupina 19 šlechticů skýtá velice rozmanitý soubor osob, představeny tak budou známé i doposud opomíjené šlechtické rody Rakouského Slezska. Příspěvek bude koncipován ve formě srovnávacích a hodnotících kapitol mapujících soubor sledovaných osob z pohledu motivů vedoucích k žádosti o nobilitaci (ocenění zásluh, systematizované šlechtictví, legalizace statku, stavovský vzestup, legalizace titulu či nutnost získání titulu pro výkon funkce), socioprofesionální struktury (úředníci, armádní důstojníci, podnikatelé, církevní představitelé, pozemkoví vlastníci), dále z pohledu sňatkové politiky, sídelní struktury (majetková strategie, reprezentace, místa posledního odpočinku) a vazeb k Rakouskému Slezsku (např. podpora místních komunit). Tato tematická zhodnocení zároveň představí komplexněji příslušné fenomény ve výzkumu šlechtické společnosti rakouské části Slezska. Příspěvek naváže na již známé skutečnosti a poznatky v období druhé poloviny 18. a počátku 19. století.

Tradice s výhradami

Mgr. Stanislav Mikule (Regionální muzeum města Žďáru nad Sázavou, Oddělení historie)

Stručné popsání dochované heraldické prezentace (re)nobilitovaného šlechtického rodu Šlechtů na přelomu 19. a 20. století. Přiblížena bude heraldická výzdoba rodinné hrobky Šlechtů z Hrochova-Všehrdských ze Všehrd v Lomnici nad Popelkou a výzdoba Rytířského sálu Hrubého domu tamtéž, která se kupodivu soustředí na erby různých větví rodu a spřízněných Jeníků-Zásadských z Gamsendorfu a nepoukazuje na spřízněné rody z údajné vlastní rodové historie, ani na erby předků Jeníků-Zásadských. Cílem příspěvku je poukázat na pojetí rodové tradice u rodiny, která věřila ve své dávné šlechtictví, domohla se nobilitace v několika větvích a následně renobilitace, která byla ovšem později zrušena. Z dochovaných artefaktů se zdá, že rodinu heraldika zajímala především jako prostředek reprezentace ve spojení s vlastním příjmením. Zájem o ostatní domněle či reálně spřízněné šlechtické rodiny zde z heraldického hlediska u většiny členů rodu krom Antonína Petra zcela chyběl, nebo nám schází jeho doklady. Osvětlit chápání vlastní rodové tradice v každodenním životě před i po aféře se ztrátou renobilitace by pomohlo studium rodinné pozůstalosti ve Státním okresním archivu v Semilech, kde se nachází i rodinná alba a písemnosti soukromé povahy (minimálně jeden deník) některých členů rodu.

Vznik a proměny šlechtické obce podunajské monarchie 17.–20. století

Aristokracie a její společenské a profesní kariéry a strategie

Garantující: prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.; Mgr. Jiří Brňovják, Ph.D.

Migrująca arystokracja. Publiczno-administracyjne wymiary aspiracji elit śląskich epoki baroku

Dr. hab. Jarosław Kuczer, Prof. UZ (University of Zielona Góra, Department of Law and Administration)

Rozwój elit arystokratycznych w okresie od początku XVII do połowy XVIII w. związany był w dużej mierze z migracją na Śląsk licznych rodzin szlacheckich. Po środkowo- oraz późnośredniowiecznych procesach osiedleńczych, była to bodaj trzecia tego typu fala migracji. Z zachowaniem wszelkich proporcji odpowiadała ona rozmiarami swym poprzed-

niczkom. W okresie pobiałogórskim, król czeski, a cesarz rzymski, zdecydował o wprowadzeniu zdeklarowanej polityki definiowania struktury lenne w oparciu o oddanych sobie urzędników. Temu właśnie służyć miała odnowiona administracja publiczna, funkcjonująca w duchu absolutystycznego etatyzmu. Nowi książęta, hrabiowie i baronowie wraz z tytułem, czy majątkiem i innymi atrybutami elitarności, to często właśnie dopiero na Śląsku uzyskiwali wprowadzenie na konkretny urząd, świadczący o pozycji pośród równych stanem. Arystokracja cudzoziemska z powodzeniem rywalizowała ze starymi rodami możnowładczymi, przywiązany do stanowych zasad wolnościowych, rozumianych szeroko w wymiarze wyznaczonym przez coraz bardziej ignorowane przez cesarza przywileje. Rywalizując natomiast miała przewagę związaną z samą sytuacją, w jakiej się znalazła. Została bowiem stworzona w myśl postulatów bycia lojalną, stronnictwą i wdzięczną. W związku z powyższym, niniejszy artykuł traktuje o problemie udziału „imigrantów szlacheckich” w pracach administracji śląskiej, w okresie po utworzeniu w 1629 r. Urzędu Zwierzchniego. Zamknięcie rozważań naturalnie związane jest z datą 1740 r. i zmianą układu politycznego w tej części Europy.

Vybrané postavy vojenské šlechty severozápadních Čech v 17. století a jejich reprezentace

Mgr. Jakub Pátek, Ph.D. (Filozofická fakulta UJEP v Ústí nad Labem, Katedra historie)

Transformace šlechtické společnosti zahájena na počátku 17. století, pokračující s výrazně zvýšenou intenzitou po bělohorském vítězství habsburského dvora nad stavovským povstáním i v samotném průběhu vleklého celoevropského válečného konfliktu, znamenala hlubokou proměnu jedné z tradičních a mocensky nejvýznamnějších zemských elit. V nově se utvářejícím šlechtickém společenství barokní doby se vedle řady tradičních českých rodů objevují desítky nově příchozích rodů a rodin, jejichž první příslušníci namnoze vzešli z vojenského prostředí. Území severozápadních Čech, ležící v bezprostředním sousedství luteránského Saska a představující v průběhu 17. století jeden z neuralgických bodů habsburské monarchie, poskytlo postupně majetkovou základnu hned několika významným postavám z nejvyšších císařských armádních kruhů. Základ pro budoucí vzestup svého rodu zde promyšleným nákupem statků položil Kryštof Šimon Thun, výnosné panství Konojedy tu zakoupil Jan Špork, panství Zahořany získal generál Jan de la Corona a hlavní rezidenci zde vybudoval Kašpar Zdeněk Kaplíř ze Sulevic. Sledování odlišností i spojitostí v jejich přístupu ke zdejším statkům a otázka reprezentace v rámci regionu by byly hlavním cílem nabízeného příspěvku. Jeho obsah a závěry jsou shrnujícím výsledkem partikulárních autorových výzkumů z předchozích let i odrazem aktuálního badatelského úsilí v rámci řešení výzkumného úkolu.

Tereziánský ústav šlechtičen v Praze

Mgr. Michaela Žáková (Univerzita Karlova, Ústav světových dějin)

Tématem příspěvku je Tereziánský ústav šlechtičen založený v roce 1755 Marií Terezií na Pražském hradě jako instituce k zaopatření neprovdaných dam z předních šlechtických rodin. Cílem příspěvku je představení pražského tereziánského ústavu jednak s ohledem na jeho nejdůležitější dějinné momenty a vnitřní strukturu (vedení ústavu, personál...), jednak v souvislosti s jeho společenským významem jak ve šlechtickém prostředí, tak v měšťanských kruzích, a to v komparaci s dalšími významnými institucemi tohoto typu (Vídeň, Štýrský Hradec, Brno aj.) V centru pozornosti bude stát především prvek filantropie, který je v dámských šlechtických nadacích zastoupen hned na několika úrovních. Zhodnocena bude nejen motivace pro vstup do instituce, výše a typ materiálního zabezpečení kapitulárek, ale i vlastní charitativní aktivity šlechtické nadace a individuální dobročinnost jejich členek. Pří-

spěvek představí nové poznatky k úloze a významu dobročinných nadací pro neprovdané šlechtičny, v širším kontextu se bude vázat též k problematice filantropie ve šlechtické mentalitě, stejně jako k otázce sociálního postavení a společenské úlohy neprovdaných šlechtičen v „dlouhém 19. století“.

Sňatková politika rakouské aristokracie v „dlouhém“ 19. století

PhDr. Petra Tomsová (Univerzita Karlova, Ústav světových dějin)

Příspěvek se bude zabývat dosud málo reflektovanou otázkou šlechtických sňatků v dobách „občanské éry“ a sílícího národního hnutí na příkladu dvou významných aristokratických rodů – Sternbergů a Stadionů. Z celé širě zvoleného tématu se referát zaměří na strategie výběru životní partnerky mužských příslušníků, bude pojednáno o striktním dodržování zásady rovnorodosti a v této souvislosti také o problematice společensky nepřijatelných sňatků a vztahů. Pozornost bude rovněž věnována reakcím příbuzných či podmínkám „plnohodnotného“ sňatku. Dojde k nastínění vzájemných rodinných vztahů a rodových vazeb, zvláštní pozornost bude upřena na rodový původ a sociální prostředí, ze kterého pocházeli budoucí manželé a manželky Sternbergů a Stadionů. Při interpretaci a vyhodnocení zkoumané otázky bude primárním východiskem výzkum archivních pramenů. Hlavní pramennou základnu poskytne jak korespondence (především rodinná), tak osobní prameny úřední povahy (zejména svatební smlouvy). Vzhledem k tomu, že výzkum stojí v určitých ohledech teprve na svém počátku, budou některá témata pouze nastíněna, případně bude pojednáno o vytyčených záměrech a dojde k představení bohatého pramenného materiálu.

Problémy edic jazykově německých pramenů

Transkripce nebo transliterace jazykově německých pramenů?

Garantující: doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.; PhDr. Helena Hasilová, Ph.D.

Dvojjazyčné prostředí českých zemí zvyšuje potřebu a aktuálnost vytvoření diskusní platformy směřující k vypracování zřetelných pravidel pro edice jednotlivých skupin jazykově německých textů z období od počátku raného novověku až do 2. světové války. Nelze vytvořit obecně platný návod, jak si počínat při vydávání široké škály písemných pramenů úřední i neúřední provenience (v posledních letech zvláště pramenů narativních a pramenů osobní povahy) – jednotlivé skupiny písemných pramenů se liší účel vzniku, určením apod. – pro každou skupinu je potřeba hledat a najít adekvátní způsob vydání. Z hlediska interdisciplinárního se ukazuje jako zásadní zvláště analýza jazykových jevů, z nichž druhotně vyplývají možnosti vícerozhledového výkladu obsahu – v této se jedná především o případové zaměření na problematiku německy psaných právních textů, testamentů, ale i jiných pramenů s ohledem na slovní zásobu a na její vícerozhledový výklad obsahu. Neméně důležitý aspekt představuje rovněž komparace českých a německých textů v mnoha rovinách, která přispěje k objektivnějšímu zhodnocení sledovaného období. Přínosem pro úspěšnost panelu bude účast jak historiků, tak i lingvistů.

Historik a edice německy psaných pramenů

PhDr. Lenka Vodrážková, Ph.D., prof. PhDr. Václav Bok, CSc. (Univerzita Karlova, Ústav germánských studií, Jihočeská univerzita, Katedra germanistiky)

Příspěvek je zaměřen na problematiku edic německy psaných pramenů, které tvoří v souvislosti s úzkými česko-německými vztahy a česko-německými národnostními poměry v Čechách, na Moravě a ve Slezsku významnou a pro historiky a jejich výzkum velmi důležitou část písemných pramenů z oblasti českých zemí. Zároveň příspěvek v přehledu popisuje specifika odborné práce na edicích německy psaných pramenů, jejichž přínos je nejen pro historiky, ale i pro reprezentanty dalších oborů nezpochybnitelný. Stěžejní část příspěvku tvoří shrnutí zásadních metodologických postupů těchto edic, a to s ohledem na záměr zpřístupnění německy psaných textů vědeckým kruhům a na efektivitu praktického uplatnění editovaných pramenů při historikově práci. V příspěvku se přitom propojuje interdisciplinární, tj. historicko-filologický pohled na danou problematiku. Z germanistické perspektivy jsou v příspěvku systematicky popsány a na příkladech konkretizovány podstatné problematické aspekty práce na edicích německy psaných pramenů, které vyplývají z rozdílů daných jednotlivými vývojovými fázemi německého jazyka a odlišnostmi souvisejícími s jeho proměnami v dílčích jazykových rovinách.

K edicím jazykově smíšených německých písemností

Doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc. (Filozofická fakulta UK, Praha, katedra pomocných věd historických a archivního studia)

U německých (nejen) ego-dokumentů raného novověku se velmi často setkáváme s tím, že jednotlivá slova nebo fráze, někdy i delší textové pasáže jsou psány v dalších jazycích (v latině, italštině, francouzštině nebo i češtině). Týká se to hlavně korespondence, deníků, ale také památníků. U těch posledně jmenovaných je vícejazyčnost dokonce pravidlem – německý byl základní dedikační text s údaji o místě a datu zápisu, různá hesla a citáty byly pak častěji v klasických jazycích apod. Pokud jde o deníky, zvláště ty cestovní, jsou často celé jejich části vedeny například v italštině nebo latině i když je hlavní text německý. Jiný problém

představuje například deník Šimona Tudecia, obsahující řadu italských termínů z oblasti lodní plavby, avšak s německými koncovkami. Nejzajímavějším případem jsou dopisy s jinojazyčnými vsuvkami, motivovanými situačně, kulturním zázemím pisatele apod. Ediční práce s tímto materiálem není jednoduchá a vyžaduje od editora nejen příslušné jazykové znalosti, ale též schopnost porozumět tomu, o čem tyto jevy vypovídají a adekvátně je v doprovodném aparátu interpretovat.

Problematika německých a českých ekvivalentů při pojmenování profesí na příkladu pražských cechovních řemesel a živností

Mgr. Jiří Smrž (Archiv hlavního města Prahy, Oddělení historických sbírek a depozit)

Práce s německými prameny týkající se cechovní problematiky s sebou nese problém, kterým je vhodné a věcně správné převedení německých označení jednotlivých profesí na odpovídající české ekvivalenty. Drobné nuance u příbuzných výrobních oborů jeví se jako terminologické kolísání přitom mohlo představovat v právních podmínkách městského hospodářství významný rozdíl mezi živností monopolizovanou a svobodnou. Je proto nezbytné při překladu označení jednotlivých profesí znát širší dějinné souvislosti a zvolit výraz, který přesně označuje dané povolání. Studium pražských cechů umožnilo na základě bohaté pramenné základny v obou zkoumaných jazycích nalézt celou řadu terminologicky obtížných příkladů, na jejichž základě je možné definovat základní problémy českých a německých ekvivalentů jednotlivých povolání. Jsou jimi případy, kdy pro označení dvou odlišných povolání v minulosti existoval jediný německý termín nebo situace opačná, kdy české pojmenování nereflexuje existenci dvou či více výrazů německých. Vedle toho existují skupiny řemesel příbuzných, u nichž tradičně dochází k záměně. Nedávné poznatky ukazují, že závěry, které vyplývají z výzkumu pražských cechovních profesí, jsou v širším měřítku aplikovatelné i na jiné regiony českých zemí.

Problémy edic jazykově německých pramenů

Specifika edičního zpřístupňování různých typů pramenů (úřední, literární povahy...) z období raného novověku a 19. a 20. století

Garantující: doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.; PhDr. Helena Hasilová, Ph.D.

Problém edice „nedokonalých“ a „mizejících“ tištěných pramenů – protikatolické tisky exulanta a konvertity Jiřího Holíka a jejich zpřístupnění

Doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc. (Jihočeská univerzita, Ústav archivnictví a PVH)

Český exulant a konvertita Jiří Holík, příslušník nekatolické rodiny, který byl vychován jezuitou a poté vstoupil k dominikánům a nakonec v roce 1666 odešel do Saska, patří mezi méně známé, ale velice zajímavé postavy nejen českých dějin: v Sasku se mu podařilo získat místo kazatele české exulantské obce, které však musel brzy opustit, a nakonec zakotvil v Rize a proslul jako autor několika zahradnických knih, díky nimž je dodnes považován za jednoho z nejvýznamnějších evropských pomologů. Zatímco tyto knihy byly vydány v mnoha edicích a jsou uznávány i současnou pomologií, do zapomnění naopak upadly Holíkovy náboženské, silně protikatolicky zaměřené knihy, v nichž mj. podal svědectví o pronásledování nekatolíků v Čechách. Tyto knihy je nutno chápat jako součást konfesijních bojů 2. pol. 17. století, které výrazně ovlivnily obsah a tedy i výpovědní hodnotu publikovaných textů. Přesto tyto knihy představují zajímavé, i když specifické svědectví své doby. V současné době jsou však dochovány jen v nemalém množství exemplářů, mnohdy poškozených. Jejich edice tak přináší možnost nejen seznámit se s obsahem příslušných textů, ale i uchovat je do budoucna. V sou-

vislosti s tím je nutno řešit otázky jejich edičního zpřístupnění, a to jak vzhledem k uchování originální podoby (včetně jazykových aj. nedostatků nebo duplicity textů), tak k jejich možnému působení na čtenáře i v době jejich vzniku.

Význam edic pro historické bádání na základě korespondence Žofie Bavorské

PhDr. Helena Hasilová, Ph.D. (Filozofická fakulta, Univerzita Karlova Praha, Jazykové centrum)

Listinné historické prameny jsou nepochybně jedním z nejdůležitějších zdrojů informací o historických událostech a pro historika mívají cenu nedocenitelnou. Bohužel v českém kulturně historickém prostředí práci s historickými listinnými prameny ztěžuje řada okolností: materiál, na němž jsou psány, bývá stářím i z důvodů jiných poškozen, jsou psány často ručně a bývají hůře čitelné až nečitelné. Jsou psány různými jazyky (latinsky, německy, česky, francouzsky...) a zachycují historické etapy vývoje těchto jazyků. Často mívají nesmírnou historickou i kulturní hodnotu, a proto jejich uchovávání podléhá speciálnímu režimu, tím jsou ale obtížně badatelům přístupné. Historik je tak odkázán na spolupráci s archivářem a velmi často se neobejde bez spolupráce s paleografem a lingvistou. Z těchto důvodů je nesmírně cenné vydávání listinných historických pramenů v edicích. V této souvislosti se ale objevují četné, dosud ne zcela jednoznačně zodpovězené otázky. V průběhu ediční praxe se „převod“ staršího textu na novější verzi provádí tak, aby text byl „čitelný“ pro současného historika i dalšího čtenáře. Jde např. o tyto otázky:

- a) jak pramen odráží vývoj jazyka,
- b) jaké ekvivalenty užívá editor pro lexikální jednotky dnes neužívané,
- c) jak a proč měnit slovosled,
- d) jakou podobu vlastních jmen (především místních) editor užívá,
- e) jak pracuje se jmény místními a vlastními,
- f) jakou formu časových měrových a váhových jednotek editor užívá apod. Odpovědi na tyto otázky se pokusíme ukázat na příkladu chystané edice korespondence Žofie Bavorské, kterou připravuje Božena Kopiczková.

Edice německých dopisů z korespondence Karla Havlíčka

Mgr. František Martínek, Ph.D. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav českého jazyka a teorie komunikace)

Výsledek edice německojazyčných dopisů z korespondence Karla Havlíčka je využitelný jak pro badatele různých oborů (historiky, literární vědce, jazykovědce atd.), tak pro širší čtenářskou obec – té je určen český překlad dopisů v jejich kriticky ověřené čtenářské edici. V aparátu knižní edice jsou německy psané dopisy zařazeny v upravené transliteraci, přesná transliterace včetně např. škrťů je k dispozici ve speciálním korpusu dostupném ze stránek Českého národního korpusu. Cílem příspěvku je představit ediční postup a odůvodnit řešení jednotlivých problematických bodů a tím přispět do diskuse o vydávání starších německých textů, jež je v českém prostoru především doménou historiků, pohledem jazykovědce. Edice na jedné straně sjednocuje jevy povýtce grafické (např. písarské zkratky) a normatizuje interpunkci, na druhou stranu zachovává běžné prvky dobového pravopisu (srov. kranck, Noth, seyn, todt, Weitzen a mnohá jiná, ale také nejednotné psaní kompozit, často ne zcela lexikalizovaných) a kolísající hláskové jevy (schließen/schlüßen, pl. Tage/Tägel a Hemden/ Hemder, zu Mittag / zu Mittagel aj.) a v poznámkách upozorňuje na jazyková specifika příslušných textů, ať už jde o starší hláskové a gramatické jevy, nebo nářeční (např. rakouskou) slovní zásobu. Příspěvek se tak vposledku vymezuje proti (ojedinělým?) hlasům doporučujícím starší

německé texty transkribovat stejně jako starší texty české (srov. časopis Česká literatura, 64, 2016, s. 136n.).

Německy psané prameny 20. století na našem území a jejich ediční zpracování

PhDr. Eva Drašarová, CSc., PhDr. Zdeňka Kokošková (Národní archiv)

Příspěvek se zaměřuje na problematiku tvorby edic německy psaných pramenů 20. století vzniklých na území Čech, Moravy a části Slezska, tj. dnešní České republiky, případně pro tuto oblast určených, již doposud nebylo z hlediska metodiky zpracování archivních dokumentů věnováno příliš pozornosti. Němčinu jako druhý nejvíce používaný jazyk v českomoravsko-slezském regionu uvedeného období lze přitom velmi dobře sledovat v pramenech úřední i neúřední proveniencí na ústřední i místní úrovni od počátku až do poloviny 20. století. Mimořádný význam z hlediska archivně-historického pak mají zejména písemnosti úřední proveniencí z období od počátku 20. století do roku 1918, kdy byly české země součástí rakousko-uherské monarchie, a v letech 1938–1945, kdy bylo uvedené území okupováno ze strany nacistického Německa. Příspěvek zachycuje specifika odborné práce spojené s přípravou edic německy psaných textů z 20. století, jejichž zpřístupnění může mít velký význam nejen pro práci historika, ale i pro zástupce jiných vědeckých disciplín. Jeho zásadní část představuje aplikace zavedených metodologických postupů na německý písemný materiál „bohemikálního“ charakteru vzniklý ve 20. století. Dotýká se i možnosti hledání efektivnějších cest při kritickém vydávání strojopisných pramenů.

Editování dokumentů německé nacistické správy z období tzv. protektorátu Čechy a Morava

Mgr. Vojtěch Šustek, Ph.D. (Archiv hl. m. Prahy)

Dějiny tzv. protektorátu Čechy a Morava, tj. německá okupační politika, protiněmecký odboj a represe páchané Němci na Česích nejsou dosud dostatečně probádány. Chybí dokončení základního výzkumu, proto dějiny tzv. protektorátu známe pouze rámcově. V českých a moravských archivech se přitom v poměrně značné úplnosti zachovaly archivní prameny doposud historiografií nedostatečně využívané. Domnívám se, že řadu důležitých témat dějin tzv. protektorátu by bylo možné objasnit a zpřístupnit vydáváním edic německojazyčných pramenů. Sám jsem se o to pokusil ve čtyřsvazkové edici: Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava. Ve svém příspěvku se chci zaměřit na archivní fondy, ve kterých lze hledat dokumenty k edicím německojazyčných dokumentů, dále na obsah a zdroje srovnávacího materiálu pro poznámkový aparát, zejména ovšem na témata, ke kterým by bylo možné a podle mého názoru také potřebné vydat odborné edice německojazyčných dokumentů. Pochopitelně se v příspěvku chci věnovat také otázkám překladů dobových německojazyčných termínů do dnešní češtiny.

New Approaches to the History of the First World War in the Light of its Centenary

Garantující: Prof. Maciej Górný; Dr. Rudolf Kučera, Ph.D.

The centenary of the First World War brought not only a global explosion of various commemorations, but also a renewed scholarly interest into the history of the First World War. Different ambitious works as well as source editions have been published in Western Europe, USA and also in East-Central Europe. This boom of historiography on the war has significantly enriched what we know about the war, whereas one of the main shift has been the departure from one-sided military history of the front and the inner politics of the fighting states. Works deploying social and cultural approaches on the study of the home front have gained popularity same as works dealing with eastern battlefields. Hence, the panel wants to give a basic overview about the chosen aspects of the scholarship on the war in East-Central Europe arising from the boom of 2014 as well as to discuss possibilities of future research.

First World War Historiography of East-Central Europe after 2014. Trends and Perspectives

Prof. Maciej Górný, doc. Rudolf Kučera, Ph.D. (Deutsches Historisches Institut Varšava, Mavorský ústav a Archiv AV ČR, v.v.i.)

Although collective memory and historiography are surely not the same, there is a connection between the two. The weakness of the WWI memory in East Central Europe has been partly the cause and partly the effect of the long standing negligence on the part of indigenous historians. In our presentation, we will try to address the following issues: firstly, why has the war been “forgotten” in this very part of the world?; secondly, were there any exceptions from this public amnesia?; and thirdly, what scientific, political, and social effects have been caused by recent phenomena – especially the modest publication boom connected with the centenary of the conflict? Finally, we will try to identify tendencies that may bring about new research trends of particular importance for the history of the region.

The “New Military History” of the Great War: Its Concepts and Methods

Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D. (Univerzita Hradec Králové, Historický ústav)

The ongoing anniversary of the First World War witnessed an important “upgrade”, or innovation, of the “new military discourse” in historical writing. The purpose of this paper is to summarize the key points of this approach to history of warfare, and to follow its development in the past decade with special attention given to the ways it studied the Great War. The methodological approaches included range from *alltagsgeschichte* of wartime life both at home and at the front, history of mentalities, gender history, psychohistory, history of identities, as well as history of commemoration and memory, and their common effort is to shift study of warfare and “war experience” (whatever it is) towards social and cultural context underlying the traditional approaches towards history. Next to this summary, the paper will try to outline further possible development of these concepts and methods, especially with regards to the specifics of Czech history and historical writing.

Regional Approaches to the Eastern Front of the First World War

Mgr. Kamil Ruszała (Jagiellonian University in Kraków, Institute of History, Department of Polish Modern History)

The First World War centenary has brought new publications which depict small regions in the shadow of the war. Within this genre military aspects of the war become dominated by social and economic history. This is documented, among others, by research on the Hinterland areas and local communities. Mainly one can enumerate a couple of collective volumes dealing with selected problems of regions and their inhabitants in a period of the First World War. They concern social and political mood, war nourishment, public health, perception of strangers at home areas (refugees, internees, prisoners of war etc.), education and war time arts. Some universal problems encapsulated in the phrase “everyday life” before and after 1918 are also dealt with. In my paper I would like to present an overview of regional historiography of the last time with focus on Galicia Austrian Lands, to discuss main trends and also present which fields of study are still underrepresented.

Monuments of World War I. Historiography and Future Research Perspectives

Mgr. Stanislav Knob, Ph.D. (Ostravská univerzita, Centrum pro hospodářské a sociální dějiny)

The paper will focus on the war monuments and the possibilities of using them for historical scholarship on the fates of the "common people" during the war. It will review the respective historiography on the subject produced by national as well as regional historiographies. In the second part it will also test the possibilities of using genealogy for reconstructing the war experiences from below.

“Bezbožná republika“? Náboženský život Republiky československé. Náboženství a výzvy nové doby

Garantující: PhDr. Martin Jemelka, Ph.D.; Mgr. Jakub Štofáník, Ph.D.

Role a vliv náboženství ve veřejném prostoru vzrůstají a upadají v každém socioekonomickém kontextu – předindustriálním, industriálním i postindustriálním – o čemž se obyvatelé střední Evropy v posledních letech znovu přesvědčují ať již v globální, nebo lokální perspektivě. Úloha a dopad náboženství nejsou vždy nutně spjaty a podmíněny růstem lidského poznání, racionality nebo technologií. Ústup náboženství z veřejného prostoru a privatizace náboženských hodnot a praxe ostatně ani nekopírují procesy industrializace, urbanizace nebo politických procesů a změn. A právě v duchu promyšlení sekularizačního paradigmatu bude konferenční panel zaměřen na náboženský život v období mezi světovými válkami, které bývá domácí historiografií náboženských, duchovních a církevních dějin obvykle interpretováno jen jako perioda genetického vyústění dlouhodobějších trendů dlouhého 19. století. Oblast tázání by neměla být omezena jen na tradiční institucionální aktéry, ale i na menší a periferní náboženské komunity a sekty, včetně spiritismu a bezvěreckého hnutí. Rádi bychom překročili tradiční a dominantní témata konstituování národních církví, politického katolicizmu, diplomatických vztahů a biografických sond předních reprezentantů náboženských komunit směrem k promyšlení náboženského myšlení a praxe v rámci regionů, průmyslových oblastí, sociálních skupin, generací a genderu. Vítány budou příspěvky propojující sociální a kulturní dějiny s církevními dějinami a dalšími disciplínami historických a společenských věd. Oceňme příspěvky k tématům (nejen poválečné) mobilizace společnosti na náboženském a konfesionálním principu, vztahu náboženství a násilí, transferu moderních náboženských hnutí a proudů, reakce na dobové sociální a ekonomické problémy a změny, případně specifických podob religiozity (dělnictvo, ženy, mládež, veteráni, pastorační výzvy průmyslové společnosti, život menších a okrajových náboženských komunit a sekt).

Zlín není Řím: institucionální vztahy, náboženská praxe a pastorační výzvy moderní průmyslové společnosti na příkladu továrního města Zlína (1918–1939)

PhDr. Martin Jemelka, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v.v.i., Oddělení edičně-badatelské)

Vedle ojedinělých syntetických prací k dějinám římskokatolické církve a firmy (koncernu) Baťa (a. s., Zlín) spojuje oba subjekty z perspektivy domácí a středoevropské historiografie až vyčerpávající zájem o biografická studia a stereotypní témata. Stranou pozornosti českého dějepisceví dosud až na výjimky stál zájem o náboženský život českého průmyslového dělnictva, nejpočetnější sociální skupiny meziválečných českých zemí, zvláště pak ve vztahu k Církvi římskokatolické, početnějšímu nejsilnějšímu církevnímu společenství Republiky československé. Jak se vyvíjely institucionální a personální vazby mezi Církvi římskokatolickou a firmou Baťa? Proč se olomouckým pomocným biskupům říkalo "zlínský biskup"? Jak vypadala náboženská praxe ve Zlíně, moderním průmyslovém městě a explicitním příkladu evropského továrního města? Před jakými pastoračními výzvami stála římskokatolická církev, ale i další církevní společenství, v populačně a sociálně se dynamicky proměňujícím meziválečném Zlíně? Jaký byl vztah Tomáše Bati ke křesťanství a katolicizmu? A jakou roli hrálo křesťanství a katolicismus ve formování firemního étosu? Tyto i další otázky bude artikulovat konferenční příspěvek vzešlý z výzkumů v rámci grantového projektu Náboženský život průmyslového dělnictva českých zemí (1918–1939): instituce, religiozita a sociální otázka.

Salesiáni Dona Boska – moderní řeholní kongregace v sekulární společnosti první republiky

Mgr. Petr Zelinka (FF UP Olomouc, katedra historie)

Kongregace salesiánů Dona Boska vznikla v 19. století v Itálii s cílem působit mezi chudou a opuštěnou mládeží. V Československu začala kongregace působit v roce 1927. Centrální salesiánský archiv v Římě (Archivio Salesiano Centrale Roma), archiv olomouckého arcibiskupství a archiv Salesiánské provincie Praha uchovávají řadu písemných pramenů, které se vztahují k působení salesiánů v českých zemích. Analýza těchto písemností přináší pohled na očekávání spjatá s působením této nové řeholní společnosti na našem území. Na třech modelových situacích je možno vidět, jaký přínos mělo působení českých salesiánů ve venkovském Fryštáku, v průmyslové Ostravě a na periferii hlavního města Prahy. Referát se snaží zodpovědět na následující otázky: V čem byla nová kongregace odlišná od starých a zavedených řeholních řádů? Jakým způsobem se kongregace věnovala práci s „chudou a opuštěnou mládeží“? Jak čeští salesiáni reagovali na konkrétní situaci mládeže v jednotlivých místech (Fryšták, Ostrava, Praha)? Jak se tato kongregace prosadila v sekularizovaném prostředí české společnosti a jaké byly ohlasy na toto působení?

Akademická YMCA v meziválečném Československu v transnacionální perspektivě: paradoxní výsledky nabídky „moderního“ náboženství pro „moderní“ občany

PhDr. Ondřej Matějka, Ph.D. (Fakulta sociální věd Univerzity Karlovy, Institut mezinárodních studií)

V roce 1919 (znovu) vstoupila do českých zemí YMCA, původně anglosaská protestantská organizace zaměřená na práci s mladými muži v kontextu průmyslové revoluce, na přímé přání T. G. Masaryka. Ten ji do ČSR pozval s explicitním zadáním, aby zde pomáhala vybudovat „moderní kulturu ze staré civilizace“. Součástí Masarykova pojetí „moderní kultury“ bylo i severoamerické ymkařské propojení křesťanské spirituality se sociální prací a edukačními aktivitami a s tím související potlačení přílišné věroučné určitosti. Tento étos nesený prvními sekretáři vyslanými z USA našel nadšenou ozvěnu mezi podobně orientovanými českými předválečnými intelektuálními elitami (zejména liberálními protestanty). Na základě dosud nevyužitých archivů z World Alliance of the YMCAs (Ženeva) a materiálů z fondů severoamerické YMCA (Minneapolis) tento příspěvek nabídne rekonstrukci interakce této nabídky s postupně silící poptávkou českých studentů a studentek intelektuálně dozrávajících v druhé polovině 20. let po hlubší náboženské zakotvenosti, která vedla ke vzniku Akademické YMCA prostoupené neo-ortodoxíí barthovského stříhu. Cílem příspěvku bude konečně objasnit lokální i transnacionální příčiny výrazného úspěchu a vlivu této specifické skupiny uvnitř československé YMCA i za (jejími) hranicemi.

Pastoračně-sociální akcenty v prostředí německých katolických mládežnických spolků meziválečného období

Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Historický ústav AV ČR, v.v.i., oddělení dějin 20. století)

K významným fenoménům meziválečného evropského katolického prostředí patřily nepochybně mládežnické spolky, které se staly jedním z hlavních katalyzátorů debat o otázkách recepcie nových proudů teologického myšlení, moderního liturgického hnutí i praktické pastorační práce. Vedle spirituálního rozměru v části z nich najdeme i poměrně výrazný sociální aspekt. Svěbytný subsystém ve strukturaci katolických mládežnických spolků tvořila uskupení soustředěná na činnost ve vysokoškolském prostředí. Jejich vliv nespočíval tolik v početnosti členské základny, ale spíše ve schopnosti formulovat jasné vize pro církevní i společenský

život. Stoupající význam v meziválečném období je dán do velké míry tím, že se jejich členové aktivně účastnili procesu utváření moderních forem zbožnosti a také snahou o duchovní obrácení a změnu životního stylu, usilujícího o dosažení harmonie ve vztahu člověka a Boha. Transfer těchto idejí do obecnějších církevních diskursů přispíval k hledání možností, jak se přizpůsobit výzvám moderní společnosti a dopadům sekularizace. Konec první světové války znamenal také rozmach zájmu o sociální reformy v katolickém prostředí. Proto se chci věnovat také tématice adaptace myšlenek sociálního katolicismu v rámci dělnické katolické mládeže a jejich spolkových institucí. Ve svém příspěvku se chci z metodologického hlediska soustředit na strukturální analýzu zkoumaných subjektů a jejich programu v otázkách duchovní obnovy i sociální politiky, a na otázku, zdali docházelo mezi oběma skupinami spolků k interferenci názorů, nebo k prolínání programu se stejně, či různě konfesně orientovanými subjekty na české straně.

“Bezbožná republika“? Náboženský život Republiky československé Náboženství ve veřejném prostoru

Garantující: PhDr. Martin Jemelka, Ph.D.; Mgr. Jakub Štofanič, Ph.D.

Co Čech, to husita? Ohlas české reformace v agitačních textech zástupců CČS, ČCE a JČB v prvních letech Republiky československé

Mgr. Ester Pučálková (Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav)

Příspěvek se zaměří na problematiku mobilizace prvorepublikové společnosti na základě odkazů na českou reformační minulost v prostředí tří nekatolických církví – Církve československé, Českobratrské církve evangelické a Jednoty českobratrské. S pomocí analýzy časopi-seckých článků, svolání k národu a závěrů sněmů či konferencí se pokusíme odpovědět na otázku, zda v prvních letech existence Československa platilo okřídlené úsloví „Co Čech, to husita“. Časově bude příspěvek rámován lety těsně po vzniku republiky, tedy 1918–1920. Přirozeně půjde kromě husitství i o ohlas Jednoty bratrské a o reakci veřejnosti v podobě přestupů do zmíněných církví. Během prvních několika let po vzniku Československa opustilo římsko-katolickou církev přibližně 1 400 000 jejích členů, z nichž téměř polovina přestoupila do nekatolických církví, zejména pak do Církve československé. Co je k tomuto přestupu vedlo? Případně co jim k němu napomohlo? Sehrála v tom svou roli agitace ze strany nekatolických církví? To jsou některé z dílčích otázek, na které budeme v rámci příspěvku hledat odpověď.

Využití náboženských motivů ve volební kampani 1918–1938

Mgr. Pavel Fabini (Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy, Ústav českých dějin)

Výzkum politické roviny života ve 20. a 30. letech minulého století náleží k dnes již tradičním oblastem zájmu badatelů z celé řady vědeckých oborů, historií počínaje, přes práva, politické vědy, sociologii, kunsthistorii až po etnografická a kulturologická studia. Badatelé se zaměřovali a stále zaměřují na fungování politického systému, roli politických stran, provázání umělecké a politické sféry, ale i obecně na politický vývoj jako takový. Za jednu z charakteristik první Československé republiky můžeme pokládat silnou roli stranických organizací (politických stran), pro kterou se vžilo označení partitokracie a která zároveň představuje jeden z ideáltypů parlamentních režimů. Za klíčový faktor ovlivňující mocenskou pozici jednotlivých stranických subjektů můžeme pokládat parlamentní volby, respektive jejich výsledky. Přesto se výzkum voleb netěší zdaleka takového zájmu, jak bychom (s ohledem na předchozí tvrzení) očekávali. Fenomén voleb lze sledovat z celé řady perspektiv. Volební

proces můžeme rozdělit do několika fází, přičemž jednou z nejvýraznějších dodnes zůstává aktivní volební kampaň, v rámci níž se soupeřící politické jednotky snaží získat sympatie elektorátu. Využívají k tomu široké spektrum komunikačních nástrojů, včetně obrazových forem. Ve svém příspěvku se zabývám analýzou využívání náboženských symbolů během volebních kampaní v časech první Československé republiky. Snažím se postihnout změny, které se uplatnily s ohledem na měnící se politickou a hospodářskou situaci.

Náboženská témata v prostředí kultury socialistického dělnického hnutí (na příkladu ostravského dělnického divadla)

Mgr. Agáta Kravčíková (Ostravská univerzita, Katedra dějin umění a kulturního dědictví)

Meziválečné dělnické ochotnické divadlo na Ostravsku představovalo relativně pestrý pelmel, ovlivněný dozrívajícím fenoménem měšťanského divadla, komerční kulturou i politicky agitačním divadelnictvím. Místní dělnický repertoár obsahoval málo divadelních her s prvořadě antiklerikální či antináboženskou tematikou, přesto se na zdejší ochotnické scéně objevovaly inscenace, jejichž součástí byly narážky směřované na kritiku náboženství a církve. Mezi autory podobných děl nepatřili pouze dramatici ideologicky spjatí se sociálně demokratickým či komunistickým táborem, ale i další čeští pisatelé divadelních her. Specifickým rysem divadelních představení s antináboženskými a antiklerikálními konotacemi bylo např. negativní zobrazení postavy kněze a tendence zkarikovat některé projevy zbožnosti (např. ženskou zbožnost). Ne všechny analyzované divadelní hry však obsahovaly náboženské reprezentace, mající ryze negativní obsah – užívána byla např. paralela utrpení dělnické třídy a utrpení Krista. Analýzou textů konkrétních divadelních her (např. B. Čurdy-Lipovského, E. Hegnera, J. Havlíčka, A. Kurše, M. Čebišové), inscenovaných na ostravské dělnické scéně, se pokusíme naznačit, jaká sdělení jednotlivá dramata obsahovala. Zároveň nás zajímá, zapojením teoretické platformy, již nabízí aktuální britská kulturní historie (R. James, B. Beaven, L. Abrams), role publika nikoliv jako pasivního recipienta, ale i důležitého aktéra ve vzájemně interagujících procesech kulturní produkce a konzumace. Fakt, že ostravská dělnická scéna, odvíjející se v intencích sociální demokracie či strany komunistické, zvláště netíhla k inscenování výraznějšího počtu primárně antináboženských a antiklerikálních divadelních her, především měly-li vážný obsah, tak může být interpretován např. jako důsledek netečnosti dělnických ochotníků a jejich publika k danému tématu. Naopak antiklerikální narážky, objevující se v oblíbených komediích, naznačují selektivní a stereotypizující náboženské myšlení sociální skupiny dělnictva.

Katolický sjezd 1935 se zvláštním přihlédnutím k účasti dělníků na tomto sjezdu

PhDr. Michal Pehr, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv AV ČR)

Příspěvek se zaměřuje na katolický sjezd československých katolíků konaný v roce 1935, který představuje jisté vyvrcholení aktivit prvorepublikového katolicismu. Výjimečností celé akce byl nejenom ta skutečnost, že na sjezdu byly přítomny všechny národnosti žijící na území Československa, ale zde byla ukázána i síla dobového katolicismu. Navíc v časech narůstajícího mezinárodního napětí byla tato akce velkou posilou pro celý stát. Do Prahy přijelo tehdy obrovské množství nejen účastníků ale i pozorovatelů z celého světa. Zvláštní pozornost bude věnována nejen přípravě, průběhu a významu sjezdu jako takového, ale i podílu jednotlivých složek ať už ve smyslu národnostním či stavovským, které se na celé akci podílely. Jednou z těchto složek byli dělníci. A to i přes odpor a nesouhlas levicových organizací, které se snažili dělnictvo od této akce odradit. Mimo jiné i z toho důvodu bude věnována klíčová pozornost právě křesťanským dělníkům, kteří tvořili nezanedbatelnou složku při celém

sjezdu. Jejich názorům a stanoviskům prezentovaných na této akci bude rovněž věnovaná speciální pozornost.

Mariánská úcta na pozadí druhé světové války očima slovenských salesiánů

Bc. Julie Jägerová (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav světových dějin)

Pro rozvoj katolické víry v jakékoli společnosti a době je důležitým prvkem budování kultu světců. Ve slovenském katolickém prostředí se vyvinul vedle kultu Cyrila a Metoděje a dalších, domácích slovenských světců také kult Panny Marie Sedmibolestné, a to ve zcela jedinečné míře. Tato konkrétní forma mariánské úcty hrála důležitou roli v procesu národního formování Slováků v kontextu rakouské, později rakousko-uherské monarchie, ale stejně tak tomu bylo i v době Československé republiky. Panna Maria Sedmibolestná figurovala a dále figuruje jako důležitý identifikátor a jednotící princip slovenských katolíků. Kongregace Salesiánů Dona Bosca se na Slovensku stala významným pěstitelem této tradice, když v roce 1924 dostala do správy mariánské poutní místo v Šaštíňě, jehož centrem je národní bazilika Panny Marie Sedmibolestné. Cílem předkládaného příspěvku je naznačit, jakým způsobem konkrétní katolické prostředí, představované slovenskými salesiány, vnímalo společenské a politické dění v kontextu samostatného slovenského státu rozvíjejícího se v období světového válečného konfliktu. Hlavní otázkou je, jaký prostor a jaké postavení je přisuzováno postavě Panny Marie, zejména jejímu vztahu ke slovenskému národu a samostatnému státu oficiálně se hlásícímu ke katolickým hodnotám. Jako zdroj poznání je využit časopis Saleziánske zvesti, který vycházel po celou dobu války a představoval hlavní salesiánské periodikum pro slovenské území, popřípadě další texty jednotlivců.

“Bezbožná republika“? Náboženský život Republiky československé.

Osobnosti a jejich vliv

Garantující: PhDr. Martin Jemelka, Ph.D.; Mgr. Jakub Štofanič, Ph.D.

„Moravský pán“ Leopold Prečan. Kníže-arcibiskup v první Československé republice

Mgr. Petr Kopecký (Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra historie)

Ve svém příspěvku bych se rád věnoval episkopátu olomouckého arcibiskupa Leopolda Prečana mezi léty 1923 a 1947, především pak létům první Československé republiky, na nichž se pokusím vysvětlit, do jaké míry revoluční vznik nového, demokratického státního zřízení změnil podobu a chápání významného církevního úřadu. Olomoucký arcibiskup byl zároveň vysoce postaveným aristokratem, a spojoval tak v sobě dvě společenské vrstvy, vůči kterým se mladá republika vymezovala. Právě Prečanovo působení dokazuje, že vznik demokratického státu v mnoha ohledech zásadně neovlivnil podobu olomouckého arcibiskupského úřadu i jeho vnímání společností. Projevy loajálnosti vůči státu a nové způsoby komunikace nejen s věřícími byly anachronicky doprovázeny přetrvávajícími aristokratickými tradicemi arcibiskupa v Olomouci (byť byl i z neurozených poměrů), které byly spojeny s rozsáhlým hmotným i nehmotným majetkem, existencí dvora, budováním rezidencí, reprezentací, užíváním šlechtických titulů, sběratelstvím, mecenátem a politickou či kulturní angažovaností. Rovněž se budu snažit zodpovědět, do jaké míry měl být a byl církevní hodnostář v nové republice jen zodpovědným představeným izolované náboženské obce, či vedle řízení církve též celospolečensky angažovanou a všeobecně respektovanou osobností. Předmětem příspěvku bude rovněž zhodnocení, jak bylo vnímáno působení arcibiskupa, který se v mnohém nelišil od svých aristokratických předchůdců z dob monarchie, nejen věřícími a praktikujícími katolíky (kteří byli zároveň občany demokratického státu), ale i širokou veřejností (na kterou jsou často uplatňovány modely o postupné sekularizaci). Bez povšimnutí nezůstane ani postavení, které

získal olomoucký arcibiskupský stolec vedle ostatních duchovních úřadů v samostatném Československu, především vedle úřadu pražského arcibiskupa, který se stal zároveň úřadem nejvyššího představitele římskokatolické církve v republice.

Pietro Ciriaci a přístup Svatého stolce k řešení náboženské situace v Československu

ThDr. Mgr. Pavel Helan, Th.D. (Univerzita Karlova, Husitská teologická fakulta, Katedra církevních dějin)

Kritický postoj Svatého stolce k náboženské politice československého státu je znám. Stejně tak je zpracován i oboustranně komplikovaný vztah československé a vatikánské diplomacie vrcholící konfliktem v roce 1925, tzv. Marmaggiho aférou, který vyústil v přerušení vzájemných diplomatických styků na úrovni vyslanců. Na jejich opětovném navázání a uklidnění poměrů měl výrazný podíl mons. Pietro Ciriaci, který byl po uzavření československo-vatikánské smlouvy *Modus vivendi* v roce 1928 jmenován apoštolským nunciem. Období jeho působení je považováno za začátek uklidnění vztahů, avšak i ono bylo poznamenáno nedorozuměními vrcholícími nunciovým odchodem z Československa. Cílem příspěvku založeného především na komparativní metodě bude srovnání vztahu Svatého stolce k otázce náboženských poměrů před příjezdem mons. Ciriaciho do Československa s jeho postoji v době Ciriaciho diplomatické mise. Bude se snažit odpovědět na otázku, zda došlo pouze k formálnímu smíru či k podstatné změně v hodnocení československého prostředí. Budou tematizovány okruhy, na které se Vatikán soustředil a které viděl jako podstatné, přičemž se budou analyzovat Vatikánem navrhované možnosti řešení i politická praxe. Příspěvek bude založen především na heuristice provedené v Tajném vatikánském archivu a Archivu státního sekretariátu Svatého stolce a soustředí se na analýzu Ciriaciho zpráv a jejich reflexi v Kongregaci pro mimořádné církevní záležitosti.

Snahy o náboženskou obnovu společnosti v době Československé republiky na příkladu díla Bedřicha Vaška

PhDr. Jitka Jonová, Th.D. (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra církevních dějin a církevního práva)

Mravní a náboženská krize společnosti byla vnímána jako vážný problém také v Československé republice. Ze strany církve bylo poukazováno, že nestačí jen řešit následky této krize, ale třeba provádět prevenci a to pomocí, vzděláváním, a náboženskou osvětou. Stávající pastorační aktivity se jeví jako nedostačující, zvláště v sociální oblasti. Pius XI. podporoval tzv. Katolickou akci, která usilovala o větší zapojení laiků do pastorační práce ve svých rodinách, pracovištích apod. Prof. křesťanské sociologie Bedřich Vašek ve svých dílech usiloval o podporu katolické akce a věřící laiky (všech stavů) povzbuzoval k větší aktivitě k obnově náboženského života jak ve svých rodinách, tak ve svém okolí (škola, pracoviště apod.). V jeho dílech tak můžeme nalézt pastorační zásady (doporučení), které měly napomoci řešení mravní krize, náboženskou obnovou společnosti. Sociální učení církve nemělo zůstat pouze „nečtenými dokumenty“, ale bylo třeba je uvést do praxe. Ne vše se dalo realizovat, např. v Olomouci (květen 1929) při zasedání Svazu Charity byl vytvořen návrh na vybudování Sociálního domu, v němž by sídlily sociální a výchovné instituce, byl mi místem jak sociální pomoci, tak také náboženské vzpruhy pro různé společenské skupiny (učně, studenty, chudé, přestárlé atd.). Příspěvek bude zaměřen na představení praktických pastoračních zásad, které prof. Vašek prosazoval a vybrané příklady aktivit z Olomoucké arcidiecéze, které měly napomoci mravní a náboženské obnově.

Kanibalové, heretici a opilí králové: představy o Čěších ve středověku (900–1450)

Garantující: Doc. Mgr. Jan Stejskal, M.A., Ph.D.; Doc. Martin Čapský, Ph.D.

Po celý středověk se vnímání českých zemí a jejich obyvatel bylo poznamenáno určitou fascinací neznámým. Většina narativů byla dílem západních autorů, kteří zdůrazňovali jinakost tamních slovanských obyvatel, jejichž obraz zatěžovala obvykle negativními stereotypy. Mnohé z nich pak byly opakovány znovu a znovu od autora k autorovi, a to v závislosti na konkrétních politických a vojenských událostech od maďarských vpádů přes rozvoj těžby stříbra, vzestup Lucemburků až po strach z husitských válečníků. Mnohé z oněch stereotypů byly obecně známy a odrážely spíše zájem autora, nebo objednavatele díla, a méně již znalost Čech a Čechů. Sekce by tedy byla věnována různým aspektům vytváření obrazu českých zemí a jejich obyvatel ve středověku, neboť jejich zkoumání může být klíčem k úvahám o počátcích společné identity zdejších obyvatel, stejně jako k tématu vytváření/konstruování kulturních diferencí, případně k otázce, nakolik a případně jak mohlo být těchto stereotypů propagandisticky využíváno ke zcela konkrétním cílům. Na téma se lze také dívat z opačného konce – nabízí totiž možnost sestavit katalog vlastností, jež byly obecně považovány za nejvhodnější k očernění protivníka, případně umožňuje sledovat, kdy obecně sdílený stereotyp, pracující jen se zcela obecnými kategoriemi (proradnost), byl specifikován prostřednictvím zajímavých detailů (kanibalismus).

Myšlení vnějšku. K významu vnějšího tlaku při utváření Bohemanů jako sebeuvědomujícího se společenství

Doc. David Kalhous, Ph.D. (Masarykova univerzita, Ústav PVH a archivnictví, FF)

Bohemi se objevují v historických pramenech poprvé r. 805. Nicméně s výkladem a překladem tohoto termínu to rozhodně není tak snadné, jak by se zdálo. Jde totiž o souhrnné označení franských pramenů, které jenom málo vypovídá o společenském a etnickém uspořádání v prostoru tehdejších Čech. Nejpozději ve 12. století se však objevuje politické společenství, které se takto již samo označuje. Jaké procesy stály mezi prvním výskytem slova Bohemi a utvořením tohoto společenství, to je otázka, na niž budu hledat odpověď ve svém příspěvku. Pro šíři tématu se ovšem zaměřím na jeden okruh problémů s tím spojený, a to na vnější označování obyvatel Čech a jejich případnou reflexi těchto značení. Při svém zkoumání budu vycházet zejména z říšských letopisů a kronik vzniklých před r. 1200 a z textů domácí provenience. Sledovat budu zejména to, za jakých okolností se obyvatelé Čech objevují v hledáčku těchto textů, dále se budu zamýšlet nad tím, s jakými stereotypy jsou spojování s cílem charakterizovat dobový diskurs s jeho kontinuitami i diskontinuitami.

Korunovaný opilec aneb jak se zbavit českého krále na římském trůnu – případ Václava IV. (1400)

Dr. phil. Klára Hübnerová (Filozofická Fakulta Masarykovy Univerzity v Brně (FF MU), Ústav pomocných věd historických a archivnictví)

Na rozdíl od svého předchůdce Karla IV. ze kterého již soudobá historiografie učinila „otce vlasti“ má jeho syn, římský a německý král Václav IV. do dneška spíše ambivalentní pověst. Negativní pohled je podmíněn jeho politickými neúspěchy, mezi které bezpochybně patří jeho sesazení z římského trůnu v roce 1400. Sice byl politický akt proveden pouze malou spikleneckou skupinou okolo duchovních kurfiřtů. Skupina ale již déle ovládala veřejný názor o panovníkovi, a to s pomocí protikrálovské propagandy. Písemné pozůstatky a orální motivy z této kampaně měly velký vliv na vznik Václavovy neblahé fámy. Skládaly se z právních

výčitků, ze sesazovací listiny, polemických pamfletů a populárních motivů, které pocházely z pouliční orální kultury – tedy sféry pomluv a drbů. Především v německé historiografii se spojení těchto dvou narativních úrovní stalo základem pro negativní legendu krále Václava IV. Pod jejich vlivem se král začal pomalu proměňovat v lenivého opilce, který potlačuje svůj lid a kamarádí se s katem. Příspěvek se pokusí přiblížit výše popsaným možnostem ovlivnění středověké veřejnosti a vládních skupin a pozastavit se nad použitými verbálními a nonverbálními prostředky. Cílem je přiblížení ke komunikačním procesům, průzkum účinnosti a náhled do mechanismů historizace starších forem propagandy.

Václav IV. očima italských vyslanců: nové prameny z mantovského archivu

Mgr. Ondřej Schmidt (Masarykova univerzita, Ústav pomocných věd historických a archivnictví)

Jedním z pramenů, jenž významně přispěl k vytvoření negativního obrazu Václava IV. jakožto neschopného a lenivého panovníka, je nepochybně slavná „mantovská relace“, kterou roku 1383 sepsal vyslanec mladého vládce Mantovy Francesca Gonzagy Bonifacio de' Coppi. Jakkoli je tato jeho detailní zpráva z Václavova dvora zřejmě nejzajímavější a „nejpikantnější“, rozhodně není jediná. Mantovský archiv rodu Gonzagů totiž uchovává přinejmenším čtyři další depeše určené vládci Mantovy, které obsahují množství zajímavých informací nejen o osobě Václava IV. a jeho dvoru, ale všímají si rovněž ostatních členů lucemburské dynastie. Konkrétně se jedná o nedatovaný list blíže neznámého italského vyslance ve Václavových službách Cristofora de Valle, který lze zřejmě vročit do roku 1389; další dvě depeše sepsal mantovský vyslanec Simone da Crema v Praze roku 1402. Konečně lze upozornit na depeši z roku 1394, nedávno publikovanou Ivanem Hlaváčkem, který dospěl k závěru, že se jednalo o list odeslaný dvěma padovskými vyslanci. Ve skutečnosti se však zdá, že jejími autory byli zástupci mantovského vládce Francesca Gonzagy Antonio Abbati a Lambertino da Canedole. Cílem mého příspěvku bude tedy představit tyto prameny, zasadit je do širšího kontextu doby a prostředí a současně poukázat na jejich výpovědní hodnotu.

Vytváření kacíře. Případ Bolka V. Opolského

Mgr. David Radek (Slezská univerzita v Opavě, Ústav historických věd)

Opolský kníže Bolek V. je v historiografii znám zejména jako "husitský kníže", který se spojil s českými husity a po jejich boku válčil ve Slezsku. Dodnes je často vnímán jako přesvědčený kališník a stoupenec učení Jana Husa, který se s kališnickým pojetím víry seznámil během studií v Praze a poté, co polní vojska vtrhla do Slezska, s nimi ochotně uzavřel spojení a po jejich vzoru zabral církevní majetky na svém území. Kořeny těchto představ můžeme vysledovat v dílech jeho současníků, kteří až na výjimky byli církevními hodnostáři a na Bolka V. nahlíželi prizmatem ortodoxie a obraz Bolka co by kacíře vykreslovali s použitím tradičních argumentů a stereotypů uplatňovaných středověkými autory ve vztahu k tzv. herezi. V centru mé pozornosti v tomto příspěvku budou především práce Jana Dlugosze, Petra Eschenloera, Kaspara Borgenio a Eneáše Silvia Piccolominiho, kteří na stránkách svých děl zanechali barvitě popisy opolského knížete. Tyto popisy budou následně podrobeny analýze, kde se pokusím vysvětlit, jakým způsobem a za pomoci jakých nástrojů autoři vytvářeli obraz „husitského knížete“, se kterým se dodnes setkáme nejenom v dějepisectví.

Češi v cizině na přelomu 19. a 20. století

Garantující: prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.; prof. PhDr. Jaroslav Vaculík, CSc.

Migrační pohyby jsou nejen součástí moderních politických, sociálněekonomických a kulturních dějin, ale zároveň aktuálním problémem naší současnosti. Vystěhovalectví z českých zemí se stalo předmětem vědeckého zájmu již na konci 19. století, kdy byly na toto téma publikovány první práce. Soustavnější zájem o české a slovenské vystěhovalectví projevovaly různé československé instituce v letech první republiky. Nehledě na poválečnou reemigraci se nový vědecký zájem objevil až na počátku 60. let 20. století, a to v souvislosti se vznikem komise pro dějiny krajanů, Čechů a Slováků v zahraničí, při Historickém ústavu Československé akademie věd. Proponovaný panel se zaměří na náboženskou, sociálněekonomickou a politickou emigraci z českých zemí do ciziny od 16. do 20. století. Původní pohnutky, které měly náboženský, resp. religiózně politický charakter, vystřídal po vydání tolerančního patentu důvody ekonomické, relativní přebytek pracovních sil, zejména na venkově. Tyto argumenty převládaly po celé 19. i v první třetině 20. století. Politické zvraty 20. století, zvláště Mnichov a nacistická okupace v březnu 1939 a poté komunistický převrat v roce 1948 vedly k prakticky novému druhu masivního vystěhovalectví, a to politické emigraci. Ta postihla ČSR nejen po únoru 1948, ale i po sovětské okupaci v roce 1968.

Cíl panelu: Aktuální výzkumné trendy – témata, prameny, metody.

Dělnická emigrace z českých zemí do Německa 1885–1934

prof. PhDr. Jaroslav Vaculík, CSc. (Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, historie)

Součástí české sociálněekonomické emigrace po roce 1850 byla, kromě emigrace do USA, Ruska a zemí habsburské monarchie, také emigrace do Německa, zvláště jeho příhraničních oblastí sousedících s Čechami – Saska a Pruska. Od 90. let 19. století čeští dělníci směřovali zvláště do Porýní a Vestfálska. Cílem příspěvku je přiblížit každodenní život emigrantů v cizím prostředí, jejich organizovanost v socialisticko a katolicko orientovaných spolcích, společenský avans přistěhovalců z venkova v novém průmyslovém prostředí, nebezpečí asimilace, situaci za Velké války, sociální poměry po válce, jejich radikalizaci v době poválečné hospodářské krize, snahy o zachování české národnosti, české doplňovací školství, situaci po vypuknutí velké hospodářské krize a nástupu nacismu. Po 1. světové válce byli krajané v Německu považováni nejohroženější ze všech krajanských větví. Po Velké válce přicházelo do Německa podstatně méně mladých, než tam bylo před ní, a proto počet příslušníků českých kolonií klesal. K ohromnému poklesu počtu Čechů došlo po nastolení nacistické diktatury. Spolky, které představovaly ochranu proti asimilaci, začaly upadat. Asimilační proces se urychlil, třetí generace, narozená již v Německu, hovořila jen německy.

Rudí lvi v USA, příběh českých levicových emigrantů v Novém světě na přelomu 19. a 20. století

Mgr. Stanislav Knob, Ph.D. (Ostravská univerzita, Centrum pro hospodářské a sociální dějiny)

Během svého výzkumu osobností politické levice v českých zemích jsem mnohokrát narazil na problematiku politické emigrace v 80. a 90. letech 19. století v důsledku perzekuce dělnického hnutí rakouskou vládou hraběte Taafeho. K tomuto tématu však dosud neexistuje téměř žádná literatura, která by dokázala představit tuto problematiku v celé její šíři. Ve velkých studiích o českém vystěhovalectví do USA není možné o politické emigraci před 2. světovou válkou nalézt takřka vůbec žádné informace, protože se v podstatě za jediný důvod považují ekonomické příčiny. Význam politické emigrace do USA na přelomu 19. a 20. století nespo-

čívá v jeho masovosti, ale ve skutečnosti, že zasáhla důležité osobnosti politické levice své doby: Josef Boleslav Pecka (1849–1897), František Choura (1852–1921), František Hlaváček (1853–1937), Norbert Zoula (1854–1886), Josef Pačes (1856–1909), Karla Machová-Kostelecká (1853–1920), Gustav Habrman (1864–1932) a další. Osudy těchto osobností jsou velice zajímavé, v některých aspektech podobné, v jiných velmi rozdílné, pro některé byl pobyt za mořem pouze epizodou, pro jiné poslední životní štací. Někteří pracovali dál v dělnickém hnutí zejména jako redaktori časopisů nebo představitelé krajanských dělnických organizací, jiní na politickou práci rezignovali a věnovali se „běžným“ povoláním v továrnách a řemesle. Avšak jejich působení v Americe bylo dosud v české historiografii převážně vnímáno jako ústup z jejich dosavadní práce a důležitosti nebo pouze jako epizoda v jejich životě. Domnívám se, že tyto teze jsou příliš zjednodušující a v některých případech dokonce mylné.

František Novák – organizátor českého spolkového života v Budapešti v období dualismu

Andor Mészáros, Ph.D. (Univerzita Eötvöse Loránda v Budapešti, Filozofická fakulta, Ústav historie, Katedra kulturních dějin)

V období dualismu Budapešť se stala rychle rostoucím, multietnickým velkoměstem Rakousko-uherské říše. Ve městě už od padesátých let 19. století žila početná česká komunita. Začátkem, v období neoabsolutismu, se do města stěhovali čeští úředníci a vojáci, potom, hlavně od začátku sedmdesátých let, čeští podnikatelé i úředníci různých českých peněžních ústavů, které měly své pobočky v uherském hlavním městě. V Budapešti fungovaly různé české spolky už od poloviny šedesátých let. Největší a nejprestižnější z těchto spolků byla Česká beseda v Budapešti. František Novák (Novák Ferenc) český stavitel, podnikatel z Tábora se stal předsedou Besedy v osmdesátých letech 19. století a velmi aktivně zorganizoval spolkový život budapeštských Čechů. Beseda se postupně stal prestižní organizací společenského života Budapešti, spolek zorganizoval každoroční ples v pešťské Redoutě, vydal spolkový časopis a různé tisky. Novák, který začátkem pracoval ve stavitelské kanceláři Jána Bobuly, v osmdesátých letech založil i vlastní podnik v Budapešti, spolupracoval v stavební práci různých důležitých budov a pomníků hlavního města Uher. Novákův největší projekt byly návrhy lanových dráh ze centra města na Gellértové kopce. Novák dokončil návrhy a dostal i koncesi od městské rady Budapešti, když náhle zemřel v roce 1906. Byl pohřben v Táboře, kde se narodil a žil a kde měl i svou letní vilu. Ve svém příspěvku používám archivní zdroje o dějinách České besedy a ostatních českých spolků budapeštských a také korespondence Františka Nováka s různými osobnostmi českého a uherského kulturního a politického života.

Zkoumání jazyka příslušníků českých ostrovů v cizině a možnosti posilování jejich národního vědomí

PhDr. Jiří Hasil, Ph.D. (FF UK Praha – PF UJEP Ústí n. L., Ústav bohemistických studií – katedra bohemistiky)

Existence českých enkláv a českých jazykových ostrovů v cizině je dnes poměrně dobře zmapována z hlediska historie jejich vzniku. Po druhé světové válce česká lingvistika v souvislosti s přípravou Českého jazykového atlasu podrobně zachytila i podobu českého jazyka v těchto enklávách a ostrovech. Dialektologický výzkum tak pomohl odhalit i některá neznámá místa v jejich historii, např. odkud z českého historického území pocházeli první příslušníci českých jazykových ostrovů. Dnešní situace v těchto ostrovech se ale především od roku 1989 výrazně změnila. Například v rumunském Banátu se české vesnice, do této doby izolované, otevřely českým turistům, zesílily kontakty jejich obyvatel s Českou republikou a řada jejich obyvatel se repatriovala. Tyto skutečnosti výrazně ovlivnily i podobu místního

českého jazyka. České jazykové ostrovy na Ukrajině díky repatriaci téměř zanikly apod. Bylo by proto zapotřebí zahájit neprodleně nový výzkum stavu českého jazyka v českých enklávách (dnes již pravděpodobně zcela zaniklých) a jazykových ostrovech. Bylo by záslužné odborně popsat i vztah pomnichovských, poúnorových, posrpnových i polistopadových emigrantů k českému jazyku. Zvláště u potomků posrpnové a polistopadové emigrace je třeba posilovat a upevňovat jejich národní vědomí. Záslužná v tomto ohledu je kupříkladu činnost Českých škol bez hranic. Napomáhat tomuto upevňování bude i Abeceda českých reálií, která jako internetový portál vzniká na FF UK za podpory grantového programu Ministerstva kultury ČR NAKI II. Portál včetně jeho mobilní aplikace v češtině, ruštině a angličtině bude seznamovat uživatele s klíčovými body české historie a kultury (uzlové body české historie, architektura, hudba, literatura, výtvarné umění, film, tradice, přírodní památky...).

Češi v cizině. Češi v anglosaském prostředí ve 20. století

Garantující: prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.; prof. PhDr. Jaroslav Vaculík, CSc.

Američtí krajané a jejich vztah k Československu mezi lety 1938–1948

Mgr. Vladimír P. Polách, Ph.D. (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra bohemistiky)

Bádání v oblasti emigrace a krajaňské problematiky je většinou soustředěno do zkoumání „dlouhého“ 19. století (od Polišenského, Kutnara, Šatavu až po M. Vlhu), případně na podporu samostatnosti/ osvobození Československa v první a druhé světové válce. Dále je věnováno nejvíce prostoru zkoumání moderního politického exilu. Oblast vývoje a charakteru krajaňské komunity ve 20.–40. letech 20. století se z tohoto pohledu zdá poměrně málo probádaná, především pak mimo oblast popisné, pozitivistické historiografie (s výjimkami typu Eckertové nebo Papouška) Cílem příspěvku je z hlediska popsat a interpretovat některé aspekty (kulturní, etnické, společenské) vztahů mezi krajanými a „starou vlastí“ v širším kontextu 2. světové války, především z pohledu etnické identity a pomoci, kterou krajané nabídli ČSR. Tato pomoc se realizovala nejenom spoluprací s „benešovským“ politickým exilem, ale také ve formě finančních a materiálových sbírek a pomoci. Jedním z nejzajímavějších výrazů této pomoci byla snaha krajanů přispět různými způsoby k rekonstrukci poválečného Československa, což je téma poměrně neznámé. Tyto aktivity však zároveň vedly k definitivnímu rozpadu kdysi jednotné krajaňské komunity, která se neshodla na postojích ke komunistickému režimu. Příspěvek vychází z bádání, které autor podnikl při semestrálním pobytu na University of Nebraska-Lincoln, dále ze zkoumání materiálů v Archives of Czechs and Slovaks Abroad v Chicagu a v tuzemských archívech v Praze a Ostravě. Mezi výstupy tohoto výzkumu patří monografie Krajané v USA a druhá světová válka. Studie na pozadí krajaňského tisku, která vyjde v nejbližší době ve vydavatelství UP.

Pomoc krajanů v USA čs. zahraničnímu odboji za 2. světové války

prof. PhDr. František Hanzlík, CSc. (Univerzita obrany, Katedra vojenského umění)

První část příspěvku bude věnována analýze reakce krajanů v USA na Mnichovskou dohodu a okupaci zbytku Československa fašistickým Německem 15. března 1939 a ukázání jejich úsilí o zapojení E. Beneše a J. Masaryka do zahraničního odboje. Současně bude věnována pozornost rozdílnému chápání rozbití republiky a vytvoření samostatné Slovenské republiky 14. března 1939 ze strany českých krajanů a Slovenské ligy. V další části příspěvku budou uvedena fakta působení Československé národní rady v Americe při organizování konkrétní pomoci krajanů formujícímu se čs. zahraničnímu odboji v USA a v Evropě (finanční, materi-

ální, politická podpora) v roce 1939. Následující část příspěvku se bude zabývat formami a obsahem pomoci krajanů čs. zahraničnímu odboji a exilové vládě v Londýně v průběhu druhé světové války, podílem Československé národní rady americké na organizování finanční a materiální pomoci čs. zahraničnímu odboji v různých státech na celém světě, včetně konkrétních výsledků, kterých se podařilo dosáhnout jak ve Spojených státech, tak i v zahraničí.

Mezi Cambridge a Prahou: Alice a Mikuláš Teichovi

doc. PhDr. Ing. Antonie Doležalová, Ph.D. (Univerzita Karlova & Cambridge University, Institute ekonomických studií FSV & Robinson College)

Výzkum českého exilu má v domácí historiografii už více než desetiletou tradici. Vzhledem k převážně narativní a encyklopedické povaze dosud vzniklých prací však zatím zůstávala poněkud mimo pozornost badatelů otázka metodologického a tematického transferu mezi exilovými a domácími vědci. Přitom transfer idejí patří dnes ke stěžejním proudům intelektuálních dějin a mezinárodní diskuse zahrnují nejen komparativní analýzu vybraných výzkumných témat, ale usilují také o zachycení kontinuitních toků a diskontinuitních řezů ve vývoji celých vědních disciplín zasazených exilovým pohybem. Ve svém příspěvku nabízím aplikaci nejnovějších výzkumných trendů exilových studií na případové studii zachycující exilové peripetie manželského páru hospodářské historičky Alice Teichové (1920–2015) a historika vědy Mikuláše Teicha (1918). Pokukáži nejen na jejich životní osudy v exilu a důvody a proces rozhodování se pro emigraci, ale také na pozice, jaké ve svých oborech v emigraci získali. Hlavní důraz bude kladen na témata, jakými se zabývali a jakými cestami probíhalo ovlivňování domácí a exilové historiografie v daných oborech. Příspěvek bude založen na soukromých, dosud nevyužitých archivních fondech a jeho příprava i prezentace bude součástí probíhajícího výzkumného projektu na University of Cambridge.

Přesunuti během války – Displaced Persons po druhé světové válce a Československo

Mgr. Ing. Jana Kasíková (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav českých dějin)

Kategorie Displaced Persons, tedy přemístěných či zavlčených osob, se objevuje během druhé světové války, kdy se následkem válečných událostí i nacistické hospodářské politiky ocitlo množství lidí mimo své domovy, odhady jejich počtu sahají do desítek milionů. Spojenci si ještě během konfliktu uvědomovali rizika, která by po skončení války nastala neorganizovaným pohybem zhruba 20 mil. těchto osob označovaných zkratkou DPs (z nichž byl asi 1 mil. Čechoslováků). Situace měla být podchycena díky předběžným plánům, síti mezinárodních i mezistátních repatričních dohod, táborů pro DPs, spoluprací s organizací UNRRA, vojenskými jednotkami i místními orgány a organizacemi. Předpokládala se repatriace DPs, tedy jejich návrat do vlasti resp. domů. Objevovaly se však situace, kdy DPs repatriaci odmítaly či se z vlasti opět vystěhovaly. Rovněž velmoci se začaly v názorech rozcházet, zejména v otázce dobrovolné repatriace. Příliv nových uprchlíků zvláště ze zemí východního bloku v následujících letech akceleroval nutnost stálého mezinárodního řešení. Problém poválečných DPs proto někteří historici považují za původ současné mezinárodní uprchlické politiky. Zatímco v zahraničí je fenomén poválečných Displaced Persons studován a rozvíjen v různých konceptech, v české historiografii je opomíjen. Nabízí přitom samostatné bohaté téma i další rozměr souvisejících problémů (sociální poválečná politika, osidlování pohraničí...). Ačkoli československé DPs nevytvořily ve velkém množství onu specifickou skupinu nerepatriovaných (jako např. Poláci), lze sledovat jiné významné faktory (organizační síť, rozlišování národnosti, rozšířenou samorepatriaci, vystěhovalectví ad.). Příspěvek si klade za cíl zaměřit

řit se na možnosti a limity studia československých Displaced Persons jak z pohledu jednotlivých témat, tak z hlediska pramenné základny v Čechách i v zahraničí.

Češi v cizině. Češi ve vybraných oblastech světa ve 20. století

Garantující: prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.; prof. PhDr. Jaroslav Vaculík, CSc.

Češi a Slováci v iberoamerickém světě. Nepřehlédnutelné dědictví?

prof. PhDr. Ivo Barteček, CSc. (Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, katedra historie)

Česká a slovenská komunita v iberoamerickém světě, čítající desetitisíce osudů, se těší tradiční pozornosti středoevropské badatelské obce. U počátků stanuly přednostně Náprstkovo muzeum, zahraničněpolitický interes nově zrozené Republiky československé či Československý ústav zahraniční, v současnosti je příkladem Středisko ibero-amerických studií FF UK v Praze. Vycházejí z osobní dlouhodobé znalosti latinskoamerického prostoru, lokace a proměn v čase českých a slovenských komunit, jejich začleňování do latinskoamerických společností a uchovávání paměti na země předků, nabízí autor zobecňující náhled na více než stoletou přítomnost krajanů v iberoamerickém světě. Autor provádí své výzkumy v Latinské Americe v rámci tematicky široce pojatých výzkumů vystěhovalectví, emigrace a exilu v rámci Centra pro československá exilová studia na Katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Toto pracoviště se věnuje vedle výzkumu, publikačních a výstavních aktivit i dokumentační a archivářské práci. Navrhovaný příspěvek provede přehled dosavadních výsledků výzkumů ve sledovaném prostoru a dále nabídne k diskusi úvahu o možném dalším výzkumném směřování.

Češi v Chorvatsku jako téma výzkumu

Mgr. Václav Kočí, Mgr. Jana Máčalová (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie)

Češi v Chorvatsku představují významnou národnostní a kulturní menšinu. Dodnes žijí v odkazu země svých předků, zachovávají původní tradice i jazyk, který do značné míry zůstal nezměněn ve své původní archaické podobě z 19. století. Toto vědomí české národní a kulturní identity zachovávají do dnešních dnů mj. také prostřednictvím nejrůznějších aktivit, organizovaných v rámci krajanských spolků. Obecně je česká komunita v Chorvatsku považována za nejlépe organizovanou českou menšinu v zahraničí, a tak se těší zájmu mnoha badatelů. V našem příspěvku bychom se chtěli zamyslet nad příčinami tohoto zájmu a srovnat jej s pozorností, která je věnována krajanům v jiných zemích Evropy. Vycházíme z vlastního historicko-antropologického terénního výzkumu uskutečněného v daruvarském regionu v roce 2016. Zamýšlíme se nad otázkou, zda výzkumy realizované mezi Čechy v zahraničí mohou být přínosné i pro ně samotné, nebo představují především riziko vzniku stereotypů. Dílčím cílem příspěvku je poukázat na pluralitní podobu národní identity, která v sobě zahrnuje regionální, urbanistická, sociální, kulturní, religiozní, jazyková ale i genderová a jiná specifika.

Češi v Austrálii a jejich kultura ve 20. století

prof. PhDr. Jana Burešová, CSc. (FF UP Olomouc, katedra historie)

Příspěvek bude zaměřen na prezentaci kulturních aktivit českých emigrantů a především exulantů v Austrálii ve druhé polovině 20. století. Sleduje tři cíle:

1. Úsilí exulantů (a jeho proměny) o udržování českého jazyka, kultury a spolkových aktivit v cizím prostředí.

2. Komparace s obdobnými aktivitami v jiných světových regionech.

3. Sledování snah a míry jejich úspěšnosti o vzájemnou komunikaci a spolupráci prostřednictvím zastřešujících celosvětových exilových orgánů, především Rady svobodného Československa.

Příspěvek vychází z aktuálních výzkumů a jejich závěrů v rámci výzkumného projektu podpořeného Grantovou agenturou ČR. Opírá se o analýzu práce hlavních českých spolků v největších australských městech, především Sydney, Canberra, Adelaide, Melbourne. Relativně plastický obraz sledovaných aktivit poskytuje český exilový tisk. Z hlavních a dlouhodoběji vycházejících periodik je cenným zdrojem informací zejména Hlas domova vedený Františkem Váňou, dále Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii, Pacific, Sokolský věstník. Častou aktivitou v oblasti kulturní práce bylo ochotnické divadlo. V posledním dvacetiletí hrála výraznou roli Společnost pro vědy a umění.

Kulturní dědictví a aplikovaná historie při tvorbě veřejného prostoru Mobilizace historicity a instrumentalizace kulturního dědictví

Garantující: Mgr. Jiří Janáč, Ph.D.; Prof. PhDr. Lud'a Klusáková, CSc.

Kulturní dědictví zakládá nový interdisciplinární diskurz na pomezí kritické reflexe a aplikované historie. Spojuje historiky, urbanisty, historiky umění, architekty, antropology a aktéry v oblasti ochrany a podpory kulturního dědictví na národní i nadnárodní úrovni (UNESCO, European Heritage Label). Jako výzkumný obor se soustřeďuje na jeho analýzu a interpretaci, zajímá se o teoretické aspekty a aplikaci konceptu v praxi při konstrukci národní a nadnárodní identifikace, včetně politických a mocenských aspektů, čímž výrazně překračuje rámec tradiční památkové péče a naopak zčásti navazuje na problematiku paměti. V aplikované podobě se používá jako silný nástroj regionálního rozvoje, respektive adaptačních procesů. Tím je i tvorba veřejného prostoru. Tzv. „placemaking“ je rozmáhající se mnohostranný přístup k plánování a správě veřejného prostoru za účasti místních komunit, samospráv, institucí a akademických expertů. Jedná se o kolaborativní proces stavějící na identifikaci a zapojení sdílených hodnot, mezi nimiž hraje kulturní dědictví mnohdy jednu z ústředních rolí.

- Kulturní dědictví jako specifická oblast kulturní politiky, ve které se střetávají různé identity a identitní projekty, ve snaze konstruovat vlastní historicitu.
- Kulturní dědictví jako identitotvorný faktor na všech úrovních: od nejmenších obcí přes regionální, národní až po evropskou či globální (UNESCO).
- Kdo, proč a jak má právo či moc definovat, či vyjednávat co je, resp. není (evropské) kulturní dědictví?
- Jaké typy kulturního dědictví reprezentují malá města, venkov, metropole?
- Jak jednotlivé typy měst pracují s reprezentací kulturního dědictví?
- Proměny různých objektů a zvyků a jejich významů v různých kontextech a jejich interpretace prostřednictvím narativů národní či nadnárodní kulturní politiky.

Kulturní dědictví ve službách národní a státní identity? Vztah k emblémům Prahy v období první republiky, protektorátu, socialismu a v současnosti

doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc. (Univerzita Karlova, FHS, FHS, společensko-vědní modul)

Východiskem tohoto referátu jsou tři skutečnosti:

1. mocenskopolitická garnitura používá kulturní dědictví při konstruování národní a státní identity,
2. tato manipulace (v pozitivním i negativním slova smyslu) se týká především národních metropolí (tedy měst, jejichž význam přesahuje význam určitého regionu),
3. každé město má své emblémy, jichž se manipulace týká především (v případě Prahy se jedná o Pražský hrad, Národní divadlo, Vyšehrad, Staroměstské a Václavské náměstí, bělohorské bojiště, řeku Vltavu...).

Vlastní referát se zaměří na využívání a zneužívání těchto emblémů ve čtyřech historicky transparentních obdobích moderních a postmoderních českých dějin: v období první republiky, kdy se Praha stala hlavním městem nového národního státu s početnými národnostními menšinami, v období protektorátu Čechy a Morava, kdy oscilovala mezi svou tradicí české metropole a vnucenou podobou starého německého říšského města, v období socialismu, kdy se její význam propadl v souvislosti se vznikem krajů a oslabováním národní identity, a konečně v současném čase nestabilizované české a slabé evropské identity. Předmětem úvahy nebude rekonstrukce či stavební rozvoj těchto míst, ale jejich místo v oficiální české paměti a konečně i vývoj představ o kulturním dědictví v české společnosti.

Turistický průvodce jakožto médium reprezentace kulturního dědictví města

Mgr. Lenka Rudová, MA

Město a jeho kulturní dědictví je neustále vnímáno skrze různé druhy prostředníků. Příspěvek tematizuje roli turistického průvodce jako média, které zachycuje veřejný prostor města a působí jakožto zprostředkovatel jeho kulturního dědictví. Turistický průvodce je neodmyslitelnou pomůckou cestovatele a turisty, který potřebuje pomoci nejen s orientací, ale také s rozřazením přemíry vjemů v novém prostředí. Protože žádné z médií zprostředkovávajících kulturní dědictví města ho nemůže pojmout v celé šíři, i turistický průvodce nabízí čtenáři pouze selektivní obraz. Kulturní dědictví, ať už hmotné či nehmotné, je tudíž prezentováno vždy jen zčásti a obsah průvodce se tak může stávat způsobem k ovlivňování čtenáře, zvláště pokud turista průvodci bezmezně důvěřuje. Autoři průvodců mají k dispozici mnoho nástrojů, jak své čtenáře při poznávání a užívání města ovlivňovat. Turista, který chce stihnout vše, co se považuje za nutné při návštěvě města vidět, je tak vyzýván k tomu shlédnout všechna „must-sees“, následovat doporučené itineráře, a vytvářet si tudíž specifický mentální obraz o městě a jeho kulturním dědictví. Děje se tomu tak ale opravdu? Slouží turistický průvodce prezentující kulturní dědictví jako nástroj moci, nebo jej lze chápat jako objektivního poradce, který nemá tendenci „nadržovat“, tj. některé kulturní dědictví zdůrazňovat a jiné zamlčovat? Do jaké míry průvodce přejímají již ustálené hodnotové hierarchie kulturního dědictví, do jaké míry je spoluutvářejí či modifikují a mají potenciál je převracet? Příspěvek bude vycházet z výsledků diplomové práce, která se zabývala srovnáním meziválečných turistických průvodců po Paříži publikovaných francouzsky, česky a anglicky.

Rodné domy budovatelů socialismu jako národní kulturní památky

Mgr. Jaroslava Řehořová (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie)

Příspěvek se zabývá památkovou ochranou rodných domů budovatelů socialismu v době od jejich prohlášení až do dneška. Rodné domy budovatelů socialismu jsou zcela výjimečnou kategorií památek, byly prohlašovány výhradně z ideologických důvodů a za účelem propagandy komunistického režimu. V Čechách a na Moravě bylo za vlády komunistického režimu prohlášeno na základě ideologických požadavků postupně pět objektů za národní kulturní památky (rodný dům Klementa Gottwalda, rodný dům Ludvíka Svobody, rodný dům Josefa Hybeše, rodný dům Antonína Zápotockého a rodný dům Bohumíra Šmerala). Příspěvek si klade za cíl zdokumentovat vlivy komunistické propagandy na památkovou ochranu rodných domů. Na základě tohoto cíle bylo stanoveno několik otázek, na které příspěvek odpovídá: Jakým způsobem, jakou formou a v jaké míře byl ovlivňován již samotný výběr památek? Jak odrážel způsob ochrany rodných domů potřeby propagandy? Jak byly památky vnímány širokou veřejností? Jaká historická fakta byla změněna, nebo upravena? Odpovědi jsou získávány tak, že jsou sledovány všechny dokumenty týkající se prohlašování rodných domů. Další cenné informace pak přináší i dokumentace památkové péče o tyto objekty. Rodným domům byla věnována po celou dobu jejich památkové ochrany zvláštní pozornost. Jako doklady života významných osobností socialismu, musely svou formou a podobou odpovídat představám vládnoucí strany. Ideologické požadavky ovlivňovaly téměř všechny konzervační zásahy. Příspěvek dokumentuje zásahy do podoby objektů, které ve značné míře odrážejí soudobý náhled na prezentaci životů průkopníků dělnického hnutí široké veřejnosti.

Guard Neighbourhoods in Minsk: Citizen Initiatives under Post-Socialist Regime

Mgr. Natallia Linitskaya (Charles University, Faculty of Philosophy and Arts, General History Department, Seminar of Comparative History)

Socialist neighbourhoods appeared in Minsk after the World War II as a means to reconstruct the city. One was erected in the center and provided accommodation to elite. Among the peripheral ones, the settlement for the workers and engineers of an industrial giant, the tractor workshops, is of interest as an architectural ensemble. Nowadays the city government plans to demolish and rebuild both neighborhoods as they occupy investment-enticing city area. The inhabitants of the neighborhoods created public initiatives aiming to maintain the space considering it both, cultural heritage and habitat. Their tactics involve interpretation and public presentation of history of the city and architecture, whereby they revisit values of late Stalinist social design. The paths of reinterpretation of these values, such as social comfort, security, is the subject of this paper. It will focus on the production of the citizenry in the space of Internet, activities undertaken in physical space, as well as tactics of dealing with "those above". The author will also compare Minsk examples with the current situation by the similar European places, socialist Ostrava-Poruba and Nowa Huta, hoping to understand what conditions positive treatment of socialist legacy.

Kulturní dědictví a aplikovaná historie při tvorbě veřejného prostoru

Kulturní dědictví mezi lokálním a globálním

Garantující: Mgr. Jiří Janáč, Ph.D.; Prof. PhDr. Luďa Klusáková, CSc.

Co jsme vlastně zdědili? Retrospektivní pohled na oltáře z kaple sv. Václava a sv. Ladislava Vlašského dvora v Kutné Hoře ve světle historických pramenů (otázka jejich současné interpretace v rámci národního kulturního dědictví)

PhDr. Blanka Altová, Ph.D. (Fakulta humanitních studií, Historický modul)

Oltáře jako součást vybavení Vlašského dvora jsou evidovány v seznamu movitých kulturních památek. Historické jádro Kutné Hory je od roku 1961 městskou památkovou rezervací. Vlašský dvůr se stal v roce 1962 Národní kulturní památkou. Od roku 1995 je Kutná Hora včetně Vlašského dvora zapsaná na seznam světového kulturního dědictví UNESCO. Kaple Vlašského dvora je veřejnosti přístupná v rámci turistických tras, které zajišťuje místní Průvodcovská služba s. r. o. Oltáře z někdejší kaple královského paláce jsou z větší části in situ, dva křídlové obrazy a jeden závěsný obraz z kaple jsou ve sbírkách Českého muzea stříbra. Oltáře z kaple a závěsný obraz z muzea v roce 2012 zařadil Jiří Fajt do přehledu jagellonské gotiky na výstavě *Europa Jagellonica 1386–1572* (GASK v Kutné Hoře 20. 5. 2012 – 30. 9. 2012) a do katalogu k této výstavě (Praha 2012). Obvykle se v uměleckohistorické i topografické literatuře předpokládá, že dnešní sestava oltářů v kapli Vlašského dvora odpovídá jejich původnímu ikonografickému rozvrhu a vznikla na objednávku královského mincmistra Hanse Harsdorfera (Johanna Horstoffara) a jeho ženy Margarethy Nützelové, jejichž znaky jsou ve dvou verzích (s klenoty a bez) vymalované na některých deskách, k příležitosti příjezdu Vladislava Jagellonského do Kutné Hory 20. července 1497. Uvažuje se o jejich vzniku v Kutné Hoře, v Praze nebo v Norimberku.

Umění v univerzitním kampusu

Ing. arch. Eva Špačková, Ph.D. (VŠB – Technická univerzita Ostrava, FAST, katedra architektury)

Umění v univerzitním kampusu Tématem příspěvku je spojení uměleckých děl a architektury ve 2. polovině 20. století se zaměřením na umístění a roli výtvarného umění v univerzitním areálu. Výzkum je zaměřen na výtvarná díla ve veřejném prostoru areálu Vysoké školy báňské – Technické univerzity v Ostravě. V době, kdy vznikalo architektonické řešení areálu VŠB (od roku 1964), byla výtvarná díla téměř povinnou součástí architektury veřejných staveb a veřejného prostoru. Z rozpočtu staveb byly na „výtvarnou výzdobu“ věnovány prostředky představující 1–4 % investičních nákladů. Architekti s výtvarnými díly začleněnými do staveb počítali a účastnili se rozhodování odborných komisí, které hodnotily návrhy vzešlé z výtvarných soutěží. Za dobu existence areálu VŠB tvoří sochařská díla v něm umístěná sbírku, jejíž hodnota je nejenom výtvarná a historická, ale i finanční. Výzkum si dává za cíl postupné vyhodnocení současného stavu uměleckých děl, poznání jejich historie a doložení geneze artefaktů pátráním v archivních materiálech. Smyslem je poukázat na nutnost ochrany a údržby stávajících výtvarných děl a možnost koncepčně doplňovat univerzitní sbírku moderního umění. Budování sbírky je vědomé úsilí. Univerzity často budují hodnotné umělecké sbírky, které dokládají například určitý kulturní aspekt jejich činnosti a posilují rovněž jejich prestiž. Na VŠB jsou instalace výtvarných artefaktů v současnosti ponechány více méně náhodným rozhodnutím. I technicky zaměřená škola může ve svém prostředí ubytovat kvalitní umělecká díla, která budou podněcovat fantazii a tvořivost. Umělecká výchova není předmětem kurikula většiny oborů vyučovaných na VŠB, ale právě architektura prostředí a umělecká díla mohou racionálně založeným akademikům i studentům pomoci uniknout jednostrannosti.

The Heritage of Disease: Place and Memory in the History of European Epidemics

Dr. Duncan Mclean, Ph.D. (Charles University – Anglo-American University, Faculty of Arts, Institute of World History)

The role of epidemics has long been recognized as a significant factor in broad historical change, be it in the political, social or economic sphere. By its very nature contagious disease cannot be viewed within the constructs of national history. But despite knowing no borders epidemics, especially in their understanding and remembrance, are often presented this manner. The aim of the paper will be to explore contemporary representations of European epidemic disease, both in terms of place and memory. Key questions to address will include how what has often been portrayed through national narratives can have pan-European (and even global) implications? How the understanding of epidemics can be considered a part of pan-European heritage? How perception and remembrance of disease has evolved over time and in different contexts? And finally, how this is represented today? Examples to consider could include (but not be limited to) representations of the Black Death, such as the display of bones in Cesky Krumlov; Puerperal Fever (even as localized outbreaks) through the Semmelweis Museum in Budapest; cholera through John Snow and the Broad Street pump in London; along with a variety of sanatoriums and quarantine stations. In terms of methodology, relevant literature of each chosen epidemic will be reviewed placing the pathology, and eventual understanding, in its relevant context before reviewing physical manifestations of remembrance today. Expected outcomes will include new perspectives on the remembrance of European epidemic disease as part of our common heritage, both scientific and cultural.

Kulturní dědictví a aplikovaná historie při tvorbě veřejného prostoru. Kulturní dědictví v procesech formování regionální a národní identity

Garantující: Mgr. Jiří Janáč, Ph.D.; Prof. PhDr. Luďa Klusáková, CSc.

Kulturní dědictví jako teoreticko-metodologický koncept: vývoj definic a přístupů na příkladech regionálních případů Vysočiny, Šariše a Podlesí

PhDr. Jan Krajíček (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav světových dějin – Seminář obecných a komparativních dějin)

Príspevek se bude zabývat kulturním dědictvím (KD) z hlediska možností jeho využití pro historickou analýzu regionálního vývoje a bude vycházet ze současného stavu diskuze předních autorit v mezioborovém poli tzv. Heritage Studies. Představena bude proměna pojetí a definic KD, které můžeme sledovat nejpozději od počátku 19. století jako reakci na modernizační společenské procesy. Prvotní materialistické pojetí, přisuzující hmotným památkám „společenskou hodnotu“ dle jejich vizuálně zřetelných kvalit (monumentalita, estetičnost), se působností autorit z řad tehdejších elit (mecenáty a nadace, akademické spolky, starožitné společnosti aj.) institucionalizovalo jako soubor zásad a postupů pro hodnocení, uchovávání a ochranu těchto památek (tzv. Authorised Heritage Discourse), přičemž tyto nástroje byly během 20. století ukotveny také legislativně (národní památková ochrana, mezinárodní organizace-UNESCO apod.). Institucionalizované KD lze chápat jako prostředek mocenského působení, jako identitotvorný činitel či jako střet strategií široké škály lokálních, státních i mezinárodně působících aktérů. V současnosti akcentovaný konstruktivistický přístup pak definuje KD na základě zavedených společenskovědních konceptů jakožto široký sociální proces utvářející paměť, formující identity a produkující moc v rámci soudobých sociokulturních podmínek. V nejširším pojetí je KD vnímáno jako souběh tří časových rovin – jako minulost promítaná do současnosti za předpokladem budoucího využití ve formě tzv. symbolického kapitálu legitimizujícího zájmy různých aktérů. Vybrané koncepty, definice a přístupy budou následně aplikovány na případy vývoje Vysočiny, Šariše a Podlesí, pro něž je charakteristické právě využívání KD pro zlepšení dlouhodobě negativních socioekonomických trendů (např. jako nástroj podpory turistického ruchu), přičemž se zde prolíná působnost mezinárodních organizací, státních institucí i lokálních sdružení, spolků či vlivných jednotlivců.

Využívání historie v rozvoji území: příklad místních akčních skupin

Michal Semian, Aleš Nováček (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje; Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie)

V diskusi možností rozvoje území (zvláště venkovských oblastí) se velmi často skloňuje význam schopnosti mobilizace a využití endogenního potenciálu území. Významnou roli v územním rozvoji tak může hrát identita území, ale také územní identita obyvatel. Identita obyvatel je často založena na sdílených zkušenostech, skrze které dochází k utužování vnitřní soudržnosti dané komunity. V současném regionálním rozvoji dochází neustále k vytváření nových regionů, které potřebují budovat a posilovat vnitřní soudržnost, pokud se nemá jednat o pouhé efemerní projekty. Jedním z nástrojů posilování soudržnosti je i zdůrazňování společné historie území. Při tomto procesu pak dochází k výběru a interpretaci dějin za určitým specifickým účelem. V tomto příspěvku se chceme zaměřit na proces (re)interpretace historie za účelem rozvoje území novodobých (nově vzniklých) regionů. Konkrétně budeme pracovat s různými formami využití historie v jejích nejrůznějších podobách místními akčními skupinami (MAS), které jsou v českém prostředí stále poměrně novým fenoménem. Pro

náš výzkum využijeme analýzu veřejně dostupných propagačních, komunikačních i strategických dokumentů MAS.

Heritage of Popular Culture in Tuscany during the Risorgimento Period

Mgr. Oldřiška Prokopová (Univerzita Karlova, Ústav světových dějin)

My presentation focuses on popular culture in a historical perspective of the 19th-century Italian nation-building process (Risorgimento). The Italian Kingdom was proclaimed in 1861 but the political national identity in was not fully created, mainly due to a distinctive historically based diversity of Italian regions. However, Italians created a cultural identity – a set of values, everyday practices and mentalities – shared independently of the region from which they came from. We can think about popular culture as the intangible cultural heritage which was being transformed and transmitted by Italian elites and incorporated into the national narrative. In the center of my interest is the role of popular culture in Tuscany in this period. Since a distinctive part of those practices was cuisine, my sources are among others cookbooks written directly by agents of popular culture such as chefs and cooks. Particularly interesting is a cookbook by Luigi Bicchierai, aka Pennino, innkeeper in the village of Ponte a Signa. He described everyday life in his village and reflected on Risorgimento in between recipes and popular herbal medical advice (he also compared the unification process to a big pot of mixed meat in 1859). Besides this direct approach to popular culture I am also using an indirect one focusing on the representation of popular culture through mediators – usually members elites – which are in various publications expressing their fascination with popular culture. The key question of my research is how popular culture contributed to the construction of Italian national identity.

Role kulturního dědictví v reprezentaci regionu na příkladu Bretaně počátku 20. století

Mgr. Martina Reiterová (Univerzita Karlova, Filozofická fakulta)

Problematika kulturního dědictví prostupuje napříč množstvím disciplín a její perspektiva zkoumání se zdá být aplikovatelná na množství typově odlišných výzkumů. Bezpochyby je úzce propojena s koncepty zkoumajícími kolektivní identitu a reprezentaci společnosti. Kulturní dědictví je také spojováno přímo s konstrukcí národní či nadnárodní identifikace. V tomto příspěvku bude využito výše zmíněných souvislostí mezi klíčovými koncepty (kulturní dědictví, identita, reprezentace), nicméně bude zaměřen na období a oblast studia, které jsou typickým předmětem zkoumání konceptu kulturního dědictví spíše vzdáleny. Typově bude jeho předmětem zkoumání venkov/region a jeho reprezentace na počátku 20. století. Konkrétně se bude jednat o studii reprezentace bretonského regionalistického hnutí ve svých počátcích, jelikož ochrana a především obnova bretonského kulturního dědictví představovaly hlavní náplně jejich činnosti. V příspěvku se budeme ptát po tom, jaké typy kulturního dědictví používal region (venkov) na příkladu Bretaně v rámci své reprezentace na počátku 20. století a za jakým účelem, a také jakým způsobem využili bretonští regionalisté kulturního dědictví v praxi při konstrukci vlastní, regionální identifikace. Hlavním pramenem budou programové bulletiny Union régionaliste bretonne, hlavního představitele bretonského hnutí. Mimo tato zjištění může studie také poodhalit, jakým způsobem bylo na kulturní dědictví nahlíženo kolem roku 1900. V této souvislosti bude také zkoumán způsob, jakým regionalisté o kulturním dědictví psali a prezentovali jej, především jakou používali terminologii. Zároveň bude otestována aplikovatelnost tohoto konceptu na období před První světovou válkou.

Murální malby a kulturní dědictví v Severním Irsku

Bc. Vojtěch Halama (Univerzita Karlova, Ústav světových dějin)

Murální malby představují jeden z nejznámějších aspektů konfliktu v Severním Irsku a i v současnosti figurují jako významný prvek tamního veřejného prostoru. Tato venkovní velkoformátová díla slouží zejména jednotlivým republikánským, respektive loyalistickým skupinám jako prostředek k prezentování svých postojů a jsou určena nejen vnějším pozorovatelům, ale především vlastní komunitě. Skrze tuto ideologickou mobilizaci se tak do určité míry podílejí na utváření identity obou komunit (nacionalistické/katolické, resp. unionistické/protestantské). Tradice murálové tvorby pokračuje i v post-konfliktní éře, výrazně se však transformuje; do problematiky vstupují noví aktéři včetně státem financovaných iniciativ, jež se skrze přemalovávání paramilitaristických murálů snaží hledat nekonfliktní témata kulturního dědictví obou komunit, která vyhovují mírovému procesu. Nabízí se proto dvojí otázka: s jakými tématy kulturního dědictví murály pracují a jak se tato témata proměňují v post-konfliktní době – a dají se samotné malby označit za kulturní dědictví severoirských komunit, jednotlivých čtvrtí segregovaných měst či přímo Severního Irska jako regionu? Tento příspěvek problematiku posoudí na příkladu belfastských murálů a státního projektu Re-imagining Communities, zahájeného v roce 2006.

„Když se podaří, co se dařit má...“ Cíle a hranice výchovy v dobách socialistické diktatury Začátky a ideály

Garantující: Prof. Dr. Martina Winkler; PhDr. Jan Randák, Ph.D.

Moderní státy vkládají velké naděje do nových generací. Mladým lidem chtějí vštípit své hodnoty a normy a současně jim umožnit rozvíjet společnost a vést ji k lepším životním podmínkám. Dvojnásob to platí pro socialistické země, v nichž byl příslib lepší budoucnosti neobyčejně silně spojován právě s mladou generací. Dětem a dospívajícím byla proto věnována velká pozornost. Politici se přednostně zabývali otázkami vzdělání, sociální péče a disciplinace mládeže, což se následně odráželo v sebeprezentaci státu. Vystoupení dívek na Spartakiádě roku 1985 za doprovodu písně "Poupata" vypovídá mnohé o ideálu mládeže v Československu pozdního socialismu. Reprezentuje ho kolektivní souznění, synchronizované pohyby, zdraví, spokojenost, sportovní zdatnost a jednoznačné genderové role. V porovnání s předcházejícími ročníky přitom nebyla spartakiáda poloviny 80. let v principu výjimečná. Odlišovala ji snad jen intenzivnější orientace na moderní vkus a konzum, ostatně charakteristické i pro západní společnosti. Na základě tohoto obrazu, který se do paměti zapsal hitem Michala Davida, se budou panelisté ptát na ideální představu o dětech a mládeži v socialistickém Československu a na to, jaké politické, sociální a kulturní praktiky byly k dosažení tohoto ideálu použity. Jak se během čtyřiceti let změnila představa o mladých lidech? Jakou roli sehráli funkcionáři, vědečtí pracovníci, kulturní tvůrci v navrhování a realizaci představ ideálního dětství a mládí v socialismu? Jak měla být výchova mládeže institucionálně zajištěna? Na jaké hranice narážely představy o tvárnosti mladých? Jak se odpovědné kruhy vypořádávaly s odchylkami od normy (např. s postiženými dětmi) a potomky sociálních či etnických menšin?

Stalinistické školství jako modernizační projekt

Marek Fapšo (Univerzita Karlova, ÚČD FF UK, KDDD PEDF)

Príspevek se pokusí obhájit tezi, že stalinistické školství v Československu a zvláště pak pokus o tzv. jednotnou školu byl jedním z pokusů zformovat školství tak, jak se v konturách modernity konstituovalo v průběhu 19. a 20. století. Nešlo tedy o nějaký zvrat či násilí, ale o logický důsledek dosavadního vývoje. V rámci analýzy této teze se příspěvek zaměří na komparaci tří klíčových textů – Všeobecný školní řád z roku 1774, Hasnerův zákon z roku 1869 a konečně zákon o jednotné škole schválený v roce 1948 (respektive 1953). Pojmová a obsahová analýza těchto právních dokumentů odkryje dlouhotrvající trendy, jež vytváří společný základ moderního školství ve všech třech režimech. Z nich následně vyplynou badatelské otázky, které budou stručně představeny a nabídnuty k další diskuzi a které lze shrnout do třech následujících okruhů:

- 1) Legitimita. Odkud socialistické školství bralo legitimitu pro své "revoluční" změny? Zdá se, že právě z toho, jak nebylo revoluční.
- 2) Specifičnost. V čem tkví zvláštnost a specifičnost koncepce jednotné školy? Nelze si vystačit s tradičními schémata "ideologické", "nesvobodné", "totalitní" apod.
- 3) Modernita. Jaký analytický aparát umožní produktivně zachytit povahu (nejen) socialistického školství a socialistické diktatury jako takové? Je udržitelná teze o stalinistické diktatuře jako moderní (ve smyslu modernity) civilizaci?

Česky cítit', ľudovodemokraticky myslieť! Štátna politika voči česko-nemeckým deťom v prvých rokoch socialistickej diktatúry

Michal Korhel, M.A. (Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, katedra historie)

Hoci v prvých povojnových rokoch prevládal vo vládných kruhoch názor, že deti pochádzajúce z národnostne zmiešaných česko-nemeckých vzťahov nesmú byť pre český národ stratené a môžu byť prevychované, bolo prijaté len malé množstvo opatrení, ktoré by k tomu smerovali, a ešte menej z nich bolo rešpektovaných priamo v praxi. Dôležitú úlohu pri tom zohrával práve ich čiastočne nemecký pôvod, ktorý vplýval predovšetkým na jednotlivé aspekty ich sociálne-právnej ochrany. Na štátnej úrovni chýbal jednotný koncept zaoberajúci sa touto marginalizovanou skupinou. To sa malo zmeniť s nástupom diktatúry KSČ, ktorá v ústavnom zákone z 9. mája 1948 o Československu hovorí ako o štáte národnom a v otázkach ochrany rodiny a mládeže „zaručuje deťom zvláštnu starostlivosť a ochranu“, čo nesmie byť nijako ovplyvnené ich pôvodom. Cieľom tohto príspevku je v prvom rade na základe kritickej analýzy archívnych prameňov poskytnúť obraz štátnej politiky zameranej na česko-nemecké deti v prvých rokoch socialistickej diktatúry. Aj keď na teoretickej rovine pôvod detí nemal ovplyvňovať ich ochranu ako aj starostlivosť o ne, nacionalistické myslenie povojnového obdobia bolo prítomné v českej spoločnosti aj počas 50. rokov, a teda dôležitými otázkami tohto príspevku budú hlavne: Akým spôsobom sa zodpovedné inštitúcie vysporiadali s nacionalistickým myslením pri otázke ochrany detí a mládeže? Čo je možné sa dozvedieť zo štátnej politiky voči česko-nemeckým deťom o ideálnej predstave o deťoch a mládeži v Československu daného obdobia?

Socialistická mimoškolní výchova medzi ideológii a modernitou

Doc. PhDr. Jiří Knapík, Ph.D. (Slezská univerzita v Opavě, Ústav historických věd, Filozoficko-přírodovědecká fakulta)

Príspevek sa bude zaměřovať na proměny socialistické mimoškolní výchovy v 50. a 60. letech. V pouónorovém Československu se začala rodit poměrně rozvětvená síť zařízení a nových metod práce s dětmi v době mimo vyučování. Ovládnutí volného času dětí bylo ovšem chápáno jako základní prostředek tzv. komunistické výchovy. Během prvních dvou dekád režimu přitom pozorujeme zajímavé vývojové trendy, které odrážely měnící se přístup k výchovné doktríně i samotným dětem. Zejména v první polovině 50. let se mimoškolní výchova vyznačovala agresivním ideologickým působením, důrazem na kolektivismus a organizování většiny činností. Zajímavou modifikaci v tomto smyslu představoval koncept škol s celodenní péčí z přelomu 50. a 60. let, který však byl záhy mj. pro ekonomickou neúnosnost opuštěn. Počátkem 60. let začal koncept mimoškolní výchovy vstřebávat modernizační prvky; důraz se kladl na různé věkové kategorie dětí, odlišnosti v zájmech chlapců a dívek, jednoznačnou dominanci škol a na ni navázaných institucí (školní družiny, kluby apod.) oslabovalo tzv. mikrokolektivní hnutí, v němž klíčovou roli hrály dětské časopisy. Také důraz na organizování volného času dětí doplnilo akceptování spontánních činností. Počátkem 70. let došlo k oživení požadavku na ideologický aspekt výchovného působení; tzv. mikrokolektivní hnutí bylo ztotožněno s nežádoucím skautingem a spolu s ním potlačeno. Naopak konstantním rysem konceptu socialistické mimoškolní výchovy zůstal akcent na hmotné zajištění zájmové činnosti dětí.

Střední školy pro pracující v 70. a v 80. letech 20. století. Vzdělávání dospělých na příkladu pražských škol

Mgr. Veronika Knotková (Archiv hl. m. Prahy)

Předpokladem k pěstování všestranného rozvoje osobnosti člověka v československé společnosti bylo deklarované vítězství socialismu, které umožnilo, aby se společnost v tomto směru soustředila též na rozvoj úrovně vzdělání obyvatel – pod vedením Komunistické strany Československa. Ačkoli vzdělávání dospělých ve smyslu doplňování středoškolského vzdělání všeobecného i odborného (zakončeného maturitní zkouškou) nebylo v roce 1960 novinkou, v příspěvku se soustředíme na střední školy pro pracující / pro studující pro zaměstnání v 70. a 80. letech 20. století. Výchova v duchu principů komunistické výchovy měla probíhat celoživotně. Pozornost bude věnována konkrétním způsobům, jimiž byli posluchači středních škol pro pracující ideologicky vychovávaní, tedy jak byla prohlubována a upevňována světonázorová průprava, již měli tito studenti získat v předchozím vzdělávacím procesu. Pokusíme se též nastínit způsoby, jakým byla ideologie zahrnuta do výuky obecných i odborných předmětů s odlišením typů středních škol pro pracující (všeobecně vzdělávací, resp. gymnázium, nebo škola odborná – ekonomické školy, průmyslové školy atp.).

„Když se podaří, co se dařit má...“ Cíle a hranice výchovy v dobách socialistické diktatury Problémy a problematické děti

Garantující: Prof. Dr. Martina Winkler; PhDr. Jan Randák, Ph.D.

Zátěž společnosti? Nový člověk? Defektní děti, zvláštní školy a formování nového socialistického občana

PhDr. Jan Randák, Ph.D. (Univerzita Karlova, Filozofická Fakulta, Ústav českých dějin)

Středobodem představ socialistické modernity, od kterých se odvíjely úvahy o roli jedince ve společnosti, byla práce. V kontextu jejího vymezení se utvářela taxonomie užitečnosti lidského jedince pro utopické cíle státně socialistické diktatury. Proto mělo specifickou roli pro plánovaně sekulární a kolektivistický systém komunistického panství postavení děti s defektem. Podle představitelů dobové defektologie a pedagogiky návštěva zvláštní školy hodnotu člověka nedevalvovala. Odborníci naopak tvrdili, že u defektních dětí lze vždy nalézt (pracovní) schopnosti, které je možné rozvíjet. „Rehabilitace“ žáků zvláštních škol tedy vycházela z prosazovaného étosu práce, neboť kritériem prospěšnosti a normalnosti defektního člověka bylo jeho zapojení do realizace komunistického projektu – pracovní vycvičený žák se mohl osvědčit jako platný a tedy normální člen společnosti. Teze poúnorové defektologie (reprezentující biopolitiku socialistické diktatury) přitom vyjadřovaly vedle konkrétního pojetí práce také související hodnoty nové socialistické morálky mimo jiné usilující o změnu mezilidských vztahů a tedy v důsledku snažící se redefinovat normalitu právě i ve vztahu k defektním jedincům. Příspěvek poukáže na význam přisuzovaný výchově defektních dětí ve zvláštních školách a na jejich zapojení do utvářené socialistické společnosti na počátku 50. let 20. v Československu. Zaměří se mimo jiné na tyto otázky: Jaké byly cíle výchovy dětí ve zvláštních školách? Jak vypadalo expertní vědění, resp. kdo jej utvářel? Jak byla defektnost definována s ohledem na utopické představy stalinismu a do jaké míry odrážely tyto úvahy předchozí vývoj československé defektologie?

Disability, Deviancy, and Delinquency: Discourses and Practices of State and Science on Roma-Children in Socialist Czechoslovakia

Dr. Frank Henschel (Universität Bremen, Kulturgeschichte Ostmitteleuropas mit Schwerpunkt Geschichte der ČSSR (Prof. Dr. Martina Winkler))

The Czechoslovak socialist state in cooperation with scientific experts maintained a broad institutional network of facilities for childcare and education. Most of these institutions were designed as complementary to familial care: nurseries, kindergartens, and school clubs were instruments of the regime in order to assure care and education in accordance with both, communist ideology and scientific parameters of the “healthy” and “normal” child. Some institutions, though, were meant to fully replace the family, in cases when parent(s) were not seen able to properly raise their child(ren). Therefore, the state extended and differentiated children’s homes. Children’s homes served not only for “normal” children, but also for children with physical and mental “disabilities” or those who were diagnosed as “difficult”. Pedagogues, psychologists and pediatrics developed concepts and programs for care, education, as well as re-education, rehabilitation and prevention. Within this process, Roma-families and Roma-children were increasingly considered to deviate from the “normal” population, in terms of lifestyle, attitude and behavior. The central question for state and science was, how Roma become “useful” citizens of the socialist society. The paper will examine, how the “Roma-issue” in the field of childcare and education was brought up and discussed in scientific journals and state documents from the 1950s to the 1980s. It analyzes the perceptions of “disability”, “deviancy” and “delinquency” with regard to Roma-families and children and how state and science intervened into lives of families by separating children in home facilities.

Brutalita! Agresivita a šikana mezi školáky v 80. letech 20. století

Doc. PhDr. Martin Franc, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Oddělení dějin Akademie věd)

Jedním z mimořádně diskutovaných témat výchovy školáků se zejména v druhé polovině osmdesátých let 20. století staly projevy jejich agresivity a zejména prudce rostoucí výskyt případů školní šikany, často i značně brutálních. Za typické semeniště šikany byly považovány učňovské internáty, nicméně se objevovaly i četné případy surové šikany i na základních školách. Varování před agresivitou nastupující mladé generace můžeme do určité míry považovat za strategii tehdy vládnoucích politických a společenských elit, které se prezentovaly jako spolehlivá ochrana řádných občanů před chaosem vyvolaným nástupem mladých "barbarů". Zveřejňování jednotlivých případů také zvýšilo citlivost společnosti na podobné případy. Přesto se zdá, že k určité míře růstu agresivity u školních dětí a dospívajících skutečně v daném období skutečně došlo. Příspěvek se snaží načrtnout souvislost tohoto jevu s tehdejší společenskou situací a komparovat situaci ve školství s vojenskou šikanou (ta často sloužila jako inspirace pro pachatele). Zároveň ale příspěvek analyzuje i dobový publicistický a odborný diskurz o šikaně a násilí mezi školáky a v náznaku i jeho proměnám i kontinuitě v období transformace na počátku devadesátých let.

Jedním z mimořádně diskutovaných témat výchovy školáků se zejména v druhé polovině osmdesátých let 20. století staly projevy jejich agresivity a zejména prudce rostoucí výskyt případů školní šikany, často i značně brutálních. Za typické semeniště šikany byly považovány učňovské internáty, nicméně se objevovaly i četné případy surové šikany i na základních školách. Varování před agresivitou nastupující mladé generace můžeme do určité míry považovat za strategii tehdy vládnoucích politických a společenských elit, které se prezentovaly

jako spolehlivá ochrana řádných občanů před chaosem vyvolaným nástupem mladých "barbarů". Zveřejňování jednotlivých případů také zvýšilo citlivost společnosti na podobné případy. Přesto se zdá, že k určité míře růstu agresivity u školních dětí a dospívajících skutečně v daném období skutečně došlo. Příspěvek se snaží načrtnout souvislost tohoto jevu s tehdejší společenskou situací a komparovat situaci ve školství s vojenskou šikanou (ta často sloužila jako inspirace pro pachatele). Zároveň ale příspěvek analyzuje i dobový publicistický a odborný diskurz o šikaně a násilí mezi školáky a v náznaku i jeho proměnám i kontinuitě v období transformace na počátku devadesátých let.

Mechanismy a techniky komunistické moci při nápravě špatně vychovaných dětí a mládeže: Co dělat, když se vize o výchově nového člověka rozpadá?

Mgr. Jana Černá (Masarykova Univerzita, Historický ústav)

Jednou z hlavních priorit komunistické ideologie byla výchova nového socialistického člověka, který by svým smýšlením, chováním a loajalitou zaručil nerušené fungování režimu. Co však nastalo v případě, když výchova neprobíhala podle přesně stanové a vytyčené trasy, když se naplnění vize o vychování dokonalého jedince začalo vzdalovat? Jaké mechanismy a techniky moci byly komunisty využity ke zvrácení nešťastně se vyvíjející situace? V rámci komunistické výchovy lze hovořit o třech základních oblastech, které v sobě obsahovaly potenciální nebezpečí. Jednalo se o oblast postojů dítěte ke společenským tématům, odchylky od požadovaného systému morálních hodnot a v neposlední řadě sehrály svoji úlohu i studijní výsledky. Jaké parametry měl splňovat ideální člověk a jaké byly nejčastější prohřešky vůči tomuto ideálu, kde se nejvíce projevovaly a jak se přistupovalo k jejich nápravě? V zásadě lze hovořit o dvoustupňovém systému. První systém tvořila opatření, která spadala do kompetence národních škol. V případě přetrvávajících problémů zde sehrál svoji úlohu druhý navazující systém zahrnující speciální a zvláštní školství, které v mnoha případech mělo co do činění i se Sborem národní bezpečnosti. Jak se v každém uvedeném stupni řešily konkrétní problémy a jaké k tomu byly využity techniky moci? Součástí výzkumu je i zamyšlení nad tím, jaký byl vlastní smysl nápravy. Stále lze hovořit o výchově nového socialistického člověka nebo mluvíme o člověku, který měl být pouze začleněn do socialistické společnosti? Téma příspěvku je součástí rozsáhlého výzkumu o socialistické výchově dětí, který je veden na dvaceti brněnských základních a zvláštních školách v počátečním období komunistického režimu (1948–1953).

„Když se podaří, co se dařit má...“ Cíle a hranice výchovy v dobách socialistické diktatury Expertní diskursy

Garantující: Prof. Dr. Martina Winkler; PhDr. Jan Randák, Ph.D.

Moderní státy vkládají velké naděje do nových generací. Mladým lidem chtějí vštípit své hodnoty a normy a současně jim umožnit rozvíjet společnost a vést ji k lepším životním podmínkám. Dvojnásob to platí pro socialistické země, v nichž byl příslib lepší budoucnosti neobyčejně silně spojován právě s mladou generací. Dětem a dospívajícím byla proto věnována velká pozornost. Politici se přednostně zabývali otázkami vzdělání, sociální péče a disciplinace mládeže, což se následně odráželo v sebeprezentaci státu. Vystoupení dívek na Spartakiádě roku 1985 za doprovodu písně "Poupata" vypovídá mnohé o ideálu mládeže v Československu pozdního socialismu. Reprezentuje ho kolektivní souznění, synchronizované pohyby, zdraví, spokojenost, sportovní zdatnost a jednoznačné genderové role. V porovnání s předcházejícími ročníky přitom nebyla spartakiáda poloviny 80. let v principu

výjimečná. Odlišovala ji snad jen intenzivnější orientace na moderní vkus a konzum, ostatně charakteristické i pro západní společnosti. Na základě tohoto obrazu, který se do paměti zapsal hitem Michala Davida, se budou panelisté ptát na ideální představu o dětech a mládeži v socialistickém Československu a na to, jaké politické, sociální a kulturní praktiky byly k dosažení tohoto ideálu použity. Jak se během čtyřiceti let změnila představa o mladých lidech? Jakou roli sehráli funkcionáři, vědečtí pracovníci, kulturní tvůrci v navrhování a realizaci představ ideálního dětství a mládí v socialismu? Jak měla být výchova mládeže institucionálně zajištěna? Na jaké hranice narážely představy o tvárnosti mladých? Jak se odpovědné kruhy vypořádávaly s odchylkami od normy (např. s postiženými dětmi) a potomky sociálních či etnických menšin?

“Ženská otázka se změnila na dětskou otázku.” Emancipace žen, institucionální výchova dětí a expertní diskurz v Československu na přelomu 50. a 60. let 20. století

Kateřina Lišková, Ph.D. (Masarykova univerzita, FSS, katedra sociologie)

Zrovnoprávnění žen bylo po nástupu komunistů k moci nastoleno jako důležitá agenda. Ženy získaly zákonem rovné postavení v rodině, rostlo jejich zapojení do placené práce a participace na vyšším vzdělání. Emancipace žen byla v 50. letech nedílnou součástí žité praxe a expertních diskurzů, včetně těch o manželství a rodině. V 70. letech diskurzivní akcent na genderovou rovnost zmizel, v promluvách o správném manželství a fungující rodině ho dokonce nahradily expertní promluvy o nutnosti jinakosti a hierarchie mezi manželi a rodiči. Jak k této změně došlo? Ve svém výzkumu ukazují, že důležitou roli hrála proměna expertních diskurzů, konkrétně objevení se a rychlý vzestup důležitosti dětských vývojových psychologů. Zatímco v 50. letech činní experti obhospodařující ženskou otázku (lékaři, sexuologové, demografové) se jednoznačně stavěli za rovnost žen a propagovali praktiky, které k rovnosti přispívaly, vývojoví psychologové se primárně o ženskou emancipaci nezajímali. Roku 1961 uspořádali první celonárodní konferenci, vyšlo několik odborných knih a v roce 1963 vznikl dokument „Děti bez lásky“ Československé televize. V něm přední odborníci promlouvají o spojení mezi institucionální výchovou v raném věku a „emoční deprivací“ v dospělosti. Tento koncept inspiroval proměny rodinných politik, které byly formulovány během 60. let a plně implementovány po nástupu normalizace. Ukazují, jak akcent na ženy vystřídal zaměření na děti (kterak se „ženská otázka změnila na dětskou otázku“, Wagnerová 2007) a jak tato proměna souvisí se širšími proměnami státně-socialistického režimu.

Brontosaurus to přežil...: Výchovné představy a prostory zkušeností uvnitř Socialistického svazu mládeže

Dr. Brenner Christiane (Collegium Carolinum, Redakce časopisu Bohemia)

Socialistický stát očekával od masových organizací pro děti a mládež zásadní příspěvek k výchově dorůstající generace „v duchu socialismu“. Po debaklu mládežnické politiky z roku 1968, který vyvrcholil vlastním rozpuštěním ČSM, se pochopitelně snažil o nový začátek bez opakování „starých chyb“. To se však evidentně nezdařilo. Také v roce 1970 založený SSM vnímala větší část členstva jako povinnou akci. Vedení svazu se chovalo k základně autoritářsky a zároveň si stěžovalo na její pasivitu. Na rozdíl od padesátých a raných šedesátých let však díky rostoucímu počtu aktivit pro volný čas vznikala ve svazu určitá vnitřní pluralita. Speciální mládežnické prostředí se vytvořilo kolem v roce 1974 založeného ekologického hnutí Brontosaurus. Bylo pro svou dobu typické tím, že se začlenilo do vlastního pojetí Československa jako státu, který se nevyhýbá konfrontaci s naléhavými globálními problémy, a tím, že nikdy nepřekročilo hranici k politice. Netypická byla však dlouhotrvající volnější or-

ganizace. Také v interpretaci existovala otevřenost. S kritikou konzumní společnosti a svým angažmá pro přírodu a ochranu památek Brontosauři hladce prošli jako příkladní mladí pionýři a zároveň také získávali zkušenosti, které výrazně přesahovaly socialistické výchovné programy. Není tedy divu, že Brontosaurus přežil konec socialismu. V příspěvku jde jednak o oficiální představy o výchově a na druhé straně o zkušenosti, které mohli mladí lidé lidí v posledních letech normalizace skutečně udělat. Ty se velmi často i ve státních institucích, jako byl SSM, velmi rozcházely, v mnoha případech dokonce aniž by to vedlo ke konfliktům.

"Pedagogika ve službách společnosti" – Výchova dětí jako klíčový diskurs normalizace

Prof. Dr. Martina Winkler (Univerzita Brémy, Historie)

Pedagogy has always been considered a key science in socialist societies. The paper views pedagogy in socialist Czechoslovakia as a complex discourse, containing a great number of diverse fields, media and genres such as academic pedagogy, education advice books, documentary films and children's literature and explores the emerging dynamics and interdependencies. How successful was the very concept of a scientific pedagogy, both developed and implemented by experts? How did this pattern work along or possibly in tension with "romantic" traditions of childhood and family? Ever since the 1940s, North American advisory books for parents have been written in an ambivalent mode, trying hard to balance the expertise of doctors and pedagogues (legitimized by "science") against the expertise of parents (legitimized by "nature" or "common sense"). Czechoslovak material depict a similar pattern which will be analysed in depth within the frame of the "vědeckotechnická revoluce". Against this background, the paradigmatic concept of scientification in modern societies can be reconsidered and specified.

Diskusní příspěvek

Doc. PhDr. Michal Pullmann, Ph.D. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav hospodářských a sociálních dějin)

Diskusní příspěvek se zaměří na nejvýraznější motivy, prezentované v panelu, a pokusí se nabídnout kritickou perspektivu, případně otevřít možné interpretace výchovy ve státním socialismu, významu expertního vědění i posunů ve společenské praxi.

Města za socialismu. Symboly socialistického města

Garantující: Mgr. et Mgr. Matěj Spurný, Ph.D.; Petr Roubal

Města za socialismu se stala hlavním cílem socialistického projektu společenské transformace, ale zároveň svým fyzickým stavem, podzemní infrastrukturou ale i habitem městského života stavěla této změně obrovské překážky. Panel zmapuje některé klíčové otázky z dějin českých a slovenských měst za socialismu: fyzická i symbolická proměna městské krajiny (prestižní stavby, proměny symbolických center, pomníky, názvy ulic a náměstí), plány a výstavba zcela nových měst a městských čtvrtí (sídlišť), procesy urbanizace a industrializace zejména 50. a 60. let, vývoj průmyslových měst, asanace a modernizace historických čtvrtí, ochrana památek, urbanistické plánování jako specifická expertíza v interakci s politickou mocí, proměna socialistických měst za normalizace (např. střet veřejné a soukromé dopravy), proměny městského života a trávení volného času, socialistické město jako místo propagandistických oslav i městských revolt během měnové reformy, majálesů, pražského jara či listopadu 1989. Přestože se dosavadní bádání soustředí především na Prahu a další velká města, panel usiluje i prezentaci výzkumu menších „provinčních“ měst. Panel je zamýšlen jako interdisciplinární s účastí historiků umění, zejména architektury, sociologů, sociálních a kulturních antropologů či urbanistů. Panel se také vrátí k desítkám let trvající debatě, zda existovalo něco jako "socialistické město", či zda bychom spíše neměli mluvit o zvláštní opožděné variantě vývoje kopírujícího západoevropské urbanistické modely.

Proměny pražských uličních názvů

Mgr. Barbora Lašťovková, Mgr. Marek Lašťovka (Archiv hl. m. Prahy, Oddělení fondů novodobé správy, Oddělení fondů městské správy do roku 1945)

Téma chceme směřovat na v abstraktu panelu zmíněné „symbolické proměny městské krajiny“, konkrétně proměny uličního názvosloví. Proměny v oblasti uličních názvů lze v období socialismu shrnout do několika základních skupin:

1. Proměny jednotlivých názvů, různě motivované (např. v důsledku stavebních změn), mnohdy však ideologicky či politicky. Jejich množství není nijak rozhodující, jsou však nejvíce na očích, provázela je mnohdy i slavnostní ceremonie, zde působily, resp. měly působit, názvy jako pomníky. Tyto názvy, právě z důvodu ideologie, většinou do dnešních dob nepřežily.
2. Hromadné změny názvů ulic provázelo připojení okolních obcí k hlavnímu městu v letech 1968 a 1974. Praha v těchto dvou letech zdvojnásobila svůj počet ulic a doslova ze dne na den se v Praze ocitlo množství duplicitních názvů. A to relativně krátce poté, co se zde podařilo duplicitu názvů, které trvala dlouhou dobu po vzniku tzv. Velké Prahy v roce 1920/1922, vymýtit.
3. Významnou změnou procházelo město v 70. a 80. letech zejména rozvojem výstavby velkých sídlišť, a tedy i vznikem mnoha nových ulic, které bylo třeba pojmenovat. Zdánlivě takový rozvoj přináší možnost využít názvosloví pro politickou a společenskou propagandu, avšak při množství ulic, které Praha měla (cca 6 500), šlo spíše mnohdy o to, kde se při pojmenování inspirovat a hledat nové názvy. Každá z těchto tří základních skupin proměn charakterizuje „socialistické“ město jinak a některé ze skutečností souvisejících s těmito proměnami možná přispějí i k obecnějším otázkám nastoleným v abstraktu panelu.

Vznik politických symbolov v socialistickom meste

Švardová Petra (Historický ústav SAV & INALCO Paris, Oddelenie najnovších dejín & Centre de recherches Europes-Eurasie (CREE))

Pamätníky reprezentujú kolektívne spomienky na historické udalosti alebo osobnosti. Sú akýmsi médiom na vizualizáciu pamäte a interpretáciu minulosti, ktorá je formovaná jeho stavitel'mi – aktérmi. Pamätník tvorí zhmotnenú identifikáciu k myšlienke, ideológii, štátu či inému zoskupeniu. Keďže má taktiež veľmi silnú komunikačnú schopnosť na šírenie politických a ideologických odkazov pre masovú verejnosť, stáva sa z neho tzv. politický symbol jednej záujmovej skupiny. Tieto symboly sú vybudované s cieľom o vytvorenie sociálneho a kultúrneho vzťahu so spoločnosťou. Verejný priestor v Československu sa v období socializmu významne menil v súvislosti s politickým dianím na jeho území. Po skončení druhej svetovej vojny vznikali vo verejnom priestranstve najmä vojnové pamätníky a pamätníky politickým a kultúrnym osobnostiam reprezentujúce národné ideály Československa. V prvých rokoch po oslobodení sa stavali pamätníky menšieho rozmeru a často sa odstraňovali či dokonca recyklovali už existujúce pamätníky. V päťdesiatych rokoch sa budovali už oveľa pompoznejšie pamätníky, ktoré vznikali vypísaním národnej súťaže a v tom čase boli podmienené diktátom socialistického realizmu. Rétorika štátu a národná politika si podmanila verejný priestor kde sa pamätníky ako aj iné zložky kultúry stali politickými symbolmi moci a propagandy.

Havířov: A New Socialist and Czechoslovak Town

Ana Kladnik, Dr. (Zentrum fuer Zeithistorische Forschung (ZZF) Potsdam, Oddělení 1: Kommunismus a společnost)

The presentation discusses the utilization of public spaces in a town of Havířov, which was built in the 1950s as a new, industrial – mining and a new socialist and modern town in a nationally contested region of Těšínsko. The presentation discusses different identities of the new town: local, regional, national, socialist, professional as they emerged and were presented in the different decades of state socialism in Czechoslovakia. The presentation tries to define the identities that were important for the internalization of the socialist project. In order to do so, it examines the public sphere as a world where local, national, and utopian elements, codes, or symbols, went hand in hand to form a "socialist world". By using Havířov as an example, the presentation aims to recognize which identities and elements in the public space arose anew, which were prioritized, and which were transformed.

„Do služeb lidu!“ Historické dědictví jako součást ideálu „socialistického města“ v období padesátých let

PhDr. Michal Kurz (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, Ústav českých dějin)

Zásadní součást socialistického modernizačního projektu tvořila již od prvních let jeho fungování fyzická a symbolická transformace (nejen) městského prostoru v souladu s hodnotami a záměry nastoupivšího režimu. Obsahem deklarovaného ideálu „socialistického města“ se stalo vytvoření kvalitativně odpovídajícího prostředí, jež by svými funkcemi i vizuálními parametry pomáhalo formovat charakter kýženého „nového člověka“. Přestože ambiciózní projekty, vypjatá budovatelská rétorika i sugestivní propagandistické obrazy všestranného růstu a pokroku operovaly primárně s perspektivou budoucnosti a schematem vzestupného, komunistickým modelem společnosti završeného vývoje, v naprosté většině měst – v čele s pražskou metropolí – bylo nutné vyrovnat se především s dochovaným stavebně urbanistic-

kým kontextem, oproti sousedním státům socialistického bloku jen slabě zasaženým důsledky 2. světové války, a se symbolickými rámci na něj navázanými. Nejen z tohoto důvodu se otázka vztahu k historickému dědictví stala v kontextu modernizačních strategií československého stalinismu velmi důležitou. Příspěvek bude za pomoci konkrétních, zejména pražských příkladů v základních obrysech analyzovat zásadní a přesto ambivalentní úlohu památek a tradic v sebelegitimizační politice a prostorové reprezentaci upevňujícího se komunistického režimu první poloviny 50. let. S poukazem na některé dobové souvislosti (mj. výkladový koncept českých dějin Zdeňka Nejedlého a ze SSSR importovanou doktrínu tzv. socialistického realismu) se pokusí prokázat, že důraz na národní minulost a zdánlivě apolitické projekty památkových rekonstrukcí nepředstavovaly v prostoru modernizovaných měst nelogický anachronismus, ale byly ze strany soudobých mocenských elit, části expertů a médií odůvodňovány jako ideologicky i funkčně přirozená součást celospolečenského procesu „budování socialismu“.

Města za socialismu. Koncepce socialistického města

Garantující: Mgr. et Mgr. Matěj Spurný, Ph.D.; Petr Roubal

The Socialist City as a Distinct Urban Typology in Postwar Europe

Kimberly Zarecor, Ph.D. (Iowa State University, Architecture)

Socialist cities have most often been studied as manifestations of the socialist system itself, linked to the political fate of the Communist Parties in power during their design, construction, and expansion. Using the qualitative methods of architectural and urban history, this paper revisits the debate about the socialist city and its similarities and differences with other types of urbanity in postwar Europe. The argument is made that the socialist city is distinct, both historically and through its legacies into the present. Two analytical frameworks are presented to support this argument—infrastructural thinking and the socialist scaffold. The core of the analysis shows that the universal aspiration for socialist cities was their continuous operation as synchronized instruments of economic production and social transformation in physical space. Unlike capitalist cities, they had an ideological role in an economic model that instrumentalized cities as nodes in an integrated system, described in this paper using Stephen Kotkin's term, 'single entity.' Shared formal tendencies in architecture and urban form among many European cities are de-emphasized in this analysis, since architects across the East-West divide embraced the postwar international style. Instead, distinctions are made around concepts of material production, professional practices, and spheres of power and ideology in the process of urbanization. These frameworks will be used to discuss aspects of the postwar development of Prague, Ostrava, and Zlín (Gottwaldov).

Teorie socialistických měst. Urbanistické vize v české architektuře čtyřicátých let 20. století

PhDr. Dita Dvořáková, Ph.D. (Fakulta architektury ČVUT, Ústav teorie a dějin architektury)

Předkládaný příspěvek se soustředí na urbanistické teorie prezentované českými architekty v přechodovém období mezi koncem druhé světové války a nástupem socialismu (1945–1948). V atmosféře poválečné hospodářské a sociálně politické transformace levicoví architekti a urbanisté vycítili příležitost uplatnit své ideální návrhy socialistických měst. Pracovali na nich neziřídka již od třicátých let a při jejich koncipování vycházeli nejen z Miljutinova Socgorodu, ale i ze západních vzorů. Utopické projekty postliberalistické přestavby českých a moravských měst úzce souvisely s poválečným důrazem na celostátní hospodářské plánování,

zejména se zamýšlenou transformací průmyslové základny. Restrukturalizace znárodněného průmyslu se v souhlasném duchu promítala do vizionářských návrhů satelitních a pásových sídlišť v okolí Prahy, Ostravy či Zlína od Emanuela Hrušky a Jiřího Voženílka, myšlenkou rozsáhlého „zpřírodnění“ měst a krajiny na ni kriticky reagoval architekt Ladislav Žák. Po roce 1948 u nás zvítězil sovětský urbanistický model a žádný z výše naznačených typů nové „socialistické“ organizace osídlení nepřešel do praxe. Prezentace představuje dílčí výstup z výzkumného projektu Česká architektura v období transformace (1945–1948, 1989–1992), řešeného na půdě Fakulty architektury ČVUT v Praze a podpořeného Grantovou agenturou ČR (GA16-18675S). Příspěvek bude metodologicky vycházet především z analýzy archivních materiálů, publikovaných dobových textů, a z uměleckohistorického rozboru klíčových urbanistických návrhů.

„Ideální průmyslové město“ Zlín v proměnách krátkého 20. století

Mgr. Vít Strobach, Ph.D. – Mgr. Martin Marek, Ph.D. (Národní technické muzeum, oddělení základního a aplikovaného výzkumu – Historický ústav, Masarykova Univerzita)

Zlín prošel v období 20. a 30. let 20. století radikálními změnami, velmi dynamickým demografickým, sociálním a urbanistickým vývojem, který doprovázel a navazoval především na rozvoj firmy Baťa a. s. Tento vývoj je v české i zahraniční historiografii relativně dobře znám a popsán. Méně známý je rozvoj města během II. světové války a především v období socialistické diktatury, během něhož převzal rozhodující mocenské, ekonomické a sociální role ve městě Národní podnik Svit. Příspěvek se zaměří na základní vývojové trajektorie „ideálního průmyslového města“ v jeho před- a poválečném vývoji; poukáže na milníky rozvoje i pozdějšího úpadku vyplývající nejen z makroekonomických – výrobních preferencí československých vlád, ale rovněž z globální – strukturální proměny průmyslu a jeho alokace mezi 50. a 80. lety. Přísné rozdělení dějin na „západní“ a „východní“ v tomto (a nejen v tomto) ohledu selhává. Detailněji se budeme věnovat některým vybraným fenoménům (např. aspekty sociální politiky, politické správy a sociálního dohledu), které prokáží kontinuity (např. technokraticismus), ale i diskontinuity (např. měnící se nároky sociálního uznání a základy společenského konsenzu) vývoje města v krátkém 20. století.

Životní prostředí ideálního města: mezi fikcí, prognózou a plánem (1960–1972)

Mgr. Jan Dostálík, Ph.D. (Masarykova univerzita, Katedra environmentálních studií)

V 60. letech 20. století je v debatách o budoucnosti československých měst nepřehlédnutelné sousloví „životní prostředí“. Při promýšlení a plánování budoucnosti měst mělo hrát právě kvalitní životní prostředí klíčovou roli. V příspěvku se zaměřím zejména na význam přírodní složky životního prostředí v budoucích městech. Zaměřím se například na otázky: Jak českoslovenští architekti, územní plánovači a další odborníci uvažovali o významu přírodního prostředí pro ideální „socialistické město“? Jak uvažovali o každodennosti ve městech? Jaká navrhovali řešení? U navrhovaných řešení se zaměřím na tři mody: fikce, prognóza, plán. „Fikcí“ myslím spíše nerealizovatelné umělecké projekty budoucích měst, známé urbanistické utopie. Jako „prognózu“ chápu úvahy a výpočty, které na základě vědeckých podkladů měly jasně směřovat k novým formám budoucích měst. A nakonec „plány“ vnímám jako projekty, které byly nejméně fantastické a nejvíce se blížily realizaci. Tyto mody také poukazují na věčnou rozervanost architektů mezi uměním (fikce), vědou (prognóza) a technikou (plán). Roky 1960 a 1972 nejsou vybrány náhodně. V roce 1960 byla vyhlášena nová ústava ČSSR, která obsahovala i čl. 15: „Stát pečuje o zvelebování a všestrannou ochranu přírody a o zachování krajinných krás vlasti...“. I tato slova podnítila řadu osobností k promýšlení

významu přírody ve městech a otevřela dveře „zelenějším“ 60. letům. Vrcholem sledovaných trendů byl sice konec 60. let, důraz na environmentální složku při plánování prostředí ale pokračoval i v 70. letech. 60. léta proto uzavírám až rokem 1972, kdy proběhla konference OSN o životním prostředí ve Stockholmu.

Města za socialismu. Funkce socialistického města

Garantující: Mgr. et Mgr. Matěj Spurný, Ph.D.; Petr Roubal

Panelové tvary v čase: K periodizaci panelových sídlišť

Mgr. Martina Koukalová (Univerzita Karlova, Ústav pro dějiny umění)

Sídliště (nejen ta panelová), která u nás vznikala od konce čtyřicátých do poloviny devadesátých let dvacátého století, patří k jednomu z rozporuplných dědictví nedávné minulosti. V rámci multidisciplinárního výzkumného projektu „Panelová sídliště v ČR jako součást městského životního prostředí...“ (NAKI), jehož nositelem je Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, jsme dokumentovali vybrané příklady českých sídlišť ze všech krajů. Přestože jejich vzájemné odlišnosti nemusí být na první pohled jasně zřetelné, prošla sídliště poměrně výrazným architektonickým i urbanistickým vývojem. Potřeba jednotlivá sídliště klasifikovat a vřadit do vývojové linie nás přiměla se zabývat jejich periodizací. Od počátku jsme si uvědomovali, že chronologické rozčlenění sídlištní výstavby nelze stanovit pouze na základě tradiční umělecko-historické metody stylové analýzy, protože architektonickou a urbanistickou formu sídlišť ovlivňovala kromě autorského návrhu řada dalších faktorů. Hromadná bytová výstavba závisela především na aktuální politické a hospodářské situaci státu, který představoval v podstatě jediného zadavatele, investora i stavitele sídlišť. Bytová výstavba byla řízena direktivně od plánování počtu bytů, přes projektovou přípravu až po samotnou realizaci. Architektonickou tvorbu omezovala řada tlaků od nutnosti využívat typové projekty, předem danou panelovou soustavu (téměř bez možnosti atypických řešení), dodržování technicko-hospodářských ukazatelů a mnoho dalších. Přestože jsme se s potřebou periodizace nepotýkali jako první, nemohli jsme pro naše účely žádnou doposud zpracovanou bez výhrad použít. Rozhodli jsme se proto vytvořit periodizaci vlastní. Při stanovení jednotlivých vývojových etap jsme vycházeli z historické a politologické periodizace, historických událostí ovlivňujících výstavbu, vývoje prefabrikace a panelové technologie a ze stylových proměn architektonického a urbanistického pojetí sídlišť.

Činnost státního projektového podniku "Stavoprojekt Brno" v 70. a 80. letech

Mgr. Jan Čermin (Masarykova univerzita, Historický ústav, Filozofická fakulta)

Cílem příspěvku je popis činnosti státního inženýrského podniku Stavoprojekt Brno. Výstupem by měla být institucionální analýza podniku, který se podílel na výstavbě nových obytných souborů v Brně. Nejprve popíši personální složení podniku, jeho strukturu a zařadím ho do celostátní hierarchie. Poté rozdělím činnost instituce na jednotlivé akce a projekty. Z plánů jsem vybral a analyzoval zejména výstavbu panelových sídlišť v jihozápadní části Brna (Nový Lískovec). V analýze plánů jsem se zaměřil na to, kdo měl v procesu výstavby hlavní slovo a jakým způsobem byli vybíráni jednotliví aktéři, kteří se podíleli na plánech a výstavbě. Jako prameny mi posloužily zejména materiály vzniklé z činnosti instituce uložené ve fondu K 269 Stavoprojekt Brno v Moravském zemském archivu a také další úřední záznamy v Archivu města Brna. Z provedené analýzy vyplývá i v socialismu přetrvávající vztah mezi investorem, architektem a zhotovitelem. V socialistickém prostředí státních firem ovšem na vý-

slednou realizaci nemá zadavatel rozhodující vliv, což se často projevovalo v kvalitě bydlení v nových obytných souborech.

Kapacitně, úsporně a rychle?! Městská (kolejová) doprava v československém městě pozdního socialismu

PhDr. Tomáš Nigrin, Ph.D. (Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra německých a rakouských studií)

Proměnu měst v době socialismu včetně probíhající industrializace vždy provázal rozvoj městské hromadné dopravy. K jejímu nejvýznamnějšímu rozvoji došlo na území Československa po druhé světové válce. Na rozvíjející se tramvajovou a trolejbusovou síť navázaly neustále se zahušťující linky autobusů a mimořádně kapacitní linky podzemní dráhy, metra. Koncepce rozvoje těchto dopravních módů odpovídala dobové státní dopravní politice, která v sobě zahrnovala celou řadu priorit. U městské hromadné dopravy se postupně vyvinula koncepce, která počítala s kumulací dopravních proudů a preferencí kapacitních a rychlých dopravních prostředků, které měly zároveň příznivou tzv. palivo-energetickou bilanci, tedy energeticky efektivní provoz. Stejně tak tato politika odmítala duplicitu dopravní obsluhy několika módy městské dopravy. V návaznosti na tuto politiku se tak změnila role jednotlivých druhů dopravy v městském dopravním systému: páteřní dopravou se měla stát v socialistickém městě podzemní dráha sovětského typu, tedy metro; tramvaje měly opustit centrum, kde měly na povrchu vzniknout rozsáhlé pěší zóny a stát se pouze přivaděči ze sídlišť či industriálních center k metru; zbylá místa měla být na městskou dopravu napojena autobusy. Konferenční příspěvek ukáže, jakým způsobem se vyvíjela a co akcentovala koncepce státní dopravní politiky v 70. a 80. letech 20. století, a na jaké limity narážela. Kromě samotné univerzální koncepce budou popsány tři případové studie: Praha, Brno a Bratislava a výsledky, s jakým byly plány uváděny v život.

Rusko a Evropa – imperiální dependence a protiklady. Možnost paralelních pohledů?

Garantující: Mgr. Zbyněk Vydra, Ph.D.; doc. PhDr. Radomír Vlček, CSc.

Cíl: Představení aktuálního bádání českých historiků o vztahu Ruska a Evropy, jejich vzájemných pohledů a obrazů a diskuse o badatelském zaměření, jeho vývoji, nových tematických i metodologických směrech, včetně komparací, inspirovanými nejen historickými disciplínami ale i jinými společenskovědnými obory. Primárně jde o vztah Ruska a Evropy do roku 1917. Úkolem je soustředit se na proměny stýkání a potýkání se dvou odlišných (?), paralelně (?) se vyvíjejících světů (?). Nejde jen o politické dějiny. Naopak, primární jsou obrazy společnosti, reflexe její mentality a víry. Podstatný je komplex dějin každodennosti. Jednání panelu ukáže možnosti (?) či potřeby (?) mezioborového přístupu, zejména ve vztahu historie, politologie a literární vědy. To vše se zaměřením na starší dějinné období, ve smyslu tematického zaměření ale i nových metodologických přístupů.

Zdůvodnění: Doposud byla tématu Rusko a Evropa, dependence a protiklady se zaměřením na dobu existence ruského impéria věnována v českém dějepisectví minimální pozornost. Pokud se tak děl, pak pouze jako reflexe politickými okolnostmi vytvořené situace (např. 90. léta 20. století) vyžadující zdůvodnění, že „jsme odlišní“. Zběžný pohled na západní historiografii může vyvolat dojem, že toto téma je již překonáno. Ve skutečnosti je však vztah Ruska k ostatním zemím a proměnlivost jeho obrazů i v ní stále sledovanou problematikou. Ovšem především ve smyslu dějin mentalit a dějin každodennosti. Tedy v tom, co je v českém prostoru ve vztahu Ruska a Evropy nesledováno.

Východisko k diskusi: Jiří Hanuš a kol., Rusko a Západ. Eseje o (ne)porozumění.

Strach z druhého. Rusko a Západ v 19. století

doc. PhDr. Radomír Vlček, CSc. (Historický ústav AV ČR, v. v. i., pobočka Brno)

19. století bylo dobou, kdy se odehrával nejen proces formování moderních národů, ale i snaha uplatnit imperiální vizi a prosadit velké státy mezi koloniální velmoci. Součástí těchto procesů byly reflexe druhého (státu i národa) ústící do jednoznačného a často velmi zjednodušeného definování přítele a nepřítele. Vztahy a vazby mezi státy i národy se v důsledku toho proměňovaly. Na úrovni států se tato skutečnost projevovala formováním účelových spojení a koalicí. Na druhé straně prohlubovala bipolaritu pohledu. V něm se odrážely aktuální politické okolnosti stejně jako historické zkušenosti. Roli sehrávala i apriorní předpojatost prezentovaná konkrétními osobnostmi. Dobový pohled Západu na Rusko a Ruska na Západ je jedním z nejvýraznějších projevů takto se formujícího a takto determinovaného obrazu druhého státu i druhého národa. Cílem příspěvku je formou případové studie při využití komparace upozornit na historické okolnosti i některé subjektivní podmínky, které v 19. století na Západě prohlubovaly obavy z Ruska a naopak, v Rusku vedly k definování strachu ze Západu. Součástí bude i téma pocitu vzájemného strachu jako obhajoby státní a národní identity.

Pohled na vztah Ruska a Evropy ze středoevropské perspektivy ve 20. století

PhDr. Emil Voráček, DrSc. (Akademie věd ČR, v. v. i., Historický ústav)

Autor se zabývá problematikou vztahu Ruska a Evropy prostřednictvím vztahů jednoho z malých středoevropských států – Československa/ České republiky. Vztahy státu vzniklého z trosek Rakousko-uherské monarchie k velmoci na východě procházely v úzké návaznosti na bouřlivé politické procesy světa ve 20. století, především geopolitických, souvisí s otázkou místa Ruska v evropském diskursu a Evropy v ruském diskursu. Reflexe vývoje Ruska/ Sovětského svazu českou společností a politikou vycházela z těchto proměn. Proto zde jsou cha-

rakterizovány momenty vzájemné závislosti Ruska a Evropy, současně také problém jejich různé interpretace. Odtud vychází autorův pohled na neuralgická místa ve vzájemných vztazích, jejich kritické momenty, současně na otázku vzájemných obrazů, jak ruských o Česku, tak českých o Rusku. Současné pohledy, vytváření nových obrazů, zejména v ruském prostředí, můžeme do značné míry pozorovat v ruských sdělovacích prostředcích, v intelektuálním ruském diskursu mají více možných vysvětlení, nelze podceňovat jejich využívání pro formování nové ruské identity. Velkou roli zde hrají i významné ruské konzervativní ideové proudy, zejména neourasijství, nový ruský nacionalismus. Předložené téma by mělo vést k novým pohledům, téma, které bylo celoživotním masarykovským tématem. Cílem panelu bude jednak shrnout starší diskuse, zejména pak koncentrovat pozornost na nové přístupy, které blíže objasní proměny obou výše zmíněných pohledů

Finské velkoknížectví v 19. století, na rozcestí mezi Východem a Západem

Mgr. Tomáš Masař, Ph.D. (Univerzita Karlova, Ústav světových dějin, FF UK)

Po dlouhá staletí bylo Finsko součástí švédského království a představovalo jakousi poslední výspu západní kultury v severní Evropě, bránící pronikání barbarství z Východu. V roce 1809 se situace radikálně změnila a Finové se stali poddanými ruského cara. Díky příslibu zachování všech privilegií a práv z dřívějších dob se Alexandrovi I. podařilo získat poměrně loajální poddané, kteří si brzy zvykli žít pod ruskou nadvládou. Ve srovnání s jinými částmi ruského impéria zůstávalo Finsko prakticky po celé 19. století v relativním klidu. Svým postojem si Finové získali sympatie i u Alexandrových nástupců, kteří se finskému národu odvděčili mnoha dalšími privilegii a výhodami. V poslední dekádě 19. století, zvláště pak po nástupu Mikuláše II., však došlo k další dramatické změně. S rostoucí nacionalizací samotného Ruska vzrostl i tlak na rusifikaci finského velkoknížectví, proti čemuž se ovšem jeho obyvatelé postavili s velkým odporem. Následný střet ruských vládnoucích kruhů s obyvateli Finska, prakticky napříč všemi politickými a společenskými vrstvami, pak vyústil až ve vznik nezávislého finského státu v prosinci 1917.

Jedny dějiny – dvě interpretace: Odras lotyšsko-ruského konfliktu v historiografii

Doc. PhDr. Luboš Švec, CSc. (Fakulta sociálních věd UK, Institut mezinárodních studií)

Príspevek se věnuje formování základních paradigmatů moderních lotyšských dějin během posledního čtvrtstoletí, otázce jejich recepce v ruské historiografii a problému politizace nejnovějších dějin. Lotyšská historiografie, počínaje perestrojkou, se vymezovala v první řadě vůči sovětské koncepci socialistické revoluce. Postupně rozšiřovala okruh témat bádání od perestrojkových reformních témat (charakter lotyšského národního hnutí, vznik lotyšského státu, lotyšští střelci a komunisté a jejich perzekuce během stalinských represí na konci třicátých let, masové deportace obyvatelstva 1941 a po druhé světové válce) k tématům souvisejícím s charakterem lotyšského meziválečného státu, sovětské anexe pobaltských států, nacistické okupace a kolaborace, protisovětské rezistence po druhé světové válce. Těmto tématům se věnovala paralelně s lotyšskými autory také řada ruských historiků (J. Afanasjev, J. Zubkova), kteří výrazně přispěli k objasnění řady historických procesů. Značně konfrontační podobu však vztah získal po polovině první dekády 21. století v souvislosti s publikováním přehledu lotyšských dějin ve 20. století (Latvijas vēsture 20. gadsimts). Ruské vydání publikace mělo za následek politizaci na nejvyšší státní úrovni. Pokusem eliminovat především základní lotyšskou tezi o sovětské okupaci bylo mj. i paralelní ruské vydání lotyšských dějin na státní zakázku (Rossijskij institut strategičeskich issledovanij), které se vrací interpretačně a metodologicky k předperestrojkové sovětské koncepci. Je patrné, že souvisí se státní refor-

mulací pohledu na ruské národní dějiny a obavou z dopadu negativních aspektů sovětské historie na současnou ruskou veřejnost.

"Economic history" východní Evropy po roce 1945. Volání po změně paradigmatu?

PhDr. Radek Soběhart, Ph.D. (UJEP, Katedra práva a politologie)

Referát si klade představit několik základních tezí:

- 1) představit koncept "economic history", jak ho dnes reflektuje světová literatura a klíčová impaktivní periodika v oboru. Zásadní změna spočívá v synergii ekonomické teorie a historických metod. Tento přístup je odlišný od pojmu "hospodářské dějiny" používaný v českém prostředí, který sice odkazuje na německou tradici hospodářských dějin, ale spíše zůstal "věrný" popisně-narativnímu přístupu historiografie 19. století;
- 2) představit moderní ekonomické přístupy a jejich možnost při výzkumu východní Evropy (ekonomie štěstí, law and economics, teorie veřejné volby);
- 3) představit doporučení vedoucí k inovaci oboru (např. sběr a zpracování robustních dat, teoretické rozšíření oboru, změna institucionálního zázemí);
- 4) kriticky zhodnotit dosavadní tendenci českého výzkumu směřující k hledání odlišností Ruska od zbytku Evropy, jež je vedena snahou odlišení od "zaostalé" východní Evropy (Ruska) a automatické připojení k "vyspělé" západní části Evropy.

Teoretickou podporu by měla poskytnout právě moderní ekonomie, která vychází z metodologického individualismu, hodnotové neutrality a analýzy lidského rozhodování.

Století změn? Kultura a společnost husitské epochy II

Šlechta: Hledání nové identity

Garantující: Mgr. Štěpán Šimek; Mgr. Robert Novotný, Ph.D.

Patnácté století je v příběhu českých dějin chápáno jako přelomové období, ne bezdůvodně je také jedna jeho etapa nazývána revolucí. Díky událostem spojeným s husitským hnutím se v českých zemích odehrály zásadní změny jak ve společnosti, tak i v kultuře, hospodářství a náboženství. V některých případech šlo o revoluční zvraty, někde jen o urychlení dosavadního vývoje, u řady fenoménů naopak pozorujeme rezistenci vůči výrazným proměnám. Odstranění ideologických bariér ve výkladu husitství, zapojení českých badatelů do evropských diskusí a naopak stále rostoucí zájem zahraničních badatelů o výzkum husitské epochy vytvořil v posledním čtvrtstoletí příznivou konstelaci, díky níž se pohled na 15. století obohatil o nové perspektivy. Ukazuje se, že mnohé, co se považovalo za převratné a unikátní, bylo ve skutečnosti provázané s vývojem v tehdejší Evropě, i přesto ale zůstává řada fenoménů, které se jakémukoli zobecnění vymykají. Panel si klade za cíl v jednotlivých sevrěných blocích sledovat právě dynamiku či naopak „dlouhé trvání“ některých vybraných jevů. První část panelu se zaměří na duchovní impulzy husitské reformace a evropské reakce na tuto výzvu. V jednotlivých sekcích bude pozornost patřit biblickému ideálu jako sociální normě, diskusím na reformních koncilech a mezinárodnímu boji s českou herezí. V části druhé se pozornost obrátí především ke kulturní praxi spojené se sociálními a náboženskými proměnami 15. století. Jednotlivé bloky přiblíží transformaci šlechtického společenství, konfesní aspekty poutnictví a společenskou funkci tehdejší historiografie.

Primát víry, či politiky? Šlechta v husitské epoše

Mgr. Robert Novotný, Ph.D. (Filosofický ústav AV ČR, Centrum medievistických studií)

Pohled na šlechtickou společnost na počátku 15. století a na jeho konci by nabídl podobný obrázek. V obou časových momentech, a to se týká zejména šlechty vyšší, šlo o kompaktní sociální skupinu, která měla rozhodující podíl na politickém rozhodování v zemi, ovládala stěžejní soudní instituce království a disponovala největší majetkovou základnou. To ale neznamená, že by se za uplynulé století nic nezměnilo. Právě naopak, došlo k dynamickým procesům, k mnoha zvrátům a nečekaným zápletkám, z nichž ale šlechta jako celek vyšla posílená. Nejvýraznější změnou bylo rozdělení nobility podle konfesního klíče. Příspěvek bude sledovat, jak se věroučné komponenty promítly do fungování šlechtického společenství, co všechno můžeme považovat za výraz konfesní identity a nakolik se věroučná problematika střetávala s tradičními principy, na nichž byl vystavěn svět urozených, ať již šlo o principy stavovské, mocenské, regionální či příbuzenské. Konfesijní otázky byly ve šlechtické společnosti často tematizovány, stávaly se ale argumentem i tam, kde věroučná rétorika zakrývala jiné pohnutky.

Rodové tradice české šlechty v pozdním středověku: (Dis)kontinuita?

PhDr. Robert Šimůnek, Ph.D., DSc. (Historický ústav AV ČR, v. v. i., Praha, Oddělení středověkých dějin a historické geografie)

Předkládané zamyšlení hledá odpověď na dvojí otázku, resp. soubor otázek, týkajících se problematiky rodových tradic české šlechty. První otázka vychází ze samotného tematického obsahu pojmu – jedná se o kategorii svého druhu umělo, podobně jako řada dalších sloužících k snadnějšímu a přehlednějšímu uchopení určitého „kompaktního“ celku, jehož prostřednictvím nahlížíme minulost, v dobových pramenech se s vymezením ničeho podobného nese-

tkáváme. Co všechno lze chápat jakožto komponent rodové tradice, resp. co všechno mohlo být jejím nositelem? Druhá otázka je bezprostředně navazující – a v jistém smyslu reaguje na propast, která vznikla mezi bádáním o šlechtě (pozdně) středověké a (raně) novověké a kterou se teprve pozvolna snažíme eliminovat. Právě rodové tradice, resp. diskuse na téma, co všechno mohou či nemohou zahrnovat, se tu jeví jako jeden z vhodných překlenovacích můstků – jsem přesvědčen, že z hlediska šlechtických rodových tradic nic jako „pozdní středověk“ a „raný novověk“ neexistuje, jedná se o jasnou kontinuitu, zdokonalování a „prohlubování“ stávajícího, nikoli o kvalitativní proměnu, byť se to pod dojmem radikálně se v průběhu 16. století zlepšujících badatelských možností může na první pohled zdát.

Šlechtické násilí v kultuře a společnosti husitské epochy

PhDr. Zdeněk Beran, Ph.D. (Univerzita Hradec Králové, Historický ústav)

Příspěvek se soustředí na formativní roli šlechtického násilí ve vztahu ke společenskému řádu a usiluje jej zbavit stereotypů evolucionistického a anachronického hodnocení. Centrální termín představuje tzv. „záští“ s komplementárním pojmem „zemského míru“. Válečné poslání šlechty a její podíl na monopolu násilí byly zakódovány v samotné podstatě rytířství a tím pádem i v definici šlechty. Jakými proměnami však rytířský ideál prošel v bouřlivém „husitském století“? Náležela šlechtě spíše role ochránce, nebo narušitele společenského řádu? Jak se její myšlení a praxe během jednoho století proměnily? Byla společnost v 15. století dezintegrována do bezpráví a chaosu, jak se obecně soudí? Metodologické východisko poskytuje sémantická analýza klíčových pojmů užívaných pro označení šlechtického ozbrojeného konfliktu, přičemž problematizují některé zavedené termíny. Dále zkoumám variabilitu konceptu šlechtického násilí ztělesněného v rytířském ideálu za opakované eskalace a deeskalace náboženského střetu. Poté přistupuji k právnímu pozadí společenského řádu, kam zahrnuji nejen normotvornou činnost zemské obce, ale také spolkové a smluvní aktivity i šlechtické obyčeje ukotvující právní rámec legitimního násilí. V závěrečné části se zaměřuji na šlechtickou válku a násilí v kontextu proměňující se společenské praxe. Vedle dosud zdůrazňovaných ekonomických motivů nacházíme i jiné vývojové cesty vedoucí k posílení řádu ve společnosti a v konečném důsledku k proměně válečnického poslání šlechty, kde bezprostřední násilí uvolnilo cestu pevným mocenským strukturám a bylo transformováno do oblasti šlechtické reprezentace. Úspěch novověkého státu, práva a pořádku však není možné vykládat jednoduše jako potlačení urozených subjektů, ale spíše jako jejich koordinaci do fungujícího systému.

Kolektivní identita moravské šlechty a stavovské struktury na pohusitské Moravě

Mgr. Dalibor Janiš, Ph.D. (Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Katedra historie)

Příspěvek se zabývá formováním kolektivní identity moravské šlechty na pozadí vývoje stavovských institucí na Moravě v pohusitském období. Pozornost bude věnována roli zemského soudu jako výlučně šlechtickému fóru, které mělo mimo jiné význam pro formování panského stavu. V tomto kontextu bude zmíněna i otázka zastoupení rytířského stavu v zemském soudu a zemských úřadech, a to včetně problematiky formování tohoto stavu a jeho kolektivní identity. Představitelé šlechty hráli důležitou roli také v rámci markraběcí rady. Činnost zemského soudu, který v 15. století řadu let nezasedal, částečně suplovala „zemská vláda“ v čele se zemským hejtmanem. V pohusitském období se začal utvářet také zemský sněm, kde byly zastoupeny všechny čtyři moravské stavy, byť o jeho činnosti v tomto období máme jen velmi málo informací. Specifickou úlohu sehrál v moravských poměrech institut landfrýdu, který plnil nejen roli nástroje k ochraně zemského míru, ale s ohledem na zapojení zeměpána a všech stavů (pozemkových vrchností) tvořil zvláštní „smluvní“ základ moravského zemského

práva. Formální základy stavovského systému dotvářely i smlouvy uzavřené mezi stavy koncem 15. a na začátku 16. století.

Století změn? Kultura a společnost husitské epochy II

Staré a nové v poutnické praxi husitské epochy

Garantující: Mgr. Štěpán Šimek; Mgr. Robert Novotný, Ph.D.

Fenomén poutnictví v českých zemích na konci středověku: tradice či diskontinuita?

Mgr. Jaroslav Svátek, Ph.D. (Filozofický ústav AV ČR, Centrum mediévistických studií)

Příspěvek si klade za cíl posoudit základní aspekty poutnictví v Čechách 15. století při srovnání s trendy tohoto nábožensko-kulturního fenoménu v soudobé Evropě. Předmětem zájmu bude základní otázka, nakolik hluboká společenská a náboženská přeměna, kterou bezpochyby ztělesňovala husitská revoluce, dokázala proměnit vztah společnosti k poutnictví jakožto kulturní praxi a náboženské manifestaci. Měla kritika poutnictví a s ním spojených rituálů nějaký vliv na další vývoj tohoto fenoménu v českých zemích? Jakým způsobem se s ním vyrovnávala ta část společnosti, která se hlásila k utrakvismu? Je možné v tomto ohledu vystopovat rozdíly mezi jednotlivými proudy českých nekatolíků? Příspěvek bude vycházet zejména z analýzy samotných poutnických cestopisů, zkoumány však také budou průvodní jevy poutnictví, jako je úcta k ostatkům, získávání odpustků a tvorba písemných svědectví o vykonané pouti. Příspěvek se zaměří na vývoj produkce těchto textů, jež oscilovaly mezi cestopisným žánrem a geograficko-hagiografickými kompilacemi, a to jak v překladové, tak v čistě autentické formě (latinské či vernakulární). Diskutována bude též otázka recepce a pozdější vydávání těchto textů, stejně jako skutečnost, jak se s těmito texty vyrovnala česká historiografie a ediční praxe. Příspěvek bude zároveň výchozím bodem pro další možné případové studie k tomuto tématu.

Veřejné a privátní formy kultu svatých jako jablko sváru v konfesně smíšeném prostředí Prahy 15. století

Mgr. Jan Hrdina, Ph.D. (Archiv hlavního města Prahy, Oddělení historických sbírek a depozit)

Po odeznění válečné fáze husitské revoluce a po legalizaci utrakvismu basilejskými kompaktáty se staly české země královstvím dvojího lidu s převahou stoupenců nové konfese. V nábožensky smíšené Praze s nezanedbatelnou katolickou menšinou ovládli utrakvisté městské správní orgány i cechovní systém. Pozice katolíků závisela na několika málo institucích (svatovítská kapitula, minorité u sv. Jakuba) a nedůsledné přízni katolických panovníků. Sledování vzájemného poměru a postavení obou konfesí v hlavě království bývá leckdy líčeno v černobílých barvách. Příspěvek se pokouší rozlišit jednotlivé úrovně, na nichž se manifestovala konfesní příslušnost, počínaje rovinou privátní, přes polosoukromou, sousedskou, profesní až k veřejné, někdy i ve vyhrocené podobě. Prostředkem k jemnějšímu postižení rozdílů, shod a proměn budou formy kultu svatých, jejich recepce, prožívání a demonstrace na uvedených úrovních. Při vyhrocené účtě, jakou prokazovaly obě konfese svátostí oltářní, nás bude zajímat, jak katolíci a utrakvisté navázali na tradici předhusitských božítelových procesí, která se zvláště od poloviny 15. století stávala každoročním měřením sil obou věroučných bloků ve veřejném prostoru. V druhé části výkladu pohlédneme na difference mezi jednotlivými proudy utrakvismu ve vztahu k tradičním formám katolické zbožnosti, především vůči odpustkům, kultu relikvií a poutnictví, zvláště do Svaté země a do Říma. V závěru se zamyslíme nad rolí a

vlivem některých katolických osobností měšťanského původu v Praze a jejich – až překvapivou – akceptací ze strany utrakvistů.

Jazyk česky psaných cestopisů 15. století (se zaměřením na cestopis Martina Kabátníka)

PhDr. Miloslava Vajdlová (Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka)

Je-li jedním z charakteristických rysů 15. století demokratizace české společnosti, je zajímavé sledovat, kolika různými způsoby se tato tendence reflektuje v česky psané literatuře příslušného období. Narůstá množství nově vytvářených děl, rozšiřuje se okruh produktorů i recipientů textů, obohacuje se žánrové spektrum domácí produkce, dochází k nivelizaci užívaného jazyka. V kondenzované podobě lze všechny tyto jevy pozorovat na vernakulární produkci cestopisné literatury, okrajově zastoupeném žánru, jenž se teprve v období následujícím dočká svého skutečného rozvoje. Mezi nečetnými česky psanými cestopisy 15. století originální svou jazykovou vlnou vyniká cestopis Martina Kabátníka „Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta r. 1491–2“. Jedná se o jedinečný pramen k poznání dobové mluvené řeči, který v česky psané středověké literatuře nemá obdoby, neboť zatímco čeština ostatních staročeských památek byla větší či menší měrou ovlivněna vědomou autorskou stylizací a dobovými normami, čeština užitá v Kabátníkově cestopisu odráží soudobý mluvený jazyk – autentické vyprávění negramotného účastníka výpravy zapsal v rozmezí let 1493–1503 neznámý písař. Cestopis se z žánru středověkých cestopisů i soudobé literární produkce vymyká i dalšími, mimojazykovými znaky: sociálně-společenským postavením autora (Kabátník byl řadovým litomyšlským měšťanem), konfesním zaměřením výpravy (českobratrské poselstvo bylo vysláno do jihovýchodních oblastí tehdy známého světa, aby našlo společenství žijící podle zásad prvotní církve), odchýlením se od dosavadního vývoje žánru (tematicky předznamenává mladší díla zachycující putování do Svaté země a ke Svatému hrobu). Cílem předkládaného příspěvku je posluchačům na základě komplexní jazykové analýzy textu i komparace s žánrově, tematicky i časově blízkými prameny představit tuto výjimečnou památku z konce 15. století.

Století změn? Kultura a společnost husitské epochy II

Dějepisectví ve věku nejistot. Kroniky a jejich čtenáři

Garantující: Mgr. Štěpán Šimek; Mgr. Robert Novotný, Ph.D.

Modality vyprávění v historiografii 15. století

Mgr. Vojtěch Bažant (Filosofický ústav AV ČR, Centrum medievistických studií)

Příspěvek zkoumá dopady společenských změn 15. století na psaní historických textů. Cílem není analýza konkrétních popisů událostí, ale spíše žánrové a funkční metody, s nimiž dějepisci přistupovali k psaní soudobých i starších dějin, přičemž hlavní důraz je kladen jak na hledání kontinuit se starším dějepisectvím, tak na změny, k nimž došlo. Příspěvek prozkoumává tezi o ústupu celostních pojednání o „českých dějinách“ v 15. století na úkor tehdejších soudobých dějin. Nově sepsané historické texty jsou analyzovány s ohledem na jejich dochování v historických sbornících a rukopisných kodexech, kde se propojují s adaptacemi starších kronik a historií a kde tyto původně dílčí texty vytváří nové celky. S vědomím omezenosti pramenných výpovědí musí být zohledněna otázka, nakolik je návaznost nově psaných kronik na starší výpravní historiografické texty původní autorskou intencí a nakolik se jedná teprve o důsledek následné recepce těchto děl. Příspěvek pracuje s literárněvědným pojmem modalita vyprávění užívaným pro strukturu vyprávění odvoditelnou z jeho zprostředkovanosti, což v

případě historiografie znamená především přítomnost sebereflektivního postoje historika v díle, resp. jeho autoritu v další recepci textu.

Husitství a humanismus – rodní bratři nebo nevražící sousedé?

Bořek Neškudla, Ph.D. (Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Praha, Strahovská knihovna)

Humanismus jako přelomové a pokrokové období je považován za nezbytnou součást kulturních dějin civilizovaných evropských národů. V pokrokové linii směřující k moderní době bylo nepředstavitelné, že by některý evropský národ tuto etapu vynechal, protože to by znamenalo jeho méněcennost. Z toho důvodu i čeští historikové a literární historikové automaticky označují kulturní dění v Čechách od konce 15. století jako humanistické, protože taková byla soudobá evropská kultura. Nepřehlédnutelné rozdíly mezi projevy humanismu zahraničního a takzvaného humanismu českého se řešily pomocí přívlastků (humanismus národní či občanský) či tezemi o pronikání humanismu či v poslední době o připravenosti českého prostředí na humanismus. Je jisté, že husitské období, mimo jiné díky silnému vzepětí národního cítění, nevytvořilo vhodnou půdu pro recepci myšlenkového světa přicházejícího z ciziny. Otázka ovšem je, zdali právě husitství je viníkem vlašného nástupu humanismu v českých zemích. Víme, že povědomí o starověké antice, jedné z opor humanistického myšlení, bylo v předhusitských Čechách nevalné. Byla ovšem česká společnost a především její vzdělanci skutečně „připraveni“ k příchodu humanismu, nebo jsou naopak husitství a utrakvismus logickým výsledkem předchozího myšlenkového a kulturního vývoje? Vždyť ještě 100 let po Husově smrti Racek Doubravský s italským humanistickým vzděláním hledá omluvy, proč cituje z „pohanských básníků“ a rezolutně odmítá textově kritické úpravy v biblickém textu. Pátráním po náznacích humanismu zejména v pohusitském období přehlédneme specifické rysy a ideje, které v českých zemích skutečně rezonovaly. Netřeba se za to stydět. Česká reformace má své místo v evropských myšlenkových dějinách, i když se mnohdy ostře vymezovala proti evropskému humanismu.

Proměny staročeské světové kroniky v průběhu 15. století

Mgr. Štěpán Šimek (Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka)

Jedním z fenoménů, který do česky psané historiografické produkce přineslo 15. století, je světová kronika. Na počátku 15. století vznikla staročeské verze kroniky Martimiani, připisovaná rytíři Beneši z Hořovic, jen o něco později započal práci na světové kronice Vavřinec z Březové. První je zčásti překladem německé kroniky Jakoba Twingera z Königshofenu, zčásti převodem proslulé latinské kroniky Martina z Opavy; dochovala ve čtyřech rukopisech a stala se jedním z českých prvotisků. Druhá vznikla kompilací z více zdrojů, především Historie scholastiky Petra Comestora a opět Martina Opavského; dochována je v jediném rukopise. V příspěvku budeme na základě analýzy provedené metodou textové komparace a analýzy diskurzu jednak identifikovat styčné plochy obou památek, jednak interpretovat textové rozdíly, a to jak při porovnání památek navzájem, tak při srovnání jednotlivých verzí památky téže. Tyto rozdíly vnímáme jako výsledek působení vnětextového – změn společenského kontextu, postavení, resp. ideového zakotvení původce (kompilátora/překladatele, ale i „editora“/tiskaře), stejně jako důsledek ohledu na předpokládaného příjemce textu. Položíme si otázku, zda a do jaké míry je možné a relevantní sledovat např. konfesi původce či příjemce textu a pokusíme se zachytit proměny funkce světové kroniky v národním jazyce, jak je odráží na jedné straně text sám (pokud je např. důvod jejího vzniku explikován v předmluvě), na straně druhé prokazatelná dobová recepcce. Vyjádříme se též k otázce, jaké byly důvody rozší-

ření historiografického žánru o světovou kroniku v češtině – zjevný zájem o tento typ prameny, který vrcholí zařazením kroniky mezi prvotisky, lze díky dochovaným pramenům úspěšně sledovat v průběhu celého 15. století.

Kronika Čechů Přibíka Pulkavy v proměnách 15. století

Mgr. Václav Žůrek, Ph.D. (Akademie věd České republiky, Centrum mediévistických studií)

Kronika Čechů z pera Přibíka Pulkavy z Radenína představuje nejoblíbenější a nejspíš nejvíce opisovaný historicky text 15. století (v Českém království), který se dochoval ve třech jazykových verzích ve velkém množství velmi rozličných rukopisů. Tento stav dochování (zhruba 20 rukopisů z 15. století) umožňuje sledovat a vyhodnotit recepci díla v širším kontextu a klást otázky jak po jeho čtenářích tak také po tom, jak se proměňovala funkce poměrně rozsáhlého textu ve sbornících historických děl (například spolu se Starými letopisy) nebo ve výběrech děl ze dvora Karla IV., kterých ve druhé polovině 15. století vzniklo hned několik. Původně latinsky sepsané dějiny obyvatel Českého království, resp. knížectví od bájných počátků až po nástup lucemburské dynastie, získaly v českém překladu nový prolog, který je přepracováním latinského epilogu a který dává celému dílu poněkud odlišné vyznění. V příspěvku se budeme snažit jednak věnovat pozornost kontextu a významu dochování Pulkavovy kroniky, jak v latinské, tak v české a německé verzi. Dále se budeme soustředit jak na její funkci ve větších souborech textů, tak možnostem identifikace středověkých vlastníků jejích rukopisů. V neposlední řadě se budeme snažit odhalit dobovou podmíněnost velké obliby tohoto textu v 15. století.

Reflexe bojů u Kutné Hory a Německého Brodu ve dnech 21. prosince 1421 až 10. ledna 1422 v pramenech 15. a 16. století

Mgr. Dmitrij Timofejev (ÚJČ AV ČR, v.v.i., Oddělení vývoje jazyka)

Střetnutí oddílů Jana Žižky s vojskem Zikmunda Lucemburského u Kutné Hory dne 21. prosince 1421 a následující boje, jež skončily definitivní porážkou císařovy armády a vypálením Německého Brodu dne 10. ledna 1422, jsou jednou z nejčastěji zmiňovaných bitevních událostí husitských válek v dobové historiografii. Zmínky o ní najdeme u Ludolfa Zaháňského, Vavřince z Březové, tzv. starého pražského kolegiáta, Eneáše Silvia a mnoha dalších. Vzhledem k tomu, že pisatelé původních zpráv nedisponovali stejnými informacemi a pocházeli z různých prostředí, lišila se i jejich líčení a hodnocení Zikmundova neúspěchu a vítězství husitů. Tyto různorodé prameny ve svých textech použili historiografové 16. století (Martin Kuthen, Václav Hájek z Libočan, Prokop Lupáč z Hlaváčkova, Daniel Adam z Veleslavína, Abraham Buchholzer aj.), přičemž každý autor přistupoval ke zpracování materiálu jiným způsobem. Ve svém příspěvku bych chtěl poukázat na obsahové, jazykové a stylistické rozdíly textů reflektujících tuto událost s ohledem na náboženskou a politickou pozici jednotlivých autorů.

Vera ac falsa discernere. Nové promyšlení starých disciplín. Základy

Garantující: Prof. PhDr. Marie Bláhová, DrSc.; prof. PhDr. Hana Pátková, Ph.D. Na panelu se kromě garantek podílejí: Ústav archivnictví a PVH Filozofické fakulty Jihočeské univerzity (doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc., ryantova@ff.jcu.cz), Katedra pomocných věd historických a archivnictví FF UHK (doc. PhDr. Věra Němečková, Ph.D., vera.nemeckova@uhk.cz.) a Komise pro soupis a studium rukopisů, Masarykův ústav – Archiv AV ČR, v.v.i., PhDr. Marta Hradilová, Ph.D. – hradilova@mua.cas.cz.

Panel sleduje proměny přístupu k historickým pramenům a jejich využití, jimiž písemné prameny procházejí od poloviny 20. století, kdy například Heinrich Fichtenau ukázal na funkci arengy, a později i dalších listinných formulí, nejen jako listinné formule, ale jako prostředku ideologické propagandy, kultury všedního dne, ale třeba i jako ego-dokumentu. Podobný osud čekal i další pomocné vědy historické, ať již to je paleografie, chronologie, sfragistika, heraldika, genealogie aj., které již dávno nejsou pouze pomocnými vědami historickými, ale disciplínami, které umožňují poznávat socio-kulturní prostředí, způsob myšlení, kulturu všedního dne, politické a diplomatické vztahy, úroveň vzdělání atd. Zvláštní pozornost v této souvislosti pochopitelně zasluhují falza, nejen listinná, a jejich výpovědní hodnota. Vyzýváme proto kolegy, kteří mají k těmto i dalším tématům z oblasti pomocných věd historických co říci, aby se k tématu připojili a ať už zcela konkrétními náměty nebo teoretickými úvahami přispěli k objasnění a konkretizaci postavení a funkce pomocných věd historických v 21. století.

Jindy a nyní. Pomocné vědy historické od zřízení profesury na Karlo-Ferdinandově univerzitě do reforem vysokého školství v polovině 19. století

prof. PhDr. Hana Pátková, Ph.D. (Univerzita Karlova, Katedra pomocných věd historických a archivního studia)

Příspěvek se soustředí na pojetí pomocných věd historických a jejich výuku v Čechách. Časově je vymezen přibližně rozmezím 1784 (zřízení profesury na pražské univerzitě) – 50. léty 19. století (vysokoškolské reformy v Rakousku, spojené s novou organizací studia). Jde o dosud poměrně málo prozkoumané období, především pokud se jedná o mimouniverzitní výuku. Zahrnuto bude i srovnání s "poreformní" situací, od níž lze již sledovat přímou kontinuitu až do moderní doby, a sledování pravděpodobného dosahu výuky pomocných věd historických v okruhu akademicky vzdělaných osob v 1. polovině 19. století, tedy v období tzv. národního obrození. Sledovány budou tyto okruhy: vymezení disciplín, studijní plány; studijní literatura a pomůcky; ústavy kde byly vyučovány (univerzita, filozofická studia), vyučující těchto disciplín; studenti – okruh účastníků výuky pomocných věd historických, další profilování některých z nich jako historiků. Vnímání výuky a vyučujících studenty (byť zde je okruh svědectví poměrně omezený). Nastíněné zkoumání umožní rozeznat kontinuity a diskontinuity v pojetí pomocných věd historických ve formativním období moderního českého dějepisceví i jejich možný význam v rámci tehdejší historiografie.

Prameny (nejen) k dějinám měst v pozůstalosti "konkurenta" Františka Palackého

doc. PhDr. Věra Němečková, Ph.D. (Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, kat. pom. věd historických a archivnictví)

V roce 1828 se před chystaným ustavením Františka Palackého českým zemským historiografem objevil problém v podobě nečekanáho konkurenta. Byl jím moravský badatel, historik, člen učených společností na Moravě, Slezsku i ve Vídni, Josef Edmund Horký, známý současník a společník hraběte Hugo Salma, hraběte Antonína B. Mitrovského a dalších uznáva-

ných osobností na Moravě. Neúspěšný střet o významný post zemského historiografa v Čechách se plně odrazil v profesi i dalším životě Josefa E. Horkého, který neměl dostatek vlastních finančních prostředků k vydání svých historických prací, ani k realizaci zamýšlených velkých plánů, jako byla díla encyklopedického charakteru, k nimž systematicky sbíral celý život podklady. Částečná rekonstrukce jeho pozůstalosti dovoluje vyslovit domněnku, že posbíral, opsal i popsal mnoho písemných i hmotných historických pramenů a excerpoval některé údaje z pramenů dnes již nenávratně ztracených k dějinám měst, hradů, klášterů a knihoven, nebo k místopisu Moravy, k biografiím umělců, spisovatelů, ke genealogii šlechtických rodů a další. Příspěvek analyzuje příčiny konečného neúspěchu J. E. Horkého, hodnotí význam jeho působení na Moravě i v Čechách a zároveň upozorňuje na současné možnosti využití zbytku jeho pozůstalosti pro všestranný historický výzkum nejen k dějinám měst.

Diplomatika pro 21. století

Doc. PhDr. Zbyněk Sviták, CSc. (FF MU Brno, Ústav PVH a archivnictví)

Diplomatika byla jako vědní disciplína konstituována koncem 17. století dílem Jeana Mabillona. Bádání dalších století vedlo k prohloubení a zpřesnění jejích metod a ale také k rozšíření materiálu, který byl předmětem jejího zájmu, a to jak z obsahového, tak i časového hlediska. Jestliže dříve představovalo těžiště diplomatiky bádání nad listinným materiálem z počátečních fází psaných dějin, od přelomu 19. a 20. století se diplomatická studia, mimo trvajícího zájmu o listiny, rozšiřují na různé druhy písemných dokumentů nejprve z raného novověku a později i z moderní doby. Přírozeným důsledkem naznačené situace je, že písemný středověký materiál je daleko více prozkoumán a bádání nad ním hlouběji teoreticky rozvinuta. Protože ale období novověku (i moderní doby) přináší nové druhy písemností, nemůže odpovídat a vyhovovat změněným poměrům zejména terminologický aparát, konstituovaný středověkými studii. To vede k různým nepochopením a problémům při klasifikaci písemností, jejichž důsledkem je divergence středověké a novověké diplomatiky ve dvě samostatné disciplíny s vlastním předmětem zájmu i terminologií, přestože písemná produkce jako odraz dřívějších dob je kontinuální. Jako reakci na naznačenou problematiku si příspěvek klade za cíl představit diplomatiku jako jednotnou disciplínu, která se obecně zabývá písemnou kulturou vzešlou převážně ze správního a právního prostředí, a to od jejího počátku po dnešek. Chce navrhnout systém chápání diplomatiky založený na jednotném přístupu pro posuzování písemných pramenů z různých dějinných období. V jeho rámci upozorní na nutnost rozšíření nebo zpřesnění tzv. základních pojmů diplomatiky, stejně jako představí možnost, jak zamezit terminologickým nepochopením při pojmenování různých druhů písemností.

Nauka o historiografických pramenech – dějiny dějepisceví – dějiny vzdělanosti jako předměty na oboru pomocných věd historických a archivnictví

PhDr. et Mgr. Jakub Zouhar, Ph.D. (Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Katedra pomocných věd historických a archivnictví)

Příspěvek se zabývá vztahem tří specializovaných disciplín a jejich místem v rámci výuky v oboru pomocných věd historických a archivnictví. Ačkoliv spolu všechny tři disciplíny velmi úzce souvisí, nejsou totožné. Každá z nich má svoje specifika, své odlišné zaměření, které ovšem ve výsledku přispívá k objasnění historiografické (odborně literární) produkce minulosti. Posluchači se skrze ně setkávají (zpravidla poprvé ve svém studiu) nejen se jmény osobností a jejich díly, nýbrž i s různými pohledy na historickou vědu (její dějiny, současnost a možnou budoucnost). Za osobnostmi se neskrývá pouze jejich dílo určované politickými a společenskými poměry té které doby, ale také individuální osudy lidí, které – vycházej

z vlastní zkušenosti pedagoga – zajímají studenty obvykle více než sebevýznamnější teorie filosofie dějin. Ve svém textu se snažím srovnáním všech tří disciplín postihnout jejich shodné i rozdílné rysy a jejich smysl pro posluchače jmenovaného oboru. Zohledněn bude i jejich vztah k vlastním pomocným vědám historickým, čímž po mém soudu vynikne pedagogicko-didaktický význam těchto tří na první pohled velice specializovaných disciplín, které jsou však pro daný obor více než jen propedeutické.

Vera ac falsa discernere. Nové promyšlení starých disciplín

Garantující: Prof. PhDr. Marie Bláhová, DrSc.; prof. PhDr. Hana Pátková, Ph.D.

Mezi pamětí a právem: Pamětní zápisy jako historický pramen

Prof. PhDr. Marie Bláhová, DrSc. (Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivního studia)

Príspevek se bude zabývat problematikou výpovědní hodnoty pamětních zápisů (aktů), Ačkoli ve své době existoval značný počet těchto písemností, je jich dochována pouze malá část (prozatím však nejsou ještě všechny evidovány), navíc žádný se nedochoval v původní podobě. Tři nejznámější byly přeměněny ve fiktivní listiny, ostatní jsou dochovány v listinných confirmacích, případně v opisech v různých rukopisech. Způsob dochování vede často k tomu, že jsou tyto zápisy považovány za listinná falza. Při sledování výpovědní hodnoty těchto písemností je však nutno vycházet od jejich funkce – zápis pro paměť zpravidla o donacích učiněných ve prospěch patrona kostela, pořizovaný pro příslušníky kostela či kláštera, kteří byli povinni o světcův majetek pečovat. Teprve s rozvojem práva a listiny jako jeho písemného potvrzení byly pamětní zápisy upravovány nebo zahrnovány do listin, čímž se pochopitelně změnila jejich funkce a stávaly se listinnými falzy. Proto je nutno u těchto písemností oddělit formální stránku „falza“ od jejího obsahu, který je zpravidla autentický.

Per manus Vaczkonis dicti Zlatowlasi... (Príspevek ke kritice datovaných a signovaných kolofonů)

PhDr. Marta Hradilová, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Oddělení pro soupis a studium rukopisů)

Písařské kolofony, které obsahují dataci rukopisu a jméno písaře, někdy také jméno objednavatele či původního majitele knihy, případně místo, kde rukopis vznikl, přinášejí jinde obtížně dosažitelná svědectví pro vyřešení otázky, kdy a v jakém prostředí kodex vznikl, kdo ho zhotovil, z čího podnětu se tak stalo a kdo byl jeho příjemcem nebo původním vlastníkem. I proto se kolofony staly již na konci 19. století objektem zájmu Wilhelma Wattenbacha, který „podpisům písařů,“ jak je nazývá, věnoval ve své práci *Das Schriftwesen im Mittelalter* rozsáhlou kapitolu. Evidence kolofonů však zůstávala po dlouhá léta nedostatečná, údaje v nich obsažené byly často pouze mechanicky přejímány bez náležitého ověření a výkladu. Rozhodující impulsy k vědeckému studiu kolofonů přinesl až projekt katalogu datovaných rukopisů, započatý v roce 1953, a spolu se soupisem signovaných kolofonů benediktinů ve švýcarském Bouveretu, jejichž zásluhou se podařilo shromáždit bohatý studijní materiál. Príspevek se pokusí shrnout dosavadní česká bádání o kolofonech, ale především se bude věnovat samotným kolofonům a údajům v nich obsažených, ke kterým je často třeba přistupovat s určitou mírou obezřetnosti.

Vera ac falsa discernere. Nové promyšlení starých disciplín. Perspektivy

Garantující: Prof. PhDr. Marie Bláhová, DrSc.; prof. PhDr. Hana Pátková, Ph.D.

Kodikologie a její možnosti: raně novověké památníky a jejich výpovědní hodnota

Doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc. (Jihočeská univerzita, Ústav archivnictví a PVH)

Raně novověké památníky patří mezi jedny z nejzajímavějších literárních rukopisů, tedy kodikologických pramenů, které mají díky svému značně různorodému a bohatému obsahu bohatou výpovědní hodnotu – jsou pramenem pro heraldiku, genealogii, prosopografii i historickou ikonografii, přinášejí informace nejen tradičně pro dějiny akademické peregrinace a cestování, ale i pro dějiny mentalit, vojenství, diplomacie, sexuality, odívání, divadla, hudby, vědy, respektive ke studiu dějin kultury obecně. Památníky jsou zpřístupňovány různými způsoby:

1. formou katalogů s různým množstvím informací,
2. edicemi různého rozsahu (od „úsporných“, shrnujících jen nejdůležitější údaje, po ty, které se pokoušejí reprodukovat i grafickou podobu předlohy),
3. prostřednictvím faksimilií.

Tyto způsoby přitom ovlivňují možnost využití výpovědní hodnoty, kterou památníky nabízejí. Cílem příspěvku je zrekapitulovat jednotlivé formy zpřístupnění a jejich možnosti, upozornit na různé zajímavé aspekty, které přitom mohou zůstat stranou – a tím současně i na široké možnosti raně novověké kodikologie, která ve srovnání ve středověkou zůstává stále spíše v ústraní.

Středověké a raně novověké městské kanceláře: široké téma pro široké využití

PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D. (Univerzita Hradec Králové, Katedra pomocných věd historických a archivnictví)

Středověké a raně novověké městské kanceláře: široké téma pro široké využití. Přestože patří problematika studia městských kanceláří, jejich personálu a úředních písemností v České republice již od dob Václava Vojtíška mezi tradiční badatelská témata, doposud schází dostatek výzkumů, které by toto téma pojímaly komplexně a postihly vývoj vybrané městské kanceláře napříč středověkým a raně novověkým obdobím. Opodstatněnost takovýchto pramenných sond spočívá zejména ve skutečnosti, že až do období josefínských reforem v 80. letech 18. století představují kanceláře českých a moravských měst, královských či poddanských, individuality, jejichž fungování známe prozatím pouze rámcově: jejich organizační struktura, počet kancelářského personálu, systém vedení úředních knih a způsob vyhotovování písemností i jejich uchovávání na radnicích se totiž odvíjely od vyspělosti příslušného městského prostředí a potřeb města jako celku i jeho jednotlivých obyvatel. Plánovaný příspěvek si proto klade za cíl vyzdvihnout výhody takto komplexně pojatých výzkumů, které v sobě skrývají vysoký badatelský potenciál pro další využití pramenné základny českých a moravských měst.

Stalo se toto zhlédnutí a spatření erbuov... Heraldické památky a proměna jejich percepce a využití od středověku do současnosti

PhDr. Martina Hrdinová, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Oddělení pro soupis a studium rukopisů)

I když erb nebyl v prvopočátcích průkazem šlechtictví a používali ho např. i členové patriciátu, postupně se štíty předků staly jedním z důkazů urozenosti, který byl zakotven v právních rádech. V deskách zemských druhé poloviny 16. století se tak kromě základní „agendy“ vy-

skytovaly i záznamy týkající se erbovních památek. Nejčastěji v zápisech ze soudních sporů, kdy musel šlechtic prostřednictvím erbů svých předků dokazovat šlechtický původ, případně nároky na určité postavení ve šlechtické společnosti. Mezi tyto zápisy řadíme i oznámení komorníků úřadu desek zemských o obhlídkách znaků na exteriérech a v interiérech budov, nebo na náhrobních kamenech. Poskytují tak zajímavý obraz jak o výskytu konkrétních heraldických projevů, tak o dobovém chápání „průkazu“ šlechtictví. Tyto zprávy byly od druhé poloviny 17. století excerpovány barokními heraldiky a genealogy, a své místo si našly i v pracích badatelů z přelomu 19. a 20. století. Na základě analýzy několika konkrétních dokladů se pokusíme posoudit, kam vyústila proměna vnímání a využití heraldických památek – od čistě pragmatického, přes historicko-topografické a pomocněvědné v současné digitální době.

Heraldika a její místo v 21. století

Mgr. Petra Konupkova (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra pomocných věd historických a arhivnictví)

Heraldika jako vědní disciplína v dnešním slova smyslu nachází své počátky v českých zemích ve druhé polovině 19. století. Od té doby již více než století podléhá, stejně jako další vědní obory, vývoji, který odráží aktuální potřeby společnosti, její trendy a dobovou náladu. Na tomto vývoji heraldiky se v hojně míře podílejí také laici, pro které se heraldika stává čím dál více atraktivnější, a která je tím pádem stále méně chápána jen jako pomocně-vědná disciplína. Velkou měrou se tito heraldici, nepocházející z akademického prostředí, účastní na stavu soudobé heraldiky mimo jiné zakládáním heraldických společností a publikováním vlastních výzkumů v heraldických periodikách. Prostřednictvím vzrůstající tvorby osobních znaků dávají také podnět k jejímu oživení. Předmětem mého příspěvku bude proto zamyšlení se nad heraldikou a jejím stavem v současné době, směry, jimiž se v 21. století ubírá, ale v návaznosti na výše nastíněné, také nad otázkou, zda jsou vlivem laických heraldiků posouvány hranice vědeckého chápání heraldiky.

Koncepty a metody dějin vojenství ve středoevropském prostoru Přístupy k nové historii vojenství

Garantující: Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D.; PhDr. Vítězslav Prchal, Ph.D.

Cílem panelu je rozpoutat debatu nad možnostmi a cestami, jež by umožnily českou historiografii vojenství vyvést z dosavadního prostoru na okraji zájmu domácí historické obce a pomohly ji chápat nejen zatím převládajícím způsobem jako utilitární faktografickou disciplínu, ale zejména v kontextu širších dějin českých zemí i střední Evropy. Jednotlivé příspěvky by proto měly především představit co nejširší spektrum přístupů, jimiž lze historii vojenství nahlížet coby součást širšího badatelského pole, kterou nepochybně je a měla by být – ať již to bude optika sociálních, kulturních či hospodářských dějin, dějin umění, gender history, mikrohistorie či dějin každodennosti, či jakéhokoliv jiného využitelného a v české historiografii vojenství minimálně frekventovaného konceptu. Vítány budou také příspěvky, opírající se o zahraniční metodologickou inspiraci, ať už starší, leč u nás nedostatečně reflektovanou, či naopak aktuální (New Military History, Fiscal-Military State, německé „Sozialgeschichte von Unten“ apod.) a její možnou aplikaci v českém, respektive středoevropském prostoru, vymezeném někdejší habsburskou monarchií.

Fenomén posádkového města v 19. století (očíma historiografie)

Doc. PhDr. Michael Viktorčík, Ph.D. (UP Olomouc, KHI)

V kontextu výzkumu měst a městské společnosti (nejen) v 19. století mají specifické postavení posádková města. Jejich zvláštností bylo, že mnohdy značnou část městské society tvořila garnizona, která zásadním způsobem ovlivňovala každodenní život dané lokality. Zvláště patrné jsou tyto vlivy u měst s pevnostním statusem, který výrazně determinoval (zejména v druhé polovině 19. století) jejich hospodářský, urbanistický a demografický rozvoj. Cílem příspěvku bude analýza, jakým způsobem je fenomén posádkového a pevnostního města, resp. problematika soužití vojska s civilním obyvatelstvem v posádkových městech, uchopen v odborné literatuře. Geograficky bude historiografická sonda zúžena na vybrané nástupnické státy po rozpadu habsburské monarchie a vzhledem k úzkým historickým vazbám také na německou dějepisnou práci. Právě v Německu je od 90. let 20. století patrný trend nahlížet vojenské dějiny (metodicky, koncepčně i obsahově) v širší perspektivě s důrazem na socio-kulturní aspekty studované problematiky, každodennost vojáků apod. V rámci příspěvku se autor pokusí zhodnotit, nakolik tyto trendy ve výzkumu vojenských dějin v Německu (neue Militärgeschichte) ovlivnily současnou rakouskou, polskou a především pak českou a slovenskou dějepisnou práci, jaké jsou možnosti a limity pramenné základny ve výzkumu výše uvedené problematiky a v neposlední řadě jaká konkrétní témata dominují ve výzkumu vybraných posádkových měst v habsburské monarchii v 19. století.

Využití železnic, pošt a telegrafu rakouskou armádou v letech 1848–1914 jako téma tzv. nových vojenských dějin

Mgr. Vojtěch Szajkó, Ph.D. (Historický ústav AV ČR, v. v. i., Oddělení biografických studií)

Dějiny rakouské armády od revolučních let 1848–1849 do vypuknutí první světové války jsou často pojímány optikou tradičních, operačních dějin vojenství, ačkoliv nové promýšlení (rethinking) vojenských dějin umožňuje zaměřit se kupříkladu na problematiku logistického a komunikačního pozadí, při jejímž zkoumání se otevírá poměrně široký prostor pro uplatnění trendů soudobé moderní historiografie v intencích tzv. nových vojenských dějin (New Military History). Příspěvek ukáže na konkrétním příkladu (využití železnic, pošt a telegrafu ra-

kouskou armádou), jakým způsobem lze nově získané poznatky (v rámci projektu disertační práce) interpretovat například z hlediska dějin vědy a techniky, hospodářských dějin a dějin každodennosti. Recepce nových dopravně-komunikačních prostředků c. k. armádou totiž odrážela proces modernizace celé společnosti a změnu v myšlení obyvatel starého mocnářství, především jeho vojenských elit. Cílem příspěvku je upozornit na nové, v české historiografii dosud málo známé směry, jimiž se mohou ubírat historici zabývající se podobnou tematikou, a zároveň dát impuls k následné debatě o možnostech inovace vojenských dějin habsburské monarchie v 19. století tak, aby tato dějinná perioda nezůstávala jen synonymem různě interpretovaných slavných vítězství maršála Radeckého a jedné velké prohry polního zbrojmistra Benedeka, jehož neúspěch v dalších letech slabě vynahrazovala okupační tažení c. k. armády na Balkáně či okázalost jejích pravidelných přehlídek, manévrů a úlohy ve státě. Z výše uvedených cílů vyplynou jednoznačné závěry příspěvku.

„Řekni, kde ti muži jsou“. Nové přístupy ke zkoumání dějin válečných veteránů ve 20. století

Václav Šmidrkal (Akademie věd ČR, Masarykův ústav a Archiv, v. v. i.)

Váleční veteráni představují sociální skupinu, pro kterou je společný prožitek válečného seobeobětování formativní zkušeností utvářející jejich kolektivní identitu „společenství nároku“ (Mark Edele) i dlouho po skončení války. Na rozdíl od bohatého výzkumu vojáků v činné službě a zejména během bojového nasazení za války ležel výzkum válečných veteránů doposud spíše stranou badatelského zájmu, přestože otázka jejich demobilizace a integrace do civilní společnosti představuje jednu z klíčových otázek budování poválečného společenského řádu. Vztah společnosti a politiky k válečným veteránům je tak nejen otázkou sociálního zabezpečení reagujícího na speciální potřeby této skupiny občanů, ale zejména postoje této skupiny k utváření státu. Zkoumání válečných veteránů tak umožňuje porozumět způsobům získávání legitimacy poválečného řádu a vlivu války na společnost prostřednictvím někdejších válečníků usilujících o prosazení nejen svých zájmů, ale i představ o smyslu jejich někdejšího válečného nasazení pro současnost. Výzkum válečných veteránů tak na jedné straně směřuje ke snaze vyvodit z jednotlivých případových studií obecně platné vzorce chování veteránů a utváření veteránských politik v moderní době a na druhé straně sleduje snahy o utváření mezinárodních standardů a globalizaci veteránských zájmů. V českém prostředí je zatím výzkum omezen především na fenomén legionářství, přičemž války 20. století vygenerovaly nejruznější skupiny veteránů, které představovaly specifické typy veteránských kultur. Výzkum organizovaných zájmů válečných veteránů tak může pomoci přemostit propast mezi tradičním jádrem dějin vojenství a sociálně a kulturně historickými přístupy k výzkumu válek a násilí.

Civilisté ve válečné zóně – případ tzv. ostravské operace

Mgr. Ondřej Kolář, Ph.D. (Slezské zemské muzeum, Oddělení historického výzkumu – Slezský ústav)

Příspěvek se zaměří na doposud nepřilíh reflektovanou problematiku postavení a prožitku civilistů v bojových zónách na příkladu válečných událostí na území českého Slezska a severní Moravy v dubnu a květnu 1945, v rámci třetí fáze tzv. ostravské operace Rudé armády. Zaměříme se na hlavní typy pramenů a na možnosti a limity jejich využití. Dále se pokusíme zodpovědět na otázku, jak mohou být tyto prameny využity pro studium vojenských i sociálních dějin, stejně jako dějin mentalit. Vyjma obecnějšího metodologického zamyšlení je naším cílem pokusit se formou regionálně omezené případové studie rekonstruovat některé

aspekty prožitku české společnosti v posledních týdnech druhé světové války a poukázat na možnosti dalšího výzkumu uvedené problematiky. Předmětem našeho zájmu bude zejména vnímání "osvoboditele" a "nepřítele" pohledem civilistů, všimneme si rovněž hlavních stereotypů a symbolů spojovaných s osvobozením. Pominout přirozeně nelze ani obecnější recepci událostí z jara roku 1945 v regionální kultuře a proměny interpretace těchto událostí v kolektivní paměti obyvatel regionu v závislosti na společenských a generačních změnách.

Koncepty a metody dějin vojenství ve středoevropském prostoru Interdisciplinarita v historii vojenství

Garantující: Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D.; PhDr. Vítězslav Prchal, Ph.D.

Výzkum vojenství raného novověku optikou dějin knižní kultury

Mgr. et Mgr. Klára Andresová (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy; Vojenský historický ústav, Ústav informačních studií a knihovnictví; Oddělení vojenských knihoven)

Společně s obratem učenců k antice – a tedy i k antickému válečnictví – započalo v průběhu renesance vydávání starých vojenských spisů tiskem. Došlo tak ke zvýšení jejich čtenářské dostupnosti. Těmito publikacemi se nechala inspirovat řada raně novověkých vojenských teoretiků, kteří vydávali vlastní spisy. V nich prezentovali své znalosti o starověkém válečnictví, informovali o ideálním stavu vojska dle svých zkušeností a částečně též reflektovali situaci na dobových evropských bojištích. Nově vznikající vojenské příručky můžeme charakterizovat jako naukové publikace, které se zabývaly dobovou válečnou vědou z všeobecného hlediska, vojenským uměním jednotlivých typů vojska, válečnou pyrotechnikou nebo pevnostním stavitelstvím. Ve zkoumaném období (cca 1550–1650) se jednalo o obecně pojaté svazky s mezinárodní platností, které nebyly pro vojevůdce závazné, ale představovaly doporučení jak cvičit vojáky, jak zajistit zásobování armády, či např. jaké taktiky využít ve specifických situacích. Příspěvek se zaměří na obecné zhodnocení žánru středoevropských vojenských příruček z let 1550–1650 a na dílčí aspekty výzkumu těchto publikací, jejichž studium přispívá k osvětlení světa autorů a čtenářů příslušných spisů. Podnětný totiž není pouze výzkum hlavních textů knih, ale i dedikací a předmluv, které informují o motivacích k sepsání děl či o tom, jakým recipientům byly publikace určeny. Také ilustrační doprovod knih může sloužit jako hodnotný ikonografický pramen pro studium dějin vojenství. Text lze chápat jako příspěvek k dějinám knižní kultury se zaměřením na literární žánr, kterému byl dosud věnován minimální badatelský zájem, přestože právě ve zkoumané době došlo k výraznému vývoji ve vojenství v souvislosti s rozšířením bastionových pevností, standardizací výzbroje či velikostí vojsk.

Historická archeologie válečného konfliktu. Současný stav a perspektivy výzkumu třicetileté války (1618–1648)

Mgr. et Mgr. Michal Preusz (Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, Katedra archeologie)

Paralelně s formováním „New Military History“ v historických vědách, probíhá v historické archeologii k etablování „Conflict Archaeology“. Oba proudy, které se vzájemně prolínají, vychází z teoretického konceptu „militární revoluce“, která zvyšuje atraktivitu současné moderní historie a archeologie vojenství zejména sledováním mocenských vztahů, jež lze vyjádřit jako svár politické, náboženské, kulturní dominance a rezistence. Tradiční popisování přímočarých operačních dějin (např. bitvy, manévry, strategie) nahrazuje studium širších aspektů války z hlediska ekonomického (produkce, výměna, spotřeba), ideologického (morálka a estetika), militárního (agrese a defenziva) a politického (centralizace, institucionalizace a teritori-

ální ukotvení sociálních vztahů). Z pohledu procesuálního se raně novověká válka stala prostředkem k narušení a změně stávajících sociálních struktur, který vytvořil tzv. časovou kapku, resp. zánikový horizont dělicí dobu na před (ante quem) a potom (post quem). Výsledkem pak bylo nastolení nového řádu a ukotvení nové struktury, poté co silnější porazí slabšího. Conflict Archaeology se tak stává epistemologickým deštníkem, pod nímž se v současnosti schovává nejen studium nejširšího spektra pramenů, obohacování současných přístupů o koncepty jiných vědních disciplín, ale především široká řada lokálních terénních výzkumů v krajině, zejména areálů konfliktů (bojiště, obléhací tábory), militárních pozic (polní ležení, pevnosti), sídelních a hospodářských struktur, které byly válkou poškozeny či zcela zničeny. Otevírá se nová cesta nejen k poznání tradičních témat z jiného úhlu pohledu, ale studován je každodenní život všech sociálních vrstev na základě interakce historických a archeologických pramenů. Příklad lokálních studií týkajících se třicetileté války v konečném důsledku začíná přispívat k řešení globálních problémů 1. poloviny 17. století.

Možnosti použití symbolické historické antropologie pro dějiny vojenství na příkladu obléhání Bergen op Zoom v roce 1747

Mgr. et Mgr. Petr Wohlmuth (Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Doktorský obor Integrované studium člověka – obecná antropologie)

Symbolická historická antropologie je zejména v západoevropské a anglosaské badatelské komunitě již ukotvený žánr, avšak ve středoevropském prostoru se nachází stále na okraji zájmu. Tento obecný teoreticko-metodologický přístup pomocí antropologické alienace a etnografického čtení historických pramenů analyticky a interpretativně rekonstruuje symbolický svět historických aktérů a jeho přeskupování a nabízí porozumění prožívanému smyslu. Tradičně jej přitahují spíše pomyslná bílá místa dějin, dosud nezpracované, odsouvané a enigmatické události a problémy, vyznačující se kulturními nedorozuměními a střety. Autor na základě své monografie "Krev, čest a hrůza. Reprezentace pevnostní války v obléhacích žurnálech britských obránců Bergen op Zoom z roku 1747", připravované k vydání nakl. Scriptorium v polovině roku 2017, bude demonstrovat možnosti, přesahy a omezení tohoto žánru. Obléhání pevnosti Bergen op Zoom v kulminačním bodě války o rakouské dědictví představuje právě takové "bílé místo" militárních dějin. Bylo anomální ve smyslu nečekaných ohromných ztrát francouzských obléhatelů, protahované délky, početných hlubokých kulturních nedorozumění a diferencí i finálního vydrancování a vypálení města, v roce 1747 na spojenecké straně hodnoceného jako šokující válečný zločin. Pád pevnosti měl zásadní vliv na mírová jednání, která vyústila v Čáský mír, ukončující války o rakouské dědictví. Pevnost bránil kontingent "Pragmatické armády" s účastí habsburských, říšských, nizozemských a britských jednotek. Autor jako výchozí prameny pro historicko antropologickou analýzu a interpretaci použil unikátní zachované obléhací deníky, které po sobě zanechali britští vojáci a vojenští inženýři.

Fotografie jako pramen k dějinám vojenství 19. a 20. století

Mgr. Libor Jůn, Ph.D. (Národní muzeum, Archiv Národního muzea)

Fotografie i přes své nesporné kvality estetické a dokumentární – snad pro svůj hraniční charakter mezi uměním a technologickým procesem je dosud výrazně nedoceňovaným historickým pramenem. Její význam a možnosti jsou často podceňovány či degradovány na pouhou ilustraci konkrétních osob, událostí apod. Pro dějiny vojenství – a to i ve středoevropském kontextu, může fotografie poskytnout mnoho nových pohledů či dokonce celých dosud víceméně badatelsky nerealizovaných témat. Fotografie jako prostředek, o němž se zprvu uvažovalo jako o nástroji k realistickému a pravdivému zachycení dějů, událostí a fenoménů se

pochopitelně nemohla vyhnout válečnému úsilí a zobrazení války a vojenských aktivit jako takových. Stejně tak se v této oblasti postupně osvědčila a rozvinula její funkce manipulativní a propagační, resp. propagandistická. Zpětně je rovněž možno jasně rozpoznat zásadní vliv válečných událostí na rozvoj mnohých fotografických disciplín a žánrů a to již od samého počátku fotografického zobrazování až po současnost. Většinu z těchto dějů je poté doložitelných (o různé intenzitě) také i ve výše uvedeném středoevropském prostoru.

Koncepty a metody dějin vojenství ve středoevropském prostoru

Perspektivy historie vojenství

Garantující: Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D.; PhDr. Vítězslav Prchal, Ph.D.

Fiscal-Military State, dějiny vojenství a habsburská monarchie raného novověku

PhDr. Vítězslav Prchal, Ph.D. (Univerzita Pardubice, Ústav historických věd)

Jednou z klíčových debatovaných otázek ve vývoji předmoderních evropských států jsou způsoby a metody, které jim umožňovaly uspokojovat potřeby rostoucích profesionalizovaných armád. V této souvislosti formulovali v posledních desetiletích zejména západní historikové (J. Brewer 1989, J. Glete 2002), vycházejí přitom z jiného kdysi vlivného pojmu vojenské revoluce, který vysvětloval vznik stálých státních armád, koncept tzv. Fiscal-Military State, kombinující přístupy vojenských, politických a hospodářských dějin. Ten vidí, maximálně stručně řečeno, bazální hnací trend vedoucí ke vzniku (proto)moderních státních forem a centrální administrace ve snaze alespoň těch států, dlouhodobě zapojených do nejvýznamnějších evropských mocenských konfliktů, mobilizovat, udržet a zefektivnit vícezdrojový hospodářský a administrativní model, který by generoval co nejvíce ekonomického a lidského potenciálu k udržení bojeschopných ozbrojených sil. Je signifikantní, že v prostředí habsburské monarchie zatím není tento koncept znám, natož aby byl podroben přezkumu či modifikaci, vyjma jediné studie M. Hochedlingera (2009) a nedávné vídeňské konference na toto téma (Die Habsburgermonarchie als Fiscal-Military State: Vom Dreißigjährigen Krieg bis zu den Napoleonischen Kriegen, pořádal Institut für Österreichische Geschichtsforschung ve spolupráci s Institut für Neuzeit- und Zeitgeschichtsforschung der Österreichischen Akademie der Wissenschaften), jejímž proklamovaným cílem tohoto setkání bylo dohnat zpoždění středoevropské odborné obce a konečně iniciovat vážnou debatu na toto téma. Smyslem příspěvku je představit základní kontury zmiňovaného konceptu a jeho využití či kritiku v dosavadní historiografii, aby bylo možné následně zvažovat a diskutovat jeho případnou aplikovatelnost, meze a možnosti v prostředí raně novověkých českých zemí (habsburské monarchie).

Quo vadis, bellum germanicum?

Mgr. Vojtěch Kessler, Ph.D.; Mgr. Josef Šrámek, Ph.D. (Historický ústav Akademie věd ČR, Oddělení dějin 19. století; Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Společenskovědní oddělení)

Série vzpomínkových akcí u příležitosti loňského 150. výročí prusko-rakouské války, resp. bitvy u Hradce Králové, vynesla na světlo otázku, kterou si recipienti a patrně ani organizátoři neuvědomovali, která se však hluboce dotýká stavu české historiografie vojenství. Jde o problematiku mandátu. Přesněji o to, kdo má či nemá právo a snahu teoreticky řečeno udržovat tradice vojensko-historické události, prakticky řečeno ovlivňovat, pořádat a zejména komerčně vytěžovat vzpomínkové rámce takové vojensko-historické události. Na výše zmíněném konkrétním příkladu bylo více než patrné, že akademická katedrová historie nejenže nebyla vůdčím faktorem, ale právě naopak, byla spíše přehlížena. Nelze nepostřehnout dis-

krepanci mezi desetitisíčovými davy návštěvníků vzpomínkových akcí a minimální produkcí historiografických prací s tematikou války roku 1866. Desítky textů různorodé kvality vznikají spíše v okruhu amatérských historiků – nadšenců. Jejich téměř programovou charakteristikou je skutečnost, že zcela opomíjejí jakékoli podněty soudobé zahraniční historiografie z hlediska konceptů a metod. S ohledem na předpokládaný okruh čtenářů je to však jev naprosto pochopitelný. Zdá se, jako by se oba světy, tj. ten odborný a laický, v tématu války roku 1866 účelově mýjely bez snah z jedné či druhé strany stav změnit. Na jedné straně může být na vině pevná saturace tématu v laickém prostředí, na straně druhé pak problematika pramenů, na něž by bylo možné moderní trendy aplikovat. V našem příspěvku bychom rádi provedli „inventarizaci“ tematiky války roku 1866 a ve světle loňských výročí se pokusili načrtnout kontury možných mantinelů recepce a též instrumentalizace tak klíčové vojensko-historické události, jakým „šestašedesátka“ bezesporu je.

Vzor pro tvorbu tradic, nebo objekt výzkumu? Potenciály komparačního přístupu jako nová optika studia čs. zahraničního vojenského odboje v letech druhé světové války

Mgr. Zdenko Maršálek, Ph.D. (Akademie V ČR, Ústav pro soudobé dějiny)

Československý odboj v zahraničí v letech druhé světové války je jedním z nejčastějších témat výzkumu české vojenské historiografie. Většina prací však nevychází za rámec tradičního obrazu, vytvořeného již v letech druhé světové války. Odboj měl být především symbolem a součástí konceptu „celonárodního boje“, který mohl ujařmenému a poníženému národu nabídnout novou identitu. Podobný obraz lze nalézt v prakticky všech zemích Evropy, lhostejno zda na východ či na západ od Železné opony, a to po dlouhá desetiletí. Společným faktorem je propagandistická nadsázka, glorifikace a zdůrazňování významu a výsledků působení odboje a exilových vojenských jednotek. Tento přístup v Čechách dokonce zažívá i jistou renesanci. Prakticky netknutou oblastí je ale problematika širších horizontů. Neprozkoumána zůstává otázka reálného významu československých jednotek v kontextu spojeneckého válečného úsilí, od jejich celkového přínosu až po zasazení působení jednotlivých čs. formací do operačních kontextů. Stejně tak chybí srovnání s jinými exilovými armádami a s potenciálem, který mohly nabídnout jednotlivé exilové vlády. Příspěvek zdůrazňuje možnosti, které v tomto ohledu nabízí komparativní přístup. Popisuje některé vybrané okruhy, a zdůrazňuje limity efektivity exilových armád, jejichž hlavní význam byl z celkového pohledu především propagandistický, a nikoliv bezprostředně vojenský. Hledání řešení kvadratury kruhu mezi potřebami prosadit vlastní politické cíle, propagandou a snahou o skutečný vojenský přínos není jen otázkou historickou. Výsledky mají význam i pro chápání současné bezpečnostní situace státu. Problém vojenské efektivity a možností menších zemí v rámci spojeneckých koalicí zůstává totiž aktuální i dnes.

Gender jako analytická kategorie v historii vojenství

Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D. (Historický ústav, Univerzita Hradec Králové)

Zatímco v historiografii obecně, včetně té české, se již problematika gender history a s ní souvisejících analytických postupů úspěšně zabydlela, historiografie vojenství je stále k tomuto přístupu značně rezistentní. Přestože genderová optika více než dobře zapadá do častokrát skloňovaného diskurzu „new military history“, a přestože válka je jedním z nejvíce genderově podmíněných socio-kulturních fenoménů lidských dějin, spojení historické analýzy genderu s analýzou organizovaného konfliktu jakoby se víceméně selektivně zaměřovalo na několik omezených tematických oblastí především moderních dějin (např. první světová válka). Cílem příspěvku proto bude nejen shrnout základní východiska genderové analýzy apli-

kovatelná na dějiny válek a podat stručný přehled užívaných postupů na příkladu vybraných témat, ale také se pokusit načrtnout možnosti, které se v souvislosti s nimi nabízejí v dalším studiu historie vojenství.

Totenkultur: Umrlci a oživené hroby

Krásná smrt

Garantující: Mgr. Eva Jarošová; Mgr. Helena Chalupová

Sugestivní a silné téma smrti a umírání je pro moderní společnost do jisté míry stále tabuizovaným tématem. Má explikační potenciál, představuje lákavé téma pro uchopení napříč humanitními obory, stejně jako pro využití různých analytických nástrojů. Naší snahou bude přinést nové pohledy na vybrané problémy z tématu funerální kultury českých zemí doby preindustriálního novověku. Jedním z klíčových pojmů je hrob coby manifestace sounáležitosti živých a mrtvých. Toto „společenství“ světa reálného a zásvětního fungovalo v novověku na podstatně jiných principech, než je tomu dnes. Až do nástupu moderního hřbitova pozdního 18. století představoval pohřební monument částečné zpřítomnění zesnulého v jeho původní společnosti, byl komunikátorem, jakýmsi hraničním mezníkem, který oba světy propojoval. Právě formy, způsoby této komunikace a propojení, výrazový motiv hrobu jako prostředku sdílení určité společenské informace si panel klade za cíl představit. V neposlední řadě bude kladen důraz na propojení tohoto projevu funerální kultury s představami o posmrtném životě, zejména s pojetím tohoto problému v oblasti lidové spirituality. Jako zcela konkrétní příklad budiž zvolen fenomén zmrtevýchvstaectví. Na spojnici „funerální kultura-konkrétní hrob-revenant“ bychom tedy chtěly sledovat: Jaký význam tvořila funerální kultura, zejména pak fenomén hrobu, v myšlení lidí, jejich imaginaci o zásvětí a posmrtném životě? Co vypovídá o zesnulém podoba jeho monumentu a formulace jeho textových částí? Jaké jsou hlavní otázky hranice pozemského světa a zásvětí, morální a hodnotové aspekty, které jednotlivé příběhy o revenantech nesou? Je přítomen motiv zločinu a trestu? Lze na jejich základě formulovat rozdíly mezi kulturou vyšší a lidovou? Ve výsledku tedy, jaký význam tvořila funerální kultura, zejména pak fenomén hrobu, v myšlení lidí, jejich imaginaci o zásvětí a posmrtném životě? Klíčová slova „smrt, umírání, hroby, nahlížení na posmrtný život, nadpřirozeno“.

Posmrtná reprezentace

Mgr. Lenka Stolárová (FF UK, Ústav pro dějiny umění)

Stejný důraz, jaký kladl raně novověký šlechtic na reprezentaci svou a svého rodu, uplatňoval i pro oblast pozemskému světu vzdálenou, ale o to důležitější – pro život věčný. Reprezentační strategie spojené s pohřebním ritem a památkou na zesnulého sehrávaly velmi důležitou roli nejen v životě samotných objednavatelů těchto děl, ale i jejich autorů. Výtvarná díla spojená s funerální tematikou dodnes přitahují zaslouženou pozornost badatelů. V případě aristokracie byla ve velké oblibě castra doloris, která mají svou specifickou funkci jako spojnice mezi pozemským světem a světem nadpozemským. Velmi oblíbené byly i podobizny zesnulých či ikonografické programy, které připomínaly rodovou i osobní historii zemřelého. Složitě alegorické kompozice spojené se specifickou pohřební kulturou (pohřební štíty, náhrobky, rodové hrobky), tvořily nezanedbatelnou součást v životě tehdejšího člověka. Po odchodu zemřelého ze světa vezdejšího zbývalo zesnulého důstojně připomenout, a to poslední slavností spojenou s jeho osobností – pohřbem. Na tyto aspekty a jednotlivá díla 17. století se zaměří tento příspěvek.

V srdcích studentských věčně budou žít...

PhDr. Jitka Bílková (Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu)

Pohřby slavných osobností bývaly v 19. a v první polovině 20. století velkou společenskou událostí, při níž se často i zapomínalo na skutečný smutek pozůstalých. Ve „studentském“

východočeském městě Jičíně pohřby často probíhaly za nepřehlédnutelné účasti studentů středních škol a to pochopitelně především v případě úmrtí profesorů, studentů či mecenášů ústavů. S otázkou smrti se středoškolští studenti v 19. a na začátku 20. století museli jistě vyrovnávat častěji než jejich dnešní kolegové. Úmrtí aktivních vyučujících či spolužáků nebývalo ojedinělé a hromadné účasti na pohřbech zasahovaly poměrně často do harmonogramu školního roku. Hromadnou účast studentů na pohřbu si přál i místní pekař Josef Macoun. Byla pro něho natolik důležitá, že tím podmínil založení fondu na podporu chudých studujících. Další jeho podmínkou bylo, že se gymnázium zaváže k udržování jeho hrobky. Bylo hlavním důvodem tohoto uvažování silné katolické cítění nebo skutečnost, že manželský pár neměl potomky a staral se o ubytování studentů? Příspěvek se zaměří na podobu pohřbů osobností spojených s jičínskými středními školami, hromadnou účast studentů ve smutečních průvodech, jejich recepci těchto událostí a také na problematickou otázku péče o hroby v případě zajišťování školními institucemi.

Pojetí náhrobku v díle Jana Kotěry a Josefa Gočára

Mgr. Jakub Synecký (Praha, Pedagogická fakulta UK, Katedra dějin a didaktiky dějepisu)

Jan Kotěra (1871–1923) i jeho žák Josef Gočár (1880–1945) patří k zakladatelské generaci české moderní architektury. V jejich díle hraje významnou roli i výtvarné řešení náhrobku. Příspěvek ukáže na několika vybraných příkladech z díla obou architektů, jak k tomuto úkolu přistupovali v průběhu prvních tří desetiletí 20. století, to znamená v rozmezí let 1902–1926. Jak pro Kotěru, tak pro Gočára byl náhrobek často oporou a přípravou pro následné stavební realizace. V plné míře to platí zejména pro Josefa Gočára, jehož rané náhrobky přímo předznamenávají tak významné práce jako je obchodní dům fy Wenke v Jaroměři či dům U Černé Matky Boží v Praze. Požadavky na výtvarné řešení náhrobku se u obou architektů odehrávalo vždy v dialogu s poučenými a kultivovanými objednateli díla. Kotěra je více práv tématu náhrobního pomníku jako takového, Přímo instruktivní pro poznání proměn názoru a nároků na tuto tradiční úlohu je jeho zacházení s motivem kříže. Rozehrává celou škálu řešení od secesní stylizace tvaru, přes zakomponování sochařsky řešeného ukřížování do svěbytného architektonického celku až po prismatický dekorativní tvar přeznamenávající kubistické tvarosloví. Je však pozoruhodné, že v navrhovaných náhrobcích Kotěra ke kubismu nedospěl, kdežto jeho hlavní protagonista Josef Gočár se mu při navrhování náhrobku přímo vyhýbá.

Mrtví až za hrob. Příspěvek k výzkumu funerální kultury českého raného novověku

Mgr. Eva Jarošová; Mgr. Helena Chalupová (Univerzita Karlova v Praze, Ústav českých dějin FF UK, Katedra dějin a didaktiky dějepisu)

Referát si klade za cíl představit podoby raně novověkého hrobu, v tomto směru nepojímaného jako součást pohřebiště coby muzea vzpomínek na minulost. V první řadě budeme tyto monumenty nahlížet optikou epigrafických pramenů, jejichž nápisový formulář dnes často považujeme za standardizovanou záležitost, přesto je však i zde prostor pro variety. Zajímavou se v tomto kontextu její především tzv. rozžehnávací závěrečná formule, která se v těchto nápisích vyskytuje od 14. století v souvislosti s pronikáním doktríny očištění do obecné mentality. Proměňuje se jejím vlivem skutečně náhrobní nápis v „poučení a výzvu“, jak to formuloval ve své stěžejní práci Philippe Ariès? S tematikou očištění se snoubí i problematika revenantů – ti v něm za své hříchy trpí a jejich zjevování je toho důkazem. Doposud neřešenou ale zůstává záležitost tzv. revenantského hrobu, který v současných představách splývá spíše s výčtem rozmanitých antivampyrických rituálů. Nicméně v tomto případě se nejedná o hmotnou podobu hrobu jako takového, ale spíše o revenanta in persona. S tím souvisí i otázka, jestli

revenantský hrob představovat hmotným monumentem, a zda je možno sledovat přítomnost navrátilivších se zemřelých v ikonografické a epigrafické kultuře hrobů nacházejících se v českém prostoru.

Totenkultur: Umrlici a oživené hroby. Na okraji země stínů...

Garantující: Mgr. Eva Jarošová; Mgr. Helena Chalupová

Šibenice – místo "posledního odpočinku" některých zemřelých ve středověku a novověku

Prof. PhDr. Josef Unger, CSc. (Masarykova univerzita, Ústav antropologie)

Ve středověku i raném novověku byla taková praxe, že těla popravených na šibenici, což býval nejčastější způsob poprav, bývala ponechána viset až do doby než se rozpadla. Potom teprve pozůstatky provizorně zahrabal kat nebo jeho pomocníci v areálu šibenice. Kromě toho se u šibenice umísťovaly pozůstatky sebevrahů i jiných popravených. Při archeologických výzkumech jsou tyto situace odkrývány a dokumentovány. V příspěvku budou demonstrovány příklady z Německa, Polska, Čech a především z Moravy. Na Moravě byly v poslední době provedeny archeologické výzkumy dvou šibenic, při nichž byly objeveny pozůstatky oběšených delikventů. Jedná se o kamenné šibenice na čtvercovém půdorysu u Tišnova a Slavkova, které byly v provozu v 17. a na počátku 18. století. Nalezené pozůstatky byly antropologicky vyhodnoceny a bylo zjištěno, že patří převážně mužům, i když na slavkovské šibenici se našly i pozůstatky ženy. Na kostech jsou stopy po zostřené popravě a to lámání kolem. Kromě toho se nachází i součásti oděvu delikventů jako záponky.

Bez zpěvu a zvonění. Tělo a duše sebevraha v předosvícenské společnosti

doc. Daniela Tinková, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin)

Příspěvek se zaměří na srovnání a rozbor praktik, kterými byly v různých částech preindustriální / předosvícenské Evropy „postihovány“ či „trestány“ tělo i duše sebevrahů, a pokusí se je interpretovat v souvislosti s předkřesťanskými i křesťanskými představami o posmrtném životě a s odlučovacími rituály, které zemřelé provázely. Způsoby, jakým se zacházelo se sebevraždou, byly jako celek většinou fixovány pouze zvykovým právem; jen v některých zemích vstoupily do práva pozitivního (trestního). Každopádně představovaly zvláštní komplex „trestu“ duchovního, majetkového a tělesného, neboť v nich docházelo ke kombinaci přinejmenším tří základních druhů „racionality“ – a) teologické (zákaz modliteb a mší; zákaz církevního pohřbu a pochování do posvěcené půdy), b) římskoprávní (konfiskace jmění – uplatňovaná ovšem jen v některých částech Evropy, zejména románské a jihoněmecké) a v poslední řadě pak racionality, kterou bychom mohli možná považovat za c) „ochrannou“ a „očistnou“, a která se dotýkala především zacházení se sebevrahovým tělem. Jde o nejsložitější a svým způsobem nejzajímavější součást „trestu“, neboť je zjevně založena na logice ochranné magie „protivampyrického“ či „protirevenantského“ charakteru a současně obsahuje i prvky rituálů očistných. Již způsob vynášení sebevraha z domu připomíná obrácený rituál vynášení „standardního“ zemřelého; různé postupy profanace jeho těla (utěti hlavy, probodení srdce), popřípadě jeho úplná likvidace (spálení), stejně jako volba místa spočinutí (kromě popraviště/mrchoviště šlo nejčastěji o cestu či rozcestí, v některých částech Evropy (jižní Německo) o řeku), upomínají na ritualizované způsoby ochrany proti návratům zemřelých a „vampyrů“.

Právo a medicína ve zvtahu k pohřbívání sebevrahů na přelomu 18. a 19. století

Mgr. Tereza Liepoldová (Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin)

Pohled na proměnu vnímání sebevražedného aktu a zacházení se sebevrahovým tělem umožňuje historikovi získat jeden z možných obrazů vlivu procesu tzv. medikalizace (Roy Porter) na společnost na přelomu 18. a 19. století. V příspěvku se zaměřím především na sebevrahovo tělo jako na součást sítě složitých mocenských vztahů a na lince právo – lékař – tělo – hrob se pokusím ukázat vstup světské a především lékařské moci/vědění na pole, které doposud bylo vyhrazeno především moci duchovní. Na příkladu vyšetřování sebevražd v Mladoboleslavském kraji z druhé poloviny 19. století – analýzy soudních protokolů, lékařských zpráv, pitevních nálezů a na druhé straně zákoníků, dekretů a státních nařízení – bych ráda ukázala, jakým způsobem nová nařízení a medicínské vědění ovlivňovaly ve zkoumaném období zacházení se sebevrahovým tělem a v důsledku tak mohly dopomoci k určení místa posledního spočinutí těla. Rozbor postupné proměny právních nařízení týkající se pohřbívání a zacházení s tělem dobrovolně zemřelých ukáže na postupné vytrácení se duchovních instancí a postupnou dekriminalizaci (Michel Foucault) sebevraždy de jure.

Duše nevinná stává se andělem. Dětské hroby jako prostředek komunikace mezi světem pozemským i záhrobním

Mgr. Martin Čechura (Západočeské muzeum v Plzni, p.o., oddělení záchranných archeologických výzkumů)

Hroby novorozenců a dětí představují specifickou kategorii středověké a novověké pohřební kultury. Vztah pozůstalých k zemřelým dětem byl po celé křesťanské období složitou a v řadě ohledů nevyrovnanou záležitostí, ve které se střetávaly základní křesťanská pravidla a prostý citový vztah rodičů ke svým dětem. Vyjádření tohoto vztahu lze v minulých společnostech sledovat na řadě písemných, ikonografických a archeologických pramenů a představuje tak zajímavé téma pro široce zaměřené interdisciplinární studium. Hroby novorozenců jsou jednou z mála skupin, která měla na hřbitově své výsadní postavení; další kategorií byli snad již pouze lidé zcela vyčlenění mimo křesťanskou společnost. Právě na příkladu hrobů dětí můžeme sledovat proměny pohřebních zvyklostí a také hrob jako prostředek různých způsobů komunikace – mezi světem živých a mrtvých, mezi mrtvými navzájem i mezi pozůstalými. S touto zvláštní hřbitovní kulturou je spjata řada památek, a to jak hmotných (zvláštní typy náhrobků, hřbitovní topografie), slovesných (hřbitovní poezie), tak i pramenů etnografických a folkloristických (středověká exempla i novější pověsti o osudech a návratech zemřelých dětí). Cílem příspěvku je shrnout dosavadní stav bádání, přehled pramenů a nastínit možnosti dalšího výzkumu.

Umrlici a sny v rukopisných pramenech českého baroka

PhDr. Jiří Wolf (Muzeum města Duchcova, Knihovna)

Příspěvek se bude věnovat vazbám mezi zászvětím, nebožtíky a sny zejména na základě rukopisných pramenů ze XVII. a XVIII. století. Pro pochopení základních kontur světa barokních snů je zásadní rukopis "Rurale ivaniticum" od karmelitána P. Ivana a S. Ioanne Baptista, který obsahuje kázání o snech, na jehož základě je možno rozkrýt dobovou dichotomií lidové a církevní interpretace snů. Ta také naznačuje, že setkávání s mrtvými ve snech v rámci lidové kultury vyhlíželo výrazně jinak než u představitelů světského nebo řádového duchovenstva (např. premonstrátka Maxmiliána Zászmučka, minorita Chrysanthus Pusch). Tak jako existují velké rozdíly mezi zmíněnými hemisférami české barokní kultury, ukazuje se rovněž, že provedeme-li komparaci s oblastí luterskou například se sousedním Saskem (konkrétně se spisy Christiana Lehmana) ukáží se nebožtíci ve snech opět ve výrazně jiné podobě. Také vazby

nebožtíků k snovým světům je tak třeba jednoznačně zasadit do kontextu sociálního i geografického, aby bylo vůbec možno jednou napsat burkeovské "Sociální dějiny snů", ačkoliv tento příspěvek teoreticky vychází ze sémiotických studií o snech od Borise Andrejeviče Uspenského.

Totenkultur: Umrlici a oživené hroby. Kytice ze zahrady strachu

Garantující: Mgr. Eva Jarošová; Mgr. Helena Chalupová

Zdánlivá smrt jako kulturotvorný fenomén

Mgr. Václav Grubhoffer, Ph.D. (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Ústav romanistiky)

Příspěvek se bude zabývat kategorií tzv. zdánlivé smrti, fenoménem úzce spjatým zejména s dějinami medicíny 2. poloviny 18. století. Z poznatků současné evropské historiografie vyplývá, že nejpozději ve 40. letech 18. století se tvůrci lékařského diskursu začali intenzivně zabývat časovým statusem biologické smrti člověka a zásadně zpochybnili dosud přijímanou pevnou hranici mezi životem a smrtí. Původně medicínská kategorie překročila, mimo jiné díky vydávání lékařských spisů v národních jazycích, v průběhu 18. století hranice učeneckého diskursu a stala se podle některých badatelů noční můrou osvícenské Evropy. Strach z pohřbení zaživa se stal tématem nejen lékařských traktátů, ale i osvícenských periodik a dobové zahraniční i domácí beletrie. Cílem příspěvku bude seznámit s tématem zdánlivé smrti jako kulturotvorným fenoménem a interdisciplinárním polem bádání na hranici mezi dějinami medicíny, kulturními a literárními dějinami, se zřetelem k jeho historickému vývoji v evropském kontextu. Pozornost bude věnována i jeho konkrétním projevům v české kultuře, zejména pak v období první poloviny 19. století.

Revenanti jako nástroje homiletické persvaze v raném novověku

Mgr. Tomáš Havelka, Ph.D. (AV ČR, FLÚ, Oddělení pro komeniologii a intelektuální dějiny raného novověku)

Katoličtí kazatelé 17. a 18. století využívali k persvazivní strategii hojně narativních exemplů, jedno z nejvýznamnějších témat byla smrt, ať už dobrá, nebo zlá. Mezi exemply je řada těch, které zmiňují informace poskytnuté o posmrtném životě oživenými mrtvými, všímají si vstání z hrobu, podivných okolností při umírání, hojně je tematizováno zjevení mrtvých atd. Některá z těchto exemplů mají středověký původ a získala víceméně gnómický charakter (např. řada příkladů ze sbírky *Speculum exemplorum*), některá ale popisují konkrétní kauzy včetně datace a reálných okolností. V příspěvku rozřídím zkoumaná exempla podle původu a charakteru, pokusím se sumarizovat, jaké procento zabírají středověké příklady a jaké recentní, jak jsou datované či lokalizované; hlavní pozornost zaměřím na vybrané konkrétní kauzy, jakou bylo např. zjevování revenantů v roce 1665 u Bruselu, zmiňované M. V. Šteyerem. V druhé části příspěvku se pokusím vysledovat, jak byl chápán smysl těchto zjevení a jakým způsobem kazatelé texty zasazovali do promluv a pro jaký persvazivní účel sloužily.

Etický a sociokulturní aspekt „strachu z mrtvého“ v proměnách lidové zbožnosti a paradigmatu

PhDr. Alexandra Navrátilová, CSc. (Akademie věd ČR, Etnologický ústav)

Synkretické projevy lidové spirituality při umírání a pohřbívání spolu se vztahy pozůstalých k hrobu a hřbitovu patří k indikátorům intenzity kulturních archetypů a proměn mentalit

a sociokulturních regulativů chování i jednání, rozrůzněných náboženskými, etnickými, sociálními i dále diferencovanými skupinami a vrstvami. „Strach z mrtvých“ strukturoval soubory konkrétních představ a úkonů v každodennosti i v posvátném čase a spoluutvářel specifické formy sdílení způsobu ohrožení společenství zemřelými, „nesmířenými“ se svým osudem. Tradiční rituální úkony konané při umírání, pohřbu a v prostoru hřbitova měly zabezpečit kompenzaci individuálních i kolektivních neodčiněných provinění a nepotrestaných činů sakrální i světské povahy mezi živými a mrtvým. Koncept návratů zemřelých do světa živých je jedním z ucelených projevů funerální kultury, vázané na věrské /pověrečné předkřesťanské představy, je formou vyrovnání se se sociálně patologickými a „nemorálními“ jevy jedince i společenství, s prvky sociální edukace a etické regulace vztahů. Českou tradiční funerální kulturu předindustriálního paradigmatu konfigurovala řada dalších představ a úkonů spojených se „strachem z mrtvých“, vyskytujících se ve všech fázích umírání, smrti a pohřbu, které v proměnných složkách rituálů nacházíme v pramenech a dalších svědectvích nejen v 19., ale i 20. století.

Historické prameny ve výuce dějepisu

Garanti: Doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc., doc. PhDr. Denisa Labischová, PhD.

Téma odborného oborově didaktického panelu vychází ze současné kurikulárně zakotvené preference aktivizačních výukových metod a uplatňování postupů badatelsky orientované výuky v sociálně humanitních předmětech. Z tohoto důvodu bude navrhovaný panel zaměřen na všestranné možnosti analýzy a interpretace různých typů historických pramenů v dějepisném vyučování. Vzhledem k nepřilíh funkčnímu zařazení ikonografických pramenů a časté absenci či nevhodné formulaci k nim se vztahujících učebních úloh v současných učebnicích dějepisu bude akcent kladen především na různorodé vizuální zdroje. Narůstající frekvence využívání hraných i dokumentárních filmů a filmových dokumentů najdou jistě uplatnění příspěvky k audiovizuálním médiím. Představeny samozřejmě mohou být také nové formy práce s tradičními písemnými texty. Předpokládá se využití zahraničních inspirací z učebnicové produkce i z odborné literatury. Vítány budou jak příspěvky teoretického charakteru, tak také prezentace výsledků vlastního empirického výzkumu. Očekávána jsou vystoupení vysokoškolských pedagogů, studentů doktorských studijních oborů, zástupců profesních asociací a sdružení i učitelů z praxe, rozvíjejících analytické a interpretační postupy ve výuce na základních a středních školách.

Učebnica dejepisu medzi informatívnym a exploratívnym

doc. Viliam Kratochvíl (FiF UK Bratislava)

Príspevok sa zaoberá teoretickým i praktickým vymedzovaním predpokladov na tvorbu synteticko-analytických učebníc dejepisu, ktoré prakticky stále absentujú vo výučbe dejepisu v "československom" priestore. Súčasne dokazuje, že tvorba takýchto učebníc zvyšuje možnosti ich vnímania ako súčasť historickej literatúry, a nie ako žánru, ktorý stojí ďaleko za hranicami histórie ako vedeckej disciplíny. Súčasne tvorba takéhoto typu učebníc je výrazom didaktických a metodických postupov spätých a vychádzajúcich z metodológie materskej disciplíny, z ktorej sa transformuje školský dejepis. Potom učebnica dejepisu ako základné médium výučby podnecuje učiteľa, aby napomáhal žiakom v aktívnej činnosti konštruovať, vytvárať významy, a nie riadiť učenie len na zapamätanie významov. Učenie nie je to isté ako zapamätanie, je to aktívny proces vytvárania významov, napríklad prostredníctvom celej škály školských historických písomných, obrazových, sprostredkovaných hmotných, grafických i kombinovaných prameňov s katalógom adekvátnych analytických učebných úloh a otázok, ktoré spolu s prameňmi majú tvoriť integrálnu súčasť didaktického systému učebníc dejepisu i jeho výučby. Jej hlavný zmysel nespočíva len v poskytovaní historických informácií, ale aj v tom, aby žiaci týmto informáciám porozumeli a vytvárali si svoje významy, napríklad v sociálnej roly stopárov, ktorí odhaľujú stopy (tekmeria), ktoré nám tu niekto z minulosti zanechal.

Historické prameny v učebnicích dějepisu

Mgr. Julie Janková (Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Katedra historie)

Príspevok se zaměří na učebnici jako na základní edukační médium ve výuce dějepisu se zvláštním zřetelem na zastoupení a míru využití historických pramenů v nich. Učebnice dějepisu představuje pro žáka prvotní zdroj, se kterým se setkávají při poznávání historické události. Blíže se příspěvek zaměří také na formu práce s prameny v učebnicích a jejich komparaci se zahraničními, převážně německými, učebnicemi. Analýza úkolů směřujícím k interpretaci vybraných pramenů umožní pohlédnout na koncepcie českých a zahraničních učebnic, mj.

bude akcentován koncept badatelsky orientované výuky. Pokusí se zodpovědět na otázku, zda lze z výuky dějepisu učinit interaktivní činnost mezi učitelem a žákem s důrazem na žákovu objevování historické skutečnosti a utváření vlastního názoru, historického vědomí. Dějiny zkoumáme na základě pramenů, jež se člení dle různých kritérií. Úkolem historika je historické prameny objektivně interpretovat. I žák by měl tedy mít možnost a schopnost interpretovat historické prameny různého druhu, do jaké míry se této interpretaci učí žáci?

Role grafických médií ve výuce dějepisu

Doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc. (Ostravská univerzita, Katedra historie Filozofické fakulty)

Příspěvek se zaměří na tři skupiny grafických médií, na kartografické prostředky (především kartogramy v učebnicích), prostředky sloužící k prezentaci statistických údajů (tabulky, grafy, diagramy) a časové přímky, tedy na média, která mají symbolický charakter a rozvíjí logické a abstraktní myšlení žáků. Analytická sonda představující nejnovější české dějepisné učebnice pro základní i středoškolské vzdělávání z tohoto hlediska poslouží ke komparaci s učebnicemi zahraničními, ale především se způsoby využití v nich zařazených grafických médií k rozvíjení základních kompetencí, které mají žáci prostřednictvím dějepisné výuky získat, a k podpoře badatelsky orientované výuky. Zohledněny budou rovněž speciální metodické stránky německých a rakouských učebnic. Další úhel pohledu přinese prezentace vybraných maturitních úloh „polské maturity“, které ověřují sledované kompetence, ale také formy přípravy na jejich zvládnutí. Výsledky empirických šetření u české studující mládeže, zjišťující frekvenci a formy nasazení uvedených typů médií ve školní výuce dějepisu, budou konfrontovány se zjištěními z výzkumů „mapových kompetencí“ u německé mládeže.

Poštovní známka – nedoceněný historický pramen i didaktizované médium?

PhDr. Kamil Štěpánek, CSc. (Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, katedra historie)

Poštovní cenina vyjadřující poplatek za spojovou službu jako pramen historického poznání tuzemské badatele dosud výrazněji neoslovila. S analogickým přístupem se pak logicky setkáváme v prostředí školní dějepisné edukace, v němž analýza a interpretace poštovních známek dosud představují velkou neznámou. Lze přitom předpokládat, že jakákoli forma a míra uvedeného uplatnění by je přiblížila žádoucím badatelským trendům historického vzdělávání i mediální výchovy. Příspěvek si klade za cíl upozornit na výpovědní, motivační i edukativní potenciál filatelistického materiálu. Ať už se jedná o reflexi propagandistického soupeření dvou mocensky a ideologicky definovaných bloků ve studené válce nebo mezníky našich národních dějin. Uplatnění krátkých textů v hlavních evropských jazycích, záměrná sdělnost obrazu, chronologie, mapové evokace a základní emblematika vytváří z námětů známek netradiční informační zdroje. Jejich didaktizací lze vytvořit vhodné médium pro receptivní i produktivní činnosti, jednoduché i pokročilé analytické postupy mezipředmětového charakteru již na druhém stupni základní školy. Postup bude účinnější, jestliže žáci předtím přišli do styku s jinými vizuálními médii a mohou tedy srovnávat prostřednictvím multiperspektivních strategií.

Význam historických pramenů při prezentaci "kánonu velkých Čechů" v dějepisném vyučování

Mgr. Irena Kapustová (Univerzita Hradec Králové, Historický ústav)

Význam historických pramenů při prezentaci "kánonu velkých Čechů" v dějepisném vyučování Znalost předních postav české minulosti tvoří důležitou součást historického vědomí. Je proto logické, že by jim měla být věnována adekvátní pozornost ve školní výuce dějepisu. Základním edukačním médiem stále zůstává dějepisná učebnice, byť zejména na středních školách není v současné době v dostatečné míře využívána. Naší snahou bude zjištění, nakolik se při prezentaci osobností jako byli Karel IV., Jan Hus, J. A. Komenský či T. G. Masaryk na stránkách dějepisných učebnic využívají historické prameny. Jejich zařazení zejména v heuristické funkci navíc umožňuje aplikaci tzv. badatelsky orientované výuky, což je plně v souladu se současnými trendy nejen dějepisného vyučování, ale především vede k lepší fixaci získaných vědomostí, ale také kompetencí uplatnitelných i v jiných životních situacích. Výzkum aktuálně používaných učebnic dějepisu (z provenience nakladatelství Fraus, SPN, Nová škola, Prodos, Dialog, Didaktis) z tohoto úhlu pohledu se soustředí na v nich zařazené prameny písemné, ikonografické a grafické. Další směr výzkumu bude zohledňovat rovněž audiovizuální média určená pro výuku dějepisu.

Historické prameny ve výuce dějepisu

Analýza a interpretace jednotlivých typů historických pramenů ve výuce dějepisu

Garantující: Doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc.; doc. PhDr. Denisa Labischová, Ph.D.

Využití metody eyetrackingu ve výzkumu percepčních strategií žáků při analýze ikonografických pramenů

doc. PhDr. Denisa Labischová, Ph.D. (Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, katedra výchovy k občanství)

V příspěvku budou prezentovány výsledky empirického výzkumu, zaměřeného na proces analýzy a interpretace ikonografických historických pramenů. V rámci testování uskutečněného v letech 2014–2016 byly u vzorku vysokoškolských studentů, žáků druhého stupně základních škol a gymnazistů sledovány percepční strategie uplatňované v průběhu strukturované analýzy předloženého pramene (historické karikatury). Při testování byla využita technologie eyetrackingu. Tato metoda se v současnosti hojně využívá především v oblasti aplikovaného výzkumu, v pedagogickém výzkumu byly dosud realizovány např. výzkumy čtenářských strategií či adaptivního učení v e-learningu. V didaktice dějepisu je výzkum eyetrackingu teprve ve svých počátcích. Výstupy z měření průběhu vizuální percepce byly v rámci kvantitativní analýzy generovány v podobě statistických dat a dat vizualizovaných (gaze plot, gaze replay, gaze opacity, heat maps ad.). V kvalitativní části výzkumu pak byly analyzovány dále také audio- a videozáznamy z celého proběhu testování, a to metodou otevřeného a axiálního kódování a kategorizace (s návrhem kategoriálního systému pro didaktickou analýzu karikatury).

Fotografie jako školní historický pramen

Kamil Činátl, Ph.D. (Ústav pro studium totalitních režimů, Oddělení vzdělávání)

Příspěvek se zaměří na možné využití historických fotografií jako pramenů ve výuce dějepisu. Hlavní zájem bude věnován soudobým (nejen českým) dějinám. Autor vyjde z angloamerického konceptu "inquiry based learning" a "problem oriented learning"

a zdůrazní možné efektivní využití moderních technologií. V tomto didaktickém přístupu, který se zaměřuje na rozvoj historické gramotnosti žáků, se klade mimořádný důraz na tvořivou práci s prameny. Příspěvek zohlední zejména práce kanadského didaktika Petera Seixase, ale přihlédně též k evropským souvislostem (Hans-Jürgen Pandel, Michael Sauer). Autor se pokusí toto pojetí didaktiky vztáhnout k českému prostředí. Představí vzdělávací aplikaci pro práci s fotografiemi ve výuce. V rámci jejího vývoje se širší tvůrčí tým pokusil koncepty tvořivé práce s prameny promítnout do uživatelského designu aplikace. Prostředí vede žáky k tomu, aby s pomocí známých nástrojů, realizovali klíčové analytické a interpretační operace, jež vedou k historickému porozumění médiu fotografie. Konkrétní ilustraci práce s fotografickými prameny doplní empirický výzkum uživatelského chování, který proběhl v rámci testování této aplikace v roce 2016.

Filmové reprezentace jako pramen k reflexi ideologie

Mgr. Jaroslav Pinkas, Ph.D. (Národní technické muzeum, oddělení základního a aplikovaného výzkumu)

Filmové reprezentace ve výuce dějepisu jsou tradičně považovány spíše za doplněk výuky, který slouží k ilustraci historických fenoménů nebo zprostředkování archivních materiálů, které evokují dobové reálie, málokdy však jejich použití vede ke kritické reflexi materiálu cílícímu na vyšší kognitivní dimenze historického poznání. Ve svém příspěvku se pokusím nastínit možnosti využití dobových filmů k analýze ideologických obsahů na příkladu didaktických výstupů z projektu “Zlín: ideální průmyslové město”. V rámci tohoto projektu vzniká mj. i webová databáze filmových ukázek, která vychází z obsáhlého korpusu dokumentárních, instruktážních a propagačních snímků tematizující Zlín v mnoha jeho podobách zasazených mezi roky 1932–1990, který je uložen v SOkA Zlín. Unikátní soubor tematicky homogenních snímků ilustruje proměny fenoménů spojených s racionální modernou (práce, hierarchie, autorita, identita, disciplína, humanita) a především proměnu jejich ideálních-ideologických konstrukcí (batismus, protektorátní ideologie, stalinismus, demokratický socialismus, ideologie normalizace). Didaktická transformace těchto témat představuje mimořádnou výzvu, která přináší řadu problémů. Příspěvek se bude zabývat především metodologickými východisky legitimizujícími zvolené didaktické pojetí a vzdělávací cíle, které překračují úzký horizont “učiva”. Vycházet budu z konceptů narativních kompetencí Jörna Rüsena a historického myšlení Petera Seixase. Stranou nezůstane ani otázka náročnosti tématu ve vztahu ke kognitivním schopnostem dětí staršího školního věku. Dotknu se i otázek metodických, vzhledem k časovému omezení ovšem jen okrajově.

Český hraný film jako historický pramen a možnosti jeho využití ve výuce dějepisu z pohledu empirického výzkumu

Mgr. Kateřina Kyjovská (Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Katedra historie)

Pro současnou mládež představují významný zdroj poznání naší nedávné minulosti české hrané filmy. Možnostem využití filmu v hodinách dějepisu už byla ze strany odborné veřejnosti věnována jistá pozornost. Vznikla i celá řada kvalifikačních prací, analyzujících filmovou a seriálovou produkci, přibližující především dobu nacistické, a pak sovětské okupace a období tzv. normalizace. Rozhodli jsme se uchopit problematiku z pohledu empirického výzkumu. Navazujeme tak na starší dotazníkové šetření realizované před deseti lety. Respondenty kvantitativního výzkumu budou žáci základních a středních škol a jejich vyučující dějepisu. Na druhou jmenovanou skupinu se zamýšlíme obracet rovněž prostřednictvím některých metod kvalitativního výzkumu. Příspěvek představí dílčí výsledky probíhajícího výzkumu. Jeho cí-

lem bude zjistit, jaký prostor ve výuce dějepisu učitelé tomuto audiovizuálnímu médiu věnují, pro která témata a s jakým záměrem je do školní výuky zařazují. Zda pouze v dekorativní funkci, nebo ve funkci heuristické, tedy pro získání nových informací o sledovaném úseku české minulosti. Hraný film však může sloužit také k rozvíjení kritického myšlení žáků, což je v dnešní mediální době jedna z klíčových kompetencí, k jejímuž získání by měla přispívat i školní výuka dějepisu.

Devatenáct se jich nevrátilo, příběh padlých z pomníku v Zámorskách očima studentů gymnázia

Mgr. Stanislav Knob, Ph.D. (Ostravská univerzita, Centrum pro hospodářské a sociální dějiny)

Představení projektu realizovaného na Střední odborné škole umělecké a gymnáziu, s.r.o. v hodinách dějepisu, kterého se zúčastnili studenti druhého až čtvrtého ročníku gymnázia. Pomník padlým vznikl v Zámorskách již v roce 1916, po válce (1929) byl opatřen deskou s devatenácti jmény mužů, kteří se z bojů již nevrátili. Dnes již nikdo z místních nezná příběhy těchto vojáků, a proto je třeba se spolehnout na historický výzkum. Před mladým badatelem se otevírá takřka ideální příležitost pro studium, protože většina materiálů byla zdigitizována a je volně přístupná (matriky, sčítací operáty, zápisy z obecní kroniky, vojenská databáze padlých a legionářů, podoba a text na pomníku). Studenti tak mohou pracovat s prameny v hodinách pod vedením učitele i doma ze svých počítačů. Vhodným doplňkem ke studiu je také bohatá literatura. Většina mužů ze Zámorsku sloužila v 54. pěším pluku, který se před časem dočkal vlastní monografie. Díky stoletému výročí událostí 1. světové války se navíc každým rokem množství studií o životě vojáků na bojištích zvyšuje. Úkolem studentů bylo vypracovat seminární práci na jednu z osob uvedených na pomníku. Ve dvou dvouhodinových lekcích byli studenti seznámeni s vyhledáváním a interpretací pramenů, poté bádali samostatně doma. Většina prací se zaměřila na původ (na základě studia matrik), rodinné vazby, majetek a sociální postavení (na základě sčítacích operátů) a vojenskou kariéru (kdy a do jakého pluku nastoupili a kde padli na základě údajů z Ústředního vojenského archivu). Někteří přidali rovněž popis života v jejich rodné obci v zázemí (na základě zápisů v obecní kronice).

Východiska, současný stav a výhledy českého výzkumu dějin východní Evropy do roku 1918. Dějiny východní Evropy – stav a východiska historiografie

Garantující: Mgr. Josef Šaur, Ph.D.; doc. PhDr. Radomír Vlček, CSc.

Cíl: Diskuse o aktuálních úkolech českých bádání o dějinách východní Evropy do roku 1918

1. Východiska Kořeny českých bádání o dějinách východní Evropy sahají do přelomu 18. a 19. století. Jejich základem bylo studium pramenů o ruské minulosti. Během 19. století se ovšem zpolitizovalo a nechalo zásadně ovlivnit českým rusofilstvím kontrastovaným českou rusofobií. Bipolarita pohledu se přenesla i do 20. a 21. století.

2. Současný stav Zánik specializovaných institucí zaměřených na dějiny východní Evropy v 90. letech 20. století ztížil potřebnou tematickou i metodologickou transformaci českých bádání tohoto zaměření. To je jeden z důvodů (jednání panelu to může vyvrátit či definovat další), proč v současnosti strádá absencí diskuse o tematickém zaměření, využití moderních badatelských metod a potřebnosti / nepotřebnosti pramenného bádání. Přesto v uplynulých 25 letech nepochybně nastal výrazný tematický i metodologický posun.

3. Výhledy Mají česká bádání o dějinách východní Evropy do roku 1918 pozitivní tradici? Dosahují úrovně, aby dala komplexní odpověď na otázky, jaká byla východoevropská společnost? Lze z nich získat odpovědi pro aktuální nejen politické dění? Dotýkala se dostatečně každodennosti, myšlenkového vývoje, víry, proměn idejí a ideologií? Je jeho problémem úzké tematické zaměření, téměř výhradně soustředěné k politickému diskurzu? V čem je pozitivní a v čem srovnatelný se západní historiografií? Jsou v posledním desetiletí vzniklé práce správným nakročením k řešení nedostatků? Je cestou k řešení překonání stereotypů interdisciplinárně zaměřené Výzkumné centrum dějin východní Evropy, které se opírá o mezinárodní spolupráci a o zapojení badatelů různých pracovišť?

Dějiny ruského impéria 19. století v pojetí českého dějepiscectví. Aktuální stav, paradigmata, východiska

doc. PhDr. Radomír Vlček, CSc. (Historický ústav AV ČR, v. v. i., pobočka Brno)

Dějiny ruského impéria 19. století mají v českých historicko-rusistických bádáních vcelku bohatou tradici. Obvykle se však v současné tvorbě odkazuje jen na nejnovější práce, dříve dosažené poznatky obvykle nejsou reflektovány. Přitom právě v nich existuje řada tematických i metodologických podnětů, které mohou usnadnit současný pohled nebo být alespoň inspirací. Cílem příspěvku není adorovat předchozí bádání, ale upozornit na jejich význam a na ty pozitivní stránky jejich tematického a metodologického přístupu, které je třeba rozvíjet. Jde zejména o to zdůraznit nutnost širokého badatelského zájmu neomezujícího se na politické dějiny. Záměr je umocněn skutečností, že v současnosti se česká historická rusistika věnuje tématům z dějin ruské kultury či mentalit a duchovna Ruska jen výjimečně. Tato bádání zde však v jednotlivinách existují. Je však třeba je propojit, zintenzivnit a vsadit do širších souvislostí. V rámci příspěvku bude proto představeno v roce 2015 ustavené Výzkumné centrum dějin východní Evropy a nabídnuta vize, jak promýšlet, diskutovat i prezentovat otázky týkající se především nepolitických otázek široce pojímaných dějin východní Evropy. Srov.

<http://www.hiu.cas.cz/cs/organizacni-struktura/vyzkumne-centrum-dejin-vychodni-evropy.ep/>

Problémy českého a československého bádání o dějinách (východní Evropy) a Ruska /Sovětského svazu po roce 1945 (1945–1970)

PhDr. Emil Voráček, DrSc. (Akademie věd ČR, v. v. i., Historický ústav)

Mezi tímto rokem 1945 a 1970 česká, resp. slovenská historická rusistika prošla velikými proměnami, jejichž podstatným momentům se referent bude věnovat. Docházelo k proměnám tradiční české rusistiky, když prošla výrazně ideologizovaným, resp. dogmatickým obdobím

počátku 50. let, aby pak zejména nastupující mladá generace historiků, již v prostředí destalinizace hledala svoji cestu za objektivním poznáním ruských dějin. Analýza bude soustředěna na oblast výzkumu sovětského období, které nejostřeji reflektovalo změny politické atmosféry. Hlavní výzkumnou otázkou je nakolik se česká rusistika posunula během krátkého uvolnění v 60. letech směrem k úrovni výzkumů v západních demokraciích, jaký byl její vlastní přínos a v čem spočíval. Autor bude vycházet zejména z jednak z komparace publikací v českých odborných časopisech s produkcí v SRN, Velké Británii, Francii, USA, jednak srovnání výzkumných trendů a metodologie. Slibný rozběh čs. historiografie v 60. letech jako celku a v jejím rámci i historické rusistiky byl násilně přerušen 21. srpnem 1968, tak jako celý proces Pražského jara. Přesto, publikačně výsledky práce „ztracené generace“ můžeme registrovat v oficiálních časopisech, a postupně i v samizdatech, jejichž autoři bádali ve ztížených podmínkách, ale také v produkci badatelů, kteří odešli do politické emigrace, kde mohli svobodně tvořit.

Československo-sovětský institut v letech 1969–1989. Studium dějin Ruska a SSSR

Mgr. Lenka Vlčková Kryčerová (Masarykova univerzita, Filozofická fakulta)

Príspevek si klade za cíl představit roku 1969 obnovený normalizační Československo-sovětský institut ČSAV. Pozornost bude soustředěna především na zpracovávání rusistických témat od nejstarších dob po tehdejší soudobý výzkum. Na příkladu stěžejních děl a čelných osobností bude poukázáno na výběr témat, metodologii, dobová omezení a přístup historiků ke zpracování tematických okruhů. Příspěvek bude zasazen do dobových souvislostí. Okrajově bude také posouzena dílčí kontinuita i diskontinuita se zrušenými ústavami ČSAV, jichž byl Československo-sovětský institut nástupcem. Ukážeme si také, jak se vedení obnoveného Československo-sovětského institutu k práci svých někdejších kolegů z předchozích zrušených pracovišť postavilo. V neposlední řadě si připomeneme témata, která byla přejata od zrušených ústavů. Poukážeme na témata nová a v mnoha ohledech zpátečnický přístup v jejich zpracování. Na příkladu historiků zaměstnaných v této instituci, především těch upřímně loajálních, ale i těch trpěných v době posrpnové, si charakterizujeme typy osobností, jež na počátku normalizace pokračovaly ve zpracovávání témat z 60. let a rozvíjely nový výzkum, důsledně diktovaný dobou.

Kulturní dějiny šlechty v pozdně carském Rusku – opomíjené téma?

Mgr. Zbyněk Vydra, Ph.D. (Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, Ústav historických věd)

Ačkoli šlechta byla vládnoucí sociální vrstvou v Rusku prakticky až do revoluce roku 1917, historiografie jí věnovala pozornost spíše sporadicky. Platí to zejména pro období pozdně-carského Ruska, které definujeme léty 1861–1917. Sovětská historiografie zkoumala politikou a hospodářskou činností šlechty ideologicky a velice zjednodušeně. Především se soustředila na dokazování postupného a "nevyhnutelného" ekonomického úpadku šlechty. Kulturně-historickým aspektům šlechtického života byla pozornost věnována zcela výjimečně a pokud ano, tak více pro období konce 18. století a první poloviny 19. století (např. práce Jurije Lotmana). Západní historiografie dlouhou dobu víceméně polemizovala se sovětskou historiografií (např. práce Roberty Manningové, Seymoura Beckera či Dominica Lievena). Od 90. let 20. století se situace začala měnit. Soudobá ruská historiografie se šlechtou zabývá mnohem více, vycházejí monografie o jednotlivých rodech, významných osobnostech, hmotné kultuře šlechty. Dosud však chybí syntéza, která by měnící se roli šlechty v transformující se společnosti vystihla. Totéž platí i pro neruskou historiografii, kde se za posledních zhruba 25 let objevily některé velice přínosné práce, nicméně syntéza či alespoň pokus o ni stále chybí. A

co česká historiografie? Jaké má v tomto ohledu možnosti? To je jedna z otázek, kterým se chce autor příspěvku věnovat. Cílem tedy není pouze základní bilance dosavadního výzkumu, ale právě naznačení možných cest, kterými by se mohli historikové vydat.

Východiska, současný stav a výhledy českého výzkumu dějin východní Evropy do roku 1918. Dějiny východní Evropy v mezioborovém bádání

Garantující: Mgr. Josef Šaur, Ph.D.; doc. PhDr. Radomír Vlček, CSc.

Rusko v perspektivě postkoloniálních studií – mezi historií a literární vědou

doc. PhDr. Helena Ulbrechtová, Ph.D. (Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., Oddělení dějin slavistiky a slovanských literatur)

Příspěvek se zaměří na stručnou rekapitulaci dvou hlavních proudů studia ruských dějin, kultury a literatury: pojetí tzv. orientalismu Edwarda Saida (uplatňující se více v historii) a pojetí hybridních kultur Homiho K. Bhabhy (plodné spíše pro kulturní a literární vědy). Budou představeny základní koncepce a diskuse, jak proběhly a probíhají především v německém akademickém prostředí. Zároveň se tak příspěvek dotkne dalších s tím souvisejících otázek, kterými je rétorika tzv. ruského impéria, či spory o povahu ruských postkoloniálních studií (je Rusko subjektem či objektem "kolonizace"?). K základním teoretickým dílům kromě zmíněného Edwarda Saida patří Jörg Baberowski, Alexandr Etkind či Alfred Sproede a Mirja Lecke, dále pak rešerše ruského časopisu *Ab Imperio*. Zmíněna budou i základní díla, snažící se vykládat dějiny ruské literatury z (post)koloniální perspektivy (např. Ewa Thompson). Linie, jdoucí od teorie kultury (*Location of Culture*) Homiho K. Bhabhy, představí využití potenciálu postkoloniálních studií především v literatuře ruských migrantek a migrantů, kteří překročili hranici geopolitického vnímání směrem ke vnímání "geopoetického" (Marina Palej, Marija Rybakova, Vladimir Vertlib aj.)

Role a význam násilí ve východní Evropě ve 20. století

PhDr. Radek Soběhart, Ph.D. (UJEP, Katedra práva a politologie)

Referát by měl představit fenomén násilí ve výzkumu dějiny východní Evropy ve 20. století. Jak se vyjádřil britský historik Ian Kershaw, násilí náleží ke klíčovému fenoménu dějin 20. století, který však stál dlouho dobu mimo zájem historiků, nebo zůstal omezen jen na období "stalinského" Ruska a krizových období dvou světových válek. V poslední době lze zaznamenat zásadní změnu v přístupu k tématu, jež vychází např. z výzkumu každodennosti (např. Figes, Snyder), kteří se zabývají rolí násilí v každodenním životě "normálního" člověka. Cílem referátu by však mělo být kritické zhodnocení tohoto přístupu, které by vycházelo z analýzy motivací pachatelů i obětí, jež vycházely ze specifického institucionálního nastavení (D. North). Metodologický přístup nové institucionální ekonomie nabízí dostatek podnětů ke kritickému zkoumání fenoménu individuálního a kolektivního násilí, vytváření formálních a neformálních institucí vedoucích k legitimizaci násilí, pochopení "normálnosti" násilí ve výzkumu dějin 20. století a "nenormálnosti" mírového nastavení soudobé společnosti. Závěr příspěvku bude věnován definováním hlavních mezníků v dějinách násilí ve východní Evropě ve 20. století.

Ruské předrevoluční myšlení v pracích českých badatelů

doc. PhDr. Hanuš Nykl, Ph.D. (Akademie věd ČR, Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.)

Zkoumání ruského myšlení před rokem 1918 má v našich zemích bohatou tradici již z 19. století. Mezi nejvýznamnější výsledky tohoto bádání patří Masarykova syntéze Rusko a Evropa, činnost Ferdinanda Pelikána a představitelů ruské meziválečné emigrace. V posledních dvou desetiletích byly dosavadní poznatky obohaceny o další badatelské příspěvky. Ruské myšlení je v souladu s novějšími badatelskými poznatky a strategiemi nově nahlíženo také střední a mladší badatelskou generací. Ruské filosofii se v České republice dnes věnují na dvě desítky badatelů. Příspěvek hodlá zmapovat zkoumání ruského myšlení v našem prostředí před rokem 1917. Za cíl si klade představit základní trendy a problémové momenty v této oblasti, včetně studia ruského myšlení slavjanofilského paradigmatu, náboženské filosofie a politického myšlení. Budou představeny hlavní osobnosti a instituce, které tento výzkum provádějí, stejně jako školy, které se v našem prostředí nejvíce uplatňují. Zvláštní pozornost bude věnována historickému zkoumání ruského myšlení a jeho souvislostem se světovými trendy v této oblasti.

Ruská literatura jako pramen k bádání o ruských dějinách

Mgr. Josef Šaur, Ph.D. (Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Ústav slavistiky)

Příspěvek vychází ze známé teze, že ruská literatura překračovala hranice čistě umělecké sféry, suplovala v ruské společnosti další funkce a stávala se prostorem pro diskuse společenské i politické. Z toho důvodu velmi často získávala statut historického pramene. Ovšem do jaké míry lze s uměleckým textem pracovat jako s historickým pramenem a jak provádět kritiku takového pramene? Při zodpovídání této otázky se budeme opírat o díla některých současných autorů (zejména anglické provenience) – D. Offorda, K. Clarkové, O. Figese; a také o reprezentativní kolektivní díla, např. *A History of Russian Thought* (Cambridge 2010). Přihlédneme také k české rusistické produkci, především k práci M. C. Putny *Obrazy z kulturních dějin ruské religiozity*. Příspěvek se bude také zaměřovat na to, do jaké míry je literatura v těchto pracích skutečným historickým pramenem a nakolik je pouze ilustrativním materiálem, který oživuje historický výklad. Nejde však jen o to provést historiografický přehled, ale pokusit se také o zhodnocení, zda v těchto pracích lze vysledovat nějaký nový trend v bádáních o ruském politickém a společenském myšlení.

Bilance a perspektivy regionálních dějin

Garantující: Doc. PhDr. Pavel Kladiwa, Ph.D.; Mgr. Milan Řepa, Ph.D.

Panel nabízí k rozpravě tezi, že regionální dějiny patří v současném českém dějepisectví k podceňovaným žánrům, třebaže o jejich potřebnosti se nepochybuje. Vystává otázka, co schází k zvýšení jejich prestiže. Regionální dějiny zatím spočívají převážně na dějinách měst a vesnic, zatímco postrádáme dějiny krajů, národopisných oblastí či jiných územních historických celků, které by mohly zaplnit mezeru mezi dějinami obcí a „velkými“ dějinami státu, země nebo národa. Diskuzi o postavení regionálních dějin v současné české historiografii lze rozvíjet v rozmanitých tematických okruzích, jako například:

- ♣ kraj, region, oblast – terminologické ujasnění
- ♣ teoretická a metodologická reflexe: tradiční postupy a možnosti inovace
- ♣ přehled dosavadních bádání, modelové práce
- ♣ specifika regionálních dějin pro jednotlivé epochy historického vývoje českých zemí; pramenná základna
- ♣ možnosti transdisciplinárních přesahů a mezioborové spolupráce (etnologie, lingvistika, geografie, sociologie a další)
- ♣ zahraniční inspirace, vzory, analogie
- ♣ poptávka veřejnosti, zadání ze strany státních a samosprávných institucí
- ♣ historie a regionální kolektivní identita
- ♣ územně-správní reformy a regionální diskontinuity Panel zároveň nabízí platformu pro sdílení zkušeností těch, kdo s regionálními dějinami přicházejí do styku zřejmě nejčastěji, tedy historiků a historiček z regionálních muzeí a okresních archivů. Vychází přitom z předpokladu, že regionální dějiny nabývají smyslu tam, kde se vytrácí vědomí o kontinuitě historických územních celků.

Národné vs regionálne dejiny. K epistemologickým východiskám a vedeckému statusu regionálnych dejín

doc. PaedDr. Martin Pekár, Ph.D. (Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, Katedra histórie)

Hlavným cieľom príspevku je definovanie vzťahu národných a regionálnych dejín na základe analýzy epistemologických východísk týchto dvoch konceptov. Pri analýze budem vychádzať na jednej strane z kritiky konceptu národných dejín (u nás J. Horský, L. Vörös), ktorého prekonanie bolo v európskych historiografiách základným predpokladom pochopenia významu výskumu regiónov a ich dejín, na druhej strane z diskusií o vymedzení pojmov región, resp. regionálne dejiny v 70.–80. rokoch 20. storočia v západonemeckom (G. Zang), ale aj (s časovým posunom) v českom a slovenskom prostredí (J. Bartoš, J. Albery). Osobitnú pozornosť budem venovať práve otázke definície pojmu región ako základnej podmienke teoretického zakotvenia a vedeckého statusu špecializácie dejín, ktorá sa v našom prostredí tradične označuje ako regionálne dejiny. Ako modelový príklad možného definovania pojmu región bude slúžiť Stein Rokkan a jeho štruktúra centrum-periféria, model, ktorý ponúka jeden z možných rámcov teoretického uchopenia a jeden z možných metodických návodov na vedecký výskum regionálnych dejín.

K metodologickým otázkám výzkumu lokálních míst paměti. Hora Žalý na harrachovském panství v Krkonoších jako místo kulturní paměti

Mgr. Tomáš Korbel (Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Historická sociologie)

Príspevek si klade za cíl obohatit metodologickou diskuzi o možnostech studia regionálních dějin pohledem historické sociologie o oblast výzkumu kolektivní paměti a míst paměti. Místa paměti se stala od doby vydání stejnojmenného díla Pierra Nory v roce 1984 nepostradatelnou součástí historického a sociologického bádání v oblasti paměťových studií, a výrazně zasahují a ovlivňují také regionální výzkum. Ve specificky multietnickém a bilingvním prostoru habsburské monarchie se Norův koncept spojení míst paměti s národní ideologií a historií příliš nehodí, bývá proto nahrazován Assmanovým pojetím „kultur vzpomínání“ a lokální identity. Druhá rovina úvah se týká využití konceptů historického vědomí a kulturní paměti. Pojem historické vědomí, které zavedl v českém prostředí Miroslav Hroch, je vázáno na objektivní a institucionalizovanou historickou paměť. Od historického vědomí se pak v 19. století odvíjel selektivní zájem historické vědy, která měla díky generalizačnímu charakteru sklon zabývat se jen tím, co je vlastní společenství v „celonárodním“ kontextu, a záměrně opomíjela některá místa paměti, které formovaly legitimitu a identitu společenství na nižší „lokální“ úrovni. Naproti tomu koncept kulturní paměti, kterou u nás rozpracoval Jan Horský, ctí lokální odlišnosti jednotlivých společenství a uchovává jejich minulost spontánně ve vzpomínkách aktérů mimo instituce. Ve svém referátu bych rád prezentoval výhody užití konceptu kulturní paměti pro regionální badatele na vlastním výzkumu krkonošské hory Žalý, která sice nikdy neměla významnou národní minulost, ale v určité době se pro lokální společenství stala klíčovým symbolickým místem paměti, které zakládalo skupinovou identitu přes různou úroveň kulturní vazby a sebeidentifikace „subjektů“ (úředníků-topografů, turistů, šlechtického majitele panství) k tomuto místu.

Regionální identita jako základna konstrukce společné identity českých (československých) Němců na příkladu jizerskohorského regionu

Mgr. Jana Mezerová (Národní muzeum, Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu)

Príspevek na základě sledování vlastivědné produkce (Heimatkunden) sleduje proměny vztahu k regionu v oblasti Frýdlantska, Liberecka a Jablonecka v 19. a na počátku 20. století. Všímá si procesu postupné nacionalizace, která posléze vyústila ve splynutí s národoveckým proudem směřujícím ke konstruování jednotné identity Němců žijících v Československu. Původní regionální identita byla využita pro zformulování stereotypizovaných prvků přijatelných a funkčních pro celou národnostní menšinu. Bere přitom v úvahu také další modernizační procesy, zejména stupeň industrializace oblasti, urbanizaci, rozvoj občanské společnosti a samosprávy. Z mnoha témat, která vlastivědy (Heimatkunden) nabízejí a na nichž lze tento proces demonstrovat, bude v příspěvku věnován největší prostor vztahu ke krajině. Při sledování fyzického aspektu krajiny je ve vlastivědných pracích patrný vývoj od topografického popisu přes posun důrazu na využití potenciálu krajiny (průmyslové, ale i turistické) až ke zformulování stereotypu o německém obyvatelstvu schopném díky pracovitosti a podnikavosti obstát v drsném klimatickém prostředí. Správný aspekt pak otevírá témata osídlení, vztahu periferie a centra a samosprávy, od nichž se odvíjejí různé varianty stereotypu Němců jako nositelů kultury.

Tajemství Hornopožárského lesa: mezioborový výzkum v regionu Dolního Posázaví

Jan Vizner, Veronika Stachurová Kucrová, Hana Vondrová (Regionální muzeum v Jílovém u Prahy, archeologie/historie regionu)

Příspěvek Regionálního muzea v Jílovém u Prahy si klade za cíl nastínit možnosti mezioborové spolupráce při výzkumu zaniklého historického osídlení v oblasti Požárského polesí v Dolním Posázaví. Prostor, který je v současné době kontinuálně zalesněn představoval v období 13.–17. století zemědělské zázemí několika dnes zaniklých vsí a zároveň byl technickou a technologickou spádovou oblastí jílovského zlatorudného revíru. Dnes je tento prostor naopak oblastí klidu s několika přírodními rezervacemi a chráněnými přírodními památkami. Rádi bychom prezentovali jednak změnu vnímání dané oblasti veřejnosti, resp. využití konkrétního prostoru od počátku vrcholného středověku do současnosti a jednak možnosti výzkumu regionálních dějin právě díky aplikaci poznatků z jiných než historických věd – v našem případě archeologie, geologie, aplikované geografie či geofyziky. Příspěvek by se rovněž mohl dotknout nově připravované interiérové historické expozice doplněné o exteriérovou naučnou stezku představující historii a podobu benediktinského kláštera na Ostrově u Davle a jeho vliv na osídlení v oblasti Dolního Posázaví a středního Povltaví.

Výzkum lokální a regionální náboženské kultury v 19. století

Dr. phil. Tomáš W. Pavlíček, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Oddělení osobních fondů)

Regionální dějiny utrpěly své z obou stran – jedněm evokují příliš parciální události, druhé vede snaha po detailním faktografickém psaní (příklad z náboženského pole: dějiny diecéze versus dějiny kostela). Příspěvek se však zaměří na roli sociálních vztahů v náboženském systému, neboť výzkum náboženských praktik by mohl pomoci v rozlišení kategorií LOKALITA – REGION.

Ad LOKALITA: Liturgie kalendářního cyklu (procesí; mešní skladby), praktiky životního cyklu (sňatek; pohřební písně) a intervence proti válce, nemoci, přírodním pohromám jsou úzce vázané na malý prostor (farnost) a každodennost rodiny. Formálně liturgický průběh je v celé zemi stejný, ale kulturní znaky a významy mohou být lokální (skladby ředitele kůru se rozšíří nanejvýš v rámci vikariátu).

Ad REGION: Naopak některé praktiky jsou nápadně shodné v širší oblasti a překračují hranice vikariátu (svatohorská procesí). Pastorační otázky sdílené v rámci vikariátu mohou představovat regionální problém (Los-von-Rom Bewegung na Chebsku). Patronátní síť a vazby kněží na jednom patronátu vytvářejí specifické vztahy v rámci regionu. Kariéerní možnosti a vztah kléru k centru mohou být v několika regionech sdíleny, čímž lze rozlišit širší oblasti. Je otázkou, jakým způsobem mohl klérus, zapojený do kolektivních či klientelistických vazeb v regionu, formovat lokální náboženskou kulturu. Příspěvek se soustředí na oblasti v Čechách, regiony pražské arcidiecéze a lokalitu Rakovníka. Pokusí se odlišit klientelisticky zaopatřené faráře od nastupující generace ordinandů. Na příkladu korespondenční sítě Václava Štulce lze modelovat REGION generačního diskursu českých alumnů a mladšího kléru, jenž z výše naznačených důvodů odmítá vazby v LOKALITĚ a své kolektivní vědomí soustředí v OBLASTI, jejímž centrem je Štulcova osobnost.

Funktionalita dějin v pozdní moderně

Garantující: Mgr. Lenka Řezníková, Ph.D.; Prof. PhDr. Miloš Řezník, Ph.D.

Od posledního přelomu století se zdá naplňovat zásadní změna ve společenském (kolektivním) i individuálním užívání dějin. Na jedné straně dochází k částečné marginalizaci akademické historiografie a dokonce i didaktiky dějin, vystavených ekonomistické ideologii "produktivity", na druhé straně nelze přehlédnout sílící "všudypřítomnost" historie v nejrůznějších segmentech kultury, veřejného prostoru i každodenního života. Záplava odborné i populární literatury na historická témata stejně jako množství dokumentárních programů v médiích jsou doprovázeny přítomností dějin ve sféře zábavy, volného času, digitálních her, turistiky, ba i subkulturní "scény". Historie si udržuje svoji roli jako identitotvorné médium i jako prostředek politické a jiné legitimizace. Akademická historiografie, ovlivněná od 90. let dekonstruktivistickou manýrou, se zčásti sama začala zříkat své exklusivní role v interpretaci a užívání dějin. S určitou nadsázkou tak lze postavit tezi - jistě vyhocenou -, že historie (znovu?) nabývá estetických a etických funkcí při částečné relativizaci role epistemologické (ve smyslu "moderní racionalistické" epistemologie), aniž by se oslabovala funkce identifikační a legitimizační. Zásadní okolností se zdá být ludický charakter současné společnosti/kultury stejně jako způsoby argumentace v "postfaktickém" a "postliterárním" věku. Obecně dochází k zásadním posunům vzhledem k pluralizaci i individualizaci historických diskursů a k proměnám role a vnímání takových kategorií jako autenticita. Navrhovaný panel by měl diskutovat základní formy a způsoby užívání dějin v pozdní moderně a jejich možné aktuální problémy. Jako výchozí perspektivy se mohou například nabízet formy "public history", vizuální kultury dějin, turistifikace a agenda "historického dědictví" či "revitalizace kultur".

Geschichte in der Öffentlichkeit: Angewandte Geschichte und Public History

Juliane Tomann (Friedrich Schiller Universität, Imre Kertész Kolleg)

Öffentliche (Re)präsentationen von Vergangenheit und Geschichte sind längst keine gesellschaftliche Randerscheinung mehr. Geschichte ist vielmehr zum alltäglichen Gut geworden, was sich nicht zuletzt an der steigenden Zahl traditioneller Kulturangebote wie Historische Museen, Gedenkstätten, Dokumentationen und Sachbücher ausdrückt. Auch neue Trends wie Mittelaltermärkte, Wiederaufführungen historischer Schlachten als Formen des sogenannten Geschichtstheaters, Computerspiele oder Comics gehören in diesen Bereich. Geschichte kommt eine wichtige gesellschaftliche Unterhaltungsfunktion zu, sie wird in der Politik als Argument genutzt und ist erinnerungskulturell wirksam. Nicht zuletzt ist sie auch zu einem wichtigen ökonomischen Faktor geworden. Wie reagiert nun die Geschichtswissenschaft auf diese Veränderungen und Neuerungen im Umgang mit Geschichte? Grundlegend ist eine Öffnung der Disziplin hin zu einer außerakademischen Öffentlichkeit in den letzten Jahren zu beobachten. Als Begriffsprägungen innerhalb des deutschen geschichtswissenschaftlichen Diskurses haben sich zwei Begriffe etabliert: Public History und Angewandte Geschichte. Beide Begriffe haben Eingang in die Wissenschaftssprache gefunden, wobei Public History sich als Bezeichnung im akademischen Diskurs stärker zu etablieren scheint während Angewandte Geschichte auch in außeruniversitären Zusammenhängen genutzt wird. Das Referat wird einen Überblick über die theoretischen Zugänge beider Begriffe bieten und der Frage nachgehen, ob und wenn ja inwiefern sich beide unterscheiden bzw. ergänzen.

Nostalgie – Autentičnost – „Pastness“. Některé úvahy o konzumaci dějin v digitálním věku

Dr. Sabine Stach (Deutsches Historisches Institut Varšava)

Dějiny jsou dnes, jak se zdá, všudypřítomné. Analýza jejich individuálního a společenského užívání se stává stále více důležitým úkolem pro historiky i kulturology. Východiskem zkoumání role dějin v každodenním životu by měla být aktuální analýza společnosti. Z tohoto důvodu bude navrhovaný příspěvek vycházet z teorie akcelerace Hartmuta Rosy, podle kterého okolo roku 1989 přišly současně tři revoluce – politická, ekonomická a digitální. Ty spolu přispěly k zrychlení našeho života v rozmanitých oblastech. Dnes „kružítka akcelerace“ (Rosa 2005) se zdá být nezadržitelné. Výsledkem je, že věci, kterými jsme obklopeni, nemají téměř čas zestárnout – kupujeme je proto přímo jako produkty „vintage“ nebo „retro“. Na druhé straně tradiční životní cykly v digitálním světě se zdají být zastaralé tak jako tak. Stárnutí věcí, míst a objektů už není samozřejmá zkušenost. Na základě těchto předpokladů, budou v příspěvku představeny různé turistické destinace a předměty, které jsou propagovány jako „originál“ nebo „historické“. Pokládám si otázku, co je spojuje z hlediska pozdně moderního konzumenta. Předpokládám, že je to primárně estetická kvalita, která je poptávána. Turisté (i konzumenti obecně) se méně zajímají o reálný věk nebo přesnou periodizaci historického objektu. Je pro ně spíše důležité, že předměty signalizují historičnost. Tuto kvalitu lze charakterizovat jako „pastness“ (Holtorf 2013). Ta má dalekosáhlé výsledky i pro koncepty jako jsou „autentičnost“ i „nostalgie“: Zdá se totiž, že nostalgická konzumace dějin není touha po konkrétní idealizované minulosti ale spíše se hmatově vcítit do plynutí času. Referát se tomuto problému věnuje mimo jiné na základě vlastního výzkumu o prezentaci komunismu v cestovním ruchu.

Biografie a proměna chápání dějinnosti

Mgr. Václav Sixta (FF UK, ÚČD)

Biografie patří k tradičním způsobům, jak se vztahujeme k minulosti. Toto tvrzení platí jak pro přítomnost historických témat ve veřejném prostoru, tak pro akademickou produkci. Příspěvek si klade za cíl poukázat na konkrétních příkladech, jak lze zkoumat proměnu vztahu k minulosti, kterou lze sledovat během posledních desetiletí. Pro formulování základní perspektivy poslouží krátký text G. Deleuze reflektující Foucaultovo pojetí proměny „historické formace“ v kontextu „smrti člověka“ jak tento problém pojmenoval M. Foucault. Biografie je vhodnou oblastí pro reflexi této proměny jako stabilní žánr, který lze empiricky velmi dobře sledovat, zároveň na toto téma probíhá i teoreticko-metodologická diskuse, která sama tematizuje motiv změny (například spor o tzv. biographical turn). Je otázkou, zda tyto změny jsou změny stejného charakteru jako ty, které tematizuje Deleuze potažmo tento panel. Základním materiálem mi budou ohlasy na knihu Jiřího Křesťana „Zdeněk nejedlý, politik a vědec v osamění“. Soubor téměř třiceti odborných recenzí poslouží jako reflexe očekávání kladená na žánr biografie v současné české historiografii a výstupy v masových médiích spojené s Křesťanovou knihou pak nabídnout pohled do veřejného prostoru. Jako doplňující materiál mi v příspěvku poslouží dění okolo životopisů Václava Havla.

Zločin a čas. Metahistorické komponenty současné detektivky

Mgr. Lenka Řezníková, Ph.D., Prof. PhDr. Miloš Řezník, Ph.D. (Akademie věd České republiky, Filozofický ústav, Německý historický ústav Varšava)

Jednou z inovací, kterou do detektivního žánru vneslo 20. století, bylo jeho dějové ukotvení v minulosti. V průběhu posledních desetiletí se historická detektivka stala jedním

z marketingově neúspěšnějších modelů populární inscenace minulosti. S podobným efektem, avšak zcela jiným způsobem pracuje s minulostí zdánlivě příbuzný, ve skutečnosti však značně odlišný typ detektivky, která staví na principech metaizace minulosti a operuje s prvky kulturní paměti. Tento typ detektivky, jak jej představují v posledních několika letech zejména severští autoři jako např. Jo Nesbø, Peter May, Jussi Adler-Olsen či Stieg Larsson, se již ze své podstaty obrací zpravidla do nedávné minulosti a využívá propojení mezi privátními a politickými dějinami 20. století, v některých případech však sahá i do vzdálenější minulosti a děj proplétá odkazy k problematickým historickým fenoménům, vždy však sugeruje nevyhnutelnou souvislost minulosti a současnosti, ať už na bázi přímého motivu či širě ukotvených vztahů. Cílem příspěvku bude analyzovat tento metahistorický subžánr recentní detektivky, pokusit se analyzovat jeho povahu a hlavní znaky a objasnit jeho pozici jak z hlediska současného literárního pole, tak z hlediska současného diskursu paměti.

Možnosti studia rodinných vztahů v 17.–19. století

Garantující: doc. PhDr. Alice Velková, Ph.D.; PhDr. Markéta Skořepová, Ph.D.

Cílem panelu je otevřít diskusi nad různými metodami výzkumu vztahujícímu se k rodině v 17.–19. století. Příspěvky by měly být zaměřeny primárně na venkovské či městské (nikoli šlechtické) prostředí. Hlavním zkoumaným problémem by měla být otázka, zda je možné se i v takto definovaném prostředí, pro které je charakteristický nedostatek ego-dokumentů, zabývat rodinnými vztahy a jejich proměnami. Diskutovány budou jak právě pramenná omezení tématu, tak možnosti a přístupy (a to jak kvantitativní, tak kvalitativní povahy), kterými by bylo možné tuto nevýhodu kompenzovat. Po obsahové stránce by se panel měl zabývat již samotnou definicí rodiny a jejích členů – mj. i tím, zda biologická vazba skutečně představovala to nejdůležitější pojítko. Položena bude otázka, zda existovala jen "jedna" rodina, či zda se lišily vztahy mezi příslušníky nukleární rodiny na jedné straně a členy rodinného uskupení v širším slova smyslu ("záchranná rodinná síť") na straně druhé. Jednotlivé příspěvky by se měly zabývat nejrůznějšími druhy rodinných vztahů – partnerskými, sourozeneckými, mezi rodiči (prarodiči) a dětmi (vnuky) i vazbami mezi vzdálenějšími příbuznými.

Byly bychom rády, aby takto otevřená diskuse měla pokud možno širší dopad, proto se počítá i s publikováním vybraných prezentovaných příspěvků (v časopise Historická demografie).

Možnosti studia rodinných vztahů v 17.–19. století

doc. PhDr. Alice Velková, Ph.D. (Historický ústav AV ČR, v. v. i., Historický ústav AV ČR, v. v. i.; Katedra demografie a geodemografie, Přírodovědecká fakulta UK)

Příspěvek stručně shrne dosavadní přístupy k bádání o rodinných vztazích ve venkovském prostředí 17.–19. století a zároveň se pokusí nastínit možné další metody, které by umožnily spojit jak kvantitativní analýzu, tak kvalitativní výzkum relativně omezených pramenů. Zamyslí se především nad možnostmi další mezioborové spolupráce, při níž dosud převládala snaha využít poznatků především těch věd, které jsou určitým způsobem přirozeně propojeny s historickým bádáním (historická antropologie, mikrohistorie, právní historie...). Jako jednu z dalších možností představí aplikaci metod, které se dosud používaly primárně v evoluční biologii. Jako jeden z výsledků těchto výzkumů vzešla tzv. "teorie babiček", která v zahraničních studiích již byla testována i pro historické populace. Podstatou této teorie je předpoklad, že přítomnost babiček žijících buď přímo v rámci rodiny, nebo nedaleko ní (ve stejné lokalitě) příznivě ovlivňovala jak reprodukci matek (zkracování meziporodních intervallů, zvyšování plodnosti), tak úmrtnostní poměry vnoučat (snížení kojenecké úmrtnosti). Příspěvek se pokusí zamyslet nad tím, zda je i české prostředí vhodné pro podobné testování (z hlediska využitelné pramenné základny).

Role příbuzenství při utváření domácností na Hornopolicu v 18. století

Mgr. Markéta Pražáková Seligová, Ph.D. (Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova v Praze, Historický modul IZV)

Příspěvek se pokusí zhodnotit roli pokrevního příbuzenství při utváření domácností ve čtyřech vybraných lokalitách severočeského panství Horní Police v druhé polovině 18. století. Vyjde při tom z rekonstrukce domácností na základě poddanského seznamu z roku 1771, který jediný v dochované dlouhé řadě hornopolických poddanských seznamů uvádí podruhy přímo v domech, kde žili. Tato rekonstrukce domácností ukazuje, že zastoupení složitějších forem domácností (rozšířených a zejména složených) je na Hornopolicu poměrně významné a dosahuje téměř polovičního podílu. V městečku Žandově byly dosti četné složené domác-

nosti (tvořily téměř třetinu všech domácností), ve třech venkovských lokalitách převládaly v podruží spíše jednotlivci (rozšířené domácnosti zde tvoří čtvrtinu až třetinu). Příspěvek sleduje, nakolik je příbuzenství mezi hospodářem a podruhy běžným jevem a do jaké míry jde o příbuzné ze strany hospodáře a do jaké míry příbuzné ze strany hospodyně. V Žandově se ukazuje tendence k soužití ženatého hospodáře s rodinou provdané dcery nebo ženatého syna resp. s nepřibuznými jednotlivci. Ve venkovských lokalitách je v domácnostech evidováno relativně více příbuzných jednotlivců, kteří se ovšem často fakticky doma nevyskytují. Naopak zde žije větší počet nepřibuzné čeledě. Podruzi, u nichž bylo zjištěno příbuzenství s hospodářem, jsou – odhlédneme-li od rodin ženatých resp. provdaných potomků – nejčastěji pokrevními příbuznými hospodáře, ale skoro ve stejné míře žijí v domech i pokrevní příbuzní hospodyně. Přítomnost manželského páru hospodářova potomka v podruží nemusela být na Policku nutně spojena s perspektivou budoucího převzetí gruntu. To poněkud oslabuje představu, že sourozenci dědice, pokud vstoupili do manželství, zakládali domácnost mimo rodný dům.

Možnost řešení neúplných informací v rodinných listech sestavených na základě studia církevních matrik – využití analýzy přežívání

Fialová Ludmila, Hulíková Tesárková Klára, Kuprová Barbora (Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Katedra demografie a geodemografie)

Pro analýzu populace v 17.–19. století existuje poměrně velké množství pramenů, pomocí nichž lze zkoumat demografické, sociální i ekonomické aspekty tehdejší společnosti (církevní matriky, pozemkové knihy, soupisy poddaných aj.). Ke studiu demografických procesů venkovských či městských populací ve zmíněném období je nevhodnější využít metodu rekonstrukce rodin. V ideálním případě je možné pomocí rekonstrukce rodin získat kompletní informaci o všech demografických událostech, ke kterým v rodině došlo. Skutečností je, že badatel využívající metodu rekonstrukce rodin se musí smířit s poměrně velkým podílem rodin, u kterých se nepodařilo dohledat všechny záznamy. Databáze je tak zatížena problémem neúplné informace. V klasickém přístupu pak mnohé z rodin s neúplnou informací musí být z následné analýzy demografických procesů částečně nebo zcela vyloučeny. Příspěvek představuje metodu analýzy přežívání, která je určena ke kvantitativnímu popisu a studiu dob trvání od výchozí do studované události. Zároveň je navržena tak, že může pracovat i s neúplnými dobami trvání pomocí tzv. cenzorování. Analýza přežívání umožňuje navíc studovat danou problematiku odděleně pro jakkoli definované subpopulace daného souboru (podle pohlaví, generací apod.), tj. umožňuje tzv. stratifikaci souboru. Analýza přežívání se díky zmíněným vlastnostem stává běžnou součástí práce historického demografa. Příspěvek stručně ukazuje konkrétní využití analýzy přežívání (ev. z ní vycházející model Coxovy regrese) na příkladu analýzy doby trvání od narození do úmrtí a délky mezipородních intervalů na datech získaných z církevních matrik pro město Jablonec a pro venkovskou oblast panství Škvorec v 17.–19. století. V obou případech se plně ukazují zmíněné výhody tohoto typu analýzy – možnost stratifikování souboru i využití cenzorování.

Genealogie a historická demografie? Teoretické a praktické možnosti výzkumu sítě sociálních vztahů na příkladu jihočeské vesnice

Mgr. Václav Černý (Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Historický ústav)

Cílem příspěvku bude poukázat na z metodologického hlediska velmi prospěšné propojení přístupů genealogie a historické demografie při výzkumu rodinných vztahů ve venkovském

prostředí. V úvodní teoreticky zaměřené části příspěvku by byly nejprve představeny možnosti tohoto propojení a dosavadní tímto směrem orientované výzkumy, jakými jsou všeobecně známé analýzy populačního chování úzce vymezených sociálních skupin ve Švýcarsku, Anglii či v Kanadě. Zejména v Kanadě tyto výzkumy probíhají kontinuálně od šedesátých let minulého století. Přes úspěchy zahraničních badatelů na tomto poli je české historiografii tento přístup téměř cizí. Výjimku tvoří několik teoretických studií a sond z přelomu šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století a pár diplomových prací obhájených v posledních dvou letech. Ve druhé polovině svého příspěvku by autor rád představil výsledky tímto způsobem vypracované sondy, jejímž cílem bude zmapování sítě příbuzenských vztahů a kmotrovských vazeb mezi jednotlivými rodinami napříč společenskou hierarchií venkovské společnosti. Příspěvek založený na analýze rozsáhlého souboru, matričních a gruntovních knih doplněných o soupisy poddaných rozkryje tyto vazby v malé jihočeské vsi Vítkov u Štěkně v rozmezí let 1780 a 1830.

Výslechové protokoly – pramen pro poznání rodinných vztahů

Bc. Josef Vacek (Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta)

Pro studium rodinných vztahů v období raného novověku je nutné využití všech relevantních pramenů, předně pak církevních matrik, soupisů poddaných a dalších. Mezi ty lze zařadit i dosud opomíjený pramenem – výslechové protokoly vzniklé při vyšetřování kriminální činnosti poddaných. Tento osobní pramen úřední povahy je využíván především pro výzkum trestního práva, v posledních letech pak i pro poznání každodennosti poddaného obyvatelstva. V menší míře je mu však věnována pozornost ve vztahu ke studiu rodinných vazeb a vztahů. Vypovídající hodnota výslechových protokolů však může být v této oblasti poměrně vysoká, a to i vzhledem k tomu, že se jedná o ego-dokument sui generis. Na základě rozboru výslechových protokolů je možné doplnit rodinné vztahy tam, kde by to jinak nebylo možné, ať už proto, že jiné prameny neexistují, nebo proto, že exameny dokáží postihnout skutečnosti, které není možné zjistit jinak. Je přitom nutno dodat, že se nejedná pouze o vztahy příbuzenské, nýbrž i vztahy osobní povahy. Při analýze výslechů tak lze postihnout i mezilidské vztahy, osobní sympatie či antipatie a další chování, které není obsaženo v jiných pramenech. Cílem příspěvku je poukázat na pramen, který je pro rekonstrukci rodiny zvláště ve starším období platný, přesto však pro tyto účely nevyužívaný. Součástí příspěvku budou jednak konkrétní příklady z bádání, jednak budou představeny limity a rizika spojená s využíváním tohoto polyvalentního pramene.

Postavení čeledi v raně novověké domácnosti

Prof. PhDr. Eduard Maur, CSc. (Univerzita Pardubice, Ústav historických věd)

Příspěvek se pokouší řešit současně diskutovaný problém, zda služebnictvo v raně novověké společnosti bylo součástí nejnižších vrstev společnosti (venkovská a městská chudina), jak soudila zejména marxistická (ale nejen) literatura, nebo zda služba byla určitou životní fází, kterou měla procházet většina mladých lidí, jak soudí doučasná dějiny rodiny (např. M. Mitterauer), zejména v návaznosti na tzv. teorii celého domu (O. Brunner, dnes van Dülmen) i na dobové charakteristiky rodiny, zejména v dílech tzv. hausvaterliteratur nebo u nás např. v postilách. Autor se snaží na konkrétních faktech prověřit platnost jednotlivých argumentů obou směrů. Rozlišuje přitom službu v rolnických domácnostech na venkově, řemeslnických domácnostech ve městech a službu v domácnostech šlechty. Dotýká se též postavení učňů a tovaryšů, kteří byli často řazeni k čeledi. Podobně jako např. J. Schlumbohm přitom dospívá k závěru, že sociální postavení čeledi, resp. služebnictva neodpovídá plně ani jedno-

mu z uvedených zařazení a že ve složitě kombinaci vykazuje prvky obou kategorií. Upozorňuje zároveň na to, že ve východní střední Evropě s rozvinutým režijním hospodářstvím vrchností do sociálního postavení čeledi navíc vstupují prvky feudálního donucení, které jsou ve výše uvedených diskusích přehlíženy.

Dluhy a pohledávky mezi příbuznými osobami (na příkladu městeček pardubického panství v 16. a 17. století)

Mgr. Tereza Siglová, Ph.D. (Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, Státní okresní archiv Pardubice)

Nejprve se budu věnovat využití sirotčích knih pro sledování rodinných vztahů, jejich specifikům a možnostem, které skýtají především pro předstatické období. Zápisy vznikaly především s cílem spravedlivého rozdělení majetku mezi dědice a stanovení výše dědických podílů, takže se dotýkají především majetkových a dědických otázek, ale také péče o nezletilé děti či staré osoby. Dovídáme se z nich počty a jména dětí z jednotlivých manželství zemřelého, jméno manželky, ze zápisů o vyplácení jejich dědických podílů často i jejich osudy po smrti otce. Specifikem tohoto pramene je i to, že jsou v něm kromě majitelů usedlostí, kteří zemřeli v době, kdy ještě sami hospodařili, zachyceny i osoby nevlastníci nemovitý majetek. Ve druhé části se zaměřím pouze na jednu oblast, a to na pohledávky a dluhy zemřelých osob. Jejich zjištění bylo mimojiné předpokladem správného rozdělení majetku mezi dědice. Z masy těchto zápisů si budu všimnout pouze těch, u nichž je zachycen příbuzenský vztah mezi dlužníkem a věřitelem. Budu sledovat typ tohoto vztahu, a pokud to je možné, i důvody, proč dluh vznikl. Část těchto položek souvisela s finanční výpomocí především otcům či matkám hospodařícím na gruntu v obtížné situaci. V závěru se dotknu problematiky úroku a zisku. U půjček hoto- vosti je pravděpodobné, že se jednalo zpravidla o bezúročné půjčky. Příbuzní věřitelé přitom zřejmě spíše očekávali nějaký jiný přínos v budoucnu.

Dospívající a jejich rodiče a zaměstnavatelé na panství Slavkov u Brna ve druhé polovině 18. století

Mgr. Věra Slováková (Masarykova univerzita, Historický ústav FF)

Dospívání bylo pro mnoho mladých lidí v raněnovověkých městech a vesnicích obdobím změn a dynamického vývoje. V poměrně nízkém věku vstupovali někteří z nich do služby nebo učení, což obvykle souviselo s opuštěním domova. Pokud pocházeli z chudých poměrů nebo jim zemřel otec, mohl se i samotný domov častokrát měnit. Cílem tohoto příspěvku je nastínit souvislost mezi situací v rodině (např. sociálním postavením hospodáře, jeho smrtí, počtem osob v domácnosti v daném roce) a osudem mladých lidí, kteří byli její součástí. Za rodinu je považováno nejen uskupení lidí spřízněných pokrevně a sňatky, ale také skupina lidí sdílející jednu domácnost, tj. hospodáři a jejich čeled' nebo řemeslníci a jejich učni. Výzkum je založen na práci se souborem soupisů obyvatel a sirotků panství Slavkov u Brna pocházejícím z druhé poloviny 18. století. Tento pramen umožňuje jak přístup kvantitativní, který přinese obecnější závěry o vlivu sociálně-demografických faktorů na život mladých lidí, tak kvalitativní, jež přiblíží detailněji osudy jednotlivců. Analýza ukazuje, že domácnost rodičů představuje pro většinu mladých jistotu a útočiště. Zejména pak dívky z lépe situovaných městských rodin otcovský dům až do svatby neopustili. Dospívající z chudších venkovských hospodářství sice domov opouštěli, ale častokrát se do něj vraceli, pokud nemohli najít uplatnění jinde. Naopak mezi čeledí a učni a jejich zaměstnavateli tyto vazby neexistovaly, a pokud se vytvořily, měly jen omezený vliv na jejich pracovní vztahy. Soupisy obyvatel a sirotků sice

přímo nevyprávějí o mezilidských vztazích, avšak mikrohistorické postupy umožňují najít mezi lidmi spojení a alespoň částečně rekonstruovat jejich osobní vazby.

Duchovní příbuzenství? Význam kmotrovství ve venkovské společnosti 19. století

PhDr. Markéta Skořepová, Ph.D. (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Historický ústav, Filozofická fakulta)

Kromě vazeb vznikajících biologickým příbuzenstvím či sešvagřením měly v sociálních vztazích venkovanů zvláštní místo „příbuzenská“ pouta, která historiografie označuje termíny jako pseudo-příbuzenství či duchovní příbuzenství. Mezi nimi zaujímalo výsadní postavení kmotrovství, tedy duchovní příbuzenství vznikající v okamžiku křtu mezi křtěncem a jeho kmotry a celými jejich rodinami. Paradoxním důsledkem omezení počtu kmotrů v potridentském období byla vertikalizace kmotrovství a zužování výběru kmotrů na vlivnější osoby z okolí narozeného dítěte. V souvislosti se změnami v podobě i vnímání rodinných vztahů, které přineslo 19. století, se předpokládá postupná horizontalizace a zintimnění kmotrovských vazeb, které měly stále více směřovat dovnitř stávajícího příbuzenstva. Rodiče křtěných dětí mohli při výběru kmotrů volit mezi posilováním dosavadních (pseudo)příbuzenských vazeb a vlastními ambicemi spojenými s navazováním nových sociálních vztahů. Významnou roli v proměnách kmotrovství samozřejmě hrála sekularizace společnosti a zásadní demografické proměny, ke kterým v průběhu 19. století došlo. Otázky týkající se výběru a úlohy kmotrů, přijímání a váhy kmotrovských závazků lze za současného stavu bádání zodpovědět pouze v rovině hypotéz vycházejících velkou měrou z poznatků zahraničních badatelů. Příspěvek se pokusí naznačit průběh těchto změn na příkladu vývoje kmotrovství ve venkovské farnosti Nový Rychnov na Pelhřimovsku a zprostředkovat první výsledky počínajícího výzkumu této problematiky.

Rodinní nepřibuzní. K možnostem studia nepřibuzenských vztahů ve venkovské společnosti 17. a 18. století

PhDr. Ladislav Nekvapil (Východočeské muzeum v Pardubicích – Univerzita Pardubice, Ústav historických věd)

Pojem rodina a jeho obsah je v rámci historických věd intenzivně diskutován již řadu desetiletí. V průběhu dějin se pojetí rodiny neustále vyvíjelo především ve vztahu k proměňujícím se funkcím i okruhu osob, který ji tvořil. Zatímco dnes je rodina chápána nejčastěji ve smyslu rodiny nukleární, navíc bez akcentu na to, zda jsou rodiče ve svazku manželském či nikoliv, v tradiční společnosti raného novověku vypadala situace výrazně odlišně. Kromě institutu manželství jako samozřejmého základu každé rodiny byla jejím typickým prvkem také řada nepřibuzných osob, které s nukleární rodinou hospodáře spojovaly jiné druhy vazeb, především ekonomické. Do tohoto okruhu počítáme především čeled', učně, tovaryše, v některých případech i podruhy. Zcela specifický, nicméně nezastupitelný typ rodinné „nepřibuznosti“, který se odvíjel z křesťanské tradice a zároveň měl v případě potřeby zajistit důležité socializační a ekonomické funkce, představovalo kmotrovství, kterým se navazovalo tzv. duchovní příbuzenství mezi jednotlivými účastníky křesťanského obřadu. Cílem příspěvku je v první řadě zamyslet se nad sociálními vazbami mezi nepřibuznými osobami, které utvářely základní vztahy a zajišťovaly zásadní funkce v rámci rodiny, domu či domácnosti v 17. a 18. století. Stejně tak se dotkneme i možností, které nám ke studiu těchto „nepřibuzenských“ vazeb dávájí běžně dostupné písemné prameny uložené v českých archivech.

Rodina na okraji společnosti. Kati, pohodní a biřici v perspektivě rodinných struktur

Mgr. Marie Matěásková (Karlova Univerzita, Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy)

Rodinu sestávající z jedinců snižených na cti neboli katů, rasů a biřiců spolu s jejich ženami a dětmi lze hodnotit jako specifickou sociální skupinu v mnohých aspektech odlišnou od tradiční měšťanské či venkovské rodiny raného novověku. Její atypické rysy spočívající v dědičném zatížení rodinných příslušníků tzv. snižeností na cti (historiografií hodnocena jako absolutní bezectnost) určovaly těmto rodinám jednu z nejnižších pozic ve společenské hierarchii. Tento očividný „handicap“ promítající se do každodenního života dehonestovaných jedinců ovlivňoval nejen samotné složení a strukturu „snižené rodiny“, rodinné strategie, ale i sňatkové migrace těchto lidí. Do jaké míry byli snižení lidé determinováni výkonem nečistého řemesla, a v kterých momentech života rodiny se projevovali jako svobodní aktéři prosazující své osobní záměry, bude jedním z hlavních cílů příspěvku. Pozornost je směřována jednak k základním fragmentům dané problematice, a sice kdo byl součástí rodiny na okraji společnosti, jakou roli zastávali jednotliví členové rodiny s důrazem na úlohu ženy a dětí, jež byla v perspektivě badatelského zájmu doposud ve stínu mužské role, ale také na budování sociálních sítí snižených lidí. Právě ty totiž poukazují na problematiku uzavřenosti a interakce rodiny tohoto typu s okolní společností. Téměř úplná absence ego dokumentů neumožňuje hlouběji nahlédnout do problematiky rodinných vztahů, přesto ve světle pramenů městské a církevní provenience lze zachytit jak každodenní momenty ryze vnitřního rodinného života, tak vnější vnímání rodiny snižených lidí diferencované různými faktory. Příspěvek je lokálně zaměřen na východočeská města v období 17. století s přesahem do první poloviny století osmnáctého.

Stát namísto rodiny. Vznik státní sirotčí péče

PhDr. Zdeňka Stoklásková, Ph.D. (Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav)

Péče o sirotky existovala již ve starověku, avšak v období vlády Josefa II. došlo k zásadní systémové změně: péče o sirotky již nebyla ponechána náhodně provozované charitativní činnosti, ale sirotků se ujímá stát. Důvodem je změna dosavadní ideologie, spojená s glorifikací oddanosti osudu, rozjímání a pozdně barokní zbožnosti. Heslem nové doby je píle, pracovitost, šetření vlastním časem i zdravím a vůle změnit svůj osud. Stát začíná chápat své poddané jako „vlastní“ a přebírá péči o potřebné. Sirotci zaujímají z hlediska státního zájmu zvláštní místo, protože jsou v intencích dobových populačních teorií zdrojem budoucího bohatství státu: jako vojáci či pracující, jejichž píle je nezastupitelně potřebná k další hospodářské prosperitě. Jako takoví jsou však upotřebitelní pouze v případě, že budou zdraví a pokud možno kvalifikovaní. Tedy pokud nezahynou krátce po porodu jako plody nechtěné lásky. Stát se svými zákony snaží nejen vytvořit zákonnou základnu pro státní sirotčí péči, nýbrž i předejít vraždám novorozenců. Dalším moderním prvkem je myšlenka umístění co největšího počtu sirotků do rodinného prostředí. Zda důvodem bylo zejména získání návyků nutných pro budoucí život či úspora nákladů, je zatím badatelským reziduem.

Delikventní děti. Rodina a původ delikvence

Mgr. Martina Halířová, Ph.D. (Univerzita Pardubice, Ústav historických věd)

V devatenáctém století se zrodil koncept delikventního dětství a možnosti převýchovy. Příspěvek se zaměří na delikventní děti, které prošly polepšovacími zařízeními koncem 19. století a počátkem 20. století. Zmíněny budou zákony, na jejichž základě bylo možné vyjmout dítě z rodiny. Bude řešena otázka původu těchto dětí. Vedl nemanželský původ skuteč-

ně k delikvenci, jak se někteří teoretici domnívali, či příčina delikvence spočívala v životních podmínkách a chudobě rodiny? Některé děti byly dodány na žádost vlastních rodičů. Zde se nabízí otázka, zda se nejednalo o strategii, jak se postarat o neposlušné dítě. Další řešenou otázkou budou sítě těchto dětí, kam se tyto "vykořeněné" děti vracely a pokud žádné sítě neměly, zda jim byly nové ústavem vytvořeny a za jakých podmínek se ústav vměšoval do dalšího života mladistvého. Zmíněné otázky budou řešeny za pomoci pramenů evidenčního charakteru, které vznikly v polepšovacích ústavech. Použita bude metoda sondy. Tyto prameny nám rovněž pomohou zjistit na základě, jakých poklesků se děti dostaly do polepšovny a jakým způsobem byla definována zpustlost, která byla uváděna jako jedna z příčin pro dodání do polepšoven.

Jedeme na letní byt. Proměny „letního bydlení“ jako součást modernizačního procesu českých zemí v průběhu industrializace 2. poloviny 19. a 1. poloviny 20. století

Garantující: Marcela Šášinková; Prof. PhDr. Václav Matoušek, CSc.

Charakteristickým fenoménem postupující industrializace a s ní spojené modernizace naší společnosti ve 2. polovině 19. století a na počátku 20. století bylo formování a posléze spontánní rozvoj individuální a masové rekreace mimo městská centra. Jedním z jeho základních projevů od počátku bylo budování letních vil a vilových kolonií, původně v nepříliš vzdáleném okolí velkých a postupně se industrializujících sídel. Největší množství villegiatur vzniklo v okolí Prahy. V menší míře můžeme tento jev pozorovat v bezprostředním okolí dalších industriálních center českých zemí. Kromě honosných vil se začíná povolně prosazovat také výstavba menších objektů, která se pak rozvíjí především v meziválečném období. Vznikají zcela nová letoviska využívaná jak reprezentanty vyšších a středních vrstev, tak i zástupci vrstev nižších. Fenomén letních bytů byl dosud u nás zkoumán zejména po stránce architektonické. Náš panel nabízí diskusní metodickou a metodologickou platformu pro rozšíření studia též o rovinu sociálně historickou, sociálně geografickou a historicko demografickou. S ohledem na skutečnost, že studujeme téma z nepříliš dávné minulosti, rozšiřujeme heuristický záběr i na prameny orální historie. Důležitým aspektem je studium terénní – antropologické a ekologické, které akcentuje fenomén villegiatur a chatových kolonií také jako významného krajinnotvorného činitele. Dílčí témata, např.:

- Vliv společenských, ekonomických a politických změn na vytváření fenoménu volného času
- Krajinné, sídelně geografické a technické podmínky pro zakládání vilových aglomerací, chatových osad apod.
- Proměna tradiční krajiny a transformace původních sídelních celků
- Historie jednotlivých letovisek v okolí velkých měst (villegiatury)
- Evropské (středoevropské) analogie, případně odlišnosti
- Typologie architektury letních vil, zahrad a parků. „Vedlejší“ díla významných architektů
- Rozmanitost životního stylu uživatelů letního bydlení („behaviorální diference“), event. národnostní otázka, vzájemné vztahy rekreatantů a místních obyvatel
- Stravování a další logistické zázemí letních hostů
- Rozvoj stavebních firem, změny dopravní sítě a dalších infrastruktury
- Od letní a víkendové rekreace k trvalému bydlení mimo město
- Analýza pramenů a zdrojů – narativní prameny různé provenience, kroniky, paměti, denní tisk, beletrie, osobní archivy a sbírky, „oral history“.

Vznik přípražských letovisek s přihlédnutím na časově nejstarší „vzdušné lázně“ v Roztokách nad Vltavou

Marcela Šášinková (Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, p. o.)

Příspěvek se zabývá počátky masové rekreace Pražanů pocházejících z vyšších středních vrstev nastupujících podnikatelů, bankéřů a obchodníků po polovině 19. století. Nejen kupní síla, ale i krajinné, sídelně geografické a technické podmínky byly důležitými faktory pro zakládání letovisek. Nově utvořená sociální třída se zakupuje na parcelovaných pozemcích v blízkosti Prahy. Investice v podobě luxusní letní rodinné vily ve velké zahradě, sblížení s přírodou, fenomén v podobě volného času a nové možnosti jak jej trávit, to vše utváří obraz životního stylu obyvatel na letním bytě. Poptávka po službách zajišťujících chod letoviska, nabídka letního bydlení i pro nižší sociální vrstvy v nájemních vilách, varianta jednodenních výletů, výstavba letních restaurací a hotelů, angažovanost letních hostů v obecní radě, pestrý spolkový život, to vše ovlivnilo vývoj malé obce za Prahou – Roztok nad Vltavou – v poslední třetině 19. století. Regulační plány, nedostatek volných pozemků vhodných k výstavbě nových

letních vil, židovský původ prvních stavitelů, zjednodušení dopravního spojení do dalších lokalit za Prahou – faktory, které ukončily rozkvět roztockého letoviska na počátku 20. století a přenesly zájem do nově se utvářejících lokalit při Berounce nebo Sázavě, kde dostali prostor architekti zvučných jmen, investovali ale už i profesori, ředitelé divadel, umělci apod.

Studie o Richardovu: Vznik a prvá desetiletí rodinného letoviska plzeňských měšťanů z doby rozvinuté industrializace

PhDr. Miroslav Pavel, Prof. PhDr. Václav Matoušek, CSc. (Fakulta architektury ČVUT, Ústav teorie a dějin architektury)

V roce 1848 koupil plzeňský podnikatel F. V. Svátek 15 km severovýchodně od Plzně na břehu Berounky mlýn Telín. Mlýn přebudoval na vodní hamr na výrobu lopat. Součástí malého industriálního komplexu byla i provozní budova, kterou rodina podnikatele částečně využívala jako rekreační objekt. Prostor mlýna a jeho nejbližší okolí Svátek přejmenoval na počest jednoho ze svých synů na Richardov. Na počátku 90. let 19. století se tři rodiny Svátkových potomků rozhodly vybudovat na říční terase nad mlýnem rekreační vilovou kolonii, Nový Richardov. Malá rodinná villegiatura se mezi lety 1897 až 1942 postupně rozrostla na uzavřený komplex šesti vil. Jednotlivé objekty byly stavěny na zakázku konkrétní rodiny, avšak kromě čistě obytné funkce, stála na pozadí jejich vzniku i funkce reprezentativní. Majitele si byli vědomi svého společenského postavení, které však nemělo být dáváno na odív, jako spíše využíváno ke společensko-kulturnímu zvelebování lokality. Letovisko Richardov sice není porovnatelné se všeobecně známými vilovými lokacemi typu Ořechovka (Praha, 1919–1929) nebo kolonie Baba (Praha, 1932–1936), přesto je zajímavým svědkem geneze unikátního rodinného letoviska. Jeho podstata tkví v množství zastoupení architektonických směrů. Každý objekt odpovídá době svého vzniku a odráží dané architektonicko-stylové tendence. Na jednom území je tak zaznamenán stylový vývoj od konce 19. století po počátek druhé světové války. Studie založená především na třech rodinných kronikách, ukazuje Richardov jako svéráznou rekreační destinaci příslušníků plzeňských elit 2. poloviny 19. a prvních desetiletí 20. století.

Božkov – proměna zemědělské osady v rekreační letovisko Pražanů

PhDr. Jan Hájek, CSc. (Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Centrum pro hospodářské a sociální dějiny)

Vesnice Božkov (cca 30 km jihovýchodně od Prahy) byla až do počátku 20. let minulého století běžnou zemědělskou osadou středních Čech. Existující objektivní podmínky (zejména dopravní a geografické, tj. blízkost železniční trati, zvlněná krajina v nejbližším okolí, nedaleká řeka Sázava a také sousední městečko Mnichovice) předurčovaly tuto lokalitu pro to, aby se stala cílem rekreačních výjezdů (zprvu hlavně prázdninových, později i víkendových) četných obyvatel Prahy. Forma rekreačních pobytů ve podobě letních bytů a nakrátko pronajímaných objektů přerostla na přelomu 20. a 30. let v mohutnou vlnu stavební aktivity v dané lokalitě. Počet domů v Božkově vzrostl během půldruhého desetiletí téměř pětinasobně – ze dvou desítek objektů v polovině dvacátých let na více než stovku na přelomu let třicátých a čtyřicátých. Stavěny byly přitom relativně honosné vilky, běžné zahrani domky i dřevěné a jenom částečně zděné chaty. Příspěvek sleduje jak geografický rozrod obce, tak proměnu její infrastruktury (zejména její návaznost na blízké Mnichovice). Všimá si i sociálního zařazení nových obyvatel lokality a mapuje také místo jejich "původu", tj. ze kterých částí Prahy se rekrutovali. Stranou nezůstává ani dopad stavebního boomu na podnikatelské (zejména stavební) aktivity firem z blízkého i vzdálenějšího okolí. Navrhovaný příspěvek pomůže obohatit

typologii rekreačních lokalit, které v průběhu modernizačního procesu vznikaly v blízkosti velkých industriálních (industrializujících se) center.

Letní byt – místo odpočinku nebo intelektuálního vzepětí?

Mgr. Patrik Líbal, Ph.D. (Univerzita Karlova, Ústav pro klasickou archeologii)

Letní byty bývají charakterizovány spíše jako místa odpočinku, tělesného i myšlenkového. Případně se s rozvojem turistiky a oddechových sportovních disciplín uvádějí zvyšující se tělesné aktivity, ale z hlediska myšlenkového se spíše předpokládala touha po odpočinku, nutného pro další duševní práci ve městě. Jde o to ukázat, že po vzoru obyvatel antických i raně novověkých vil také v 19. a 20. století celkové prostředí vybuzovalo i v českých zemích některé letní "návštěvníky" k mimořádným intelektuálním výkonům. A nešlo jen o původní prostředí, ale o kombinaci přírody s kvalitou architektury, resp. s jejím včleněním do přírodního rámce. Cílem tedy nebude jen nastínit toto téma v obecné rovině, ale doložit jej na některých konkrétních případech. Specificky se příspěvek zaměří na dolní Posázaví, ale budou uvedeny i případy z dalších lokalit letního bydlení, tak aby vznikl reprezentativnější přehled výsledků některých výraznějších duševních aktivit, vzniklých v letoviscích v období od poloviny 19. století do 20. století.

Vědci na letním bytě

Mgr. Jiří Šoukal (Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, Oddělení dějin Akademie věd)

Předkládaný příspěvek je zaměřen na vybrané prvorepublikové vědce a jejich prožívání pobytu na letním bytě, které v některých případech mívalo svá specifika oproti prožívání pobytu "běžných" návštěvníků. Výzkum vychází především z fondů Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, kde jsou uloženy pozůstalosti vědeckých osobností (například J. Charvát, J. Horák, J. Pelnář, F. Lexa a další). Některé poznatky vychází rovněž z fondů Archivu Univerzity Karlovy a z dalších zdrojů. Na základě korespondence, deníkových záznamů případně pamětí lze dobře charakterizovat životní styl vědců na jejich letním bydlení. Pozornost bude soustředěna na pozici vědců v letní společnosti, na jejich každodennost a na napětí mezi vědeckou prací a volným časem. Svěbytnou problematiku představuje i soužití rodiny na letním bytě a specifická role manželky vědce mimo město. Výzkum je součástí širšího projektu týkajícího se habitů českých vědců a zároveň si klade za cíl rozšířit poznatky o každodenním životě na letních bytech v období první republiky.

Prameny přemyslovské doby: rukopisy – listiny – analýzy

Garantující: doc. Mgr. Anna Pumprová, Ph.D.; Doc. David Kalhous, Ph.D.

Pramenů přibývá s rostoucím letopočtem, a tedy je jich pro období přemyslovské k dispozici mnohem méně než pro pozdější staletí. Naštěstí zejména s rostoucím množstvím sledovaných otázek roste naše schopnost získat z těch mála dochovaných textů větší množství informací. Zásahu na tom mají zejména pomocně vědní analýzy (např. rukopisný kontext) či lingvistické nebo literárně vědné rozborů, případně obecně preference systematických rozborů různých problémů před věcnými návraty k známým anekdotám. Nelze přitom říci, že by se písemné prameny doby přemyslovské netěšily pozornosti novějšího bádání – podařilo se objevit latinskou verzi Dalimila, První pokračování Kosmovo bylo přesunuto z Vyšehradu na Pražský hrad, Kosmas se dočkal nové monografie a podobné štěstí měly i kroniky Vincenciova a Jarlochova; značné pozornosti se rovněž těšila kronika zbraslavská, jež má nyní již pouze jediného autora. Kromě toho však existuje paradoxně celá řada písemných pramenů, jimž byla v posledních deceniích věnována pozornost jen velmi omezená, nesystematická, útržkovitá. Jedná se zejména o nekrologia, jež nabízejí mj. informace o sociálních vazbách a utváření liturgické paměti, avšak jsou dosud zpřístupněna pouze v edicích 19. století a slouží jen jako zdroje informací o datech úmrtí Přemyslovců. Stejně tak je nutno sledovat i rukopisy, jež sice neobsahují známé narativní texty, případně uchovávají texty, které na českém území nebyly sepsány, ale očitly se v českém prostředí před r. 1300, a dokumentují jednak určité kulturní milieu, a také jisté právní povědomí, šíření informací a konceptů a kontakty. Proto se jeví vhodné tento problém znovu otevřít a diskutovat o něm.

Výpověď rukopisu Ms 434 Univerzitní knihovny v Lipsku o vzniku kázání Petra Žitavského

doc. Mgr. Anna Pumprová, Ph.D. (Ostravská univerzita)

K pramenům, jimž se v českém medievistickém bádání po dlouhou dobu dostávalo spíše okrajové pozornosti, náleží i kázání. Ačkoliv šlo o velmi frekventovaný žánr, s nímž se (v jeho orální podobě) běžně setkávala velká část středověké společnosti, z doby před polovinou 14. století je známo jen málo dokladů původní homiletické tvorby bohemikální proveniencí. Významné místo mezi nimi zaujímají Sermones de principalibus festis Petra Žitavského (z. 1339), proslulého autora Zbraslavské kroniky. Petrova sbírka kázání dosud nebyla jako celek vydána. Dochovala se v jediném rukopisu, jenž vznikl v první polovině 14. století ve zbraslavském klášteře a dnes je uchováván pod signaturou Ms 434 v Univerzitní knihovně v Lipsku. V příspěvku bude hledána odpověď na otázku, co rukopisný záznam kázání Petra Žitavského v kodexu Ms 434 vypovídá o vzniku díla jako takového a případně i o způsobu práce jeho autora.

Spor o patronátní právo kostela v Kynšperku nad Ohří na přelomu 13. a 14. století.

Diplomatická analýza listin v kontextu církevní správy pražského biskupství

Mgr. Lukáš Führer (Masarykova Univerzita, Ústav pomocných věd historických a archivnictví)

Více než dvacet let trvající spor o patronátní právo kostela Panny Marie v Kynšperku nad Ohří, který se naplno rozhořel počátkem devadesátých let 13. století mezi pražskými křížovníky s červenou hvězdou a cisterciáckým klášteřem ve Waldsassen, je na svou dobu poměrně obsírně dokumentován množstvím diplomatických pramenů. Tyto prameny – listiny – nám umožňují vhlédnout nejen do právní podstaty, průběhu a rozuzlení sporu, ale dávají prostor k analýze jejich vzniku, a to i v kontextu dalšího diplomatického materiálu té doby. Druhá polovina 13. století se nese v duchu konsolidace církevní správy pražského biskupství a s ní

související kvalitativní (a konec konců i kvantitativní) proměnou diplomatického materiálu. Listiny vzniknuvší (nejen) v diplomatickém prostředí pražských biskupů se v této době zásadním způsobem proměňují vlivem pronikání římského i kanonického práva do správních struktur a dalších faktorů (např. formulářové sbírky); jejich nejen obsahová, ale i formální (diplomatická) analýza pak může přispět k pochopení toho, jakými prostředky a jakým způsobem listiny vznikají a tím i lépe porozumět mechanismům církevní správy ve sledovaném období. Předkládaná studie se na příkladu kauzy sporu o patronátní právo kostela v Kynšperku nad Ohří pokusí zamyslet se nad otázkou, jak listinný materiál související s uplatňováním patronátních práv vzniká, jak je ovlivněn právním, resp. správním prostředím pražské diecéze druhé poloviny 13. století, ale současně jak vlastní listiny slouží jako prostředek k uplatňování biskupské správy v té době.

Sv. Václav a jeho kult ve svědectví nejstarších rukopisů

Doc. David Kalhous, Ph.D. (Ústav PVH a archivnictví, Masarykova univerzita)

Příběhy svatého Václava v podání václavských legend nás obvykle zajímá jako klíč k dějinám jeho doby. Již méně pozornosti bylo paradoxně věnováno těm informacím, které jsou mnohem spolehlivější a bohatší, jen vypovídají spíše o době vzniku oněch hagiografických textů, případně jejich pozdějších rukopisných zápisů. Cílem mého referátu bude tyto legendy a jejich kontext představit a také ukázat, co jaké informace nabízejí jejich jednotlivé rukopisy. Kvůli bohatství dochovaných textů své zkoumání omezím r. 1200 jako horní hranicí.

Finanční aspekty středověké a raně novověké ekonomiky

Garantující: PhDr. Roman Zaoral; Mgr. Pavla Slavíčková, Ph.D.

Hospodářské účty, účetní knihy, kupecké deníky či židovské rejstříky patří k velmi zajímavým, i když ne vždy nejpřitažlivějším typům pramenů. Odrážejí ekonomické, sociální a prosopografické souvislosti institucí, v nichž vznikaly, přitom jim dodnes nebyla věnována taková pozornost, jakou by si zasloužily. Na základě rozboru účtů lze nejen rekonstruovat rozpočet daného původce či frekvenci dobového oběživa, účty odkazují i na individuální finanční příspěvky a dary a jsou tedy důležitým pramenem sociálních dějin, dějin umění a každodennosti. Zpracování velkých datových souborů, v nichž účty často vystupují v roli seriálních pramenů, přitom naráží na značné metodické problémy. Panel si klade za cíl projednat jak otázky spojené bezprostředně s účty a účetními knihami, tak i širší tematické okruhy zaměřené na monetární a fiskální politiku, úvěr, daně, ceny a mzdy, měnové unie a finanční krize či na zásobování trhů penězi v souvislosti s rozvojem místního a dálkového obchodu v období středověku a raného novověku. Svým zaměřením navazuje na úspěch mezinárodního kolektivu autorů, jejichž příspěvky, prezentované na mezinárodní konferenci uspořádané v Praze v roce 2013 Fakultou humanitních studií UK a Centrem mediévistických studií AV ČR a UK, byly publikovány v souborné monografii pod názvem *Money and Finance in Central Europe During the Later Middle Ages* (Palgrave Studies in the History of Finance), ed. R. Zaoral, Basingstoke: Palgrave Macmillan 2015.

Účetní evidence ve středověku a raném novověku v českých zemích

V případě potřeby identifikace použitého účetního systému v minulosti má v dnešní době badatel k dispozici vedle příslušné kapitoly ze skript o české diplomacii do roku 1848 Jindřicha Šebánka a kol., jejímž autorem je Josef Blecha, ještě několik dalších studií, zejména Bohumila Štursy, Hugo Raulicha, Josefa Fialy, Miloslava Bělohávků, nebo nejnověji Eduarda Mikušky, Renáty Hátové nebo Miloslava Janhuby. Označení účetní techniky používané v období středověku a raného novověku se v dílech jednotlivých autorů mnohdy až zásadně různí, stejně jako popis klíčových charakteristik s danou účetní technikou spojených. Cílem příspěvku je na základě analýzy soudobých pramenů z prostředí měst a velkostatků kriticky vyhodnotit dosud publikované informace a dokázat, že se nejednalo o účetnictví jednoduché, kamerální, ani podvojně, jak se tito autoři domnívají, nýbrž o specifickou účetní techniku přirozeně vykrystalizovanou v českém prostředí zřejmě bez zásadnějších vlivů ze zahraničí tak, aby účelově splňovala požadavky, které na ni zkoumané ekonomické entity kladly. Součástí příspěvku je vysvětlení podstaty jednoduchého a kamerálního účetnictví ve srovnání s uvedenou účetní technikou, pro jejíž označení vzhledem k jejímu charakteru navrhuje pojem účetnictví správní. Příspěvek je v této podobě chápán jako diskuzní očekávající kritickou reakci na prezentované závěry ze strany odborné veřejnosti.

Vývojové tendence cen a mezd na příkladu Moravy v 15.–18. století

PhDr. Roman Zaoral, Dr. Alex Klein (Fakulta humanitních studií UK Praha, Historický modul, University of Kent, School of Economics)

Referát je příspěvkem k diskusi o tzv. malé divergenci v dlouhodobém ekonomickém vývoji Evropy. Je prvním výstupem širšího mezinárodního projektu, jehož cílem je za použití konkrétních historických dat ukázat, jaké byly důvody hospodářského růstu a zpomalení a proč ekonomika střední Evropy zaostávala od raného novověku za ekonomikou západní Evropy. Právě české země jako nejvyspělejší část střední Evropy jsou pro takové srovnání vhodné. Výzkum je založen na datech z moravských archivů, shromážděných a publikovaných v 60. letech 20. století členy Komise pro dějiny cen, mezd a měny, jež dosud nebyla plně využita.

Data pokrývají jak městské, tak venkovské prostředí, zahrnují mzdy řemeslníků i sedláků a ceny nejrůznějších zemědělských komodit, pracovních nástrojů, stavebních materiálů a služeb. Jsou zpracována na základě dnes všeobecně uplatňované metody spotřebního koše Boba Allena, jež stanoví konkrétní kalorické hodnoty základních zemědělských komodit a bere zřetel jak na cenovou volatilitu, tak na kvalitu mincí, v nichž mzdy byly vypláceny. Z těchto veličin je pak odvozována výše existenčního minima. Kombinace přístupů historie, ekonomie a numismatiky dodává tomuto výzkumu interdisciplinární charakter.

Židovské úvěry na (střední) Moravě od 2. pol. 14. stol. do roku 1454

PhDr. Tomáš Somer, Ph.D. (Univerzita Palackého, Katedra historie FF)

Príspevek sleduje židovské úvěry v prostoru střední Moravy (Olomouc, Uničov) od druhé poloviny 14. století do vyhnání Židů z moravských královských měst v roce 1454. Zaměřuje se na podmínky půjček u židovských věřitelů (zejména výši úroků ve sledované době), ale dotýká se též osob dlužníků. Podrobněji budou rozebrány půjčky zapsané v tzv. Židovských registrech (jedna z olomouckých městských knih) z let 1413–1420 (1428) a pozornost bude věnována i listinám, které v tomto období vydávali šlechtičtí dlužníci pro židovské věřitele. Tzv. Židovská registra představují velmi významný pramen pro poznání olomoucké židovské obce a demonstrují hospodářský význam židovské komunity pro město i pro okolní šlechtu. Zatím však nebyly podrobněji zkoumány (zatím jediná studie J. Kuxe pochází z roku 1905). Listin šlechtických dlužníků se dochovalo velmi málo. Jedna z nich pro uničovského Žida Beneše pochází z roku 1387 a obsahuje hebrejsky psanou příjemeckou poznámku na dorsu. Druhá (a poslední známá) byla vydána pro olomouckého Žida Abrahama v roce 1439 a dochovala se náhodou ve vazbě papírového manuskriptu dnes uloženého ve Vratislavi. Tato listina byla donedávna zcela neznámá.

Úvěr a finance obchodníků v raně novověké Praze

Dr.phil. Marie Buňatová (Univerzita Pardubice, Ústav historických věd)

Současná historiografie si při výzkumu dějin raně novověkého obchodu klade řadu otázek, které se dotýkají jak vlastní existence a fungování ekonomiky a trhu, tak se zabývají zkoumáním jejich vlivu na vývoj a stratigrafii společnosti a dopady v oblasti sociokulturní. Jedno z témat, kterému je v posledních desetiletích právem věnována zvýšená pozornost, představuje problematika obchodní praxe, tedy postupů, které obchodníci při jednáních se svými partnery v jednotlivých fázích realizace obchodu využívali. Příspěvek si klade za cíl představit průběžné výsledky výzkumu obchodní praxe a finančních nástrojů pražských kupců 16. století. Zaměřen bude zejména na různé způsoby sjednávání a splácení zbožních i finančních úvěrů, současně se pokusí představit jednotlivé finanční nástroje (různé typy dlužních úpisů, směňky) a způsob jejich použití v pražském dálkovém, regionálním i místním obchodě 16. století. S danou problematikou je spojena také řada metodických problémů, týkajících se stavu a rozsahu zachovalých pramenů a interpretace jejich údajů. V tomto směru bude cílem poukázat na potenciál i omezení využití jednotlivých typů písemných materiálů (celní rejstříky, kupecké knihy, zápisy městských knih atd.) a současně prodiskutovat další možné směry bádání.

Financování Zikmundovy strany v husitských Čechách

Mgr. Stanislav Bárta, Ph.D. (Masarykova univerzita, Ústav pomocných věd historických a archivnictví)

Cesta Zikmunda Lucemburského na český trůn a jeho zápolení s husitskou opozicí v českých zemích bylo spojeno se značnými výdaji a Zikmund byl nucen se potýkat s permanentní finanční nouzí. Podstatnou část pohledávek svých českých podporovatelů řešil formou zástav komorního i církevního zboží, či komorních příjmů. Vedle toho využíval další způsoby uspokojování finančních požadavků svých straníků například formou dlužních úpisů, přiznání majetkoprávních nároků, hotovostních plateb ad. Cílem příspěvku je dokumentovat nástroje Zikmundovy finanční politiky v Čechách a poukázat na možnosti a limity pramenů, které máme k uvedené problematice k dispozici. Přestože zástavy tvořily značnou část financování Zikmundovy strany, bude jim věnována s ohledem na jejich důkladné zpracování spíše omezená pozornost, a to spíše v souvislosti s otázkou reálné možnosti získat příjmy ze zastavených statků, popřípadě sledování strategií významnějších zástavních držitelů při získávání majetků. Srovnatelná pozornost bude věnována dlužním úpisům a jejich umožňování, otázce příjmů z urbury, využití finanční hotovosti a dalších nástrojů při vypořádávání Zikmundových finančních závazků.

Obchod s gruntovními penězi ve venkovském prostředí (na příkladu městeček pardubického panství) v 16. a 17. století

Mgr. Tereza Siglová, Ph.D. (1) Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, 2) Státní okresní archiv Pardubice)

Příspěvek se bude zabývat obchodem s gruntovními penězi a jeho specifiky ve venkovském prostředí, a to na základě analýzy zápisů sirotčích a pozemkových knih pro několik městeček pardubického panství. Jednalo se vlastně o úvěrovou operaci, kdy prodejce prodával své očekávané gruntovní peníze, za něž mu byla vyplacena zpravidla částka v hotovosti, která bývala o dost nižší, než byla prodávaná suma. Kupcům tak mohla tato transakce přinést zajímavé zisky přesahující vysoce povolený úrokový limit. Obecně lze říci, že důvodem tohoto obchodu byla na jedné straně nutnost rychle si opatřit hotovost a na druhé možnost výhodně investovat a případně rychleji doplatit usedlost, pokud peníze skoupil její držitel. Ojediněle lze zjistit konkrétní důvody prodejců i kupců k této transakci. Kupce lze rozdělit do tří skupin, a to na cizí kupce nehospoďáříci na usedlosti, na níž jsou gruntovní peníze skupovány, dále na instituce a na držitele usedlostí. Zda se základní motivace kupců v čase měnila, může osvětlit sledování jejich proměňujícího se podílu na koupích v průběhu sledovaného období. Pro kupce byla výhodnost dána poměrem skupované částky a vyplacené sumy v hotovosti. Měnil se tento procentuální podíl v čase či podle typu kupce? Jak tento obchod ovlivňovala vrchnost a jaké bylo vůbec rozšíření této praktiky ve srovnání s jinými panstvími? Ojediněle je možné se setkat i s prodeji peněz na již doplacených usedlostech držitelem, případně s prodeji již jednou skoupených gruntovních peněz. První případ dokládá zřejmě špatnou hospodářskou situaci majitele usedlosti a nedostupnost hotovosti a druhý pružný přístup k finančním věcem ze strany poddaných.

Židé v Čechách a na Moravě v dějinách a historiografii Židé středověku a raného novověku v akademickém výzkumu

Garantující: PhDr. Eva Doležalová, Ph.D.; Doc. PhDr. Pavel Sládek, Ph.D.

Dějiny židovského osídlení v Čechách a na Moravě nepatří k tématům zpracovávaným systematicky a dlouhodobě. Jejich skutečný vědecký výzkum byl zahájen až na počátku 20. století, a přestože byl veden na špičkové profesionální úrovni (Steinherz, Bretholz, Muneles etc.), zůstal víceméně omezen na historiky židovského původu. Po druhé světové válce se převážná většina historické práce soustředila na výzkum dějin šoa. Středověké a novověké dějiny Židů na našem území tak zůstávaly dlouho na okraji zájmu a do popředí se začaly znovu dostávat až od 90. let 20. století. Jako fundamentální záležitost se ukazuje především pramenný výzkum od nejstarších dob až po moderní prameny, který doposud nebyl uspokojivě proveden. I známé prameny a starší nálezy musí být revidovány. Jednoznačně se ukázalo, že dějiny židovského osídlení je možné rekonstruovat a interpretovat pouze multidisciplinárním přístupem. Bez znalosti obecné historie, teologie, dešifrování dochovaných archeologických a epigrafických památek, znalosti jazyka komunikace Židů a jeho vývoje a společenské struktury židovských obcí nelze tyto dějiny pochopit a zasadit do celkových souvislostí. Nadto se právě dějiny Židů vymykají úzkému rámci českých a moravských dějin a musejí být vnímány v evropském či alespoň střeoevropském kontextu. Cílem panelu, k jehož pořádání se spojily tři instituce (HÚ AV ČR, Centrum judaistických studií FF UP a Ústav Blízkého východu a Afriky FF UK) je nejen bilance dosavadního výzkumu, ale zejména diskuse o perspektivách výzkumu současného i budoucího, včetně aktivit na mezinárodní úrovni. Panel není chronologicky ani místopisně vymezen; primárně je ovšem zaměřen na dějiny Židů v Čechách a na Moravě do počátku 20. století.

Úloha pražského židovského muzea v poválečném výzkumu židovských dějin

PhDr. Iveta Cermanová, Ph.D., PhDr. Alexandr Putík (Židovské muzeum v Praze, Oddělení židovských dějin a judaistiky)

Židovské muzeum v Praze hrálo od svého založení r. 1906 významnou úlohu v rozvoji systematického bádání o dějinách a kultuře Židů v českých zemích. Výrazná byla zejména činnost zakladatele muzea, hebraisty a historika S. H. Liebena. Nacistická okupace Československa násilně přerušila rozvíjející se výzkum židovských dějin, sbírky pražského židovského muzea však během ní mnohonásobně narostly, což z něj po válce učinilo jednu z nejdůležitějších institucí svého druhu na světě. Roku 1950 bylo muzeum zestátněno a r. 1955 zařazeno mezi vědecké ústavy ČSAV s úkolem zpracovat dějiny židů na území ČSR, r. 1965 začalo vydávat odborný historický časopis *Judaica Bohemiae*. Po zrušení oboru hebraistika na FF UK koncem 60. let se na dalších 20 let stalo jediným státem tolerovaným, avšak silně kontrolovaným centrem výzkumu židovských dějin. Po r. 1989, kdy vznikají další důležitá badatelská centra, a roste zájem o židovské dějiny, zůstalo (od r. 1994 nestátní) Židovské muzeum v Praze důležitou oporou výzkumu židovských dějin. Věnují se mu především členové Oddělení židovských dějin a judaistiky, jež též zajišťuje vydávání (od r. 2008 impaktovaného) časopisu *Judaica Bohemiae*. Navrhovaný příspěvek se bude zabývat rolí pražského židovského muzea v poválečném výzkumu raně novověkých dějin Židů v českých zemích. Akcentovat bude zejména dobu po r. 1989 a vědecko-výzkumné projekty Oddělení židovských dějin a judaistiky, jejich výsledky a desiderata v kontextu domácího i zahraničního výzkumu. Významnou úlohu sehraje ostižení vztahů k dalším badatelským centrům – akademickým, archivním a muzejním pracovištím. Jako důležitý faktor, ovlivňující pojetí výzkumu židovských dějin, bude představen vztah k modelu *Jewish studies*.

Dokumentace židovských hřbitovů v České republice

Mgr. Daniel Polakovič (Židovské muzeum v Praze, Oddělení židovských dějin a judaistiky)

Na území ČR se nachází v současnosti přes 375 židovských hřbitovů, celkový počet dochovaných náhrobků se odhaduje na 120 tis. Nejstarší náhrobky pocházejí z 2. poloviny 13. století (dnes uložené v muzejních depozitářích), in situ na některých hřbitovech již od poloviny 15. století. Většina dochovaných židovských hřbitovů byla založena na přelomu 17. a 18. století, nejmladší nápisy pocházejí z doby před 2. světovou válkou, několik hřbitovů dosud slouží svým účelům. Náhrobní nápisy představují nedocenitelný zdroj informací pro výzkum dějin židovského obyvatelstva v českých zemích, jakož i z hlediska uměleckohistorického. První dokumentační akce na židovských hřbitovech probíhaly již v polovině 19. století, systematicky byly však prováděny až od 30. let 20. století. Po roce 1989 se díky rozmachu informačních technologií otevřely nové možnosti dokumentace židovských hřbitovů. Vedle Židovského muzea v Praze, které se dokumentačním aktivitám věnuje již od konce 40. let minulého století, se na nich podílí řada dalších institucí (např. Muzeum Českého lesa v Tachově, Krajské muzeum Karlovarského kraje) i soukromých organizací (o. s. Chewra). Jedním z nejpálčivějších problémů hebrejské epigrafiky je v současné době postupná eroze kamenných náhrobků, ať již v důsledku klimatických, vegetativních nebo vandalských zásahů za posledních 80 let. Naléhavost dokumentačního úkolu na komplexní bázi je podmíněna faktem, že této postupné destrukci podléhají židovské náhrobky právě v posledních desetiletích. Příspěvek představí dosavadní výsledky v oblasti dokumentace židovských hřbitovů v ČR a nastíní budoucí směřování hebrejského epigrafického výzkumu.

Budoucnost edicí zaměřených na dějiny Židů v Čechách a na Moravě ve středověku

PhDr. Lenka Blechová, Ph.D. (Historický ústav AV ČR, Oddělení českého středověku)

Příspěvek se zaměří na strategii, metodu a plánovanou dynamiku vydávání dobových pramenů, týkajících se dějin Židů v Čechách a na Moravě ve středověku, jejichž počet dosahuje podle hrubého odhadu trojnásobek dosud známých pramenů. Cílem současné heuristiky relevantních pramenů bude zpřesnění a kompletace databáze jednotlivých osob, zmapování židovského osídlení, rozkrytí vazeb židovského a křesťanského obyvatelstva, hospodářská činnost Židů v křesťanském prostředí v latinsky a německy psané diplomacie a v městských knihách. Zapojení hebraistů do této komplexní heuristiky umožní obohatit databázi o hebrejské prameny včetně epigrafického materiálu. Již nyní, kdy je výběrová heuristika průběžně prováděna, je jisté, že další pokračování prvního dílu edice (vyšlo v řadě Archiv český XLI pod názvem Prameny k dějinám Židů v Čechách a na Moravě ve středověku) pod vedením dr. Evy Doležalové přinese mnoho nových poznatků k dějinám Židovstva na našem území. Na průzkumu židovského osídlení považujeme za klíčové nejen historické pozadí, ale také kulturní, demografické, archeologické či geografické poznatky, které posouvají stávající poznatky o tématu na vyšší a víceoborovou úroveň.

Specifika židovských dějin na Moravě ve středověku a raném novověku

Mgr. Pavel Kocman (Židovské muzeum v Praze, Oddělení židovských dějin a judaistiky)

Navrhovaný příspěvek se bude zabývat odlišnostmi židovských dějin na Moravě, především v porovnání se situací v Čechách, případně dalších okolních zemích. Třebaže jsou obě tyto historické země úzce propojeny i co se týká židovského obyvatelstva, nacházíme zde několik okolností a jevů, které vedly k rozdílnému vývoji a jejichž kořeny nacházíme ve středověku.

Zde jde například o neexistenci jedné dominantní židovské obce, jakou byla Praha v Čechách či Vídeň v Dolních Rakousích, nebo je to proces vypovídání Židů z moravských královských měst v 15. a na počátku 16. století s důsledky v oblasti právního postavení Židů na Moravě (poddaní Židé) či dopady na sídelní strukturu židovských obcí. Na druhé straně to vedlo také k relativní správní a duchovní samostatnosti moravských židovských obcí. Tato roztržitost měla vliv i na celozemskou reprezentaci a právě počátky a zemské organizace moravských Židů včetně moravského zemského rabinátu jsou opředeny řadou dosud nezodpovězených otázek. Řada nejasností zůstává i v oblasti sídelní struktury. V první řadě je to otázka kontinuity či diskontinuity vývoje na Moravě koncem středověku a počátkem raného novověku, nevyjasněná otázka počátku některých židovských obcí, vliv vynucených migračních vln, ale i přirozené migrace. Zdůraznit je také třeba orientaci moravských Židů na Rakousko a Vídeň. V příspěvku bude také reflektována starší literatura a edice pramenů zaměřených na Moravu (např. d'Elvert, Bretholz, Gold) a stručně shrnut bude také současný stav bádání.

Jak vznikl obraz Václava IV. jako ochránce Židů

PhDr. Eva Doležalová, Ph.D. (Historický ústav, Akademie věd ČR, Oddělení dějin středověku)

Český a římský král Václav IV. byl už za svého života označován jako špatný vládce, který nedosahuje kvalit svého otce a nese odpovědnost za společenskou krizi přelomu 14. a 15. století. V dobových propagandistických textech i narativních pramenech z říše i z Čech je většinou hodnocen negativně. Mezi hříchy a chybami, které jsou mu přičítány k tíži, se uvádí, že se nadměrně zastával Židů. Mimo jiné prý umožňoval, aby se pokřtění Židé navraceli se ke své víře. Takovým způsobem píše o Václavu IV. např. opat Ludolf Zaháňský ve svém traktátu o papežském schismatu. Obdobnou argumentaci použil už dříve také Jan z Jenštejna, původně pražský arcibiskup a kancléř Václava IV., ve svém obžalovacím spise proti českému a římskému králi. Cílem příspěvku je demonstrovat na tomto případě význam studia křesťanských tendenčních textů v kontextu ostatních pramenů pro pochopení reálné situace židovského obyvatelstva a jejího vývoje a současně i pro sestavení objektivního obrazu tohoto tak diskutabilního panovníka.

Židé v Čechách a na Moravě v dějinách a historiografii

Média a lidé: myšlenkové a kulturní transfery

Garantující: PhDr. Eva Doležalová, Ph.D.; Doc. PhDr. Pavel Sládek, Ph.D.

Kulturní centrum, periferie, nebo křižovatka? Pohyby židovských textů a učenců v středověkých Čechách a na Moravě a jejich interpretace

PhDr. Milan Žonca, Ph.D. (Filozofický ústav AV ČR, v.v.i., Oddělení pro studium antického a středověkého myšlení)

Ve svém hojně citovaném a diskutovaném článku z roku 1973 předložil Ephraim Kupfer reinterpretaci „kulturního obrazu“ pozdně středověkých aškenázských komunit, v nichž podle jeho názoru hrálo studium filosofie a nehalachických disciplín obecně mnohem významnější roli, než bylo dosud připouštěno. Kupferova teze, jež přisuzovala centrální roli ve zmíněném kulturním posunu směrem od „talmudocentrismu“ právě pražské židovské komunitě, se stala oprávněně terčem kritiky jako nadměrně zobecňující, upozornila však na několik opomíjených otázek při studiu intelektuálních dějin Židů v pozdním středověku: setkávání filosofických a mystických motivů s halachickým diskursem, mechanismy cirkulace textů napříč kulturními okruhy, mody komunikace mezi aškenázskými a sefardskými učenými, interakci aškenázského

myšlení s nežidovským prostředím. Více světla na tyto otázky vrhly v posledních desetiletích zejména výzkumy Josepha Davise, Israela Yuvala a Tamáse Visiho; postavení pražské židovské komunity v aškenázském intelektuálním prostoru však přesto zůstává předmětem debat. Ve svém příspěvku se proto zaměřím na pozici židovských komunit v českých zemích na rozhraní kulturních okruhů a pokusím se na základě popisu některých učenecských sítí a transmise textů předložit několik alternativních „čtení“ kulturně-intelektuálního profilu židovských komunit v pozdně středověkých Čechách a na Moravě.

Kabbalah and Popular Religion in Early Modern Moravia

doc. Tamás Visi, Ph.D. (FF UP, Centrum judaistických studií)

Kabbalah originated as an esoteric mystical lore in the Middle Ages but became the dominating force of Jewish religious thought in the Early Modern period and it influenced immensely popular religion. The purpose of the paper is to explore the presence of kabbalistic ideas and practices in early modern Moravia. Four groups of sources will be surveyed:

- (1) works by kabbalists active in Moravia,
- (2) kabbalistic texts copied or printed in Moravia,
- (3) kabbalistic elements in liturgy, communal decrees, and synagogue decorations in Moravia,
- (4) reports on exorcisms. Topics investigated will include: migration of kabbalists to and from Moravia, evidence for popular interest in Kabbalah from the early 17th century on, the works of Yehuda Aaron Altschuler (rabbi of Moravsky Krulmov ca. 1613), the works of Moshe Prager (Mikulov ca. 1696), the spread of kabbalistic rituals, such as tikkun hatzot, and the printing of kabbalistic texts for such rituals in Moravia.

Kniha Zohar v díle rabi Jehudy Livy ben Becal'ela

Mgr. Kamila Špinarová (Univerzita Karlova, HTF UK, Katedra biblistiky a judaistiky, oddělení judaistiky)

Příspěvek popisuje návaznost díla rabi Jehudy Livy ben Becal'ela (známého pod akronymem MaHaRaL) na myšlenky prezentované na stránkách knihy Zohar. Cílem mého referátu je začlenit postavu Maharala do reálného historického rámce, který nebude zkrácen romantickými a nacionalistickými představami 18. a 19. století. Přesně takový obraz Maharala si totiž dnes uchováváme. Příspěvek mapuje pasáže knihy Zohar napříč Maharalovým dílem a provádí jejich komplexní analýzu, která zahrnuje komparaci originálního textu knihy Zohar s textem Maharalovým, dále jsou komparovány základní intence a myšlenková paradigma obou textů. Nemalým přínosem je komparace textová, která slibuje odhalit původní text knihy Zohar, ze kterého Maharal čerpal. Vysledování konkrétní edice, případně manuskriptu knihy Zohar, pomůže osvětlit otázku fluktuace literárních děl raně novověkou Evropou. Hlavním cílem příspěvku je zobrazení Maharala v reálnějších konturách – jinými slovy – nikoli jako humanisty rudolfínské Prahy, jak bývá často prezentován, nýbrž jako rabína, který se na přelomu dvou epoch (končícího středověku a nastupujícího novověku) rozhodl věnovat celé své dílo zachování židovské tradice. Maharal přejímá myšlenky z dobově velmi aktuální knihy Zohar, ovšem ne proto, aby následoval nejnovější trendy, ale aby na jejích stránkách našel podporu pro své vidění světa, které zůstalo věrné tradici středověku.

Tištěná a rukopisná kniha v židovské kultuře (asi 1520 – asi 1620): důsledky pro poznání charakteru vzdělanosti

Doc. PhDr. Pavel Sládek, Ph.D. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav Blízkého východu a Afriky)

Židovskou knižní kulturu v pojednávaném období určují dva protichůdné trendy: Na jedné straně jsme svědky etablování tištěné knihy, která získává status "knihy" a vytlačuje rukopisy, jež získávají nové funkce. Na straně druhé však knihtisk v hebrejských literách zůstal nesmírně křehkým a nestabilním odvětvím, jež – podle názoru autora tohoto příspěvku – nebylo schopno rukopisnou knihu funkčně plně nahradit. Převládající badatelské pojetí chápe prosazení tištěné knihy v židovském prostředí jako vítězství pokroku. Cílem navrhovaného příspěvku je ukázat, že tento narativ má své kořeny již v paratextech samotných tiskařů raného novověku a že naznačené hodnocení knihtisku v hebrejských literách je nekritické a trpí zejména absencí kontextualizace. Skutečně kritické zhodnocení vlivu technologie knihtisku na židovské písemnictví daného období zůstává desideratem. Navrhovaný příspěvek následně načrtne možnosti a omezení kvantitativních přístupů ke zhodnocení knihtisku v hebrejských literách vzhledem k tisku obecně. Následně provede případovou mikro-studii ohraničené a vzájemně komunikující skupině rukopisů astronomických textů z prostoru středo-východní Evropy a jejich vztahu k tištěným edicím. Navrhne některé pracovní závěry, naznačující, jak může přesnější porozumění dynamice vztahů mezi tištěnou a rukopisnou knihou následně napomoci také upřesnění našeho pohledu na židovskou vzdělanost a fungování židovských vzdělávacích institucí.

Židovská společnost ve světle raně novověkých a moderních pramenů

Garantující: PhDr. Eva Doležalová, Ph.D.; Doc. PhDr. Pavel Sládek, Ph.D.

Židovské Město pražské 18. století pohledem sociální topografie

Mgr. Tomáš Krákora (Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav Blízkého východu a Afriky)

Předkládaný příspěvek se zaměří na vývoj Židovského Města pražského, jakožto samostatného sídlištního prostoru, v průběhu 18. století z pohledu sociální topografie. Budou sledovány některé základní aspekty: struktura a topografické rozvrstvení židovského obyvatelstva, vztah obyvatel k místu jejich bydliště, mobilita v rámci životního prostoru, způsoby získávání obživy, rodinné vazby, stejně jako uspořádání domů a vybavení jednotlivých domácností. K tématu bude nahlíženo nejen skrze sociální topografii, ale také metodami prosopografie a historické demografie. Areál pražského ghetta bude představen ve třech vybraných mikrosondách, pro jejichž vytvoření existuje dostatečné množství písemných pramenů, a které pokryjí celé sledované období: 1) první polovinu 18. století zastupuje soupis pražských Židů z roku 1729; 2) po vyhnání a opětovném návratu Židů v polovině 18. století lze využít fasí pražských židovských rodin z let 1748–1749; 3) na konci století v letech 1792 a 1794 byl vytvořen další podrobný soupis pražských Židů. Tyto prameny hromadné povahy pak budou přeneseny do dochovaných plánů pražského ghetta a obohaceny o prameny povahy soukromé (testamenty, smlouvy, majetkové převody atd.). Takto široce popsáný výzkum nebude samozřejmě prezentován v úplnosti, ale pouze na zvolených příkladech (např. bude vybrána ulice či část města, příslušníci jedné profese nebo rozvrstvená rodina).

Využití matričních zápisů a úředních pramenů statistické povahy při studiu dějin židovských obcí v českých zemích

PhDr. Lenka Matušíková (Národní archiv, I. oddělení)

Mezi českými a moravskými archiváři se v uplynulých letech objevilo více autorů, pro něž jsou dějiny Židů jedním z hlavních témat výzkumu. Jejich studie jsou vždy založeny na vybraných archivních pramenech, které velmi často zároveň pro další uživatele zpřístupňují formou edic nebo soupisů. Kromě shrnutí dosavadních výsledků využívání údajů v matričních zápisech a v úředních pramenech statistické povahy pro demografické sondy a rekonstrukce rodin i pro studium proměn židovského osídlení v průběhu 18.–20. století, jsou hlavním předmětem připravovaného vystoupení především odkazy na další dosud málo využívané písemnosti a archivní fondy a na možnosti jejich využití v historiografii při studiu vnějších i vnitřních sociálních a ekonomických poměrů venkovských židovských obcí (zde chybí především podrobnější zpracování písemností patrimoniální správy a správy měst) nebo při zpracování osudů významných židovských rodin i jednotlivých osobností, pro historickodemografické výzkumy zaměřené např. na typologii domácností, proměny životního stylu, dopady imigračních vln a pro dějiny všedního dne.

From Jewish Self-Government to State Legislation: The Shai Takkanot (1650) and Maria Theresa's Generalordnung (1754) in Historical and Linguistic Context

PhDr. Lenka Uličná, Ph.D., Mag. Louise Hecht, Ph.D. (Univerzita Palackého Olomouc, CJS)

This joint presentation will offer a broad analysis of selected legal sources that shaped the life of Moravian Jewry in the 17th-18th century and beyond. We shall juxtapose a corpus of internal Jewish legislation (Shai Takkanot) and Maria Theresa's attempt to administrate and centralize Moravia's Jewry in the General-Policey-Process-und Commercialordnung from 1754. After contextualizing the two legal codices with similar legislation in the region (e.g. Poland-Lithuania and Bohemia), we will focus on continuity and change in the Moravian case. Special emphasis will be placed on the legal relevance of Maria Theresa's regulation versus the impact on every-day-life of Moravia's Jews (Lebenswelt). The historical analysis shall be supplemented by a socio-linguistic analysis of contemporary manuscripts (Inv. No. JMP 11.659, Inv. No. JMP 180.269, etc.) which shall specify shifts and changes within the space of Jewish languages as a by-product and at the same time as a medium enabling the political, social and cultural-historical changes.

Velkomeziříčští židé ve Vídni (1867–1914) aneb obraz moravského žida v hlavním městě monarchie

Mgr. Eva Grisová (Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Katedra historie)

Moravští židé měli obecně velmi úzké vztahy k nedaleké Vídni. Dle druhého sčítání lidu, které proběhlo v Rakousku roku 1869, žilo ve Vídni 40 % cizích židů z Uher, 18,2 % z Moravy, 12,8 % z Čech a 10,6 % z Haliče. Pouze 19,6 % bylo ve Vídni narozeno. Z Moravy zprvu přicházeli židovští obchodníci se šatstvem a s regionálními produkty, v průběhu 19. století se pak stala Vídeň lákadlem i pro další profesní skupiny. Moravské ženy byly velmi žádané jako služebné a muži jako různí zřízení. Většina lidí, kteří byli ve Vídni ve službě, přicházela z oblastí, které byly vzdáleny do 200 km. Tito lidé bývali obvykle zaměstnání jen dočasně, v místě měli málo sociálních vazeb a neměli jisté povolení k pobytu. Proto pro ně bylo praktické udržovat kontakty s nedalekým domovem. Vídeň uvedeného období nepředstavovala jen místo, kde mohli židé z Moravy sehnat lepší obživu, v této době byla Vídeň také kulturním

centrem. Na přelomu 19. a 20. století představovalo hlavní město monarchie světové centrum vědy a umění, daly se zde získat cenné životní zkušenosti a velmi dobré vzdělání. Předkládaný příspěvek cílí na život židů pocházejících z Velkého Meziříčí v hlavním městě monarchie, mapuje každodenní život těchto lidí ve Vídni a podhaluje i skutečnosti, které vedly k odchodu, popř. k jejich návratu na Moravu. Tyto skutečnosti pak porovnává s ostatními částmi Moravy. Příspěvek tak prezentuje nejen obecný demografický úhel pohledu, ale i rozměr osobních příběhů, na jejichž základě je možné zhodnotit různé aspekty života moravských židů ve Vídni.

Historická věda v českých muzeích.

Historická práce v muzeích v minulosti i v současnosti

Garantující: Mgr. Jiří Mitáček, Ph.D.; PhDr. Luděk Beneš

V obecném chápání, ale i uvnitř velké části historické obce, panuje názor, že historická věda je na odpovídající úrovni pěstována pouze na akademických pracovištích a na univerzitách, popř. na dalších vysokých školách. V českých muzeích, ať už se jedná o muzea s celostátní či regionální působností, však pracuje řada kvalitních historiků, kteří se při své práci věnují závažným tématům z oblasti české nebo regionální historie. Jejich výsledky a výstupy vykazují neobyčejně vysokou úroveň, ať už se jedná o stálé expozice a časové výstavy, publikace nejrozličnějšího charakteru včetně samostatných či kolektivních monografií, sborníků, článků v celostátních i regionálních periodikách, ale také na internetu a v dalších médiích. Podílejí se rovněž na tvorbě edukačních programů a na činnosti místních spolků s vlastivědným a naučným zaměřením. Práce muzejních historiků by se přitom měla řídit jistými zásadami a principy, které by měly být obsaženy v připravovaném etickém kodexu muzejních historiků České republiky. Důležitá je také vzájemná spolupráce muzejních historiků, ať už na půdě obou historických komisí v rámci Asociace muzeí a galerií ČR nebo na jiných platformách. Všechna uvedená témata budou během panelu prodiskutována s cílem dojít k závěrům, z nichž by mohli muzejní historici v další své činnosti vycházet.

Historie v muzeích – věda, nebo rutina?

PhDr. Luděk Beneš (Muzeum Mladoboleslavska, p. o., ředitelství)

S výjimkou velkých, především státních muzeí, je většina odborných muzejních pracovníků včetně historiků zahlcena každodenními povinnostmi – správou sbírek včetně jejich evidence a inventarizace, přípravou a realizací a mnohdy i instalací výstav, přednáškovými a dalšími prezentačními aktivitami, ale často také vyloženě fyzickou prací – stěhováním sbírek atd. Je pro ně proto obtížné najít si čas, energii a inspiraci ke skutečné vědecké činnosti, ať už máme na mysli studium literatury a pramenů či jinou heuristickou přípravu, sepisování odborných článků, statí, brožur či dokonce monografií. Přesto právě muzea jsou základem vědecké historické práce v regionech, jejíž význam často přesahuje jeho hranice a dosahuje celostátní či dokonce mezinárodní úrovně. Avšak ne vždy a ne všude to takto funguje. Proč to v mnohých případech je možné a proč tomu tak jinde není? Měli by se muzejní historici věnovat pouze činnostem odpovídajícím jejich odbornosti nebo je potřebné a užitečné, aby se věnovali a zájímali také o další aspekty muzejní práce?

40 let vítězných bojů o paměť a minulost. Historická věda v českých muzeích za časů socialistického experimentu

Mgr. Zdeněk Duda (Prácheňské muzeum v Písku, Pracoviště nových a nejnovějších dějin)

Tématem příspěvku je interpretace minulosti v prostředí českých muzeí v době všeobecného budování nové společnosti a člověka v duchu vědeckého světového názoru, založeného na marxisticko-leninských základech. Dobová ideologie se tehdy promítala do všech oblastí života společnosti a paměťové instituce nebyly výjimkou. Příspěvek se soustředí na přítomnost dobové ideologie v činnosti českých muzeí zvláště na úseku dokumentace a prezentace nové a nejnovější historie. Geografickým limitem příspěvku je jihočeské prostředí, časovým zvláštní pozornost věnovaná prvním normalizačním desetiletí. Cílem je vymezit a popsat místo dobové ideologie v tehdejší práci muzejních historiků, a to ve třech rovinách. Nejprve je předmětem pozornosti legislativní rámec dokumentační a prezentační činnosti českých muzeí,

dále příslušná metodická literatura a konečně i reálná dokumentační a prezentační činnost na úseku nových a nejnovějších dějin v jedné konkrétní paměťové instituci. Spíše jen z praktických důvodů bylo jako příklad zvoleno písecké muzeum. Ačkoli se v mnohých ohledech jedná jen o ilustraci, přesto může být tato ilustrace do jisté míry reprezentativní i pro další muzea okresního formátu minimálně v tehdejší Jihomočeském kraji. Příspěvek se opírá o studium dobové normativní, odborné a metodické literatury, příležitostných muzejních tisků a publikací a muzejní dokumentace a evidence.

Odborná versus vědecká práce muzejního historika na počátku 21. století

PhDr. Ladislav Nekvapil (Výchomočeské muzeum v Pardubicích – Univerzita Pardubice, Ústav historických věd)

Cílem příspěvku je otevřít diskusi o faktorech, které v současné době zásadním způsobem ovlivňují možnost muzejních historiků zapojit se do vědecké práce, resp. samostatně vyvíjet vědeckou činnost coby standardní součást pracovní náplně v muzejních institucích zřizovaných různými typy subjektů. V tomto ohledu nepřilíš pozitivní trend posledních let má své konkrétní příčiny, jejichž pojmenování může přispět k předcházení případným negativním následkům vedoucím ke změně postavení muzejních historiků (či obecně odborných pracovníků) v rámci muzejních institucí v České republice. Muzeum, jehož funkce procházejí výraznou proměnou vnímání ze strany většinové veřejnosti, je pod tlakem neustále se rozšiřujících možností kulturního vyžití potenciálních návštěvníků nuceno nabízet stále nové programy a inovativní výstavní projekty, které mají zabránit poklesu návštěvnosti. Ta dnes tvoří jeden z nejdůležitějších – ne-li vůbec nejdůležitější – ukazatel úspěšnosti takové instituce. Naznačený trend společně s nadměrnou byrokratickou zátěží pracovníků a řadou dalších dílčích faktorů často znemožňuje muzejním historikům adekvátní výkon odborné, neřkuli vědecké práce.

Programová náplň českých vlastivědných sborníků a jejich směřování ve 20. století (historická retrospektiva)

PhDr. Jan Lhoták, Ph.D. (Západočeská univerzita Plzeň, Katedra historických věd)

Vlastivědné sborníky, spjaté velmi úzce s činností regionálních paměťových institucí (nejčastěji muzea a archivy), zažily svůj největší rozvoj v období 20. století. Jestliže na sklonku 19. století bylo v regionech dosud jen velmi málo možností k prezentování výsledků odborné historické práce (potiže personálního a institucionálního charakteru), došlo v první a především ve druhé polovině 20. století k institucionalizaci historické vědy a regionálních dějin v muzeích a archivech krajského i okresního dosahu více méně rovnoměrně na celém českém území. Jejich aktivní zapojování do historického diskursu však probíhalo nestejně a nejrozličnějšími cestami i způsoby, byť na konci zdaleka nejčastěji stál sborník příspěvků k regionálním dějinám, vlastivědě a regionalistice, označovaný různými názvy i koncipovaný v rozličných variantách. Příspěvek se pokusí sledovat genezi tohoto specifického publikačního výstupu regionální historie od počátků přes zlaté období 20. století. Pozornost bude věnována terminologii pojmu, vlivu významných osobností na jejich kvalitu, ambicím vlastivědných sborníků i přístupu, který k němu zaujímal akademická pracoviště a univerzity.

Historická věda v českých muzeích

Aktuální problémy a možnosti muzejních historiků, příklady a stav některých projektů

Garantující: Mgr. Jiří Mitáček, Ph.D.; PhDr. Luděk Beneš

Možnosti a limity práce historiků v obecních, okresních a státních muzeích

Mgr. Hana Prymusová (Moravské zemské muzeum, Historické oddělení)

Příspěvek si klade za cíl porovnat možnosti a limity práce regionálních historiků v obecních (městských), středně velkých (okresních) a velkých (státních) muzeích s vzhledem do vybraných činností z různorodé palety práce muzejního historika. Autorka se pokusí zodpovědět na následující otázky, anebo alespoň vyvolat diskuzi nad některými z nich. Jaké metody nejčastěji využívají muzejní historikové k popularizaci historie a odborné práci ve svém oboru? Jak vstřícné prostředí představují muzejní instituce pro vědecký výzkum z hlediska institucionálního zaštitění, či z časového a finančního hlediska? Jsou muzejní historikové v kontaktu s univerzitními, archivními a jinými vědeckými pracovišti a sledují nové trendy v oboru? Do jaké míry se odráží regionální ukotvení do odborné publikační, výstavní a popularizační činnosti muzejních historiků? Příspěvek bude postaven na analýze programů muzejních akcí, regionálních odborných periodik a dotazníkovém šetření vybraných moravských a slezských muzejních pracovišť, spolupracujících s Komisí regionální historie Moravy a Slezska při Asociaci muzeí a galerií ČR.

Práce muzejního historika a systém hodnocení vědy a výzkumu v ČR

Mgr. Jiří Šíl, Ph.D., Mgr. Ondřej Haničák (Zemský archiv v Opavě – Slezské zemské muzeum, Opava)

Referát zhodnotí dosavadní praxi evaluace jednoho ze základních výstupů práce historika činného ve sféře muzejnictví, a to muzejních výstav. Jejich hodnocení nemá, na rozdíl od hodnocení dalších obvyklých výstupů vědecké činnosti v oblasti historických věd, definovány určité parametry. Současná evaluační praxe pro práci historika v muzeích bude komparována s hodnocením dalších obvyklých výstupů historické práce. Na základě tohoto srovnání budou charakterizována specifika, aktuální tendence a požadavky kladené na historiky v muzeích, přičemž zvýšená pozornost bude věnována muzeím se statutem vědecko-výzkumné organizace. Příspěvek posluchače seznámí nejen s jednotlivými fázemi přípravy kulturněhistorických tematizovaných výstav, ale také nastíní možná kritéria a metodické přístupy pro zařazení výstav mezi standardně hodnocené výstupy vědecké činnosti. Závěrečná diskuze bude směřována ke srovnání významu a dosahu dalších výstupů historikovy práce (tedy tradičních časopiseckých studií, kapitol v monografiích či ve sbornících) se způsobem prezentace formou muzejní výstavy. Zamyšlení bude věnováno také vztahu výstavních katalogů a vlastních muzejních prezentací, zejména pak posouzení pramenného potenciálu mimouměleckých kritických katalogů prezentujících často unikátní hmotné prameny, kterou mohou mimořádně obohatit či korigovat dosavadní poznání určitých témat a oblastí výzkumu. Autoři příspěvku zde zohlední své dosavadní zkušenosti v rámci působení ve Slezském zemském muzeu.

Historie v područí strukturálních fondů?

Mgr. Petra Svobodová, Ph.D. (Muzeum Brněnska, příspěvková organizace, Vila Löw-Beer v Brně)

Předkládaný mezioborový příspěvek se zaměří na památkovou obnovu čtyř slavných brněnských vil – vily Löw-Beer, Stiassni, Tugendhat a Jurkovičovy. Domy byly postaveny v první polovině 20. století. Každé obnově předcházely více či méně důkladné stavebně-historický průzkum a každá z vil má v současnosti jiné zaměření (vila Löw-Beer slouží jako muzeum s

nainstalovanou stálou muzejní expozicí Svět brněnské buržoazie mezi Löw-Beer a Tugendhat, vila Tugendhat je instalovanou památkou moderní architektury, Jurkovičova vila prezentuje všestranné aktivity svého tvůrce a při vile Stiassni sídlí metodické centrum moderní architektury). Ostatně každá vila má jiného správce a zřizovatele – vlastníka. Je otázkou do diskuze, zda historická zjištění byla respektována či opomíjena nebo zda plánovaná rekonstrukce (možná přímo příslib značných finančních prostředků) nedeformovala budoucí využití rodinných domů navzdory zjištěním historiků. Předmětem příspěvku bude zhodnocení přípravy a průběhu památkové obnovy, současné využití v rámci paměťových institucí a role historie / historika v tomto procesu. Závěrem se příspěvek dotkne i aktuální situace další z brněnských vil – Arnoldovy vily v Černých Polích, která na rekonstrukci a definování svého smysluplného využití stále ještě čeká.

Naši Němci. Současný stav budování expozice Collegia Bohemica v Ústí nad Labem

Mgr. Tomáš Okurka, Ph.D. (Collegium Bohemicum, o.p.s.)

Příspěvek je spíše informativního charakteru, jeho cílem je představit současný stav budování stálé výstavy Collegia Bohemica v Ústí nad Labem. Expozice s názvem Naši Němci je zaměřena na dějiny německy mluvících obyvatel českých zemí. Na koncepci výstavy pracoval od roku 2008 tým odborníků z různých českých i zahraničních institucí. V současné době je expozice hotova na úrovni dokumentace technického projektu, který vypracoval ateliér Projekttil. Rozloha expozice bude více než 1500 m². V květnu 2016 registrovalo Ministerstvo kultury investiční akci, což znamená, že mohou být čerpány finanční prostředky na samotné vybudování expozice. S jejím dokončením se počítá v roce 2018. V příspěvku budou představena hlavní témata, kterými se expozice zabývá, a jejich obsahové a architektonicko-výtvarné zpracování. Vyličen bude způsob získávání exponátů, z nichž vybrané budou důkladněji popsány. Přiblíženy budou technologické postupy budování expozice, zmíněny budou též zajímavé technické prvky. Rozebrány budou hlavní problémy, se kterými se autoři potýkali, ať z hlediska obsahového, technologického atd.

Kulturní fenomény ve střeoevropských dějinách: obraz, komunikace, jednání

Kulturní fenomény a obraz

Garantující: Prof. PhDr. Tomáš Knoz, Ph.D.; Prof. PhDr. Jiří Lach, M.A., Ph.D.

Sekce je tematicky a metodologicky vystavěna na výzkumu „Centra pro transdisciplinární výzkum kulturních fenoménů ve střeoevropských dějinách: obraz, komunikace, jednání“, realizovaném na Masarykově univerzitě v Brně a Palackého univerzitě v Olomouci. Staví na premise, že současná doba je často vnímána jako „éra obrazů“. Doba, která do značné míry upřednostňuje vizuální vnímání světa. Předmětem jednání sekce by měla být diskuse, nakolik a jakým způsobem bylo toto vizuální vnímání světa uplatněno v dějinách, resp. v jakých dimenzích a jakým způsobem. Účastníci panelu by si zároveň měli položit otázku po interdisciplinárním přístupu při zkoumání vizuality v dějinách. Sledovaná témata: teorie a praxe kulturních dějin, dějiny a vizualita, obraz kult a prostor, imaginace, text a obraz, reprezentace, místa paměti.

Podoby komunikace a jednání v české historické obci první poloviny 20. století

Mgr. Tomáš Borovský, Ph.D.; Prof. PhDr. Jiří Lach, M.A., Ph.D. (Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Historický ústav; Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Katedra politologie a evropských studií)

Poznání způsobů a forem komunikace a jednání vědců, včetně historiků, je důležitým prostředkem k pochopení mechanismů, jakými uváděli do veřejného diskursu svou odbornou produkci (vědecká díla) a jak tato produkce dále působila. Také v případě české historiografie první poloviny 20. století (hovoříme zde o české historiografii, ale zvláště pro období 1918 až 1939 máme na mysli dějepisectví v českém jazyce na teritoriu celé Československé republiky, kdy i slovenská část státu byla v historiografii a dalších vědách dominantně ovládána Čechy) je znalost komunikačních vzorců a poloh jednání historiků zásadní. Přestože česká historiografie tohoto období byla stále zejména individuálním badatelským projevem, publikační i další aktivity historiků byly výrazně ovlivňovány ne/formální komunikací uvnitř oboru i komunikací s dalšími společenskými a vědeckými sektory (např. jiné vědní obory, politikou, uměleckým světem). Sledována bude také role (mocenské) pozice v rámci hierarchie české historiografie uvedeného období a případné odlišnosti v komunikaci na základě pozice v tomto pomyslném žebříčku. Příspěvek bude rovněž zkoumat, zda historici používali specifické podoby jednání při prezentaci svého díla a názorů, např. popularizaci, žurnalistickou činnost, marketing (v dnešní terminologii) vědecké práce.

Kazatelství příkladem: Vizuální aspekty františkánských aktivit v raném novověku

Martin Elbel, Ph.D. (Univerzita Palackého Olomouc, Katedra historie)

Mendikantské řády bývají tradičně spojovány s kazatelskou činností zaměřenou na široké vrstvy obyvatelstva. Jakkoliv představovalo kázání významný a účinný nástroj persuasivní komunikace, byla jeho účinnost výrazně omezena časem, prostorem a jazykem. Kazatelství proto muselo být provázáno s dalšími prostředky, které mluvené slovo doplňovaly a posilovaly. Tyto prostředky měly převážně vizuální charakter. Jak již poukázala řada badatelů, František z Assisi spoléhal na velice propracovanou a působivou „obrazovost“ svého působení. Tato tradice „kazatelství příkladem“ pak byla ve františkánském řádu dále kultivována (Bernardin Sienský, Jan Kapistrán ad.). Poměrně málo je ale o této tradici známo v období raného novověku. Rozšíření reformace, probíhající vnitřní krize řádu a zejména měnící se společenské podmínky tehdy představovaly pro františkány zásadní výzvu. V mnoha

zemích museli obnovovat své pozice a znovu vyjednávat své postavení ve společnosti. Za tím účelem museli nejen oživit a přehodnotit původní mendikantské ideály, ale také hledat účinné způsoby jejich prezentace v širší společnosti. Příspěvek bude analyzovat tyto komunikační strategie františkánů se zaměřením jejich vizuální stránku.

Vizualizace mýtu. Obrazové reprezentace historické paměti na příkladu bitvy na Bílé hoře

doc. Mgr. Marie Šedivá Koldinská, Ph.D. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav českých dějin)

Příspěvek bude věnován analýze zobrazovacích stereotypů bitvy na Bílé hoře jakožto jednoho z profilových témat starších českých dějin, jehož obrazové reprezentace se v průběhu 19. a částečně i 20. století posunuly do roviny formálně i obsahově standardizované vizualizace, jdoucí napříč žánry – od historizující malby přes příležitostné ilustrace či pohlednice až po novodobé komiksy. Vtělení klíčové historické události do snadno zapamatovatelných, často extrémně simplifikovaných, ale právě v důsledku oné simplifikace emocionálně mimořádně působivých obrazů (v doslovném smyslu slova) tak zásadní měrou přispělo k ustálenému vnímání fenoménu, označovaného jako mýtus Bílé hory a přesahujícího limitovanou úroveň jedné historické události směrem k jejímu zevšeobecnění fungujícímu v širokých kulturních, sociálních i politických kontextech novodobého českého myšlení. V návaznosti na chápání vizualizace v pojetí Rolanda Barthesa („... obraz jistě působí naléhavěji než písmo, vnucuje signifikaci naráz, aniž ji analyzuje, aniž ji rozptyluje“) bude v rámci tohoto příspěvku sledována i sekundární role vizualizace – totiž pronikání oněch univerzálních zobrazovacích stereotypů do jiných sfér zvláště z oblasti populární kultury, formujících historickou paměť (básně, písně, beletrie, film) – neboť i prostřednictvím těchto médií může probíhat komunikace obrazem, často redukováným na extrémně jednoduchý, avšak tím sdělnější symbol (ikonická silueta letohrádku Hvězda). S ustálenou vizualizací jedné z nejproslulejších událostí starších českých dějin pak neodmyslitelně souvisí i průběžné aktualizace mýtu Bílé hory, v průběhu 19., 20. i počátku 21. století setrvale sloužícího jako efektivní zásobárna ideově a propagandisticky vděčných historických paralel, účelově využívaných ve velmi různorodých – a často i zcela protichůdných – politických souvislostech.

Historie z občanských kruhů. Vliv neziskových organizací na interpretaci dějin

Garantující: Mgr. Karel Šima, Ph.D.; Mgr. Tomáš Kavka, Ph.D.

Veřejný prostor v průběhu posledních let značně ovlivňují různé druhy neziskových organizací, které ve své pestrosti pokrývají téměř všechny sféry života. Jejich hlas jako vyjádření fungující občanské společnosti má velké slovo a v mnoha oborech je téměř nezastupitelný. V navrhovaném panelu chceme pozvat k prezentaci spolky, sdružení a další neziskové organizace zabývající se historií a ukázat, kudy se činnost v této sféře zájmu ubírá a proč. Dále za účasti zástupců organizací i profesionálních historiků chceme diskutovat vzájemné působení občanské sféry a vědeckého historického diskurzu, ať již jde o objevování nových témat, posouvání stávajících či propojování aktuálních politických otázek s odbornými debatami. Otevřena bude i otázka místa neziskovek působících v humanitních vědách ve vztahu k dalším institucím prezentujícím historické poznání jako muzea, galerie, informační či zážitkovými centra. V neposlední řadě chceme otevřít i téma hodnotové a ideologické angažovanosti, které k neziskovým organizacím nepochybně patří a které mnohdy způsobuje napětí ve vztahu k výsledkům historické vědy. Naším cílem tak je zodpovědět na otázku, jaká je a jaká by měla být pozice neziskových organizací vzhledem k stávajícím odborným institucím? Jde o laické

dobrovolné aktivity popularizačního charakteru, které mají být vedeny (a kontrolovány) profesionální historickou vědou, nebo naopak tyto organizace svou nezávislostí a propojeností s aktuálními společenskými problémy provokují tradiční, často až konzervativní pozici vědeckých pracovišť (ať akademických, tak vysokoškolských) neschopných otvírat problematiku otázky dnešní doby?

Definujme si zábavu a názory lidu. Populární kultura jako všeobjímající pole dějin

Mgr. Tomáš Kavka, Ph.D. (Centrum pro studium populární kultury – Národní muzeum)

Populární kultura byla jako výzkumné pole přijata zejména prostřednictvím oboru kulturních studií (Cultural Studies), jejichž transferem si nachází místo i v akademickém prostředí České republiky. Jde o disciplínu, která má široký rozsah a její devízou je především zájem o jevy masového charakteru moderní společnosti a jejich interpretace. Do vínku oboru patří společenská kritika a její téměř neoddělitelnost od politické problematiky. Svým charakterem má tak studium populární kultury a jeho výsledky jako společenská reflexe „populárního“ velký potenciál zaujmout širší publikum. S cílem rozvíjet konceptuálně málo známý obor bylo založeno v roce 2009 i Centrum pro studium populární kultury (CSPK). Od svého vzniku se snaží podněcovat diskusi, organizovat setkávání zájemců o obor a rovněž definovat pole, která považuje hlavně v českém prostoru za opomíjená a přitom důležitá. Během let prezentovala např. témata vztahu center a periferií, české xenofobie či symbolického násilí na jedné a celebrit, subkultur či jídla na straně druhé. Organizace pořádá univerzitní přednášky, popularizační prezentace, mezinárodní konference, má svůj filmový klub jakož k jejím aktivitám patří výjezdy do různých měst se zábavně-vědným programem. Během let byly její aktivity přijímány jako vtip, hluboké intelektuální téma i urážlivá kontroverze. V příspěvku představíme smysl organizace, pro kterou je vědecký přístup nutný, ovšem nedostatečný k naplňování stanovených cílů.

Občanská společnost se vyrovnává s minulostí. Smíření 2016

Mgr. Matěj Spurný (Antikomplex, z. s. – Univerzita Karlova, Filozofická fakulta)

S ohledem na česko-německé vztahy byl rok 2015 často nazýván tzv. rokem smíření. Uskutečnilo se množství akcí, které se snažily o narovnání česko-německých vztahů, a to zejména připomenutím a společnou reflexí některých událostí naší společné minulosti. Spolek Antikomplex, z. s., se od roku 1998 snaží iniciovat kritický dialog o dějinách Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Podnítit občany na obou stranách hranice k tomu, aby se ohlédlí, a k tématům minulosti se postavili čelem. Neboť schopnost maximálně otevřené reflexe vlastní historie patří nejpozději od druhé světové války k základním dovednostem každé svobodné občanské společnosti. Jde o to, aby na nás z minulosti nečekaně nevyskakovala dávná traumata, jimiž je možné někomu nahánět strach. V rámci projektu Smíření 2016 jsme iniciovali několik aktivit, jež měly na tyto snahy navázat a zároveň zaměřit česko-německý dialog více na současnost, nasměrovat ho do budoucnosti. V rámci několika provázaných aktivit jsme se pokusili reflektovat ty temné kapitoly naší minulosti a poukázat na příběhy lidí, které minulost propojila a ne rozdělila, kteří sami ukazují, jak může naše soužití vypadat. V projektu se uskutečnil jednorázový koncert Smíření a vznikla putovní výstava mapující česko-německé vztahy z hlediska domů, kdy se současní čeští a bývalí němečtí majitelé dodnes setkávají. Otázky pro panel: Co pro české země znamenalo vysídlení Němců? Jak se o něm máme dnes ve školách učit? Jak ho vnímá občanská společnost v Čechách a jak v Německu? Lze historické trauma překonávat občanským dialogem a na úrovni občanské společnosti?

Interaktivní mapa jako nástroj budování paměti multikulturního města

Mgr. Zuzana Schreiberová (Multikulturní centrum Praha, Univerzita Karlova v Praze, Praha sdílená a rozdělená, Katedra Obecné antropologie)

Projekt "Praha sdílená a rozdělená" Multikulturního centra Praha narušuje pohled na Prahu jako město jednoho národa. Prahu představuje jako město, kde soužili česky a německy mluvící Pražané a Pražanky, jejichž často křehké identity nebyly vymezené pouze prostorem, ale jazykem, dobou, politickým kontextem, předsudky a stereotypy. Kde se nacházely tyto hranice sdílení a rozdělení v každodenním životě města, jak pohyblivé byly a jak se zostřily v důsledku druhé světové války a holokaustu, přiblíží paměťová mapa a komentované procházky po Praze. Avšak ani po druhé světové válce se město nestalo statickým a homogenním. Po odsunu Němců přicházeli do Prahy noví obyvatelé, například Romové. V rámci příspěvku budou představena jednak teoretická a metodologická východiska projektu a také konkrétní příklady z fungování projektu – ať už se jedná o volbu a vytváření témat na mapě, komentované procházky pro širokou veřejnost. Speciální pozornost bude věnována projektu pro školy "Nevíme, co budeme zítra jíst", který vznikl ve spolupráci s Ústavem pro studium totalitních režimů. Během dvouhodinové procházky centrem Prahy se studenti seznamují s osudy uprchlíků před nacismem – ať už se jednalo o obyvatele obsazených Sudet, antifašistické uprchlíky z Německa, či židovské obyvatelstvo opuštějíci Protektorát. Čtou a analyzují dobové dokumenty, memoáry, úryvky z beletrie, využívají ukázky z filmů – vše pomocí tabletů, což je pro studenty velmi atraktivní forma.

Vědecké poznání a příběh o pokroku jako mýtus moderní doby

Garantující: Doc. PhDr. Martin Franc, Ph.D.; prof. Jiří Hanuš, Ph.D.

Věda a vědecké inovace představují jeden ze základních pilířů moderní doby, podle některých autorů vytváří významné specifikum západní civilizace včetně charakteristického způsobu myšlení. Během 19. a 20. století se však vědecký výzkum jak v přírodních, tak humanitních vědách stal ambivalentním činitelem vzhledem ke svému vztahu k ideologiím nacionalismu, rasismu, fašismu, nacismu a komunismu. Vědecký pokrok se také stal popularizovaným velkopříběhem a jistou podobou formy sociální koheze. Úkolem panelu bude tematizovat problémy, které jsou spjaty s tímto „mýtem“ moderní doby, a to z české perspektivy a s přihlédnutím k evropskému vývoji. Okruhy projednávaných příspěvků a témata diskuse:

- 1) Postavení vědy v západních společnostech, vývoj moderního vědeckého paradigmatu v rámci středoevropského prostoru.
- 2) Vztah mezi přírodními a humanitními vědami, sílící pozice přírodních věd, vzájemné inspirace, stýkání a potýkání.
- 4) Mýty o vědě a vědeckém pokroku v rámci univerzitního a akademického prostoru v českých zemích.
- 5) Věda a velké ideologie 19. a 20. století, jejich komplikovaný vztah a vzájemné ovlivňování.
- 6) Vědecká komunita a její problémy (soudržnost a diverzita, konkurence vědeckých institucí, interdisciplinarita).

Kritikové mýtu o pokroku (Vrána, Preisner, Chudoba)

prof. Jiří Hanuš, Ph.D. (FF Masarykovy univerzity, Historický ústav)

V příspěvku se chci zamyslet nad dílem některých myslitelů českého katolického exilu, kteří se věnovali problémům vývoje společnosti a kultury ve 20. století a kritizovali zejména „mýtus o pokroku“, který byl podle nich jak teoreticky nedomyšleným konceptem, tak prakticky uplatněnou aplikací, která způsobila zmatek na mnoha úrovních lidského konání. Těmito mysliteli jsou: za prvé teolog a teoretik kultury Karel Vrána (1925–2004), který působil na řadě zahraničních univerzit a založil Českou křesťanskou akademii. Věnoval se aktuálním otázkám křesťanské kultury, filozofie a umění. Ve svých přednáškách a textech se vyjadřoval také ke křesťanskému pojetí kultury a pokroku – je autorem životopisu Teilharda de Chardin. Druhou osobností je germanista, filozof a překladatel Rio Preisner (1925–2007), který přednášel v USA a stal se předním kritikem totalitarismu. Ve svých knihách se věnoval kritice moderního vývoje, zejména hegelianismu a marxismu, a představil v nich svou pesimistickou koncepci evropského vývoje a méně pesimistickou koncepci politického a vývoje USA. Třetí osobností je historik a publicista Bohdan Chudoba (1909–1982), autor, který po roce 1948 žil v USA a poté ve Španělsku a působil zde v univerzitním prostředí. Napsal knihy, v nichž polemizoval s představou falešného chápání pokroku a vytvořil vlastní koncepci historického bádání, osvobozeného od „mýtů“ současné doby. Tyto postavy představují různé polohy křesťanského přemýšlení o pokroku společnosti a o pokroku humanitních věd. Asi nejvstřícnějším zastáncem moderního vývoje byl Karel Vrána, zatímco u Ria Preisnera se projevují kritičtější názory. Bohdan Chudoba je pak na opačné straně tohoto spektra. Ve svém příspěvku chci stručně vystihnout ideové pozice těchto osobností.

Pod tlakem přírodních věd – poznámky k jednomu z mýtů humanitních věd 20. století

doc. Mgr. Lukáš Fasora, Ph.D. (Masarykova univerzita, Historický ústav FF)

Příspěvek analyzuje pozici humanitních a přírodních věd v rámci univerzitního vzdělávání a výzkumu od sklonku 19. století do 90. let 20. století. Vychází z teze o výsadním postavení humanitní vědy a vědců v rámci tvorby a udržování tzv. humboldtovského mýtu na univerzitách a analyzuje postupující erozi této pozice v důsledku politických zvratů, masifikace studia, ekonomizace provozu vysokých škol a diskreditace humanitních věd jako důsledku jejich příliš těsných vazeb na politickou moc. Na základě střeoevropského srovnání s důrazem na české pooměry bude příspěvek analyzovat proměny zastoupení humanitních a přírodních věd na univerzitách, jejich pozici v rozhodujících orgánech univerzit, vazby k ne-univerzitnímu prostředí i schopnost reagovat na dobové inovace. Stranou zájmu nezůstane habitus humanitního a přírodního vědce, jeho mocenské strategie, internacionalizační a publikační aktivity. Celá analýza směřuje k dekonstrukci univerzitního mýtu o defenzivě humanitních věd v rámci univerzitního prostředí, detekci aktérů vyprávění tohoto mýtu a jejich zájmů, včetně proměny vnitřní struktury tohoto mýtu na základě polysystémové teorie Itamara Even-Zohara.

Revoluce v biologii: role politických náboženství na příkladu tzv. mičurinské biologie v Československu

Mgr. Tomáš Hermann, Ph.D. (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.)

Politická náboženství jako obecný výraz pro totalitární ideologie ve 20. století hluboce zasahovala také do přírodních věd. Z nich zejména vědy o životě a jejich moderní evolucionistické paradigma nejvýrazněji podléhaly různorodým, nejrůznějšími zcela protichůdným sociálním projekcím a ideologizacím. Tzv. lisenkismus, tvůrčí darwinismus a mičurinská biologie jsou typickým příkladem takového sociomorfního modelování a úmyslného upravování biologické doktríny podle doktríny politické. V rámci stalinistického konceptu vědy a jeho kampaní

představovaly extrémní podobu antropocentrického a teleologického chápání životních procesů, tj. vidění člověka a jeho zájmů jako účelu a vrcholu evoluce života, ve specifickém hávu nauky dialektického materialismu jako nedílné složky revolučně socialistické vědy a komunistické ideologie. Také vědu v Československu mocně poznamenalo zneužívání biologie ze strany totalitních ideologií, jejichž obě extrémní podoby usilovaly o biologické podložení nutnosti podřídít jedince celku. Nejprve ve formě rasové biologie, argumentující pro potřebu vyhladit biologicky méněcenná individua, skupiny obyvatelstva či celé národy, následně pak ve formě mičurinské biologie, usilující o rozsáhlé manipulace s přírodou a dědičností za cílem vytváření „nového člověka“ a revolučního budování komunistické společnosti. Příspěvek představí některé předpoklady, formy recepce a důsledky této doktríny v československé vědě v 50. letech na základě nového výzkumu a se zaměřením na specifické rysy této domácí recepce.

Vládní komise pro vybudování ČSAV a její podíl na vytváření komunity špičkových vědců Mgr. Adéla Jůnová Macková, Ph.D. (AV ČR, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR)

Vládní komise pro vybudování Československé Akademie věd (ČSAV) byla nástupkyní stranické komise, která již od roku 1951 připravovala vznik ČSAV – respektive předložila několik variant zákona o ČSAV a připravila první seznamy vědců, kteří v ní měli pracovat. Vládní komise v průběhu roku 1952 dokončila znění zákona o ČSAV a podílela se na vytyčení důležitých vědeckých oborů, výběru hlavních úkolů budoucích ústavů, kabinetů a laboratoří a v neposlední řadě též na výběru předních vědců, kteří byli jmenováni akademiky. Hlavním cílem mého příspěvku je ukázat mechanismus fungování a rozhodování této komise v souvislosti s politickou linií, ale též v návaznosti na vědecké konference, které proběhly počátkem padesátých let a početná jednání jednotlivých sekcí této komise s vědci různých oborů. Stejná pozornost bude věnována i vytváření struktury pracovišť a problematice výběru členů Akademie v návaznosti na tradiční vědecké instituce (jako byly ČAVU, KČSN) a státní vědecké ústavy (Orientální ústav, Slovanský ústav, archeologický ústav a další).

Úderné klíny pokroku? Společenská pozice ČSAV a jejich představitelů v 50. a 60. letech 20. století

Doc. PhDr. Martin Franc, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Oddělení dějin Akademie věd)

Československá akademie věd vznikla jako centrální instituce vědy slučující učenou společnost a síť vědeckých pracovišť a do určité míry navazovala na tradice vědeckých společností, zejména ČAVU a KČSN, což se odrazilo zejména na složení sboru členů. Měla být vrcholnou reprezentantkou československé vědy a hlavním poradcem vlády v otázkách týkajících se vědy. Příspěvek se zabývá otázkou, jak se proměňovalo její reálné postavení ve společnosti, jak byla respektována ze strany politických a hospodářských elit, nakolik se těšila jisté autonomii a jak na ní pohlížela veřejnost. Zároveň se příspěvek věnuje proměnám postavení jejích členů (řádných i členů-korespondentů), jak v samotné vědecké obci, tak v reálné společenské hierarchii v letech 1952–1968. Získané poznatky jsou pak stručně komparovány s postavením členů akademií věd v Sovětském svazu a v Německé demokratické republice. Sbor členů přitom není vnímán mechanicky jako zcela jednotná skupina, ale příspěvek vytváří i určité typologické skupiny členů (např. členové Prezidia, členové Akademie věd – ředitelé akademických pracovišť, legendy svých oborů apod.), které se od sebe výrazně odlišovaly. V závěru si příspěvek klade otázku, nakolik plnila ČSAV, její pracoviště i její představitelé přisuzovanou

roli úderného klínu vědeckého pokroku a nakolik naopak byla považována za zbyrokratizovanou a zkosnatělou instituci neschopnou zásadnějšího společenského přínosu.

Kulturní fenomény ve střeoevropských dějinách: obraz, komunikace, jednání.

Komunikace a jednání

Garantující: Prof. PhDr. Tomáš Knoz, Ph.D.; Prof. PhDr. Jiří Lach, M.A., Ph.D.

Stavebník a stavitel, objednavatel a umělec: komunikace při vzniku raně novověkého šlechtického sídla

Prof. PhDr. Tomáš Knoz, Ph.D. (Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav)

Šlechtické sídlo (zámek) představovalo v období raného novověku významný fenomén, zahrnující celou řadu praktických funkcí i symbolických významů (aristokratická domácnost, aristokratický dvůr, místi rodové reprezentace a rodové paměti, místo správy dominia a za určitých okolností také místo zemské správy, hospodářské centrum šlechtického velkostatku, fortifikační bod v regionálním i nadregionálním měřítku apod.). Šlechtické sídlo je naplňováno složitými sociálními vztahy, které mají v mnoha ohledech určující charakter pro utváření raně novověké společnosti jako celku. Je středem lokálního světa aristokratického dominia, ale zároveň také komunikačním centrem s vnějším světem – vůči jiným šlechtickým sídlům a dominiím, městům, zeměpanskému či panovnickému dvoru apod. Identifikuje se s ním nejen jeho majitel (stavebník), ale celá partikulární společnost. Jako složitou síť antropologicky a prosopograficky definovaných sociálních interakcí je třeba vnímat již samotné budování šlechtického sídla. Základní komunikace se uskutečňovala na ose aristokratický stavebník (objednavatel uměleckých děl) – stavitel (umělec, výkonný umělec, řemeslník apod.). Na uvedenou základní osu ovšem navazuje síť dalších vazeb a vztahů; budování zámku je procesem, na němž se určitým způsobem podílí prakticky celá lokální společnost aristokratického dominia a který je spoluutvářen také celou řadou osob a institucí zvnějšku (panovník a jeho úřady, zemské právní instituce; dvorští umělci, umělci přebíraní ze dvorů jiných aristokratů, umělci soustředění v městských cechách, cestující umělci apod.). K vzájemné komunikaci, včetně komunikace na ose stavebník – stavitel, je užíváno celé řady prostředků, nesených textem i obrazem.

Sepulkrální památník jako prostor vyjednávané reprezentace

doc. Mgr. Ondřej Jakubec, Ph.D. (Masarykova univerzita, Seminář dějin umění)

Příspěvek se zaměří na fenomén komunikativního či "mediálního" charakteru sepulkrálních památek, se zvláštním přihlédnutím k období raného novověku. Sepulkrální památníky jsou obvykle považovány z historické perspektivy za specifický typ pramene, který je nejčastěji využíván z hlediska epigrafického, heraldického, genealogického či prosopografického. Umělecko-historický pohled se naproti tomu dominantně zaměřuje na otázky formálně-stylové či ikonografické. Sepulkrální objekt je ovšem především sociálním fenoménem, který generuje a stimuluje vzpomínku na konkrétního jedince. Předmětem referátu tak bude představení pohřebního památníku jako "místa paměti", který specificky modeluje sociální identitu zemřelého uprostřed society živých. Vedle toho je však v takovém památníku ukryt ještě další komunikativní aspekt, který vzniká mezi "protagonistou" památníku, objednavatelem (což zdaleka nemusela být identická osoba), tvůrcem a "diváky. V tomto procesu vizuálního utváření paměti se tak prolínaly ryze individuální aspekty zemřelých s normativními konvencemi vztaženými ke kultuře umírání a vzpomínání, jako i k osobitým náboženským a konfesijním výpovědním vrstvám. Sepulkrální památník se tak jeví jako skutečně pozoruhodné komunikativní

médium, které nejen obecně prostředkovalo vztah mezi živými a mrtvými, ale také zakládalo různé vazby mezi různými členy konkrétních společenství.

Reprezentativní jednání moravské šlechty: příběh zaniklého Sálu předků mikulovského zámku

Mgr. ThLic. Tomáš Parma, Ph.D. (Univerzita Palackého, Katedra církevních dějin a církevního práva)

Sál předků mikulovského zámku, jehož výzdoba pochází z roku 1724, dal kníže Walter Xaver z Dietrichsteinu jako typický projev rodové reprezentace, zaměřený na oslavu rodu a připomínku předků. Mezi nimi vynikal zakladatel rodové slávy a majetku na Moravě, kardinál a olomoucký biskup František. Právě jeho oslava tvořila základní ikonografickou linii výzdoby mikulovského Sálu předků, který byl zničen v závěru druhé světové války. Proto je nutno jej rekonstruovat na základě dochovaných fotografií a především série litografických reprodukcí krnovského rodáka Roberta Theera, vydané tiskem roku 1844. Příspěvek se snaží o interpretaci rekonstruované památky jako cíleného jednání rodové reprezentace i v souvislosti se snahami o vytvoření rodové paměti v narativních pramenech.

Národní styl bez nacionalismu, nacionalismus bez národního stylu

Prof. PhDr. et PaedDr. Jindřich Vybíral, CSc. (Katedra dějin umění a estetiky, UMPRUM Praha)

Předkládaný příspěvek představí komplexitu a heterogenitu problému nacionalismu a pokusí se charakterizovat jeho roli v umění 19. století. Těžiště výkladu bude spočívat v objasnění recepce gotiky, která v Čechách ve „válce stylů“ sehrála zásadní roli a před rokem 1848 dokonce měla šanci stát se českým národním stylem, a to v zemském i jazykově národním významu. Právě gotika vzbuzovala v Čechách 19. století podstatně větší emoce, než jakýkoliv jiný styl či sloh. Oslava „velké minulosti“ Českého království bylo spojeno s budováním monumentálních pomníků a uměleckých děl. To vyvolávalo národní hrdost a bezprostředně souviselo s rozmachem zemského patriotismu. Historické události se staly obzvláště významnými politickými argumenty v českém národním hnutí 19. století, které si obvykle ztotožňujeme s pojmem „národní obrození“. Češi překročili hranici barokního historismu směrem k jasně definovanému modernímu patriotismu. Tím zároveň přestali být „národem bez dějin“.

Různé tváře uměleckých aukčních síní v meziválečném Československu

Mgr. Robert Mečkovský, Ph.D. (Univerzita Palackého)

V období mezi světovými válkami došlo k rozkvětu pravidelných dražeb starožitností a uměleckých předmětů pořádaných specializovanými obchodními firmami. Referát bude zaměřen na základní typologii prodejních strategií reflektujících aktuální proměny tehdejší společnosti. Sociální realita determinovaná politickým převratem konce první světové války dala vzniknout novým a často velmi rozdílným typům jednání na poli uměleckého obchodu. Nově můžeme v této oblasti sledovat širokou škálu strategií rozprostírající se od tendencí uspokojit touhu nových elit po reprezentaci až po rozvoj znaleckých komunit drobných sběratelů kolem konkrétních aukčních síní.

Globální perspektivy českých hospodářských a sociálních dějin

Garantující: Doc. PhDr. Andrea Pokludová, Ph.D.; doc. PhDr. Ing. Antonie Doležalová, Ph.D.

Předkládaný panel otevírá diskuzi k české historiografii hospodářských a sociálních dějin v kontextu evropského a světového vývoje. Jeho záměrem je postihnout nejen aktuální stav a vývoj oboru v celosvětovém měřítku v posledních pěti letech s důrazem na nová témata, metodologii, či institucionální aspekty, ale také vytýčit budoucí možné směřování oboru. V rámci panelu navrhujeme diskutovat o těchto tématech:

1. Diskuse a polemiky: zásadní práce světové historiografie hospodářských a sociálních dějin, které vyvolaly širokou mezinárodní vědeckou, ale i veřejnou diskusi
2. Metodologické inovace: nové přístupy vs. návrat k tradičním metodám a potřeba reinterpretační starších výzkumů v nových kontextech ve světové i domácí historiografii
3. Národní a nadnárodní instituce a jejich vliv na rozvoj oboru: kongresy, oborová sdružení, odborná pracoviště, časopisecké platformy, mezinárodní projekty s českou účastí
4. Nové obzory: nová témata světových i českých hospodářských a sociálních dějin aneb po „dlouhém“ 19. století do století válek, totalitárních režimů a post-totalitární transformace
5. Most mezi východem a západem: přínos českých hospodářských a sociálních dějin v globálním kontextu oboru, příp. domácí diskuse a polemiky.

O (ne) užitečnosti adjektiv: hospodářské dějiny a jejich (globální) perspektivy

doc. PhDr. Ing. Antonie Doležalová, Ph.D. (Univerzita Karlova & Cambridge University, Institute ekonomických studií FSV & Robinson College)

Príspevek si klade za cíl otevřít tolik potřebnou diskusi nad stavem disciplíny hospodářských dějin. Nejde přitom jen o jeho situaci v České republice, ale obecně resp. globálně, a to především z pohledu současných metodologických a tematických trendů. Proto příspěvek klade obecné otázky směřující k vývoji disciplíny ve světovém měřítku stejně jako dílčí otázky po schopnosti českých hospodářských dějin se do tohoto světového vývoje zapojit, přispívat k němu a reflektovat jej. K takovým otázkám budou patřit především tyto:

- 1) jaká témata čekají hospodářské dějiny v nejbližší budoucnosti?
- 2) kudy se ubírá metodologie hospodářských dějin a jaké jsou limity kulturního obratu v hospodářských dějinách?
- 3) jaký je příspěvek českých hospodářských dějin k evropskému a světovému vývoji oboru? Tato témata budou zvažována pod zorným úhlem zásadních současných diskusí o směřování oboru, k nimž patří:
 - 1) problematizace spojení hospodářských a sociálních dějin
 - 2) možnosti propojení hospodářských dějin a dějin emocí
 - 3) důsledky vyplývající pro obor hospodářských dějin z jejich pozice mezi ekonomií a historií

Lamentace nad rozpadající se disciplínou

Milan Hlavačka (Historický ústav AV ČR, Oddělení 19. století)

V poslední době dochází rozvojem dalších větví hospodářských dějin k rozpadu navenek jednotně deklarovaného předmětu výzkumu hospodářských dějin. Hospodářské dějiny se tak stávají nepřehlednou a rozštěpenou disciplínou, neboť se rozpadají na kliometrii (new economic history), dějiny jednotlivých průmyslových a neprůmyslových oborů a také infrastruktur (zemědělství, lesnictví, doprava, komunikací), makroekonomiky (dříve národohospodářství) a teď i dějin podnikání. Výsledkem tohoto vývoje je mimo jiné skutečnost, že dnes neexistuje obecná shoda o předmětu, metodě a teoretických východiscích hospodářských dějin, což je

především zjevné na pravidelných jednáních světových kongresů hospodářských dějin. Navíc se jednotlivé výše uvedené poddisciplíny hospodářských dějin dále začaly štěpit a vytvářet další podobory. Za příklad mohou sloužit právě business history, které už začaly organizovat vlastní světové kongresy. V posledním čtvrtstoletí se začaly z business history především v USA a také v některých jihoevropských zemích (Itálie, Španělsko) vydělovat jako zvláštní zcela nová disciplína family business history, tedy dějiny rodinných firem či rodinného podnikání. Zamyšlení nad tímto stavem a jeho možným vyústěním bude předmětem tohoto příspěvku.

Výzkum československého tužkárenství metodami business history

Mgr. David Bohdál (Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Historický ústav)

Výzkum v oblasti dějin podniků a podnikání (business history) je v českém prostředí prakticky na samém počátku. Slibný vývoj tohoto odvětví hospodářských dějin přerušila nejdříve druhá světová válka a následně nástup marxistické historiografie po únoru 1948. Zlepšení situace nastalo až po roce 1989 s obnovou soukromého sektoru. Problematika československého tužkárenství byla proto doposud nahlížena pouze popisně či marxistickou optikou. Hlavním cílem příspěvku je poukázat na možnosti a limity při aplikování metod západoevropské business history na československé tužkárenství ve zlomovém období 1938–1968. V centru pozornosti se nachází především nejvýznamnější tužkárna Koh-i-noor Hardtmuth a dále Grafo, Národní podnik obchodní a průmyslový a po druhé fázi znárodnění v roce 1948 rovněž národní podniky Logarex, Gama a Centropen. Stěžejní moduly tohoto výzkumu se zaměřují na celkovou ekonomickou situaci jednotlivých podniků, dále na problematiku manažerských strategií, reklamy a v neposlední řadě na známkoprávní spory a úlohu firemní značky. Stranou pozornosti nezůstávají ani dostupné prameny pro tento výzkum a jejich vypovídací hodnota či dostupnost. První část tohoto příspěvku se proto zaměří na shrnutí dosavadního stavu bádání v oblasti tužkárenství nejen v České republice, ale také v zahraničí – německé tužkárenství soustředěné v Norimberku (Faber-Castell, Staedtler, Schwan). Druhá část naváže představením konkrétních výsledků z prováděného výzkumu v československém tužkárenství. Stěžejní přínos uvedeného příspěvku spočívá v představení doposud zcela opomíjeného tématu, které je zkoumáno metodami moderní business history.

Perspektivy českých sociálních dějin

Doc. PhDr. Andrea Pokludová, Ph.D. (Ostravská univerzita, CHSD)

Referát otevírá diskuzi k aktuálním českým sociálním dějin v kontextu evropského a světového vývoje. Kromě postžení aktuálního stavu a vývoje oboru posledních let si klade za cíl nastínit budoucí směřování oboru. Míjí rozvinout debatu k metodologii oboru, interdisciplinárním přístupům, novým tématům i reinterpretaci starších výzkumů v nových kontextech. Míjí diskutovat o těchto tématech:

1. Přínos českých sociálních dějin v globálním kontextu oboru. (Zásadní práce a témata, která vyvolala odbornou a veřejnou diskuzi doma a v zahraničí)
2. Metodologie. Komparativní práce versus případové studie? Inovace a originální přístupy nebo návrat k tradičním metodám?
3. Hranice interdisciplinarity oboru. Kde končí a začínají hospodářské a sociální dějiny? Přínos sociologie, sociohistorie, ekonomie, filozofie a sociální antropologie pro hospodářské a sociální dějiny.

4. Nová témata českých sociálních dějin aneb po „dlouhém“ 19. století do století válek, totalitárních režimů a post-totalitární transformace.

5. Kam směřovat výzkum sociálních dějin 19. století po syntéze "Nástin sociálních dějin českých zemí 1781–1914"?

Židovský bojkot nacistického Německa – akce a reakce? Svět a Československo

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D. (Fakulta filosofická University Pardubice, Ústav historických věd)

V roce 1933 nastoupil v Německu k moci Adolf Hitler. Jeho ideologie již dlouho předtím brojila proti židům, a proto také přišla velmi brzy odezva v celém světě, zejména ale v anglosaských zemích. Hrozba hospodářského bojkotu se ozývala na obou stranách a na obou stranách byla také uskutečněna. Zejména po jednodenním (oficiálně) bojkotu židovských obchodů v Německu na začátku dubna 1933 se ve světě rozvinulo silné bojkotové hnutí, jež si kladlo za cíl prosadit mezi lidmi odmítání německého zboží. Úspěšnost prosazování tohoto boje záležela do značné míry na osobnostech, jež se do hnutí zapojily. Hlavní těžiště bojkotu se nacházelo ve Velké Británii a v USA, hlavní činnost vyvíjely židovské organizace. Nelze ovšem pominout, že také levice ve světě hájila své "souvěrece" v Německu podobným způsobem, a proto je obtížné stanovit jednoznačné výsledky židovského bojkotu. Také v Československu našlo bojkotové hnutí odezvu, zejména ve městech s početnějším židovským obyvatelstvem, tedy v Praze, Brně, Bratislavě a Košicích. V Československu jakožto demokratické zemi se vstřícným postojem vůči židům se v meziválečném období konala řada kongresů a jiných setkání zástupců světových židovských organizací, na nichž se také otázka bojkotu projednávala.

Historie a historická etnologie. Blízcí příbuzní v měnícím se světě české vědy

Garantující: PhDr. Daniel Drápala, Ph.D.; PhDr. Jiří Woitsch, Ph.D.

Historická etnologie (dále HE) či dříve národopis, jedna ze specializací tzv. evropské etnologie, představuje svým tematickým i metodologickým zaměřením i heuristickou základnou jednoho z „nejbližších příbuzných“ historie. Zejména hranice mezi některými směry hospodářských, sociálních a kulturních dějin a HE je velmi prostupná až neznatelná. Koneckonců řada významných českých historiků a vice versa etnologů významně přispěla i k rozvoji druhého oboru (V. Černý, J. Horák, J. Kramařík, F. Kutnar, M. Myška, J. Petráň, Č. Zíbrt), v některých obdobích pracovali historici a etnologové dokonce v rámci jednotných akademických a vysokoškolských pracovišť a realizovali řadu velkých společných projektů zaměřených zejména na dějiny a každodennost agrárního venkova i města a průmyslového dělnictva v 18.–20. století. Spolu s nástupem sociokulturní antropologie, která však v ČR nepředstavuje dominantní oborový diskurz etnologické vědy, však došlo nejpozději po roce 2000 ke značné personální i institucionální divergenci obou blízké příbuzných oborů. Míru vzájemné informovanosti o teoretickém rozvoji disciplín či realizovaných výzkumech a projektech můžeme považovat až na výjimky za minimální, a to ke značné škodě komplexnosti a propracovanosti historického i etnologického výzkumu v ČR. Navrhovaný panel by měl proto historické obci představit aktuální tematické a metodologické trendy v HE ve střední Evropě, poukázat na významné ukončené či probíhající projekty ale též popsat problémy, se kterými se etnologové při výzkumu historických témat potýkají. V neposlední řadě by měl být prostorem k diskusi o možnostech potřebného rozvíjení kooperace mezi HE a historií, která může oba obory jen obohatit.

Evropská etnologie: problematika střetu oborových tradic v historii oboru

Mgr. Daniel Dědovský, Ph.D. (Univerzita Karlova, Ústav etnologie)

Etnologie je v recentní středoevropské tradici rozvíjena jako věda historická, čím dál častěji se však setkáváme s jejím včleňováním do okruhu kulturní a sociální antropologie. Tyto disciplíny jsou přitom v současnosti vesměs řazeny do množiny věd sociálních. Popsaná situace nezdá se být neobvyklá, ústí v paradigmatickou kolizi etnologické a antropologické tradice. Cílem příspěvku je stručné zhodnocení vývoje evropské etnologie se zdůrazněním geneze oborové tradice ve středoevropském kulturním areálu v historickém průřezu od zíbrtovské kulturní historie přes zlatý věk oboru v meziválečném období po současné oborové trendy. Budeme sledovat modifikaci domácí oborové tradice sovětskými ideovými proudy, zvláštní pozornost bude ovšem věnována mezinárodní komunikaci, zejména pak významu mnichovské a tübingenské školy jako i příčinám i důsledkům kontaminace oboru repatriovanou antropologií a dalšími sociálními vědami během druhé poloviny 20. století. Finální částí příspěvku bude i zhodnocení současných oborových tradic na jednotlivých českých pracovištích a úvaha o jejich vzájemné kompatibilitě. Studie bude pojata i jako podnět k diskusi nad (re)definicí etnologie coby historické vědy, jejíž současný ústup z českého univerzitního prostředí je přinejmenším znepokojivý.

Etnologie a soudobé dějiny: tenké hranice mezi současným a minulým

Mgr. et Mgr. Oto Polouček (Masarykova Univerzita, Ústav evropské etnologie)

Príspevek nastíní roviny a témata vztahu etnologie a soudobých dějin, tedy historické subdisciplíny orientované na nedávnou minulost od roku 1945. Období, jehož vliv na současnost je tak výrazný, že se při zájmu o ně historici nevyhnou úzké spolupráci s obory spojovanými

spíše se zájmem o současné problémy naší civilizace. Ať už se jedná o politologii, sociologii, nebo etnologii, přičemž můžeme pominout i adjektivum „historická“. Na poli soudobých dějin se totiž hranice mezi přítomností a minulostí relativizuje. Snadno se může stát, že data sesbíraná etnologiy při terénním výzkumu před pár desítkami let se stanou cennými pro nyníjší badatele z oblasti historických věd. Ostatně zájem o kvalitativní výzkum je jedním z blízkých bodů současných etnologů i historiků – minimálně těch, kteří pracují s metodou orální historie. Styčné body a perspektivy pro oboustranné zhodnocení badatelské práce bude konkretizován na příkladu autorova doktorandského výzkumu, v němž se zabývá proměnami společenského života za socialismu a čerpá z teoretických a metodologických východisek blízkých jak etnologii, tak soudobým dějinám.

Retrospektivní princip v historické etnologii a etnomuzikologii. Ke spojení synchronní a diachronní metodiky v oborové a mezioborové perspektivě

PhDr. Věra Frolcová, CSc. (Akademie věd České republiky, Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.)

Príspevek vychází z poznatků, uplatněných a korigovaných v mezioborových aktivitách po roce 2000. Jedná se o dva projekty:

1. medievistický kunsthistorický grant s účastí etnologie (Vizuální kultura v kontextu eucharistické úcty v Českých zemích pozdního středověku. GAČR 13-32696S, 2013–2017); 2. společná iniciativa hudební historie, bohemistiky, etnologie a etnomuzikologie při koncipování mezioborového výzkumu lidové duchovní písně (2009, 2015, 2017).

Príspevek podá informace o zadání a pojetí předmětu historické etnologie, o heuristice a zejména o metodice, která sleduje kategorii času ve dvojí rovině. Rovina cyklického času odkrývá synopsi duchovních a světských prvků a otevírá možnosti kontextového etnologického výzkumu komunikace kultury v čase historickém. Patří k němu otázky tzv. dvojí geneze vybraných jevů, řešené v etnologické perspektivě. V rovině reálného historického času spočívá těžiště bádání. Hlavní metodický postup vychází z analýzy současného terénního dokumentu a je postaven na retrospektivním principu zkoumání. Tento pokus kriticky sleduje mezníky vývoje a otázky trvání, změny, zániku, přerušení a návratů tradice. Príspevek směřuje k historickému modelu etnologického výzkumu, založenému na spojení diachronní a synchronní metodiky, tj. k možnosti spojení historického a antropologického diskurzu v jedné společné koncepci.

Když dva dělají totéž, není to totéž. Současné historické a etnologické atlasové a encyklopedické projekty v ČR

PhDr. Jiří Woitsch, Ph.D. (Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., Oddělení historické etnologie)

Príspevek se zaměří na analýzu organizačního pozadí a výsledků čtyř velkých atlasových a encyklopedických projektů české etnologie a historie, kterými se po roce 1989 staly: Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska; Lidová kultura – Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska; Akademický atlas Českých dějin a Akademická encyklopedie českých dějin. Všechny čtyři projekty byly či díky své nedokončenosti stále jsou považovány za prestižní a profilující aktivity příslušných ústavů AV ČR a spolupracujících institucí a lze je považovat za završení mnohdy celá desetiletí trvajících snah o systematické uplatnění encyklopedistiky a geograficky zakotvených paradigmat v historických vědách. Provázely a provázejí je velmi podobné personální, organizační a konceptuální turbulence, průtahy a problémy i nepochybně úctyhodné výsledky avšak zároveň nad jiné jasně odrážejí odlišné oborové kultury a divergentní vývoj, kterými se česká historie a etnologie po roce 1989 vyznačují. V minulosti úzce spolupracující disciplíny se totiž i při tvorbě příbuzných projektů (často dokonce obsa-

hově identických) vydávají stále častěji svou vlastní cestou a nejsou schopny nebo ochotny reflektovat poznatky druhého oboru a to i za cenu fatálních nepřesností, které se v příslušných dílech objevují.

Projekt Kopřiva (plevel, který šatil)

PhDr. Václav Michalička, Ph.D. (Muzeum Novojičínska, p. o., Muzeum a pamětní síň S. Freuda v Příboře)

Cílem příspěvku je představit projekt Muzea Novojičínska „Kopřiva (plevel, který šatil)“. Výstupem z tohoto projektu se stala výstava nazvaná „Kopřiva“ realizovaná v příborské po-bočce Muzea Novojičínska, p.o. Tato výstava prezentovala historický fenomén zpracování kopřivového vlákna a výrobu kopřivových textilií od pravěku až po 20. století. Na výstavě byly zastoupeny jak autentické předměty, tak náročné rekonstrukce artefaktů z kopřivového vlákna. Výstava byla koncipována jako výstup z dlouhodobého výzkumu, který měl představit tento konkrétní fenomén v širokých souvislostech z mnoha úhlů pohledu. Důležitá u tohoto projektu byla především metoda výzkumu, která kombinovala muzejní výzkum, klasický etnologický a folklorní výzkum, historickou práci s prameny a také využívala archeologické poznatky. Zásadní byla rovněž spolupráce s textilními odborníky a botaniky zejména při určování kopřivového vlákna na sbírkových předmětech a artefaktech objevených v terénu. Nedílnou součástí výzkumu byl experiment (rekonstrukce kopřivových výrobků), který se opíral o poznatky získané díky širokému mezioborovému přesahu a také spolupráci se zahraničními odborníky zaměřenými na výzkum i praktické zpracování kopřivového vlákna. Projekt Kopřiva podchytil textilní využití kopřivových vláken v širokých souvislostech od zvykoslovných a magických záležitostí přes lidovou slovesnost až po konkrétní využití v konkrétních historických obdobích.

Problematika bydlení ve výzkumech socializace vesnice v současné perspektivě

PhDr. Roman Doušek, Ph.D. (Masarykova univerzita, Ústav evropské etnologie)

V 70. a 80. letech minulého století realizovala katedra etnologie brněnské filozofické fakulty výzkumy soudobé vesnice, které se pod vedením Václava Frolce zaměřovaly mimo jiné na problematiku bydlení. Data z výzkumů z vybraných jihomoravských lokalit ale i brněnské nouzové kolonie byla využita v řadě publikačních výstupů, některá svoje uplatnění nenalezla. Příspěvek si klade cíl zhodnotit na vybraném příkladu tato data z pohledu dnešní etnologie, a to s ohledem na jejich vypovídací hodnotu pro studium dobových sociálních procesů. I když již v době výzkumů byla sledována sociální dynamika, např. procesy společenské a kulturní adaptace a integrace v novoosídlenecké lokalitě, poskytuje tato pramenná báze prostor pro interpretace z pozice současných konceptů a metodologických přístupů. Příspěvek nastiňuje paralely mezi etnografickou a historiografickou interpretací – se záznamy z terénních výzkumů pracuje jako se specifickým písemným pramenem. Zároveň však pro historiografii otevírá potenciál vypovídací hodnoty hmotného pramene pro poznání minulosti, v tomto případě domu a bydlení.

Význam písemných pramenů pro studium tradičních hliněných staveb

PhDr. Martin Novotný, Ph.D. (Národní ústav lidové kultury, zástupce ředitele)

Prameny písemné povahy představují důležitý zdroj informací v etnologickém výzkumu a tedy i v oblasti bádání o tradičních hliněných stavbách. Zájemci o studium této problematiky se nabízí poměrně široká pramenná základna, ale celkové množství informací je vzhledem k úzce vymezenému tématu studia poněkud kusé. Příspěvek Význam písemných pramenů pro

studium tradičních hliněných staveb se bude zabývat především materiálem narativní povahy a literárními prameny z oblasti střední Moravy. Z narativních pramenů půjde o představení obecních a rodinných kronik dostupných ve Státním okresním archivu v Přerově, Prostějově a Olomouci, případně rodinných písemných pozůstalostí uložených u soukromých osob. Literárními prameny jsou v této souvislosti myšlena díla autorů regionální beletrie, klasiků hánáckého písemnictví, která vycházela tiskem od konce 19. století. Důraz bude kladen hlavně na otázky konstrukčních principů hliněných staveb a zohledněn bude i doposud málo probádaný socioprofesionální kontext. Zejména půjde o stavitele hliněných objektů, výrobce stavebních prvků a okolnosti periodické údržby hliněných zemědělských usedlostí.

Bučovice – zapomenuté jihomoravské poutní místo ve světle pramenů

Mgr. Barbora Valešová (Masarykova univerzita, Ústav evropské etnologie)

Předkládaný příspěvek se věnuje kultu Panny Marie Hromničné, který byl živý v 18. století v jihomoravských Bučovicích a zanikl vlivem josefínských reforem na konci 18. století. Hlavním pramenem přinášejícím nám informace o tomto zapomenutém jevu je kronika vzniku a existence úcty k soše Panny Marie Hromničné (*Beschreibung Des Ursprung der Mutter Gottes Bildnus Maria Reinigung oder Liechtmess in der Butschowitzzer PfarrKirchen von Anno 1717 anfangend*). Na základě ní se dozvídáme o tom, kde se vůbec tento ikonografický typ vzal právě v lichtenštejnských Bučovicích, kdo byl iniciátorem vzniku úcty či přináší důležité informace o autorovi sochy. Poměrně obsáhle se autor věnoval popisům nejrůznějších festivit spjatých s instalací sochy v zámecké kapli, v nově opraveném kostele či samotným slavnostním přenosům (popis výzdoby sochy, šatů, seznam významných účastníků, průběh slavnosti apod.). Samostatnou kapitolu tvoří také zázraky spjaté s milostnou sochou, které se neomezují jen na Bučovice a jejich bezprostřední okolí. Pro svou bohatost na informace týkající se vzniku i samotné existence lokálního poutního místa je text zmiňované kroniky důležitým pramenem nejen pro historiky zabývající se barokním poutnictvím, etnology, ale také pro regionální badatele.

Projekt "Ediční zpřístupnění národopisných dotazníků z Pelhřimovska z let 1914–1919"

PhDr. Pavel Holub, Mgr. Kristýny Blechová (Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivního studia (Pavel Holub); Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav etnologie (Kristýna Blechová))

Dotazníkové šetření je v etnologii dodnes hojně využívanou metodou k získávání potřebných dat. Mnohá takto zjištěná data v minulosti nicméně nebyla využita pro potřeby konkrétních analýz a zůstala ve své "surové" podobě, případně se stávala základem buď synteticky pojatých prací, častěji však dílčích studií publikovaných ve vlastivědných či národopisných periodikách. Právě to je také případ odpovědí na dotazníky z let 1914 a 1919 dochovaných v pelhřimovském okresním archivu, které měly sloužit jako podklad pro vydání národopisné encyklopedie známé jako *Národopisný soupis Čech*. Přípravné práce pro zpracování národopisné syntézy o Pelhřimovsku byly provedeny na počátku 20. století v několika rovinách, avšak k jejich hlubší interpretaci nikdy nedošlo. Záměrem předneseného příspěvku bude představení projektu "Ediční zpřístupnění národopisných dotazníků z Pelhřimovska z let 1914–1919," který je pojat formou interdisciplinární spolupráce etnoložky a archiváře. Jeho cílem není přímý rozbor odpovědí, nýbrž jejich ediční zpřístupnění spolu s analýzou souvislostí vedoucích k vypracování odpovědí na počátku 20. století. Při řešení projektu je aplikováno několik metodologických přístupů. Z okruhu pomocných věd historických se jedná o metody paleografické analýzy, stejně jako diplomatického rozboru písemné produkce vzniklé z dotazníkové

akce. Poznatky z dějin správy jsou aplikovány při určení provenience původce dokumentu. Z přístupů užívaných z ryze historických disciplín je třeba zmínit prosopografii. Z hlediska etnologie se jedná především o přiblížení klíčových momentů a souvislostí svázaných s dějinami oboru a současně také o kritické zhodnocení dotazníkového šetření jakožto jednoho ze základních metodologických východisek oboru.

Lidová kultura v prostoru a čase. Přednosti a nástrahy Geografického informačního systému tradiční lidové kultury (1750–1900)

doc. PhDr. Daniel Drápala, Ph.D. (Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie)

Příspěvek se zaměří na zpracování dat etnologické (historickoetnologické) povahy, jak byly realizovány v uplynulých letech pro Geografický informační systém tradiční lidové kultury (1750–1900) vyvinutý Masarykovou univerzitou v Brně. Poukáže na některé limity ve využití vybraných dokumentačních materiálů a fondů při jejich odborném zpracování do systému historického GIS (geografický informační systém). Autor se zároveň pokusí poukázat na potenciál specializované odborné databáze GISTraLiK (fungující na bázi českého i anglického jazyka jako veřejně přístupná webová prezentace) coby jedinečné informační křižovatky a východiska pro studium materiálních i nemateriálních projevů tradiční lidové kultury širokým spektrem zájemců (studenti středních škol a univerzit, laičtí zájemci o lidovou kulturu, ale i odborná veřejnost). Geografický informační systém tradiční lidové kultury (1750–1900) vzhledem k časovému zakotvení využívá dokumentace vztahující se k historickému území Moravy v rozmezí let 1750–1900. Zkušenosti z pasportizace zdrojových dokumentů (podle předem stanovené metodiky) přirozeně eliminovaly některé méně určité (časově, teritoriálně) informační zdroje, sekundárně tak tyto zkušenosti poukázaly na některé nedostatky starších výzkumných a dokumentačních aktivit na poli historické etnologie.

Mechanismy rozhodování a jednání mocenské elity KSČ

Garantující: Mgr. Michal Macháček; Dr. Stefan Lehr

V socialistickém Československu existoval formálně jednotný politický systém a analogické formy přijímání rozhodování. Komunistická mocenská elita a její orgány rozhodovaly oficiálně "jednomyslně", a to dle vlastního úhlu pohledu racionálně a kolektivně. Praxe se však často odlišovala. Ve skutečnosti byly mechanismy rozhodování ovlivňovány různými faktory a ne vždy se jednalo o navenek prezentovanou jednotu, přičemž nejedna přijatá volba dnes na nás působí iracionálně. V panelu chceme analyzovat různé rozhodovací procesy na empirických příkladech jako je například volba generálního tajemníka, řešení jiných kádrových či dalších otázek včetně sovětského vlivu. Zatímco doposud v centru badání stal převážně výsledek, jednotlivého rozhodnutí anebo usnesení, chápeme rozhodovací proces jako komplexní formu komunikace, diskuse a sociálního jednání, který také vypovídá o fungování moci. Primárním zdrojem pro rozhodování rozumíme (nejen) informace, ale i vliv dalších faktorů. Přítom nás zajímá vztah a vliv mezi osobními a strukturálními jevy při rozhodování, uplatnění (ne)formálního jednání (význam předvyjednávání) i otázka, jakou roli hrály skupinové zájmy, resp. klany uvnitř mocenské elity a její vazby a vztahy k sovětským představitelům.

„Novotného oblíbený Slovák“ – Role národnostní problematiky ve fungování mocenské elity KSČ v letech 1948–1969 na příkladu kariéry Jozefa Lenárta

PhDr. Lukáš Cvrček, Ph.D. a PhDr. Richard Pavlovič, Ph.D. (Czech Archives, s. r. o. a Štátny archív v Košiciach)

Na řešení kádrových otázek a další důležité rozhodovací procesy na vrcholné úrovni měla v socialistickém Československu vliv celá řada různých faktorů. Mezi nejvýznamnější z nich patřilo národnostní hledisko. Příslušnost k určité národnosti hrála důležitou roli při výběru kandidátů do klíčových stranických i státních funkcí. Postoje k národnostním otázkám a postavení slovenských národních orgánů v rámci společného státu definovaly vlivné funkcionářské skupiny uvnitř KSČ a v určitých případech podstatným způsobem ovlivnily jak vstupy či pády jejich jednotlivých členů, tak v důsledku i celkovou podobu nejdůležitějších rozhodovacích grémií komunistické strany i československého státu. Tyto vlivy budou demonstrovány na konkrétním příkladu někdejšího předsedy československé vlády a člena nejužšího vedení KSČ Jozefa Lenárta, který v průběhu sledovaného období prošel postupným názorovým posunem od v zásadě čechoslovakistických postojů až po podporu federalizace. Vývoj jeho názorů a kariéry včetně vztahu s prvním tajemníkem ÚV KSČ Antonínem Novotným bude porovnán s působením některých jiných funkcionářů slovenského původu zasedajících ve vrcholných orgánech státu a komunistické strany. Na základě této sondy budou načrtnuty některé obecnější vlivy národnostní problematiky na jednání a myšlení mocenské elity socialistického Československa v rozmezí let 1948 až 1969.

Proměny kádrové politiky KSČ v letech 1963–1972

Martin Štefek (Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, Ústav politologie)

Systém nomenklatury byl klíčovým pilířem moci Komunistické strany Československa. V tuzemské i zahraniční literatuře o režimech sovětského typu je však tato problematika spíše opomíjena. Kromě prací Karla Kaplana, Vladimíry Hradecké a Františka Koudelky zde chybí práce zaměřené na fungování tohoto klíčového mocenského mechanismu. V západní sovětologii/historiografii kromě Voslenského práce "Nomenklatura: Anatomy of the Soviet Ruling Class" nevyšel rozsáhlejší text o tématu. Cílem příspěvku je zachytit proměny systému kádro-

vé politiky prostřednictvím porovnání nomenklatur ÚV KSČ z let 1963, 1966, provizorních kádrových pořádků z let 1969, 1970 a "normalizační" nomenklatury z roku 1972. Autor se zaměří nejen na rozsah a strukturu seznamu funkcí, pojedná též o změnách v praxi obsazování vrcholných postů v politice, hospodářství a společenských organizacích. Jádrem příspěvku bude zachycení způsobu, jakým KSČ znovuobnovovala monopol na obsazování kádrů po potlačení pražského jara, během kterého se systém nomenklatury téměř zhroutil. Pozornost bude věnována také vlivu vedení KSSS na obnovování systému po roce 1969.

Antonín Novotný a Klement Gottwald: cesta od sekretáře pražského kraje k prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ

doc. PhDr. Jiří Pernes, Dr. (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., Praha 1, ÚSD AV ČR, pobočka Brno)

Po smrti Klementa Gottwalda v březnu 1953 byla funkce předsedy KSČ zrušena, stranu nadále řídilo tzv. kolektivní vedení. Bylo však nezbytné, aby činnost stranického aparátu řídil jeden konkrétní člověk, který by byl rovněž zodpovědný za realizaci usnesení předsednictva ÚV KSČ. Vedení strany tímto úkolem pověřilo Antonína Novotného, který podobnou činnost vykonával ještě za života Gottwaldova, bezprostředně poté, co byl Slánský zbaven funkce generálního tajemníka. Počátkem roku 1953 však byl jmenován místopředsedou vlády a místo ve stranickém aparátu musel opustit. Navrhovaný referát se s využitím dokumentů z československých a sovětských archivů na tomto konkrétním případě pokusí ukázat mechanismy rozhodování o obsazování funkcí v nejvyšším vedení KSČ, včetně složitých vztahů mezilidských, často velmi napjatých. V tomto případě se jednalo o skryté nepřátelství mezi Novotným na straně jedné a na straně druhé Antonínem Zápotockým a Viliamem Širokým. Funkce prvního tajemníka ÚV KSČ vznikla, ačkoli neměla oporu v platných stanovách strany, dokonce i její označení se ustálilo až na podzim roku 1953.

První mezi rovnými: Limity a vlivy politického jednání a rozhodování u Gustáva Husáka se zvláštním zřetelem k sovětskému faktoru (1969–1987)

Mgr. Michal Macháček (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav českých dějin)

Příspěvek uchopí panelovou problematiku na personálním příkladu Gustáva Husáka, a to v časovém rozhraní, kdy stál v čele KSČ. Těšit zájmu se jednak bude otázka fakticity a autentičnosti Husákovy moci, jednak geneze jeho pozice v komunistické nomenklatuře. Poukázáno bude na limity, nástroje a osobnostní specifika Husákovy vlivu v politickém rozhodovacím procesu a přitom za pomoci privátních i sovětských pramenů, zvláště diplomatických zpráv uložených v osobním Husákově spisu, který si vedlo Mezinárodní oddělení ÚV KSSS, bude v této souvislosti pozornost zaměřena na otázky uplatňování sovětského vlivu. Nástrojem k tomu bude dokumentace vlivů a zásahů do vytváření a schvalování politických rozhodnutí souvisejících s: volbou Husáka do čela KSČ v dubnu 1969 a květnu 1971, následně řešené prezidentské otázky a Husákovým sesazením z funkce generálního tajemníka koncem roku 1987. Poukázáno bude mimo jiné na existenci tzv. druhé garnitury, neoficiálních vlivových struktur rekrutujících se z nižších složek komunistické nomenklatury (tzv. ultralevých a šedých eminencí) a rovněž sovětských emisarů, kteří sloužili k interní komunikaci mezi moskevskou stranickou špičkou a československými stranickými funkcionáři. Husák se tak jeví jako stranický vůdce, jenž si během první poloviny 70. let dokázal na dlouhý čas vybudovat v rámci mocenského systému přirozenou autoritu a těžko otřesitelnou pozici, která byla podporována uplatňovanou tezí o jednotě stranického vedení. Husákovou devízou byla schopnost přizpůsobovat se, taktizovat včetně ustupování od vlastních představ, balancovat

mezi různými zájmovými skupinami a důvěra Moskvy, konkrétně úzká svázanost s Leonidem Iljičem Brežněvem. Uvedenými faktory byl však zároveň utužován sovětský vliv a spoluvytvářeny Husákovy limity i jeho pozice jako prvního mezi rovnými.

Rozhodování o nedostatku: zprávy o zásobování masem a jejich projednávání v předsednictvu ÚV KSČ (70. a 80. léta 20. stol.)

Dr. Stefan Lehr (Westfälische Wilhelms-Universität, Münster, Historisches Seminar)

Předsednictvo Ústředního výboru KSČ fungovalo v období socialistického Československa jako vrcholný politický orgán, který přijímal klíčová i méně podstatná politická rozhodnutí. Ačkoliv byla veřejnost jen částečně informována o schůzích předsednictva, existovalo všeobecné povědomí, že tento orgán, který byl složen z úzkého kruhu nejvýznamnějších stranických funkcionářů, přijímá zásadní rozhodnutí. Jak tento kolektivní orgán ke svým „jednomyslným“ usnesením dospěl, přitom zůstávalo pro velkou většinu obyvatelstva velkou neznámou. Dosavadní historiografický výzkum se zaměřoval především na motivy a důvody, které vedly k tomu či onomu rozhodnutí, aniž by se zvláště zabýval způsobem dosažení rozhodnutí. Jakou roli hrála osoba generálního tajemníka a různé mody rozhodování jako řízení (Verfahren), vyjednávání, autorita či externalizace? Příspěvek analyzuje na příkladu zpráv o „zásobování masem a jinými živočišnými produkty“ ze 70. a 80. let 20. století způsob a formu komunikace, jak s fenoménem nedostatku zacházelo stranické a státní vedení. Vychází při tom z organizační teorie a poukazuje na to, že se jednalo jak o formální proces, tak o vyjednávání s neformálními prvky, na kterém participovalo několik dalších aktérů a institucí, jako byla ministerstva, Státní plánovací komise nebo oddělení Ústředního výboru KSČ. Ve velké většině případů tak projednávaná záležitost v momentě, kdy byla předložena na zasedání předsednictva, byla již předjednána a rozhodnuta.

Středoevropská šlechta jako politický, sociální a kulturní fenomén 20. století **Šlechta na počátku 20. století a v meziválečném období**

Garantující: Mgr. Zdeněk Hazdra, Ph.D.; prof. PhDr. Václav Horčíčka, Ph.D.

Jednání panelu bude zaměřeno zejména na analýzu měnícího se postavení středoevropské šlechty ve 20. století. Vzhledem k rozsahu problému půjde jistě jen o sondu do problematiky, ideální by však bylo, kdyby alespoň některé příspěvky přesáhly rozměr českého prostoru a věnovaly se situaci v sousedních zemích, event. vazbám těchto zemí a tamní šlechty na český prostor. Vítány tedy budou i příspěvky zaměřené na roli šlechty v Německu, Rakousku, Polsku i jinde ve střední Evropě. Ideálním výsledkem práce panelu bude komparativní analýza vývoje postavení šlechty po roce 1918. Vzhledem k tomuto cíli není záměrem organizátorů omezovat příspěvky jen do předem stanovených oblastí působnosti historické vědy. Vítány budou referáty zaměřené do oblasti politických dějin, zda například vztah šlechty k zániku monarchie a vzniku republik, aktivitám šlechty v politických stranách a v politice vůbec, problematika vztahu k totalitním režimům, apod., tak i do dějin hospodářských, sociálních či kulturních. Velkou příležitost nabízí reflexe měnící se společenské role šlechty po roce 1918, např. vstup šlechty do státní služby apod., dopady hospodářského vývoje a pozemkových reforem v některých zemích na postavení šlechty, či otázky šlechtického mecenátu.

Z dob císařských do časů demokratických i totalitních (k proměnám postavení šlechty v české společnosti 20. století)

Mgr. Zdeněk Hazdra, Ph.D. (Ústav pro studium totalitních režimů)

Příspěvek se zaměří na reflexi měnícího se světa aristokratických elit na pozadí politických a společenských událostí, a to zejména s ohledem na české země v první polovině 20. století. Zásadní předěl znamenal (nejen pro šlechtu) rozpad rakousko-uherského mocnářství a vznik tzv. národních států, mezi nimi i Československé republiky. V této souvislosti je na místě otázka: Jak se šlechta dokázala etablovat v občanském liberálně demokratickém prostředí, v němž šlechtické tituly a výsady nic neznamenaly? Jaké strategie za tím účelem volila, kdo je reprezentoval a proč? Kromě demokratických ideových proudů se však musela šlechta rovněž vyrovnávat s nástupem komunistických a fašistických ideologií. K těm posledním mnozí aristokraté inklinovali, jiní se proti nim postavili. Co ovlivňovalo jejich počínání a jaké důsledky to pro ně mělo? S totalitními režimy se totiž pojí další společensko-historické jevy: rezistence, perzekuce a exil. Ani tyto fenomény na příkladech vybraných aristokratů nezůstanou opomenuty. Součástí příspěvku bude též pokus o zhodnocení dosavadního stavu historického poznání a nastínění dalších možných perspektiv výzkumu dané tematiky.

Proměna české aristokracie na příkladu rodu Colloredo-Mannfeldů

prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D. (Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Pedagogická fakulta)

Dvacáté století změnilo život české šlechty zásadním způsobem. Hlavním důvodem byla samozřejmě zásadní změna prostředí, ve kterém byla zvyklá prosazovat své politické a hospodářské zájmy a po generace uplatňovat nárok na vedoucí roli ve společnosti. Klíčový zlom přitom samozřejmě představovala první světová válka, rozpad Rakousko-Uherska a vznik Československa, neméně důležité ale byly i další události – zejména první pozemková reforma. Ve 30. a 40. letech pak také svět šlechty významně ovlivnil nástup autoritativních a fašistických režimů. Na příkladu knížecího rodu Colloredo-Mannfeldů, třetích největších pozemkových vlastníků v českých zemích, se příspěvek stručně pokusí zachytit hlavní rysy této proměny a to jak v sociální, tak ekonomické, politické a jazykové rovině. Pokusí se pod-

chytit důvody osobních postojů jednotlivých členů rodu vůči novým režimům, jejich konflikty s novou republikou, důvody projevů loajality vůči republice na sklonku 30. let i osobní angažmá v protinacistickém odboji. Na závěr bude stručně zmíněna politika komunistické strany vůči starým elitám po roce 1945 a její snaha o jejich likvidaci prostřednictvím zinscenovaných procesů a následně revize pozemkové reformy.

Angažování bývalých šlechticů v akciových společnostech v meziválečném Československu

PhDr. Pavel Dufek, Ph.D. (Národní archiv, Oddělení fondů samosprávy a státní správy z let 1918–1945)

Vznikem Československé republiky šlechtici ztratili předchozí privilegované společenské postavení, které jim umožňovalo zaujímat přední pozice ve státních a zemských institucích. Až na nečetné výjimky se následně v republikánských státních institucích a strukturách nijak úmyslně neangažovali a nebyli do nich zváni. V důsledku přetrvávajícího vlastnictví velkých majetkových hodnot se však mohli zřejmě nadále zapojovat kapitálově nebo alespoň personálně do vznikajících nebo již utvořených akciových společností, a tak si jednak kompenzovat své vyřazení z rozhodovacích procesů státních struktur a jednak si využíváním své angažovanosti v akciových společnostech nadále udržovat jistý hospodářský vliv, a v důsledku toho i vliv politický, a dále také dosavadní životní úroveň a zvyky. Cílem bude vysledovat, zda, a případně v jaké míře, to bývalí šlechtici skutečně činili a jaké byly výsledky této jejich činnosti. Příspěvek se bude zabírat metodou sondy zkoumáním možností a mezí kapitálové a personální angažovanosti bývalých šlechticů v akciových společnostech, přičemž se pokusí soustředit se na činnost a účast šlechticů v těch akciových společnostech, které vznikly za účelem skutečného podnikání nebo měly dokonce již delší podnikatelskou tradici z předválečného období. Výsledkem zkoumání by mělo být potvrzení či vyvrácení hypotézy, že prostřednictvím angažovanosti v akciových společnostech byli bývalí šlechtici s to se prostřednictvím své angažovanosti v akciových společnostech podílet na hospodářském a společenském životě meziválečné Československé republiky.

Středoevropská šlechta jako politický, sociální a kulturní fenomén 20. století

Šlechta v období druhé světové války a po osvobození

Garantující: Mgr. Zdeněk Hazdra, Ph.D.; prof. PhDr. Václav Horčíčka, Ph.D.

Šlechta v Protektorátu Čechy a Morava – dílčí poznatky a nové výzvy

PhDr. Miloš Hořejš (Národní technické muzeum, Odbor vědy a výzkumu)

Vznik Protektorátu Čechy a Morava a nacistická politika v něm uplatňovaná ještě markantněji rozdělila dvě skupiny šlechty. Na jedné straně té, která se programově, zejména třemi šlechtickými deklaracemi, přiklonila k českému národu a na druhé straně k německému se hlásící šlechtě (zároveň nesmíme opomenout i skupinu šlechty stojící mimo obě skupiny). Nacistická úřady v Protektorátu vyvinuly enormní úsilí ve využití významných pozemkových vlastníků, mezi něž k češtví se hlásící šlechta patřila, ve prospěch své pozemkové politiky. Německá šlechta se chovala více či méně agilně k novému režimu, ale ani ta nebyla ušetřena zásahů do svých majetkových práv. V posledních letech k problematice nacistické politiky vůči šlechtě v Protektorátu vzniklo několik dílčích studií, které významně posunuli naše poznání v této oblasti. Stále jsme ovšem v tomto výzkumu mnohé dlužni a nebyla postižena některá témata. Tato přednáška má nejen shrnout dosavadní poznatky a dílčí závěry ale dává si za úkol navrhnout další možnosti a směry výzkumu.

Kolaborace Otomara von Pelikána?

Mgr. Nina Zemanová (Karlova univerzita, Historická sociologie)

Příspěvek pojednává o německy hovořícím šlechtici Otomaru von Pelikánovi (*13. června 1896) a jeho nejasnému vztahu k nacistické ideologii. Pelikán byl po druhé světové válce souzen na základě tzv. malého retribučního dekretu č. 138/1945 Sb. pro provinění proti národní cti kvůli svému členství v některých nacistických organizacích – SA, SdP, později NSDAP. Tento zdánlivě jednoznačný případ se začal komplikovat poté, co na Krajský soud v Klatovech, který tento skutek soudil, dorazilo několik dopisů, kdy se přibližně dvacet Čechů snažilo za Pelikána přimluvit, protože jim pomohl při snaze vyhnout se nucenému nasazení ve Třetí říši, varoval je před gestapem nebo jim pomáhal v plnění povinných dodávek obilí. Navíc se veškeré informace uváděné v Pelikánův neprospěch postupně ukazovaly jako nepodložené. Proti Pelikánovi tak hovořilo právě „pouze“ členství v nacistických organizacích, nicméně vzhledem k tomu, že Pelikánův případ nebyl tak závažný, byl Pelikán 7. listopadu 1945 propuštěn a vyšetřován na svobodě. Nakonec byl přiřazen mezi odsunuté Němce a 28. června 1946 odsunut. Tento příspěvek se v té souvislosti snaží zodpovědět otázku, co skutečně vedlo Otomara Pelikána ke vstupu do nacistických organizací, jak velkou roli zde hrála víra v nacistickou ideologii. Dále se příspěvek snaží odpovědět na otázku, co Pelikána vedlo k pomoci Čechům, případně nakolik se jednalo o nezištnou pomoc. V konečném důsledku se příspěvek snaží nahlédnout do problematiky kolaborace za druhé světové války a někdy i složitě definovatelnou hranicí mezi kolaborací a nekolaborací.

Orličtí Schwarzenbergové tváří v tvář nastupující komunistické totalitě (1945–1948)

prof. PhDr. Václav Horčíčka, Ph.D. (Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin)

Cílem příspěvku bude analyzovat strategie orlické větve Schwarzenbergů v období zásadních společenských změn po druhé světové válce. Součástí referátu bude úvodní pohled zpět na dějiny rodu v předcházejícím období, ve kterém bude osvětleno jeho postavení v politickém a hospodářském životě českých zemí. Zvláštní pozornost zde bude věnována pozemkové reformě provedené na statcích schwarzenberské sekundogenitury po první světové válce. V této souvislosti bude též blíže charakterizována osobnost hlavního představitele rodu, Karla VI. Půjde zejména o jeho politické a národnostní postoje v meziválečném období, chování v období nacistické okupace, stranou pozornosti ale nezůstane ani jeho role při správě majetku apod. Stěžejní částí referátu bude bližší pohled na strategii sekundogenitury tváří v tvář poválečnému tlaku vůči velkým pozemkovým vlastníkům. Bude osvětleno, proč orlická větev na rozdíl od hlubocké větve udržela rodový majetek až do komunistického převratu v únoru 1948. Bude zodpovězena otázka, zda existovala nějaká souvislost mezi tzv. "lex Schwarzenberg" a osudy orlické rodové větve. Analyzovány také budou plány Karla VI. na další rozvoj rodového majetku po druhé světové válce, kterým učinila konec revize první pozemkové reformy schválená v létě 1947. Závěrem bude věnována pozornost vývoji po roce 1948, zejména zabavení majetku komunistickým režimem a poměrně dramatickému odchodu Karla VI. s rodinou do exilu.

Koncily 15. století mezi konfliktem a smířením

Garantující: Mgr. Dušan Coufal, ThD.; Mgr. Přemysl Bar, Ph.D.

Koncily první poloviny 15. století, zejména kostnický a basilejský, představují velmi slibné badatelské téma. V západoevropské historiografii došlo ke změně paradigmatu, jež se vyznačuje vnímáním koncilu nikoliv přednostně jako církevního shromáždění, nýbrž také jako politického kongresu. Souvisí to mimo jiné s vědomím většího zapojení univerzitně vzdělaných učenců a také laiků do příslušných jednání. Obě roviny – náboženská i politická – často spolu úzce souvisely a byly také personálně propojeny a to vytvářelo specifické situace, které vyžadovaly uplatnění různých druhů diplomatických strategií a nástrojů. Vítány jsou proto příspěvky, které budou nahlížet krizové jevy v tehdejší Evropě jako schizma, reformu církve a říše, husitství, spor mezi Polskem a Řádem německých rytířů, válku mezi Anglií a Francií apod. jako předmět politické komunikace, diplomacie, propagandy, ideových sporů a kulturních transferů mezi jednotlivými regiony západní christianitas na půdě koncilů. Současné budou vítány příspěvky, které budou věnovány soudobé reflexi role a významu koncilů při řešení uvedených krizí.

Politika a teologie. Spor mezi řádem německých rytířů a polsko-litevskou unií na koncilech 15. století

Mgr. Přemysl Bar, Ph.D. (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Institut für Mittelalterforschung)

Dlouhotrvající spor mezi polsko-litevskou unií a řádem německých rytířů v Prusech probíhal tradičně na několika rovinách – na rovině vojenských střetnutí, diplomacie, soudních sporů a propagandy. Concily první poloviny 15. století byly pro obě strany mimořádnou příležitostí, neboť sehrály v tomto sporu významnou roli jako svého druhu jeviště, na němž obě strany propagovaly a prosazovaly svá stanoviska. Otázkou zůstává, jaké možnosti a prostředky měl samotný koncil jako korporativní orgán k dispozici, aby ovlivnil, ne-li vyřešil tento spor, který souvisel s obecnými církevně-politickými otázkami jako šíření křesťanství ve východní Evropě, unie s východními křesťany a reformy duchovních rytířských řádů. V této souvislosti je důležitý výzkum teologických a právních polemik, které byly využívány v politicko-diplomatických sporech. Příspěvek představí dosavadní výsledky bádání této problematiky se zaměřením na dvě otázky: jak obě strany sporu využívaly koncil k prezentaci svého stanoviska před evropskou veřejností a na druhou stranu jakým způsobem využíval sám koncil tento spor k prosazování vlastní agendy.

Rukojmí vysoké hry. Husitská kauza mezi koncilem, papežem a Zikmundem v letech 1431–1432

Mgr. Dušan Coufal, ThD. (Filosofický ústav AV ČR, Centrum medievistických studií)

Spor mezi basilejským koncilem a papežem Evženem IV. o hlavní slovo v církvi na počátku 30. let je poměrně dobře zpracované téma historického bádání. Již méně pozornosti bylo věnováno roli krále Zikmunda, který lavíroval mezi oběma stranami v touze získat v Římě císařskou korunu a současně zabezpečit konání koncilu, od něhož si sliboval faktický zisk českého trůnu. Příspěvek představí výsledky nových heuristických prací k tomuto tématu, zejména z oblasti korespondence krále Zikmunda a koncilu, a zaměří se na popis a rozbor strategií, jimiž se účastníci sporu snažili využít k dosažení svých cílů a zájmů husitskou kauzu. Současně se bude ptát, do jaké míry si byli sami husité vědomi, že jsou součástí vysoké mocenské hry a do jaké míry i oni z toho dokázali těžit pro podporu svých záměrů. Přitom

bude zohledněno, že jednotlivé husitské svazy měly své vlastní zahraničně politické preference a ne všechny považovaly jednání s koncilem (a nepřímo tak se Zikmundem) za prioritu.

Wyclif a Hus coby nástroje diskreditace konciliarismu v díle Juana de Torquemada

Bc. Ondřej Matys (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie)

Kardinál a dominikánský teolog Juan de Torquemada byl jednou z vlivných osobností basilejsko-ferrarsko-florentského koncilu. Proslavil se především pro svou usilovnou obhajobu papežských pravomocí v konfrontaci s konciliárním hnutím. Byl však literárně aktivní také v souvislosti s dalším dobovými problémy a intenzivně se vymezoval rovněž vůči heretikům, především potom vůči husitství. Svá východiska v polemice s konciliarismem, vzešlá z několikaletého polemizování, systematicky shrnul v díle *Summa de Ecclesia*. Zde se mezi mnoha argumenty, které Torquemada v rámci snahy o diskreditaci konciliarismu užívá, opakovaně objevuje přirovnání učení konciliarismu k učení Johna Wyclifa a Jana Husa. Příspěvek se zaměří právě na potřebu Juana de Torquemada usvědčit konciliarismus z projevů hereze. Na základě textové analýzy a komparace námětů v *Summa de Ecclesia* s Torquemadovými polemickými traktáty proti husitství rozebere příspěvek Torquemadovo uchopení hereze coby nástroje k diskreditaci ideového protivníka, konciliarismu. Pozornost bude věnována námětům argumentace, odkazu na autority, a především na konkrétní projevy hereze, které jsou Torquemadou konciliárnímu hnutí připisovány. Na příkladu textů Juana de Torquemada poukáže příspěvek na fenomén hereze, interpretovaný jako všudypřítomné latentní nebezpečí, který skýtá podklad pro argumentační a diskreditační strategii v polemice s ideovým oponentem.

Obraz basilejského koncilu v utrakvistických a katolických spisech patnáctého století

Mgr. Adam Pálka (Masarykova univerzita, Historický ústav)

Příspěvek si klade za cíl představit obraz basilejského koncilu (1431–1449) v utrakvistických i katolických spisech, které byly vyhotoveny v zemích Koruny české v období pozdního středověku. Pozornost bude věnována především polemické literatuře, v níž bylo téma basilejského sněmu nezdědkou reflektováno, neboť úzce souviselo s poměrně častými spory o laický kalich či smysl basilejských kompaktát. Referát se nejprve zaměří na literáty, kteří se ve třicátých letech s představiteli koncilu prokazatelně osobně setkávali (Prokop z Plzně, Jan Rokycana, Martin Lupáč aj.), a posléze budou zohledněna díla autorů, kteří již takto přímou zkušenost neměli (Hilarius Litoměřický, Václav Koranda aj.). Samotná reflexe basilejského koncilu ve sledovaných spisech bude analyzována ve dvou rovinách:

- (1) jakých aspektů basilejského shromáždění si pozdně středověcí literáti všímali (např. spor s papalismem, průběh jednání s husity, vztah k předešlým koncilům),
- (2) jaké hodnotící stanovisko tito autoři k basilejskému koncilu zaujali. Na základě tohoto rozboru pak bude možno provést srovnání mezi jednotlivými autory, z čehož vyplyne, zda podstatné rozdíly v reflexi basilejského koncilu existovaly jen mezi katolíky na straně jedné a utrakvisty na straně druhé, či zda lze o výrazných odlišnostech hovořit i v rámci jednoho konfesního uskupení.

Dvorský výzkum, metodika a využití. Dvůr a komunikace

Garantující: Mgr. Tomáš Velička, Ph.D.; PhDr. Dana Dvořáčková, Ph.D.

Dvory panovnické, šlechtické a církevní patří již od 90. let minulého století mezi klíčová témata historických výzkumů, které zahrnují jak středověké, tak novověké období. Cílem panelu je soustředit se především na středověké období tak, aby byl představen, zhodnocen a konfrontován dosavadní metodický přístup dosažených výsledků. Současně s tím, je cílem poukázat na nezpracovaná témata a možnosti metodických cest či jejich limitů. Návrh vychází ze systematického bádání Výzkumného centra Dvory a rezidence ve středověku Historického ústavu AV ČR, které zahájilo činnost od roku 2013. Výzkumné centrum zpracovává formou tematických kolokvií a workshopů historicko-antropologická témata, včetně publikačních výstupů. V činnosti navazuje na mezinárodní konferenční, publikační a popularizační činnost koncentrovanou v Historickém ústavu AV ČR již od roku 2005. V průběhu let došlo k vypracování základní metodické cesty, které sestává z elementárního a výchozího prosopografického přístupu ke skladbě dvora, následně studiu každodennosti a prostoru pro život dvorské společnosti. V současné době se orientace vede na základě mezioborové spolupráce jak s archeology, uměleckými historiky, tak např. jazykovědci, čemuž odpovídá i složení spolupracovníků a vědecké komise Výzkumného centra

<http://www.hiu.cas.cz/cs/organizacni-struktura/vyzkumne-centrum-dvory-a-rezidence-ve-stredoveku.ep/>

Přes soustavnou činnost však dvorské bádání např. v oblastech výzkumu panovnických dvorů má řadu nezpracovaných témat; nejen z hlediska chronologie dvorského prostředí jednotlivých panovníků, ale i problematiky žen, dětí, či zapracování všech typů písemných pramenů. Panel si na základě uvedených souvislostí klade za cíl upozornit také na význam dvorského výzkumu pro didaktické a popularizační účely, neboť zahrnuje studium každodennosti i všech sociálních vrstev, jež se střetávaly ve dvorském prostředí.

Dvorská otázka v medievistice a stav současného výzkumu

PhDr. Dana Dvořáčková, Ph.D. (Historický ústav AV ČR, Oddělení dějin středověku)

Príspevek bude koncipován jako úvodní, a to předně z hlediska problematiky dvorské společnosti (ať už panovnické, církevní, nebo šlechtické) a bude se věnovat zhodnocení dosavadního stavu bádání, metodice a úskalím spojeným s výpovědí všech typů pramenů – jak písemných (narativních, diplomatických, literárních), tak hmotných. Klíčové hledisko ponese interdisciplinární přístup, který však v mnoha ohledech zůstává spíše jen skloňovaným úslovím bez podstatných výsledků. Představen bude proto i prvotní zájem o dvorskou otázku u raných badatelů ve dvacátém století a srovnání se zahraničními postupy až po výsledky v současnosti. Bude poukázáno na opomíjené prameny a dodnes spíše jen zanedbatelnou spolupráci mezioborových pracovišť. Představeny budou rovněž stále mnohá nezpracovaná témata, a to na konkrétních příkladech nejen panovnických, ale i církevních a šlechtických dvorů, neboť stále zůstává řada otevřených směrů výzkumu, a to nejen z hlediska chronologie dvorského prostředí jednotlivých panovníků či obecně vládců, ale kupříkladu i z pohledu problematiky žen, dětí, nebo každodennosti, mentality či zapracování všech typů písemných pramenů.

Struktury panovnické moci a dvůr Jindřicha Korutanského

PhDr. Mgr. Jakub Razim, Ph.D. (PF UPOL, Katedra teorie práva a právních dějin)

Príspevek se má pokusit o nástin vladařské praxe Jindřicha Korutanského v dědičných zemích Tyrolsku a Korutanech. Rozlišujeme-li v bádání o dvorech tři hlavní směry, zkoumající otázky strukturálně-personální, společensko-reprezentativní a prostorové, pak bude v našem pří-

padě akcentována skladba a funkční vazby mezi členy panovnického dvora, při jejichž bližším rozboru využijeme hlavně prosopografické metody. Téma je rozvrženo do dvou částí:

1. Tyrolensia a problémy jejich studia

2. Technologie moci v komunikaci mezi Jindřichem Korutanským a jeho úředníky-dvořany.

Jelikož prameny vytyčují směr a limity výzkumu, bude začátek patřit seznámení s úředními písemnostmi dosud nevydanými, anebo dostatečně nevytěženými, z nichž čerpáme poučení o dvorské společnosti obklopující Jindřicha Korutanského. Předně jde o materiálově bohatá tyrolská kancelářská registra (Tiroler Kanzleiregister) a knihy počtů (Tiroler Rechnungsbücher, resp. Raitbücher). Posléze se pozornost soustředí jednak na sociální síť, kterou kolem sebe Jindřich Korutanský vybudoval z nositelů úřadů na lokální i centrální úrovni, jednak na sociální praxi, jež spočívala v (re)distribuci lén a zástav a charakterizovala Jindřichův vladařský styl.

Němčina v kanceláři Jana Lucemburského (příspěvek k průniku němčiny do písemné kultury českých zemí)

Mgr. Tomáš Velička, Ph.D. (Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin)

Německý jazyk se stal běžnou komunikační platformou již na dvorech posledních Přemyslovců, když právě jeho prostřednictvím na naše území pronikala rytířská kultura. Už v této době u nás vznikala literární díla v tomto jazyce. Delší cesta ale byla vyhrazena jeho průniku do písemností úředního charakteru. K tomu totiž došlo po nespěšných nábězích z počátku 14. století (v kanceláři Václava II. a především Jindřicha Korutanského) až ve dvorském prostředí Jana Lucemburského. Němčina se v tomto období u nás neobjevovala výlučně v písemnostech vydaných panovníkem, nicméně v tomto prostředí je průběh tohoto procesu nejlépe sledovatelný s ohledem na sociální, diplomatické, správní a kulturní souvislosti, které vystavení takových dokumentů provázely. Pod tím je potřeba rozumět vnější okolnosti vzniku písemnosti (itinerář panovníka, politické souvztažnosti), aktuální složení jeho dvora, osoby podílející se na vzniku písemnosti, osoba či instituce, jež byla příjemcem takového dokumentu a jež mohla mít vliv na podobu dané listiny (včetně jejího jazyka). Cílem předkládaného příspěvku by mělo být zjištění, jakými cestami se němčina dostávala do Janových písemností, kdy k tomu docházelo, za jakých okolností a kteří příjemci (a proč zrovna oni) z českých zemí mohli mít zájem na vyhotovení listin v tomto jazyce. To, že se na Janově dvoře mluvilo a psalo různými jazyky, je věcí samozřejmě přijímanou – tento referát by se měl pokusit toto tvrzení konkretizovat a zpřesnit a zároveň nabídnout novou perspektivu takového výzkumu.

K představám o minulosti ve dvorské společnosti. Na příkladu Německé císařské kroniky, Veršované kroniky Otakara Štýrského a Světové kroniky Rudolfa von Ems

Mgr. Anna Košátková (Univerzita Karlova v Praze, Ústav světových dějin)

Veršované kroniky ve vernakulárních jazycích byly určeny k přednesu na dvoře a vedle dalších žánrů světské literatury (eposy a básně) představovaly významný prvek v zábavě a vzdělání této společenské vrstvy vrcholného a pozdního středověku. Navrhovaný příspěvek bude věnován interpretaci představ o minulosti ve dvorské společnosti, které mohou být rekonstruovány na základě výpovědní hodnoty výše uvedených středohornoněmeckých veršovaných kronik 12.–13. století. V příspěvku si kladu za cíl krátce představit tyto tři kroniky, definovat společné náměty, které kronikáři do svých textů zařadili, a také určit rozdílný obsah a kompoziční strategie jednotlivých kronik. Těž budou předestřeny otázky týkající se významu veršovaných kronik ve výzkumu dvorské společnosti. V těchto kronikách nenajdeme podrobně vylíčenou každodennost, ale dozvíme se v nich více o tématech, která dvorskou spo-

lečnost zajímala – na jejich základě lze rekonstruovat duchovní kulturu, především přehled o historických událostech, nedávné politické situaci, ale lze je použít i k určení oblíbených literárních topoi.

Tzv. Cancellaria regis Georgii (Nové poznatky ze zákulisí poděbradského dvora)

PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D., PhDr. Zdeněk Beran, Ph.D. (Univerzita Hradec Králové, Katedra pomocných věd historických a archivnictví a Historický ústav)

Jedním ze stěžejních pramenů sklonku poděbradské doby a tehdejšího dvorského prostředí je unikátní sbírka opisů cca 230 latinsky psaných a cca 130 česky psaných (mnohdy z latiny bezprostředně přeložených) zejména úředních písemností, pro niž se vžil název "Kancelář krále Jiřího" (Cancellaria regis Georgii). Historická hodnota dokumentu spočívá na jedinečnosti zaznamenaných dokladů politických a diplomatických strategií poděbradského dvora cílících do širokého (středo)evropského kontextu v letech stupňujícího se králova sporu s papežskou kurií. Přestože Kancelář již upoutala pozornost řady badatelů (mj. Františka Palackého, Hermanna Markgrafa či Rudolfa Urbánka, který však neměl k dispozici původní rukopis), stále zůstávají určité nejasnosti týkající se zvláště okolností vzniku pramene, jeho primárního účelu a osobností, které se na něm podílely, pro jejichž potřebu byl vytvořen a kterým měl být určen. Autoři v příspěvku hodlají prezentovat závěry své podrobné diplomaticko-historické analýzy rekonstruující nejen proces vznikání dokumentu, ale i metody práce Poděbradova "think tanku". Příspěvek rovněž představí bázi, na níž bude zpracována moderní kritická edice tohoto jedinečného pramene.

Císařská diplomacie (1650–1750). Stav výzkumu, pramenná základna, desiderata

Garantující: PhDr. Rostislav Smíšek, Ph.D.; doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.

Výzkum raně novověké císařské diplomacie patří mezi velmi dynamicky rozvíjející se témata posledních let. V České republice existuje několik pracovišť, která se tímto tématem zabývají. Historikové z Českých Budějovic, Pardubic, Prahy i dalších univerzit se specializují na výzkum role šlechty v diplomatických službách rakouských Habsburků. V rámci těchto výzkumů vzniklo v posledních letech několik studií k tématu, právě se připravuje monotematické číslo časopisu *Theatrum historiae* na toto téma a v průběhu roku 2017 vznikne první česká monografie o raně novověké diplomacii. Cílem tohoto panelu je shrnout současný stav výzkumu, ukázat jeho celomonarchický rozměr, kompatibilitu českého bádání s evropskými výzkumy a zároveň nastínit desiderata výzkumu, upozornit na dosud neznámé prameny, které se ukrývají v českých a moravských archivech, a ukázat směry dalšího bádání. V ideálním případě se panelu zúčastní nejen čeští historikové, ale i badatelé z Rakouska, Německa či Maďarska, abychom mohli porovnat výzkumy z ostatních zemí, které tvořily habsburskou monarchii v raném novověku. Vítejme témata, která se budou zabývat netradičním pohledem na věc, založeným na dosud málo využívaných pramenech v kombinaci s novými metodickými přístupy, např. témata týkající se symbolické komunikace, gender history, diplomatického personálu apod.

Císařská diplomacie uprostřed novověku: Cesty k napsání první české monografie doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D. (Univerzita Pardubice Fakulta filozofická, Ústav historických věd)

V rámci tohoto příspěvku představím různé přístupy k raně novověké diplomacii, které se v posledních letech prosadily v zahraničí, a to zejména v anglické, francouzské a německé historiografii, kde se mluví o tzv. nových politických dějinách či kulturních dějinách diplomacie. Následně do tohoto kontextu zasadím dosavadní výsledky členů GAČR projektu "Česká a moravská šlechta v diplomatické službě rakouských Habsburků 1640–1740", který vedu na Univerzitě Pardubice. V uplynulých čtyřech letech jsme totiž publikovali desítku studií a zúčastnili jsme se několika zahraničních konferencí, kde jsme o našich výzkumech referovali. Dále představím koncepci kolektivní knihy, jíž v roce 2017 odevzdáme do tisku a jejíž aspirací je stát se první českou vědeckou monografií k tomuto tématu. Hlavním cílem příspěvku pak bude diskuse o posunu ve výzkumu raně novověké diplomacie v českém prostoru, o studovaných (a marginalizovaných) tématech, využívaných (a po-zapomenutých) pramenech, jejich možnostech a limitech, ze které by měla vyplynout desiderata současného stavu. Výsledkem diskuse by mělo být nastínění možností dalšího výzkumu.

Diplomatický ceremoniál na císařském dvoře ve druhé polovině 17. a první třetině 18. století

PhDr. Rostislav Smíšek, Ph.D. (Jihočeská univerzita, Historický ústav)

Výzkum diplomatického ceremoniálu se zejména v posledním desetiletí těší mimořádné pozornosti evropských historiků a historiček. Autor se proto ve svém příspěvku zamyslí nad významem a nutností studia dvorského ceremoniálu ve vztahu k raně novověké diplomacii. Na příkladu výzkumu dvorského ceremoniálu na vídeňském dvoře ve druhé polovině 17. a první třetině 18. věku se pokusí naznačit badatelské tendence a přístupy, které se ke zmiňovanému tématu postupně uplatnily v domácím a především zahraničním dějepisectví od počátku 19. století. Stranou pozornosti neponechá ani zhodnocení současného stavu výzkumu, zasazení výsledků českého bádání do kontextu evropského bádání a naznačení perspektiv dalšího, zejména domácího výzkumu. Nedílnou součást příspěvku bude tvořit úvaha nad některými perspektivními a doposud jen sporadicky využívanými historickými prameny (soubory pramenů), které reflektují nejen diplomatický ceremoniál, možnost jejich edičního zpřístupnění a případnými limity badatelského využití těchto památek (zde se autor zaměří především na prameny a soubory pramenů uložené v českých a moravských archivech, knihovnách a dalších kulturních institucích).

Proměna a potenciál výzkumu diplomacie na dvoře posledních španělských Habsburků a jeho vstup do 21. století

Mgr. Ondřej Stolička (Universidad Autónoma de Madrid (UAM), Facultad de Filosofía y Letras – Departamento Historia Moderna)

Období konce vlády Habsburků na Pyrenejském poloostrově přitahovalo značnou pozornost především britských historiků již od první poloviny 20. století. Jednalo se však spíše o negativní hodnocení Filipa IV. a jeho syna Karla II. v kontrastu s jejich předchůdci. Dokonce se mezi historiky rozšířilo označení „dekadence“ pro druhou polovinu 17. století ve španělských dějinách. Zhruba posledních dvacet let však ve španělské a světové historiografii dochází k jeho přehodnocování. Prim v tomto případě hraje ve velké míře výzkum diplomacie na dvoře posledních dvou španělských vládců z rodu Habsburků. Ve svém příspěvku se zamě-

řím na různé pohledy španělských a dalších evropských historiků, kteří se svými výzkumy snaží ukázat poslední dekády vlády Habsburků na španělském trůně v jiném světle a rozbořit tak zažitý obraz celkového úpadku. Prezентují diplomacii jako silný nástroj vnitřní a zahraniční politiky španělských Habsburků, která držela pohromadě tak rozlehlé impérium. Pokusím se také nastínit potenciál dalšího vývoje v bádání, který přináší globalizace historie.

Korespondence Ferdinanda Bonaventury z Harrachu s dcerami Marií Josefou a Rózou Angelou v době jeho druhé diplomatické mise v Madridu (1697–1699)

Mgr. Veronika Mezerová (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Historický ústav)

Cílem příspěvku bude v pravé řadě představení další soukromé korespondence Ferdinand Bonaventury z Harrachu (1636–1706), kterou vedl s dcerami Marií Josefou a Rózou Angelou v době jeho druhé mise u madridského dvora (1697–1699). Z doby Harrachovy první španělské mise (1673–1677) se dochovala jeho korespondence s manželkou Johanou Terezií, roz. z Lamberka, kterou zpracovala Susanne Claudine Pils. Ta se zaměřila především na tzv. Tagzettel, které Johana Terézie posílala manželovi a informovala jej o své každodennosti, ale též o dění v císařském městě. V druhé řadě se příspěvek pokusí poukázat na význam rodinné korespondence nejen při budování, ale především posílení kariéry konkrétního šlechtice. Mladé šlechtičny často působily u císařského dvora jako dvorní dámy a díky své pozici mohly zevrubně informovat svého otce o dění u dvora. Šlechtici sice často využívali služeb různých agentů, ale i rodinné informační kanály hrály nepochybně významnou roli v jejich informačních sítích. Zprávy ze zákusilí císařského dvora byly o to důležitější, pokud šlechtic odcestoval na diplomatickou misi a chtěl si udržet své postavení u dvora. Korespondence mezi otcem a dcerou je významným pramenem, především proto, že není tak často dochovaná, ale též je zajímavá svým obsahem – a často i rozsahem. Marie Josefa i Róza Angela jako dvorní dámy u dvora působily. Po svých sňatcích si udržely významné informační kanály a získané informace předávaly dále – otcí. Harrachovská korespondence bude komparována s korespondencí dalšího císařského diplomata, Kryštofa Václava z Nostic (1648–1712), s jeho dcerou Johanou Sinzendorfovou.

Diplomacie a kavalírské cesty – přehlížené téma?

Mgr. Lenka Maršálková (Univerzita Pardubice, Ústav historických věd)

Fenomén kavalírských cest patří již několik desítek let mezi zahraničními i českými badateli k populárním i ke čtenářsky vděčným tématům a o výpravách mladých aristokratů raného novověku nejen za vzděláním bylo již napsáno i řečeno mnoho. Také raněnovověká diplomacie v rámci habsburské monarchie se dnes stává oblíbenou nejen v zahraničí, ale i u českých badatelů, a do popředí zájmu se tak oproti dřívějšímu pozitivistickému pojetí dostává například i majetkové a sociální zázemí diplomatů, chod jejich dvora a jejich každodennost v cílové destinaci atd. Na fakt, jak těstě jsou tato dvě témata propojena, se ovšem často zapomíná. Mladí aristokraté na cestách by se přitom často bez pomoci diplomata, který působil v destinaci, kde pobývali nebo kam se chystali odcestovat, neobešli: ambasadoři, vyslanci, rezidenti či legační sekretáři jim poskytovali cenné informace o místních poměrech, vypomáhali jim s vyřizováním formalit a uváděli je do společnosti. I pro samotné diplomaty ale bylo toto spojení velmi výhodné: přítomnost urozených mladíků u jejich dvora zvyšovala jeho lesk a vážnost a v budoucnu také mohli počítat s vděkem rodičů, jejichž syny přijali a dohlíželi na ně. Na konkrétních příkladech (především z rodiny Dietrichsteinů, ale i dalších urozených rodů) se příspěvek pokusí upozornit na toto zajímavé téma, které zatím stálo poněkud v pozadí badatelského zájmu.

Dvorský výzkum, metodika a využití. Dvůr a rezidence

Garantující: Mgr. Tomáš Velička, Ph.D.; PhDr. Dana Dvořáčková, Ph.D.

Panovnické rezidence doby lucemburské v Praze a Saský dům

Mgr. František Záruba, Ph.D. (nezávislý badatel)

Saský dům vystavěný v těsné blízkosti menší mostecké věže na Malé straně patří sice k poměrně známým památkám, a to především pro svou pozdně renesanční podobu. Jádro domu tvoří ovšem gotická palácová stavba, která byla objevena v 60. letech a její nález byl publikován na počátku 70. let 20. století H. Ječným. Ale ze současné literatury je patrné, že její význam zůstal nerozpoznán. Například v Uměleckých památkách Prahy – Malá Strana není článek H. Ječného vůbec citován, v jiných dílech je zmíněn jen okrajově nebo vůbec. Tento nález, jak se zdá, byl totiž nejspíše zastíněn jen o málo později objeveným domem U Kamenného zvonu na Staroměstském náměstí, s nímž ovšem Saský dům má mnoho společného. Stojí tedy před námi prvořadá památka, s níž se ovšem pojí řada nejasností. Dosavadní bádání spíše nastolilo řadu otázek, nad kterými je se nutné vážně zamyslet, především je nutné vyřešit osobu stavebníka a genezi architektury Saského domu.

Královniny vdovy Barbora Celská a Johana z Rožmitálu a jejich mělnický dvůr

doc. PhDr. Martin Šandera, Ph.D. (Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta – Historický ústav)

Barbora Celská byla zápisným držitelem věnného města Mělník od roku 1437, sídlila zde v letech 1441–1451, Johana od roku 1467, rezidenci se jí mělnický hrad stal v letech 1471–1475. Příspěvek představí výsledky dosavadního archivního výzkumu a bude se řídit uplatněným prostorového, personální i dějového schématu. Sledovány budou okolnosti převzetí Mělníka, tehdejší podoba mělnické rezidence, stavební úpravy na hradě, v kapli sv. Ludmily, v děkanském kostele sv. Petra a Pavla, stejně tak i otázky velikosti a nákladnosti dvora, kategorie dvořanů a úředníků (Vilém a Diviš z Talmberka, Vaněk Valečovský a dal.). Doložen je vliv utrakvistických vůdců Hynce Ptáčka z Pirkštejna a Jiřího z Poděbrad na personální skladbu Barbořina dvora. Sledována bude i královnina mělnická rezidence jako dějiště politických sjezdů Ptáčkovy a Poděbradovy strany. E. Piccolominim stvořený obraz Barbořina mělnického dvora jako sídla neřestí i pochybných alchymistických praktik je reálné podobě života na Barbořině mělnické rezidenci velmi vzdálen. Johana z Rožmitálu byla osobností s výrazně větším zapojením do politického života země, což ovlivnilo i podobu mělnického dvora. Doložen je úřad kancléře (Aleš Berka z Dubé), dokumentována bude činnost mělnické kanceláře zajišťující rozsáhlou korespondenci se saským, braniborským i polským dvorem, návštěvy významných osobností i doprovod královniny na jejích častých pobytech mimo Mělník. Stejně jako v případě Barbory Celské se pro Johanin mělnický dvůr staly limitním faktorem ekonomické obtíže. Na Mělník s ní přešla i část bývalých služebníků z pražského dvora, k převzetí části finančních závazků vůči těmto lidem se musel v roce 1474 zavázat král Vladislav.

Za obzorem národního paradigmatu: Dvory jagellonských monarchů přelomu 15. a 16. století ve vzájemných vztazích

Mgr. Petr Kozák, Ph.D. (Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historických věd)

Výzkum středověkých dvorů se těší zvýšenému zájmu historiků. Úctyhodné množství shromážděných dat umožnilo pokusit se v řadě oblastí o syntézu dosavadního stavu poznání. Ne-

málo témat však na zpracování čeká a též časové pokrytí vykazuje mezery. Stranou zájmu zůstává zejména období pozdního středověku a závěr epochy spojovaný s vládou dynastie Jagellonců. Výzkum dvorů jagellonských monarchů má nejdelší tradici v polském dějepiscetví. Analogicky zaměřená badání se rozvíjí také v prostředí českém, maďarském či litevském. Často ovšem převládá snaha uchopit téma optikou jednotlivých národních historiografií. Takový přístup naráží na meze poznatelného, což se prohlubuje tehdy, jedná-li se o dynastii, která ovládala vícero státních celků, k jejichž odkazu se dnes hlásí vícero historických obcí. Další otazníky generuje fakt souběžné existence dvorů vícero zástupců téhož rodu, mezi nimiž přirozeně existovaly mnohačetné vztahy. Je nasnadě, že tyto otázky souvisejí s fenoménem dynastického mocenského prostoru. „Europa Jagellonica“ přelomu 15. a 16. tak byla určována hned několika jagellonskými dvorskými centry: česko-uherským krále Vladislava, polským krále Jana Albrechta, litevským velkoknížetem Alexandra (později polsko-litevským téhož panovníka), ale také dvorem prince Zikmunda, jenž se dočasně zařadil mezi slezská knížata, a dvorem kardinála Fridricha, který v zájmech dynastie řídil „polskou“ katolickou církev. Cílem příspěvku bude pokusit se nabídnout vstupní úvahu nad dvory jagellonských monarchů coby vzájemně propojenými mocenskými centry jediného dynastického prostoru ovládaného zástupci jedné generace téhož panovnického domu. Důraz bude položen na komunikaci mezi panovníky, na mobilitu dvořanů mezi jagellonskými dvorskými středisky a také na rodové strategie nobility z jagellonských zemí, kdy zástupci jednoho rodu vstupovali do služby různých členů dynastie.

Anniversária a zbožné dary jako forma panovnické reprezentace

Mgr. Zdeněk Vašek, Ph.D. (Národní knihovna ČR, Odbor digitálních fondů)

Zbožné dary a další projevy náklonnosti vůči církevním institucím patří k častým aktivitám středověkých panovníků. Panovnické zbožné akty byly spojeny s celou řadou funkcí, vedle primárně náboženských šlo o mnoho dalších aspektů, přičemž mezi důležité lze zařadit i ty provázané s reprezentací. Panovnická reprezentace měla ve středověkém světě mnoho podob a nekončila smrtí panovníka. Vedle okázalého projevování moci, zdůrazňování postavení a bohatství k ní patřila právě i zbožnost a její projevy, byť bývá tato stránka reprezentace část opomíjena. Umožňovala vytvoření liturgické memorie, která by na rozdíl od hmotných památek měla přetrvat delší dobu a navíc pomáhala jedinci v dosažení spásy. Podoba a forma liturgické memorie byla spojena s vnímáním zemřelého. Nejvhodnějšími prostředky byly ty spojené s prestižním místem a širší komunitou zaručující trvání památky. Právě takovými byla anniversária, která dávala naději na přetrvání věků, vytvářela liturgickou memorii donátora a udržovala jeho místo paměti. Příspěvek se bude věnovat zejména panovnickým anniversáriím ve 13. a 14. století v českých zemích. Zaměří se na jejich neopominutelnou roli v rámci budování trvalé památky panovníka, jeho obrazu a zdůrazní jejich význam v rámci panovnické reprezentace. V neposlední řadě se také pokusí postihnout strategii panovníků právě při vytváření posmrtné památky.

Právní postavení menšin v meziválečném Československu **Právní a faktické postavení menšin v první ČSR**

Garantující: prof. JUDr. Jan Kuklík, Dr.Sc.; JUDr. Kamila Bubelová, Ph.D.

Menšiny, zejména národnostní, hrály v dějinách meziválečné ČSR klíčovou až existenční roli. Podobně tomu ostatně bylo i na konci monarchie. Pro postavení menšin měla samozřejmě zásadní význam komplikovaná právní úprava této otázky. Ve vnitrostátním právu šlo vedle obecných prvků (např. ústavní zakotvení) hlavně o jazykové právo, národní školství a postavení ve veřejné správě, s čímž souvisely permanentní diskuse o reformě správy nebo autonomii. Právní úprava byla převážně jednotná a zaměřená na koncentrovaně žijící menšiny s odlišným jazykem, ale ve státě žily i jiné skupiny jako Židé nebo Cikáni/Romové. Zásadní význam ovšem mělo také právo mezinárodní, protože ČSR patřila ke státům podřízeným mezinárodněprávní ochraně menšin fungující pod dozorem Společnosti národů. Vcelku bylo právní řešení meziválečné ČSR nejsložitější v našich dějinách a patřilo k nejpropracovanějším v historii vůbec. V rámci kongresového panelu by měla být projednána dosavadní zpracovanost a další možnosti výzkumu problematiky. Počítá se mj. s úvodním přehledovým projevem dr. René Petráše, ale i s nastíněním postavení specifických skupin (hlavně Židů) od dr. Kamily Bubelové. Zásadní roli zde bude hrát interdisciplinarita, tedy zkoumání nakolik (i z hlediska právní vědy) komplikované právní postavení menšin je zachyceno v pracích historických a také komparace s dalšími státy nejenom ve střední Evropě.

Problémy výzkumu právního postavení menšin v meziválečné ČSR

JUDr. PhDr. René Petráš, Ph.D. (Univerzita Karlova, Právnická fakulta – Ústav právních dějin)

Menšiny a to zejména národnostní měly pro meziválečné Československo zásadní či doslova existenční význam. Šlo o problém velmi citlivý, který navazoval na komplikovanou situaci na konci monarchie. Příspěvek má za cíl nastínit základní aspekty problematiky a podat přehled dosavadních odborných zpracování a naznačit možnosti dalšího výzkumu. Klíčovým prvkem je přitom systematizace komplikované právní materie, kterou lze dle názoru autora rozdělit na několik základních částí. Jedná se ve vnitrostátním právu o obecné prvky právní úpravy, dále jazykové právo (otázka úředního jazyka), menšinové školství a problém postavení menšin ve veřejné správě (včetně možnosti územní či kulturní autonomie). Vedle vnitrostátní právní úpravy však právě v meziválečné době existoval rozsáhlý systém mezinárodněprávní ochrany menšin, kterému byla podřízena i ČSR. Z hlediska metodologického půjde o přehled výzkumu, kde bude propojena právní věda s historií, takže důležitým prvkem budou interdisciplinární aspekty. Závěrem bude shrnutí výsledků dosavadních odborných zpracování a nastínění možných – případně i potřebných – okruhů k dalšímu výzkumu.

Meziválečná ochrana národnostních menšin a role mateřských zemí

Doc. Dr. Harald Scheu, Ph.D. (Univerzita Karlova, Právnická fakulta)

Ochrana národnostních menšin v meziválečném Československu navazuje na mezinárodněprávní rámec, který byl budován v rámci systému Společnosti národů. Cílem příspěvku je analyzovat roli mateřských zemí národnostních menšin v meziválečném období a zkoumat, jak tyto státy instrumentalizovaly mezinárodní závazky Československa. Zkoumány budou nejen iniciativy mateřských zemí v rámci struktury Společnosti národů, ale také bilaterální jednání. Hlavní důraz bude kladen na analýzu aktivit ze strany Německa, Rakouska, Maďarska a Polska. Nebudou ale opomenuty ani iniciativy Československa ve prospěch českých národnostních menšin v jiných evropských státech. Hlavním referenčním bodem příspěvku bude

Smlouva mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919 (č. 508/1921 Sb.) Chceme zjistit, nakolik iniciativy a politické kroky mateřských zemí přispěly k praktické realizaci právních závazků podle této smlouvy. Budeme přihlížet nejen k diplomatickým krokům, které byly ze strany mateřských zemí proti Československu podniknuty, ale také k jejich hodnocení v odborné literatuře. Dále bude zohledněn dopad mezinárodní diplomacie v oblasti ochrany národnostních menšin na československou legislativu.

Právní ochrana židovské menšiny v meziválečném Československu

JUDr. Kamila Bubelová, Ph.D. (Právnická fakulta UP, katedra teorie práva a právních dějin)

Příspěvek se zabývá výsledkem výzkumu skutečných právních kauz, které proběhly u prvorepublikových soudů v otázce ochrany židovské menšiny. Jedná se jak o případy, kdy šlo o hanobení národa, rasy nebo náboženského přesvědčení z hlediska trestního práva, tak o případy soukromoprávní ochrany a dokonce i záležitosti, které rozhodovaly správní soudy. V těchto kauzách nebyly žalovanými a žalujícími subjekty zpravidla jednotlivé fyzické nebo právnické osoby, ale často právě spolky, korporace nebo jen náhodná sdružení lidí (např. spojených za účelem organizování určitého druhu oslavy). Judikatura dané doby dobře demonstruje, jakým způsobem přistupovaly naše tehdejší soudy k ochraně národnostní i náboženské identity českých občanů židovské národnosti nebo židovského vyznání. Obsahuje také případ, kdy československé soudy chránily osobu, jež se dosud československým občanem nestala, ale pro její židovskou národnost jí bylo v řízení o získání domovského práva v určité obci protiprávně bráněno. Společné závěry ze všech judikátů budou prezentovány jako příspěvek k právní ochraně menšin v daném čase a místě.

Rusíni severovýchodního Slovenska

Mgr. Dalibor Státník, Ph.D. (Státní oblastní archiv v Praze, Státní okresní archiv Mělník)

Poměrně nepřehledná národopisná, etnická, jazyková a náboženská situace na severovýchodním Slovensku se vzájemně se prostupujícími prvky spolu s nízkou ekonomickou a kulturní úrovní nepřispívala k jednoznačnému nebo dokonce dynamickému národnostnímu nebo národním uvědomění. Ne-slovenské obyvatelstvo, které namnoze, ale zjednodušeně a nepřesně bylo definováno podle příslušnosti k východnímu křesťanství (Rusňáci) vykazovalo mnohé podobnosti s polskými Lemky, Sami sebe označovali za Rusíny. Již z tohoto důvodu se vlastně jednalo o nejméně problematickou menšinu, která neměla pevnou oporu v sousední mocnosti nebo velmoci. Její vnitřní život a ustrojení byl pražskými vládními i místními orgány víceméně přehlížen a tolerován se všemi z toho plynoucími pozitivními a spornými momenty a důsledky (zanedbání spisovného jazyka, přílišná liberalizace opomíjející cílenou alokaci prostředků na ekonomické vyrovnání, důsledky světové hospodářské krize, pokračující vystěhovalectví, postupná "pravoslavizace"). Národní nevyhraněnost se projevovala v oscilaci slovensko-rusínské a byla ovlivňována faráři a učiteli. V komparaci s postavením Ukrajinců v 2. Rzeczypospolitej jasně vyplývá demokratická povaha ČSR.

Právní postavení menšin v meziválečném Československu Krise československé meziválečné koncepce postavení menšin

Garantující: prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.; JUDr. Kamila Bubelová, Ph.D.

Národnostní statut z roku 1938 z komparativního pohledu

Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., Doc. PhDr. Jan Němeček, DrSc. (Právnická fakulta UK, Ústav právních dějin)

O národnostní politice v Československu v meziválečném období a zejména o jejím konci mnichovskou dohodou se již napsala řada knih a studií, a to jak u nás, tak i v zahraničí. Poněkud stranou pozornosti však zůstával poslední zásadní pokus o řešení národnostní otázky v první republice v podobě tzv. národnostního statutu, jenž se jako komplexní právní úprava dostal na jednání československé vlády a posléze i parlamentních výborů v první polovině roku 1938. Snad fakt, že k jeho projednání na půdě Národního shromáždění již nedošlo a nestal se tak platným právem či, že jej za dostatečný nepovažovaly francouzská a zejména britská diplomacie a také Německem podporovaná Henleinova Sudetoněmecká strana způsobily, že tento pokus o právní narovnání postavení menšin v ČSR zapadl do ústraní a bývá zmiňován snad jen na okraj mnohem exponovanějších témat, spojených zejména s německou menšinou v ČSR ve 30. letech, s politikou Sudetoněmecké strany či s přehrou Mnichova. Národnostní statut byl nicméně důležitým pokusem československé vlády o nové, velmi liebarální uspořádání právního postavení národnostních menšin v meziválečném Československu a je také dobrým východiskem pro komparaci s minoritní politikou jiných evropských zemí v daném období. Právě komparativní přístup může odpovědět na otázku, jak velkou změnou měl národnostní statut být oproti stávající úpravě. Příspěvek bude založen zejména na monografii o Národnostním statutu, který jsme publikovali v nakladatelství Karolinum.

Amnestie trestněprávních deliktů ve 30. letech 20. století ve vztahu k menšinové otázce

JUDr. Jiří Šouša, Ph.D. (Univerzita Karlova, Ústav právních dějin)

Menšinová problematika, zejména národnostní, hrála v meziválečném Československu signifikantní roli. Příspěvek se zaměří z právněhistorické perspektivy na problematiku dosud právněhistorickou i historickou vědou nepříliš akcentovanou a zkoumanou, totiž na otázku souvislostí právního institutu amnestií jakožto obecně závazných normativních aktů s otázkou národnostních menšin a vztahů státu, případně většiny k nim. Za trvání první i druhé Československé republiky (tzn. včetně první etapy doby nesvobody) jedním z jurisprudencí výslovně konstatovaných důvodů vyhlašování amnestií byl jejich přínos pro uklidnění vnitropolitických poměrů. Cílem příspěvku je na základě kritické analýzy právní úpravy dobových amnestií, primárních pramenů, literatury i dalších zdrojů, za použití induktivních a deduktivních metod ukázat, nakolik amnestie, případně individuální milosti, měly být, resp. byly v Československu ve 20. a 30. letech minulého století právním nástrojem, napomáhajícím řešit tenze vznikající v souvislosti s národnostní otázkou včetně politických deliktů, ale také reagovat na složitou mezinárodní situaci, v níž se československý stát v proměnách doby ocitl. Příspěvek rovněž upozorní na výzkum, který nejnověji ohledně problematiky juristické regulace politických deliktů v meziválečném období probíhá v Litvě a nastíní možnosti dalšího výzkumu včetně možné cesty individuálních sond do jednotlivých případů lidí, kterých se tyto amnestie dotkly.

„Die Katze muss weg!“: odsun českého obyvatel'stva zo Slovenska 1938

Mgr. Michal Chorvát (Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra dějin státu a práva)

Príspevok sa zameria na historicko-právnu analýzu postavenia českého obyvateľstva na Slovensku počas medzivojnového obdobia so zreteľom na odsun českých zamestnancov a ich rodín z územia Slovenského štátu. Článok v úvodnej časti zhodnotí historické dôvody, na základe ktorých sa na Slovensku ocitlo tak veľké množstvo českých zamestnancov, a postupne sa analýzou zhoršujúcich sa pomerov medzi Slovákmi a Čechmi dostane k historickým faktom a právnym základom odsunu českého obyvateľstva zo Slovenska, ako i ich ďalšieho postavenia v čase existencie Slovenského štátu. Česká imigrácia na Slovensko bolo najväčšia po vzniku Československa. Počiatočné nadšenie slovenského obyvateľstva zo vzniku ČSR však zakrátko vystriedal pocit menejcennosti a sklamaní. Slováci čoskoro začali Čechov vnímať ako kolonizátorov a pánov, ktorí len v tomto postavení vystriedali Maďarov. Nová slovenská inteligencia sa snažila zaujať úrady na Slovensku, ktoré však boli obsadené Čechmi. Nemožnosť uplatnenia slovenskej inteligencie, unitárny ráz Československa a v neposlednom rade postoje Edvarda Beneša k národnej a národnostnej otázke. Aj toto boli fakty nahrávajúce fašistickej propagande v tridsiatych rokoch smerujúcej k vyhláseniu samostatného Slovenska, ktoré sa malo zbaviť všetkých, ktorí údajne škodili slovenskému národu – okrem iných aj Čechov. Vetu „Die Katze muss weg!“ (Tá mačka musí preč!), ktorú údajne vyslovil Adolf Hitler pri návšteve k Nemeckej ríši pričlenenej Petržalky, keď na bratislavskom nábreží zočil sochu Štefánika s českým levom držiacim československý znak, si autor do názvu zvolil ako symbolické vyjadrenie kolaborácie slovenskej politickej reprezentácie s nemeckým nacistickým režimom, a nakoľko bol český lev zo sochy krátko na to odstránený, aj ako symbol vyhnaní Čechov zo Slovenska.

Národnostné menšiny a národnostná politika povojnového Československa

JUDr. PhDr. Martin Skaloš, Ph.D. (Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, SR, Právnická fakulta, Katedra dejín štátu a práva)

Po skončení druhej svetovej vojny bol v celej strednej a východnej Európe negatívny pomer k menšinám vyvolaný najmä zneužitím otázky národnostných menšín nacistickým Nemeckom (ale takisto aj Maďarskom, v období Mníchovského diktátu Poľskom a i.). Aj v Československej republike, ktorá bola v medzivojnovom období na rozdiel od svojich susedov pomerne priaznivo naklonená k menšinám, sa teraz presadila protimenšinová politika a republika bola chápaná ako národný štát len Čechov a Slovákov. Nepriateľstvo sa prejavovalo najmä voči neslovanským menšinám – väčšina nemeckého obyvateľstva bola odsunutá a zostávajúca časť sa ocitla v problematickom postavení, v prípade Maďarov bola snaha o odsun a „reslovakizácia“. Zlý vzťah sa ale prejavoval aj k Poliakom a to až do zmluvy s Poľskom v roku 1947, ktorá pojednávala aj o ochrane menšín. Priaznivejší postoj bol zaujímaný len voči rusínskej / ukrajinskej menšine, hoci Podkarpatská Rus už nebola súčasťou republiky. Cieľom príspevku je teda analýza postavenia národnostných menšín a národnostnej politiky v povojnovom Československu.

Raně novověká střední Evropa mezi kulturními transfery a (sub)kulturní reprodukcí

Garantující: doc. Mgr. Daniela Tinková, Ph.D.; Mgr. Veronika Čapská, Ph.D.

Panel vychází z probíhajících metodologických diskusí k tzv. vztahovým přístupům zahrnujícím kulturní transfer, *histoire croisée*, koncept transkulturality atd., jež sdílí zaměření na vztahy, interkulturní interakce, procesy propojování, cirkulaci a proměny textů, diskursů či socio-kulturních praxí. Relatační přístupy se soustředí na historické aktéry v rolích interkulturních prostředkovatelů a programově narušují národní velká vyprávění i nereflektované upřednostňování národních interpretačních rámců. Pro raně novověké dějiny je přitom perspektiva budoucího národního státu problematickým anachronismem. Střední Evropa dnes ani v raném novověku nepředstavuje klasický prostor „transkulturality“ či dokonce „hybridizace“, jako například Latinská Amerika. Přesto nabízí řadu badatelských výzev v oblasti interpretace jevů spjatých s transkulturními procesy, jako byla napjatá koexistence a konfrontace různých křesťanských konfesí a židovské populace či hluboce zakořeněná „nacionalizovaná“ interpretace osvícenství. Raně novověkou střední Evropu lze označit za semiperiferní a významnou měrou „uzavřenou“, byť kulturně pestrou společnost, jež vykazovala výrazné prvky setrvačnosti či rezistence vůči transkulturním procesům. V rámci vztahových přístupů se reflexe odmítání, neúspěchů či nerealizace kulturních transferů objevuje spíše okrajově a není příliš rozpracována, proto bychom chtěly využít raně novověkou střední Evropu jako laboratoř pro diskusi a precizaci možných způsobů analytického uchopení podmínek, procesů a aktérských strategií směřujících proti nebo oslabujících kulturní přenosy, výměny a propojování. Panel se tedy zaměří na prolínání a napětí mezi kulturními transfery na jedné straně a na druhé straně (sub)kulturní reprodukcí, kterou lze chápat ve smyslu udržování či stabilizace (g)lokálních společností, komunit či (sub)kultur. Přivítáme metodologicko-empiricky vyvážené příspěvky reflektující roli jazyka či genderové aspekty a prověřující instrumentarium pro analýzu napětí mezi transkulturními přenosy a setrvačností.

Mezi Starým a Novým světem: Meze studia kulturních transferů na okraji atlantického světa

Doc. Markéta Křížová, Ph.D. (Univerzita Karlova, Středisko ibero-amerických studií)

Příspěvek se pokusí konkretizovat, nakolik – a zda vůbec – lze pro prostor střední Evropy hovořit o kulturním transferu mezi Starým a Novým světem. I české země byly samozřejmě vtaženy do procesů zámořské kolonizace, otázkou ale je, nakolik byla tato skutečnost reflektována samotnými jejich obyvateli a jak se reálně a dlouhodobě promítla ať už v rovině materiální kultury (změny jídelníčku, transformace životního stylu, obchodní kontakty) nebo v rovině idejí (vědomí sebe sama v globálním kontextu, filozofie, náboženství). Cílem tedy bude – přinejmenším v dílčí oblasti vztahu s americkým kontinentem – potvrdit nebo vyvrátit tezi o „marginalitě“ střední Evropy v raně novověké době. Využito bude rozmanité spektrum pramenů, textových (deníky, korespondence, letáková literatura, tištěné texty), ikonografických a materiálních, byť ne systematicky, spíše formou sond – vzhledem k jejich nerovnoměrnému dochování je jakýkoli jiný přístup velmi obtížný. Část těchto pramenů již byla badateli věnujícími se obrazu Nového světa ve střední Evropě exploatována. Jedním z cílů příspěvku však bude pokusit se překonat stín tradičního mechanicky registrujícího přístupu k problematice vzájemných vztahů českých zemí a okolního světa a nalézt metodologické přístupy, které by přispěly k pochopení skutečné povahy těchto přímých a nepřímých kontaktů.

Kreativní melanchthonismus. Proměny představ o společenském řádu v intelektuálním poli pražské univerzity ve 2. polovině 16. století

Lucie Storchová (FHS UK, FLU AVČR)

Příspěvek se bude zabývat tím, jak učenci spolupracující s pražskou univerzitou po polovině 16. století modifikovali tzv. melanchthonismus (komplex kosmologických, eschatologických a antropologických představ stejně jako literárních a učeneckých praxí, s nimiž se dostali do kontaktu během svých studií na říšských univerzitách ovlivněných melanchthonským výukovým modelem). V úvodu prezentace se chci zamyslet nad tím, proč byl tento případ kulturní interakce v české historiografii reflektován pouze výběrově, resp. jaké jeho roviny byly starším výzkumem opomíjeny a jaké se naopak staly součástí badatelského mainstreamu. V dalším kroku se soustředím na aktérské strategie etablování a odmítání melanchthonismu v českých a sousedních zemích. Tato case study ukáže, jak pestré předpoklady a faktory mohly vstupovat do procesů kulturního transferu a jejich vyjednávání v raněnovověkých učeneckých komunitách. Kromě aktérských strategií se příspěvek bude věnovat melanchthonismu jako diskursu a situovanému vědění s dopadem na mocenské vztahy. Pokusím se rovněž naznačit dopady melanchthonismu na dobové ideologické rámce a diskusi o tak profilujících tématech, jakými je např. produkce a legitimita sociální nerovnosti, společenský řád a možnost jeho změny či sebevztahové praxe požadované po jednotlivcích, jejich duších a jejich tělech.

Ke specifickým osvícenství v českých zemích

doc. Daniela Tinková, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin)

Příspěvek se pokusí z perspektivy kulturních transferů a *histoire croisée* o konceptualizaci osvícenství v českých zemích, které se mohou jevit jako „intelektuální periferie“ osvícenské Evropy (a od tereziánské doby navíc redukované v podstatě na „provincii“ v rámci monarchie, která se vůči osvícenskému myšlení staví dlouho poměrně rezervovaně); my se naopak pokusíme představit české země jako kulturní křižovatku několika modelů a nových duchovních proudů – osvícenství katolického (L. A. Muratori), (severo)německo-protestantského (Ch. Wolff, I. Kant atd.) a konečně nejradikálnějšího – „západního“, „deisticko-materialistického“, anglo-francouzského. Současně se pokusíme vytyčit jako základní zdroje „přenosu“ a „šíření“ osvícenských textů / myšlenek / politických-sociálních-ekonomických... modelů napříč společnostmi v českých zemích tři „ohniska“ či „pole“:

- 1) stát a jeho exponenty (jehož nositeli jsou především státní úředníci), kteří participují na reformách „osvícenského absolutismu“;
- 2) vzdělané elity: spíše izolované skupinky (ekonomicky zajištěných a na svou intelektuální práci neodkázaných) vzdělavců šlechtického i měšťanského původu včetně příslušníků kléru (zednářské lóže, některé kláštery, učené společnosti a kroužky, některé šlechtické dvory...), které jednaly především izolovaně a na privátní bázi;
- 3) o něco pozdější, již plošně působící hnutí lidové osvěty (Volksaufklärung) spojené s formováním a vzestupem drobné inteligence a „informační revolucí“, rozvojem knižního trhu a alfabetizací obyvatelstva v poslední třetině 17. století. Nositeli tohoto proudu tak jsou zejména příslušníci 3. stavu (na rozdíl od vzdělavců z okruhu 2 jsou na svou intelektuální práci většinou již odkázáni ekonomicky) zaměřeni cíleně na produkování a šíření textů a informací mezi širokými vrstvami obyvatelstva včetně prostých poddaných (4. stav).

Kulturní transfer nebo lokální tradice? Trojí dekonstrukce jednoho tradičního protikladu

Mgr. Smyčka Václav, Ph.D. (ÚČL AV ČR, FF UK, Ústav pro českou literaturu AV, Ústav pro germánské jazyky a literaturu FF UK)

Diskuze o kořenech významných kulturních procesů sklonku 18. století tvořila po mnoho desetiletí konfliktní pole, na němž se střetali a do jisté míry i nadále střetají humanitní vědci. Vyostřeně tuto polemiku shrnul Jan Strakoš, který proti sobě postavil na jedné straně dva přístupy: Masarykův a svůj vlastní, hledající původ těchto procesů v lokální tradici (první reformační, druhý katolické), a „kosmopolitní“, připisovaný Strakošem Arnoštu Krausovi, který kladl důraz na transfer kulturních produktů. Cílem tohoto příspěvku je ukázat na několika zásadních procesech kulturního transferu falešnost tohoto často instrumentalizovaného protikladu. V prvním kroku hodlám doložit analýzou rozvoje historické imaginace v posledních desetiletích 18. století či nacionalistické rétoriky tzv. druhé fáze národního obrození, jak samotné jádro „národní tradice“ vzniká jako výsledek komplikovaných procesů kulturního transferu. V druhém kroku bych rád na vybraných procesech kulturních transferů, jako je rozšíření morálních týdeníků, jež v Čechách zásadní měrou přispěly k zdomácnění řady osvícenských diskurzů, naopak ilustroval nejednostrannost a komplexitu zdánlivě jednostranných kulturních přenosů. Konečně v posledním kroku chci ukázat, jak nikoli v protikladu, ale právě z nejvnitřnějšího jádra kulturního transferu – samotného opakování a zpoždění – vyplývá inovativní potenciál kultury. Zkušenost zpožděného vývoje a jeho opakování vede na jedné straně ke vzniku ontologizujících představ o imanentních pravidlech kulturních procesů, současně však právě tato historizující reflexe otevírá nové podoby kulturní ambivalence. Tyto reflexivní důsledky recepce kulturních transferů, které lze pozorovat na konkrétních svědectvích dobových aktérů, můžeme konečně považovat za nejpozoruhodnější produktivní výsledek těchto procesů.

Raně novověká střední Evropa mezi kulturními transfery a (sub)kulturní reprodukcí II

Garantující: doc. Mgr. Daniela Tinková, Ph.D.; Mgr. Veronika Čapská, Ph.D.

Vizuální kultura ve střední Evropě v éře Marie Terezie a Josefa II: Transkulturalita, nebo kulturní reprodukce?

doc. Mgr. Pavel Suchánek, Ph.D. – Mgr. Tomáš Valeš, Ph.D. (Masarykova univerzita, Centrum pro transdisciplinární výzkum kulturních fenoménů ve středoevropských dějinách – Akademie věd ČR, v. v. i., Ústav dějin umění)

Příspěvek představí vybrané tendence směřující k oslabování transkulturních transferů v oblasti vizuální kultury doby Marie Terezie a Josefa II. Východiskem bude analýza konkrétních projevů uměleckého designu zasazená do kontextu oficiální dobové kulturní politiky (tereziánské zákony proti luxusu, Kaunitzovy reformy státní císařské akademie atd). Formou několika drobných sond bude ukázáno, že středoevropští umělci v druhé polovině 18. století usilovali na různých úrovních o osobitý design, ve kterém lze spatřovat mj. i určité symptomy kulturní reprodukce. Předmětem několika drobných analýz bude jak umělecko-historický materiál (srovnání francouzských předlohových grafik s designem středoevropské produkce nejen na úrovni vzorových či modelových řešení vzešlých z činnosti různých centrálních úřadů, ale i dílčích realizací v regionálním a místním kontextu), tak i písemné archivní a tištěné doklady různorodé povahy (otázka kulturních preferencí dvora a způsoby jejich zprostředkování a komunikace na úrovni legislativních a ekonomických opatření, v kontextu fungování státní a zemských správ, ale i na úrovni dvorských rituálů atd.). Cílem příspěvku je otevření diskuse o povaze transkulturních přenosů, respektive kulturní reprodukce v kontextu raně novověké

vizuální kultury, která na jedné straně až donedávna nepatřila k intenzivněji studovaným tématům z pohledu obecné ani kulturní historie, zatímco na druhé straně v rámci dějin umění nebyly tyto otázky naopak doposud předmětem širší historicko-teoretické reflexe, což vnášelo a vnáší do zkoumané oblasti řadu schematických představ a badatelských klišé. Detailnější anotace je dostupná na: https://www.dropbox.com/s/2j0drhxzwf2gki5/sjezd_historiku.pdf

Výzkum dosud neznámých transferů uměleckých námětů do zemí Koruny české na příkladu Karla Škréty

Mgr. Lenka Stolárová (FF UK, Ústav pro dějiny umění)

Vzájemné prolínání a ovlivňování umělecké tvorby mezi zeměmi Koruny české díky politicko-mocenské situaci v baroku oproti předchozím epochám ještě zesílilo. Předkládaný příspěvek akcentuje tuto skutečnost v rámci mezioborově koncipovaného výzkumu zaměřeného k hlubšímu poznání osobnosti zakladatele českého novodobého malířství Karla Škréty (1610–1674) v širokém kontextu historických, kulturněhistorických a umělecko-historických souvislostí se zřetelem k vnitřnímu vývoji poměru v česko-moravsko-slezském soustátí v období od konce 16. do 18. století. Cílem příspěvku je na příkladu vandrovní cesty Karla Škréty jako modelové osobnosti osvětlit problematiku počátků barokní malby v Čechách se zřetelem na recepci německého, švýcarského a zejména italského umění (myšleno teritoriálně, nikoli nacionálně) v barokní malbě na území soustátí Koruny české. Pomocí archivního, historického, umělecko-historického výzkumu a technologického průzkumu dokumentuje a vyhodnocuje období uměleckých počátků a zahraniční cesty Karla Škréty (1627–1638), neboť tento malíř patří mezi klíčové osobnosti v genezi českého barokního malířství i ve vývoji české a v širším smyslu střeoevropské výtvarné tradice. Zde nelze ovšem pominout otázku vlivu rodinného zázemí a sociálních sítí pro umělcův vývoj. Bližší poznání jeho tehdejšího pobytu na území Říše, Švýcarska a především Itálie umožňuje přiblížit okolnosti transferu uměleckých forem a sociální podmíněnosti umělecké tvorby všeobecně.

Přenos a adaptace německého pietismu v prostředí česko-moravského, uherského a slezského evangelictví

Mgr. Eva Hajdinová, Ph.D. (MÚA AV ČR+FF UK, Seminář obecných a komparativních dějin)

Přestože byl pietismus velmi vhodný pro přežívání sborů v podmínkách represe a ve sborech bez souvislého duchovního vedení doprovázelo jeho recepci v prostředí tajného evangelictví mnoho úskalí a nezbytných proměn. Důvodem byla kromě rizika pronásledování jiná sociální struktura recepční skupiny. Čeští evangelíci, emigranti a věřící, kteří zůstali na území Čech a Moravy, pocházeli z venkovského prostředí, jenž nelze srovnávat s prostředím německých pietistů měšťanů, kteří často žili v univerzitních městech a byli úzce napojeni na intelektuální i společenské špičky. Téma vlivu pietismu v prostředí českomoravských evangelíků není nové, představuje ovšem zajímavý předmět bádání z perspektivy studia kulturních transferů raně novověké Evropy. Příspěvek nabízí srovnání situace v Čechách a na Moravě s poměry v Uhrách a v Rakouském Slezsku se záměrem porovnat lokální podmínky, aktérské strategie a výsledky přenosu v ostatních zemích, které v raném novověku tvořily habsburskou monarchii. Z počátku si málokterý v Uhrách či ve Slezsku působících luterských kněží troufal otevřeně deklarovat k pietismu pozitivní stanovisko. Velmi kriticky viděli popírání úlohy farářů, pohrdání augšpurskou konfesí a Knihou svornosti. Referát se především zaměří na dílčí rozbor několika vybraných aspektů kulturního přenosu pietismu v 1. polovině 18. století. Vycházejíc ze závěrů zkoumání dvou ústředních kategorií pietistického myšlení – „znovuzrození“ a „svědomí“ –, jež provedl Jan Horský pro českomoravské prostředí, nastíní autorka otázky

obsahových přeměn víry a zbožnosti českých evangelíků pod vlivem nového proudu či otázku rozmanitosti interkulturních prostředkovatelů. Pozornost bude věnována referenčním textům, jež napomáhaly cirkulaci idejí a konečně problematice setrvačnosti či synkretismu domácí, částečně zachovalé českobratrské tradice s pietistickou kulturou.

Labor history I. Dlouhé 19. století

Garantující: doc. PhDr. Jana Englová, CSc.; Mgr. Stanislav Knob, Ph.D.

Labor history („dějiny práce“) nabízí široké pole působnosti pro historický výzkum. Současná historická věda by se na jedné straně měla vyrovnat s výzkumem zejména dělnického hnutí z éry nadvlády marxistické historiografie (ovšem rovněž na něj navázat) a na druhé straně využít zahraniční zkušenosti a znalost specifického historického materiálu českých zemí. Oběma těmito oblastmi se zabývala konference Problematika dělnictva v 19. a 20. století I., bilance a výhledy studia, pořádaná (Knob, Zářícký, Jemelka) v roce 2011 v Ostravě, ze které ještě tentýž rok vyšel stejnojmenný sborník. Panel na 11. sjezdu českých historiků je určen badatelům, kteří na poli „dějin práce“ využívají nové metody a přístupy práce. Vedle dějin dělnického hnutí, respektive politických stran, biografii vůdčích osobností a činnosti odborů připadá v úvahu celá řada dalších témat a přístupů, např. sociální zákonodárství, široce pojaté vztahy mezi zaměstnanci a zaměstnavateli, sociální a kulturní hnutí dělnictva, problematika gender, dětské práce, národnosti, vzdělanosti a sociální mobility, profesní struktury, generační schéma atd. Časový rozsah příspěvků pro panel Labor history by měl zahrnout tzv. „dlouhé 19. století“ (cca 1789–1914) a „krátké 20. století“ (cca 1914–1989).

Důležité a málo známé podněty pro rozvoj počátků českého dělnického hnutí – objasnění skutečné úlohy Českého klubu v Drážďanech 1876–1885

doc. PhDr. Jana Englová, CSc. (Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, Katedra historie FF)

Tento spolek s plným názvem "Český klub dělnictva československého v Drážďanech" vyvíjel svou činnost poměrně krátkou dobu, ale sehrál v českém dělnickém hnutí důležitou a dosud nedoceňovanou úlohu. Příspěvek bude především zaměřen metodologicky na způsob kombinace širokého záběru pramenů. Jejich omezený výběr mohl vést v minulosti ke zcela mylnému závěru (viz hodnocení Bedřicha Šindeláře, publikované v r. 1952 na základě dobových časopiseckých zpráv v Budoucnosti a Vlasti). Vedle oficiálně prováděné vzdělávací a zábavné činnosti prováděl tento spolek velmi rozsáhlou utajovanou činnost politickou. Užívání českého jazyka vytvořilo dočasnou bariéru proti odhalení německými policejními orgány při aplikaci protisocialistického zákona z r. 1878. Teprve na základě spolupráce rakouské a německé policie byla politická činnost Českého klubu odhalována a vedla ke konečnému rozpuštění 1885. Především při vyšetřování nalezená korespondence je dokladem přímých kontaktů s dělnickými organizacemi v Čechách a s předními dělnickými osobnostmi (např. František Choura, Josef Procházka, Augustin Horec, Norbert Zoula, Josef Čada aj.). Prokázala se i spolupráce s drážďanskými sociálními demokraty (sbírky ve prospěch rodin zatčených dělníků a pro stávkující, rozšiřování antimilitaristických materiálů, distribuce zakázaných časopisů aj.). Český klub jednoznačně patřil k významným sociálně demokratickým centrům.

Rakouské Slezsko jako velká továrna, socioprofesionální struktury obyvatelstva

Mgr. Stanislav Knob, Ph.D. (Ostravská univerzita, Centrum pro hospodářské a sociální dějiny)

Rakouské Slezsko se v druhé polovině 19. století proměnilo v nejprůmyslovější zemi Rakousko-Uherska. Svou roli zde sehrály jak staré textilní oblasti, tak hlavně ostravská průmyslová oblast (jejíž část ležela v tzv. moravském klínu s centrem v Moravské Ostravě) tzv. nového typu, postavená na uhelném hornictví, hutnictví, těžkém strojírenství a těžké chemii. Celá oblast se proměnila ze zemědělského v průmyslový region se všemi změnami, které s tím souvisí: urbanizace, demografické proměny, kulturní změny apod. Důležitou součástí byly také proměny socioprofesionálních struktur. Ty lze sledovat mnoha způsoby, avšak jedná se o

práci nelehkou zejména díky pramenné bázi, která buď poskytuje pouze omezená data, nebo je její zpracování nadlidským výkonem (pracovních týmů na mnoho let). Předložený výzkum vychází z oficiálních rakouských statistik Berufstatistik a Bewegung der Bevölkerung z přelomu století (1880–1910). Pro zpracování byl využit model PST, přičemž primární sektor bude reprezentován zemědělstvím, lesnictvím, rybářstvím a vodním hospodářstvím, do sekundárního sektoru bude vedle řemeslné a průmyslové výroby zařazeno také hornictví, hutnictví a stavebnictví, terciární sektor budou prezentovat veškeré služby, obchod, doprava, peněžnictví, veřejná správa, obrana a zdravotnictví. Cílem výzkumu je předložit co nejvíce důkazů o sekundarizaci všech složek společnosti Rakouského Slezska.

Dějiny práce a proměny továrního prostoru v českých zemích, 1884–1914

Mgr. Zdeněk Nebřenský, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Oddělení dějin akademie věd)

Předkládaný příspěvek se zabývá vlivem prostoru na pracovní život továrního dělnictva. Na příkladě zpráv živnostenských inspektorů, žádostí o povolení výstavby továren a kolaudačních protokolů příspěvek ukazuje, že práce byla neodmyslitelně spjata s prostorem, ve kterém se odehrávala. Nejednalo se pouze o geografické rozmístění různých ekonomických odvětví a pracovních aktivit nebo jejich souvislost s industrializací a urbanizací, nýbrž také samotným místem, ve kterém pracovní činnost probíhala. Jinak vypadala práce v domácích dílnách v nákladnickém systému, jinak v manufakturách nebo v nahodile přestavovaných a upravovaných továrních budovách. Zcela jinou podobu měla práce v nově budovaných továrnách, které přihlížely k racionalizaci výroby, detailně plánovaly rozmístění jednotlivých aktérů výrobního provozu (administrativních sil, dílenských mistrů, strojních mechaniků, dělníků) a zohledňovaly hygienické a sociální podmínky. Je možné se ptát, jaké nové techniky ovládnutí, kontroly a disciplíny se v souvislosti s proměnou továrního prostoru utvářely? Jakým způsobem tovární prostor přispíval k reprodukci mocenských hierarchií, společenských nerovností a loajalit? Jaké typy subverzivních praktik tovární prostor umožňoval?

Typografové: pionýři dělnického hnutí, průkopníci socialismu či dělnická aristokracie? Veřejná činnost knihtiskařských a sazečských spolků v Praze a Vídni v letech 1848–1873

Mgr. Jakub Raška (FF UK, Ústav hospodářských a sociálních dějin – interní doktorand)

Knihtiskaři a sazeči, tedy zaměstnanci knihtiskáren, představovali v 19. století nejlépe placenou skupinu dělníků, jež byla rovněž vzdělána vysoko nad poměry ostatních manuálně pracujících složek industriální společnosti. Svým socioekonomickým postavením i kulturními horizonty stáli kdesi na půli cesty mezi cechovně organizovanými řemeslníky, tradiční složkou městského prostoru, a moderním továrním dělnictvem. Typografové v Čechách, německých státech i Rakousku byli vůbec první průmyslovou profesí, jež zakládala organizace sloužící k ochraně a zlepšení standardů práce jakož i ke vzdělání a kulturnímu vyžití pracujících. Důvod, proč tomu tak bylo, musíme nacházet právě v jejich vzdělání a relativně dobrém ekonomickém stavu, alespoň v poměru k ostatním průmyslovým odvětvím. Cílem příspěvku, který představuje krátký výsek z disertačního projektu autora, je zhodnotit v komparativní perspektivě veřejnou aktivitu vídeňských a pražských typografů od revoluce 1848, kdy typografové v obou městech vystoupili se svými požadavky, do krachu vídeňské burzy, jenž podle dosavadní literatury zasadil poslední ránu konceptu dělnické solidarity založené na apolitické svépomoci. Příspěvek bude sledovat formy veřejných činností politického (stávky a mzdové spory) i kulturního (pro typografii typické zpěvácké sbory) charakteru. Hlavní otázky příspěvku se budou zabývat sociálním základem jejich činnosti – tedy jestli spolupracovali spíše se spolky

dělnickými nebo středostavovskými – a hodnotami a identitami, ke kterým se vztahovali: byla pro ně důležitější identita elitního (a do velké míry i elitářského) dělnického oboru nebo se cítili být součástí jakéhosi širšího dělnického společenství či pro ně nejvyšší autoritu představovalo národní vědomí?

Labor history II. Krátké 20. století

Garantující: doc. PhDr. Jana Englová, CSc.; Mgr. Stanislav Knob, Ph.D.

Centralisté=komunisté? Příklad Ostravska

Mgr. Stanislav Knob, Ph.D. (Ostravská univerzita, Centrum pro hospodářské a sociální dějiny)

Problematika rozštěpení sociální demokracie na centralisty a autonomisty, ke kterému došlo krátce začátkem 1. světové války, je téma poměrně málo probádané. Válka neumožnila příliš rozvinout bojové standardy obou směrů a v nové republice došlo k jejich opětovnému spojení. Názorové rozdíly však přetrvávaly. Autonomisté (Jan Prokeš, Josef Chalupník) převzaly otěže politiky na Ostravsku, zatímco centralisté ustoupili alespoň načas do pozadí. Tři významní představitelé centralistického směru na Ostravsku však stály u zrodu komunistické strany: Josef Pergl, Josef Šavel a Vojtěch Brda. Jejich další osudy však byly rozdílné. Josef Šavel zůstal ve straně až do konce svého života a zemřel v koncentračním táboře jako účastník komunistického odboje proti nacismu. Vojtěch Brda byl donucen několikrát změnit politickou příslušnost, když přecházel mezi sociální demokracií, komunistickou stranou a tzv. neodvislými komunisty (Bubníkovci). Nacisty byl penzionován a zemřel krátce po válce. Josef Pergl se názorově rozešel s komunistickou stranou po její bolševizaci a byl z ní za to počátkem 30. let vyloučen. Pokusil se založit vlastní stranu a opoziční časopis, avšak zemřel již v roce 1937. Názorový a politický vývoj těchto tří osobností poskytuje náhled do složité problematiky politické levice na Ostravsku v éře 1. republiky.

Fenomén práce v prvomájových manifestacích meziválečného Československa

PhDr. et Mgr. Pavel Horák, Ph.D. (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Edičně-badatelské oddělení)

Analýza se zabývá konstruováním práce v rámci prvomájových manifestací v meziválečném Československu. První máj, mezinárodní svátek pracujících, byl do svátkového kalendáře první republiky včleněn hned v roce 1919. Tato „nacionalizace“ 1. května v Československu nebo Rakousku představovala v nebolševické části Evropy určitý unikát. Nicméně přestože se zde stal první máj, do té doby výhradně tradice dělnického hnutí, oficiálně „svátkem národním“, uchovaly si prvomájové manifestace stranický charakter. Ke svátku odkazujícímu k práci jako hodnotě se v Československu kromě socialistických stran přihlásily postupně také další politické proudy a například Baťův podnikatelský koncern z něj učinil akci spektakulárních rozměrů. Práce je zde inscenována prostřednictvím prvomájových festivit, které mají podobu veřejných představení. Zajímá mě proto jednak performativní rozměr prvomájových oslav: scénář, dramaturgie, scéna s kulisami, kostýmy, aktéry i zákulisím. Zároveň příspěvek analyzuje významy, jaké byly práci připisovány v rámci jednotlivých prvomájových manifestací. A sleduje funkci prvního máje v oficiálním svátkovém kalendáři při vytváření republiky, mj. konstruování práce normativními institucemi, školou, státním rozhlasem apod.

Komunismus jako modernizační hnutí. O příčinách volebních úspěchů KSČ v meziválečné Praze

Bc. Bohumil Melichar (Filozická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav hospodářských a sociálních dějin)

Komunistická strana v meziválečném období dosahovala v Praze konzistentních volebních výsledků, kdy v každém volebním klání dokázala oslovit 60–90 tisíc voličů (nejslabší výsledek ve volbách do ústředního zastupitelstva v roce 1931 8 731 hlasů, nejsilnější výsledek rok 1938 90 471 hlasů). Stabilně se tak zařazovala vedle národních socialistů, národních demokratů a sociálních demokratů mezi nejúspěšnější politické projekty. To se může zdát překvapivé hlavně v kontextu konjunktury 20. let, která zajistila růst životní úrovně všem vrstvám obyvatel, dělnictvo nevyjímaje. V poválečném Československu akceleroval proces modernizace projevující se zrychlenou urbanizací a demokratizací informačních kanálů (tisk, biograf, rozhlas), tím byl vyvoláván tlak na zrychlení dalších odvozených procesů – emancipaci a politickou participaci. Předkládaný příspěvek bude zaměřený na hledání vysvětlujících faktorů úspěchů KSČ, které, dle mého názoru, přímo souvisely s procesem postupného vznikání fenoménu masové kultury a konzumní společnosti, tedy symptomy probíhajícího modernizačního procesu. Zatímco biografie a časopisy o životním stylu nechávaly sociálně slabé nahlédnout do způsobu života nejvyšších pater společnosti, stále dokonalejší a invazivnější reklama navyšovala konzumní nároky všech spotřebitelů napříč sociálními vrstvami. Někde na střetu materiálních nároků daných redefinicí toho, co si historičtí aktéři představovali pod pojmem spokojený život a jejich reálnou životní úrovní ležel důvod, proč ideologický diskurz KSČ nebyl vnímán jen jako soubor prázdných floskulí. Z dostupných pramenů se zdá, že tato ideologie podepřená obrazem zvláštní formy alternativní sovětské modernizace, uschopňovala nejslabší hráče v politickém poli k akci za účelem prosazení svých požadavků.

Analýza historiografie k dejinám robotníctva v Slovenskom štáte (1939–1945)

Mgr. Adam Šumichrast (Masarykova univerzita, Historický ústav)

Dnes sa už v historickej obci konsenzuálne prijíma fakt, že tematika dejín robotníctva („Labor history“) sa po roku 1989 dostala z pozície nadmieru pertraktovanej témy do úzadia a na okraj záujmu historikov. Situácia sa však už čiastočne zmenila a prirodzene vyvstáva potreba zaoberať sa analýzou doterajšej historickej spisby venujúcej sa tejto oblasti (samozrejme, vrátane tej spred roka 1989). Základné prehľadové existujú, ďalším krokom by mal byť podrobnejší rozbor v jednotlivých etapách slovenských dejín. Všeobecne patrí dané obdobie slovenskej histórie medzi najkontroverzejšie vôbec. Preto by bolo vhodné pred novými výskumnými podnetmi v rámci dejín robotníctva disponovať takouto analýzou. Príspevok si tak v tomto kontexte kladie za cieľ hĺbkovú analytickú deskripciu historiografie venujúcej sa robotníctvu v Slovenskom štáte (1939–1945) – bude skúmať literatúru zaoberajúcu sa všeobecným postavením robotníkov v hospodárskom a sociálnom kontexte režimu, úlohou a pozíciou monopólnych kresťanských odborov či štrajkovým hnutím. Výstup štúdie bude spočívať v opise základného stavu, trendov a limitov v jednotlivých oblastiach dejín robotníctva v danej historickej etape.

Etapy vývoje závodních rad v letech 1945–1948

Mgr. Lubomír Hlavienka, Ph.D. (Slezská univerzita v Opavě, Ústav středoevropských studií)

Tématem příspěvku jsou závodní rady a jejich vývoj v průběhu let 1945 až 1948. Ačkoliv směrnice, které zpočátku vymezily činnost závodních rad, se odvolávaly na zákon č. 330/1921 Sb., byly rady vzniklé v květnu 1945 zcela novou revoluční institucí, které si v období třetí republiky prošly velice dynamickým vývojem. Rady zahájily svou existenci

coby revoluční orgány, disponující značným vlivem v jednotlivých podnicích, v jejich působení se odrazily dalekosáhlé ideje závodní demokracie a navzdory pozdějším interpretacím marxistické historiografie, vliv KSČ v nich nebyl natolik dominantní a jejich cíle se v řadě případů rozcházely se zájmy ROH. Svou existenci ve sledovaném období závodní rady však nakonec zakončily ve stavu, kdy se staly pouze nástrojem ROH na ovládnutí dělnictva. Tato proměna rad se odehrávala postupně a cílem příspěvku je vytyčit základní etapy, během nichž k tomuto posunu došlo. Příspěvek se pokusí každé z těchto období vývoje rad časově vymezit, vysvětlit kritéria pro volbu zvolených událostí, coby mezníků v jejich vývoji a následně tyto jednotlivé etapy samostatně charakterizovat a zasadit do dobového kontextu.

Mezi bohatstvím a chudobou středověkého města

Městská sociální struktura jako badatelské téma: prameny – metody – možnosti

Garantující: Mgr. Michaela Malaníková Antonín, Ph.D.; Martin Nodl, Ph.D.

Zkoumání sociální struktury pozdně středověkých měst patří již několik desítek let k hojně diskutovaným medievistickým tématům u nás i v zahraničí. Oproti dřívějším spíše statickým přístupům se moderní bádání zaměřuje především na postižení dynamických změn, k nimž v městské populaci docházelo, především v rámci jednotlivých skupin obyvatelstva (sociální mobilita). Rozhodující roli tu hrála při vědomí populační nesoběstačnosti města téměř masová migrace v podobě cíleného městského přistěhovalectví. V navrhovaném panelu se zaměříme na otázky týkající se možnosti výzkumu sociálně nejnižších vrstev, utváření a proměn společenských vazeb napříč sociálním spektrem městské společnosti a na využití modelů sociálních sítí především u městských elit. Vedle toho nás budou zajímat i podoby konfliktů jak mezi jednotlivými sociálními vrstvami, tak v rámci jednotlivých vrstev, a potažmo i dynamické proměny těchto konfliktů v čase a prostoru. Vítáme jak příspěvky zaměřené spíše metodologicky, tak případové studie, které kriticky zhodnotí a porovnájí možnosti aplikace inovativních metodologických přístupů etablovaných v zahraničí na domácím pramenném materiálu urbánní provenience.

Možnosti a meze studia nejnižších sociálních vrstev v pozdně středověkých městech

Martin Nodl, Ph.D. (Filosofický ústav AVČR, v. v. i., Centrum medievistických studií)

Můj příspěvek bude věnován metodologickým aspektům možností a mezí studia nejnižších sociálních vrstev v pozdně středověkých městech. Pokusím se shrnout dosavadní bádání, především s důrazem na přínos kvantitativně pojatých výzkumů ovlivněných v 19. století názory národní ekonomie a v 60.–80. letech 20. století metodologickými inovacemi nových sociálních dějin. Především v německé medievistice začal být totiž právě tehdy opětovně věnován prostor tématu nejnižších městských sociálních vrstev. Ohlas toto bádání získalo i v české a polské medievistice (F. Graus, J. Macek, J. Marek, J. Mezník, B. Geremek, M. Bogucka, H. Samsonowicz). V posledních desetiletích však s odklonem od sociálních dějin a s příklonem ke kulturalistickému přístupu k dějinám (mnohdy bez relfexe sociální reality) zájem o téma nejnižších městských sociálních vrstev výrazně opadl. Na příkladu českého materiálu přelomu 14. a 15. století, především berních pramenů, se pokusím ukázat, že existují možnosti, jak v menších městech zachytit dynamiku sociálních změn a především dynamiku majetkových a sociálních poměrů lidí v nejnižších sociálních vrstvách. Zároveň se pokusím ukázat, že nejnižší sociální vrstvy se v pramenech berní povahy vskutku vyskytují a že v některých městech jen výjimečně žijí osoby, jež by propadly sítím berní evidence.

Chudý, nebo bohatý? Limity výpovědní hodnoty středověkých účtů

Mgr. Pavla Slavičková, Ph.D. (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra aplikované ekonomie)

Účty nejsou jen pouhými sloupci čísel, z nichž zle adekvátní informace získat prostou aritmetikou. Stejně jako u jiných typů pramenů i zde je nezbytné vědět, jakou výpovědní hodnotu si s sebou které „číslo“ (záznam) nese, což lze primárně skrze identifikaci použitého účetního systému. Jak z výzkumu soudobých materiálů z prostředí měst (městské rady, cechů, záduší aj.) vyplývá, nebylo v období středověku na našem území používáno jednoduché, kamerální, natož podvojně účetnictví, jak se někteří autoři domnívali (Raulich, Blecha, Janhuba aj.), ale zřejmě specifický účetní systém, který můžeme označit jako účetnictví správní. Vysvětlení účetních principů, kategorií a zásad, které tento systém definovaly, jako jsou účetní období,

peněžní toky, evidence dluhů a pohledávek, účetní závěrka a uzávěrka, dokladovost aj. jsou v současnosti cestou, jak správně interpretovat data uvedená v účetních záznamech. Svoji roli hraje i účetní terminologie ve vztahu k účetnictví (počet, plat, nájem, příjem, výdaj, mohovitý a nemohovitý majetek atd.), která nebyla v minulosti používána jednotně. Navrhovaný příspěvek má metodologický charakter a jeho cílem je na příkladech ze středověkých účetních materiálů demonstrovat rozdíly, které mohou při různém čtení účetních záznamů vzniknout, a tak ozřejmit limity, které byly integrální součástí používaného účetního systému.

Středověké město jako prostor symbolické komunikace

Doc. Martin Čapský, Ph.D. (Univerzita Pardubice, Ústav historických věd)

Prostor středověkého města byl charakteristický svojí fragmentaritou. Existenci domů a enkláv s odlišným právním postavením, míst s odlišným vztahem k městské samosprávě coby představitelce moci i architektonické podobě veřejných i privátních prostor už byla opakovaně věnována pozornost historiků a badatelů příbuzných disciplín, stejně tak jako spojení určitých částí města s ekonomickou aktivitou té které skupiny jeho obyvatel či s usídlením nábožensky odlišné komunity. Na počátku bádání stojí naopak otázka reflexe urbánního prostoru inspirovaná přístupy uplatňovanými v historické antropologii, resp. pokud se máme vztáhnout k tématu sekce – k prostorům spojeným s reprezentacemi socioprofesionálních skupin. Větší pozornosti se dosud dostalo jen sakrálním objektům a oltářům spojeným s fungováním náboženských bratrstev a cechů. Jen zřídka se ve spojení s kontrolou prostoru hovoří o příslušných šencích nebo dokonce o uzavřených festivitech. Předkládaný příspěvek si proto klade otázku, nakolik lze situace popsané badateli v západněji položených městech využít pro urbánní výzkum v českých zemích.

Výzkum českých středověkých městských elit pomocí analýzy sociálních sítí – posun vpřed, nebo přešlapávání na místě?

Mgr. Michaela Antonín Malaníková, Ph.D. (Univerzita Palackého, Katedra historie)

Analýza sociálních sítí patří k mladým a rychle se rozvíjejícím disciplínám, přičemž vedle sociologie, antropologie či ekonomie se postupně prosazuje také v historii. Její nepopiratelnou devízou je, že lidské vztahy (i v minulosti), z podstaty dynamické a propletené, umožňuje modelovat takovým způsobem, že vyplouvají na povrch struktury a souvislosti, které by jinak mohly zůstat nepovšimnuty. V navrhovaném příspěvku se autorka zamyslí nad možnostmi a potenciálem tohoto přístupu pro zkoumání domácích mocenských elit středověkých měst, a to konkrétně na příkladu sňatkové politiky členů brněnské městské rady ve středověku. Inspirací jsou v tomto ohledu podobně laděné výzkumy z jiných evropských měst. Východiskem pro tvorbu sociogramů jsou životopisná data, se kterými při výzkumu brněnských městských rad pracoval již Jaroslav Mezník, a které se staly základem pro jeho rekonstrukce vývoje situace na úrovni městské politické reprezentace. Nabízí se otázka, do jaké míry strukturování těchto údajů pomocí analýzy sociálních sítí posouvá naše znalosti za hranici, které bylo dosaženo analýzou prosopografickou.

Chudí a bohatí uvnitř městských hradeb

Garantující: Mgr. Michaela Malaníková Antonín, Ph.D.; Martin Nodl, Ph.D.

Chudí a bohatí v pozdně středověké Chrudimi. Zlomek berního rejstříku z let 1399–1402 jako pramen pro poznání sociálního složení města

PhDr. Martin Musílek, Ph.D. (Filosofický ústav AV ČR, v. v. i., Centrum medievistických studií)

Východočeské město Chrudim se v poslední době těšilo velkému zájmu nejenom historiků, ale také archeologů, uměnovědců a stavebních historiků. Stěžejním cílem zamýšleného příspěvku bude rozbor zlomku chrudimského berního rejstříku z let 1399 až 1402, který doposud pohříchu unikal podrobnější badatelské pozornosti, přestože se pro poznání sociální struktury chrudimského obyvatelstva jedná o pramen ojedinělý a tudíž i vpravdě unikátní. Přes svoji torzovitou výpověď naznačuje, jaké bylo složení části majetných chrudimských obyvatel ve městě, které se s počtem cca 3 000 obyvatel v předhusitském období řadilo ke středně velkým královským městům. Komparace v prameni obsažených údajů s časově souvstažným hradeckým materiálem, s doklady pocházejícími z pražského souměstí a z některých vybraných říšských měst pak ledacos napoví o tom, do jaké míry byli přední chrudimští měšťané nedlouho před výbuchem husitských válek zdánlivě „bohatí“ a jak hluboko měli do svých kapes. Podobné široce založené srovnání ve čtyřech úrovních (vesnické zázemí, šosovní vesnice a předměstí – město Chrudim/Hradec Králové – Praha – říšská města) totiž ukazuje známý fakt, jak relativní je hodnocení „chudý“ nebo „bohatý“ v rámci pozdně středověkého obyvatelstva nejenom uvnitř, ale také vně městských hradeb. Rozbor chrudimského materiálu konečně vypovídá mnohé o oprávněnosti užívání termínu „patriciát“ v prostředí českých a moravských královských měst.

Studium středověkého domu a otázka sociální diferenciacce obyvatel měst do poloviny 14. století

Marek Peška, Antonín Zůbek (Archaiia Brno o.p.s., Brno)

Lze sledovat společenský status obyvatel českých měst do poloviny 14. století na základě podoby měšťanských domů? Jedná se o jednu ze základních otázek, která vyvstává při studiu počátků měšťanské zástavby. Oproti mladším obdobím jsme zde odkázáni pouze na archeologické prameny a dílčí stavebně historické průzkumy. Jedinou výjimku na našem území představuje Praha se svou fragmentárně dochovanou románskou zástavbou. V ostatních českých městech je prvotní měšťanská zástavba pouze dřevohliněná. Máme ji tedy považovat za provizorní, Jak bylo dlouhá léta tradováno? Lze i v rámci této zástavby sledovat výraznější rozdíly? Smyslem našeho příspěvku bude osvětlit úskalí, které studium počátků domů přináší a na několika příkladech poukázat na možnosti interpretace některých staveb, u nichž lze za pomoci zahraničních analogií a písemných pramenů stanovit sociální status majitelů. Příspěvek chápeme i jako vhled do období, pro které máme dochováno minimum městských knih a z hlediska historických pramenů jsme zde odkázáni převážně na diplomatický materiál a kroniky.

Vratislavská hra o moc. Příspěvek k možnostem bádání nad strategiemi vládnoucích elit středověkého měšťanstva na příkladu vratislavské rodiny Bancků

Mgr. Hana Komárková (Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historických věd)

Jako "Arm und Reich", tak byla v textech měšťanských přísah definována městská obec středověké Vratislavi. Není ale pochyb o tom, že fasáda zdánlivě jednoduchého rozčlenění skrývá mnohem složitěji stratifikovanou společnost obývající dolnoslezskou metropoli. V tomto pří-

padě nás bude zajímat ta vrstva měšťanů, již můžeme označit spíše jako „Herrschend“ nebo „Mächtig“. Pozornost se tedy bude zaměřovat na fenomén vřatislavských dlouhodobě vládnoucích měšťanských elit. Prostřednictvím konkrétních příkladů na vybrané přední vřatislavské měšťanské rodině Bancků analýzou genealogických vřahů a vazeb, obchodních a politických kontaktů, hospodářských aktivit a majetkových poměrů a zapojení do městských i zemských správních struktur budou sledovány způsoby udržování a posilování vlastního postavení a zajišťování perspektivy pro budoucí pokolení uplatňované ve zmiňovaných oblastech. Cílem příspěvku bude ukázat na vybrané skupině jedinců (rodině) možnosti, jak v praxi sledovat uplatňování a porovnat efektivitu strategického jednání na poli mocenském, politickém i hospodářském. Povaha dochovaných materiálů, užití specifických druhů historických pramenů (soupisů úředníků, městských knih, záznamů hospodářského charakteru, apod.), badatelské limity, problematika volby metodologických přístupů, nejasnosti při vymezování základního pojmosloví – to vše by mělo být předmětem mikro-prosopograficky orientované sondy do života nejvlivnějších měšťanských vrstev Vřatislavi v období středověku s nezbytnými přesahy do období raného novověku.

Na pomezí elit – sebezřentace a sociální síť nobilitovaných měšťanských rodin na příkladu olomouckých Salczarů

Mgr. Jakub Novák (Univerzita Palackého, Katedra historie)

Pronikání předních patricijských měšťanských rodin mezi nižší šlechtu je fenomén, s nímž je možné se setkat ve vrcholném a pozdním středověku velmi často. Jeden z mnoha známých příkladů představuje rodina Salczarů, která se do olomouckého městského prostředí dostává na přelomu 14. a 15. století. Tento rod, který se v Brně věnoval kožešnictví a obchodu se solí, se ve svém novém působišti velmi záhy koupí fojtství etabluje na předních příčkách městské společnosti a ne dlouho poté zakoupením majetku v Moravské Loděnici proniká i do šlechtického prostředí. Ve svém příspěvku se tedy pokusím na základě studia dochovaných písemných (listiny, testamenty, zápisy v zemských deskách), movitých (pečetě, náhrobní kameny) i nemovitých (tvrze, domy, pozemky) pramenů analyzovat, zda se jednotliví Salczarové spíše ztotožňovali s identitou měšťana, nebo více inklinovali k šlechtické příslušnosti. Ačkoli je zřejmé, že ne vždy bude možné zaujmout jednoznačné stanovisko, zastoupení určitých výrazových prvků v mnoha případech alespoň částečně nakloní pomyslnou miskou vah na jednu, či druhou stranu. K zodpovězení otázky pomůže také vytvoření sociální sítě, která představí příbuzenské, obchodní a jiné společenské vazby, jež rodina navazovala napříč spektrem městské i šlechtické společnosti. Vyzdviženy budou z jednotlivých vysledovaných interakcí zejména konflikty, které často v záznamech vystupují. Výsledkem uskutečněného studia bude představení části rodu, jež se ocitá na pomezí dvou společenských skupin. Jeho jednotliví příslušníci se již ve středověku snažili nějakým způsobem profilovat, což chtě nechtě zanechalo v uvedeném okruhu sledovaných pramenů stopu, kterou budu sledovat a následně porovnávat s obecným podvědomím o problematice nobilitace měšťanských rodin.

Dějiny cestování či dějiny turismu? (1700–1900)

Garantující: Doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.; Mgr. Martin Pelc, Ph.D.

Cestování a turistika představují nepochybně významný kulturní a sociální fenomén a během 18. a 19. století prošly zásadními proměnami. Definujme si pro potřeby našeho tázání „cestu“ jako časově a prostorově ohraničený pohyb z bodu A přes nekonečně variabilní počet bodů B zpět do východiska, tedy s předem plánovaným návratem. Omezme si navíc důvod takového cestování motivy vzdělávacími, poznávacími nebo jen „zábavnými“. Ukáže se, že bude třeba redefinovat pojmy jako „kavalírská cesta“, „grand tour“, „(volnočasová) turistika“. Jak se proměňuje skladba cestovatelů či turistů, kterých sociálních vrstev a skupin se takové cestování týká? Jak se postupně prosazují ženy jako „samostatné“ cestovatelky? Jak reflektují cestovatelé své cestování, jak se tudíž proměňuje pramenná základna a jak se do oné reflexe promítá rostoucí trh s cestovní literaturou, například průvodci? Kam vedou cesty střeoevropských cestovatelů a turistů a jak se mění jejich destinace a preference, včetně objevování zcela nových cílů a způsobů cestování, například horské turistiky? Kdy můžeme ještě mluvit o otevřené mezikulturní komunikaci a kdy už se naopak cestování uzavírá ve standardizovaných formách? Jak se pod vlivem nových požadavků vyvíjela cestovní infrastruktura: doprava, hostince a hotely? Od kdy se setkáváme s fenoménem organizované turistiky a jakou roli sehrály turistické spolky? To jsou některé z mnoha otázek, o kterých by bylo možné a potřebné v tomto panelu diskutovat.

Svoboda cestování, či státně regulovaná migrace?

PhDr. Zdeňka Stoklásková, Ph.D. (Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav)

Dějiny cestování patří k okrajovým badatelským tématům, což je vzhledem k problematičtější situaci pramenné základny a z toho vyplývajícího nedostatku literatury pochopitelné. Jedná se však o téma velmi přitažlivé. Výchozí badatelskou otázkou je zde svoboda legálního cestování, tedy zda cestování podléhalo stavovskému úhlu pohledu, zda bohatší a urozenější jedinci byli státními úřady v otázce cestování privilegováni. Cílem je nalezení kritérií hierarchie ve vystavování cestovních dokladů. Předmětem výzkumu jsou cestovní a identifikační doklady a kompetence vystavovatelských úřadů, což je problematika nejen málo probádaná, ale též velmi spletitá. Jen ve Vídni existovalo podle jednoho pramene roku 1831 šestnáct vystavovatelských úřadů. Kdo vlastně potřeboval cestovní doklad? Existovaly výjimky, na něž byla uplatňována jiná kritéria? Problematika cestování je zde nazírána úhlem pohledu vystavovatelských a kontrolních mechanismů, jež musel cestovatel v rámci legální cesty absolvovat. Jak změnila tento fakt železnice? V rámci sondy do archivního materiálu prvních dnů fungování části tratě Severní dráhy císaře Ferdinanda nabídne autorka zajímavý dobový pohled státních úřadů na kontrolu a bezpečnost cestování.

Privátní cestování urozených žen v předmoderní době

prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr. (Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Výzkumné centrum pro kulturní dějiny Slezska a střední Evropy)

Věnovala-li historiografie, zabývající se raně novověkým obdobím, doposud pozornost privátnímu cestování, v centru zájmu stály převážně kavalírské cesty mladých mužů urozeného původu, spojující vzdělávací a poznávací funkci s mnohvrstevnatostí „cest na zkušenou“. Méně sledovala cestování jiného charakteru, spojené například s návštěvou příbuzných v kontextu účasti na rituálech a slavnostech přechodového charakteru, s dojednáváním zasnub a sňatku vlastního či rodinných příslušníků, s projednáváním rodinných záležitostí, anebo bez

konkrétního důvodu, tedy „jen tak“: z pocitu rodinné či rodové sounáležitosti, stesku po blízkých, z potřeby výměny zkušeností a získání rad v nejrůznějších životních situacích. Spojeny bývaly se zábavou, oddechem, odpoutáním se od starostí všedního dne. A právě takovéto „cesty k příbuzným“, stejně jako cesty ozdravného charakteru a dokonce i cesty za poznáním – tedy jakési obdoby mužských kavalírských cest bez možnosti oficiálního působení na evropských univerzitách – a za zábavou (neboli Lustreisen) byly nejpozději od 17. století běžnou či příležitostnou součástí životních zkušeností nejen mužů, ale také žen urozeného (a zámožného) původu, které nejednou jen v „ženské sestavě“ cestovaly na menší i delší, často mnohasetkilometrové vzdálenosti. Takového privátní cesty, konané zpravidla s početným doprovodem, musely mít jasný cíl, itinerář i promyšlené logistické zajištění. Co o takovém privátním cestování urozených žen (samotných i s mužským doprovodem) v předmoderní době zatím víme? Jaké prameny máme k dispozici? A dokážeme vůbec na celou řadu nabízejících se otázek odpovědět? Pokusme se hledat odpovědi na příkladech slezských kněžen z piastovského i poděbradského rodu.

Itálie a české cestovatelky. Cestovní zprávy z let 1782–1937

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice, Ústav historických věd)

Příspěvek bude vycházet z necelé dvacítky ženských cestovních zpráv (deníků, cestopisných črt, pamětí, záznamu ústního vyprávění a jedné autobiografické povídky). Chronologický rámec zkoumaných cestovních zpráv tvoří léta 1782 (francouzsky psaný cestovní deník Marie Sidonie Chotkové) a 1936 (bibliograficky vydaná esej Marie Majerové). Zaměříme na se motivaci k psaní během cesty (jež bylo povinností v případě jedné dětské cestovatelky; v dalších případech šlo o osobní důvody či literární ambice), na inspirační zdroje výsledné písemnosti (mohly jimi být cestovní průvodce, cestopisy, vyprávění, krásná literatura), na její intertextualitu. Pokusíme se postihnout specifické rysy ženského autobiografického cestopisného žánru. Tato snahageneruje další otázky: co vedlo cestovatelku k tomu, aby své dojmy zachytila písemně? Jsou ženské podobné, nebo se výrazně liší od písemných svědectví zanechaných muži? Je cestovatelka, v našem případě směřující na Apeninský poloostrov, k cestě motivována stejnými důvody, jako cestovatel? Čelí během cesty stejným problémům a okouzlují ji stejné věci jako jeho? Stručně řečeno: vykazuje ženské cestování nějaké zvláštní znaky?

Cestování a prostorová mobilita ve venkovském a městském prostředí v 19. století: životní světy, aktéři, sociální praktiky

Mgr. Jan Pezda (Ostravská univerzita, Katedra historie)

Příspěvek je založen na analýze a interpretaci korpusu vybraných ego-dokumentů z prostředí venkova a maloměsta, které vznikly v období 2. poloviny „dlouhého“ 19. století v souvislosti s cestováním. Autor na půdorysu sociologického konceptu životního světa a s důrazem na jeho složku každodennosti pojedná o dílčích sociokulturních aspektech cestování a prostorové mobility společnosti v tomto období. Jde o rekonfiguraci dosavadních interpretačních rámců, jež se vyhýbá prostému událostnímu popisu výprav, a která narušuje dosavadní hrubý obraz vývoje jednotlivých modalit volnočasového cestování v 19. století. Příspěvek bedlivým sledováním individualizovaných podob pestře motivovaných cest a snahou o zachycení akter-ských taktik ve sféře vlivu dominantních strategií cestování, v dílčích ohledech zjemňuje dosavadní historiografické tahy. Osvojování kulturních aktivit vyšší společnosti formou modifikované, skromnější varianty cesty, tedy sestupné přenášení cestovních praktik šlechty a buržoazie, se ve 2. polovině 19. století nezastavilo na úrovni měšťanských vrstev. Srovnání venkovských a městských osobních relací naznačuje, že některé tradičnější motivační faktory

cest (např. kulturně-poznávací zájmy), ale i formativní aspekty volnočasového cestování měšťanstva (např. moderní forma estetizace krajiny, sociální sebe prezentace v lázeňských komplexech) mohly pronikat do mentální výbavy jednotlivců z řad venkovských vrstev daleko dříve než na počátku 20. století, jak předpokládají dosavadní historiografické struktury.

Průvodce, nejlepší přítel cestovatele i turisty

Mgr. Lenka Rudová, MA (Univerzita Karlova, Seminář obecných a komparativních dějin)

Příspěvek Lenky Rudové si klade za úkol zaměřit se na specifický aspekt cestování, tj. na turistické průvodce. Dá se říct, že turistický průvodce se stal neodmyslitelnou součástí cestovatele (a později turisty). Ten, vydávaje se do dosud nenavštívených končin, potřebuje pomoc nejen s orientací, ale také s rozříděním přemíry vjemů. Turistický průvodce se tak stává jeho nejlepším přítelem, někým, komu cestovatel do určité míry bezmezně důvěřuje. Průvodce tudíž může ovlivnit cestovatelův zážitek, a stává se tak důležitým prvkem cestování. Příspěvek bude sledovat rozvoj průvodců a neopomene analyzovat kolekce, které významně ovlivnily vývoj tohoto žánru. Především se bude zabývat tzv. baedekry a kolekcemi Michelin a Guide Bleu. V tomto ohledu neopomene zkoumat, jak se průvodce postupem času měnily, až se ustálila jejich forma i obsah (text, ale i o různé druhy tabulek, grafů, ilustrací, fotografií a map), i jaké bylo jejich zaměření, co se týče cílové destinace i čtenářské skupiny. Zvláštní postavení bude mít rozvoj českých průvodců, přičemž se autorka zaměří i na otázku, jak lze pojem český průvodce nahlížet.

Návštěvní knihy Sněžky – pozapomenutý pramen k dějinám krkonošské turistiky

PhDr. Marcela Týfová (Univerzita Karlova, Katedra pomocných věd historických a archivního studia)

První z návštěvních knih, sloužící cestovatelům jdoucím na Sněžku k zaznamenání osobních projevů, byly založeny již v 17. století. Příspěvek posluchače seznámí s okolnostmi vzniku a dějinným vývojem tohoto specifického pramene. Bližší pohled pak bude věnován období 1. poloviny 19. století, kdy se cestování po Krkonoších stalo dostupným i pro běžný lid z nížin a častou volnočasovou aktivitou. Jakých národností cestovatelé byli? Z jakých pocházeli sociálních vrstev? Jaký podíl mezi návštěvníky Sněžky zaujímaly ženy? A především jaký potenciál mají tyto knihy pro české badatele? Na všechny tyto otázky bude autorka hledat odpovědi.

Na prahu české organizované turistiky. Jiné dějiny „nejstaršího českého turistického spolku“ Pohorské jednoty Radhošť

Mgr. Martin Pelc, Ph.D. (Slezská univerzita v Opavě, Ústav historických věd)

Pohorská jednota „Radhošť“ je tradičně považována za nejstarší český turistický spolek. Regionální sonda ukazuje poněkud jiný obraz jeho prehistorie a rané historie. Z hlediska vývoje českého cestovního ruchu je oblast Radhoště v řadě ohledů výjimečná. Už Eduard Maur zařadil Radhošť mezi pět „českých“ hor s nejvýraznější pamětí po bok Řípu, Blaníku, Hostýna a Šumavy. Neméně významnou roli sehrávalo město Rožnov pod Radhoštěm díky lázním, jež byly ještě v 70. letech 19. století označovány za „jediné tuším léčebné místo české v zemích koruny Svatováclavské“. V souvislosti s existencí lázní byly pro region vydávány turistické průvodce ještě před vznikem organizované turistiky, obdobně se vyvinul svébytný systém značení. V tomto specifickém prostředí byla roku 1884 ve Frenštátě pod Radhoštěm založena

„první česká turistická organizace“. Příspěvek představí odstíněnější příběh, který relativizuje rozdělení turistiky v českých zemích do roku 1918 na českou a německou. Současně osvětlí nároky a ambice vedení spolku vůči centru českého národního života, materializované nejviditelněji v dosud jediné Národní kulturní památce původně turistického určení – jurkovičovském areálu Pusteven. Navrhovaný příspěvek interpretuje rané dějiny Jednoty jako spor o autonomní „krajinský“ koncept české národní kultury, ztělesňovaný dualismem dvou významných osobností severomoravského češství: starosty Frenštátu Edvarda Parmy a starosty Štramberku Adolfa Hrstky. Lékař Hrstka, rodák ze staré obrozenecké bašty východních Čech, státoprávní pokrokář, antiklerikál, mecenáš moderního umění, byl politicky, kulturně a snad i osobnostně antipodem místního advokáta Parmy, příslušníka lidové strany, autora jednoho ze zákonů moravského paktu, jenž valašskou kulturu viděl spíše v obecně slovanském kontextu, zatímco Hrstka ji vřazoval do soudobých (i západoevropských) proudů.

Turista! Turista? Z nesmělých počátků lounské turistiky

PhDr. Martin Vostřel, Ph.D. (Oblastní muzeum v Lounech, oddělení novodobých dějin)

Po vzniku Klubu českých turistů v Praze začaly rychle vznikat pobočky v dalších českých městech. Místní odbor byl ustaven v roce 1894 a jeho členská základna se rychle rozšiřovala, takže před válkou byl s více než 200 členy čtvrtým nejpočetnějším odborem po Praze, Domažlicích a Plzni. Louny za sebou zanechaly řadu velkých měst i turisticky zajímavějších lokalit jako byly Vídeň, Brno, Turnov či Jilemnice. Tomu však neodpovídala nízká frekvence výletů, na kterou si stěžovali členové klubu dokonce opakovaně v Časopise turistů, ačkoli jim to na prestiži nijak nepřidávalo. Ukázalo se, že většina členů je neaktivních a je v klubu pouze z důvodů prestiže, odběru kvalitního časopisu a slev na jízdném a ubytování. Zároveň však byla vytvořena síť značených tras, zřizovány turistické ubytovny a ze dvou fondů byly pravidelně vypláceny odměny studentům, kteří mohli cestovat po monarchii. Největším úspěchem bylo zbudování chaty na vrchu Červeňáku, která je nejstarší „horskou“ chatou v Ústeckém kraji. Tyto aktivity úzce souvisely s polohou Loun v těsné blízkosti česko-německé jazykové hranice.

Dějiny ve veřejném prostoru: Proměny institucionální reprezentace minulosti

Garantující: PhDr. Hana Havlůjová, Ph.D.; Mgr. Jakub Jareš, Ph.D.

Muzea, galerie, památníky, především však kulturní památky jsou místy, v nichž nejširší veřejnost vstupuje do přímého kontaktu s historickými příběhy a koncepty. Po ukončení školní docházky se právě v těchto institucích setkáváme hned po televizní a filmové tvorbě s dějinami a jejich reflexí vůbec nejčastěji. V současnosti doplňují tyto tradiční způsoby veřejné reprezentace minulosti také umělecké či aktivistické projekty nebo multimedialní aplikace. Cílem panelu je nejen mapovat způsoby, jak se zhruba za poslední století proměnila prezentace minulosti v českém veřejném prostoru, ale především otevřít na toto téma debatu v historické obci. Zatímco koncepty známé z oborů muzejních či paměťových studií, popřípadě tzv. public history, pomalu pronikají do české muzeologie či kulturních studií, teoretická pozornost historiků věnovaná paměťovým a památkovým institucím je zatím spíše minimální. Dokladem může být absentující debata o nových expozicích v hlavní budově Národního muzea, či mnohdy neutěšený stav prezentace památkových objektů. Byť se v posledních letech v ČR rozvíjejí obory muzejní, galerijní i památkové edukace, případně interpretace místního dědictví, je konceptuální uchopení a reflexe dějin ve veřejném prostoru spíše na začátku. V panelu se proto chceme ptát, jaký charakter mají reprezentace dějin ve státních i nestátních paměťových a památkových institucích. Jaká jsou očekávání historiků od těchto institucí? Nakolik pro ně představují prostor pro společenskou diskusi? Jaké změny je třeba učinit, aby se historici podíleli nejen na tvorbě, ale také na reflexi muzejních expozic či komentovaných prohlídek na památkách? Vítány jsou zvláště mezioborové příspěvky (teoretické i aplikované), stejně jako srovnání situace v ČR se zahraničím.

Nástrahy paměťových institucí v současném Česku – pokus o (sebe)kritickou reflexi

Mgr. Ondřej Matějka (Ústav pro studium totalitních režimů, vedení)

Působení současných českých paměťových institucí, více než si obvykle připouštíme, významně ovlivňuje společenské, politické a obecně institucionální prostředí, které aktuálně v České republice panuje. Především, ani v odborné veřejnosti natož u politické reprezentace neexistuje představa o tom, jakou roli mají paměťové instituce hrát. Nabízí se otázka, jestli není ona často kritizovaná nekonceptnost nebo nízká kvalita klíčových paměťových institucí také důsledkem pouze povrchně formulovaného zájmu o ně na všech úrovních odborného i veřejného života? Klid, který zejména politická reprezentace, v centrálních paměťových institucích považuje za to hlavní, co od nich očekává, může mít i svou umrtvující podobu. Jak však dospět do situace živého dialogu, který samotným paměťovým institucím umožní zaujmout jasnou pozici a najít nový směr v otázkách, jež bude nějaká relevantní část společnosti považovat za důležité? Velká část odpovědnosti za takový dialog jistě leží na paměťových institucích samotných. Jenže, jak vstupovat do dialogu a nepůsobit přitom jako ten, kdo přišel rušit zavedené a poklidné pořádky? Jak učinit dialog o dějinách pro český veřejný prostor znovu podstatným tématem?

Proměny české památkové péče: Jak se daří skloubit státní zájmy s občanskými iniciativami?

Ing. Martin Krčma (NPÚ, Arcibiskupský zámek Kroměříž)

Příspěvek reflektuje zkušenosti ze správy Arcibiskupského zámku v Kroměříži, včetně nedávno dokončené revitalizace zdejších historicky cenných zahrad, a působení v neziskové organizaci Czech National Trust, která se snaží podpořit dobrovolné aktivity na poli památkové péče po vzoru britské organizace National Trust. Soustavné hledání památkově přijatel-

ných, zároveň však dlouhodobě udržitelných forem ochrany, prezentace a interpretace historicky i kulturně cenných míst, není v demokracii možné bez státní garance, ale zároveň ani bez širšího zapojení veřejnosti a bez nezatíženého chápání institutu vlastnictví a celospolečenské zodpovědnosti. Autor představí možnosti moderního památkového managementu, jehož hlavními zdroji jsou historie místa samého, tradice české památkové péče, ale také aktuální trendy v oblasti marketingu evropského kulturního dědictví. Zároveň se však zamyslí také nad limity, které pro správu státních památkových objektů představují důsledky polovičaté modernizace, demokratizace a liberalizace památkové péče v ČR.

Public Archaeology: co, jak a proč nám archeologové mohou říci o minulosti?

Mgr. Veronika Mikešová (Ústav archeologické památkové péče středních Čech, Ústav archeologické památkové péče středních Čech)

Téma archeologie ve veřejném prostoru je nutné koncepčně i teoreticky podchytit a přicházet s konkrétními způsoby, jak a také proč změnit dosud nepříliš hluboké povědomí národa o naší nejstarší minulosti. Tomu může napomoci oborová didaktika, které v archeologii dosud nebyla věnována téměř žádná pozornost. Vše je otázkou výběru a didaktické transformace oborových poznatků tak, aby jim naše společnost skutečně porozuměla a byla schopna je využít i v současnosti. Didaktickou transformaci v popularizaci archeologie je možno chápat jako hledání a uspořádání vhodného obsahu, který chceme z široké základny archeologických pramenů a informací společnosti sdílet, a také prostředků jeho předávání. To by však mělo být předmětem nejen teoretických úvah, ale také výzkumu, praktického testování a následných evaluací. Jen tak je možno docílit efektivní popularizace a skutečného uplatnění a uznání oboru. Smysl současné archeologie totiž nemůžeme spatřovat pouze v památkové péči a ochraně kulturního dědictví, ale také v celospolečenském přínosu. Archeologické poznání může fungovat také jako prostředek rozvoje společnosti, může pozitivně ovlivňovat historické vědomí národa, pracovat s jeho kolektivní pamětí a podporovat kulturní identitu a sounáležitost. Prostřednictvím archeologické popularizace je také možno rozvíjet osobnostní dovednosti, ať už se jedná například o zlepšování senzomotorických schopností, rozvoj kritického myšlení nebo environmentální či estetickou výchovu. To vše je vzhledem k aktuální komplikované společenské i politické situaci rozhodně více než potřebné. Styčných ploch na poli archeologie a veřejnosti je totiž daleko více, než kolik zatím bylo v odborné literatuře diskutováno, proto by tato problematika měla být tématem nejen uvnitř archeologických institucí, ale také ve sféře interdisciplinární.

Proměny muzejních a galerijních expozic v ČR

doc. Mgr. Petra Šobánková, Ph.D. (Univerzita Palackého v Olomouci, katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty)

S rostoucím zájmem o uplatnění muzejních a galerijních expozic v oblasti celoživotního učení dochází i v ČR k postupné proměně tradičních konceptů i forem prezentace a interpretace sbírkových předmětů v paměťových institucích. Autorka nejprve poukazuje na širší muzeologické a muzejně-pedagogické kontexty, v jehož rámci se úvahy o expozicích a výstavách jakožto jedinečných edukačních médiích prosadily. Na konkrétních příkladech pak ilustruje, nakolik lze prostřednictvím využívání didaktických exponátů, interaktivních nebo multimediálních prvků a dalších inovací edukační účinnost paměťových institucí skutečně zkvalitňovat. Cílem příspěvku je však především seznámit zájemce s výsledky kvalitativního výzkumu, který byl zaměřen na analýzu a hodnocení současných českých expozic. Klíčovou otázkou bylo zjistit, do jaké míry zohledňují muzea a galerie v ČR při přípravě nových expozic vzdě-

lávací hledisko a zda jejich stále expozice reálně fungují jako edukační médium. Na základě výsledků výzkumu, který se opírá o tři desítky případových studií, pak autorka pojmenovává rovněž silné a slabé stránky současných českých muzeí, která se pohybují na ose mezi inovací a tradicí a po svém reagují na současné trendy mezinárodní muzejní kultury.

Nové obrazy dějin? Interpretace minulosti v neoficiálních rámcích

Mgr. Čeněk Pýcha (Ústav pro studium totalitních režimů, Oddělení vzdělávání)

V příspěvku do diskuze o institucích paměti a minulosti ve veřejném prostoru, bych chtěl zvýraznit ty rámce, kde vzniká historický význam na úrovni historických aktérů. Jde o prostory, jež nejsou přímou součástí politiky paměti a vytváření historického narativu na oficiální úrovni. Zvýznamňování minulosti zde probíhá v napětí mezi historií, kolektivní pamětí a rodinnou a individuální pamětí. Mám na mysli především interakci s minulostí prostřednictvím populární kultury, ale i v dalších rámcích jako jsou umělecké projekty nebo rozšířené sociální sítě a nová média. V příspěvku bych zdůraznil především způsoby, kterými lze takto vytvářenou paměť zkoumat (analýza médií, analýza recepčního kontextu) a co nám taková analýza může přinést v poznání současnosti i minulosti. V příspěvku budu sdílet několik konkrétních případových studií, zaměřím se především na komunikaci prostřednictvím vizuálních médií. Pozoruhodným projektem je například Plzeňské rodinné fotoalbum, které vzniklo v rámci projektu Plzeň – Evropské město kultury 2015. Obyvatelé Plzně sdíleli s kurátory výstavy své rodinné fotografie, jež se staly součástí nového rámce – výstavy a následně digitálního veřejně dostupného fotoalba. Účastníci tak mohli do projektu zapojit svou vlastní vizi minulosti (v tomto případě představu o nedávných dějinách konkrétního města). Dalším příkladem může být diagnóza sociálních sítí, jež jsou založené na vizuální komunikaci. Příklady se budou týkat vazeb, které uživatelé těchto médií (Pinterest, Instagram) vytvářejí v tematických albech týkajících se minulosti. Spontánně tak vznikají alternativní výklady k oficiálním narativům. V příspěvku budu vycházet z projektu Ústavu pro studium totalitních režimů Dějiny v diskuzi: Muzeum a společného výzkumu se svým školitelem Kamilem Činátlem, Ph.D.

Regionální muzea – lokální, nebo národní příběh?

Mgr. Jakub Jareš, Ph.D. (Ústav pro studium totalitních režimů, Oddělení vzdělávání)

V městských, krajských a dalších regionálních muzeích se setkáváme s prezentacemi dějin daného území od pravěku do moderní doby (s různým finálním mezníkem – 1918, 1945, 1989). Při podrobnějším a kritičtějším čtení expozic ale vyvstává otázka, zda jsou v těchto institucích skutečně představovány místní dějiny? Mnohdy totiž v expozicích najdeme buď jakési univerzální dějiny měst ve střední Evropě (s přibližnými kapitolami: založení města – rozvoj cechů a řemesel – stavební vývoj – měšťanská kultura v 19. století – politické a sociální proměny ve 20. století – slavné osobnosti), anebo státní či národní dějiny vsazené do místních kulis. Obraz dějin v lokálních muzeích je tak paradoxně poměrně unifikovaný. Regionální muzea by přitom naopak měla vystihnout, co je pro dané místo specifické, identifikovat uzlové body jeho historie a na jejich základě pomáhat pochopit současný charakter místa. Můj příspěvek bude analyzovat, jakým způsobem jsou prezentovány dějiny v regionálních muzeích, nakolik se v nich odráží národní narativ a nakolik jsou muzea schopná rozpoznávat a vystavovat specifický "lokální" příběh.

Vývoj regionálních stranických elit a forem komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956

Garantující: PhDr. Jakub Šlouf, Ph.D.; PhDr. Matěj Bílý, Ph.D.

Panel se zaměří na konstituování a proměny regionálních elit a forem komunikace v rámci KSČ v době vzniku a stabilizace komunistického režimu mezi roky 1945–1956. Po většinu tohoto období je nutné stranickou síť vnímat nikoliv pouze jako homogenizovaný centralizovaný monolit, ale též jako komunikační platformu, na které docházelo ke specifickému vyjednávání zájmů různých stupňů stranické struktury a společenských skupin reprezentovaných v členské základně KSČ. Metodologicky budou reflektovány soudobé koncepty západní historiografie, které mocenské uspořádání nechápou jako jednosměrný vztah, ale spíše jako vzájemné pouto mezi ovládajícím a ovládaným a vedle represivních aspektů zkoumají i širší společenské souvislosti státně socialistických diktatur. Zmíněná komunikační funkce struktury KSČ byla totiž nepřehlédnutelná nejen během politických čistek a procesů či během krize vyvolané měnovou reformou, v méně razantních podobách působila i v každodenní praxi. Vývoj komunistického panství je tedy vhodné zkoumat nejen v rovině mocenských nároků centrálních institucí, ale též v rovině praktického výkonu moci na krajské, okresní a lokální úrovni. Klíčovým zaměřením panelu bude zejména ustavování jednotlivých garnitur uvnitř regionálních stranických grémií, jejich střídání a způsoby, jakými se snažily nabývat a vykonávat moc. Řešeny budou otázky, jaké skupiny osob dosahovaly v regionech nejvyšších mocenských pozic, jakým způsobem se do nich dostávaly a jak svůj vliv udržovaly či ztrácely. Analyzována bude též komunikace a distribuce kompetencí mezi jednotlivými stupni KSČ a zájmovými skupinami uvnitř strany. Příspěvky se pokusí ukázat, jak docházelo k realizaci pokynů ústředí v regionech a jak se projevovala variabilita výkonu moci v závislosti na podmínkách v jednotlivých v mnoha aspektech odlišných regionech.

Desítkoví důvěrníci. Koncepce a rozsah moci nejnižše postavených funkcionářů KSČ 1945–1952

Mgr. Václav Kaška, Ph.D. (Conditio humana)

KSČ měla fungovat jako dobře promazaný stroj, který se skládá z jednotného a zkušeného vedení a ukázněné a angažované členské základny. Usměrnovat chování běžných členů a kontrolovat například plnění stranických povinností vymezených organizačními řády měli takzvaní desítkoví důvěrníci – nejnižše postavení funkcionáři KSČ. Vedoucí organizačně-instruktorského oddělení ÚV KSČ Marie Švermová je v sále pražské Lucerny v září 1948 nazvala základem strany, působícím v první linii převýchovy milionů členů KSČ v nové lidi, dokonalé straníky. Vytvoření efektivně pracujícího takzvaného desítkářského systému náleželo k jednomu z klíčových vnitrostranických projektů po roce 1945, a proto by desítkáři neměli zůstávat stranou pozornosti historiků. Cílem příspěvku bude rekonstrukce koncepce desítkových důvěrníků a desítkářského systému. Jaké byly, případně jak a proč se proměňovaly představy stranického ústředí o roli těchto funkcionářů v rámci KSČ, jaké nástroje měli desítkáři pro své aktivity využívat či proč zůstal desítkářský systém nedokončen? Dále budu sledovat konkrétní působení desítkových důvěrníků ve vybraných stranických okresech a organizacích, přičemž se pokusím rekonstruovat rozsah jejich moci (myšlena jako vzájemný vztah mezi ovládajícím a ovládaným) v daném prostoru a čase, přičemž budu vycházet zejména z analýzy pramenů stranické proveniencí všech úrovní a dobového tisku. Téma desítkových důvěrníků doplňuje a zpestřuje obraz KSČ v době vzniku a stabilizace komunistického režimu, prostřednictvím něho lze dějiny KSČ nahlížet přirozeně "zdola", z perspektivy běžné politické praxe na lokální úrovni.

Komunistická strana Československa a regionální stalinistické elity (1948–1951)

Mgr. Marián Lóži (Ústav pro studium totalitních režimů, Oddělení výzkumu 1945–1989)

Tématem příspěvku jsou stranické elity na regionální úrovni v období přelomu čtyřicátých a padesátých let, tedy v čase vrcholícího stalinismu. Cílem je postihnout tyto elity jako sociální aktéry, kteří se v krajských a okresních organizacích Komunistické strany Československa vyznačovali specifickou mocenskou praxí. Metodologicky bude příspěvek částečně vycházet z prosopografie (zejména s důrazem na sociální, etnický i rodový profil aktérů), ve velké míře potom z komparativní analýzy metod, uplatňovaných stalinistickými elitami ve snaze získat v regionech jak autoritu k výkonu svého panství, tak i minimální legitimitu potřebnou k tomu, aby jejich vláda nebyla řadovými straníky či místními populacemi pocíťována jako arbitrární svévole. Zaměří se na zázemí těchto elit uvnitř stranických institucí, personální vztahy a myšlenkový svět. V závěru se pokusí představit regionální stalinistické elity jako originální druh elity, která se v převažujícím institucionálním vakuu panujícím v daném období uchyluje k relativně chaotickým, demonstrativním aktům násilí a demagogie, klade důraz na vzájemné personální vazby v rámci vnitrostranických klientských sítí a až utopicky prožívá soudobé ideologické hodnoty.

Reakce nižších pater komunistické strany na vyhlášení měnové reformy v roce 1953

PhDr. Jakub Šlouf, Ph.D. (Státní oblastní archiv v Praze, Oddělení fondů veřejné správy)

Příspěvek analyzuje bouřlivou diskusi uvnitř Komunistické strany Československa, která proběhla na přelomu května a června 1953 v souvislosti s vyhlášením tzv. měnové reformy. Podstatná část členské základny strany i nižších a středních funkcionářů zaujala k připravované reformě postoj pasivní rezistence. Svými rozhořčenými diskusemi a nečinností dokonce na řadě míst v republice nepřímo podpořila otevřené protesty obyvatelstva v ulicích a stávky dělníků v továrnách. Stranická fóra tak v tomto období představovala platformu, na níž byly specifickým způsobem artikulovány a prosazovány zájmy různých skupin obyvatelstva. Zároveň diskuse poskytovala ústřednímu vedení určitý, byť limitovaný, prostředek zpětné vazby. Při této mnohostranné komunikaci se jednotlivé skupiny aktérů pokoušeli volit optimální způsoby vyjádření svých zájmů. Všeobecné rozladění z materiálních důsledků reformy proto nacházelo své vyjádření ve výpadech nejen proti bývalým "kapitalistům", ale též proti lokálním i celostátním stranickým elitám. Hojně byly užívány například argumenty o zrádcích uvnitř strany přejímané z dřívějších politických procesů se stranickými špičkami z let 1950–1952. Příspěvek vychází ze studia archivních dokumentů nejen ústřední, ale též regionální úrovně. Zvýšená pozornost byla věnována zejména krajským a okresním grémiím plzeňské a pražské stranické organizace.

Stabilizace regionálních a lokálních elit KSČ v letech 1953–1956

PhDr. Matěj Bílý, Ph.D. (Ústav pro studium totalitních režimů, Oddělení výzkumu 1945–1989)

Příspěvek si klade za cíl analyzovat okresní a krajskou garnituru KSČ, která nejpozději po roce 1953 nahradila mladé, často radikálně revolučně smýšlející funkcionáře, z jejich řad se hojně rekrutovali tzv. lokální diktátoři z let 1948–1950, kteří byli výrazně zasaženi vnitrostranickými politickými čistkami v letech 1950–1952. Ve zkoumaném období, tedy v letech 1953–1956, docházelo v nižších patrech komunistické strany k formování nové funkcionářské generace, kterou lze označit jako „tradiční“. Fenomén souvisel s ústupem státně socialistické diktatury od dalšího rozvoje revoluce směrem ke stabilizaci a udržování jejích výsledků. S tím souvisela nejen úprava stylu politické práce těchto regionálních a lokálních stranických elit,

ale také proměna způsobů, jakými získávaly své postavení a následně se jej pokoušely legitimizovat a udržet. Příspěvek se krom analýzy uvedených aspektů pokouší odpovědět na otázku, jak velký otřes představoval pro mocenské postavení a ambice těchto funkcionářů XX. sjezd KSSS a zahájení destalinizace v československých podmínkách. Variabilita i styčné doby uvedených procesů v jednotlivých regionech je reflektována na příkladu čtyř vybraných krajských (Praha, Plzeň Olomouc, Ostrava) a osmi okresních (Kolín, Příbram, Tachov, Plzeň-město, Prostějov, Jeseník, Český Těšín, Ostrava-město) organizací KSČ. Pramenná základna vychází nejen z dokumentace ústředního stranického aparátu, ale především z materiálů oblastních a okresních archivů – kádrových spisů, zápisů ze zasedání plén a byr (předsednictev) OV a KV KSČ a příslušných konferencí strany.

Volby do národních výborů v 50. letech: Nástroj vytváření politických elit KSČ v krajích ČSR?

PhDr. Tomáš Hradecký, Ph.D. (Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Historický ústav)

Příspěvek přinese přiblížení regionální politiky KSČ v období 1954–1957 v otázce distribuce a kontroly personální a kádrové politiky v prostředí středního článku státní správy ve vybraných regionech Československa. Na základě komparace původních výzkumů ze tří československých krajů (Pardubický, Hradecký a Ústecký) budou analyzovány nejen samotné mocenské prostředky a struktury činnosti krajských elit, ale také jejich proměna v průběhu voleb do národních výborů v letech 1954 a 1957. Poukázáno bude nejen na oficiální proměny členstva vrcholných orgánů krajských národních výborů v důsledku jejich konečného zařazení na jednotnou kandidátku Národní fronty, ale především na mocenskopolitické důvody a pozadí rekonstrukce vztahových a personálních systémů těchto regionálních elit KSČ. Příspěvek zhodnotí původní hypotézu, zda se vytváření regionálních politických elit státní správy odehrávalo pouze na úrovni personálních vztahů a dobové evaluaci činnosti dílčích kádrů v předešlém období, či zda docházelo (a v jakém smyslu) k ustálení „mechanismu“ jejich řízení, kontroly a činnosti na úrovni krajů. Na základě studia původních archivních dokumentů a zpracování statistické a vztahové analýzy dojde k celkové komparaci tří krajů a ke konstrukci modelového chování těchto orgánů ve vztazích krajských elit KSČ. Příspěvek nabídne rovněž odpovědi na otázku, zda byly regionální elity KSČ jen pověstným „kolečkem“ v celostátním aparátu KSČ, či zda (a v jakém ohledu) vykazovaly také specifické prvky svébytné regionální politiky, směřované k vytváření a udržování vlastních vztahů mezi funkcionáři státní správy. Příspěvek vychází z dlouhodobého autorova badatelského zájmu, rozšiřovaného postupně od r. 2009.

Katolická reforma mezi koncilem a reformací

Garantující: Doc. Mgr. Jan Stejskal, M.A., Ph.D.; doc. Mgr. Antonín Kalous, M.A., Ph.D.

Panel se zaměří především na katolickou reformu v druhé polovině 15. a na počátku 16. století v Evropě i v českých zemích, tedy v období mezi konciliarismem a německou reformací. Jde především o návrat papeže do jednoznačně vedoucí pozice v církvi, který ovlivnil záležitosti církevní hierarchie i postavení církve v lokálních podmínkách. Mezi témata panelu tak bude patřit i vztah církve a místní politické moci, jakož i vztah místních církví k římskému centru. Otázky se však netýkají pouze církve jako instituce, ale především záležitostí náboženského života v pozdně středověké Evropě. V českém i evropském prostředí je možné sledovat reakce laického obyvatelstva na prvnotní českou reformaci. V širším kontextu se však jedná o řádové reformy a observanci, jejich vliv na laické obyvatelstvo, disciplinaci kněžstva i laiků, nové formy zbožnosti šířící se Evropou, popularita kázání a náboženských slavností a rituálů, odpustků a modliteb, kultu svatých a zapojení vizuální kultury a různé další úpravy náboženského a církevního života. Mezi otázky, na něž by měly příspěvky v panelu odpovídat, patří: Jak se reforma v 15. století projevuje? Jak se různé inovace náboženského života šíří? Kdo a jak akceptuje změny? Kdo a jak změny podporuje a prosazuje? Jakou roli hraje tradice?

Evžen IV. – agens monastických reforem

Doc. Mgr. Jan Stejskal, M.A., Ph.D. (Univerzita Palackého, Katedra historie FF)

Příspěvek bude zaměřen zejména na pontifikát Evžena IV. a jeho iniciaci monastických reforem. Již od mladých let, zejména v době pobytu v komunitě na ostrově San Giorgio in Alga v Benátské laguně, se Evžen IV. (ještě jako Gabriele Condulmer) pohyboval v reformně naladěném prostředí. Zde se Condulmer sešel s mnohými pozdějšími reformátory (zejména s Ludovicem Barbem – reformátorem benediktinského opatství Santa Giustina v Padově) a až sem lze vysledovat jeho budoucí reformní zápal. Krátce po svém zvolení papežem vyzdvihl celou řadu svých někdejších přátel a spolubratří, aby započali reformy některých monastických řádů (zejména těch, které využívaly řeholi svatého Benedikta). Takto například byla iniciována reforma, vedle již zmiňované kongregace S. Giustina, i u camaldoliánů a vallombrosánů. Reformami zde byl pověřen camaldoliánský mnich, humanista a věhlasný překladatel z řečtiny, Ambrogio Traversari, o jehož okamžitou volbu generálním představeným camaldoliánů se papež postaral. Papežovy představy o reformě však nebyly v osobě Traversariho naplněny. Observance, jíž Condulmer v mládí žil, nebyla vždy v souladu s Traversariho reformou prostřednictvím centralizace řádu. Příspěvek se pokusí na základě vzájemné korespondence Traversariho a papeže Evžena IV. i na základě Traversariho deníku charakterizovat příčiny rozporů i praktické pokusy o reformy, které skončily neúspěchem.

"De viris et feminis illustribus". Papež Pius II. a jeho podpora reformy církve prostřednictvím svatých a viditelných osobností

Mgr. Kateřina Ptáčková, Ph.D. (Univerzita Pardubice, Ústav historických věd)

Papež Pius II. představuje významnou osobnost, jež se spolupodílela na formování církevního hierarchického i laického života v druhé půli 15. století. Jeho význačnost tkví nejen v úspěšné kariéře světské a církevní, ale též v jeho osobním a intelektuálním nadšení humanismem. V této kombinaci představuje Pius II. z rodu Piccolomini vlivného hybatele mnoha kroků, jež měly vést k reformě církve a společnosti, a navíc člověka, jehož jednání a slova měla moc ovlivnit širokou společnost tehdejší Evropy. Příspěvek tudíž podrobí analýze jeho dílo (De

viris illustribus, Commentarii, etc.), v němž se zaměří na papežovu práci se vzory svatých a význačných osobností, které papež předkládá církvi a tedy celé společnosti jako vzory chování a postojů. Na jejich základě papež tlumočí své názory a posiluje aktuální trendy, jež ze své pozice nejvyššího církevního představitele prosazuje (jako např. boj s herezí, s jinověrci). S pomocí těchto viditelných vzorů má možnost formovat veřejné mínění a prezentovat názorným způsobem své ideje, reformní kroky a další politická rozhodnutí, určující život církve. V analýze jeho textů a přístupů budou tedy vytipovány prostředky papežova prosazování reformy – v rámci života církevní hierarchie, řádů, ale i laické sféry. Zvláštní pozornost bude věnována jeho boji za jednotu církve, kritice konciliarismu či střetům s herezí a jinověřectvím.

Mendikanti a reforma náboženského života v českých zemích

Doc. Antonín Kalous (FF UP, Katedra historie)

Příspěvek se bude obecně soustředit na téma vlivu mendikantů na náboženský život v českých zemích v druhé půli 15. a na počátku 16. století. Mendikantské řády procházely v tomto období reformou, která zasáhla řeholní život a vedla i k vytvoření nových řádů. Vliv této reformy na laické obyvatelstvo ovšem zatím nebyl dostatečně zohledněn v historickém bádání. V příspěvku se pokusím načrtnout směr, který by se bádání mohlo ubírat a budu se věnovat několika příkladům, které ilustrují možnosti historického bádání. Členové mendikantských řádů byli obecně kritizováni v českém utrakvistickém prostředí, na Moravě a ve Slezsku, kde bylo zastoupení katolíků výraznější, byli přijímáni ve větší míře. Ovšem i mezi utrakvisty byli někteří mendikanti vnímáni pozitivně (např. Savonarola), nebo se jejich ideologie blížila tomu, co požadovali také utrakvisté (např. Františkáni observanti). Zaměřím se jak na tyto ilustrativní příklady, tak na představení nové zbožnosti, kterou mendikanti přinášeli a již se snažili zaujmout své laické publikum. Výzkum bude vycházet jak z dokumentů utrakvistických a bratrských, tak z dokumentů druhé strany, tj. katolických (včetně františkánských a dominiánských).

Císařská diplomacie (1650–1750). Stav výzkumu, pramenná základna, desiderata II

Garantující: PhDr. Rostislav Smíšek, Ph.D.; doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.

Výzkum raně novověké císařské diplomacie patří mezi velmi dynamicky rozvíjející se témata posledních let. V České republice existuje několik pracovišť, která se tímto tématem zabývají. Historikové z Českých Budějovic, Pardubic, Prahy i dalších univerzit se specializují na výzkum role šlechty v diplomatických službách rakouských Habsburků. V rámci těchto výzkumů vzniklo v posledních letech několik studií k tématu, právě se připravuje monotematické číslo časopisu *Theatrum historiae* na toto téma a v průběhu roku 2017 vznikne první česká monografie o raně novověké diplomacii. Cílem tohoto panelu je shrnout současný stav výzkumu, ukázat jeho celomonarchický rozměr, kompatibilitu českého bádání s evropskými výzkumy a zároveň nastínit desiderata výzkumu, upozornit na dosud neznámé prameny, které se ukrývají v českých a moravských archivech, a ukázat směry dalšího bádání. V ideálním případě se panelu zúčastní nejen čeští historikové, ale i badatelé z Rakouska, Německa či Maďarska, abychom mohli porovnat výzkumy z ostatních zemí, které tvořily habsburskou monarchii v raném novověku. Vítejte témata, která se budou zabývat netradičním pohledem na věc, založeným na dosud málo využívaných pramenech v kombinaci s novými metodickými přístupy, např. témata týkající se symbolické komunikace, gender history, diplomatického personálu apod.

Císařští diplomaté v Polsku v druhé polovině 17. století ve světle pramenů

Mgr. Monika Konrádová (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Historický ústav)

Předkládaný příspěvek by měl pomoci v utváření celkového pohledu na každodenní život raně novověké šlechty převážně z českých zemí v diplomatických službách císařského Habsburského domu v druhé polovině 17. století. Ve stručnosti shrne jednotlivé mise diplomatů k různým příležitostem v Rzeczpospolitě, jako jsou sněmy, volební sněmy, korunovace či královské svatby, a jejich rozdíly. Taktéž bude zohledněno vnímání mezinárodních vztahů očima legátů jako zástupců císaře v zahraničí. Podstatou příspěvku se však stane problematika pramenné základny, která zahrnuje obrovské množství pramenů uložených v archivech několika zemí. Hlavní část pramenů tvoří diplomatická korespondence, která je však podpořena účty, oficiálními instrukcemi od císaře, poznámkami s přípravou na mise, doporučeními od předchůdců, tajnými instrukcemi, deníky, korespondencí cizích vyslanců a výpovědí preskriptivních příruček, panegyrik a pohřebních kázání. Existuje tak mnoho možností využití pramenné základny, jež zahrnuje tematické okruhy jako cestování diplomatů, získávání informací či (ne)každodenní setkávání se šlechtici a diplomaty z jiných zemí na polském dvoře. Stranou pozornosti nezůstanou ani performance, kterých se diplomaté účastnili, a jejich symbolický význam. Důraz bude kladen také na odlišnosti jednotlivých legátů, od jejich diplomatického statutu přes původ, předpoklady pro misi až po benefity pramenící z absolvování legace.

Preláti v diplomatických službách rakouských Habsburků

PhDr. Jiří Havlík, Ph.D. (Akademie věd České republiky, Historický ústav)

Rakouští Habsburkové instruovali v říšských zájmech i vysoké církevní hodnostáře. Nejčastější případy se týkaly prosazování císařských zájmů při papežských volbách. Ojedinelé případy však můžeme zaznamenat i v případech jednání především s církevními státy na území Svaté říše římské. Na rozdíl od jiných diplomatů se s takovou diplomatickou misí obvykle nepojil žádný kariérní postup a duchovní jednali i v zájmech své diecéze. Vzestup v rámci církevní hierarchie mohl být však často "řízenou přípravou" pro zastupování císaře v konkrétních zá-

jmech – i když se často mohlo jednat o běh na velmi dlouhou trať. Jediné dva více popsané případy přitom představují mise při papežských volbách, které vykonali Arnošt Vojtěch z Harrachu (zvláště 1667) a Michael Fridrich z Althannu (zvláště 1721). Jinak se jedná v podstatě o otevírání otázek budoucího výzkumu. V rámci příspěvku představím dokumenty z diplomatických posláních vybraných prelátů a srovnám, v čem (a zda vůbec) se liší od instrukcí a dalších dokumentů světských diplomatů při příbuzných misích. Předestřu otázky spjaté s rozdíly v reprezentaci těchto pověřených prelátů oproti císařským diplomatům. Budu se také zabývat jejich kontakty se stálými ambasádami (pokud sami nebyli v jejich čele – případy Fridricha Hessensko-Damrstadtského či Álvara Cienfuega Villazóna) či světskými vyslanci, kteří s nimi měli spolupracovat. Zajímavou otázkou je už naznačené zastupování zájmů diecéze, které se často nemusely přímo krýt s císařskými zájmy, a s tím související kontakty s diecézí během jejich misí. Načrtnu přitom takové mise, které se budou jevit jako podnětné pro rozvíjení dalšího bádání o císařské diplomacii.

Činnost císařských legačních kaplanů ve Skandinávii ve druhé polovině 17. století

Mgr. Martin Bakeš (Univerzita Pardubice, Ústav historických věd)

Ve svém příspěvku bych se rád zaměřil na několik vybraných ambasádních kaplanů, kteří putovali do Švédského a Dánského království společně s četnými diplomaty císaře Leopolda I. V rámci každé diplomatické mise měl kněz své specifické postavení. Jeho každodenní činnost neznamenal pouze péči o duše jednotlivých členů ambasády od vyslance až po služebnictvo. Jedním z nejdůležitějších úkolů každého císařského kaplana ve Skandinávii byla starost o blaho tamní katolické komunity, která jako specifická subkultura bojovala o své přežití v značně odlišném a nepřátelsky naladěném konfesijním prostředí. Je s podivem, že se dosud ambasádnímu duchovenstvu nevěnovala téměř žádná pozornost. Avšak byly to právě tyto osobnosti, které dokázaly ve značné míře udržet při životě netolerované a zakazované konfesijní minority napříč celou raně novověkou Evropou. V této souvislosti představím některé možnosti a strategie, které využívali katoličtí duchovní během své často nelegální činnosti ve Stockholmu a Kodani. Ve svém příspěvku budu například mluvit o zařazení ambasádní kaple, o sítích kontaktů legačních kaplanů s tamní katolickou komunitou nebo o četných sporech, do kterých se zástupci ambasádního duchovenstva dostávali s královskými úřady. Na závěr bych rád zdůraznil možnosti dalšího výzkumu, který by podkryl aktivity katolických kaplanů v protestantských státech raně novověké Evropy, jež se v nemalé míře rekrutovali právě z českého, moravského a slezského duchovenstva.

Reprezentativní úloha koní v diplomatických poselstvech

Mgr. Tereza Randýsková (Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra historie)

Od každého diplomatického poselstva se očekávalo, že bude svého panovníka vhodně a důstojně reprezentovat. Kromě vlastních schopností diplomatů patřily mezi reprezentativní složky poselstva i vnější projevy: dary, oblečení, doprovod, ale třeba i koně představující opomíjenou, avšak nedílnou součást všech raně novověkých diplomatických legací. Záměrem příspěvku je vyzdvihnout úlohu koní v diplomatických poselstvech, kteří měli svůj vlastní personál, aby za každých okolností reprezentovali členy poselstva či korespondovali svou výzdobou se zapřaženým kočárem. Součástí diplomatického pobytu býval bohatý program, stejně jako řada volnočasových aktivit (lov, cesty ke dvoru a panovníkovi, výlety po bližším či vzdálenějším okolí působiště), kterých se diplomaté aktivně účastnili, prezentovali své jezdecké umění na ušlechtilém a dobře vycvičeném koni. Příspěvek si klade za cíl přinést – na základě dosavadního výzkumu autorky a pramenů jako jsou účty z diplomatických cest vy-

slanců vídeňského dvora, ceremoniální protokoly, zprávy a soukromá korespondence – vhled, nikoli ucelený pohled, do této dosud málo probádané, o to zajímavější, problematiky.

Závěrečná vystoupení

Historická věda a RIV-oví „šibalové“ (bodové hodnocení publikačních výsledků v oboru „Historie“ v České republice za období 2013–2015)

Prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

V referátu bude presentován průběh hodnocení publikačních vědeckých výsledků v oboru „Historie“ v České republice za období 2013–2015 podle Metodiky 2013–2016. Autor rekapituluje základní informace, jako je systém výběru hodnotitelů či konkrétní postupy při verifikaci a kvalitativním škálování předkládaných výsledků. Bude presentován přehled konkrétních publikací, které byly tímto postupem vyhodnoceny za zmíněné tři roky (kdy bylo poprvé prováděno srovnávání v rámci všech vědecko-výzkumných institucí napříč celou Českou republikou) jako nejlepší výsledky, dosažené v našem oboru. Vedle toho autor upozorní na často opakované základní typy postupů některých autorů či institucí ve snaze o neoprávněné získání finančních prostředků na rozvoj výzkumné organizace formou vykazování vědecky nekvalitních či jinak nepatřičných výsledků, které už je možné identifikovat i v našem oboru. Na závěr autor shrne výhody a problémy, které pro další vývoj našeho oboru přináší chystaná Metodika17+.

Česká účast na mezinárodních kongresech historických věd

Prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr. h. c. mult.

Uplynulé tři dny – statistiky, hodnocení, výzvy

Doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, Ph.D., Doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph.D.,

Závěrečné slovo

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.

Posterové prezentace

R01 – Biografický slovník českých zemí

Garanti:

PhDr. Marie Makariusová, *Oddělení biografických studií, Historický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.*; PhDr. Josef Tomeš, Ph.D., *Oddělení edičně-badatelské, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.*

Generační univerzální encyklopedický projekt přinášející biogramy již nežijících osobností bez rozdílů etnického původu spjatých s českými zeměmi, které se významně zapsaly do všech oborů lidské činnosti. Tyto osoby se v Čechách, na Moravě nebo ve Slezsku narodily, žily a pracovaly, nebo zde strávily část svého života, příp. se zde narodily a výrazně se profesně uplatnily v cizině. Jejich životní dráha skončila do roku 2000 (resp. 2010). Encyklopedie je určena široké veřejnosti. Přináší vědecky ověřené informace o životě, činnosti a díle vybraných osobností; biogramy jsou zpracovávány metodou základního historického výzkumu s ohledem na lexikální specifika. Tištěná podoba slovníku, který dnes vychází s roční periodicitou, je vydávána od roku 2004. V roce 2017 vyjde 20. svazek, tj. závěrečný svazek již 4. dílu. Od roku 2015 začal být slovník (první svazky jsou dnes již rozebrány) digitalizován. Výsledná podoba je přístupná na straně <http://biography.hiu.cas.cz> a umožňuje vyhledávat jednak již publikovaná hotová hesla, ale zároveň dává k veřejnosti k dispozici generální heslář celého díla, který dnes obsahuje základní údaje o více než 50 tisících významných osob, a to nejen zemřelých, ale také žijících. Tato otevřená forma nejlépe umožňuje nejlépe aktualizovat, a to i ve spolupráci se nejširší odbornou i laickou veřejností – konečnou podobu díla vznikajícího postupně řadu let. Další výhodou je i jednodušší vyhledávání nových autorů, neboť tým externích spolupracovníků, který (kromě členů redakce) čítá dodnes více než stovku externích přispěvatelů, může tak být pružně rozšiřován a obměňován.

R02 – Císařská silnice z Vídně přes Znojmo a Jihlavu do Prahy / Die Kaiserstraße von Wien über Znaim und Iglau nach Prag

Garanti:

PhDr. Jiří Kacatl, *historik, Jihomoravské muzeum ve Znojmě, p.o.*; prof. Dr. Ernst Bezemek, *Direktor, Stadtmuseum Hollabrunn (Rakousko)*

Die Wien-Prager Straße, heute auf österreichischem Boden B 303 und weiter auf tschechischem I/38 und I/12 genannt, verläuft entlang der Trassenführung der historischen Kaiser-, später Reichsstraße von Wien-Floridsdorf über Stockerau, Hollabrunn, die westmährischen Städte Znaim und Iglau und die böhmischen Städte Deutsch-Brod, Tschaslau und Kolin nach Prag. Sie wurde zu den schwierigen Kriegszeiten unter Kaiser Karl VI. und Königin Maria-Theresia in den Jahren 1739–1760 gebaut. Bis heute gilt sie als Sinnbild der Vielfältigkeit, aber auch der Gegensätze, die die Geschichte des Weinviertels und der angrenzenden Regionen Mähren und Böhmen prägen: Neben weitläufigen landwirtschaftlichen Flächen sind Weinbau und Schwerindustrie zu finden, Urbanität neben Provinzialität, Beharrung neben Fortschritt. Die Autoren schildern in Bild und Text die Geschichte dieses Verkehrsweges von Wien nach Prag. Eine Vielzahl von Fotografien aus privaten und öffentlichen Archiven dokumentiert den Alltag und das Leben auf und abseits der Prager Straße. Bisher ist nur ein deutschsprachiges Buch herausgegeben worden (2013, Verlag Winkler-Hermaden), ein tschechischsprachiges würde natürlich sehr erwünscht. Die Autoren: Prof. Dr. Ernst Bezemek (Direktor, Stadtmuseums Hollabrunn), Reg. Rat Friedrich Ecker (Projektleiter, Stadtmuseum Hollabrunn), PhDr. Jiří Kacatl (historik, Jihomoravské muzeum ve Znojmě).

R-03 – COURAGE – connecting collections

Garanti:

Mgr. Miroslav Michela, Ph.D., *Ústav Českých dějin, Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy v Praze*; doc. PhDr. Michal Stehlík, Ph.D., *Náměstek pro centrální sbírkotvornou a výstavní činnost, Národní muzeum*

COURAGE (“Cultural Opposition-Understanding the CultuRal HeritAGE of Dissent in the Former Socialist Countries”) je mezinárodní projekt, financovaný Evropskou komisí v rámci programu Horizon2020, který si klade za cíl zmapovat, popsat a propojit archivní sbírky, zabývající se shromažďováním dokumentů spojených s nezávislým kulturním prostředím v socialistických zemích před rokem 1989. Jeho hlavním výstupem, určeným především badatelské obci, je online registr sbírek, který umožní přehlednou orientaci v dostupných prame-nech a jejich sociálním ukotvení. Uživatelé tak budou mít volný přístup k mezinárodní databá-zi online i offline sbírek, archivních fondů a knihoven. Jednotlivé fondy budou popsány co do jejich obsahu, formy uspořádání i podmínek přístupnosti pro badatele, tak i v kontextu aktivit jejich původců a správců. Pojem „kulturní opozice“ zahrnuje širokou škálu aktivit zahrnující uměleckou tvorbu všech žánrů, exilovou produkci, kulturní a publikační aktivity disentu, eko-logická a mírová hnutí, neoficiální vzdělávání, alternativní životní styly, nová náboženská hnutí atd. Na registr navazují vzdělávací a osvětové aktivity, mající za cíl představit aktivity kulturní opozice, jako jeden z možných přístupů k výzkumu socialistických společností před rokem 1989. Skrze vzdělávací aktivity projekt usiluje o prezentaci aktivit kulturní opozice ja-kožto součásti kulturního dědictví. Projektu se účastní dvanáct institucí z deseti evropských zemí. Za Českou republiku je garantem Ústav českých dějin Filozofické Fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

R04 – Deploying the Dead: Artefacts and Human Bodies in Socio-Cultural Transformations (DEEPDEAD)

Garanti:

PhDr. Ladislav Šmejda, Ph.D., *Department of Ecology, Czech University of Life Sciences*; Mgr. Jan Horák, Ph.D., *Department of Ecology, Czech University of Life Sciences*

This poster presents an international research project, supported by the HERA network (Hu-manities in the European Research Area), within the scheme "Uses of the past" (2016–2019). The team consisting of scholars from the UK, Germany, Austria and Czech Republic investi-gates encounters with the dead through prehistory and history. Long-dead bodies are perva-sive and increasingly active participants in contemporary European society. Through both literal and metaphorical interactions with the remains of the dead, societies and individuals testify to their identity in the present and their aspirations for the future. Why and how do the dead and the artefacts associated with them become flashpoints of controversy, interest, and identity for the living? Harnessing the disciplines of literary studies and archaeology, this project will examine historic and prehistoric encounters with human remains and related ar-tefacts in England and Central Europe in order to shed light on their cultural and social pow-er. Through a series of case studies juxtaposing distinct eras, cultures, and types of evidence, the project will reveal what is constant and what is locally and historically specific in our ways of interacting with the long-dead. Our research will explore the relationship between long-dead bodies and myths of national or community origin, and the ways in which they have been and are used to reinforce or challenge historical narratives. Identifying the meanings and mechanisms of past interactions with the dead and their artefacts in order to inform our understanding of present-day discoveries and dilemmas is the central goal of the DEEPDEAD project.

R05 – Děti pohraničí: Problematika dětí ze smíšených česko-německých manželství v české poválečné společnosti

Garanti:

doc. Mgr. Martin Veselý, Ph.D., *Katedra historie FF UJEP, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem*; Michal Korhel, MA, *Katedra historie FF UJEP, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem*

Projekt je součástí mezinárodního projektu Children born of war-past, present and future vedeného univerzitou v Birminghamu v rámci Horizon 2020 (www.chibow.org) V důsledku československé poválečné politiky vůči německému obyvatelstvu a údajným kolaborantům byli trestáni též Češi, kteří v průběhu druhé světové války žili v partnerských svazcích s Němci. Národnostních konfliktů nebyly ušetřeny ani děti, které z těchto vztahů vzešly. Na jedné straně byly považované za biologickou budoucnost „malého“ českého národa, ale na druhé straně též za potenciální budoucí členy páté kolony. Tato nejasná situace vedla v prvních poválečných letech k tomu, že byly nejen svědky násilí páchaného na jejich rodinných příslušnících v rámci nuceného vysídlení německého obyvatelstva, ale současně byly samy vystavené různým formám fyzického, stejně jako psychického násilí. Ve vícero případech byl i další život těchto dětí provázen negativními zkušenostmi spojenými s jejich původem. Cílem projektu je na základě archivních pramenů a narativního rozboru rozhovorů s pamětníky poskytnout hloubkovou analýzu politiky státu zaměřenou na zacházení s česko-německými (případně též s čistě německými) dětmi stejně jako s prosazováním a realizací této politiky na lokální úrovni. Když od určitého momentu nemohli lidé z národnostně smíšených manželství ani jejich potomci opustit Československo oficiální cestou, byli nuceni se naučit žít v nových podmínkách a vypořádat se s projevy diskriminace. Prostřednictvím analýzy politiky státu a osudů česko-německých dětí v poválečné české společnosti chce tento projekt současně přispět k pochopení procesů, které vedou k obnově společnosti narušené válkou, a úloze rodiny v rámci těchto procesů.

R06 – Problémy edic jazykově německých pramenů

Garanti:

doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc., *Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze*; PhDr. Helena Hasilová, Ph.D., *Jazykové centrum, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze*

Předmětem posteru bude představení projektu: "Ediční práce v mezinárodním kontextu. Zkušenosti s edicemi dokumentů v zahraničí a u nás na příkladu Commission on Women in Science and Gender Studies of the DHST. Posterová prezentace bude součástí panelu Problémy edic jazykově německých pramenů. Příprava posteru bude v kompetenci PhDr. Milady Sekyrkové, CSc., Katedra pomocných věd historických a archivního studia FFUK.

R08 – Socialism Realised – československé dějiny pro mezinárodní publikum

Garanti:

Mgr. Karina Hoření, *Oddělení vzdělávání, Ústav pro studium totalitních režimů*; Mgr. Vojtěch Ripka, Ph.D., *Oddělení vzdělávání, Ústav pro studium totalitních režimů*

Projekt Socialism Realised.eu zpřístupňuje poválečné dějiny Československa širokému zahraničnímu publiku. Kombinuje přitom historiografické poznatky s metodami současné didaktiky – obsah webu tvoří soubor didakticky zpracovaných multimediálních pramenů (filmových ukázek, textových pramenů a obrazového materiálu), které uživatele vybízejí k samostatné

analýze. Obsah je členěn jak chronologicky, tak tematicky (represe, ideologie, osobní příběh, paměť) a poskytuje tak komplexní a reflexivní obraz proměn komunistických režimů ve střední Evropě. Materiál je zaměřen na ilustraci morálních dilemat a obecných životních situací v autoritářských režimech (stup do komunistické strany, shánění spotřebního zboží) a míří tak na rozvíjení kritického myšlení spíše než na osvojování historických znalostí. Projekt je určen jak učitelům, kteří takto mohou snadno zpracovat dějiny Československa do výuky, tak dalším zájemcům z řad mezinárodní veřejnosti. Multimediální materiály prošly sérií pilotáží, které testovaly jejich srozumitelnost pro uživatele z jiného kulturního prostředí a výsledky pilotáží poskytly překvapivé poznatky o informovanosti zahraničního publika o historii střední Evropy i jasných hranicích srozumitelnosti kulturní produkce z českého prostředí. Pro českou historickou obec je projekt zajímavý z hlediska svého konceptuálního a teoretického zakotvení – jaké události a fenomény z českých dějin jsou relevantní publikum? Jak je máme rámovat a jak jsou napojeny na světové dějiny?

R09 – Uprchlíci z Tridentstva. Příspěvek k nuceným migracím během Velké války

Garanti:

Mgr. Bohuslav Rejzl, *Katedra dějin a didaktiky dějepisu, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy*; Mgr. Táňa Václavíková, *Laboratorio di Storia di Rovereto, Laboratorio di Storia di Rovereto*

Při příležitosti výročí První světové války byla několika institucemi a jednotlivci působícími v italském Tridentstvu vydána v roce 2015 dvoudílná kniha GLI SPOSTATI-PROFUGHI, FLÜCHTLINGE, UPRCHLÍCI. Zároveň byla připravena stejnojmenná výstava, kterou uspořádalo Laboratorio di Storia di Rovereto ve spolupráci s Museo Storico Italiano della Guerra a Museo civico v Roveretu. Cílem obou iniciativ bylo obnovení historické paměti na rozsáhlý exodus, který válečné události vyprovokovaly: evakuaci obyvatel tehdy rakousko-uherského Tridentstva do zázemí – do českých, moravských a rakouských obcí a barákových kolonií. Dobové fotografie, ego-dokumenty i artefakty prezentované na výstavě přiblížily nejen samotný proces přemístění, ale také interakci obyvatel z italských regionů s prostředím jejich dočasného pobytu. Dvoudílná kniha kombinující katalog k výstavě a odborné pojednání (Paolo Malni) zasazuje tuto konkrétní migrační vlnu do širšího kontextu fenoménu vynucených přesunů obyvatelstva způsobených ozbrojenými konflikty a představuje každodennost této diasporu prezentovanou na výstavě. Zamýšlený poster chce ve stručnější verzi zpřístupnit téma jihotyrolských uprchlíků odborné veřejnosti v České republice a osvětlit tak jednu historiografii dosud opomíjenou kapitolu dějin Velké války. Součástí posteru budou fotografie zachycující uprchlíky ve vybraných regionech Čech a Moravy a mapa s migračními trajektoriemi, vyznačenými obcemi, kde byli uprchlíci soustředěni, dále doprovodné texty, včetně ukázek z korespondence italských uprchlíků, úředních zpráv, statistiky z dobových italských věstníků. Poster chce zároveň představit plán putovní výstavy GLI SPOSTATI-PROFUGHI, FLÜCHTLINGE, UPRCHLÍCI zamýšlené na rok 2018 a realizované díky česko-italské spolupráci. Výstava přiblíží tuto pohnutou a téměř zapomenutou kapitolu z dějin česko-italských vztahů na několika vybraných místech v každém kraji České republiky.

R10 – Historylab. Digitální aplikace pro dějepis v 21. století

Garanti:

Mgr. Vojtěch Ripka, Ph.D., *Oddělení vzdělávání, Ústav pro studium totalitních režimů*

Prezentace vychází ze zkušeností konsorcia institucí, které v letech 2016–2018 v České republice vyvíjelo digitální aplikaci pro práci s fotografií jako historickým pramenem. Využití fotografie vycházelo z konceptu inquiry-based learning. Didaktické zaměření Historylabu reaguje

na převládající trendy historického vzdělávání v České republice a transmisivní způsob výuky se snaží doplnit konstruktivistickými postupy a prací s prameny. Presentace na příkladech ukazuje nejen základní principy práce samotné aplikace, ale též shrnuje základní poznatky robustního testování v českých školách (49 učitelů, celkem 2 659 vyplněných cvičení). Historylab vyvíjí široké konsorcium institucí s podporou TAČR, ÚSTR, FEL ČVUT, Fraus, PedF UK, Matfyz, ÚSD AVČR, ŽMP.

Seznam kongresových panelů

- P01 - Auslaufmodell oder Innovation? Zum Bedeutungswandel archivalischer Quellen in der digitalen Welt
- P02 - “Bezbožná republika“? Náboženský život Republiky československé
- P03 - Bilance a perspektivy regionálních dějin
- P04 - Čechoslovakismus I. Od Kollára k Masarykovi
- P05 - Čechoslovakismus II. 1918–1945
- P06 - Čechoslovakismus III. 1945–1992
- P07 - Češi v cizině
- P08 - Česká historiografie sportu: bilance, orientace, perspektivy
- P09 - Česká polonistická studia
- P10 - Československá společnost v kontextu poválečné evropské modernity i její krize
- P11 - Cesty k pochopení vypovídací hodnoty raně novověkých narativních pramenů.
Klasifikace, evidence, interpretace
- P12 - Císařská diplomacie (1650–1750). Stav výzkumu, pramenná základna, desiderata
- P13 - Dějepis a národní identita
- P14 - Dějiny cestování či dějiny turismu? (1700–1900)
- P15 - Dějiny každodennosti: pojmy, problémy a perspektivy
- P16 - Dějiny ve veřejném prostoru: Proměny institucionální reprezentace minulosti
- P17 - Dějiny vzdělanosti a vzdělávání v ČR: stav a perspektivy výzkumu
- P19 - Desideria et desiderata péče o farní písemnosti
- P20 - Doba předbřeznová mezi mýty a realitou
- P21 - Dvorský výzkum, metodika a využití
- P22 - Finanční aspekty středověké a raně novověké ekonomiky
- P23 - Fontes prohibiti. Situační zpráva pro 21. století (Zavřou se brány archivů? Přelud či reálná hrozba?)
- P24 - Funkcionalita dějin v pozdní moderně
- P25 - Globální perspektivy českých hospodářských a sociálních dějin
- P26 - Historická věda v českých muzeích
- P27 - Historické prameny ve výuce dějepisu
- P28 - Historie a historická etnologie. Blízcí příbuzní v měnícím se světě české vědy
- P29 - Historie z občanských kruhů. Vliv neziskových organizací na interpretaci dějin
- P31 - Jedeme na letní byt. Proměny „letního bydlení“ jako součást modernizačního procesu českých zemí v průběhu industrializace 2. poloviny 19. a 1. poloviny 20. století
- P32 - Kanibalové, heretici a opilí králové: představy o Čechách ve středověku (900–1450)
- P33 - Katolická reforma mezi koncilem a reformací
- P34 - „Když se podaří, co se dařit má...“ Cíle a hranice výchovy v dobách socialistické diktatury
- P36 - Koncepty a metody dějin vojenství ve střeoevropském prostoru
- P37 - Koncily 15. století mezi konfliktem a smířením
- P38 - Konverze jako náboženský, historický, antropologický a sociální fenomén. Prameny, přístupy, otázky
- P39 - Kulturní dědictví a aplikovaná historie při tvorbě veřejného prostoru
- P40 - Kulturní fenomény ve střeoevropských dějinách: obraz, komunikace, jednání
- P42 - Labor history
- P43 - Má historiografie církevních a náboženských dějin ujasněný předmět svého bádání?
Specifika českého výzkumu religiozity
- P44 - Města za socialismu

- P45 - Mezi bohatstvím a chudobou středověkého města
- P46 - Mechanismy rozhodování a jednání mocenské elity KSČ
- P47 - Možnosti studia rodinných vztahů v 17.–19. století
- P48 - Na pomezí: možnosti dalšího rozvoje environmentálních dějin v českém prostředí
- P49 - Nadchází nutnost znovupromyslet narativní teorii (kritiku) dějepisectví? Co dnes s narativními teoriemi dějepisectví?
- P50 - New Approaches to the History of the First World War in the Light of its Centenary
- P51 - Nové výzvy výzkumu okupace a anexe: České země, nacionální socialismus, modernita
- P52 - Obchod s uměním jako zdroj historického poznání
- P53 - “Oborovost”, “interdisciplinarita” a publikační strategie: diskuse o proměně českých historických časopisů v posledním desetiletí
- P54 - Orální historie a její využití v bádání nad soudobými dějinami
- P55 - Osobní a kolektivní biografie v prostředí digital humanities
- P56 - Paměťové instituce a společnost ve 20. století
- P57 - Paralelní krajiny
- P58 - Prameny přemyslovské doby: rukopisy – listiny – analýzy
- P60 - Předmoderní dějiny prizmatem genderu
- P61 - Problémy edic jazykově německých pramenů
- P62 - Raně novověká střední Evropa mezi kulturními transfery a (sub)kulturní reprodukcí
- P64 - Římské právo v dějinách
- P65 - Rodinná paměť a mezigenerační přeměna identit
- P66 - Rusko a Evropa, dependence a protiklady. Možnost paralelních pohledů?
- P67 - Století změn? Kultura a společnost husitské epochy I
- P68 - Století změn? Kultura a společnost husitské epochy II
- P69 - Středoevropská šlechta jako politický, sociální a kulturní fenomén 20. století
- P71 - Středověk v textech – Jak z literatury udělat pramen
- P73 - The History of the Bohemian Reformation – Interdisciplinary Approaches
- P74 - Totenkultur: Umrlici a oživené hroby
- P75 - Vědecké poznání a příběh o pokroku jako mýtus moderní doby
- P76 - Vera ac falsa discernere. Nové promyšlení starých disciplín
- P77 - Východiska, současný stav a výhledy českého výzkumu dějin východní Evropy do roku 1918
- P78 - Vytváření sociálních sítí, jejich význam a role při utváření moderní společnosti
- P79 - Vývoj regionálních stranických elit a forem komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956
- P80 - Vznik a proměny šlechtické obce podunajské monarchie 17.–20. století
- P81 - Židé v Čechách a na Moravě v dějinách a historiografii

Seznam kongresových panelů, jejichž referáty byly či budou publikovány⁷

- **P02 - “Bezbožná republika“? Náboženský život Republiky československé**
Publikační výstup:
Účastníci panelů i další zájemci dostali možnost publikovat své texty v časopisu Střed/Centre 1/2018. Zde otiskli své práce např. Pavel Helan a Jakub Štofanič, srov. <https://www.mua.cas.cz/cs/periodika/stred-centre-2018-1> a Jan Hálek a Boris Moskovič v 1/2019, viz <https://www.mua.cas.cz/cs/periodika/stred-centre-2019-1>
- **P07 - Češi v cizině**
Publikační výstup:
Tento panel se nedohodl na "společném" publikování písemných výstupů z jednání.
- **P08 - Česká historiografie sportu: bilance, orientace, perspektivy**
Publikační výstup:
neplánuje se souhrnné vydání, některé příspěvky mohou být vydány časopisecky
- **P09 - Česká polonistická studia**
Publikační výstup:
Přednesené příspěvky budou publikovány v odborných časopisech (Slovanský přehled aj.)
- **P12 - Císařská diplomacie (1650–1750). Stav výzkumu, pramenná základna, desiderata**
Publikační výstup: Publikaci příspěvků z panelu neplánujeme.
- **P13 - Dějepis a národní identita**
Publikační výstup:
Plánujeme vznik publikace, jejímž základem budou některé příspěvky v rámci panelu. Vybraní panelisté budou osloveni garanty. Vydavatelem publikace bude Ústav pro studium totalitních režimů a FF UJEP v Ústí nad Labem.
- **P14 - Dějiny cestování či dějiny turismu? (1700–1900)**
Publikační výstup:
Pracovní název: Zdeněk Hojda – Martin Pelc (eds.): „NAJÍTI PĚKNÉ KRAJINY“. Od předmoderního cestování k moderní turistice, vyjde ve Scriptoriu 2018/9
- **P17 - Dějiny vzdělanosti a vzdělávání v ČR: stav a perspektivy výzkumu**
Publikační výstup:
Příspěvky jsou publikovány v časopise Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis 58/2018, č. 2, 110 s.
- **P19 - Desideria et desiderata péče o farní písemnosti**
Publikační výstup:
Předpokládáme publikaci některých z prezentovaných příspěvků v Archivním časopise (texty budou zaslány do redakčního řízení).
- **P20 - Doba předbřeznová mezi mýty a realitou**
Publikační výstup: Neplánuji.
- **P22 - Finanční aspekty středověké a raně novověké ekonomiky**
Publikační výstup:

⁷ Přehled vychází ze sdělení, jež zaslali garanti jednotlivých panelů pořadatelům sjezdu do Olomouce. Při edičním zpracování tohoto sjezdového protokolu bylo snahou dohledat všechny publikované texty a upozornit na ně. Pokud se publikační výstupy nepodařilo najít, zůstává zde otištěno vyjádření garantů zveřejněné na webových stránkách sjezdu.

Dosud jinde nezveřejněné příspěvky budou publikovány v Numismatickém sborníku v roce 2018.

- **P26 - Historická věda v českých muzeích**
Publikační výstup:
Určitě chceme všechny příspěvky z našeho panelu publikovat, buď jako samostatný sborník, nebo jednotlivě jako přílohy Věstníku AMG.
- **P28 - Historie a historická etnologie. Blízcí příbuzní v měnícím se světě české vědy**
Publikační výstup:
Výstupem z panelu bude monotematické číslo časopisu Český lid (pravděpodobně 4/2018). Termín pro odevzdání příspěvků do redakčního systému časopisu je 31. 12. 2017.
- **P29 - Historie z občanských kruhů. Vliv neziskových organizací na interpretaci dějin**
Publikační výstup:
Vybrané příspěvky budou publikovány v časopise Dějiny – Teorie – Kritika
- **P31 - Jedeme na letní byt. Proměny „letního bydlení“ jako součást modernizačního procesu českých zemích v průběhu industrializace 2. poloviny 19. a 1. poloviny 20. století**
Publikační výstup:
Předběžně jsme se v Olomouci domluvili, že autoři referátů nabídnou své rukopisy především redakci sborníku Historická geografie. Jeden příspěvek bude pravděpodobně publikován ve Středočeském vlastivědném sborníku.
- **P39 - Kulturní dědictví a aplikovaná historie při tvorbě veřejného prostoru / Cultural Heritage and Public History in Placemaking**
Publikační výstup: Garanti sekce nepočítají s publikací konferenčního sborníku.
- **P42 - Labor history**
Publikační výstup: Z panelu Labor history nebude publikován žádný kolektivní výstup. Publikační činnost je zcela ponechána v kompetenci jednotlivých autorů.
- **P43 - Má historiografie církevních a náboženských dějin ujasněný předmět svého bádání? Specifika českého výzkumu religiozity**
Publikační výstup:
Doporučujeme referentům i diskutujícím nabídnout své texty (články, diskuse, rozepré) do redakcí časopisů, které ohlásily monotematická čísla k náboženským dějinám, tj. Dějiny - teorie - kritika (2018), Střed/Centre 1/2018 (zde uzávěrka 31. 12. 2017).
- **P44 - Města za socialismu**
Publikační výstup: Publikace se neplánuje, panelisté byli informováni písemně.
- **P46 - Mechanismy rozhodování a jednání mocenské elity KSČ**
Publikační výstup:
Rádi bychom publikovali panelové příspěvky jako tematický celek – jednáme o tom s redakcí časopisu Soudobé dějiny.
- **P48 - Na pomezí: možnosti dalšího rozvoje environmentálních dějin v českém prostředí**
Publikační výstup: Společná publikace příspěvků z panelu není plánována.
- **P50 - New Approaches to the History of the First World War in the Light of its Centenary**
Publikační výstup: Neplánujeme

- **P52 - Obchod s uměním jako zdroj historického poznání**
Publikační výstup: není plánováno
- **P53 - “Oborovost”, “interdisciplinarita” a publikační strategie: diskuse o proměně českých historických časopisů v posledním desetiletí**
Publikační výstup: Vzhledem k diskusní formě panelu publikací zatím neplánujeme.
- **P54 - Orální historie a její využití v bádání nad soudobými dějinami**
Publikační výstup:
Publikování příspěvků jako celku neplánujeme. Doporučujeme zájemcům o publikaci směřovat své případné návrhy do časopisu MEMO (viz <http://www.sohi.maweb.eu/casopis-memo/>)
- **P57 - Paralelní krajiny**
Publikační výstup:
Přednášejícím bylo nabídnuto publikování v časopise Historická geografie. Eva Sementanová
- **P58 - Prameny přemyslovské doby: rukopisy – listiny – analýzy**
Publikační výstup: Nemáme zájem o společnou publikaci, příspěvky již byly přihlášeny k otištění jinde
- **P60 - Předmoderní dějiny prizmatem genderu**
Publikační výstup:
ano, plánujeme anglickojazyčnou publikaci s pracovním názvem Premodern History through the Prism of Gender, kterou vydá Filozofická fakulta Ostravské univerzity, centrum Vivarium. Publikace byla zařazena mezi návrhy do edičního plánu fakulty na rok 2018
- **P65 - Rodinná paměť a mezigenerační přeměna identit**
Publikační výstup:
vybrané příspěvky publikovány v Radmila Švaříčková Slabáková a kol., *I rodina má svou paměť. Rodinná paměť v interdisciplinárním kontextu*, Praha, NLN 2018.
- **P66 - Rusko a Evropa, dependence a protiklady. Možnost paralelních pohledů?**
Publikační výstup:
Písemné podoby připravených výstupů budou publikovány v monotematickém čísle periodika Slovanský přehled. Termín pro odevzdání: do konce května 2018
- **P67 - Století změn? Kultura a společnost husitské epochy I**
Publikační výstup:
Se souhrnnou publikací příspěvků se nepočítá. Mnozí účastníci panelu prezentovali studie, které budou publikovány ve sborníku projektu Kulturní kódy a jejich proměny v husitském období (viz <https://www.rvvi.cz/cep?s=jednoduche-vyhledavani&ss=detail&n=0&h=GBP405%2F12%2FG148>).
- **P69 - Středoevropská šlechta jako politický, sociální a kulturní fenomén 20. století**
Publikační výstup:
vybrané příspěvky publikovány v Jiří Brňovják – Jan Županič et al., *Changes of the noble society. Aristocracy and new nobility in the Habsburg Monarchy and Central Europe from the 16th to the 20th century*. A collection of studies from sections P69 and P80 of the 11th Congress of the Czech Historians (14th – 15th September 2017, Olomouc, Czech Republic). Ostrava – Prague, Univerzity of Ostrava – Charles University – Institute for the Study of Totalitarian Regimes 2018.
- **P71 - Středověk v textech – Jak z literatury udělat pramen**
Publikační výstup: Publikace se neplánuje.

- **P74 - Totenkultur: Umrlici a oživené hroby**
Publikační výstup:
Referáty budou publikovány v monotematickém čísle časopisu Historie - Otázky - Problémy. Bližší informace o tomto periodiku, stejně tak i obecné pokyny pro formální úpravu textů, viz zde: <http://ucd.ff.cuni.cz/veda-a-vyzkum/historie-otazky-problemy/> Konečný termín pro zasílání textů je 31. prosinec 2017.
- **P76 - Vera ac falsa discernere. Nové promyšlení starých disciplín**
Publikační výstup:
Sborník archivních prací 68, 2018, č. 1, s. 5–94
- **P77 - Východiska, současný stav a výhledy českého výzkumu dějin východní Evropy do roku 1918**
Publikační výstup:
Písemné podoby připravených výstupů budou publikovány v monotematickém čísle periodika Slovanský přehled. Termín pro odevzdání: do konce května 2018
- **P79 - Vývoj regionálních stranických elit a forem komunikace uvnitř KSČ v letech 1945-1956**
Publikační výstup: Publikace příspěvků přednesených v tomto panelu není plánována.
- **P81 - Židé v Čechách a na Moravě v dějinách a historiografii**
Publikační výstup: Není plánováno vydávat konferenční publikaci.



Reflexe sjezdu v médiích a v oborových periodikách

fš, **Univerzita Palackého hostí největší sjezd českých historiků**, Novinky, středa 13. září 2017, 13:13 (<https://www.novinky.cz/veda-skoly/clanek/univerzita-palackeho-hosti-nejvetsi-sjezd-ceskych-historiku-40045563>)

ČT 1, **Události v regionech** (Ostrava), 14. 9. 2017

Peter Morvay, **Rozdielne svety českých a slovenských historikov** 27. septembra 2017 16:55 (<https://dennikn.sk/892918/rozdielne-svety-ceskych-a-slovenskych-historikov/>)

Naděžda Morávková, **Orální historie na 11. sjezdu historiček a historiků v Olomouci ve dnech 13.–15. září 2017**, Memo: časopis pro orální historii. 2017, roč. 7, č. 2, s. 151–160 (<https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/34448/1/Moravkova.pdf>)

Univerzita Palackého hostí největší sjezd českých historiků

Na půdě Univerzity Palackého (UP) v Olomouci ve středu 13. září začalo 11. profesní setkání českých historiků. Jde o největší setkání historické obce ČR, přijelo více než 800 účastníků. Tři dny se budou věnovat tématům od středověku až po historii 20. století. Poprvé na dané setkání dorazili i prestižní zahraniční hosté, například americká vědkyně Lynn Huntová, jedna z neznámějších historiček světa.

„Chtěli jsme uspořádat podobné setkání, jakým je Mezinárodní kongres historických věd. I proto jsme sjezd otevřeli všem oblastem historie, profesionálům i laikům. Ukazujeme tím, že je současné historické bádání pluralitní, že v něm neexistují jen mainstreamová témata. Reakcí na to je nebývalý zájem účastníků,“ uvedla Radmila Švaříčková Slabáková z katedry historie Filozofické fakulty UP.

Poprvé se sjezd českých historiků uskutečnil v roce 1937. V novodobé historii bývá jednou za pět až šest let. Letošní program připravila filozofická fakulta ve spolupráci se Sdružením historiků ČR.

Čechoslovakismus i globální historie

Program tvoří tři hlavní sekce a 80 panelů. Hovoří se o výuce a společenské funkci dějepisu, emigraci a exilu, o paměťových studiích, dějinách umění i sportu. Tři panely se věnují tématu Čechoslovakismu. Do Olomouce přijeli zástupci univerzitních pracovišť, Akademie věd ČR, muzeí, archivů, památkových ústavů i odborníci příbuzných oborů právních či pedagogických.

Na pozvání přijela poprvé do České republiky i americká vědkyně Lynn Huntová. Emeritní profesorka University of California v americkém Los Angeles v úvodní přednášce sjezdu hovořila o postavení historie v postmoderní době, aktuálních historických trendech a takzvané globální historii.

Univerzita připomíná také čtvrtěční přednášku Charlese Ingra, emeritního profesora Purdue University v Indianě, který bude od 19:30 hodin hovořit v kině Metropol o trendech ve zkoumání habsburské monarchie.

„Do Olomouce přijela i řada českých expertů, mezi nimiž je možné potkat historika a pedagoga Jana Kuklíka, který se zabývá právními dějinami. Univerzitní prostory navštívil i Jaroslav Pánek, odborník na české a střeoevropské dějiny raného novověku, či historička Milena Lenderová, zabývající se dějinami 19. století, především gender history, dějinami každodennosti a česko-francouzskými kulturními vztahy,“ doplnila Švaříčková Slabáková.

Vzhledem k počtu zájemců se sekce a panely sjezdu konají nejen v prostorách Filozofické fakulty a Uměleckého centra UP, ale i v NH Collection Olomouc Congress a Regionálním centru Olomouc.

fš, Novinky, středa 13. září 2017, 13:13



Setkání zahájila přednáška americké vědkyně Lynn Huntové

Foto: Univerzita Palackého – Milada Hronová

(<https://www.novinky.cz/veda-skoly/clanek/univerzita-palackeho-hosti-nejvetsi-sjezd-ceskych-historiku-40045563>)

Rozdielne svety českých a slovenských historikov

Peter Morvay

Českí a slovenskí historici v Olomouci

Zjazd českých historikov v Olomouci bol podujatím, o ktorom môžu slovenskí vedci len snívať.

Nie je úplne spravodlivé porovnávať vlašajší XV. zjazd Slovenskej historickej spoločnosti v Skalici s 11. zjazdom českých historikov, ktorý sa konal 13. až 15. septembra v Olomouci. Stretnutie v Skalici organizovalo profesné záujmové združenie, v Olomouci bolo Združenie historikov Českej republiky len jedným zo spoluorganizátorov, hlavnú prácu odviedla Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci.

Obe podujatia však mali spoločné to, že boli na niekoľko rokov vrcholným stretnutím historikov tej-ktorej krajiny. V oboch prípadoch išlo o podujatie, ktoré chcelo okrem iných zhodnotiť stav historického bádania v danom štáte, postavenie a problémy historickej vedy a vedcov, predstaviť nové odborné trendy a pohľady. A tiež sa malo zamyslieť nad tým, ako historickú vedu prezentovať verejnosti, ako šíriť korektné historické vedomosti a pomáhať vytvárať zdravé historické povedomie spoločnosti.

To posledné je veľmi dôležité najmä dnes, keď sme zaplavení falošnými správami, pavidami a účelovými výkladmi minulosti, čelíme ohrozeniu demokracie a silnejúcemu extrémizmu. Zjazd v Skalici dokonca prijal výzvu zdôrazňujúcu úlohu humanitných a spoločenských vied v boji proti spoločenským hrozbám.

Z tohto hľadiska obe podujatia porovnávať možno a dokonca treba – verne totiž ukazujú rozdiely v prístupe k vlastným dejinám v oboch krajinách. Aj v Česku si historici sťažujú na nedostatok záujmu a peňazí, na to, že stoja v tieni prírodných vied a na chýbajúcu podporu politiky. Ak však vychádzame z oboch zjazdov, slovenskí historici im môžu len závidieť – sú na tom oveľa horšie, skoro by sa dalo povedať, že žijú v inom svete.

Univerzita a mesto

V Skalici sa zjazd konal veľmi skromne v jednej sále kultúrneho domu. Väčšina prednášok a diskusie sa v časti, ktorú organizátori sami označili za verejne prístupnú, točila okolo pocitu, že historici sú spoločnosťou a médiami nepochopení, je im upieraná ich úloha, nikto ich nepočúva.

Podobné úvahy sa objavovali v diskusiách aj v Olomouci. Zostali však skôr na okraji, prevládal vecný odborný štýl. Išlo o niekoľko rádov väčšiu a reprezentatívnejšiu akciu ako

v Skalici a oveľa viac pripomínala vedeckú konferenciu – obrovských rozmerov a perfektne zorganizovanú.

Kľúčovou pre vznik českého zjazdu bola spolupráca zväzu historikov, univerzity a univerzitného mesta Olomouc. Univerzita poskytla priestory a svojich študentov-dobrovoľníkov, ktorí pomáhali pri organizácii, čakali účastníkov zjazdu už na železničnej stanici, pomáhali im orientovať sa medzi množstvom budov, prednáškových sál a miestností.

Mesto výrazne prispelo finančne. „Spolupráca mesta a univerzity je už dlho veľmi dobrá, mesto napríklad poskytuje študentom štipendiá a zjazd bralo ako šancu pre vlastnú prezentáciu,“ hovorí jedna z organizátoriek, Radmila Švaříčková Slabáková z Palackého univerzity.

Hlavné zasadania boli v Olomouci tri. Prvé sa venovalo otázkam vytvárania historického vedomia modernej spoločnosti a úlohy, ktorú pritom zohráva dejepis. Druhé sa zaoberalo dnes veľmi populárnou disciplínou, ktorá zasahuje do matematiky a prírodných vied.

Spoločnosť sietí

Ide o fungovanie sietí, ekonomických, sociálnych a komunikačných väzieb ako základu existencie spoločnosti. Prednášky analyzovali význam sociálnych sietí a dopravných tepien pre vznik modernej spoločnosti, fungovanie rodinných väzieb v obchode či význam intelektuálnych sietí pre šírenie informácií, vedeckých poznatkov a technických objavov. Tretie hlavné zasadanie sa venovalo tiež aktuálnej téme migrácií.

Takzvaných voľných panelov bolo viac ako sto a v rámci nich zaznelo viac ako šesťsto príspevkov. Zjazdu sa celkovo zúčastnilo vyše osemsto historikov. Zaslúžil sa o to aj otvorený postoj organizátorov, ktorí nechali na samotných účastníkoch, aby si zorganizovali panely na témy, o ktoré majú záujem a zaistili im potrebné zázemie. Zároveň sa však postarali aj o to, aby tento prístup nešiel na úrok kvality prednášok.

Len príkladom: prednášky sa venovali úlohe dejepisu pri vytváraní národných identít, výučbe a učebniciam dejepisu, hraniciam vedeckého poznania a „pokroku ako mýtu modernej doby“, výchove v časoch socialistickej diktatúry, vývoju a funkciám mesta za socializmu, ekonomickej a spoločenskej modernizácii českých krajín v 19. storočí, reformácii, vývoju rodiny, medzigeneračných vzťahov a ich vplyvu na vytváranie osobných identít či „konzumácii“ dejín prostredníctvom populárnej kultúry.

Venovali sa rôznym formám aj pre verejnosť príťažlivých „dejín každodennosti“, od histórie športu po trávenie voľného času jazdením na letný byt, predchodcu v Česku stále populárneho chalupárčenia.

Ďalšie panely sa týkali ekonomických a sociálnych vzťahov v stredovekom meste, postavenia šľachty, židov a robotníckej triedy v strednej Európe či právneho postavenia menšín v medzivojnovom Československu. Iné hodnotili stav bádania dejín východnej Európy, vojenstva v strednej Európe alebo vzťahov Ruska a Európy a charakteru ruského imperializmu.

Zo slovenského pohľadu patrilo medzi najzaujímavejšie niekoľko panelov o čechoslovakizme, to je však téma natoľko rozsiahla, a v Olomouci preberaná z toľkých aspektov, že si ju necháme na samostatný článok.

Ľud chce mäso

Veľmi zaujímavé boli panely o mocenskej elite komunistickej strany v Československu, vytváraníu regionálnych komunistických elít a o mechanizmoch rozhodovania v rámci KSČ. Michal Macháček z Univerzity Karlovej, ktorému čoskoro vyjde životopis Gustáva Husáka, predniesol prednášku o tom, nakoľko rozhodovanie tohto vedúceho komunistického politika ovplyvňovala Moskva a kde boli hranice Husákovej moci vo vzťahu k sovietskemu vedeniu v rokoch 1969 až 1989.

Až do roku 1968 bol Husák len radovým členom KSČ, z pohľadu Moskvy bol nedisciplinovaný, príliš intelektuálny a mal problematickú minulosť. Husák vyhral vnútrostranícky boj s Vasilom Biľakom aj vďaka tomu, že v rokoch 1968 – 1969 v žiadnom zo svojich verejných vystúpení a článkov nezabudol deklarovať svoju vernosť Sovietskemu zväzu.

Stefan Lehr z Westfälische Wilhelms-Universität v Münsteri sa účastní veľkého medzinárodného projektu, ktorý mapuje spôsob vzniku politických rozhodnutí od staroveku po najnovšie dejiny. V Olomouci hovoril o tom, ako sa predsedníctvo Ústredného výboru komunistickej strany na svojich zasadaniach snažilo riešiť problém zásobovania mäsom.

Možnosti centralizovaného hospodárstva zďaleka nestačili plniť očakávania obyvateľstva a kvalitnejšie mäso išlo na vývoz. Stranícke vedenie sa jednak snažilo znižovať spotrebu a na druhej strane zvyšovať produkciu mäsa aj veľmi neortodoxnými spôsobmi – v čase nedostatku krmiva napríklad nariadilo, aby sa do krmiva miešala použitá podstielka a hydinový trus.

Ako ľudí dostať do múzea

Niekoľko panelov sa venovalo na Slovensku taktiež veľmi aktuálnej téme, prezentácii dejín pomocou verejných inštitúcií, vedeckých ústavov, pamiatok a múzeí. Prednášalo a diskutovalo sa o tom, ako príliš nezľaviť z odborných kritérií a pritom ľudí nalákať napríklad do múzeí, urobiť múzeá atraktívnejšími, aby si vôbec mohli plniť vzdelávaciu funkciu.

Inak povedané, ako najst' správny pomer medzi zaprášenými vitrínami so starými črepami, ktoré samy osebe málokoho zaujmú, a opačným extrémom, ktorý české médiá nazývajú „hejkalizácia“ múzeí a pamiatok – snahou lákať ľudí len s pomocou rôznych nocí strašidiel a toho, že z múzeí robíme disneyland na úkor vedeckej serióznosti.

Domácim príkladom výstavy, ktorá túto správnu strednú cestu našla, je napríklad expozícia Kelti z Bratislavy, ktorú si môžete na Bratislavskom hrade pozrieť do konca tohto roka.

Po Olomouci sa i medzi slovenskými historikmi ozývajú hlasy, že u nás treba zorganizovať podobnú akciu, ako sú zjazdy českých historikov. Stačí najst' univerzitu, ktorá sa na to podujme, v meste s osvieteným vedením, ktoré to podporí. A aspoň desiatky, ak nie stovky kvalitných historikov, ktorí sú schopní na takomto zjazde predniesť hodnotný referát.

A keď už sa to uskutoční, bolo by dobré vyhnúť sa jedinému vážnemu nedostatku, ktorý zjazd v Olomouci mal. Aj jeho účastníci si mohli vypočúť iba zlomok príspevkov, ktoré tam zazneli. Mnohé prednášky by asi zaujímali širšiu verejnosť, ak by boli prístupné aspoň na internete. Niektoré sa toho možno dožijú, ak na tom bude záležať samotným autorom, väčšina ich však príde práve z hľadiska šírenia serióznych historických vedomostí tak trochu nazmar.

Je pochopiteľné, že pri takom množstve prednášok organizátori nemohli zaistiť ich hromadné zverejnenie v jednom zborníku či na jednej webovej stránke. Bolo by však užitočné autorom aspoň dôrazne odporučiť, aby svoje príspevky sprístupnili všetkým záujemcom. Aby sa predišlo ďalším sťažnostiam, že ľudia dejiny nepoznajú a radšej veria všelijakým hlúposťam.

27. septembra 2017 16:55

(<https://dennikn.sk/892918/rozdielne-svety-ceskych-a-slovenskych-historikov/>)

Poznámka editora

Všechny texty byly převzaty z webových stránek pořadatelů XI. sjezdu historiků ČR v Olomouci (<http://historieolomouc2017.upol.cz/>), a to z verze aktualizované ve sjezdových dnech, tj. 13.–15. září 2017. Proto mohou chybět někteří původně přihlášení referující a témata kompletovaná na webu připravovaného sjezdu před jeho začátkem.

Z původní elektronické (internetové) verze textů byly odstraněny organizační údaje (odkazy na místnosti a časy konání jednotlivých sekcí). Ponecháno bylo pořadí 81 panelů, celé znění abstraktů (českých, slovenských, polských, německých i anglických). Opraveny byly pouze zjevné překlepy a pravopisné chyby. Vypuštěny byly části textů, které se dublovaly (souběžné anglické verze českých abstraktů), nebo do abstraktů zjevně vůbec nepatřily.

Poslední verze abstraktů i aktualizovaného programu olomouckého sjezdu z 13. září 2017 byla upravena a dokončena v elektronické podobě k 24. 12. 2019 na katedře historie FP TU v Liberci.

Milan Svoboda

11. sjezd českých historiků – profesní setkání historiček a historiků ČR
Univerzita Palackého v Olomouci, 13.–15. září 2017

**Zvláštní číslo Zpravodaje Historického klubu 1872 – Sdružení historiků
České republiky**

Zpráva o sjezdovém jednání, abstrakty přednášek, příspěvků, kongresových panelů a posterů

Sdružení historiků České republiky – Historický klub 1872, Filozofická fakulta Univerzity
Palackého Olomouc, Katedra historie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Tech-
nické univerzity v Liberci

Olomouc – Liberec – Praha 2019

Náklad: 200 kusů

Tisk: Irbis Liberec

Liberec 2019

ISSN 0862-8513